

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

GE5299 NUMARALI BURSA CÖNGÜ
(GİRİŞ – DİL İNCELEMESİ- METİN- DİZİN)
(Doktora Tezi)

Ebru KUYBU DURMAZ

BURSA 2022

T.C.

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**GE5299 NUMARALI BURSA CÖNGÜ
(GİRİŞ- DİL İNCELEMESİ- METİN- DİZİN)
(Doktora Tezi)**

Ebru KUYBU DURMAZ

Danışman:

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

BURSA 2022

TEZ ONAY SAYFASI
T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711541001 numaralı Ebru KUYBU DURMAZ'ın hazırladığı "GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/09/2022 günü 10.00-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN
Bursa Uludağ Üniversitesi

19/09/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711541001 numaralı Ebru KUYBU DURMAZ'ın hazırladığı "GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/09/2022 günü 10.00-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Hülya TAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi

19/09/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711541001 numaralı Ebru KUYBU DURMAZ'ın hazırladığı "GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/09/2022 günü 10.00-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Hasan Basri ÖCALAN
Bursa Uludağ Üniversitesi

19/09/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711541001 numaralı Ebru KUYBU DURMAZ'ın hazırladığı "GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin" konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/09/2022 günü 10.00-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Prof. Dr. Hülya SAVRAN
Balıkesir Üniversitesi

19/09/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı'nda 711541001 numaralı Ebru KUYBU DURMAZ'ın hazırladığı“GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin” konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/09/2022 günü 10.00-12.30 saatlerini arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Doç. Dr. Anıl ÇELİK
Bartın Üniversitesi

19/09/2022

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHÂL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı: *GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin)*
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 611 sayfalık kısmına ilişkin, 31/08/2022 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihâl tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihâl içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

31.08.2022

Adı Soyadı: Ebru KUYBU DURMAZ
Öğrenci No: 711541001
Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı
Programı: Doktora
Statüsü: Doktora

Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

31.08.2022

Yemin Metni

Doktora tezi olarak sunduğum ‘‘GE5299 Numaralı Bursa Cöngü (Giriş- Dil İncelemesi- Metin- Dizin)’’ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntuların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihâl ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

31.08.2022

Adı Soyadı: Ebru KUYBU DURMAZ

Öğrenci No: 711541001

Ana Bilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Doktora

Statüsü: Yüksek Lisans Doktora

: Sanatta Yeterlik

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Ebru KUYBU DURMAZ
Üniversite	: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	: Türk Dili ve Edebiyatı
Bilim Dalı	: Yeni Türk Dili
Tezin Niteliği	: Doktora Tezi
Mezuniyet Tarihi	:/...../2022
Tez Danışmanı:	: Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

GE5299 NUMARALI BURSA CÖNGÜ (GİRİŞ- DİL İNCELEMESİ- METİN-DİZİN)

Bu tez çalışması, Klasik Osmanlı Türkçesi döneminden Türkiye Türkçesine geçiş aşaması olan 19. yüzyıl dil özelliklerinin ve imla-telaffuz ilişkisinin belirlenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Böyle bir çalışmayla 19. yüzyılın dil özellikleri ve buna bağlı olarak yapılan imla-telaffuz ilişkisi incelemeleri, telaffuz özelliklerinin imlaya büyük oranda yansıdığı cöng metni üzerinden takip edilmiştir.

Bu çalışmanın malzemesini Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde kayıtlı bulunan GE5299 numarasıyla kayıtlı Bursa cöngü oluşturmaktadır. Çalışmaya öncelikle bu metnin çeviri yazısı yapılarak başlanmıştır. Daha sonra söz varlığının ortaya konabilmesi için *Dizin* hazırlanmıştır. Bu dizinde alfabetik olarak dizilen kelimeler ve/veya ibareler biçimsel, anlamsal ve gramatikal özelliklerine göre verilmiştir.

19. yüzyılda imla-telaffuz ilişkisini belirlemek amacıyla da “Cönglerin Söz Varlığı ve İmla-Telaffuz İlişkisi Üzerine Değerlendirmeler” bölümünde incelenen cöng metninde yer alan ve özellikle özgün biçimlerinden veya genel yazım eğilimlerinden farklı yazılan kimi kelimeler ve eklerin imlası üzerinde durulmuştur.

Sonuç bölümünde ise, elde edilen bulgulara yer verilmiş ve genel bazı değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: cöng, 19. yüzyıl Osmanlı Türkçesi, söz varlığı, imla-telaffuz ilişkisi.

ABSTRACT

Name and Surname	: Ebru KUYBU DURMAZ
University	: Bursa Uludag University
Institution	: Social Science Institution
Field	: Turkish Language and Literature
Branch	: Turkish Language
Degree Awarded	: Doctorate
Degree Date	:/...../2022
Supervisor	: Prof. Dr. Hatice ŞAHİN

THE BURSA CÖNK NUMBERED GE5299 (INTRODUCTION– LANGUAGE EXAMINATION– TEXT–DIRECTORY)

This study was prepared for the determination of the 19th-century vocabulary and the orthography-pronunciation relationship, which is the transition phase from the Classical Ottoman Turkish period to Turkey Turkish. The vocabulary of the nineteenth century, and in parallel with the orthography-pronunciation relation studies, were followed up through the junk texts in which the pronunciation properties were reflected in the orthographies in great measure.

The material of this work constitutes cönk registered with the numbers GE5299 in the Bursa İnebey Yazma Eser Library. The study started with the translation of these texts firstly. Later, the *Grammatical Index of Cönk* were prepared to reveal the whole vocabulary. In these indexes, each alphabetically ordered word and/or phrase is given according to its formal, semantic and grammatical properties.

In order to determine the phrase-pronunciation relationship of the 19th century, the spelling of some words and suffixes in cönk, which were written differently from their original forms or general writing tendencies, is focused on by carrying out *The Evaluation on Vocabulary of Cönk*.

The findings and general evaluations were included in the conclusion section.

Key Words: cönk, 19th century Ottoman Turkish, vocabulary, orthography pronunciation relation.

ÖN SÖZ

Düzenleyen kişisi / kişileri bilinmeyen ve içerisinde çeşitli dönemlerde yaşayan şairlerin şiirlerine yer verilen kaynaklara cönk adı verilmektedir. Cönkler, bazı şairler ve onların şiirlerinden örnekler vermesi bakımından birer antoloji görünümündedir. Bu antoloji değerindeki “not defterleri” yazıldığı dönemin ya da ele aldığı şairlerin döneminin söz varlığını ve söyleyiş özelliklerini göstermeleri bakımından önemli sayılırlar. Bu çalışmada da 19. yüzyıla ait olduğu düşünülen GE5299 Bursa cönk metninin dil ve imla özellikleri ele alınarak ağız özelliklerine dair ipuçları yakalanmaya çalışılmıştır.

Çalışma öncelikli olarak metin ve dil incelemesinden oluşmakla birlikte tespit edilen bazı unsurlar hem dönemin ağız özelliklerine hem de günümüzde yapılan Türkiye Türkçesi ağız çalışmalarına veri sağlamaktadır. Türk dili tarihinde uzun yıllardır tartışma konusu olan yazı dili-sözlü dil tartışmalarına cönkler üzerine yapılan dil çalışmaları katkı vermektedir. İmla-telaffuz ilişkisinin görülmesinde ve 18.-19. yüzyıllarda yazılmış metinlerin dil özelliklerinin ortaya konmasında cönkler üzerinde yapılan çalışmalar önemli katkılar sağlamaktadır.

Her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da eksiklerin, hataların olması muhtemeldir. Doktora eğitimim boyunca karşılaştığım güçlükleri yenip hatalarımı azaltmam noktasında birçok hocamın ve kurumun desteğini aldım.

Doktora eğitimim boyunca TÜBİTAK BİDEB 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı kapsamında 2015/2 bursiyeri olarak eğitimimi destekleyen TÜBİTAK’a öncelikle teşekkür ederim.

Tez konumun belirlenmesi, çalışmamın yönlendirilmesi başta olmak üzere her konuda yardımını, akademik bilgisini sunan; lisans eğitimimden başlayarak on dört yıl süresince engin bilgisiyile, bakış açısıyla, çalışmalarıyla, her şeye yetebilmesiyle kendime örnek aldığım; en zor koşullarda, kendimi en güçsüz hissettiğim zamanlarda desteğiyle hep yanımda olan çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Hatice ŞAHİN’e çok teşekkür ederim.

Tez izleme komitemde bulunan ne zaman kapısını çalsam yardımını, güler yüzünü ve motive edici sözlerini benden esirgemeyen, lisans eğitimimden beri bilgisini sunan değerli hocam Prof. Dr. Hülya TAŞ’a ve çalışmama her zaman çok değerli katkılar yapan, Arapça kısımların okunması, okuma yanlışlarının düzeltilmesi noktasında yardımlarını asla esirgemeyen, danışacağımız tüm konularda kapısının bizlere her zaman açık olduğunu bildiğim değerli hocam Prof. Dr. Hasan Basri ÖCALAN’a teşekkürlerimi sunarım.

Birlikte çalışmaktan ve öğrencileri olmaktan onur ve mutluluk duyduğum kıymetli hocalarım Prof. Dr. Alev SİNAR UĞURLU, Prof. Dr. Cengiz ALYILMAZ, Prof. Dr. Nesrin KARACA, Prof. Dr. Özlem ERCAN, Prof. Dr. Gülay DURMAZ ve Doç. Dr. Sadettin EĞRİ’ye ayrı ayrı teşekkür ederim. Araştırma görevliliğimizle başlayan ilişkimizin zamanla dostluğa dönüştüğü çalışma arkadaşlarım Dr. Öğr. Üyesi Hasene AYDIN, Dr. Öğr. Üyesi Kadriye HOCAOĞLU ALAGÖZ, Öğr. Gör. Dr. Tayfun BARIŞ, Öğr. Gör. Dr. İbrahim KARAHANCI, Arş. Gör. Dr. Burcu KAYA ÇAKI, Öğr. Gör. Ayşe ENERGIN, Arş. Gör. Fırat Ender KOÇYİĞİT’e destekleri ve arkadaşlıkları için teşekkür ederim. Doktora süresince aynı odayı paylaştığımız desteğini olumlu ve güzel sözleriyle benden asla esirgemeyen oda arkadaşım Arş. Gör. Dr. Zuhale EROĞLU KOŞAN’a ayrıca teşekkür ederim. Ortak bir kaderi paylaştığımız, zorluklarda birbirimize destek olarak güç bulduğumuz, arkadaşlıktan öte birlikte paylaştığımız onlarca anıda gerçek bir kardeşliği tattığımız Dr. Öğr. Üyesi Zehra ÖZTÜRK’e ne kadar teşekkür etsem azdır.

Beni yetiştirip bugünlere getiren, yaşım kaç olursa olsun desteklerini asla esirgemeyen anneme, babama ve en sıkıntılı zamanlarımda tatlılığıyla yüzümü güldüren yeğenim Alp Tuna'ya çok teşekkür ederim. Uzun çalışma saatlerinde, stresin ve endişenin bana eşlik ettiği zorlu günlerde, değişen tüm ruh hâllerime katlanıp desteğini, anlayışını, güler yüzünü eksik etmeyen ve birlikte olduktan sonra her zaman bir çıkış yolu olduğunu hatırlatan değerli eşim Hakan DURMAZ'a çok teşekkür ederim.

Ebru KUYBU DURMAZ
BURSA / 2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	v
ÖZET.....	vii
ABSTRACT.....	viii
ÖN SÖZ.....	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xviii
ÇEVİRİYAZI TABLOSU	xix

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU	1
2. TEZİN AMACI VE ARAŞTIRMA SORULARI	1
3. TEZDE KULLANILAN YÖNTEM VE İZLENEN YOL.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM

CÖNKLER HAKKINDA BİLGİLER VE DİL MALZEMESİ OLARAK CÖNKLERİN ÖNEMİ

1. CÖNK ÇALIŞMASININ MALZEMESİ VE EVRENİ	6
2. CÖNK KELİMESİ VE CÖNKLERİN ÖZELLİKLERİ HAKKINDA BİLGİLER.	9
3. CÖNKLERİN SÖZ VARLIĞI VE İMLA-TELAFFUZ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ	18

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ.....	35
1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI.....	36

1.1.1. a Ünlüsünün Yazılışı.....	36
1.1.2. e Ünlüsünün Yazılışı.....	39
1.1.3. ı Ünlüsünün Yazılışı.....	40
1.1.4. i Ünlüsünün Yazılışı.....	42
1.1.5. o Ünlüsünün Yazılışı.....	44
1.1.6. ö Ünlüsünün Yazılışı.....	45
1.1.7. u Ünlüsünün Yazılışı.....	46
1.1.8. ü Ünlüsünün Yazılışı.....	47
1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI.....	48
1.2.1. p Ünsüzünün Yazılışı.....	48
1.2.2. ç Ünsüzünün Yazılışı.....	50
1.2.3. t Ünsüzünün Yazılışı.....	52
1.2.4. s Ünsüzünün Yazılışı.....	54
1.2.5. k Ünsüzünün Yazılışı.....	55
1.2.6. g Ünsüzünün Yazılışı.....	57
1.2.7. ŋ Ünsüzünün Yazılışı.....	59
1.2.8. Bitişik Yazılan Kelimeler.....	60
1.2.9. Şeddenin Kullanımı.....	61
1.2.10. Arapça ve Farsça Tamlamaların Yazımı.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER.....	62
1.1.1. Ünlü Değişmeleri.....	62
1.1.2. Uzun Ünlüler.....	64
1.1.3. Ünlü Değişmeleri.....	64

1.1.3.1.Ünlü Uyumları	64
1.1.3.1.1. Damak uyumu	64
1.1.3.1.2. Dudak uyumu	66
1.2. ÜNSÜZLER VE ÜNSÜZ UYUMU	75
1.3. FONETİK HADİSELER.....	77
1.3.1 Ötümlüleşme	77
1.3.3.Sızıcılaşma	81
1.3.4.Erime 82	
1.3.5.Yutulma 82	
1.3.6.Dudaklılaşma	82
1.3.7.Düşme 83	
1.3.6.1.Ünlü Düşmesi	83
1.3.6.2. Ünsüz Düşmesi	83
1.3.8.Türeme 84	
1.3.8.1.Ünlü Türemesi	84
1.3.8.2.Ünsüz Türemesi	85
1.3.9.Tekleşme	85
1.3.10. Hece Tekleşmesi (Haploloji)	86
1.3.11. Geçişme	86
1.3.12 Birleşme	86
1.3.13. Göçüşme	87
1.3.14. Ünsüz kaynaşması	87
1.3.15. Darlaşma	87

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. BİÇİM BİLGİSİ	88
------------------------	----

1.1.	İŞLETME EKLERİ	88
1.1.1	Öge Belirleyici İşletme Ekleri	88
1.1.1.1.	<i>Ad Durumu Ekleri</i>	88
1.1.1.1.1	Yalın hâl	88
1.1.1.1.2.	Belirtme hâli	89
1.1.1.1.3.	Yönelme hâli	89
1.1.1.1.4.	Bulunma hâli	90
1.1.1.1.5	Ayrılma hâli	90
1.1.1.1.6.	Vasıta hâli	90
1.1.1.1.7.	Eşitlik hâli	91
1.1.1.1.8.	Yön gösterme hâli	91
1.1.1.1.9.	İsimlerde soru	91
1.1.1.2.	<i>Fiillerde İşletme Ekleri</i>	92
1.1.1.2.1.	Geçişli ettirgenlik	92
1.1.1.2.2.	Edilgen	92
1.1.1.2.3.	Dönüştürülme	93
1.1.1.2.4.	İşteşlik	93
1.1.1.3.	<i>Şahıs Ekleri</i>	94
1.1.1.4.	<i>Zaman Ekleri</i>	94
1.1.1.4.1.	Görülen geçmiş zaman	94
1.1.1.4.2.	Öğrenilen geçmiş zaman	96
1.1.1.4.3.	Gelecek zaman	97
1.1.1.4.4.	Şimdiki zaman	97
1.1.1.4.5.	Geniş zaman	98
1.1.1.5.	<i>Tasarlama Kipleri</i>	100
1.1.1.5.1.	İstek kipi	100

1.1.1.5.2. Emir kipi	100
1.1.1.5.3. Gereklilik kipi.....	101
1.1.1.5.4. Dilek-şart kipi	101
1.1.1.6. <i>Fiil Zaman ve Kip Çekiminde Birleşik Çekim (hikaye, şart)</i> 102	
1.1.1.6.1. Hikaye	102
1.1.1.6.2. Şart	103
1.1.1.7. <i>Ek Fiil Çekimi</i>	103
1.1.1.7.1. Geniş zaman çekimi(bildirme çekimi).....	103
1.1.1.7.2. Görülen geçmiş zaman çekimi	104
1.1.1.7.3. Öğrenilen geçmiş zaman çekimi:	105
1.1.1.7.4. Gerundium çekimi	105
1.1.1.7.5. Şart çekimi	105
1.1.1.8. <i>Birleşik Fiiller</i>	105
1.1.1.8.1. İsim+fiil dizilişinde olanlar	106
1.1.1.8.2. Fiil+fiil dizilişinde olanlar	107
1.1.1.8.3. Deyimleşmiş birleşik fiiller	108
1.1.2. Öge Belirlemeden Bağlantı Kuran Ekler	109
1.1.2.1. <i>İyelik Ekleri</i>	109
1.1.2.2. <i>Tamlayan Eki</i>	111
1.2. KATEGORİ EKLERİ	111
1.2.1.Çokluk Kategorisi	111
1.2.2. Olumsuzluk Kategorisi	112
1.3.3. Küçültme Kategorisi	112
1.3. TÜR GÖREV DEĞİŞTİRİCİ EKLER.....	112
1.3.1. Fiillere Eklenen Tür/Görev Değiştirici Ekler.....	112

1.3.1.1. <i>Fiilimsiler</i>	112
1.3.1.1.1. Mastar ekleri.....	112
1.3.1.1.2. Sıfat-fiil ekleri.....	113
1.3.1.1.3. Zarf-fiil ekleri.....	114
1.3.2. İsimlere Eklenen Tür/Görev Değiştirici Ekler.....	116
1.3.2.1. <i>+ki</i>	116
1.3.2.2. <i>+sUz</i>	116
1.3.2.3. <i>+IU</i>	117
1.4. TÜRETME EKLERİ.....	117
1.4.1. İsimden İsim Türeten Ekler.....	117
1.4.2. İsimden Fiil Türeten Ekler.....	119
1.4.3. Fiilden İsim Türeten Ekler.....	120
1.4.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler.....	122
1.5. SIFATLAR.....	122
1.5.1. Niteleme Sıfatları.....	122
1.5.2. Belirtme Sıfatları.....	122
1.5.3. Sayı Sıfatları.....	123
1.5.3.1. <i>Asıl Sayı Sıfatları</i>	123
1.5.3.2. <i>Üleştirme Sayı Sıfatları</i>	123
1.5.3.3. <i>Belirsizlik Sıfatları</i>	123
1.5.3.4. <i>Soru Sıfatları</i>	124
1.6. ZAMİRLER.....	124
1.6.1. Kişi Zamirleri.....	124
1.6.2. İşaret Zamirleri.....	125
1.6.3. Belirsizlik Zamirleri.....	125
1.6.4. Dönüştürme Zamiri.....	125

1.6.5. Soru Zamirleri	126
1.7. ZARFLAR	126
1.7.1. Durum Zarfları	126
1.7.2. Zaman Zarfları	126
1.7.3. Yer Zarfları.....	127
1.7.4. Miktar Zarfları.....	127
1.7.5. Soru Zarfları	127
1.8. EDATLAR	127
1.8.1. Bağlama Edatları	128
1.8.2. Son Çekim Edatları	128
1.8.3. Berkitme Edatları	128
1.8.4. Ünlleme Edatları	129

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİN

1. GE5299 132	
DİZİN-SÖZLÜK	260
SONUÇ.....	560
KAYNAKLAR	563
EKLER.....	568
1.1. CÖNKLERDE ADI GEÇEN ŞAİRLER HAKKINDA BİLGİ	568
1.2. CÖNKLERDE YER ALAN NAZİM ŞEKİLLERİ VE NAZİM TÜRLERİ.....	576
1.3.CÖNK METİNLERİ.....	579
ÖZGEÇMİŞ.....	594

KISALTMALAR LİSTESİ

AR.	: Arapça
bk.	: bakınız
FAR.	: Farsça
FR	: Fransızca
İTL	: İtalyanca
LAT	: Latince
RUM	: Rumca
Tr.	: Türkçe
YUN	: Yunanca

İŞARETLER

A	: a, e
C	: c, ç
G	: g, ğ
I	: ı, i
K	: k, k
U	: u, ü
V	: ünlü (vokal)
-	: Fiile bağlanmayı gösterir.
+	: İsme bağlanmayı gösterir.
...	: Okunamayan kelimeleri gösterir.
>	: Okun içi ilk biçimi gösterir.
>>	: Bir çok ses olayını gösterir.
1b/1	: / işaretinden önceki bölüm sayfa numarasını, sonraki kısım ise satır numarasını gösterir.

ÇEVİRİYAZI TABLOSU

ا	a, ā, e, ı, i, o, ö, u, ü	ص	ş
ب	b, p	ض	ž
پ	p, b	ط	ţ
ت	t	ظ	z
ث	<u>s</u>	ع	‘
ج	c, ç	غ	ġ
چ	ç, c	ف	f
ح	h	ق	q
خ	ħ	ك	k, g, ŋ
د	d	ل	l
ذ	<u>z</u>	م	m
ر	r	ن	n
ز	z	و	v, o, ö, u, ū, ü
ژ	j	ه	h, e, a
س	s	ی	y, ı, i, ì, ā
ش	ş	ء	‘

GİRİŞ

1. TEZİN KONUSU

Tez konusu olarak belirlenen bu çalışmada; 19. yüzyıla ait olduğu düşünülen ancak içerisinde herhangi bir tarih kaydına rastlanmayan Bursa cönklerinden Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde kayıtlı GE5299 cönk metninin çeviri yazısı verildikten sonra dil incelemesi yapılarak cönk metni özellikle imla-telaffuz ilişkisi bakımından değerlendirilmiştir. Osmanlı Türkçesi-Türkiye Türkçesi ilişkileri göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanında Türk dilinin gelişip bir yazı dili olma sürecinde en önemli devirlerinden olan Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait izler de göz ardı edilmemiş ve incelemeye katılmıştır.

Türk diline ait tarihî dönemlerin başlangıç ve bitiş sınırlarının kesin çizgilerle ayrılamayacağı gerçeği, özellikle halkın konuşma dilinde hâlâ yaşamakta olan ses ve biçim özelliklerinin incelemeye konu olan bu defterlerde yaşıyor olabileceği fikri doktora çalışmasının temelini oluşturmuştur. Böyle bir çalışmayla cönk adı verilen ve üzerinde daha çok halk bilimi uzmanlarının çalıştığı metinlerde var olan yanlışların ya da genel dildeki sapmaların nasıl değerlendirilmesi gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda ağız özelliklerine ve o döneme ait söz varlığına dair ipuçları yakalayabilme düşüncesi çalışmanın konusu olmuştur.

2. TEZİN AMACI VE ARAŞTIRMA SORULARI

19. yüzyıla ait olduğu düşünülen Bursa cönklerinden GE5299 numarasıyla kayıtlı cönk metninin çeviri yazısı verilip dil incelemesi yapılmış ve imla-telaffuz, ağız özelliklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Yazı dilinde zamana bağlı olarak birtakım değişiklikler olsa bile konuşma dilinin bu değişikliklere daha geç uğraması ya da konuşma dilinin değişikliklere karşı daha kapalı bir tutum sergilemesi dikkate değerdir. Cönkler de Türkiye Türkçesinin temellerinin olduğu bir dönemde hem Eski Anadolu Türkçesi hem de Osmanlı Türkçesine dair unsurları saklıyor olmasıyla dikkat çekmektedir. Bu çalışmada da bahsedilen fikirleri destekleyen veriler bulunmak istenmiştir. Cönklerin içinde barındırdığı Arapça kısımların fazlalığı ve imlası yönünden oluşturduğu okuma güçlüğü nedeniyle Bursa cönklerinden GE5299 tez metni olarak seçilmiş ve bu cöngün

çevriyazısının verilmesi, dil incelemesinin yapılması, söz varlığının ortaya konması, dikkate değer imla özelliklerinin ve imla-telaffuz ilişkisinin betimlenmesi amaç olarak belirlenmiştir.

3. TEZDE KULLANILAN YÖNTEM VE İZLENEN YOL

GE5299 numaralı cönk metninin dil incelemesi, söz varlığının ortaya konması, fonetik ve morfolojik özelliklerinin betimlenerek konuşma dili- yazı dili ilişkisi açısından değerlendirilmesi şeklinde belirlenen bu çalışmada, tezin bölümleri ve bu bölümlerinin hazırlanması sırasında tutulan yol şu şekilde özetlenebilir:

Çalışma Giriş, Metin, Dil İncelemesi, Dizin bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünün içerisinde kuramsal açıklamalar ve ilgili araştırmalar, yöntem ve imlâ-söyleyiş özellikleri yer almaktadır. Metin kısmında GE5299 numaralı cönk metninin çeviri yazısı bulunmaktadır. Dil İncelemesi kısmında cöngün klasik dil incelemesinin yanında imlaya dair bazı bilgiler de ele alınmıştır. Ayrıca tez çalışmasının sonunda cöngü ait değerlendirmelerin yer aldığı sonuç kısmı da eklenmiştir.

Giriş kısmında çalışmanın konusu, çalışmanın amacı, çalışmanın önemi ve çalışmanın sınırlılıkları yanında cönklere ait kuramsal açıklamalar, cönkler hakkında genel bilgiler ve imlâ-söyleyiş ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca çalışmanın malzemesi ve veri toplama yöntemine de değinilmiştir.

Metin kısmında Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde kayıtlı GE5299 numaralı cöngü ait çeviri yazılı metne yer verilmiştir. Bu metin aktarılırken Oktay New Transkripsiyon fontu tercih edilmiştir. Çeviri yazıda dikkat edilen noktalar şunlar olmuştur:

Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan GE5299 numaralı cönk "Bursa Cöngü" olarak da adlandırılmıştır.

Cönk üzerinde herhangi bir sayfa numarası yer almadığı için yaprakların sıralanması konusunda zorluk yaşanmıştır. Aynı zamanda cönk belirli bir düzene sahip olmadığı için numaralandırma konusunda da güçlük çekilmiştir. Cöngün baş, orta ve son sayfalarında eksik olması; yıpranmış, yırtılmış, üzeri karalanmış kısımların bulunması bu güçlüğüün sebebidir. Ancak genel olarak şiir parçalarının bütünlüğünden yola çıkılarak yapraklar numaralandırılmıştır.

Metin üzerinde yazılı bulunan şiir parçalarının, hikâye bölümlerinin, notların yazılış biçimlerinde tam olarak bir düzen ve sıra bulunmamaktadır. Bu durum cönklerin bahsedilen genel özellikleriyle de uyumludur. Cönklerin yıllar boyunca elden ele geçiyor olması, birden fazla kişinin farklı amaçlarla cönkleri kullanmış olması ve genel itibarıyla belirlenmiş bir yapıya sahip olmamaları bu düzensizliğe sebep olmuştur. Bu nedenle aynı cönk içinde bazı şiir parçaları alt alta verilirken bazılarında ise dizeler yan yana sıralanmıştır. Cönklerde bazı yapraklarda çapraz olarak yazılmış şiir parçacıkları da dikkat çekmiştir. Bunlar aktarılırken olabildiğince düzenli şekilde yazıya geçirilmiştir.

Türüne bakılmaksızın cönkteki bütün şiir parçaları beyit düzeninde yazılmıştır. Düz yazı şeklindeki notlar satır düzenine göre çeviri yazıya aktarılmıştır. Metinde nasıl yazıldıysa ona sadık kalınmıştır.

Sayfalar ilk yaprağın ön yüzü boş olduğu için 1b'den başlatılarak numaralandırılmış ve küçükten büyüğe gidecek şekilde ara verilmeden art arda sıralanmıştır. (1b, 2a, 2b...)

Şiirler beyit düzenine göre sıralandığı için ilk beyit 1 olarak numaralandırılmış ve beşer beşer numara verilmeye devam edilmiştir. Cönkteki her metin ya da şiir parçasına ayrıca numara verilme işlemi yapılmamıştır.

Cönkler bir mecmua özelliği de gösterdiği için içerisinde bazen çok tanınmış şairlere ait şiirlere bazen de herkesin ezberinde olabilecek dizelere yer verilmiştir. Bunun dışında yazarı, şairi bilinmeyen parçalar, notlar da bulunmaktadır. Tanınmış şairlere ait şiir parçaları, dizeler çeviri yazıya aktarılırken şairlerin özgün metinlerine bakılıp herhangi bir karşılaştırma yapılmamıştır. Farklı ya da eksik olduğu düşüncesi uyandıran kısımlar için herhangi bir tamamlama yoluna gidilmemiştir. Çünkü cönkler tamamen cöngü hazırlayan kişinin tercihlerini, zevklerini, söyleyiş özelliklerini yansıtmaktadır. Yapılacak herhangi bir karşılaştırma ya da tamamlama işlemi cöngün incelenmeye değer olan malzemesini ortadan kaldırmak anlamına gelecektir.

Eserin çeviri yazısı yapılırken cöngü ait ünlülerin, ünsüzlerin yazımında farklılıklar tespit edilmiştir. Bu durum cöngü hazırlayan kişilerin yazım bilgisinin eksikliğine, cöngün farklı kişilerin elinden çıktığına bağlanabilir.

Bursa cöngünde tamamen okunamayan, okunuşundan emin olunamayan, silinen kısımlar için (...) kullanımı yapılmıştır.

Bursa cöngünde hareke kullanımı görülmemiştir.

Bir defter gibi de düşünölebilecek cönk metinlerini hazırlayan kişi ya da kişilerin harf eksiği ya da harf yanlışı ile yazdığı kelimeler olduğu gibi aktarılmış, ağız özelliği olup olmayacağı noktasında incelemeye alınmıştır.

Metinde şiir parçasının başında şairin adı ya da mahlası verilmişse olduğu gibi yazılmış eğer tür adı belirtildiyse o da gösterilmiştir. Eğer şiir parçasının başında şair adı, mahlası ya da şiir türü belirtilmediyse herhangi bir ekleme yapılmamıştır. Cöngü yazan kişi ya da kişilerin bilgi eksikliğinden, yanlış anımsama gibi nedenlerle tür ve şair adını karıştırmış olma fikri uyansa da bu noktalarda da herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

Cönkte soru eklerinin yazılışı konusunda tutarsızlıklar vardır. Cöngü oluşturan kişi ya da kişiler alışkanlıklarından ya da eğitim düzeylerinden dolayı ekleri bazen bitişik bazen ayrı olarak yazmıştır. Bu ekler, metinde nasılsa çeviri yazıda da o şekilde verilmiştir.

Dizin bölümünde cönkte yer alan bütün kelimeler ayrı birer veri olarak ele alınmış ve Türk Söz-Diz dizin programı aracılığıyla sıralanmıştır.

Kelimeler dizinde alfabetik olarak sıralanmıştır. Madde başı olan kelimeler koyu puntolu olarak verilmiştir. Kelimelerin kökeni köşeli parantez içinde [] işaretiyle gösterilmiştir. Sözcüğün anlamı verilmiş ve altında da metinlerde geçen biçimleri (ekli/eksiz) olarak yer almıştır.

Varak ve beyit numaraları sıralı olarak gösterilmiştir.

Dizin bölümü hazırlanırken yol gösterici olarak Gürer Gülsevin'in "Türkçede Sıra Dışı Ekler" çalışması kaynak olarak alınmıştır. Bu çalışmaya dayanarak da ekler ilgili oldukları kök hâlindeki kelimelerin altında verilmiştir.

Arapça kısımlara dizin oluşturulurken yer verilmemiştir.

Cönkte iki farklı yazım şekli olan kelimeler için ayrı ayrı madde başları yapılmıştır. Sayısal sıklığı fazla olan ve özgün biçimli maddeye gönderme yapılmış, diğer maddenin de anlam özelliği verilmiştir. (kirpik/kiprik)

“ile” sözcüğü eğer ayrı yazılmış ise madde başı olarak verilmiş, kendinden önceki sözcüğe bağlı şekilde tespit edildiyse bağlı olduğu sözcüğün altında ek olarak verilmiş, kelimele beraber değerlendirilmiştir.

Metinde bazı şiir parçalarının somunda “temmet” ifadesi dikkat çekmiştir. Metin içinde bunların bazen birkaç “m” (م) ile yazıldığı görülmüştür. Bazen belli belirsiz yazılan bu kalıplar dizin kısmına alınmamıştır.

Madde başları belirlenip anlamları verilirken Türkçe, Arapça, Farsça kelimelerin kendinden önce ve sonra gelen kelimelerle anlamsal bağı dikkate alınmaya çalışılmıştır. Bu şekilde kelimelerin anlam zenginliğinin ortaya çıkarılmasına, bütünü oluşturan parçaların görülmesine imkân sağlanmıştır. Aynı zamanda bağlamı temel alan bir çalışmayla metni sağlıklı zemine oturtmak, fark edilemeyen yapı varsa ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Birleşik fiillerde isim+fiil dizilişinde olan yapılar dizine alınırken birleşik fiili oluşturan kelimeler ayrı madde başları olarak verilmiş, altında alt birimlerinde ilgili isme ya da fiile gönderme yapılmıştır.

Metinde devrik hâlde bulunan birleşik fiiller dizin programının doğru sonuç vermesi amacıyla dizin kısmında kurallı şekilde getirilerek verilmiştir.

Dizinde i- fiili ile kurulan yapılar kendinden önceki kelimelerle alınmıştır. i- madde başının altında verilmiştir.

Deyimler de bir kelime grubu olduğu için her kelime ayrı ayrı madde başlarında verildiği gibi alt kısmında da diğer kelime yer almıştır. Deyimin anlamı madde başlarında verilmiştir.

Soru ekleri çekim eki olarak değerlendirilse de dizin programına madde başı olarak da gösterilmiştir.

Cönklerde geçen şairler hakkında verilen bilgiler ekler kısmında yer almıştır.

Sonuç kısmında çalışmada elde edilen bulgular ve bunların değerlendirilmesi yapılmıştır. Ekler kısmında cönklerde adı geçen şairler hakkında bilgiler, cönklerde yer alan nazım şekilleri ve türleri ve cönk metninden örnek sayfalar verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CÖNKLER HAKKINDA BİLGİLER VE DİL MALZEMESİ OLARAK CÖNKLERİN ÖNEMİ

1. CÖNK ÇALIŞMASININ MALZEMESİ VE EVRENİ

Cönkler; not defteri özelliği taşıyan, daha çok halk dilinin yansıdığı, konuşma dili özellikleri gösteren metinlerdir. Bu nedenle dil incelemesi yapmak, ağız özellikleri tespit edebilmek için cönkler geniş malzeme sunmaktadır.

Bu bilgiler ışığında doktora tez çalışmasının malzemesini Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan ve üzerinde tarih kaydı yer almayan GE5299 numaralı cönk metni oluşturmuştur.

GE5299: Cöngü düzenleyen kişi hakkında bir kayıt bulunmamaktadır. Aynı zamanda tarih ve yazılış yeri özellikle belirtilmemiştir. Cönk, birbirini takip eden (2 sayfalık) 56 dik yapraktan oluşmaktadır. Satır sayısı her sayfada farklıdır. Belirli bir düzen söz konusu değildir. Filigranlı kâğıt türü kullanılmıştır. Cönkte yer yer farklı yazı karakterleri kullanılmıştır. Mürekkep rengi de son yapraklara doğru değişmiştir. Cöngün başında ve son kısımlarında yer alan şiir parçalarının hem tarih hem de tür olarak zaman farkı taşıdığı görülmüştür. Bu nedenle cöngün tek bir elden çıkmadığı düşüncesi oluşmuştur. Birden fazla kişinin cöngü katkısının olduğu, farklı kişilerin farklı zamanlarda cöngü kayıtlarda bulunduğu tespit edilebilmektedir.

Çalışmaya konu olan cönk dış yapısı itibarıyla soğuk baskılı koyu meşin bir cilt içinde görülmektedir.

Cönkte yer alan şiirlerin büyük çoğunluğu beyitler biçiminde kaydedilmiştir. İçinde dördlük ve üçlük biçiminde yazılan şiirler bulunsa da kayıt edilişi biçimi beyittir. Şiirlerin bazılarının başında türleriyle ilgili başlık yer almaktadır. Bazıları ise başlık bulunmadan doğrudan kayıt edilmiştir. Cönk incelendiğinde tespit edilebilen içerik şöyle gösterilebilir:

Şairler	Gazel	Koşma	Türkü	Şarkı	Kaside	Na'at	Terkib-i Bent	Terci-i Bent	Toplam
Âşık Ömer		+							1
Enderunlu Vasıf									
Erzurumlu Emrah	+	+	+			+			10
Eşref Oğlu	+								1
Gevherî									
Güftî	+								2
Hulusî			+						1
İzzet									
Karacaoğlan		+							1
Kuddusî									
Kul Mustafa	+		+						2
Muallim Naci							+		
Nesimî									
Nabî	+								
Rıza Tevfik									
Sadıkî			+						
Şevkî									
Şeyh Hacı Hüseyin									
Şükrî									
Zihnî			+						1
Ziya Paşa							+	+	2

Tablo 1: GE5299 Bursa Cöngünde Tespit Edilebilen Şairler ve Nazım Biçimleri

Bunun dışında Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde cönk kaydı ile yer alan, metin okuma çalışması ve malzeme açısından incelemesi yapılan ancak imla ve dil

incelemesi için malzeme açısından yeterli veri sağlamayan diğer cönklerler, tez çalışmasının dışında tutulmuştur. Ancak bu cönkler hakkında genel bilgiler şu şekildedir:

1786/1787- 4 ML: 53 poz şeklinde mikrofilmleri alınmış, deri kaplı ve dış kapağında 1786-1787 kaydı olan bir Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan cönkür. Talik yazı çeşidiyle yazılmış, ehl-i sünnet olmanın önemini anlatan ve öğüt verici dizeler içeren bazı parçalarla başlamaktadır. Cöngün ilk sayfalarında silinmiş, karalanmış ve eksik bölümler mevcuttur. İlk yapraklardan sonra Arapça kaleme alınmış ve kırmızı mürekkebin kullanıldığı bölümler gelmektedir. Bu kısımlardan sonra divan şiirinden bazı örneklerin kaydedildiği tespit edilmiştir. Yazının ve imlanın düzgün olduğu kısımlarda şiir parçalarının üzerinde “Rubai”, “Müfred”, “Kıt’a” gibi başlıkların yer aldığı görülmektedir. Belli dertlerden kurtulmak –hapisten çıkmak - için not edilmiş dualar da yer almaktadır. Dualardan sonra harekeli yazılmış dinî öğütler içeren kısımlar gelmektedir. Ardından felekler yazılmış, özellikle burada imla konusunda farklılıklar görülmüştür. Ebced hesabı ve hesaplar içeren sayfalar cöngün içeriklerindedir.

Cönklerin özelliklerine uygun olarak el yazısının sayfalarda değişim gösterdiği görülmektedir. Aynı zamanda yine bu özelliklere uygun olarak satır düzeni açısından bir sistem yoktur. Beyitlerin çoğu sayfalara çapraz biçimde kaydedilmiştir. En dikkat çeken özelliklerinden biri, cönk tanımlarında sıklıkla tekrar edilen uzunlamasına açılan cönk biçimlerine bu nüsha uymamaktadır. Yapı olarak günümüz defterleri formunda olup sadece içerik olarak cönklerle yaklaşmaktadır. Cöngün içinde kırmızı mürekkep, Arapça kısımlarda ve günleri gösteren tablolarda kullanılmıştır.

Yapılan incelemelerde cöngü düzenleyen kişi hakkında kapakta ve iç sayfalarda bilgiye rastlanmamıştır. Bu cöngün daha çok bir dua ve dini-tasavvufi şiir parçaları içeren günümüz not defteri şeklinde olduğunu söylemek mümkündür.

GE5403: Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan 71 pozdan oluşan bu cönk rika olarak kaydedilmiştir. Üzerinde herhangi bir tarih kaydı bulunmayan cöngün 21. yüzyıla ait ve en yeni kayıtlı cönk olduğu düşünülmektedir. Cönk nesir hâlde başlamakta ardından şiir parçaları eklenmektedir. Sonrasında yeniden düz yazı biçimine dönmektedir. Yazının tüm sayfalarda aynı olduğu ve tek bir elden çıktığı görülmektedir. Aynı zamanda bu cönk çizgili defter biçimindedir. Çizgili defter biçiminde olması sebebiyle satırlar düzenlidir ve diğer iki cöngü oranla karalamalar, eksik kısımlar ve eklemeler oldukça

azdır. Günümüz defterlerine oldukça benzeyen bir cönk olduğu için uzunlamasına açılmamakta, çizgili defter özelliği göstermektedir. Yeterli malzeme sunamadığı ve aşırı yıpranmış durumda olduğundan dolayı değerlendirmelere katılamamıştır.

2. CÖNK KELİMESİ VE CÖNKLERİN ÖZELLİKLERİ HAKKINDA BİLGİLER

Bu bölümde cönk kelimesi hakkında bilgiler, cönklerin özellikleri hakkında genel tespitler kaynaklardan yararlanılarak sıralanmıştır.

Türkçe Sözlük'te (2011) cönk, saz şairlerinin, kendilerinin veya başkalarının şiirlerini derledikleri, uzunlamasına açılan, deri kaplı defter, sığırdili ve “büyük yelkenli gemi” anlamlarıyla verilmektedir.

Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü’nde cönk, bilinen anlamıyla “uzunlamasına açılan eski şiir ve destan dergisi” şeklinde açıklandıktan sonra “neşe, sevinç”, “şakacı, güler yüzlü (kimse)”, köşe, “varlık, zenginlik” anlamlarında kullanıldığı da belirtilmektedir.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi’nde cönk, çoğunlukla âşık edebiyatı, halk edebiyatı ve halkiyat ürünlerini ihtiva eden, uzunlamasına açılan, ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad biçiminde ifade edilmiştir (Koz, 1977: 83).

Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi’nde cönk, genellikle uzunlamasına açılan ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad, genellikle âşık edebiyatı, halk edebiyatı ve folklor ürünlerinin toplandığı anonim mecmua türleri olarak tanımlanmıştır (Gökyay, 1995: 73). Ayrıca bazı hüsn-i hat ve resim albümleriyle büyük şiir mecmualarında da cönk dendiği belirtilmiştir (Gökyay, 1995: 73). Cönkler genellikle “sığır dili” biçiminde uzunlamasına açılan, sırtı dar, ensiz, deri kaplı defterlerdir. Cönkler, halk şairlerinin kendi şiirleri yanında başka şiirleri de içerebilen şiir mecmuaları görünümündedir. Cönklerde yer alan şiirler genellikle yazan kişinin bilgi eksikliğinden, unutkanlığından veya özel tavrından dolayı kimi zaman ölçsüz olabilmektedir. Öte yandan içinde hiçbir manzum parça bulunmayan sadece mensur parçalardan oluşan cönkler de vardır (Gökyay, 1995: 74).

Gökyay, cönklerin içerisinde türkü, koşma, destan, fıkra, hikâye, mâni, bilmece gibi türlerin yanı sıra cönk yazarlarının kendi hayatlarıyla ilgili ve bazı hastalıklar, tedavi yöntemleri, reçeteleri, büyü, tılsım ve özel hayatına dair bazı bilgilerin bulunduğunu belirtmiştir (Gökyay, 1984: 117).

Ülkütaşır; cöngü, türkü, mâni, destan, koşma, atasözü, fıkra, hikâye, nefes, mersiye, ilâhi, dua, hutbe gibi milli, dini (tasavvufi) şiir ve mensureleri ihtiva eden el yazması dergi (mecmua) şeklinde (Ülkütaşır, 1967: 905), Pakalın, “Halk şairlerinin müstakil şekilde uzunlamasına ciltlenmiş olan şiir mecmualarına verilen ad.” (Pakalın, 1983: 303) ve Yardımcı da “Genellikle aşağıdan yukarıya doğru açılan ve halk arasında *dana dili* ya da *sığır dili* adları ile de anılan defterler” olarak ifade etmiştir (Yardımcı, 1999: 233). Kaya da benzer şekilde, başta halk şairlerinin şiiri olmak üzere çeşitli folklorik bilgilerin kaydedildiği ve uzunlamasına açılan, sırtı dar, ensiz, deri kaplı deftere cönk demiştir (Kaya, 2007: 254).

Cönkler, aynı zamanda, başta halk şairlerinin şiirleri olmak üzere çeşitli folklorik bilgilerin (dualar, şifa reçeteleri, büyü tarifleri, maniler, hikâyeler vb.) kaydedildiği sırtı dar, eni geniş, uzunlamasına açılan bir kitap türü olarak da kaynaklarda yer almaktadır. (Cunbur vd., 2002: 289). Cönklerde aynı zamanda tekke ve divan şairlerinin şiirlerinden örnekler de yer almaktadır. Cönklerde dönemin genellikle tanınmış ve sevilen şairlerinin şiirlerine yer verilmesi cönkleri hazırlayan kişilerin tekke ve divan edebiyatı hakkında “kısmen” de olsa bilgi sahibi olduklarını göstermektedir (Köksal, 2016: 37). Başka bir deyişle cönklerde hem Türk Halk Edebiyatı hem de Divan Edebiyatı’nın malzemeleri bir arada bulunabilmektedir. Zaten cönk yazarları veya düzenleyicileri de yarı eğitilmiş, Halk Edebiyatı’ndan beslenen ancak Divan Edebiyatı’na öykünen “ara tip”lerdir. Dolayısıyla da cönkler, her iki edebiyat ve her iki dil düzlemi konusunda bilgi edinmemize olanak sağlamaktadır (Sona, 2016: 75). Bunun yanında bazı divan şairlerinin şiirlerinde “cönk” sözcüğüne değinilmesi, “cönk” redifli gazellerin bulunması, divan şairlerinin de cönkler hakkında bilgi sahibi olduklarını göstermektedir (Köksal, 2016: 37). Bunun yanı sıra, tezkirelerde de cönklerle ve cönklerde sözü edilen şairlerle ilgili bilgiler bulunmaktadır. Böylelikle cönklerle ilgili bilgilere divan edebiyatı kaynaklarından da ulaşabilmek mümkündür (Sona, 2016: 75). Cönk, kaynaklarda genellikle uzunlamasına açılan ensiz, uzun yazma mecmualara verilen ad olarak tanıtılmış; mecmualarla cönkler arasında bir ayırım yapılmamıştır.

Bazı yörelerde ve özellikle Sivas’ta *cönk* yerine *mecmua* denilmektedir (Gökyay, 1995: 73). M. Sabri Koz, kütüphanelerde genel olarak cönklerin esas olarak birer mecmua olarak değerlendirildiğini ve bunların *mecmûa-i eş’ar* adıyla fişlendiğini ve fişlerin köşesine cönktür notu konulduğunu ifade etmiş ve bazı kayıtlarda cönk yerine *beyaz-ı*

büzürg ifadesi kullanıldığını ve aydınlar tarafından bu defterlere *sefîne-kâri* denildiğine de değinmiştir (Koz, 1977: 83). Ayrıca cönlere, halk arasında, biçim bakımından benzediği nedeniyle *sığır dili cöngü* (Cunbur vd., 2002: 289) ve *sığır dili mecmualar* dendiği belirtilmektedir (Oğraş, 1995: 79). Bunların dışında cönk, için *sefîne-i şu ' arâ*, *sefîne-i bülâga*, *sefîne-i nefâis* ve *sefîne-i rüesâ* gibi adlar da verilmiştir (Duymaz, 2016: 15).

Kaynaklarda belirtildiği üzere cönlere, şekillerinden dolayı *dana dili* de denilmektedir. Bu ifadenin Farsça *dânâ dili* olduğu ileri sürülse de cönklerin halk arasında *sığır dili* olarak adlandırıldığı bilinmektedir. *Dânâ dili* adlandırması, halkın cönk yazarının kendisinden ancak “herhangi bir not tutacak, kayıt yapacak kadar bilgili olan insan” olarak görmesi şeklinde yorumlanmaktadır. Ancak öyle görünüyor ki halk *dânâ* sözcüğünü, basitçe *sığır* sözcüğüyle ilişkilendirmiştir. Zaten cönklerin genel biçim özellikleri de bu ilişkilendirmeyi kolaylaştırmıştır.

Cönkler için genel bir tanım yapılacak olursa: “Cönk, saz, tekke ve divan şairlerinin şiirleri ile bazı anonim ürünlere yer veren; kimilerinde türlü dualar, fal, cifr, reml, vefk, tılsım vb. gizli ilimlere dair kayıtlar, ilaç terkip ve tarifleri, rüya tabirleri, mektup suretleri, muhtelif tarih kayıtları, alacak-verecek hesapları gibi şiirle ilgisi olmayan türlü bilgi notlarının da bulunduğu, uzunlamasına açılan, ensiz el yazması eserlerdir (Köksal, 2016: 32).”

Cönk sözcüğünün köken bilgisi de açık değildir. Kaynaklar, cönklerin kökeni, anlamı ve içerikleri ile ilgili farklı bilgiler vermektedir. Buna göre cönkler, Avustralya dil ailesine ait dillerden olan Cava ve Malaya dillerinde *djong* (conk), İspanyol ve Portekizcede *junco*, İtalyancada *giunco*, Fransızcada *jonqua* ve İngilizcede *junk* olarak geçmiş ve Çin denizlerinde kullanılan dibi düz ve dört köşeli, puruvası, çıkıntılı baş bodoslaması ve kış pupası, dümeni muallakta olan yelkenli gemiler için de genel bir ad olmuştur (Gökyay, 1995: 73). Ancak genellikle cönk sözcüğünün kökeni Cava ve Malaya dillerindeki *conk* sözcüğü ile ilgili görülmüş; *Ferheng-i Nizâm*'da Aka Seyyid Muhammed Ali ise sözcüğün kökeninin Türkçe olduğunu belirterek cönkleri, “türlü konuların özellikle çeşitli şairlerden seçilmiş şiirlerin yazılı olduğu kitap veya defter”, “büyük gemi” ve “fakirlerin kullandığı satrançlı çul ve kilim, büyük nesne” anlamlarıyla açıklamıştır (Gökyay, 1995: 73). *Türkçe Sözlük* (2011)'de cönk sözcüğünün kökeni Eski Malezya dilleriyle açıklanarak “büyük yelkenli gemi” anlamıyla değerlendirilmiştir.

Bunun yanında, M. Sabri Koz, Veled Çelebi'nin *Türk Dili Lügati* adlı eserinde, cönk sözcüğünün “tespit etmek, derlemek, ciltlemek” anlamına gelen “cönemek, cönlemek, cünlemek” fiillerinden türetilmiş Türkçe bir isim olarak kabul ettiğini belirtmektedir (Koz, 1977: 84).

Duran, cönk sözcüğünün Çiğil Türkçesinde kutu ve çömçe anlamına gelen *çöngök* sözcüğünden türediğini belirtmiş ve “Hem kutu gibi olan Çin gemisi hem de Türklerin kullandığı ilk defter adını, bu kutu anlamındaki *çöngök*'ten almış olabilir.” demiştir (Duran, 2014: 44). Sözcüğün köken bilgisiyle ilgili olarak köken bilgisi kaynaklarında verilen bilgiler ise şu şekildedir: Andreas Tietze, *cöng*, *cünk* ve *cüng* biçimlerinde kullanılan cönk sözcüğünün, Malay dillerindeki “bir çeşit büyük gemi” anlamındaki *cong* sözcüğünden geldiğini ve Farsçada *cüng* biçiminde yer aldığını belirtmiştir (Tietze, 2002: 453). Ancak Tietze verdiği bu bilgilerde daha çok Meninski'yi referans almıştır. Gerçekten de Meninski sözcüğü “bir çeşit büyük gemi” ve “halk şairlerinin, şiiirleri not etmek için kullandıkları uzunlamasına ciltlenmiş defter” anlamlarıyla göstermiştir (Meninski, 1680). Clauson'ın *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* (1972) adlı çalışmasında ise cönk sözcüğünün yer almaması, 13. yüzyıldan önce sözcüğün Türkçede kullanılmadığını kanıtlamaktadır. Steingass'ta *junk* biçiminde verilen cönk sözcüğü “a large ship; a camel which has never borne a load,; large white spot; dice” anlamıyla gösterilmiştir; ancak sözcüğün köken bilgisi ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır (Steingass, 1975: 374). Kelime, Räsänän'de (1969) ise yer almamaktadır. Cönkler, hacim ve ebat bakımından değişmez bir özellik göstermezler. Birkaç varaklık cönkler yanında birkaç yüz varaklık cönkler de vardır. Geç dönem metinleri de dahil olmak üzere, cönklerde numaralama vb. sayfa düzenlemesi bulunmamaktadır. Aralarında koparılmış sayfalara, eksik beyit veya mısralara ve cönkü okuyanlarca boş kısımlarına yazılmış özel notlara rastlanır. Bu durum, cönk yazarlarının sözlü kültür anlayışı ile yazılı kültüre yaptığı aktarımlarda yazı ve imla konusundaki özensizliklerini (yazı ve imla genellikle kötü veya çok kötüdür), metnin düzenlemesi ve sayfaların sıralanmasında da sürdürdüklerini göstermektedir.

Cönk sözcüğünün, sözü edilen tüm kaynaklarda geçen anlamlarıyla 15. yüzyıldan beri Türkçenin çeşitli lehçelerinde kullanıldığı ve en eski cönk nüshasının da 15. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Sayı bakımından ise en fazla cöngün 18. yüzyılın son

yarısından 19. yüzyılın sonlarına kadar olan döneme ait olduğu düşünülmektedir (Gökyay, 1995: 73).

Halk şairlerinin şiirleri yüzyıllarca kulaktan duyularak ezberlenmiş, hafızalarda yer etmiş ve sözlü kültür ortamlarında hayat bulmuştur. Ancak yazının toplumun üst tabakasından alt tabakasına inmesiyle unutulma kaygısı taşıyan bu şiirler, akılda kaldığı kadarıyla yazıya geçirilmeye başlamıştır. Okuma-yazma bilenlerin oluşturduğu divanlar, yazılı kültürün “hafıza mekanı” olurken, okuma-yazmayı yeni öğrenenler tarafından “yarım yamalak” bir yazı ile akılda kalanların aktarıldığı hafıza mekanları ise, cönkler olmuştur (Erdal, 2016: 53).

Halk edebiyatının sözlü ürünlerinden biri olan cönklerin içerisinde yalnızca saz şairlerine ilişkin şiirler bulunmamaktadır. Cönklerde büyük oranda âşıkların şiirlerine yer verilmekle birlikte, içinde hiçbir manzum parça bulunmayan sadece mensur parçalardan oluşanlar da vardır. Cönklerde şiir parçalarının yanında bazı dini ve fikhî bilgilerin, notların, hutbe ve vaazlarda kullanılan metinlerin, duaların yer aldığı dini içerikli olanları da vardır. Genel olarak cönklerde çeşitli dualar, sihirle ilgili notlar, ilaç tarifleri, sahibini ilgilendiren doğum ve ölüm tarihleri, alacak verecek hesapları, anonim türkü, mâni ve ilahiler, halk hikâyeleri ve daha birçok konu ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

Cönklerde insanlara şifa verecek ya da istenen mutluluğa erdirecek olan sureleri, ayetleri, insanı dertlerinden kurtaracağına inanılan duaları, hastalık reçetelerini de eksiksiz olarak bulmak mümkündür. Bu bilgilerin bir kısmı derleyicilerin elinde bulunan kaynaklardan alınmış olup bazen kaynakların adları ve yazarları da verilmektedir.

Öğrenilen ve cöngе geçirilen reçetelerin bir kısmı ise cönk sahiplerince denenmiştir. Bundan dolayı bazılarını sonunda “gayet mücerrebdir” kaydı bulunur. Cönklerde ayrıca hayvan hastalıkları, haşarat ve zehirli hayvanlara karşı alınacak tedbirler, kullanılacak halk ilaçları ve genel reçeteler de yer almaktadır.

Genellikle görünümleri itibarıyla cönkler, tek yazarlı metinlerdir. Ancak “(...) cönklerin bir kısmında aynı sayfadaki yazıların, bunların altındaki isimlerin farklı olması ve metinlerde görülen imla değişiklikleri, metinlerin tek kişi tarafından hazırlanmadığını gösterir.” (Gökyay, 1995: 74). Ayrıca imla ve üsluptaki bu farklılıklar, cönklerin çok sık el değiştirdiğini ve farklı kişilerin kullanımlarına ve eklemelerine maruz kaldığını da göstermektedir. Ancak “(...) cönklerin ilk sahibinden sonra kaç el değiştirdiğini anlamak da kolay değildir. Bir cönkte ayrı yüzyıllarda yetişmiş şairlerden örneklere rastlanması da

bu durumun başka bir göstergesidir.” (Gökyay, 1995: 74). Cönkleri dolduran nazım ve nesir parçaları, dualar, tılsımlar, hastalık reçeteleri bir yandan sahiplerinin temayüllerini, meraklarını ve zevklerini yansıttığı gibi öte yandan da bu cönklerin çok sık el değiştirdiğini göstermektedir. Bir cönkte ayrı yüzyıllarda yetişmiş şairlerden örneklere rastlanması da bu durumun başka bir göstergesidir. Ancak bazı cönklerdeki kayıt ve mühre dayanarak bunların belli kişiler tarafından derlendiği söylenebilirse de cönkler genellikle anonim eserler olarak kabul edilmektedirler.

Cönkleri dolduran parçalar, imla ve yazı karakteri bakımından birbirinden çok farklıdır. Okunmayacak kadar kötü yazılmış olanların yanında çok düzgün, özenli, güzel ve okunaklı olanlar da vardır. Cönklerde genellikle rika, rika kırması, nestalık, talik, nesih gibi yazı türleri kullanılmıştır.

Bazı parçalara, şiirlere belli edebiyat ve musiki terimlerinin dışında, şairlerin mevki ve şöhretlerine göre “buyurdu”, “buyurmuştur” gibi ibareler de konulmuştur. Destan, türkü vb. parçalardan bazıları şairinin ismini değil kimin adına söylenmişse onun adını taşımaktadır. Bazen de şiirin kime ait olduğu söylemeden “türkü budur” şeklindeki başlıklara rastlanmaktadır. Cönklerin bir kısmında içeriği belli olmayan düzensiz parçalar, kopya edilmesi istenen parçaların üzerinde “yazıla” veya Farsçası olan “nüvişte bâd” notu, bazen de konularına göre başlıklar görülmektedir. Cönklerde bilmecelere ve bunların çözümlerine de rastlanılmaktadır (Gökyay, 1995: 74). Cönklerde, şiirlerin üstüne kimi zaman şairlerinin adı yazılırken kimi zaman yazılmamaktadır. Hatta bazen o şiirin şairi yanlış yazılmakta ya da başka şairle anılmaktadır (Erdal, 2016: 60). Benzer durum, nazım biçimleri ve türlerinde de görülmektedir. Örneğin *koşma* yerine *gazel*, *gazel* yerine *müseddes* denmesi ve dörtlük biçiminde yazılması gereken *koşma*, *türkü*, *murabba* gibi türlerin beyitler hâlinde yazılması gibi.

Her parçanın sonunda o parçanın bittiğini gösteren yazı ve işaretler yer alır. Çoğunun altında Arapça “temmet” (tamam oldu) sözcüğü bulunmaktadır. Bazısında bu kelimeten sonra şiirin cöngesi geçtiği tarih de verilmiştir. Bazı cönklerde parçaların altında “kaf” ve “ya” işareti görülmekte, ancak bunların ne anlama geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Genellikle şairin adının geçtiği sözcüğün üstü çizilidir (Gökyay, 1995: 75).

Cönkler, kendilerine özgü biçim ve muhtevalarıyla Türk kültür mirasında önemli bir yere sahiptirler. Özellikle sözlü kültürün yazılı belgeleri olan cönkler, ortaya çıktığı

toplumla ilgili bilgi ve değerlere ait belgeleri de sunmaktadır (Duran, 2016: 41). Dolayısıyla da cönklerde, ait olduğu toplumun duygu ve düşünce yapısını, zevklerini, inanç dünyasını da görebilmekteyiz (Duran, 2016: 42).

Cönkler, tezkirelerde yer alan ancak günümüzde şiirlerine ulaşamadığımız birçok şairin tanınmasında ve o şaire ait şiirlerin derlenerek gün yüzüne çıkarılmasında da etkin rol oynamaktadırlar (Kayalık, 2015: 716). Ayrıca edebiyat tarihi belgelerinde yer almayan pek çok şair, şiir ve türler de cönkler aracılığıyla tanınmaya başlamıştır (Duran, 2016: 42). Cönkler üzerine çalışmalar yapılmaya devam edildikçe adı kaynaklarda geçmeyen ya da bilinmeyen pek çok tür, şair ve şiir de bilim dünyasına kazandırılacaktır. Cönklerin en önemli özellikleri arasında, sahiplerinin kim olduğunun bilinmemesi, belirli bir biçiminin ve sisteminin olmaması sayılabilir. Çünkü hangi cöngü açarsak açalım neyle karşılaşacağız belli değildir; derleme defteri olarak ya da adı duyulmamış bir şairin şiirlerini içeren bir defter olarak hazırlanmış olabilir (Duran, 2016: 42). Belirtildiği gibi tek yazarlı ya da birden fazla yazarlı cönklerin bulunması da cönklerin dilinin incelenmesi ve konu bütünlüğünün tespit edilmesi bakımından bazı problemleri beraberinde getirebilmektedir.

Düzenleyen/hazırlayan kişilere baktığımızda cönkleri saz şairleri, âşık saz şairleri, tekke ve dergâh mensupları, muhtelif sanatçılar (orta oyunu, karagöz oynatıcılar, meddahlar) düzenleyebileceği gibi imamlar, serhat gazileri, gazi saz şairleri meraklılar, tekkelerde dedelik ve şeyhlik makamında bulunanlar da düzenleyebilmektedir (Yıldırım, 2013: 28).

Cönklerde büyük oranda sözlü kültür ürünlerine yer verilmekle birlikte özellikle divan şairlerinin şiirlerinden örneklere de yer verilmesi yazılı kültür ürünlerinin de yer bulduğunu göstermektedir. Ancak örneklere bakıldığında bu şiirlerde bazı eksikliklerin (beyit veya dörtlük atlanması gibi) veya fazlalıkların olduğu bunun yanında beyit ve dörtlüklerin sırasının karıştırıldığı veya yanlış yazıldıkları görülmektedir. Bu durum, duyduğu şiirleri ezberleyen kişilerin, şiirlerin bir kısmını unutup akıllarında kaldığı kadarıyla yazmaya çalıştıklarını göstermektedir (Erdal, 2016: 53). Ayrıca Dizdaroğlu, cönk düzenleyen kişinin ilgili saz şairinin yaşadığı zamanda düzenleme işini yapmışsa daha az değişikliğe uğramış şiirleri yazıya aktardığını, ancak cöngün, saz şairinin yaşadığı çağdan sonraki yüzyıllarda düzenlemişse daha çok değişikliklere uğramış biçimini yazıya geçirildiğini belirtmiştir (Dizdaroğlu, 1978: 8213). Şunu da belirtmek gerekir ki, sözlü

kültürde özellikle de cönklerde şiirlere daha çok yer verilmiştir. Çünkü şiirlerin ses, kafiye, ölçü, kalıp ifadeler vb. nedenlerden akılda kalması ve hatırlanması ya da ezberlenmesi daha kolaydır.

Erdal, sözlü kültür zihniyeti ile yazılı kültür ürünleri olan cönkleri, “geçiş metinleri” olarak değerlendirmektedir (Erdal, 2016: 62). Lord, hem sözlü dikte edilmiş hem de el yazması sözlü metinler “geçiştirler”, sözlüden yazılıya geçiş metni sestem yazıya taşıma sürecinde edebi olarak devam etmektedir demektir. (Lord, 2015: 191). Cönkler, de sözlü metinlerin yazılı ortamda varlığını devam ettiren bir aracı olarak geçiş metni konumundadırlar (Erdal, 2016: 63).

Cönk, kendine özgü bir türdür. Kendi çevresini olduğu kadar farklı çevreleri de etkilemiştir. Bu bakımdan cönklerin gelenekli bir defter/kitap olduğu söylenebilir (Yıldırım, 2013: 14).

Cönkler, edebî ve kültürel anlamda birçok malzemeyi barındırmaktadır. Bu nedenle hem kültür hem de edebiyat araştırmacıları için başlıca başvuru kaynaklarından (Kayalık, 2015: 716).

Cönklerin dili üzerinde durulmaya değer ayrı bir alandır ve cönklerde dil araştırmacıları için çok önemli dil malzemesi bulunmaktadır. Daha çok yeterli eğitim almamış okur-yazarlar tarafından yazılan bu eserlerde, bazı imla problemlerinin olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum da cönklerin okunmasını zorlaştırmakta ve cönklerin yeterince ilgi görmemesine sebep olmaktadır (Duran, 2016: 42).

İçerisinde her tür bilginin yer aldığı cönklerin ayrıntılı olarak incelenmesi, halk edebiyatı için olduğu kadar dil bilgisi için de bir gerekliliktir. Ancak yapılan çalışmalara bakıldığında bunların cönklerin adı, kökeni ve içeriği konularına odaklandığı ancak cönklerin tam metinlerinin yayımlanması çalışmalarının son derece az olduğu dikkati çekmektedir. Bu durum, cönklerin bazı özelliklerinden ve araştırmacıların karşılaştığı bazı problemlerden kaynaklanmaktadır. Bu problemler şunlardır:

Arap harfleriyle yazılan cönklerin büyük bir kısmı şahısların elinde baba yadigârı olarak bulunduğu ve eski yazıyı bilen araştırmacıların bu eserleri kendileri değerlendirmek istediklerinden ancak sınırlı sayıda cönk, kütüphanelere ve araştırma merkezlerine ulaşabilmiştir (Duran, 2016: 47).

Bazı cönkler ciltsizdir. Dolayısıyla da cönklerin ilk ve arka sayfaları koparak kaybolabilmekte veya sayfalar dağılabilmektedir. Ayrıca cönklerin yıllar içerisinde çok

el değiştirmiş olması da bu yıpranmayı s¼rekli h¼le getirmiştir. B¼yle bir durumda araştırmacıların da bu g¼r¼n¼mdeki bir c¼ng¼ incelemesi neredeyse imk¼nsız h¼le gelmektedir. C¼nklerin çoğunda “Temell¼k kaydı yoktur. Sahipleri belli değildir.” c¼mlelerine rastlanması, bunların kim tarafından ne zaman yazılmaya başlandığı konularındaki bilgilerin o kayıp sayfalarda yok olup gitmesiyle açıklanabilir. Bu nedenle, bu t¼r c¼nkler, daha en baştan araştırmacıları zorlamakta, onların şevkini kırmaktadır (Duran, 2016: 50). Tez konusu olarak seğilen Bursa c¼nk metninde de benzer durum g¼r¼lmektedir. Metnin cildi bulunmamaktadır ve bazı sayfaları eksik, yırtık ve yıpranmış durumdadır. Bu nedenle de c¼ng¼ d¼zenleyen kişi / kişilerin adlarına ve c¼ng¼n d¼zenlendięi tarihe özg¼n metin üzerinden erişilememiştir.

C¼nklerde nazım t¼rlerinin ve nazım birimlerinin seçiminde ve d¼zenlenmesinde tutarsızlıklar vardır. Örneğin bazı şiir parçalarının üstüne o t¼rle ilgili olmayan başka bir t¼r¼n adı yazılabilmekte, d¼rtl¼k, beşlik ya da altılık olarak yazılması gereken şiirler de iki dize h¼linde yani beyit d¼zeninde verilebilmektedir. Bu durum yine c¼ng¼ d¼zenleyenlerin eğitim d¼zeyleriyle açıklanabilir. C¼nk d¼zenleyicileri Arap harflerini bilen (b¼y¼k oranda Kuran-ı Kerim’den öğrendiği varsayılmaktadır), ortalama bir edebi zevki olan kişilerdir. Ayrıca, belirtildiği gibi, c¼nk yazarları; k¼y yaşamından kent yaşamına geçen, şehir yaşamına adapte olmaya çalışan tam anlamıyla “kimliğini bulamamış” arada kalmış kişiler ve ara k¼lt¼r¼n temsilcileridir. Bu durum onların da nazım t¼r¼ ve nazım birimi kullanırken yaptıkları tercihlerden açıkça g¼r¼lmektedir (Çelik, 2017: 15).

C¼nklerle ilgili diğer ve ana problem, iml¼larıdır. Duran, c¼nk sahiplerinin sosyal ve k¼lt¼rel duruma paralel olarak ortaya çıktığını savunmakta ve iml¼ problemleri içerisinde T¼rkçe kelimelerin yazımındaki keyfiyeti, yabancı k¼kenli kelimelerin yazımıyla ilgili yanlışlıkları, yerel dil özelliklerinin yazıya aktarılmasını ve c¼nklerin nesilden nesile el değiştirmesine bağlı olarak kullanılan yazı çeşitlerini, satır aralarına ve kenarlara yapılan eklemelerle hurda g¼r¼n¼m¼ veren yazıları, c¼nklerdeki iml¼ problemleri olarak saymaktadır (Duran, 2016: 50). Duran, bu metinlerde, seğilen yazı tipine bağlı olarak bitişmeyen harflerin birleştirildiğini, dişlerin yuvarlaklaştırıldığını, noktaların kullanılmadığını, fonetik olarak birbirine benzeyen harflerin birbirlerinin yerine kullanıldığını ve Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünl¼ kullanımının keyfi olduğunu belirtmiştir (Duran, 2016: 50). S¼z¼ edilen bu durumlara ek olarak Bursa c¼nk

metninde bazı kelimelerin farklı telaffuzlarının olduğunu, bir sesin yerine başka bir sesin getirilebildiğini ve halk ağzından söyleyişlerin bulunduğu belirtilebilir.

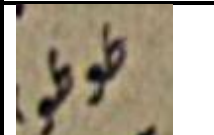
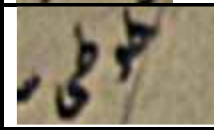
Cönklerin içeriğini ise saz ve tasavvufi halk şiirleri ile şairleri, belli halk edebiyatı ürünleri ya da anonimleşip folklorun öz malı olmuş destan, türkü, mâni, semai, kalenderi, türkmani, ilahi ve şarkılar oluşturur (Cunbur vd., 2002, s. 289). Bu tür cönkler de dil ve edebiyat açısından incelenmeye değerdir.

Son yıllarda Türkiye’deki pek çok üniversitede cönkler okutulmakta, cönklerle ilgili makaleler yazılmakta; bunlar edebiyat yönünden incelenmektedirler. Bunun dışında cönkler artık dil çalışmalarının bir veri kaynağı olarak görülerek dil çalışmalarına da konu edilmektedir.

3. CÖNKLERİN SÖZ VARLIĞI VE İMLA-TELAFFUZ İLİŞKİSİ BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu tez çalışmasında kelimelerin ses özelliği hakkında bilgi verilirken imlaya bağlı kalınmıştır. Çünkü elde dönemin seslerini, söyleyişini gösteren herhangi bir ses kaydı bulunmamaktadır. Bu nedenle hem imla hem de ses özelliği üzerine yapılan değerlendirmeler, cönk metinlerini düzenleyen kişi / kişilerin imla tercihlerine göre oluşturulmuştur (Çelik, 2017: 1545). Buna göre cönk metninde tespit edilen bazı imla-telaffuz özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

2a sayfasında 11. ve 12. beyitlerde “tūṭī” yazımında farklılık bulunmaktadır. Art arda gelen dizelerde bile imla konusunda kurallı bir durum gözlenmez.

İmla	Okunuş
	tūṭū
	tūṭī

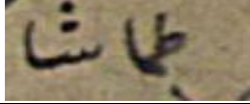
2a sayfası 13. beyitte aynı ünsüzün tekrar edildiği bazı kelimelerde şeddeli kullanımların söz konusu olduğuna örnek bulunmaktadır. Aynı durum 7a sayfası 137. beyitte geçen “dudaqlarıṅ dükkān açmış yanaqlarıṅ gül şatar” dizisinde dükkān kelimesinde görülmektedir.

İmla	Okunuş
	sükkeri
	dükkân

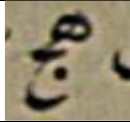
2a sayfası 13. beyitte daha önce ünlüsü gösterilmeden yazılan fiillerden farklı olarak vir- fiili ünlüsü gösterilerek yazılmıştır.

İmla	Okunuş
	vir

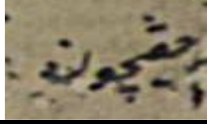
3b sayfası 48. beyitte temāšā kelimesi genel imladan farklı olarak “ت” ile değil “ط” ile yazılmıştır. Genel yazımın dışında kelimelerin farklı bir harfle yazılması cönklerin karakterine uygundur. Cönkleri yazan kişilerin eğitim durumunun daha düşük olduğu ve medrese eğitimi almadıkları göz önünde bulundurulunca bu tür farklı yazımlar normal karşılanmaktadır.

İmla	Okunuş
	temāšā

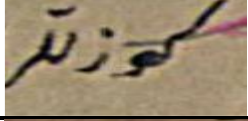

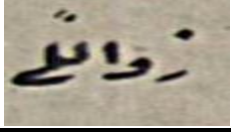
3b sayfası 54. beyitte “hiç” kelimesinde kelimenin ünlüsü gösterilmemiştir.

İmla	Okunuş
	hiç

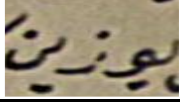
Metin içerisinde edat olarak kullanılan için kelimesi hem “için” hem “içün” olarak düz ve yuvarlak ünlülü olarak yazılmıştır. Metin boyunca birlik sağlanamadığı görülmektedir.

İmla	Okunuş
	ḥaqqiçün

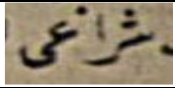
4b sayfasında yer alan 78. beyitinde “güzeller”, 30b sayfası 649. beyitte “ḥall itmediler” ve 37b sayfası 835. beyitte “zavallı” kelimesinin imlasında hem çift ünsüz hem şedde kullanımı yapılmıştır.

İmla	Okunuş
	güzeller
	ḥall itmediler
	zavallı

4b sayfasında 80. beyitinde “yüzin” kelimesinde ekteki “ی” ayrıca, özel olarak gösterilmiştir.

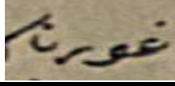
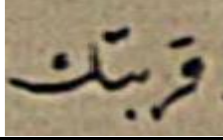
İmla	Okunuş
	yüzin

4b sayfası 84. beyitinde Farsça ışık anlamında olan “çerağ” kelimesi “şerağ” olarak yazılmıştır. Bu cöngü oluşturan kişinin dikkatsizliğinden kaynaklanabileceği gibi eğitim durumuyla ve /veya ağız özelliklerinin yazıya yansımalarıyla ilişkilendirilebilir.

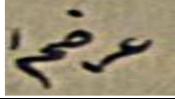
İmla	Okunuş
	şerağı

4b sayfası 92. beyitte “hamamda musluktan akan suyun içinde biriktirildiği yuvarlak taş tekne” anlamında kullanılan kurna kelimesinin “ğ” la yazılarak ğurna biçiminde okutulduğu görülmüştür. Bir diğer örnek de “memleketinden uzak olma,

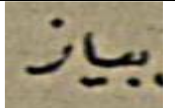
vatanından ayrı yaşama hâlinin verdiği duygu, gariplik, yabancılık” anlamlarında kullanılan gurbet kelimesinin “kişi kendi rızasıyla çıkup terk-i diyâr etmez/ sebebsiz kırbetiñ kıahrın kendüye ihtiyâr etmez” dizelerinde “kırbet” biçiminde yer aldığı görülmektedir. Kelime başında görülen bu ötümsüzleşme ağız özelliğinin yazıya yansımaları olarak değerlendirilmelidir.

İmla	Okunuş
	ğurnā
	kırbetiñ

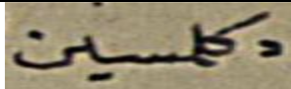
5b sayfasında 103. beyitte “esmerden ‘arzum aldım şaramadım bir beyāz” dizesinde arzu kelimesinin imlası genel imlanın dışında “ز” ile değil “ض” ile yazılmıştır. Bu da cönkleri kaleme alan kişilerin eğitim durumu hakkında işaretler taşıyan örneklerden biridir.

İmla	Okunuş
	‘arzum

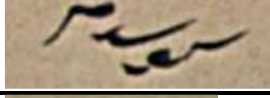
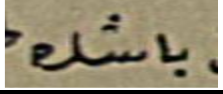
5b sayfasında 103. beyitte “beyaz” kelimesi kelimenin genel imlasından farklı olarak “ض” ile değil “ز” ile yazılmıştır.

İmla	Okunuş
	beyāz

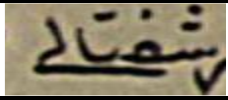
Metin boyunca soru ekinin yazımı konusunda bir tutarlılığın olmadığı dikkat çekmektedir. Bitişik ya da ayrı yazılan soru ekleriyle sık sık karşılaşılmaktadır. Buna bir örnek 5b sayfasında 104. beyitte “degilmisin” kullanımınıdır.

İmla	Okunuş
	degilmisin

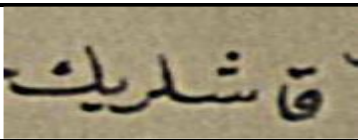
Metinde 6b sayfasında 129. beyitte “küsdüm” kelimesi ünsüz uyumunun söz konusu olmadığına örnektir. Yine 7a sayfası 135. beyitte kelimenin “başda” biçiminde yazım ünsüz uyumunun olmadığına imla aracılığıyla tespitine örnek oluşturmaktadır.

İmla	Okunuş
	küsdüm
	başda

Metinde 7b sayfası 135. beyitte “şeftâlî” kelimesinin kullanımı dikkat çekmektedir. Şair, “bir şeftâlî vir cânım belki yolda şuşaruk” ifadesiyle sevgilisinden şeftali istemektedir. Bursa cönk metninde böyle anonim bir beyitin geçmesi cöngün kaleme alındığı coğrafya olarak Bursa’yla ilişkilendirilebilir. Bursa’nın şeftalisiyle ünlü bir il olması ve bunun cönkte yer alan anonim şiirlere yansması, içinde bulunan coğrafyayla metnin söz varlığı arasında sıkı ilişki kurulabileceğinin bir göstergesidir.

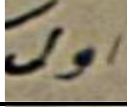
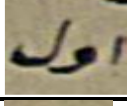
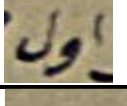
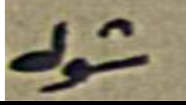
İmla	Okunuş
	şeftâlî

19. yüzyıla ait olduğu düşünülen cönk metinlerinde yuvarlaklaşmanın yerini düzleşmelere de bıraktığı dikkat çekmektedir. İmlada da buna uygun olarak kelimelerin eklerini düz okutacak ünlü gösterimleri mevcuttur. 7a sayfasında 137. beyitte geçen “kaşlarıñ” kullanımı buna örnek oluşturur.

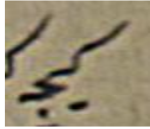
İmla	Okunuş
	kaşlarıñ

10a sayfasında 142. ve 143. beyitlerde ve 21a sayfası 416. beyitte 3. teklik kişi zamiri olarak “ol” geçmektedir. Cönk metinlerinin 19. yüzyılda kaleme alındığı düşünüldüğünde “o” biçiminde geçmesi gerektiği düşünülürken “ol” biçiminde yer alması şiirin cöngü tutan kişi tarafından bu biçimde ezberlendiği ve dönemine uymasa da kelimeyi ezberlediği şekilde kayda geçirmeyi uygun bulduğu fikrini uyandırmıştır. Aynı

durum “korkmazam şol kimsedenkim korkar ol Allahdan” dizisinde “şu” yerine “şol” kullanımında görülmüştür.

İmla	Okunuş
	ol
	ol
	ol
	şol

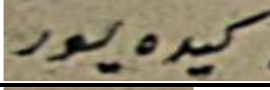
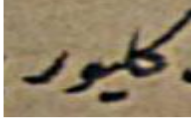
10a sayfasında 148. beyitte gece kelimesi ünlüsü imlada gösterilerek “ی” kullanımıyla “gice” biçiminde okutturulmuştur.

İmla	Okunuş
	gice

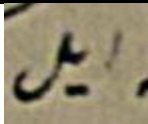
Bitişik ya da ayrı yazılan soru ekleriyle daha önce de belirtildiği gibi sık sık karşılaşılmaktadır. Buna bir örnek de 10a sayfasında 149. beyitte “taħammülmi” kullanımınıdır. Aynı beyitte geçen “bilmemki” örneğinde de kelimeye bitişik bağlaç yazımı söz konusu olmuştur. 32a sayfası 685. beyitte yine bağlaç kelimeye bitişik yazılmış ve “gördümki” biçiminde imlada yer almıştır.

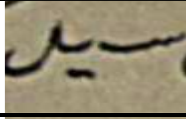
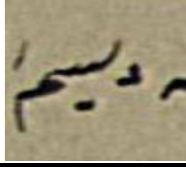
İmla	Okunuş
	taħammülmi
	bilmemki
	gördümki

10b sayfası 159, 160, 162, 164 numaralı beyitlerde şimdiki zaman ekinin kullanımına örnekler bulunmaktadır. Bu örneklerde “-yor” şimdiki zaman eki kökten ayrı olarak yazılmıştır. Tarihî gelişim sürecine bakıldığında bildirme kiplerinden şimdiki zamanın Eski Türkçeden hemen sonra müstakil kip kimliği kazanmasına rağmen uzun süre ek ile değil, kelime ve eklerden oluşan birleşik yapılarla ifade edildiği dikkat çekmiştir. –yor eki genel görüşe göre yori- süreklilik bildiren bir tasviri fiilin geniş zaman çekiminden hece düşmesi sonucu oluşan bir ektir (Şahin, 2006: 215). Cönk metninde de kökten ayrı yazılma özelliği gösteren şimdiki zaman eki -yor, “gide-yor” biçiminde gösterilmiştir. Cönk metninde eklerin ve kelimelerin yazılışında herhangi bir standart bulunmamaktadır. Ayrı yazılan şimdiki zaman eki örnekleri dışında köke bitişik yazılan bir örnek de 15b sayfası 284. beyitte geçen “geliyor”dur. Buradaki imla ekin köke bitişik yazıldığını gösterir. Aynı metin içerisinde farklı kullanımların olması cönklerin genel özelliklerine uygunluk taşımakla beraber ekin geçiş döneminin izlerini gösteriyor olması ihtimalini de düşündürmektedir.

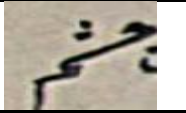
İmla	Okunuş
	gide-yor
	gide-yor
	geliyor

11a sayfası 169. beyitte “yakınların dışında kalan kimse, yabancı” anlamındaki el “ı” yanında “ی” kullanımıyla “il” şeklinde okutturulmaktadır. Aynı şekilde “sürekli yağın yağmurdan veya eriyen kardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su, su taşkını” anlamındaki sel kelimesi de “ی” kullanımı ile “sil” biçiminde geçmiştir. 20b sayfası 394. beyitte de- fiili “ی” ile gösterilerek “disem” biçiminde okutturulmuştur. Bu durum kapalı e sesinin cönk metnine imlada nasıl yansıdığına da kanıtı olmuştur.

İmla	Okunuş
	il

	sil
	disem

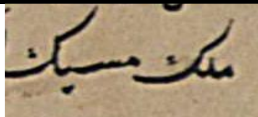
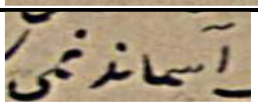
14a sayfası 247. beyitte geçen “hışm” kelimesinin “خ” ile yazılmak yerine “ح” ile yazılması da dikkat çekicidir. Bu durum cöngü kaleme alan kişilerin imla konusundaki eksikliklerine kanıttır.

İmla	Okunuş
	hışm

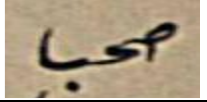

12a sayfası 191. beyitte söyleyişin imlaya yansımalarının bir örneği bulunmaktadır. Kırpık kelimesi söyleyişte yaygın olan göçüşme ses olayıyla söylendiği şekilde “kibrık” biçimiyle yazıya aktarılmıştır. Bu durum söyleyişin cönklerdeki imlaya etki ettiğini örneklelemektedir.

İmla	Okunuş
	kibrıklarış

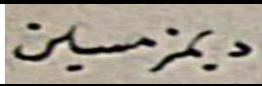
Bitişik yazılan soru eklerinin dışında ayrı yazılan soru eklerine de cönk metinlerinde örnekler vardır. Buna bir örnek 12b sayfasında 204. beyitte “melek misin” kullanımınıdır. Soru eklerinin yazımı konusunda bir tutarlılık söz konusu değildir. Aynı beyitte soru eklerinin bitişik yazıldığı kullanımlar da vardır.

İmla	Okunuş
	melek misin
	āsumāndanmı

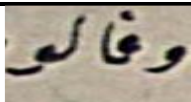
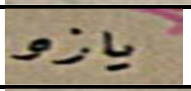
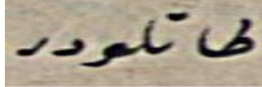
12b sayfası 206 ve 13a sayfası 215. beyitte yine genel imlanın dışında yazımlara örnekler bulunmaktadır. Cönkte “şahbā” şeklinde “ح” ile yazılan kelime, genel imlada “ه” ile yazılır. Bunun dışında “buse” kelimesinin “ب” ile değil, cönkte “پ” ile yazıldığı dikkat çeker.

İmla	Okunuş
	şahbā
	pūse

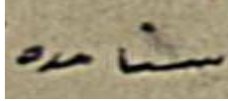
14a sayfasında 245. beyitte geçen “dimez misin” kelimesi 2. teklik kişi ile çekimlenmiş olmasına rağmen genel imlanın dışında “ئ” ile değil, “ن” ile yazılmıştır. Bu tür eklerin yazımında da metin içerisinde tutarlılık bulunmamaktadır.

İmla	Okunuş
	dimez misin

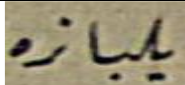
19. yüzyıl metni olarak düşünülen cönk metninde dönemin genel karakteristiğine uygun olarak eklerin düzleşme eğiliminde olduğu görülmekle beraber eklerin yuvarlak ünlülü biçimde yazıldığı örnekler de mevcuttur. Bu durum kelimelerde ve eklerde yuvarlaklıktan düzlüğe geçişin bir anda olamayacağının kanıtı olabileceği gibi cöngü kaleme alan kişilerin zihninde şiir parçalarının yuvarlak şekilli kelimelerle, eklerle yer alabildiği fikrini de düşündürmektedir. Cönk metinlerinde duruma örnek; 14b sayfasında 258. beyitte geçen “vefālu, 4a sayfası 66. beyitte geçen “yazu”, 22a sayfasında 433. beyitte geçen “tatludur” gösterilebilir.

İmla	Okunuş
	vefālū
	yazu
	tatludur

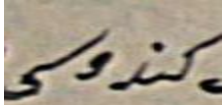
Kalıplaşmış imlanın dışında yazılan kelimelere bir diğer örnek gönül, kalp, yürek anlamlarında kullanılan sine kelimesindedir. 2a sayfasında 383. beyitte kelime hem kısa ünlülü hem de kelime sonunda “i” ünlüsüyle yer almaktadır. Kalıplaşmış imlanın dışındaki kullanımlara bir diğer örnektir.

İmla	Okunuş
	sināmda

21a sayfası 422. beyitte “iki tarafa sallandığı zaman bir hava esintisi yaparak serinlemeyi sağlayan hasır, fildişi, kumaş, kâğıt, kuş tüyü vb. nden yapılmış küçük taşınır âlet” anlamındaki yelpaze kelimesinin Farsça kökenli bir kelime olmasının da etkisiyle “yelbāze” biçiminde “ب” ile yazılmıştır.

İmla	Okunuş
	yelbāze

21b sayfası 438. beyitte dönüşlülük zamiri olarak yer alan “kendü” yuvarlak ünlülü şekilde yazılmış buna bağlı olarak da üzerine gelen 3. teklik kişi iyelik eki tabandan ayrı olarak gösterilmiştir.

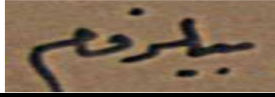
İmla	Okunuş
	kendüsi

Cönklerin sadece tek bir kişinin elinden çıkmadığı, aynı defterin elden ele geçerek zaman içerisinde başka kişilerce doldurulduğu bilinmektedir. Cönk metninde de buna uygun olarak 23a sayfasından itibaren yazı tipinin değiştiği ve imlanın da buna bağlı olarak farklılaştığı dikkat çekmektedir.

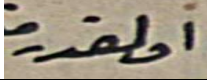
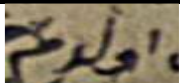
23 sayfasının 480. beyitinde ben, kişi zamirinin “men” biçiminde geçtiği dikkat çekmektedir. Bu durum farklı bir cönk yazarının ağız özelliğinin yansıması olabileceği gibi kaydedilen şiir parçasının hatırlandığı gibi aktarılmış olmasından da kaynaklanabilir.

İmla	Okunuş
	meni

24b sayfası 483. beyitte imlanın kuralsız olduğuna dair kanıtlar bulunmaktadır. Birleşmeyen harflerin birleştirilerek yazılması bu kuralsızlığa örnektir. “و” kendinden sonraki harfe birleştirilerek yazılmıştır. Aynı durum “bī-lüzūm” örneğinde de görülmektedir. Birleşmeyen harflerin birleştirilerek yazılması da cöngü oluşturan kişilerin eğitim durumları hakkında fikir sahibi olunmasını sağlamaktadır.

İmla	Okunuş
	düşmüşüm
	bī-lüzūm

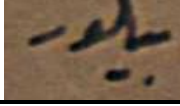
Cönk metni boyunda ayrı ayrı kelimelerin tek bir kelimeymişçesine birleşik yazıldığı da dikkat çekmektedir. Cönklerin özensiz yazımı ya da kayıt eden kişilerin eğitim durumu bu tür kuralsızlıklara neden olmuştur. 26b sayfası 536. beyitte yer alan “olqadar” imlası bu duruma örnek oluşturur.

İmla	Okunuş
	olqadar
	oldem

Kelimelerin genel imlalarının dışında yazımına cönk metinlerinde çok sayıda örnek bulunur. “bırak-“ fiili aldığı ek sonucu “غ” kullanılarak “bırağur” şeklinde 31a sayfası 652. beyitte, 31a sayfası 666. beyitte “Osmanlı Devleti zamanında kesilen bir para” anlamıyla kuruş “غ” kullanılarak “ğuruş” şeklinde beyitte geçmiştir. Kalın ünlülerde görülen bu ötümlüleşme; ağız özelliklerinin metne yansımına, cöngü kayıt eden kişilerin konuştukları gibi yazdıklarına da örnek sayılmaktadır.

İmla	Okunuş
	bırağur
	ğuruş
	ğavğasız

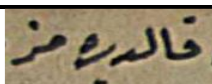
Cönk metninde –(y)Up ulaç ekinin genel olarak yuvarlak şekilde kullanılma eğilimi olmasına rağmen bazı örneklerde yuvarlak ünlü gösterilmez. 28b sayfası 593. beyitte geçen içip kelimesinin ulaç ekinin ünlüsü yuvarlak şekilde gösterilmemiştir. Buna rağmen aynı beyitte yer alan bil- fiilinin geniş zaman çekimi yuvarlak ünlülü olarak yazılmıştır. Bu durum cönklerde aynı beyit içerisinde bile imlada tutarsızlıkların, farklılıkların olduğunu kanıtıdır.

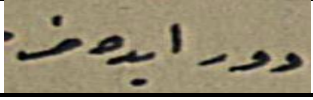
İmla	Okunuş
	içip
	bilür

30a sayfasında 611. ve 612. beyitlerde “içelim” 30a sayfası 626. beyitte “çevirir” kelimesinde yuvarlaklık bulunmamaktadır. Düzleşme eğilimi olarak değerlendirilebilir.

İmla	Okunuş
	çevirir
	içelim

30a sayfası 624. ve 31b sayfası 674. beyitte yeterlik fiilinin olumsuzunun imlasına örnekler bulunmaktadır.

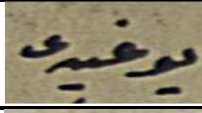
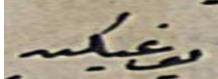
İmla	Okunuş
	kaldıramaz

	devr idemez
---	-------------

Ağız özelliklerine örnek oluşturabilecek bir diğer kullanım “ henüz açılmamış çiçek, tomurcuk” anlamında kullanılan gonca kelimesinin “چ” kullanımı ile “gonça” biçiminde konuşulduğu gibi yazılmasıdır. 34b sayfası 764. beyitte tat- fiilinin ötümlü şekliyle “dadar” biçiminde yer alması, 35b sayfası 799. beyitte geçen “okudulsa” yazımı da söyleyişin imlaya etkisi olarak yorumlanabilir. İlgi çekici bir diğer örnek “her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli” anlamında kullanılan daima kelimesinin söyleyişteki gibi ötümsüz şekilde “tā’ima” biçiminde yazıya geçirilmesidir. Bir diğer söyleyişin yazıya aktarılması örneği de “gösterme” fiil çekiminin “göstürme” biçiminde ağız özellikleriyle konuşulduğu gibi yazıya aktarılmasıdır.

İmla	Okunuş
	gonça
	dadar
	okudulsa
	tā’ima
	göstürme

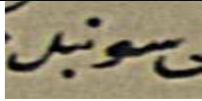
Cönk metinleri boyunca ek fiilin genellikle isme bitişik şekilde yazıldığı görülmüştür. 33a sayfası 713. beyitte “yoğidi”, 33b sayfası 737. beyitte geçen “yoğiken” bu kullanımlara örnek olarak verilebilir.

İmla	Okunuş
	yoğidi
	yoğiken

Cönklerde eklerin yazımı konusunda farklı uygulamalar mevcuttur. 36. sayfada 805. beyitte “maḥv idecek” yapısında bulunan -cAk gelecek zaman eki kökten ayrı olarak gösterilmiştir.

İmla	Okunuş
	maḥv idecek

“Zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi” olarak bilinen sümbül m-b benzeşmesi gerçekleşmemiş şekliyle ve muhtemelen ağız özelliğiyle “sünbül” şeklinde yazıya geçirilmiştir.

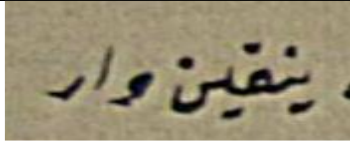
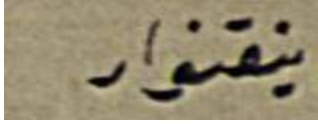
İmla	Okunuş
	sünbül

Söyleyişin yazıya yansımaları örnekleri cönk içinde sıklıkla görülmektedir. “kapalı duruma gelmek” anlamındaki kapan- fiili cönk içerisinde “kaban-“ biçiminde ötümlü olarak geçmektedir. Cönk metinlerinin konuşulduğu gibi yazıya geçirildiğine uygun örneklerden biri olarak yorumlanması mümkündür. “Pamuk ipliğinden dokunmuş havlu” anlamında kullanılan peşkir kelimesi de kelime başında ötümlüleşmiş şekliyle “beşkir” biçiminde yazıya yansımıştır. “bu düreksiz ḳubbe-i bināya baḳ da ‘ibret al” dizesinde geçen “direk” kelimesi yuvarlak ünlülü şekliyle “dürek” biçiminde görülmektedir. Ağız özelliklerinin yazıya aktarılmasında ilgi çeken bir diğer örnek “eskimiş bez veya kumaş parçası, çaput” anlamlarındaki paçavra kelimesinin “baçavra” biçiminde ötümlü haliyle beyitte yer almasıdır. Kelime başında ünsüz türemesine uygun bir örnek de “ayva” kelimesinin yazımıdır. “bağçe ḥār için ağlar ḥayva nar için ağlar” dizesinde görüldüğü gibi “ayva” kelimesi ünsüz türemesiyle “hayva” biçiminde yazıya geçirilmiştir. “püskülü olan, püskül takılmış olan” anlamındaki püsküllü sıfatı, cönk metninde yine ötümlü şekilde büsküllü olarak geçmiştir. Cöngü oluşturan kişi ya da kişilerin ağız özelliğinin yazıya yansımaları şeklinde yorumlanabilecek kullanımlar olarak bu örnekler değerlendirilmelidir.

İmla	Okunuş
	qabansun
	beşkir
	düreksiz
	baçavra
	hayva
	büsküllü
	ğavğasız

Cönk metinleri boyunca aynı kelimenin farklı imlalarla gösterilmesine uygun örnekler vardır. Bu tutarsız yazımlara bir örnek de “deli, kaçık” anlamlarındaki dīvāne kelimesinde görülmektedir. Kalıplaşmış imlasında uzun ünlülerle dīvāne biçiminde yer alan kelime ilk ünlüsü gösterilmeden de metinde yer almıştır. Diğer benzer bir durum da “yangın” kelimesinin yazımındadır. Redif olarak tekrarlanan “yangın var” ifadesi şiirde farklı imlalarla görülmektedir. “yanğın var” biçiminde ağız özellikleriyle aktarılan beyit farklı imlalarla “yanğınvar” ve “yanğın var” şeklinde geçmektedir. Cönklerin oluşturulma biçiminin not defteri mantığıyla olması, özensizliklerin bulunması ayrıca cönkleri hazırlayan kişilerin eğitim durumu bu farklılıkları oluşturmaktadır.

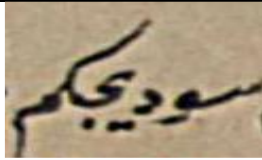
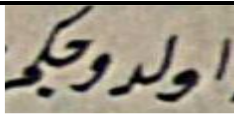
İmla	Okunuş
	dīvāne
	dīvāne

	yanqın var
	yanqınvar

Bursa cönk metni içinde soru kelimesi “hangi” nin daima “qanğı” biçiminde ağız özellikleriyle geçtiği tespit edilmiştir.

İmla	Okunuş
	qanğı

Eklere dair farklı bir kullanım da cönk metni içinde iki kez geçen –cAk sıfat-fiil ekinin üzerine gelen +cAK küçültme ekinin kullanımındır. “sevdiceğim” ve “öldüceğim” şeklinde iki kelimedede söz konusu olan bu kullanım, cönk metnini yazan kişi ya da kişilerin ağızlarında bu ekin işlek olduğuna bir işaret sayılabilir.

İmla	Okunuş
	sevdiceğim
	öldüceğim

Çalışmada, cönk metninin imlası bir bütün olarak değerlendirilmiş ve metinler 19. yüzyıl imlasının temsilcisi olarak ele alınmıştır. Ancak cönklerin bir bakıma antoloji özelliği göstermesi, çok farklı yüzyıllardan çok farklı şairlere yer vermesi ve cönk yazarının şiirleri divanlardan orijinal imlalarıyla aktarmış olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Buna göre, çalışmada özgün biçiminden veya genel yazım eğilimlerinden farklı yazılan Arapça, Farsça kelimeler ile Türkçe kelime ve ekler üzerine genel bazı değerlendirmeler yapılmıştır. Sözü edilen kelimeler üzerine yapılan

değerlendirmeler ise daha çok ses bilgisi ve biçim bilgisi görünümüleri üzerinedir. İncelenen Bursa cönk metnine bakılarak cönk düzenleyicilerinin tercihlerine göre oluşturulmuş bu farklı imla özellikleri hakkında şunlar söylenebilir:

1. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin eğitim düzeylerinin düşük olması,
2. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin kendi ağız özelliklerini yansıtmaları,
3. Cönkte şairlerine yer verilen şairlerin imla (belki ağız) özelliklerini yansıtmaları,
4. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin kendi telaffuz özelliklerini imlaya yansıtmaları ve böylelikle duydukları ve konuştukları biçimde yazmak istemeleri,
5. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin imlayı yeterli oranda bilmemeleri,
6. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin imlanın kendi tercihleri gibi olması gerektiğini düşünmeleri ve bir bakıma gelenekselleşen imlaya direniş göstermeleri.

Cönk metinleri üzerine yapılan incelemeler, tespit edilen unsurlar standart imlanın dışında ve çoğu zaman ikilikler barındıran örnekler olsa da bu farklılıklar Türkçesinin ses bilgisinin, biçim bilgisinin ve söz varlığının temelini oluşturduğu ve hepsi birer veri kaynağı olduğu için dikkate ve incelenmeye değer sonuçlardır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİL İNCELEMESİ

1. İMLÂ ÖZELLİKLERİ

Orta Asya'dan Anadolu'ya yerleşen Türk toplumları etkileşimde bulunduğu bütün toplumların kültürel değerlerini yansıtmaktadır. Dile de yansıyan bu çeşitlilik, imla için de söz konusudur. Uygur imlası ve Arap-Fars yazı geleneklerinin üzerine kurulduğundan Eski Anadolu Türkçesinin imlasının kurallı ve düzenli bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkün değildir (Şahin, 2003: 33). Benzer imla özellikleri Osmanlı Türkçesi döneminde de karşımıza çıkmaktadır. Aynı sayfada hatta alt alta yazılan satırlarda bile kelimelerin yazılışında imla konusunda farklılıklar görülebilmektedir.

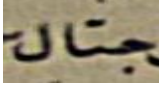
Cönkte Uygur imlası ve Arap-Fars imlasının izlerini gösteren örnekler şöyle gösterilebilir (Mansuroğlu, 1988: 249-250).

1- Uygur imlasına uygun örnekler:

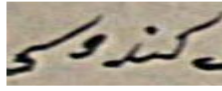
a. Ünlülerin yazılması, bulur 3a/35, çevir 30a/626,
görülür 31b/676

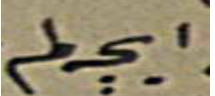
b. Kalın sıradan kelimelerde de (س) kullanılması, sancağı

16b/304, sofrasında 39b/860.

c. ç ve p ünsüzlerinin (ج) ve (ب) harfleri ile gösterilmesi; çatal

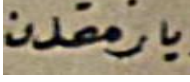
7a/137, kapudan 2a/4

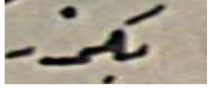
d. Bazı eklerin tabandan ayrı yazılması; kendüsi 21b/438, içelim

 29b/611

2- Arap-Fars imlasına uygun örnekler:

a. Ünlülerin yazılmaması; gerekir 32b/701, yazmağdan

 4a/66

b. ı için (ك) 'in kullanılması; yeği 32b/705, benzer 37b/835

c. Klasik Osmanlıcada olduğu gibi kalın sıradan kelimelerde (ص) kullanılması;

şanma 5b/107, şunar 21a/423

d. ç (چ) ve p (پ) nin kullanılması; çalan 32b/703, pek

 32a/694.

e. Eklerin kelime tabanından ayrılmaması olarak görülmektedir. kimseye

 5b/107, güzelde 11b/179

Cönk metninin imla bölümünde ünlü ve ünsüz seslerin başta, ortada, sondaki şekilleri ve farklı imla kullanımlara sahip kelimeler, metnin özgünündeki hâlleriyle örneklendirilmiştir.

1.1. ÜNLÜLERİN YAZILIŞI

1.1.1. a Ünlüsünün Yazılışı

Başta

Cönkte başta a ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› elif (ا) ile yazılış:

altun		21a/420
anuş		21a/424

arar		15b/281
ağalar		18b/347

› medli elif (ا) ile yazılış:

arası		12a/200
ayrılık		18b/351
alalım		35b/792
alınur		40b/876
açılmadı		41a/885

Ortada

Metinde ortada a ünlüsünün yazılışı üç şekildedir.

› elif (ا) ile yazılış:

başlayup		2b/410
başlama		33b/733
kararmış		5b/109

› he (ه) ile yazılış:

başlayasın		6a/113
kınalar		11b/189
çoğrasalar		24b/484

› işaretli yazılış:

olmayam		2a/10
olmasun		5b/102
bulmayup		17b/327

Sonda

Metinde sonda a ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› elif () ile yazılış:

saña		6b/125
------	--	--------

› he () ile yazılış:

ola		10b/160
yola		3b/56

rızasıyla		4a/67
-----------	--	-------

1.1.2. e Ünlüsünün Yazılışı

Başta

Metinde başta e ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› elif (ا) ile yazılış:

eyleme		18a/335
elinde		19a/367
eski		32a/684

Ortada

Metinde ortada e ünlüsünün yazılışı üç şekildedir.

› elif (ا) ile yazılış:

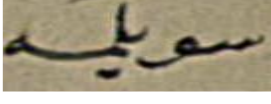
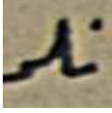
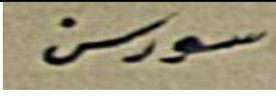
gelen		34a/756
-------	--	---------

› he (هـ) ile yazılış:

nerelerde		6a/120
-----------	--	--------

kimseler		21b/435
----------	---	---------

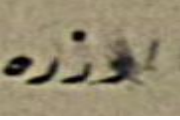
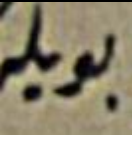
› işaretsiz yazılış:

söyleme		3b/54
neler		36b/824
seversen		18a/335

Sonda

Metinde sonda e ünlüsünün yazılışı tek şekildedir.

› he (◌) ile yazılış:

yiye		2a/12
üzre		16a/289
böyle		13a/218

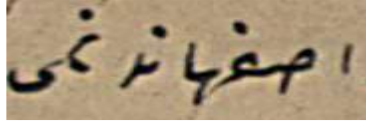

1.1.3. ı Ünlüsünün Yazılışı

Kelimenin okunuşundan veya metnin bağlamından tespit edebilen ı ve i ünlülerinin ayırt edilebilmesi için metinde ayrı bir işaret kullanılmamıştır.

Başta

Başta ı ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› elif (ا) ile yazılış:

Işfahāndanmı		12b/209
ISSIZ		22a/448

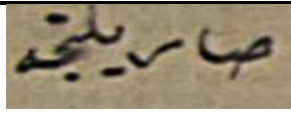
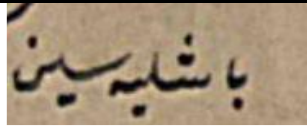
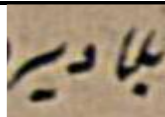
› elif ve ye (ا ی) ile yazılış:

ırağ		33b/726
ırmağı		20b/392

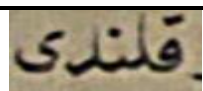
Ortada

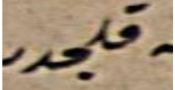
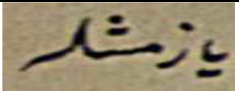
Metinde ortada ı ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› ye (ی) ile yazılış:

şarılınca		3b/49
başlayasın		6a/113
belâdır		6a/122

› işaretsiz yazılış:

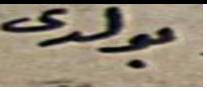

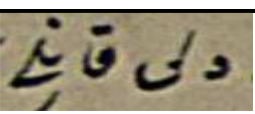
qıldındı		4b/88
----------	---	-------

ılıc		6a/122
yazmışlar		18b/344

Sonda

Cönkte sonda ı ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› ye (ı) ile yazılış.

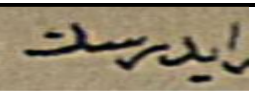
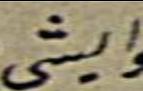

buldı		33b/741
boylı		12a/199
delianlı		10b/158

1.1.4. i Ünlüsünün Yazılışı

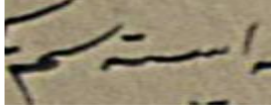
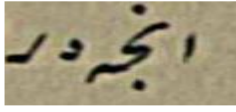
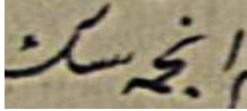
Başta

Metinde başta i ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› elif ve ye (ı) ile yazılış:

idersen		5b/101
işi		21a/420
irdi		27b/564

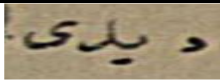

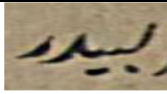
› elif (ı) ile yazılış:

isteseem		10a/150
inedür		21a/419
incinmesin		21a/420

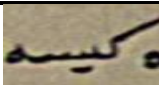
Ortada

Metinde ortada i ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› ye (ی) ile yazılış:

didi		3b/49
bilürem		6b/124
lebidir		4b/78

› işaretli yazılış:

yetmiş		16b/305
giyse		4b/82

Sonda

Metinde ortada i ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› ye (ی) ile yazılış:

gidici		11b/187
düşeli		14b/260
meyi		36a/804

1.1.5. o Ünlüsünün Yazılışı

Kelimenin okunuşundan veya metnin bağlamından tespit edebildiğimiz o, ö, u ve ü ünlülerinin ayırt edilmesi için metinde ayrı bir işaret kullanılmamıştır.

Başta

Metinde başta o ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› elif ve vav (و) ile yazılış:

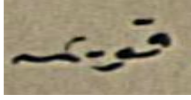
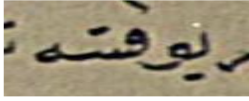
olunsa		25b/500
on		20b/394
otuz		20b/394
oynar		6a/121

Ortada

Metinde ortada o ünlüsünün yazılışı tek şekildedir.

› vav (و) ile yazılış:

çoyun		20b/394
-------	--	---------

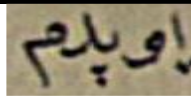
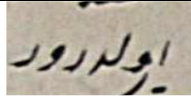
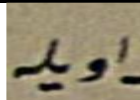
qoyma		13b/233
yoksa		5b/105

1.1.6. ö Ünlüsünün Yazılışı

Başta

Metinde başta ö ünlüsünün yazılışı tek şekildedir.

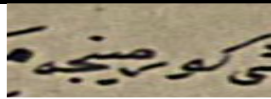
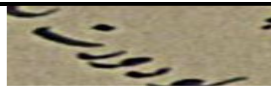
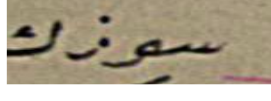
› elif ve vav (او) ile yazılış:

öpdüm		5b/109
öldürür		14b/253
öyle		10b/158

Ortada

Metinde ortada ö ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› vav (و) ile yazılış:

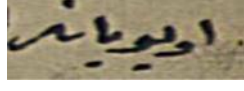

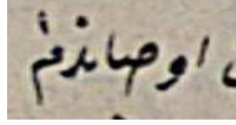
görmeyince		4b/82
dört		16b/299
sözün		5a/99

1.1.7. u Ünlüsünün Yazılışı

Başta

Metinde başta u ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› elif ve vav (و) ile yazılış:

uyuyanlar		29b/620
uzatma		36a/812
uşandım		14b/258

Ortada

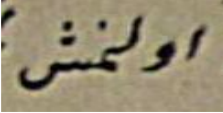
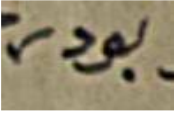
Metinde ortada u ünlüsünün yazılışı iki şekildedir.

› vav (و) ile yazılış:

buyur		35a/780
şanuruz		35a/782
ıldurup		16b/297

› işaretsiz yazılış:

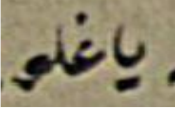
konunca		16b/298
---------	---	---------

olunmuş		13b/228
budur		7a/134

Sonda

Metinde sonda u ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› vav (و) ile yazılış:

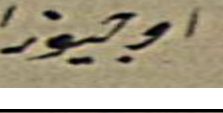

yağlu		17a/312
-------	---	---------

1.1.8. ü Ünlüsünün Yazılışı

Başta

Metinde başta ü ünlüsünün yazılışı tek şekildedir.

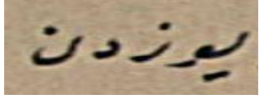
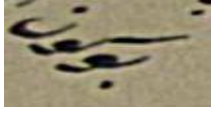
› elif ve vav (او) ile yazılış:

üçyüz		21a/424
üstüne		22a/447
üzilür		21a/419

Ortada

Metinde ortada ü ünlüsünün yazılışı tek şekildedir.

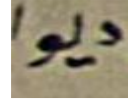
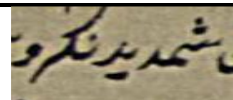

› vav (و) ile yazılış:

yüzden		6b/132
bugün		16b/301

Sonda

Metinde sonda ü ünlüsünün yazılışı daima tek şekildedir.

› vav (و) ile yazılış:

diyü		11a/168
şimdidengerü		17b/316
dürlü		17b/330

1.2. ÜNSÜZLERİN YAZILIŞI

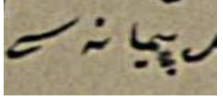
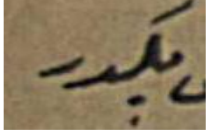
Türkçedeki ç, p, g, ŋ gibi sesleri karşılayacak harflerin bulunmadığı Arap alfabesi ile yazılmış Türkçe metinlerde fonetik özellikleri tespit etmek güçtür.

1.2.1. p Ünsüzünün Yazılışı

Başta

Metinde başta p ünsüzünün yazılışı tek şekildedir.

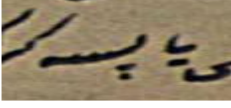
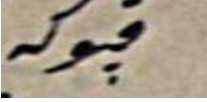
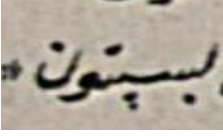
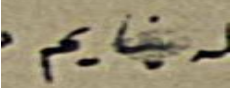
› p (پ) ile yazılış:

pervāneyi		3a/47
peymānesi		10b/160
pekdir		32b/696

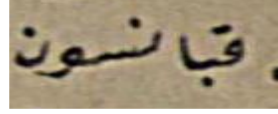
Ortada

Metinde ortada p ünsüzünün yazılışı iki şekildedir.

› p (پ) ile yazılış:

yapsa		15b/279
қапуға		19b/369
büspütün		14a/238
napayım		17b/324

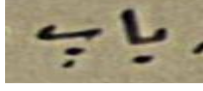

› b (ب) ile yazılış:

қабансун		4b/79
----------	---	-------

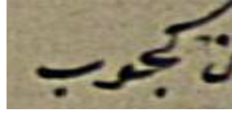
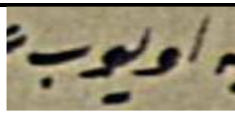

Sonda

Metinde sonda p ünsüzünün yazılışı iki şekildedir.

› p (پ) ile yazılış:

yap		29b/610
içip		28b/593

› b (ب) ile yazılış:

geçüp		17a/313
uyup		17b/321
arayup		31a/658

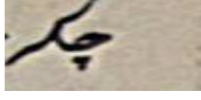
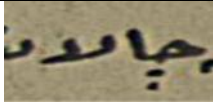
1.2.2. ç Ünsüzünün Yazılışı

ç (چ) ve c (ج) işareti ile gösterilmiştir.

Başta

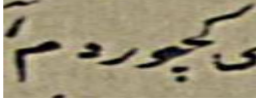
› ç (چ) ile yazılış:

çehre-nümā		18a/836
çalınur		16b/299

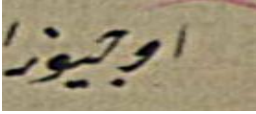
çeker		14b/250
çalan		32b/703

Ortada

› ç (چ) ile yazılış:

niçün		27a/550
gerçek		32a/687
geçürdüm		18b/354

› c (ج) ile yazılış:

geçmege		17a/308
geçmedi		13a/213
üçyüz		21a/424

Sonda

› ç (چ) ile yazılış:

hiç		32b/698
aç		15a/271
birkaç		31a/666

› c (ج) ile yazılış: Çoğunlukla c ile yazılmıştır.

hiç		11a/175
birkaç		32b/703

1.2.3. t Ünsüzünün Yazılışı

t ünsüzü ince sıradan ünlülerin yanında t (ت), kalın sıradan ünlülerin yanında t (ط) ile yazılmıştır.

Başta

› t (ت) ile yazılış:

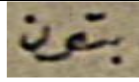
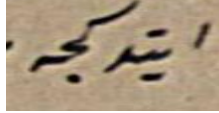
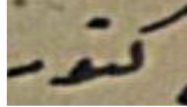
tek		40b/879
ten		16b/300
terk		17b/321

› t (ط) ile yazılış:

taşa		3a/41
tıldı		5b/106
toprakı		16b/300

Ortada

› t (ت) ile yazılış:

bütün		3b/55
itdikçe		6b/132
getür		29b/608

Sonda

› t (ت) ile yazılış:

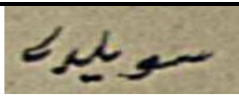

dört		16b/299
hikmet		26b/535
râhat		30b/648

1.2.4. s Ünsüzünün Yazılışı

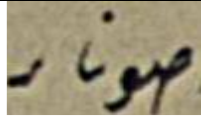
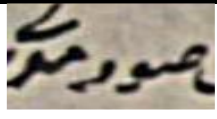
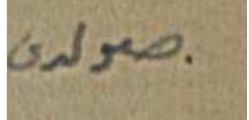
s ünsüzü ince sıradan ünlülerin yanında s (س), kalın sıradan ünlülerin yanında ş ص ile yazılmıştır.

Başta

› s (س) ile yazılış:

sözüm		17a/309
söyledi		21a/421
seni		21b/430

› ş (ص) ile yazılış:

şunar		21a/423
şormadım		14b/260
şoldı		41a/885

Ortada

› s (س) ile yazılış:

besleyüp		29a/604
----------	---	---------

kimesne		4a/76
nesne		30a/631

Sonda

› s (س) ile yazılış:

kes		34a/747
nefes		33b/730

› ş (ص) ile yazılış:

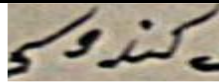

müşahhaş		26b/535
----------	---	---------

1.2.5. k Ünsüzünün Yazılışı

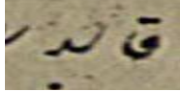
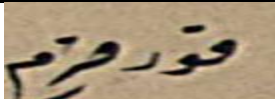

İnce sıradan ünlülerin yanında k (ك), kalın sıradan ünlülerin yanında ḳ (ق) ile yazılmıştır.

Başta

› k (ك) ile yazılış:

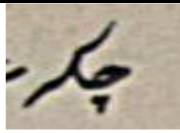
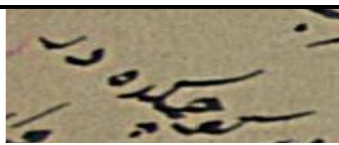
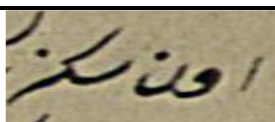
kendüsi		21b/438
kesmiş		22a/449
keskün		17a/308

› k (ق) ile yazılış:

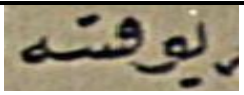
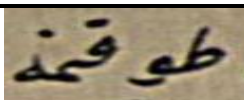

qaldı		10b/162
qorqaram		12b/209
qırmızı		12a/197

Ortada

› k (ك) ile yazılış:

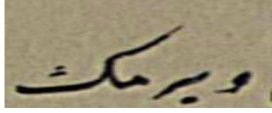
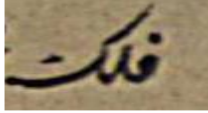
qeker		14b/250
qoqmekdedür		16b/303
on sekiz		20b/394

› k (ق) ile yazılış:

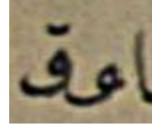
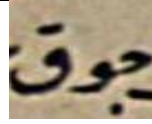
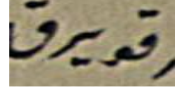
yoksa		5b/105
toqunma		3b/50
aqup		18b/349

Sonda

› k (ك) ile yazılış:

melek		13a/212
virmeK		13b/225
feleK		15b/276

› k̇ (ق) ile yazılış:

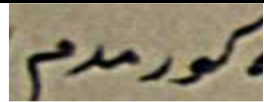

oĸ		7a/137
çoĸ		12a/196
ĸuyruĸ		10b/156

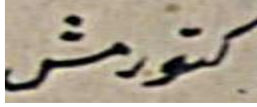
1.2.6. g Ünsüzünün Yazılışı

İnce sıradan ünlülerle g (ك), kalın sıradan ünlülerle ğ (غ) ile yazılmıştır.

Başta

› g (ك) ile yazılış:

görmedüm		10a/148
gündüz		6a/113

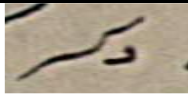
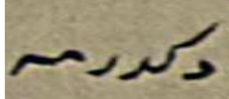
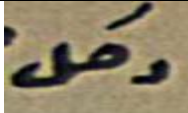
getürmiş		22a/448
----------	---	---------

› ğ (غ) ile yazılış:

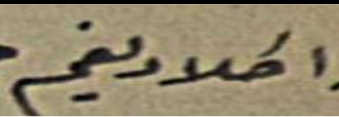
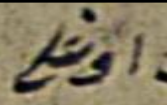
ğuruş		31a/666
ğurbet		24b/485

Ortada

› g (ك) ile yazılış:

değer		21b/433
değdirme		18a/338
değil		39a/852

› ğ (غ) ile yazılış:

şormağa		23b/477
añladığım		29b/615
oğlı		

Sonda

› g (ك) ile yazılış:

beg		39a/853
-----	---	---------

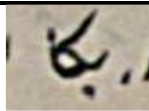
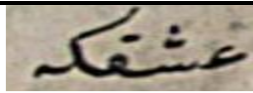
› ğ (غ) ile yazılış:

yaşag		3b/48
bāğ		3b/48
dīriğ		4b/91

1.2.7. ȷ Ünsüzünün Yazılışı

ȷ ünsüzü kelime başında bulunmaz. Kelime içinde ve sonunda kullanılması durumunda (ك) ile gösterilmiştir.

Ortada

saȷa		6b/131
baȷa		14b/256
‘aşȷıȷa		14b/259

Sonda

iseñ		15a/269
itdün		16b/301
biñ		25b/501

1.2.8. Bitişik Yazılan Kelimeler

Cönkte bazı kelimeler kendilerinden önceki kelimelerle bitişik yazılmıştır.

-IIA

‘aşkıla		19a/358
ğahrıla		2a/1

gerü Kelimesi

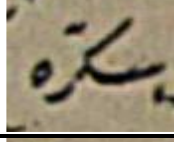
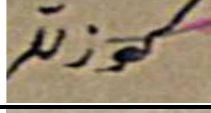
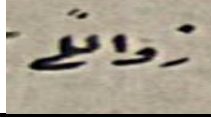
şimdidengerü		17b/323
--------------	--	---------

kadar Kelimesi

olқadar		26b/536
---------	--	---------

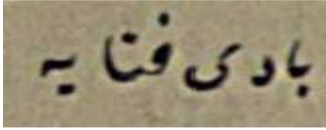

1.2.9. Şeddenin Kullanımı

Metinde şeddenin kullanımı kurallı değildir. Cönk metninde bu konuda da bir sistem söz konusu değildir.

sükkere		4a/75
güzeller		4b/78
zavallı		37b/835

1.2.10. Arapça ve Farsça Tamlamaların Yazımı

Cönkte tamlamaların bazen hiçbir işaret belirtilmeden bazen de (ى) kullanılarak yazıldığı görülmüştür.

bād-ı fenāya		13b/226
cām-ı ecelden		16a/297

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SES BİLGİSİ

1.1. ÜNLÜLER

Cönkte karşımıza çıkan ünlüler şunlardır: a, e, ı, i, u, ü, o, ö.

1.1.1.Ünlü Değişmeleri

e ~ i

Eski Türkçeden beri i/è (bir-/ bër-/ vër-), e>i (ked-> giy-) şeklindeki ikili gelişmeler söz konusudur. Bu sebeple bu konu Thomsen başta olmak üzere pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Ancak Türkçenin bütünü içinde her iki yönde olan bu değişime temel olan ortak ve aslî bir kapalı e'nin varlığı kesin değildir (Emre, 1946: 487-489; Tulum, 1968: 38; Korkmaz, 2005: 484). Harezmi Türkçesi özelliği gösteren Nehcü'l-Ferâdis (2004)'te kapalı e /è/ nin ilk hecede üstünlü yÀ () ile gösterimi ve düzenli kullanımı görülür. Bunun yanında Batı Türkçesi eserlerinde yazıda bu sesi gösteren belirleyici bir işaretin olmayışı bu sesin tespitini güçleştirmiştir. Bu sebeple sesin iki yönlü gelişimi tarihî metin çalışmalarında da sesin çeviriyazıya aktarımı ile ilgili bir ikilik oluşturmuştur. Duman (2008: 43) Eski Anadolu Türkçesi döneminde, daha çok hareke ve zaman zaman da harflerle gösterildiklerinde ünlülerin tespitinde bir sorun olmadığını, burada asıl meselenin ilgili kelimelerde kök hece ünlülerinin kapalı e /è/ ile mi yoksa /i/ ile mi gösterilmesi olduğunu belirtir. Yine bu tercihin de aslî bir kapalı e sesinin varlığının kabul edilip edilmemesiyle alakalı olduğunu söyler. Yılmaz (1991: 160), Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Osmanlıcada kök hecede bir è sesinin yaygın olduğunu belirtirken Türkologların çoğunlukla /e/ ile söylenip Eski Anadolu Türkçesi ve Eski Osmanlıcada işaretlenmiş köklerde bir /è/ görme eğiliminde olduklarından bahseder. Tezcan (1994: 11), Mansuroğlu (1956: 33; 1988: 250), Canpolat ve Önler (2007) “Eski Türkçedeki kök hece /i/'lerinin bugünkü Batı Türkçesinde birer kapalı e ile karşılanmış olduklarını ancak, bunların Klasik Osmanlı imlasında söylenişe aykırı olarak /y/'li şekilde yazılageldiklerini göz önünde bulundurarak Eski Anadolu Türkçesinde de böyle bir yazılışın kapalı e'ye tekabül etmesi gerekeceği görüşünden hareketle...” (Korkmaz, 2005: 484) /è/ şeklinde

bir yazımı tercih etmişlerdir. Diğer yandan bu hususta kesinlik olmaması sebebiyle Korkmaz (1973: 105), Timurtaş (1994: 20-21), Özkan (2000: 100) /i/’li yazımı tercih ederler. Korkmaz (2005: 484) Eski Anadolu Türkçesinde ortak bir yazım geleneğinin oluşmamasına işaret ederek yazım ve söyleyiş arasındaki bağın kopmadığını belirtir. Bu sebeple de özellikle yazım sistemi sağlam olan metinlerde esre veya esreli y ile yazılmış olan ünlülerin, yazımda /i/ ile gösterilmesi gerektiğini söyler. Duman (2008: 43) “ Hiç olmazsa tek şekilliğin hakim olduğu devrelerde ve bu tek şekilliği sistemli bir şekilde aksettiren harekeli yazılışları dikkate almak ve bunları esre veya ile yazılı ise i, üstün ile yazılı ise e olarak kabul etmek ve öyle aktarmak bizce de akla daha yatkın gözüküyor.” derken bu durumun kapalı e sesinin olmadığı anlamına gelmediğini özellikle vurgular. Duman’ın (2008: 46) kapalı e sesi üzerine yaptığı dikkat çekici bir yorum da “...aynı kelimenin farklı yerlerde ve zamanlarda ayrı şekilde işaretlenmesi değil, aynı yerde aynı kelimenin çift harekeyle gösterildiği yazılışlarla da karşılaşıldığı (örn. erte~ ırte İZ.46a/2)” ile ilgilidir. Yine Duman (2008: 74) bu husus üzerine sonuç değerlendirmesinde harekeli metinlerde bu işaretlere itibar edilmesini, ancak aynı yerde aynı kelimenin çift harekeli yazımında kapalı e sesinin /è/ olarak gösterilebileceğini söyler. Erdem ve Gül (2006: 143) Anadolu ağızlarındaki kapalı e sesini temel alarak Eski Anadolu Türkçesi ile Anadolu ağızları arasındaki ilişkiyi inceledikleri ayrıntılı çalışmanın sonuç bölümünde “bél, èl, yè-, yèr, gèri, yèdi, èlli vb.” gibi kelimelerin Anadolu ağızlarında sistemli gösterildiğini belirtirler. Bu sebeple, bahsi geçen bu kelimelerin Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kapalı e /è/ ile çeviriyazıya aktarılması gerektiğini söylerler.

Cönk içerisindeki hareke kullanımı söz konusu olmadığı için è tespiti konusunda bir yöntem belirlenememiştir. Metinde nasıl gösterildiyse çeviriyazıda da o şekilde aktarılarak ünlülerin gösterilmesi yoluna gidilmiştir. O nedenle cönklerde è varlığı hakkında bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Metinde ilk hecede i olarak karşımıza çıkan fakat günümüz Türkçesinde e olarak kullanılan kelimeler, kapalı e kullanımının cönk metninde bu şekilde yapıldığını düşündürmektedir. è sesini düşündüren kullanımlarla ilgili metinde yer alan örnek kşu şekildedir:

gice	10a/148
irer	18b/353

yirde	22a/445
irişür	2a/1
vir	2a/13
sil	11a/169
il	11a/169

1.1.2. Uzun Ünlüler

Eski Türkçede aslî ünlü uzunlukları tespit edilmiştir. Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı Türkçesinde uzun ünlüleri tespit etmek güç olmakla birlikte Arapça ve Farsça kelimelerdeki ā, ī, ū ünlüleri rahatlıkla görülmektedir. Cönk metinlerinde Türkçe kelimelerdeki uzun ünlülerin tespitindeki güçlük Arap ve Uygur imlâsının bir arada bulunmasından ve cönk imlâsının tutarsızlık göstermesinden kaynaklanmaktadır.

1.1.3. Ünlü Değişmeleri

Dil incelemelerinin temelini ses bilgisi oluşturmaktadır. Ses bilgisi ya da fonetik, ünlülerin ünlülere veya ünsüzlerin ünlülere yaptığı etki sonucunda bir ünlünün nitelik değiştirmesi olarak değerlendirilmektedir. Bursa cönk metninde görülen ses değişimleri aşağıda incelenmiştir:

1.1.3.1. Ünlü Uyumları

Bir kelimenin ünlülerinin kalınlık-incelik düzlük-yuvarlaklık gibi açılardan uygun olması durumudur. Türk dilinin en önemli ses özelliklerinin başında gelmektedir. Osmanlı Türkçesi döneminde de yabancı dillerden yazı diline giren kelimeler, Türk diline yerleştiklerinde ilk başlarda aykırı örnekler yaratmış; ama zamanla dilin Türkçeleştirme eğilimi, onları Türkçenin kurallarıyla uyumlu bir yapıya dönüştürmüştür. Bursa cönk metninde bu uyumlarla ilgili olarak karşılaşılan örnekler sıralanacaktır:

1.1.3.1.1. Damak uyumu

Eski Türkçeden beri gelişmiş bir şekilde görülen bu uyum, söz içindeki ünlüleri ince (ön) ve kalın (art) sıraya göre ayarlayan uyumdur (Şahin, 2009:42). Bu uyum, çeşitli kaynaklarda kalınlık-incelik uyumu, damak uyumu, önlük-artlık uyumu gibi biçimlerde geçebilmektedir. Türkçenin hemen hemen her devrinde çok sağlam olarak işleyen bu uyum günümüzde de devam etmektedir.

Türkçe kelimelerde var olan damak uyumu, Bursa cönklerinde bazı örnekler dışında tam olarak görülmektedir. Bu örnekler şu şekilde sıralanabilir:

baksa	2a/4	almada	26a/515
giyerim	2a/7	sanup	26b/533
geçmezem	2b/14	bunca	27b/554
gözleri	10a/142	yıllarca	29a/602
sendeki	21b/427	uyanırlar	29b/620
yamandır	21b/435	yükünü	30a/624
tokunma	23a/470	dürlü	31a/659
yıkıla	24b/487	çekdi	34b/766
bıragup	34b/768	bunların	39b/860

Türkçede -yor, -ki, -ken gibi ekler, damak uyumuna aykırı kullanımlar oluşturabilmektedir.

gide-yor	10b/160
yazarken	20b/413
altındaki	4b/92
geliyor	15/284
kasd idiyor	20a/378

Alınma kelimelerdeki ünlü uyumları ise şu şekilde görülmektedir:

zerrece	20a/379
ateşlere	18a/339
mihrindir	16a/292
cemaliğden	16a/290

1.1.3.1.2. Dudak uyumu

Türkçe bir kelime, düz ünlüden sonra düz ünlünün; yuvarlak bir ünlüden sonra, dar yuvarlak veya geniş düz ünlünün gelmesiyle sağlanan ünlü uyumuna dudak uyumu denir. Küçük ünlü uyumu, dudak benzeşmesi, düzlük-yuvarlaklık uyumu bu uyumun diğer adları olarak geçmektedir. Eski Türkçe döneminde varlığından şüphe edilmeyen dudak uyumu Develi'ye göre, Batı Oğuz şivesinin tarihi devirlerinde, pek çok fonetik tesirle bozulmuş daha sonra yeniden gelişmeye başlamış olup 18. yüzyılın sonlarında tamamlanmıştır (Develi: 1995, 60).

Bursa cönk metinlerinde hem Eski Anadolu Türkçesi dönemini hem de Osmanlı Türkçesi dönemini işaret eden izler olduğu için bir standartlaşmadan bahsedebilmek mümkün değildir. Eski Anadolu Türkçesini işaret eden parçalarda bazı eklerin sürekli yuvarlak ünlülü bazılarının sürekli düz ünlülü kullanılmasından dolayı dudak uyumu bozulmaktadır. Osmanlı Türkçesine ait izlerin belirginleştiği örneklerde ise dudak uyumunun daha sık sağlandığı gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak öncelikli şekilde Bursa cönk metninde dudak uyumu aykırılığı oluşturan sebepler, taban ve eklerde ayrı ayrı incelenmiştir.

Tabanlarda

Yuvarlaklık ve Yuvarlaklaşma

Bir sebebe bağlı kalmadan Eski Türkçe devresinden beri devam eden yuvarlaklıklardır. Buna uygun örnekler şu şekilde gösterilebilir:

kendüsi	21b/438
altun	4b/82
karşudan	5b/104
ilerüde	6a/119
yazu	4a/66

Eski Türkçedeki G sesinin erimesi sonucu Eski Anadolu Türkçesinde ortaya çıkan bazı yuvarlaklaşmalar da Bursa cönk metninde görülmektedir. Bu durum cönklerde tek bir döneme ait metin parçalarının yer almamasından kaynaklanmaktadır. Bursa cönk

metninde görülen G sesi erimesi sonucu ortaya çıkan bazı yuvarlaklaşmalara örnek aşağıda verilmiştir.

kapıg > kapu	19b/369
taılıg > taılıdır	22a/443
kaımağ/kaıııg/kaıııuğ > kamu	3b/51

Dudak ünsüzlerinin yanındaki ünlüyü yuvarlaklaştırmasına örnek verilmiştir.

demür	22a/441
-------	---------

Düzlük ve Düzleşme

Eski Türkçeden beri devam eden ikinci hece düzlüğünün devam ettiği veya yuvarlak ünlüye dönüştüğü şekiller bir arada kullanılmıştır. İkili kullanımlar mevcuttur.

yüri	35b/792
yürü	41a/884

Eklerde

Yuvarlak ünlü bulunduran ekler

Eski Türkçeden Beri Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler

+ArU Yön eki: Cönkte ek, yuvarlak ünlülü olarak tespit edilmiştir.

yuğaru	19a/361
ilerüde	6a/119

-dUK Sıfat-fiil eki: Cönkte ekin düz ünlülü şekli 32 kez tespit edilmiştir. 1 kez ekin kullanımında (ę) harfinin kullanımı ile yuvarlaklık görülmüştür.

etdüğüni	6a/112
sevdiği	10a/145
açmadığıı	20a/383

-DÜr-Çatı Eki: Cönkte düz ünlülü şekli tespit edilememiştir.

ķavuşdur	10a/142
şoldurdum	10b/161
öldürdüı	11a/166

+DÜr bildirme eki: Cönkte ekin kullanımı ile ilgili bir düzensizlik mevcuttur. 49 kez yuvarlak ünlülü olarak kullanılmış, 110 kez ise düz ünlülü olarak tercih edilmiştir. Cönklerin genel özelliğine uygun olarak ek, düzlük ve yuvarlaklık açısından birlik içinde değildir.

mübtelâdır	11a/174
yoķdur	15b/277
yamandır	21b/435

-sUn Emir kipi 3. tekil kişi eki: Cönkte 28 kez yuvarlak 12 kez düz ünlülü şekilde görölmektedir.

ögrensın	4b/82
ķırılın	10b/155
dolansın	11a/167

-(U)K Fiilden isim yapma eki: Cönkte ekin yuvarlak ünlülü şekli tercih edilmiştir.

şaruķ	7a/135
ķuyruķ	10b/156

-(y)Up Zarf-fiil eki: Cönkte ek 100 kez yuvarlak ünlülü görülmüştür. 6 kez düz ünlülü biçimine rastlanmıştır.

içip	28b/593
ağlayup	6a/111
çıkup	4a/67

-Ur- Çatı eki: Cönkte ekin çoğunlukla yuvarlak ünlülü olmakla birlikte düz ünlü şekilde de yazıldığı tespit edilmiştir.

düşürdi	28a/570
tuyurduñ	11a/165
geçirdim	18b/354

-Ur Geniş zaman eki: Cönkte ek 10 kez düz ünlülü olarak yazılmıştır, bunun dışındaki örnekler yuvarlak ünlülüdür.

çağırır	21a/425
dizilir	23b/476
oқunur	30a/627
şanılır	31b/670

Eski Anadolu Türkçesinde Yuvarlak Ünlü Bulunduran Ekler

-(y)AlUm İstek kipi 1. çoğul kişi eki: Cönkte bu ek düz ünlülü olarak görülmüştür.

oynaşalım	21a/422
gidelim	11b/186

-dUm/-dUK Görülen geçmiş zaman 1. kişi ekleri: Ünlüsünün yazımında farklı kullanımlar vardır. Yuvarlak ve düz ünlülü örnekler vardır. 40 kelimedede yuvarlak ünlülü iken 42 kelimedede düz ünlülü örnekler şunlardır:

buldum	20a/387
didüm	6a/122
eyledim	4a/69
dişledim	5b/109

-dUKÇA Zarf-fiil eki: (ڤ) harfinin yazımında farklı kullanımlar vardır. Cönkte de ekin 3 kez yuvarlak, düz ünlülü şekliyle ise 6 kez karşılaşılmıştır.

güldükçe	6b/126
itdikçe	6b/132

+(U)mUz 1. çoğul kişi iyelik eki: 2 kelimedede yuvarlak ünlülü olarak kullanılmıştır. 22 kez düz ünlülü olarak tespit edilmiştir.

işimiz	19b/368
cânımız	7a/134
göñlümüz	21a/420

+IU İsimden isim yapma eki: 11 yuvarlak ve 13 düz ünlülü olarak karşımıza çıkmıştır. Ekin düzleşme eğiliminde olduğu görülmektedir.

қанlı	16b/298
yaşlı	24b/485
nâzlı	24b/488
zavallı	37b/835
büsküllü	21a/418

dürlü	31a/659
-------	---------

+(n)Uḡ İlgı hâli eki: Yuvarlak ve düz ünlülü olarak cönkte kullanılmıştır. 9 kez yuvarlak olarak kullanılmıştır.

ḡarḡanuḡ	2a/11
anuḡ	4a/69
cihāniḡ	7a/139
dehāniḡ	19a/357

+(U)m I. tekil şahıs iyelik eki

Bursa cönk metninde 1 örnekte yuvarlak olarak rastlanan 1. tekil şahıs iyelik eki, diğer örneklerde düz ünlülü olarak görülmektedir.

göḡlüm	41a/884
--------	---------

+(U)ḡ II. tekil şahıs iyelik eki

Dudak uyumu bakımından uyum dışı olan bu ekin yanında bazı örneklerin düz ünlülü olarak uyuma girdiği görülmüştür. Bursa cönk metni içindeki metinler dönem açısından belli bir yüzyılla sınırlanırılmadığı için kuralsızlık söz konusudur.

kākülünüḡ	21a/417
ṡudaḡlarıḡ	22a/443
rūḡıḡ	22b/463

-(y)U Fiilden isim yapma eki: Cönkte rastlanan örneklerde ekin çoḡunlukla düz ünlülü olarak kullanılmıştır.

ayrı	12a/198
ḡoḡulatma	10b/155

yazu	4a/66
------	-------

1. oğul kişi eki -Uz: Ek sadece 1 örnekte yuvarlak nlldr. Diğer kelimeler düz ünlülü olarak kaydedilmiştir.

şanuruz	35a/782
gitmişiz	24b/485
etmeyiz	35b/791

Düz nl bulunduran ekler

Eski Türkçeden Beri Düz nl Bulunduran Ekler

İsimden isim yapma eki +cI:

Ekin cönkte düz ünlülü olarak tercih edildiği grlr. 1 örnek yuvarlak nlldr.

avcular	11b/188
da'vācı	31a/665
yardımcısıdır	31a/662

-DI/-DIIAr Görülen geçmiş zaman 3. kişi ekleri:

ķodılar	2a/3
buldılar	4a/74
ķılındı	4b/88
ķoldı	5b/106

-IncA Zarf- fiil eki:

çıkınca	7a/134
şarılınca	3b/49
erince	17a/313

+(s)I İyelik 3. tekil kişi eki: Devamlı düz ünlüdür.

hastesi	2b/29
şadāsı	14b/249
kendüsi	21b/438
āyīnesi	31a/660

Eski Anadolu Türkçesinde Düz Ünlü Bulunduran Ekler

+I Belirtme hâli eki:

seni	11a/173
bunı	6b/126
‘āşığı	11a/175

-IcAK Zarf-fiil eki:

eyleyecek	26a/513
-----------	---------

Hem düz hem de yuvarlak ünlü ile kullanılan ekler

+(I)m/+(U)m I. Tekil kişi iyelik eki:

añladığım	29b/615
-----------	---------

ķāmetim	3b/49
nāzum	5b/104
cānum	7a/135

-dİŋ/-dUŋ Görülen geçmiş zaman 2. tekil kişi eki: Bu ek cönkte genellikle düz ünlölüdür. 6 kez yuvarlak ünlölü Őekline rastlanmıştır.

yağmaladıŋ	14a/244
egdiŋ	22b/458
uyardıŋ	11a/168

-Uci/-Ici Fiilden isim yapma eki: Bu ek metinde sürekli olarak düz ünlölü Şekildedir.

gidici	11b/187
yaķıcı	11b/187

+sİz/+sUz İsimden isim yapma eki: Metinde sürekli olarak düz ünlölü biçimde görölmektedir.

ğavğasız	40a/875
sebebsiz	4a/67
İSSİZ	22a/448

-(I)l/- (U)l- Çatı eki:

dökölmüş	22a/449
yazılır	4b/85
süzölür	21a/419
ezölür	21a/419

-(I)ş-/(U)ş- Çatı eki:

buluşmak	9b/141
----------	--------

-(I)n-/(U)n- Çatı eki:

görünür	29b/615
bulunur	31a/659
olunmaz	34b/769

Cönk, harekesiz bir metin olmasına rağmen ünlüleri net olarak tespit edilen örnekler, dudak uyumunun tam olarak sağlanamadığını ama uyumun sağlanması yönünde bir değişim sürecinin başladığını göstermektedir.

1.2.ÜNSÜZLER VE ÜNSÜZ UYUMU

Bursa cönk metninin imlasından tespit edilebilen ünsüzler şunlardır: b, c, ç, d, f, g, ğ, h, ħ, ĩ, j, k, k̄, l, m, n, ŋ, p, r, s, ş, s̄, t, t̄, v, y, z, z̄, ž, ž̄. Osmanlı Türkçesinde de Türkçenin eski dönemlerinde olduğu gibi ötümlülük-ötümsüzlük uyumu görülmemektedir. Bu dönemdeki Arap harfli metinlerde kelimelere yeni ekler getirildiğinde genellikle ötümlü ünsüzler kullanıldığından ünsüz uyumunu tespit etmek zordur. Kalıplaşmış olarak kullanılan ekler kelimenin kök veya tabanı ötümsüz bir ünsüzle de bitse her zaman ötümlü olarak kullanılır. Cönkte bu duruma uymayan ve ünsüz uyumunun olduğu 2 örnek tespit edilmiştir. Bu duruma uygun bazı şöyle sıralanabilir:

+dA Bulunma durum eki:

vaқта	1b/1
şormaқта	40a/872
ağustosda	3a/41
‘ aşıkda	6a/116
melâmette	35b/790
elbette	31b/675

+dAn Ayrılma durum eki:

yazmağdan	4a/66
buluşmağdan	9b/141
halkdan	34a/747
felekden	37b/835

-dI/-dIIAr Görülen geçmiş zaman 3. kişi ekleri:

itdi	6b/132
ötdi	14a/237
iñletdi	27b/560
gitdi	34b/768

+dUr Bildirme eki:

yokdur	11b/179
çokdur	12a/193
yazıkdır	12a/195

-dUr Çatı eki:

kaşuşdur	10a/142
tuşdurduş	11a/172

1.3.FONETİK HADİSELER

Dillerin canlı bir yapıya sahip olmasından dolayı zaman içerisinde birtakım değişikliklere uğramaları mümkündür. GE5299 Bursa cönk metinlerinde de metin içerisinde gerçekleşen bu fonetik hadiseler ötümlüleşme, ötümsüzleşme, sızıcılışma, erime, yutulma, dudaklılaşma, düşme, türeme, ikizleşme, tekleşme, hece düşmesi, geçişme, birleşme, ünsüz ayrışması, ünsüz kaynaşması ve darlaşma başlıkları altında incelenecektir:

1.3.1 Ötümlüleşme

Birtakım nedenlerle kelimedeki ötümsüz ünsüzlerin ötümlü ünsüzlere değişmesine ötümlüleşme adı verilmektedir. Bu hadise p-p, ç-c, t-d, k-g ünsüz çiftlerinde karşımıza çıkmaktadır. Oğuzcayı diğer Orta Türkçe şivelerinden ayıran en önemli fonetik özelliklerden biri, kelime başında ünsüzlerin ötümlüleşmesidir (Şahin, 2003: 43) Ötümlüleşmeler kelime başında, ortasında, sonunda gerçekleşebilir. Cönk metninde tespit edilen ötümlüleşme örnekleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

Başta

A) t-

İnce Ünlülü Kelimelerde

d-<t-

degil	2b/19	düşeli	18b/347
ditredigi	3b/61	demür	22a/441
diler	33b/726	dili	22a/443
dişledim	5b/109	dişler	12a/198

Kalın Ünlülü Kelimelerde

d-<t-

duyar	11b/188
dolar	15a/263
dolansun	11a/167

ţ-:  - Bu kelimelerde kelime başındaki  t ms z ses korunmuştur.

�aş	2a/12
�atludur	22a/443
�ağa	22a/452
�urmaz	7a/135

İnce  nl l  Kelimelerde

k-: k-

kend�si	21b/438
kimesne	4a/76
kime	2a/10
kesmiş	22a/449

İnce  nl l  Kelimelerde

g-<k

geldi	41a/884	g�çmege	16b/297
geçdi	41a/889	gibi	17b/330
gitmek	4b/83	giceler	14a/235
gerek	23b/476	g�n	36a/803

Ortada

Tabanlarda

A) -t

İnce Ünlü Kelimelerde

-d-<-t

yedi	19a/361
ideriz	19a/363
öğreden	28a/571

-t-<-t

getür	29b/608
-------	---------

Kaln Ünlü Kelimelerde

-d-<-t

dudağından	13a/214
------------	---------

-t-<-t

otuz	20b/394
------	---------

B) -k

İnce Ünlü Kelimelerde

-k-: -k

iki	18a/333
sekiz	20b/394

Kaln Ünlü Kelimelerde

-k-: -k

yaşın	3b/50
oğumağa	3a/46

yuşaru	19a/361
--------	---------

C) -ç-: Cönk metninde birkaç istisna dışında -ç- sesleri -c- harfi ile de gösterilmiştir. Bu yüzden -ç- sesini tespit etmek güçtür.

gice	31a/656
nice	34b/769

-ç-<-ç

üçyüz	21a/424
içinde	16b/300

Kalın Ünlü Kelimelerde

ç-<-ç

kaçan	4b/92
-------	-------

Ç) -p

İnce Ünlü Kelimelerde

-b-<-p

gibi	6a/114
------	--------

Kalın Ünlü Kelimelerde

-p-<-p

kapuņa	19b/369
toprak	16b/300

Farklı Kullanım

Cönkte sadece k ile biten kelimelerde ünlü ile başlayan ek almasına rağmen ötümlüleşmenin gerçekleşmediği bazı örnekler söz konusudur.

toprakı	16b/300
---------	---------

1.3.1.

1.3.2. Ötümsüzleşme

Ötümlü ünsüzlerin yerlerini ötümsüz ünsüzlere bırakması hadisesine ötümsüzleşme denir. Ötümsüzleşme hadisesi Oğuzca için çok da karakteristik bir özellik değildir (Şahin, 2003: 47). Cönk metninde ötümlüleşmeye göre daha az karşımıza çıkan bir fonetik hadisedir.

açca >açcesiz	22b/463
işde >işte	4b/90
iz+de- r >ister	6a/119
bek >> pek	32a/694

1.3.3. Sızıcılaşma

Patlayıcı ünsüzlerin sızıcı ünsüzlere dönüşmesi olayına denir. Sızıcılaşma, Eski Anadolu Türkçesi dönemimde büyük ölçüde tamamlanmış ve Osmanlı Türkçesinde sadece bazı örneklerde görülen bir hadisedir. Günümüzde ağızlarda sıkça karşımıza çıkmaktadır. Cönkte yer alan d > y, -k > -ğ sızıcılaşmasına dair örnekler verilmiştir.

tağı >dağı	30b/641
bedük >büyük	37b/833
adağ >ayağ	22a/448
ğod- >ğoy	11a/167
adur- >ayırup	18b/348

1.3.4. Erime

Kelime içerisinde sürekli bir ünsüzün, komşu ünlünün açıklığında eriyerek ve onu uzatarak kaybolmasıdır. Ünsüz düşmesi olarak da kabul edilmektedir; fakat ünsüzün konumu ve kaybolmaya bağlı olarak gerçekleşen uzun ünlüye işaret etmesi açısından farklı bir tasnif içerisinde yer almaktadır (Boz, 2001: 858). Cöknkte tespit edilebilen bazı örnekler şu şekilde sıralanabilir.

G >> -Ø

ķamiđ >ķamu	3b/51
adruğ >> ayrı	24b/488
ķatıđ >ķatı	11a /176
ķuruđ > ķuru	33b/741
ķuduđ >ķuyuyı	31a/658

1.3.5. Yutulma

Hece başındaki G'lerin sızıcılaştıktan sonra hiķbir iz bırakmadan kaybolması ses olayına yutulma denilmektedir. Oğuzcada G'lerin sızıcılaşıp kaybolma eğilimi, yaygın bir hadisedir (şahin, 1993: 84). Erimedenden farkı düşen ünsüzün, komşu ünlü içerisinde erimeye fırsat bulamadan kaybolmasıdır. Bu nedenle kelimedede erimedeki gibi uzun ünlü de oluşmamaktadır (Boz, 2001 s.859). Cöknkteki yutulma örnekleri aşağıda sıralanmaktadır.

ķulđak >ķulak	17a/309
ķıřđa > ķıřa	39a/858
ķergek >gerek	16b/299
bolđan > olanı	16b/307

1.3.6. Dudaklılaşma

Yuvarlak ünlüler olarak bilinen dudak ünlüleri ile dudak ünsüzleri yanında bulunan ünlü ve ünsüzlerin yuvarlaklaşması veya dudak ünsüzüne dönüşmesi olayıdır

(Karaağaç, 2013: 126). Dudaksılaşma olarak da adlandırılan bu ses olayı, cönkte ünlülerde -i- > -ü- ve ünsüzlerde -ğ- > -v- şeklinde gerçekleşmiştir.

temir > temür	22a/441
kağışdur- > kavuşdur	10a/142

1.3.7. Düşme

Seslerin birbirleriyle olan çeşitli münasebetleri bazen ünlü bazen de ünsüzlerin düşmesine neden olabilmektedir. Cönkte sıklıkla görülen düşmelerin nedenleri ünlü ve ünsüz düşmesi olarak örnekleriyle gösterilmiştir.

1.3.6.1. Ünlü Düşmesi

Vurgusuz orta hece ünlüsünün düşmesi:

ağız > ağızıma	22a/443
oğul > oğlı	23a/466
beñize-> beñzer	37b/835
üzere > üzre	38b/850
göñül > göñlüm	41a/884

i- fiilinin ekleşmesiyle:

istersenğ	3a/39
sürersem	18b/352

“ile” edatının ekleşmesinde:

benimle	33b/757
---------	---------

1.3.6.2. Ünsüz Düşmesi

Ünsüz düşmesi olayının başta, içte ve sonda meydana gelme nedenleri şunlardır:

b- > Ø

bol- > ol-dı	3b/49
birle > ile	3b/60

a. Ünsüz gruplarında ve Son Seste Düşme:

Eski Türkçedeki akıcı- /l/- ve /r/ ünsüzlerinin Batı Türkçesinde düştüğü görülür.

Cönkte buna uygun örnekler şu şekilde verilebilir.

(-l-<-lt-)>-l->-Ø

keltür- > getürmiş	22a/448
oltuz > otuz	20b/394
ol > o	13a/ 212

Cönkte “o” zamiri 51 kez “ol” olarak kullanılmış, 36 örnekte de “o” olarak görülmüştür.

Benzer iki ünsüzden birinin kaybolması:

ķızsıl > kızıl	7a/136
----------------	--------

-b >>-Ø

şub >>şu	37b/831
----------	---------

1.3.8. Türeme

Asıl kelimedede olmadığı hâlde çeşitli nedenlerle türeyen ünlü/ünsüzlerin cönklerde karşımıza çıkan örnekleri, ünlü/ünsüz türemesi başlıkları altında gösterilmiştir.

1.3.8.1. Ünlü Türemesi

Cönkte de kelime ortasında ünlü türemesi daha çok yabancı kelimelerde görülmektedir. Ünlü türemesi daha çok alıntı kelimelerin çift doruklu hecelerinde görülür. Böylece heceler Türkçenin hece yapısına uygun tek doruklu düzenli hece durumuna geçmektedirler.

ķoñ > ķoyn~ķony > ķoyun	20b/394
-------------------------	---------

1.3.8.2. Ünsüz Türemesi

Bir sözcüğün ön, iç ve son seslerinde bulunmayan bir ünsüzün sonradan türemesi olayıdır. Bu ses olayı çeşitli durumlarda görülebilmektedir. Özellikle ünlüyle biten bir köke ünlüyle başlayan bir ek getirildiğinde araya “y” koruyucu sesinin girmesiyle ünsüz türemeleri gerçekleşebilmektedir.

hayva	20a/387
gör-me-y-ince	4b/82
di-y-üp	26b/534
rızā+(s)ı+y+ıla > rızāsıyla	4a/67
heves+i+y+ile > hevesiyle	33b/741

Üçüncü şahıs iyelik ekine durum eklerinin gelmesiyle arada bir zamir n’sinin ortaya çıkmasıyla da ünsüz türemesi gerçekleşebilir.

iç+i+n+de > içinde	2b/30
bu+n+lar > bunlar	34a/752
bu+n+ca > bunca	14b/259

Yönelme hâlini alan aşağıdaki kelimeler birkaç örnekte /y/ yardımcı ünsüzünü almıştır.

kendü+y+e	4a/67
-----------	-------

1.3.9. Tekleşme

Çift seslerden birinin kaybolması olayıdır.

-lt- > -t

keltür- > getür	29b/608
oltuz > otuz	20b/394

Alıntı kelimelerin sonundaki çift ünsüzlerin tekleştiği görülmektedir. Fakat cönk metninde harekenin kullanılmamış olması bu ses olayının tespitini mümkün kılmamıştır.

1.3.10. Hece Tekleşmesi (Haploloji)

Birbirine eş ya da benzer hecelerden birinin kaybolması olayı olarak adlandırılır. Buna göre hece düşmesi, bir gramer birliğinde arka arkaya gelen ve ses bakımından birbirine benzeyen iki heceden biri düşer. Düşme olayının sonucu olarak o iki hece kaynaşır ve tek hece durumuna gelir (Ergin, 1993: 52). Cönk metninde buna uygun örnekler -dur/-dür< durur< turur ve -yor< -yorır gelişimine bağlı olarak verilebilir.

oldur	3a/40
çoğdur	12a/193
yamandur	21b/435
gide-yor	10b/159
kaşd idiyor	20a/378
eyliyoruz	35a/783

1.3.11. Geçişme

Ünlüyle biten bir kelime ve ünlüyle başlayan diğer bir kelimenin birleşerek iç içe geçmesi ses olayı geçişme olarak adlandırılır. Cönkte yer alan örnekleri sıralanmıştır.

ne ola > nola	15b/274
ne eyle- > neylemişdir	13b/224
ne eyle- > neyleyler	10a/153

1.3.12 Birleşme

Her zaman bir arada kullanılan iki kelimenin geçirdiği değişiklikten sonra yeni bir şekil alarak tek kelime hâline gelmesidir (Şahin, 1993: 93). Birleşen kelimeler artık kalıplaşmış bir şekilde dilde varlığını sürdürmektedir. Cönkte yer alan örnekleri sıralanmıştır.

uş şimdi > şimdi	11b/186
------------------	---------

teg ol >> degil	2b/19
uş ol >> şol	10b/157
ol ara > ora	11a/174
şu eyle >> şöyle	30a/624

1.3.13. Göçüşme

Kelime içerisindeki seslerin yer değiştirmesi olayıdır. Metatez olarak da adlandırılmaktadır. Cönk metninde görölen 2 örnekle vardır.

kipriklerin	7a/137
-------------	--------

1.3.14. Ünsüz kaynaşması

Kelime içerisinde yan yana bulunan iki ünsüzün birleşerek tek bir ünsüz hâline gelmesi olayıdır. Cönte ünsüz kaynaşması örnekle şu şekilde sıralanır.

anga >aņa	1b
benge >> baņa	6b/133
senge >> saņa	20a/386
bunga >buņa	11b/185

1.3.15. Darlaşma

g, ğ, y gibi öz damak ünsüzlerinin çevresindeki ünlüleri daraltıcı etkisi olduğu bilinmektedir (Banguoğlu, 1990: 73). Bunlardan başka örneklede d, l, n, t, r, s, ř, z diş ünsüzleriyle f, m, v dudak ünsüzlerinin de darlaştırıcı etkisi vardır (Duman, 1995: 190).

közel > güzel	11b/178
kele yor >geliyor	15b/284
bedük > büyük	37b/833

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1. BİÇİM BİLGİSİ

Biçim bilgisi; bir dilin kök ve kelimelerini, eklerini, köklerle eklerin birleşme yollarını, eklerin anlam ve görevlerini, türetme ve çekim özelliklerini ve şekille ilgili öteki konuları inceleyen gramer dalına denilmektedir (Korkmaz, 2009: 6). Kelime kökleri ve gövdelerine gelerek yeni kelimeler üretmek için kullanılan yapım ekleri ile kelimelere geçici olarak eklenerek kelimeler arasında çeşitli anlam ilgisi kuran çekim ekleri biçim bilgisinin temel yapı taşlarıdır.

Bu çalışmada eklerin tasnif edilmesinde Prof. Dr. Gürer Gülsevin'in "Türkçede Sıra Dışı Ekler" makalesi kaynak olarak alınmıştır.

1.1. İŞLETME EKLERİ

İşletme ekleri eklendiği sözcüğün, anlamını değiştirmeden cümledeki diğer kelimelerle ilgi kurmasını sağlayan eklerdir. Dile işleklik kazandıran bu ek geniş bir kullanım alanına sahiptir. Bütün isim ve fiil kök ve gövdelerine getirilebilir.

1.1.1 Öge Belirleyici İşletme Ekleri

1.1.1.1 Ad Durumu Ekleri

Durum ekleri, sık sık kullanılan ve cümlenin anlamına tesir eden çekim ekleridir. Eğer bir cümlede geçen hâl eklerinden biri gerçek fonksiyonu ile anlaşılamazsa o cümleye verilen anlam da yanlış olur (Gülsevin, 2011: 17). Durum eklerinin türleri şunlardır:

1.1.1.1.1 Yalın hâl

İsimlerin eksiz veya diğer hâl eklerini almayan hâlidir. Çoğul veya iyelik ekleri alan kelimeler de bu hâldedir. İsmi diğer hâl eklerini almamış hâli, yalın hâl olarak değerlendirilir. Yalın durum, adın yüzey yapıda herhangi bir biçim birimle şekillendirilmeyip işlevsel özelliğini derin yapıda yüklediği varsayılan bir durum özelliği gösterir. Bu nedenle ad soylu tüm kelimelerin yüzey yapıda bir ek taşımadıklarında yalın durumda bulunduğu sanılır. Oysa Türkçede yüzey yapıda sıfır biçim birimle ad işletimine giren eksiz tamlayan durumu, eksiz belirtme durumu olduğu

gibi ad soylu sıfat, zarf, edat, bağlaç ve ünlem görevini üstlenen dil birimlerine ad çekimine girme hakkı verilmemiştir. Yalın durum çekimine girme hakkı, yalnızca eylemle yapan/eden işlevi kuran ad ve zamirlere tanınmıştır (Üstünova, 2010: 109).

efendim ben senden murād almadım	11a/172
kimse bilmez sen bilürsin aḥvālim	10b/161
o da açılmadan şoldı gide- yor	10b/159
ben ʿaşka düşeli şormadım cānı	14b/260

1.1.1.1.2. Belirtme hâli

+(y)I: Eklendiği adı fiile nesne olarak bağlayan hâl ekidir. Belirtme hâl eki cümle içinde fiilin etkilediği adı göstermekte ve eklendiği kelimeleri nesne yapmaktadır. Cönk metninde **+Ø** şeklinde kullanımları da bulunmaktadır.

ayırmasun hemān mevlām seni benden beni senden	7a/134
ķız bağçeye girmiş güllerin direr	22a/444
Süleymān taḥtını şānki mār almış	22a/450
şadıkları taḥķīr ile red ķāʿide oldı	32b/708
görmüşki gülleri cümle ḥār almış	37b/826
gördüm boynın egmiş bir yaña sünbül	37b/834
ol ʿazizün nesin gördün ki böyle	1b/1

1.1.1.1.3. Yönelme hâli

+(y)A: Fiile genellikle yönelme, yaklaşma göreviyle bağlanan hâl ekidir. Ünlü ile biten kelimelere eklendiğinde y ünsüzü ile kullanılır. 3. şahıs iyelik eklerinden sonra ise zamir n'si ile gelir.

virdi felek bād-ı fenāya beni	13b/226
sevdāya uyup ʿaşkla miḥnetlere düşdüm	17b/322
bir bendeye luḫ eylese sultān iki yüzden	18a/334

baña dirler ey Nesimî sen yâr ile hoşmusuñ	2a/10
‘ömrümde saña geçmedi bir kerre niyâzım	6b/128

1.1.1.1.4. *Bulunma hâli*

+**dA**: Metinde bulunma hâli eki ötümlü şekilde görülmektedir.

geldi zühûra bunda da biñ fitne biñ fesâd	26b/532
yârab niçün bu ‘ arşada her şahş-ı ‘ârifîñ	27a/550
her şafhada bir şekl-i haqîkat ider ibrâz	30a/626
ne leyl ü nehârında ne şems ü ķamerinde	31a/653
her nâzına her lahzada biñ kere fedâyız	33a/723

1.1.1.1.5 *Ayrıлма hâli*

+**dAn**: Bu ek de ötümlü olarak kullanılmıştır.

gözlerinden yaşlar şu gibi çağlar	37b/831
hüsnüñe bu kadar neden öğündün	41a/888
yedürür lebinden sükker-i güllâc	2b/26
kemânı kimden öğrensin kişi görmeyince mekteb	4b/82

1.1.1.1.6. *Vasıta hâli*

Eylemin hangi araçla işlendiğini, kiminle işlendiğini, nasıl ya da hangi şartlar altında işlendiğini ve ne zaman olduğunu ortaya koymaktadır.

+(y)**IIA**: Araç durumu eki +(I)n, kalıplaşmış örnekler dışında, kaybolmuş; yerini ile edatından ekleşen +(y)**IIA** biçimine bırakmıştır (Ercilasun, 2004: 459).

âh idüp ‘işyânım anđım gözüm ÷oldı âbile	16b/306
kişi kendi rızasıyla çıkup terk-i diyâr etmez	4a/67
her şems ider tevâbi-i maşşûsasıyla seyr	25b/502

1.1.1.1.7. Eşitlik hâli

+cA: kadar, gibi, -e göre anlamlarında kullanılmıştır.

bunca yıl ʿaşkıña nâfile yandım	14b/259
ʿaqlınca bir ilah-ı müşahhaş ider murād	26b/535
yıllarca bir emelle dili bî-ķarār ider	2a/602
bir kaç ğuruşa müddet-i ʿömrünce hacālet	31a/666
zerrece kendide ʿāķil olaydı	12b/212
yaķdı nice cānlar o nezāketle tebessüm	32b/697

1.1.1.1.8. Yön gösterme hâli

+ArU, +rU, +rA: Yön ekleri; yönelme, ayrılma, bulunma durum eklerinin işlevlerine benzer bir işlevde kullanılmaktadır (Erdem, 2012: 630). Cönk metninde kalıplaşmış örneklerde görülmektedir.

biņ bir ayak bir ayak üzre tırmaĝa şüpheņmi var	16b/305
rāħat içre mülkini maʿmür eylesün	12a/203
daħı reʿis-i hümāyunuņ yuķaru yedi ķat gökde	19a/361

1.1.1.1.9. İsimlerde soru

İsimlerde soru mI edatıyla sağlanır. Düz ünlülü şekilde cönkte rastlanmaktadır. İmla gereĝi bazen kelimeye bitişik bazen de ayrı yazıldığı görülmüştür.

melek misiņ āsumāndanmı geldiņ	12b/204
toldurup cām-ı ecelden içmeĝe şübheņmi var	16b/297
mirāş-ı pederden sevdā mı ķaldı	22b/456
lāyıkmdır msān olana vaķt-i ķazāda	31a/664
seħerde çekilen kervān mıdır bu	10a/153

1.1.1.2. Fiillerde İşletme Ekleri

1.1.1.2.1. Geçişli ettirgenlik

-dUr-: Geçişli ve geçişsiz fiillere gelen bir ettirgenlik ekidir.

yārab beni ol gözleri mestāneye ç avuş dur	10a/142
bu bāğda şold dur dum tāze nihānım	10b/161
görmeden ‘Azrā’îl’e t utdur duñ beni	11a/172
t oldur up cām-ı ecelden içmege şübheñmi var	16b/297
yed ür rür lebinden sekker-i güllāc	2b/26
öp dür medüñ bir kez baña canān iki yüzden	6b/133

-(A)r-/(U)r-: Diğer ettirgen eklerindeki gibi geçişli tabanlara geldiği zaman tam ettirgen, geçişsiz tabanlara geldiğinde ise geçişli fiiller yapmaktadır (Hacıeminoğlu, 1991: 40).

Emrah’ı gönülden çık ar up gayrıya bakma	18a/340
şād idüp ‘āleme t uyur duñ beni	11a/165

-(A)t:

o müşg-i zülf ko çulatma kırılısun boynı ağyārıñ	10b/155
---	---------

1.1.1.2.2. Edilgen

-(I)l-/(U)l-: Genellikle geçişli fiil kök ya da gövdelerinden geçişsiz fiil yapan edilgen ekidir.

gāh ezilür gāh büzilür gāh kaşı gözi süzilür	21a/419
her biri Manşür Dāra çevrilür	21b/435
āyīnesi işdir kişiniñ lāfa ba kılmaz	31a/660
kibrikleriñ oğdur dizülmiş hemān	11a/176
zīrā kişi ka lkar denilür düşdiği yerden	35a/778

-(I)l-/(U)l-n-: -(I)l-/(U)l- eki ile aynı işlevdedir.

hiç bulunmaz yüregimde yâresi	12a/193
nisbet olunsa zerre degildir bu hâkdan	25b/500

1.1.1.2.3. Dönüslülük

-(I)n-/(U)n-: Asıl dönüslülük ekidir.

ağ ellere kırmızı kıınalar yağıın	11b/189
şığına şolıña hamâ 'il tağıın	11b/190
Allah'a şığıındum dergâhıña tıtdum yüzüm	17a/309
'âciz olanın ketm şuşunur hağığ-ı şarîhi	33a/711

(I)l-/(U)l-:

ebced okudulsa yağıılur cübbe giyer çok	35b/799
şığıılmaz şanma ki zinhâr bu dem tiryâkineğ cânı	38b/844
şoldı açılmadı gonce-i emel	41a/885
böyle giceneğ hayr umulur mı şeherinde	31a/656
bozulmuş gülşeneğ âb u hevâsı	37a/827

1.1.1.2.4. İsteşlik

Bir işin birden fazla kişî ile karşılıklı veya birlikte yapıldığını bildiren eklerdir.

-(I)ş-/(U)ş-:

şeytân-ı mârda buluşmak benim katımda aña buluşmağıdan	9b/141
mühdet vir garâ 'îb helâlleşelim	10b/162

1.1.1.3. Şahıs Ekleri

Fiiller varlıkların yapmış oldukları hareketleri, içinde buldukları durumları, etkilendikleri işleri ifade eden kelimelerdir. Tek başlarına kullanılmayan bu kelimeler kip ve şahıs eklerini alarak cümlelere anlam kazandırırılar.

Kişi Ekleri

1. Tip şahıs ekleri (Zamir kaynaklı)		
I. Tekil Kişi –Am, -vAn, -In	hoş olam hoş olmayam ben severim kime ne	2a/10
II. Tekil Kişi –sIn	başlayasın gece gündüz feryāda	6a/113
III. Tekil Kişi	bir cām ile yap hatırı zīrā dil-i vīrān	29b/610
I. Çoğul Kişi –Uz	zengīn şanuruz kendimizi līk faḫīriz	35a/782
II. Çoğul Kişi –sIz	-	
III. Çoğul Kişi -lAr	baña dirler ey Nesīmī sen yār ile hoşmusuñ	2a/10

2. Tip şahıs ekleri (İyelik Kaynaklı)		
I. Tekil Kişi -m	anuñ içün derdimi dīvāre taḫrīr eyledim	4a/69
II. Tekil Kişi –ñ	şafā geldiñ misāfirim kuşura hiç nażar etme	7a/140
III. Tekil Kişi -Ø	ele almalı olursa mey almalı degil	4a/64
I. Çoğul Kişi -k	bilmez idik evvel bu dirāyet yeñi çıkdı	32b/705
II. Çoğul Kişi -ñUz	-	
III. Çoğul Kişi -lAr	ve daḫı Süleymān içün didiler ki	9b/141

1.1.1.4. Zaman Ekleri

1.1.1.4.1. Görülen geçmiş zaman

1. Tekil kişi: -dIm

Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde yuvarlak ünlülü şekilde devam eden ek, cönk metninde genellikle düz ünlülü örneklerle dikkat çekmiştir.

başa ne belādır didim ol kirpiği қаşuñ	6a/119
ben de bāgbān idim hele bir güle	10b/159

aradım derdime dermān bulmadım	11a/171
her kim gördümse kıldım iltifāt	22b/457

2. Tekil Kişi: -dUḡ / -dIn

egdiḡ ḡametimi ey kemān-ı ebrū	22b/458
dilber-i divāneyim çıkdım gözüm kime ne	2a/7
ecelim yetmeden öldürdüḡ beni	11a/166
şabāḥ oldu diyü uyarduḡ beni	11a/168

3. Tekil Kişi: -dI

3. kişilerde düz ünlülü kullanılmıştır. Yuvarlak ünlülü kullanımlar da tespit edilmiştir.

sözüm dü etmezdi kāmīl olaydı	13a/213
virdi felek bād-ı fenāya beni	13b/226
maḡbūb sevmek oldu Zihni ⁷ 'ye 'ādet	12b/210
yüregim yanmazdı cāhil olaydı	13a/217

1. Çoğul kişi: -dUK

Cönkte ekin düz ve yuvarlak ünlülü kullanımları mevcuttur.

düşdük sefer-i ḡurbete muḡtāc-ı du'āyız	33a/718
şoḡ bahāra irdik yaz geldi geçdi	41a/885

3. Çoğul kişi: -dIIAr

kemāl ehli kemālini sūkūt ile buldılar hep	4a/74
ḡall itmediler bu luḡazıḡ sırrımı kimse	30b/649
seni şa ⁷ ib bize pek ḡaste-i hicrān didiler	23b/481

Olumsuz biçimler: -mA eki kullanılarak yapılır.

‘ömrümde saña geçmedi bir kerre niyâzım	6b/128
koymadı cevri ile o şüh-ı mehtâb	13a/220
gül gül diyerek gülmedim vechim bu fenâda	10a/144
öpdürmedün bir kez başa canân iki yüzden	6b/133

1.1.1.4.2. Öğrenilen geçmiş zaman

Hareketin, eylemin gerçekleşme anında bizzat orada olmayıp daha sonra bir başkasından duyulma, öğrenme anlamı katan zaman ekidir.

1. Tekil kişi: -mİşAm

şeb-i târik-i gâmda qalmışam gül-i pertev endâz-ı dil	16a/291
---	---------

2. Tekil kişi: -mİş

Cönkte ekin yuvarlak ünlülü örneklerine de rastlanmaktadır.

itmış kimisi râhatın iqbâl için fedâ	28a/578
dilber göçmüş ıssız qalmış otağı	22a/448
qatre qatre olmuş gerdânda beñler	10a/152
câmlar şikest olmuş meyler dökülmüş	22a/449

1. Çoğul kişi: -mİşUz

el olmuşız ayakla gitmişiz nârına yana yana	24b/485
---	---------

Olumsuz biçimler -mA eki kullanılarak yapılmıştır.

meşeliñ gelmemişdir aşlâ cihâna	20b/391
---------------------------------	---------

1.1.1.4.3. Gelecek zaman

İçinde bulunduğumuz andan sonsuza doğru uzanan, başı belli; ama sonu belli olmayan bir zaman dilimidir (Üstünova, 2004: 679). Türkiye Türkçesinin asli gelecek zaman olarak kullanılan –AcAK, Eski Anadolu Türkçesinin son döneminde yani Batı Türkçesinin ikinci dilimine geçilirken sıfat-fiil ekinden şahıs ekleriyle genişleyerek zaman kavramı ifade etmeye başlayan bir kipe dönüşmüştür (İlker, 2012: 1). Cönkte –sA gerek yapısının da gelecek zaman olarak kullanıldığı görülmüştür.

-AcAk/ -AcAkdIr:

zālimleri ‘adliñ ne zamān hāk idecekdir	30a/635
çün bay ü gedā hāke berāber girecekdir	32a/695
bir gün gelecek sen de perişān olacaqsıñ	32a/691
nā-şād gönül bir gün olur şād olacaqdır	32a/693

-sA gerek:

yer yüzünde şür çalınur haqq dersi çalsa gerek	16b/299
--	---------

1.1.1.4.4. Şimdiki zaman

Süreklilik ifade eden, geçmişte başlamış, gelecekte bitecek olan eylemleri anlatan, içinde bulunulan andır (Üstünova, 2004: 679). Cönkte süreklilik anlamı veren ekler şu şekilde verilebilir.

yor-: Batı Türkçesinde Ahmed Fakih’te ilk örneği görülen -yor ekinin (Timurtaş 1994: 126) işlek bir biçimde kullanılması daha sonraki yüzyıllara denk gelmektedir (Şahin, 2006: 217). Cönkte toplam 7 örnekte karşımıza çıkan ekin kullanım sahasının henüz dar bir alana sahip olduğu görülmektedir.

ecel peymānesi uçdı gide-yor	10b/160
o da açılmadan şoldı gide-yor	10b/159
hasret kıyāmete çaldı gide-yor	10b/162
gönül seffinesi uçdı gide-yor	10b/164
bir şūh-ı semm kaçd idiyor cāna işābet	20a/378

mAkda-: –mAkda eki, söz konusu işin şu anda içinde bulunduğunu, -yor eki ise işin şu anda yapıldığını vurgulamaktadır. Biri süreklilik, diğeri daha çok bulunma kavramıyla farklı çıkış noktalarından hareket etmelerine rağmen her iki ek de şimdiki zamanı, içinde bulunulan zamanı anlatmaları açısından da ortak özellik gösterirler (Şahin, 2006: 217). Çünkü bu kullanıma uygun 1 örnek bulunmaktadır.

me‘āşī kōkısıñ tağyīr için şormakda hācılar	40a/872
---	---------

1.1.1.4.5. Geniş zaman

Her zamanı içine alan, fiilin her zaman ortaya çıktığını ve çıkacağını ifade eden zamandır (Ergin, 2005: 291).

1. -(A)r/ -(U)r:

1. Tekil kişi: -(U)rAm

gāh giderem meyhāneye mey çek erem kime ne	2a/8
pūl giyerim ‘abdāl olurum ‘üryān ge zerem kime ne	2a/7

2. Tekil kişi: -(U)rsIn

hümā kuşu gibi pervāz idersin	10a/150
bir būse istesem biñ nāz idersin	10a/150
kimse bilmez sen bil ürsin aḥvālim	10b/161

3. Tekil kişi: -(U)r

öldür ür ‘āşıkı hiç virmez āmān	11a/175
zīrā kişi kıl ar denil ür düşdiği yerden	35a/778
ebced okudulsa yañılur cübbe giyer çok	35b/799
yedür ür lebinden sükker-i güllāc	2b/26
gāh ezil ür gāh büzil ür gāh kaşı gözi süzil ür	21a/419
inedir olmaz üzil ür çokça şıkıp öpmeli	21a/419
cānın düşür ür tehlikeye hırş-ı zübābıñ	34a/746

1. Çoğul kişi: -(U)rUz

zengīn şanuruz kendimizi līk faķīriz	35a/782
şāh oluruz cihāna böyle giderse	35a/218
hayli minnet ideriz şıķleti def idene	4a/72
teşerrūf ideriz ism-i şerīfīn etmek ile yād	19a/363

3. Çoğul kişi: -(U)r+lAr

ol maħkemeniñ hūkmüne dirler mi ‘adālet	31a/665
severler dilber olanı göñli olsun olmasun	5b/102
kāfir olanı severler ol cihānım nārına	16b/307
indirirler sizi il yaman olur	11b/183
melekler zann eylerler mesken-i ‘İsī’de yanķun var	17a/313

Olumsuz biçimler: -mAz eki ile yapılır.

ğarīb olmaz iden terk-i diyārı	3a/40
emşāli bulunmaz anuñ evşāfı nerelerde	6a/120
ölsemde daħı zerrece ķalmaz baņa şefķat	20a/379
egerçi başķa eyyāmda bulunmaz beş nefer amma	40b/882

2. -A + Şahıs Ekleri:

idem tavşīfe eldedir fırşat	38b/849
-----------------------------	---------

3. Tekil kişi: -(y)A - Ø

meger haķķdan ola anuñ çāresi	12a/194
bir dil ki ola ‘aşķ ile hayy tā ebed ölmez	36a/807

1.1.1.5. Tasarlama Kipleri

Kesin bir zaman ifadesi bulunmayan, gerçekleşmesi bir şart, istek, gereklilik ve emir gibi durumlara bağlı olan, tasarı hâlindeki kiplere denir. Bu kip ekleri, herhangi bir zaman belirtmedikleri için anlamlarına göre adlandırılırlar.

1.1.1.5.1. İstek kipi

Tasarlanan hareketin yapılmasını istek şeklinde ifade eden kip ekidir. Ek; işlev olarak bazen geniş zaman bazen gelecek zaman anlamı katabilmektedir.

1. Tekil kişi: -(y)Am/-(y)AyIm

naşıl medh ideyim sulţānım seni	21b/426
nā-merd olayım çarha eger minnet idersem	32a/692
bir güzeliñ ‘ aşığıyım vaşf-ı hâl ideyim nideyim	24b/482

2. Tekil kişi: -(y)AsIn

dürlü hâl göresin zamāne gibi	17b/330
etdüğini bir bir bulasın dilber	6a/112
şararup ben gibi şolasın dilber	17b/330
bulmayup bir çäre kıalmayasın dilber	17b/327

3. Tekil kişi: -(y)A + Ø

ne bedbaht zümre ki bu eyyāmda kıala maħrūm	38a/841
---	---------

1.1.1.5.2. Emir kipi

Tasarlanan hareketin yapılmasını emir şeklinde ifade eden kip ekidir. 2. kişiler için emir çekimi söz konusudur. Ek; istek işlevinde de kullanılmaktadır.

2 . Tekil kişi: -Ø

Cönkte eksiz olarak çekimlenmiştir. -GII ekine hiç rastlanmamıştır.

sevdā-yı muħabbet baña gör kim neler itdi	17b/318
noqşanıñı bil bir işe ya başlama evvel	33b/733

zâhid yüri gel ders alalım nağme-i neyden	35b/792
güle güle söyle cânım pâresi	12a/196
yürü ey bî-vefâ hercâyi güzel	41a/884

3. Tekil kişi: -sUn

‘aşk olsun o pîr-i meyperverde-i ‘aşka	29b/613
isterse eylesün bütün ‘âlem muhâsama	3b/55
Hulûşî hicriñle şararsın şolsın	2b/17
zilleriñ şadâsı tutsın cihâni	14b/249

3. Çoğul kişi: -sUnAr

rızâsıñ istese mevlânıñ disünler saña hoş geldin	4a/68
---	-------

1.1.1.5.3. Gereklilik kipi

Fiilin gösterdiği oluş ve kılışın yapılması gerekli olduğunu bildiren ektir (Korkmaz, 2003: 71).

-mAk gerek:

kanı meskenimiz diyü dört yaña bak mağ gerek	16b/299
---	---------

1.1.1.5.4. Dilek-şart kipi

Bir oluşu ve bir kılışı şart veya dilek, istek veya niyete bağlayan bir tasarlama kipidir. -sA eki ile kurulur (Korkmaz, 2009: 676).

1. Tekil kişi: -sAm

yatmadan uyus am seniñ koyınıña	11a/167
fağat ben medh ider ols am beni ta‘yîb ider anlar	40a/871
içüp mest-i ħarâb ols am ğamım gitmez nedendür bu	4b/77

2. Tekil kişi: -sAñ

dehri aras añ biñde bir âdem bulamazsıñ	32a/684
zerdüz pâlân urs añ eşek yine eşekdir	32b/698

her angı iŖiŖ ehli isen anda devām it	33b/732
---	---------

3. Tekil kiŖi: -sA

anadı bit se bir mūrıŖ Ŗanur ayra iŖāretdür	4a/71
açan urnā kenārında varup asl eyle se dilber	4b/92
abudan ba sa bir mü ’min iderler andan istikrāh	2a/4
aqlara ıkar giderim ol masa settārlııŖ	3a/38

1. oğul kiŖi: -sAK

biz ‘āciz isek de yine malūk-ı udāyız	33a/722
--	---------

3. oğul kiŖi: -sAlAr

aracaoğlan dir ki öldücegimi bil seler	22a/444
el aldırup cenāzemi ıl salar	22a/446
mezārımı yol üstüne oy salar	22a/447

1.1.1.6. Fıil Zaman ve Kip ekiminde BirleŖik ekim (hikaye, Ŗart)

Türkçe'de fiiller ekime girmeden kullanıma ıkamazlar. Kip, zaman ve kiŖi eklerini de alarak kullanıma ıkabilen fiiller, almıŖ oldukları eklerin aktardığı zaman ve kip kavramlarıyla birlikte dil iinde yerlerini bulurlar (Ŗahin, 158:2003). Bir fiil üzerine iki kip eki aldığında birleŖik ekim oluŖturur. Kaynaklarda “BirleŖik Zamanlı Fiil” olarak da adlandırılan bu ekimin, aslında tek zaman kavramını üzerinde barındırmasından dolayı “BirleŖik Zamanlı Fiil” ifadesi yerine “BirleŖik ekim” olarak adlandırılması daha uygundur (Gülsevin, 1999: 216). Türkçede birleŖik ekimler hikaye, rivayet ve Ŗart ekimi olarak üe ayrılır.

1.1.1.6.1. Hikaye

İkinci kip ekinin görülen gemiŖ zaman olduğu birleŖik fiil ekimidir.

adrimiz bilürdi ol zāt-i melek	13a/212
olurdum tācirānıŖda menıbe ānı	40a/870
yüregim yan mazdı cāhil olaydı	13a/217

bilmez idik evvel bu dirāyet yeni çıkdı	32b/705
---	---------

1.1.1.6.2. Şart

İkinci kip ekinin şart kipi olduğu birleşik fiil çekimidir.

mü'zzin luḫ idüpde terk iderse ğayra ezānı	40b/877
olmak istersen eger ḫaḫka yaḫın	3b/50
ne deḫlü sa'y idersen bir murāda	4b/81
şehā geldiye nevbet rüknüne cāmi'-i küberānı	40b/873
olmak istersen ḫabibe āşinā	3a/39

1.1.1.7. Ek Fiil Çekimi

Eski Türkçede ek fiil; er- yardımcı fiilinin er->ir->i- biçiminde ekleşmesinden oluşan ad soylu kelimelerin yüklem olarak kullanılmasını sağlayan ve birleşik fiil çekimlerinde de görev alan fiile denmektedir (Korkmaz, 2003: 81). Cevherî fiil, birleşik fiil çekimi oluşturmasının yanında isimlerle birlikte kullanıldığında; geniş zaman, görülen geçmiş zaman, öğrenilen geçmiş zaman ve şart kipiyle çekimlenir.

1.1.1.7.1. Geniş zaman çekimi(bildirme çekimi)

Geniş zaman çekiminde ad ve şahıs eki arasında eriyip kaybolan “i-“ fiili, tam bir ek-fiil durumundadır. Bu nedenle adlara gelen şahıs ekleri bildirme eki görevindedir (Korkmaz, 1973: 178). Olumsuz çekimi ise degül sözcüğü ile yapılmaktadır.

2. Tekil kişi: +sIn

sen güzelsin cānım sen seni şaḫın	11b/189
sen şāh-ı cihānsın kerem it gezme hevāyı	18a/337
mest ider ' uşşāḫ-ı şeydāsın güzellerden güzel	19b/370
dest almış cāme-i şāḫbāsın güzellerden güzel	19b/370
ḫāşıl-ı a' lālardan a' lāsın güzellerden güzel	19b/373

3. Tekil kişi: + Ø / +dUr / +dUrUr

3. kişide ise Eski Türkçeden beri ermek fiiline paralel bir salt fiil olma istidadı gösteren turmak fiili yer almıştır (Banguoğlu 1990: 474). Bu fiil zamanla ekleşerek fiile kesinlik veya ihtimal anlamı katmıştır. Cönk metninde düz ve yuvarlak ünlülü yazımları söz konusu olup birlik sağlanmamıştır.

ğarīb oldur anı terk ide yārı	3a/40
hüsnüñe mağrūr olup çok dime yok dur ben gibi	5b/110
kibrikleriñ oğ dur dizülmiş hemān	11a/176
miyān ḥatlara şifā dır güzel	11b/178
ne dır yanağında dişler yāresi	12a/198
seni sevmesem ḥaṭā dır güzel	11b/182

1. Çoğul kişi: +Uz

hür rüz diriz ammā ki ḥaḳıḳatde es iriz	35a/782
bizler ki ḳul uz mu‘taşım-ı bāb-ı rızā yız	33a/725
gür üh -ı mücrimān ız biz ki icrām eyledik bī ḥadd	19a/365
leb teşneler iz yol ararız deşt-i belāda	35a/786
maḥmūrlar ız cān be le biz şun o şarābı	36a/806

1.1.1.7.2. Görülen geçmiş zaman çekimi

i- fiilinin görülen geçmiş zaman ekini aldığı çekimdir.

1. Tekil kişi: idim

ben de bāğbān idim hele bir güle	10b/159
---	---------

3. Tekil kişi: idi

ḥaḳ söyleyen evvel daḥı menfūr idi gerçi	32b/709
evvel yoğ idi işbu rivāyet yeni çıkdı	33a/713

1.1.1.7.3. Öğrenilen geçmiş zaman çekimi:

i- fiilin öğrenilen geçmiş zaman ekini aldığı çekimdir.

bir güzel sevdim haķıķatsiz imiş	12a/197
seniñ benden ğayrı ayrı yāriñ çok imiş	12a/198
dünyā var imiş ya ki yoĝ olmuş ne umūruñ	29b/618
islām imiş devlete pā-bend-i teraķķi	33a/713

1.1.1.7.4. Gerundium çekimi

iken:

haķ zāhir iken bāṭıl için ħūkm-i imālet	31a/664
bir şubḥ seyāḥatde iken uğra Nesīmā	36b/823
derdiñ baña ‘Abdī söyler iken gül	37b/834
olmuş kimi tüvānger-i devrān iken zelīl	28a/578

1.1.1.7.5. Şart çekimi

ise:

ben anladığım çarḥ ise bu çarḥ-ı çep-endāz	29b/615
iç bāde güzel sev var ise ‘aql u şu‘ūruñ	29b/618
ḥavfiñ var ise maḥkeme-i rüz-ı cezādan	30b/644
dürd ise meyiñ itme şikāyet ki bu meyler	35a/777
dilberin ħüsni var ise ‘āşıkıñ Allah’ı var	5b/101

1.1.1.8. Birleşik Fiiller

Birleşik fiiller bir kelime grubu olarak tanımlanabilir. Türk dil bilgisinde, cümle bilgisinin 'kelime grupları' bölümünde yer alan 'birleşik fiiller'; bir hareketi karşılamak üzere bir araya gelen kelimeler topluluğudur (Savran, 2002: 108). Kelime gruplarında esas, anlam olarak bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içinde tek kelime muamelesi görmektir. Kelime gruplarına iştirak eden asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve

ek bir mana ifade etmek üzere bir araya gelirler. Basit fiilin yapısında sadece kök ve ek, birleşik fiilin yapısında iki veya daha fazla kelime vardır (Ercilasun, 1984: 48). Cönk metninde görülen örnekler şu şekilde sıralanabilir:

1.1.1.8.1. İsim+fiil dizilişinde olanlar

Cönkte alıntı kelimelerle birleşik fiil oluşturan kullanımlar söz konusudur:

eyle-:

hiç birin şād eyle medi yine	14a/240
rahm eyle bendeğe eyle bir imdād	14a/246
birbirin katl eyleyüp anlar da oldı imtiḥān	15a/263
erbābımı terk eyleyüp firḫatlere düşdüm	17b/321
bir bendeye luḫf eylese sulṭān iki yüzden	18a/334
nā-maḫreme ‘ arz eyleme ol māh-likāyı	18a/337
kerem eyle dilber ‘ afv eyle beni	20b/396
seni gören ‘ āşık eyle r fiḡanı	21b/430
ḫaḫḫ naşīb eylese ḫoynına girsem	22a/442
eyle r kimisi şevvet için ‘ömrini hebā	28a/580

it-/et- :

Alıntı kelimelerle birleşik fiil oluşturanlar:

kendim ḫarāb itdim yār hevāsından	10b/163
mecbūr itdi beni ol vech-i münīr	13b/229
seyr itdi hevā üzre denir taḫt-ı Süleymān’a	31a/654
Mecnūn daḫı Leylī için itdi niçe feryād	34a/479
bizi ‘ āşık itdi şu selvi boyuḡ	20b/393

ol-:

Türkçe kelimelerle birleşik fiil oluşturanlar:

dünyā var imiş ya ki yoḡ olmuş ne umūruḡ	29b/618
---	---------

Alıntı kelimelerle birleşik fiil oluşturanlar:

vīrān olan yerde bülbüller ötmez	21b/438
cāmlar şikest olmuş meyleyler dökülmüş	22a/449
bī-baht olanın bāğına bir kaçresi düşmez	30b/646
elbette olur ev yıkanıñ hānesi vīrān	31b/675

ķıl-:

Cönkte alıntı kelimelerle birleşik fiil oluşturanlar şu şekilde sıralanmıştır:

hikmetleri ķıldı nice ‘āķilleri hayrān	34b/769
cenāb-ı şeyhñ elbetde maķām ķılmış ķudsine	40b/876
ķıl ‘ināyet baña kim ente velīyyü’t-tevfīķ	3b/52
ey misāfir ķıl namāzın ķible bu cānibdedir	4b/90
merhamet ķıl baña ey çeşm-i āfet	14b/256
el kaldırıp cenāzemi ķılsalar	22a/446
altı nesne şart ķılındı ve’l-İslām	4b/88

1.1.1.8.2. Fiil+fiil dizilişinde olanlar

Türkçede özel birleşik fiiller, ulaçlı birleşik fiiller ya da tasvirî fiiller başlığı altında verilen bu birleşik fiiller; -I ve -A ulaç ekini almış bir fiille ver-, bil-, dur-, kal-, gör- gibi fiillerin oluşturduğu yapılarıdır (Şahin, 2000-2001: 97). Tasvirî fiiller olarak adlandırılan bu fiiller, ulaç eki almış birinci fiilin ardına gelerek gerçek anlamlarının yükledikleri bir anlamı birleşik yapıya aktarırlar (Şahin, 1997: 74). Tasvirî fiiller dilimizde en eski metinlerimizden bu yana karşımıza çıkan fiil+fiil yapısında birleşiklerdir. Türk dillerinin her birinde çeşitli fiiller tasvir görevini üstlenerek bu yapıları kurmaya yararlar (Şahin, 2002:100). Anlamlarına göre süreklilik, tezlik, yaklaşma gibi türleri bulunmaktadır. Cönkte tezlik ve yeterlilik bildiren türleri karşımıza çıkmıştır.

Tezlik bildirenler

Bir işi çabucak, tez bir şekilde yapma anlamı vir- fiilli ile sağlanmıştır.

ķoyıvir gāmiñla napayım dem seniñ olsun	17b/324
---	---------

Yeterlilik bildirenler

Bir işi yapabilecek kudrete sahip olma anlamı vardır. Cönkte yeterliliğin olumlu çekimi kullanılmamıştır. Olumsuz çekimi AmA- yapısıyla sağlanmış 1 örnekte de bil-fiili kullanılmıştır.

dehānıñ bağçesi vaşfın ide bilmez melek insān	19a/357
kendine dost bulamaz dünyāda anıñ aqçesiz	22b/462
aşnālıq idemez dünyāda anın aqçesiz	22b/462
yere göge emr-i raḥmān girdi çıkamaz tābud	23a/466
bir zerre daḥı kıldıramaz merkeb-i ʿālem	30a/624
başın alamaz bir daḥı bārān-ı belādan	30b/641
meydāna düşen kurtılamaz seng-i kazağan	30b/642

1.1.1.8.3. Deyimleşmiş birleşik fiiller

Deyimler, Türk toplumunun kültürel değerlerinin bir yansımasıdır. Yalnızca dil bilimi açısından değil tarih, sosyoloji gibi alanlar açısından da son derece önemli dil yadigârlarıdır. Deyimleşmiş birleşik fiiller; şekilce bir ad ve bir yardımcı fiille kurulan birleşik fiillere benzerler. Ancak, onlardan ayrılan yanları, fiilden önceki ad ögesinin sabit kalmaması, yalın olarak kullanılabilirdiği gibi bir ad grubu hâlinde de bulunabilmesi ve çekim ekleri ile genişletilebilmesidir (Korkmaz, 2009: 838).

ʿārif kimesne şeytānuñ göñlin hoş etmez	4a/76
severler dilber olanı göñli olsun olmasun	5b/102
yanakları al al olmuş açılmış	10a/146
al yerine kıara bağlar dolanur	14a/234
gözünden yaş döker ağlar dolanur	14a/241
zāhidā aç gözleriñ saḥrāya bağ da ʿibret al	15a/271
gözlerinden kanı yaşlar dökege şüphemi var	16b/298
toprağı mesken tutup nice yıl yatsağ gerek	16b/300
şāʿirlere ey nāqil-i şānī dil uzatma	36a/812

1.1.2. Öge Belirlemeden Bağlantı Kuran Ekler

1.1.2.1. İyelik Ekleri

İyelik Ekleri

Bir ismin kime ait olduğunu gösteren eklerdir. Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumu tam gelişmemiştir (Gülsevin, 2011: 12). Cönkte dönemine uygun olarak eklerin hem düz hem yuvarlak şekillerine rastlanmaktadır.

1. Tekil Kişi: +(I)m/+(U)m

Ekin düz ve yuvarlak ünlülü kullanımları mevcuttur.

ömrümüñ	2b/14
derdüm	4a/69
ğamım	4b/77
beyāzım	5b/104

2. Tekil Kişi: + (I) ŋ /+(U)ŋ

Cönkte ekin düz ve yuvarlak ünlülü kullanımları mevcuttur. Cönkte düz ünlülü kullanımların daha çok öne çıktığı görülmektedir.

vücūduŋ	11b/181
kelāmuŋ	4a/74
eliŋden	4b/91
boyuŋ	5a/93
cemāliŋ	5a/8
kaşlarıŋ	7a/137
ğamzeleriŋ	11a/176

3. Tekil Kişi: +(s)I(n):

gıtdi ʿademe her birisi qaldı birer ad	34a/751
---	---------

yanagında kırmızı güller açılmış	12a/197
tekdir ile uşlanmayanın hakki kötüktür	32b/700
her kanğı işin ehli isen anda devam it	33b/732
zîrâ yumuşak hüylü atın çiftesi pekdir	32b/696

İyelik eklerinin üst üste geldiği bazı örnekler ise şu şekilde sıralanmıştır:

gitti 'ademe her birisi kaldı birer ad	34a/751
kimisi ders ile feyz almış kimi müftü olup	20b/412
itmiş kimisi rāhatın iqbāl için fedā	28a/578
olmuş kimisi hırş ile üftāde-i riyā	28b/586

1. Çoğul Kişi: +(I)mUz/+(U)mUz

Cönkte ekin hem yuvarlak hem düz ünlülü olarak kullanıldığı görülmektedir. Düz ünlülü şekillerin öne çıktığı görülmektedir.

zîrâ işimiz himmetine kaldı şarābın	33b/738
zann itme tehî giydigimiz cāme-i faqrı	35b/789
temennāmız budur hakkdan çıkınca cānımız tenden	7a/134
gönlümüz memnūn idelim bu işi kanūn idelim	21a/420
yoksa günümüz böyle felāketde geçer mi	3a/44

3. Çoğul Kişi: +lArI(n)

āvāzelerin gulların etmeyiz işgā	35b/791
kurmuş otağların bāğa baykuşlar	37b/829

1.1.2.2.Tamlayan Eki

İlgi Durumu

+(n)Uḡ: Eklendiği sözcüğe mensubiyet, ait olma anlamı katan ve bağ kurduğu isimle tamlama oluşturmaya yarayan durum ekidir. Ünsüzle biten kelimelerde +Uḡ, ünlüyle biten kelimelerde+(n)Uḡ şeklindedir. Düz ve yuvarlak ünlülü kullanımların mevcut olmakla birlikte düz ünlülü kullanımların yoğunlaştığı dikkat çekmektedir.

es̄ir idüp bir z̄alimḡ elinde	13b/227
v̄irāneden gelür baykuḡ dādı	14a/236
ḡoncanuḡ başına z̄āḡlar dolanur	14a/237
söyle sūḡanı her kiḡiniḡ ḡālīne çespān	35a/775

1.2. KATEGORİ EKLERİ

1.2.1.Çokluk Kategorisi

Cönkte çokluk eki Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesinde olduğu gibi +lAr dır.

avcular	11b/188
ḡaḡlar	14a/239
uyuyanlar	29b/620
yeller	31a/654

ḡā'inler	2a/5
‘ālimler	2b/15
ebrūları	2b/27
gedālardan	4b/91

+z: Arkaik çoḡul eki olan +z birkaç kelimedede kalıplaşmış olarak görölmektedir.

biz	19a/365
dizinde	41a/886

göz	2b/19
-----	-------

+an: Bir başka arkaik ek olan +an tek bir örnekte kalıplaşmış olarak görülür.

Çaracaoğlan	22a/446
-------------	---------

1.2.2. Olumsuzluk Kategorisi

bilmedim yâr seni vefâlu şandım	14b/258
görmedim hayli zamân oldu o gönca deheni	23b/477
koymadı cismimde mecâl ayrılık	18b/351
eñ ummadığıñ keşf ider esrâr-ı derûnuş	32a/690
aradım derdime dermân bulmadım	11a/171

1.3.3. Küçültme Kategorisi

Sıfat fiil eki –dlk üzerine gelen küçültme eki; bir kategori eki olarak cönkte iki örnekte görülmüştür. Sevgi, içtenlik, yakınlık anlamı kattığı gibi bazen hitap için de bu tür yapılar kullanılabilir.

benim sevdiceğim gâyet nâzikedir	012/195
Çaracaoğlan dir ki öldücegimi bilseler	22a/446

1.3. TÜR GÖREV DEĞİŞTİRİCİ EKLER

1.3.1. Fiillere Eklenen Tür/Görev Değişirici Ekler

1.3.1.1. Fiilimsiler

Fiilimsiler, dile anlatım gücü zenginliği ve kıvraklık sağlamanın yanında anlatılmak isteneni kısa yoldan anlatma olanağı sağlayan, yan cümleler kurabilen, bağlaçların yerine geçebilen dilbilgisel unsurlardır (Bayraktar, 2000: 3).

1.3.1.1.1. Mastar ekleri

-mA: Fiillerin cümle içerisinde isim olarak kullanılmasını sağlamıştır.

aşl-ı murâd hükâm-i ezel bulmadadır vücûd	25a/497
---	---------

her nefis rızkın almada ber vech-i iştirāk	26a/514
mazlūmların çıkmadadır göklere āhı	30a/635

-mAK: Mastar eki olmasının yanında kalıcı isimler de yapmaktadır.

anın ismini zıkr itmek odur bir ‘iffet-i ı‘yānī	39b/864
yazu yazmak ma‘ rifetdür lakin lazım çok emek	4a/66
beni miñnet bucağında koyup gitmek midür erlik	4b/83
gözlerinden kanlı yaşlar dökmege şüphemi var	16b/298
çünkü toğduñ anadan ölmege şübheñmi var	16b/301
bir kimseyi incitmemege haşr-ı merām it	33b/729

1.3.1.1.2. Sıfat-fiil ekleri

-(y)AcAK: Gelecek zaman sıfat fiil ekidir.

bir yerdeki yok nağmeñi tađdir idecek gūş	33b/730
--	---------

-(y)An: Geniş zaman kavramı veren işlek bir sıfat fiil ekidir (Şahin, 2003: 76).

‘āşıkda olan derd-i muħabbet ğam-ı meşakatdür	6a/116
bir qalbe şığan var eşyālara şığmaz	6a/117
böyle kızıdan ayrılan ağlar da meler de	6a/123
girip meyhāneye ayık olanlar	14a/243
seni gören ‘āşık eyler fiğanı	21b/430
meydāna düşen kırtılamaz seng-i kızādan	30b/642

-dUK: Geçmiş zaman sıfat fiil ekidir. İyelik ekiyle birlikte kullanılır.

etdüğini bir bir bulasın dilber	6a/112
öyle buldum şu cihānı öldüğün vaḫti bilme	22b/463
güzeliñ itdiği yanına ḳalmaz	21b/436

-mAz: Olumsuz geniş zaman sıfat fiil ekidir.

ey ‘Ömer bülbülüm ḳoḳulmaz bir gülüm	2b/31
--------------------------------------	-------

-mİş: Duyulan geçmiş zaman sıfat fiil ekidir.

iki yanaḳlarıñ açılmış güldür	11b/177
rāḫat yaşamış var mı gürüh-ı ‘uḳalādan	30b/648

1.3.1.1.3. Zarf-fiil ekleri

-(y)I: Durum anlamı katan zarf-fiil ekidir. Cönkte tasviri fiilde ḳarşımıza çıkmıştır.

ḳoyıvır ḡamıñla napayım dem seniñ olsun	17b/324
---	---------

-All: Zaman anlamı katan zarf-fiil ekidir.

aḡalar yārimden cüdā düşeli	18b/347
cüdā düşüp ḡurbet ile aşalı	18b/347
şeydā bülbül terk ideli bu bāḡı	22b/455
āḡāz ideli devre budur meşreb-i ‘ālem	29b/621

-(y)ArAK: Durum anlamı katan zarf-fiil ekidir.

gül gül diyerek gülmedim vechim bu fenāda	10a/144
ḫüsnünün ol muḫtaşarı şerḫ iderek söylemeli	21a/416

diker dikiş nâz iderek gâh utanup gâh gülerek	21a/421
milliyeti nisyân iderek her işimizde	33a/714

-dUKCA: Zaman anlamı katan zarf-fiil ekidir.

güldükçe dahı eyleme beyhûde nevâziş	6b/126
şâğ oldukça derd-i miñnet çekmesin	6a/111

-IcAK: Zaman anlamı katan zarf-fiil ekidir. Cönkte 1 örneği tespit edilen bu ekin Osmanlı Türkçesi döneminde kullanım alanının daraldığı görülmektedir.

gâhi teneffüs eyleyicek ejder-i zemîn	26a/513
---------------------------------------	---------

-(y)Inca: Zaman anlamı katan zarf-fiil ekidir.

şem ^ç i gör ki yanmayınca yakmadı pervâneyi	3a/47
şarılınca bir elif lâm ile nolur lâ didi	3b/49
erince şu ^ç le-i âhım semâlardan geçüp ^ç arşa	17a/313
^ç âşıkı ma ^ç şûka taşım idince	18b/341

-(y)Up: Görevi bağlaca en yakın olan zarf-fiil ekidir.

biñ kerre niyâz eyleyüp ayağına düşdüm	6b/133
esir idüp bir zâlimiñ elinde	13b/227
yyüp içdiklerim güyâ ki zehr-i mârdır sensiz	16a/293
zâhirde görüp bizleri şanma ^ç uçalâyız	33a/716
ağlayup gözün den kanlar dökmesin	6a/111
ıldurup câm-ı ecelden içmege şübheñmi var	16b/297
sevdâya uyup ^ç aşkla muhitlere düştüm	17b/321

-mAdAn: Asıl fiildeki hareketin zarf-fiilin bildirdiği harekete bağlı olmadan gerçekleşeceğini bildirir.

o da açılmadan şoldı gide-yor	10b/159
yatmadan uyusam seniñ çoynıña	11a/167
şarābı nūş etmeden döner şanma beni sāķī	5b/107
ecelim yetmeden öldürdün beni	11a/166
süslüce büsküllü fesi görmeden oldum sevesi	21a/418

1.3.2. İsimlere Eklenen Tür/Görev Değiştirici Ekler

1.3.2.1. +ki

Aitlik eki metinde +ki şeklindedir. Aşağıdaki örneklerde görüldüğü gibi tek şekillidir.

‘aceb temāşā eyler mi anuñ altındaki mermer	4b/92
zāhirdeki şavāb u haṭā hep bahānedir	25a/497

1.3.2.2. +sUz

+sIz/+sUz: Bazı gramer kitaplarında bu ek için +IU ekinin olumsuz tanımlaması söz konusudur. Hattâ Timurtaş +sUz ekinin yuvarlak ünlülü olmasını +IU ekinin tesiriyle olduğunu belirtir. Develi (1995: 103) de bu görüşe katılmıştır. Ancak ekin Türkiye Türkçesindeki şekli +sIz üzerine bir inceleme yapılan incelemelerde +II ekini alan her sözcüğün +sIz ekini almadığını, ayrıca Türkçede olumsuzluk eki olarak fiil tabanlarına gelen –mA ekinin akla geldiğini ve fiillerin olumluluk olumsuzluk durumlarının söz konusu olabilecekken, isimlerde olumsuzluk durumu için bir ekin olmadığını belirtilir (Üstünova, 2011: 325). Yokluk anlamı bulunan sıfatlar yapan ektir.

ISSIZ	22a/448
ḥaķīķatsiz	12a/197
vefāsiz	18b/342
ğavğasiz	40a/875

çulsuzı	32a/683
sensiz	16a/288

1.3.2.3.+IU

+IU/+II: Genellikle olan, bulunan anlamını karşılayan bu ek, olumluluk eki olarak değerlendirilmemelidir (Üstünova, 2002: 124). Genellikle adlardan sıfat ve zarf yapan, işlek bir ektir. Cönk metninde 11 yuvarlak, 13 düz ünlülü olarak karşımıza çıkmıştır.

kınalı	11b/180
ķāmetli	14b/248
ķanlı	16b/298
ķatludur	22a/443
ķūylu	32b/67
dūrlū	34b/766
būskūllū	21a/418
sūslūce	21a/418

1.4. TÜRETME EKLERİ

Türkçenin söz hazinesinin en mühim kısmını, kelimenin sonuna bir veya birkaç ekin getirilmesi ile vücuda gelmiş şekiller teşkil etmektedir (Arat, 1995: 398). Türkçede yeni kelimelerin türetilmesini sağlayan bu ekler dört grupta incelenir. Cönkte tespit edilen örnekler şu şekilde sıralanmaktadır.

1.4.1. İsimden İsim Türeten Ekler

+ak: Benzetme yapılarak organ adı oluşturmuştur.

yanaklarıñ	7a/137
------------	--------

+cI: Meslek adı oluşturmuş ve bir işi sıkça yapan anlamı katmıştır.

ķabucu-zāde	15b/283
da'vācı	31a/665

+**daş**: Ortaklık, beraberlik bildiren ad ve sıfatlar türeten bir ektir (Korkmaz, 2009: 46).

yoldaşlığı	2a/11
ķardaşlığı	2a/11

+**düz**: Zaman zarfı yapmıştır.

gündüz	6a/113
gündüz	10a/148

+**II**: Renk anlamı katmıştır.

yeşil	16b/304
ķızıl	7a/136

+**In/+Un**: Zarf anlamı katan bir ektir.

yarın	16b/305
yaķın	11b/189

+**IIK/+IUK**: Soyut isimlerle zaman, alet ve uğraş isimleri yapar. Cönkte genellikle soyut isim yapma işleviyle görölmüştür.

güzellik	21b/436
gençlik	3a/33
ayrılık	11a/168
ķurbetlik	12a/196

tazelik	4b/83
---------	-------

+mİş: On anlamına gelen bir ektir (Clauson, 2007: 191). Cönkte 1 örnekte görülmektedir.

yetmiş	16b/305
--------	---------

+rA: Yön gösteren ve zaman zarfı yapan bir ektir. Cönkteki örnekleri şu şekilde sıralanmıştır.

içre	3b/56
şonra	19b/375
üzre	17b/315

+dA: Aslında bir durum ekidir. Ancak zaman isimlerine gelerek kalıcı zaman zarfı yapar. Tür değiştirme eki görevi gösterir (Gülsevin ve Boz, 2013: 103).

yilda	29a/605
-------	---------

1.4.2. İsimden Fiil Türeten Ekler

+A-: Geçişli ve geçişsiz fiiller türeten bir ektir. İşlek olmayan bir ektir. Geldiği fiile olma veya yapma anlamı katar.

dil+e- > dile-r	33b/726
yaş+a > yaşa-mış	30b/648
oyun+a- > oyna-r	6a/121
uzatma	36a/812
beñiz+e-> beñzer	37b/835

+DA-: Ses taklidi kelimelerden fiil yapmakta işlek olan ek ses taklidi olmayan kelimelerde yapma ifade eder.

iz+de- > istesem	13a/215
------------------	---------

+IA-: Geçişli ve geçişsiz fiiller üreten işlek bir ektir.

besleyüp	29a/604
bekler	10a/152
söyler	10a/152
başlar	40b/880
bağlar	14a/234

+IAN-: +IA- ekine -n- çatı ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir ektir. Geçişsiz fiiller oluşturur.

öfkelenmiş	37b/832
uşlanmayanıñ	32b/700
modalandı	32b/706
havalandı	17b/319

1.4.3. Fiilden İsim Türeten Ekler

A: Eklendiği kelimeleri isim, sıfat ve zarf yapmıştır. Zarf-fiil eki *a*, *-e*'nin kalıplaşmasıyla oluşan bir ektir (Korkmaz, 2009: 68).

göre	25a/494
kısa	39a/858

-(A)K: Tek veya çok heceli fiil kök ve gövdelerinden sıfat ve ad türeten işlek bir ektir (Korkmaz, 2009: 70).

uzak	17b/319
dudağıı	19a/359
yumuşak	32b/696

-i /-U: Daha çok tek heceli geçişli ve geçişsiz fiiller gelen bir ektir. Eski Türkçedeki –i G/-UG ekinde bulunan -G'nin eriyerek yerini bağlan -i -/-U- bağlantı ünlülerine bırakmasıyla oluşmuştur (Korkmaz, 2009: 82). Bazı kelimelerde de kalıplaşmış olarak bu ek, kullanılmaktadır.

ayrı	12a/198
koğulatma	10b/155

-(y)IcI/-(y)UcI: Türkçede eskiden beri kullanılan çok işlek fiilden isim yapma eklerinden biridir. Aşırılık, devamlılık anlamları katmaktadır.

gidici	11b/187
yağıcı	11b/187

-(I)K/-(U)K: İşlek bir ek olup genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan bazen de o hareketten doğmuş bulunan veya o hareketi yapan çeşitli nesnelere karşılar (Ergin, 1993:188). Sıfat ve isim türetmiştir. Genellikle nls gösterilmemiştir.

büyük	37a/833
küçük	30b/651
artık	20a/376

-(I)m/-(U)m: Nitelikleri bakımından daha çok bir kerede veya kısa sürede oluşan işleri anlatan isimler oluşturmuştur (Korkmaz, 2009: 89). Ekin işlevi ve bazen de kalıplaşarak kavramlaşmış kelimeler (bakım, yıkım vs. gibi) oluşturur.

ölüm	20b/396
------	---------

1.4.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler

-y-: Eski Türkçede d/ nin devamı olup kuvvetlendirme işlevi vardır.

ķoy	11a/167
-----	---------

1.5. SIFATLAR

İsimlerin önüne gelerek onları niteleyen ya da belirten kelimelere ve kelime gruplarına sıfat denir.

1.5.1. Niteleme Sıfatları

İsimlerin durum, biçim, renk vb. niteleyici özelliklerini gösteren sıfatlardır. Çünkü rastlanan örnekler şu şekilde sıralanmıştır.

bir gümüş endāze ile ölçmeli ol ince beli	21a/422
pek rengine aldanma felek eski felekdir	32a/394
ala gözlerini sevdiğim dilber	11a/165
siyāh kāküllerin ğerdāna dökme	11b/184
aķ ellere ķırmızı ķınalar yaķın	11b/189

1.5.2. Belirtme Sıfatları

İsimlerin işaret, sayı, belirsizlik ve soru gibi nicelik özelliklerini belirten sıfatlardır.

İşaret Sıfatları

İsmin yerini gösterme, işaret etme işleviyle belirten sıfatlardır. Çünküteki örnekleri şu şekilde sıralanmıştır:

zulm ile bu sultān böyle giderse	12a/221
---	---------

nedir bu rüşenler sultān bağışlar	14b/252
sende o gülüşler kıya bağışlar	14b/253
yārab beni ol gözleri mestāneye kıvuşdur	10a/142
evvel yoğidi işbu rivāyet yeñi çıkdı	33a/713

1.5.3. Sayı Sıfatları

İsimlerin sayılarını belirten sıfatlardır.

1.5.3.1. Asıl Sayı Sıfatları

İsimlerin sayma sayılarıyla miktarını belirten sıfatlardır.

iki yanaqların açılmış güldür	11b/177
altı nesne şart kılandı ve'l-İslām	4b/88
yazılır defter-i a' māline yüz biñ hasene	4b/85
on sekiz biñ deve otuz da koyun	20b/394
yetmiş iki millet gelür yarın maşşer yerine	16b/305

1.5.3.2. Üleştirme Sayı Sıfatları

İsimleri bölme, üleştirme ve paylaşırma anlamıyla belirten sıfatlardır.

gitdi ' ademe her birisi kıaldı birer ad	34a/751
---	---------

1.5.3.3. Belirsizlik Sıfatları

İsimlerin belirsiz özelliklerini yansıtan sıfatlardır.

şular gibi her yana şākın çağlayup aqma	18a/339
yazu yazmaq ma' rifetdür lakin lazım çok emek	4a/66
her bir zeminde başqa hisāb üzredir zamān	25b/507
qalbiniñ her bir küşesinde ' arz-ı rahmān girelidir	23a/468
yaqdı nice cānlar o nezāketle tebessüm	32b/697

1.5.3.4. Soru Sıfatları

İsimlerin önüne gelerek onların özelliklerini bulmaya yönelik kullanılan soru kelimeleridir.

yeke digere ne rütbe muhâlifse şahıs u ' aql	26b/536
kağı tağa şoram ben o marâlı	22a/450

1.6. ZAMİRLER

Ardında bir nesne veya kimse kavramı olan, dolayısıyla bir adın yerini tutan kelimeye zamir denir (Banguoğlu, 1990: 309). Zamirler, yerlerine geçtikleri veya işaret ettikleri isimler bakımından beş türde incelenebilir. Çünkü yer alan zamirler şu şekildedir:

1.6.1. Kişi Zamirleri

Kişilerin yerine kullanılan zamirlerdir.

	1. Kişi		2. Kişi		3. Kişi	
	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Yalın	ben 6b/131	biz 33a/728	sen 2a/10	-	o/ol 10b/159	anlar 15a/263
Belirtme	beni 5b/107	bizi 33a/718	seni 11b/182	sizi 11b/183	anı 3a/40	-
Yönelme	başa 14b/256	bize 33b/726	saşa 3b/54	size 2a/1	aşa 31b/669	-
Bulunma	bende 13b/223	-	sende 2b/19	sizde 4b/83	anda 2b/398	-
Ayrılma	benden 7a/134	bizden 33b/726	senden 11a/172	-	andan 34a/757	-
İlgi	benim 5b/104	bizim 6a/115	senin 10a/153	-	anın 4a/69	-

1.6.2. İşaret Zamirleri

İsimleri işaret etme, gösterme yoluyla karşılayan zamirlerdir.

	bu		şu		o	
	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul	Tekil	Çoğul
Yalın	bu 3a/41	bunlar 34a/752	-	şunlar	o/ol 10b/159	-
Belirtme	bunu 6b/126	-	-	-	-	-
Yönelme	buña 11b/185	-	-	-	aña 1b/1	-
Bulunma	bunda 21a/425	-	şunda 2b/25	-	anda 33b/732	-
Ayrılma	-	-	-	-	-	-
İlgi	bunuñ 2b/22	-	-	-	anuñ 4b/92	-

1.6.3. Belirsizlik Zamirleri

Belirsiz kavram ya da nesnelere gösteren zamirlerdir.

biri şâ'ir-i zi-ğadrin dimem ben sırr-ı ketmānī	40a/869
cānıñ kimi isterse konuş gayrı barışmam	6b/125
gıtdi 'ademe her birisi kaldı birer ad	34a/751
hiç kimse degil serv-i kâdrdan āgāh	3b/59
'ārif kimesne şeytānuñ gönlin hoş etmez	4a/76

1.6.4. Dönüştürme Zamiri

Zamirin yapılan işin yapana dönüşünü gösteren bir işlev yüklendiği türüdür (Korkmaz, 2009: 415). Çünkü kendi zamiri çoğunlukla düz ve birkaç örnekte yuvarlak ünlülü olmak üzere dönüştürme zamiri olarak kullanılmıştır. Sadece 1 örnekte kendi ve öz zamirlerinin birlikte kullanıldığı görülmüştür.

‘ârîf olan kendi özin bir kişiye yâr eylemez	3a/45
baykuşuñ kendüsi vîrândan gitmez	21b/438
sen kendiñi düstür-ı mükerrem mi şanursıñ	32a/687

1.6.5. Soru Zamirleri

İsimleri soru yoluyla belirten zamirlerdir.

yârab nedir bilmem bu dilimde fevr	5b/105
kimdir şarâbı hürmet ile telh-kâm iden	28a/571

1.7. ZARFLAR

Fiillerin ya da fiilimsilerin, sıfatların, zarfların anlamlarını zaman, yer ve yön, durum, nicelik, soru kavramlarıyla belirleyen ya da kısip sınırlayan kelimelere zarf denir (Ediskun, 2004: 273). Cönkte geçen zarflar görevlerine göre sıralanmıştır:

1.7.1. Durum Zarfları

Fiil, fiilimsi, sıfat ve zarfların kesinlik, durum, pekiştirme, vasıta, benzerlik, yineleme vb. yönlerden niteliklerini belirten zarf türüdür.

şâh oluruz cihâna böyle giderse	13a/218
kaldım hicrân kûşesinde bî-murâd	14a/246
cefâ vü cevruñle cândan uşandım	14b/258
bu necmi kara yazmışlar	18b/342
mâh yüzini gördüm oldum dîvâne	20b/391
şadık görünür kisvede erbâb-ı hıyânet	31b/670
ağalar yârimden cüdâ düşeli	18b/347

1.7.2. Zaman Zarfları

Fiill, fiilimsi, sıfat ve zarfların anlamlarını zaman yönüyle belirten, kesinleştiren, sınırlayan zarflardır.

gice gündüz ben tuşuşdum niyâza	10a/148
--	---------

gel gidelim şimdi yolda kalırsın	11b/186
yetmiş iki millet gelir yarın mahşer yerine	16b/305
bugün bunlara cevr idersen yarın haqq dīvānı var	5b/101
kibriklerin oğdur dizülmüş hemân	11a/176
evvel ‘âkil girer dīvāne çıkar	14a/242
didiler sonra bulup vuşlatı yaratmış Güftî	23b/481

1.7.3. Yer Zarfları

Fiil ve fiilimsilerin yer ve yön açısından özelliklerini belirten zarflardır.

çok hayr olur kim çekilirsin gerü andan	35b/795
olmak istersen eger haqqa yakın	3b/50

1.7.4. Miktar Zarfları

Fiil, fiilimsi, sıfat ve zarfların miktarını, sayısını belirten zarflardır.

hüsnün kıymetine cihân az gelir	20b/389
bu cihânda çok bulunur hüsnüne mâlik sen gibi	5b/110
benim sevdiceğim gâyet nâzıkdir	12a/195
ekşer görülür çünkü cezâ cism-i ‘amelden	31b/676

1.7.5. Soru Zarfları

Fiil, fiilimsi, sıfat ve zarfların zaman, yer, yön, durum ve niceliklerini soru yoluyla belirtmeye yarayan zarflardır.

hüsnüne bu kadar neden öğündün	41a/888
canân beni şimdiden gerü sen qanda görürsün	17b/316
derdimin dermânı qanda bulunur	12a/194
yârab niçün bu ‘arşada her şahş-ı ‘ârifin	27a/550

1.8. EDATLAR

Arapça bir kelime olan edat, alet ve vasıta demektir. Gramer unsuru olarak ise tek başlarına manaları olmayıp ancak cümledeki diğer kelime ve kelime grupları arasında

çeşitli münasebetler kurmaya yarayan alet sözlerdir (Hacıeminoğlu, 1994: V). Cönk metninde yer alan örnekleri şu şekilde sıralanabilir:

1.8.1. Bağlama Edatları

Kelimeleri, kelime öbeklerini ve cümleleri şekil veya anlam bakımından bağlayan edatlardır.

olmak istersen eger hakka yakın	3b/50
meger hakktan ola anu çaresi	12a/194
bir ben degil cümle ' âlem yandırır	2b/19
dünyâda ve ' uqbâda ne zillet ne rezâlet	31a/663
yaşî görinür şüreti amma ki yamandır	29b/665
iç bâde güzel sev var ise ' aql u şu' uru	29b/618
egerçi başka eyyâmda bulunmaz beş nefer amma	40b/882
bu bir meşhür ' âdetdir göze hergiz yaşağ olmaz	3a/48

1.8.2. Son Çekim Edatları

İsimlerden sonra gelerek bağlı olduğu sözcüğün cümledeki diğer unsurlarla ilişki kurmasını sağlayan ve genellikle hâl ekleriyle kullanılan edatlardır.

olursa efendim sen gibi olsun	2b/16
rahm eylemedi şimdiye dek kimseye gerdân	35b/802
miqdâr-ı fazlına göre dedi olur füzûn	27a/550
bu kadar cefâdan güyâ ne çıkar	14a/247
bu mehtâb ile deryâ yanar dilerse gerçektir	17a/314

1.8.3. Berkitme Edatları

Belirtme, benzerlerine ilave, kuvvetlendirme, sıralama ve karşılaştırma gibi anlam ilgileri kuran edatlardır.

elbetdeki Emrah olur akrânına fâ'ik	18a/334
geldigimde dahı meclise benden yaña bakma	6b/131
hak söyleyen evvel dahı menfûr idi gerçi	32b/709

elbetde gönül vuşlatın ister de diler de	6a/119
--	--------

1.8.4. Ünleme Edatları

Tabiat seslerini, ruh hâllerini, duygu ve heyecanı belirtmek için kullanılan edatlardır.

yetmez mi cefâlar ey perî peyker	13b/224
bu çevre bedel bir de kerem kııl didüm ey şuğ	18a/331
yüzünden cümle ' âlem bir ziyâdur yâ Resûlullah	18b/355

BEŞİNCİ BÖLÜM

METİN

Cönkler sözden yazıya geöen bir başka deyişle sözlü ifadelerin yazıya aktarıldığı metinlerdir. Cönkleri tutan kişilerin okuryazar olmamaları ya da eğitimlerinin yetersiz oluşu cönk metinlerinde imla sorunlarına neden olabilmektedir. Genellikle klasik metin okuma çalışmalarıında kullanılan ölçüt; standartlaşmış imla olmaktadır. Ancak cöngü oluşturan kişilerin eğitim durumuna bağılı olarak cönklerin yazımında “standart” veya “klasik” bir imlâ beklemek mümkün olmadığı gibi doğru da değildir (Duymaz, 2016: 21). Cönkleri özgün kılıp farklılaştıran da bu özellikleridir. Dilin esnek, değışken yapısını bu sayede takip etmek mümkün olmaktadır. Aynı zamanda cönkler, konuşur gibi yazmanın hatta yazının kurallarını bilmeden, umursamadan yazıya aktarmanın söz konusu olduğu defterlerdir. Bu durum, dil çalışmaları için de fırsat yaratmaktadır.

Cönkler içerik olarak da divanlardan, nesir metinlerinden farklılık göstermektedir. İsmi ve eserleri edebiyat tarihinde bilinen şairlerin eserlerinde hatta en bilinen şiirlerinde bile pek çok değışim cönklerde söz konusudur (Erdal, 2016:63). Beyit sayısının eksik ya da fazla oluşu, beyitlerin belli bir düzende gitmemesi, adı geöen şaire ait olmasa da beyitte şairin mahlasının kullanılması gibi durumlara cönklerde sıkça rastlanmaktadır. Bunlar, cöngü oluşturan kişilerin hafızalarındaki haliyle cöngü yazmalarından kaynaklanmaktadır. Tüm bu bilgilere dayanarak GE5299 numarasıyla kayıtlı Bursa cöngü okunurken şu şekilde bir yol izlenmiştir:

- 1- Bu metin aktarılırken Oktay New Transkripsiyon fontu tercih edilmiştir.
- 2- Cönk üzerinde herhangi bir sayfa numarası yer almadığı için yaprakların sıralanması konusunda zorluk yaşanmıştır. Aynı zamanda cönk belirli bir düzene sahip olmadığı için numaralandırma konusunda da güçlük çekilmiştir. Cöngün baş, orta ve son sayfalarında eksik, yıpranmış, yırtılmış, üzeri karalanmış kısımların bulunması bu güçlüğüün sebebidir. Ancak genel olarak şiir parçalarının bütünlüğünden yola çıkılarak yapraklar numaralandırılmıştır.

3-Cönk üzerinde yazılı bulunan şiir parçalarının, hikâye bölümlerinin, notların yazılış biçimlerinde tam olarak bir düzen ve sıra bulunmamaktadır. Bu nedenle aynı cönk içinde bazı şiir parçaları alt alta verilirken bazılarında ise dizeler yan yana sıralanmıştır. Cönklerde bazı yapraklarda çapraz olarak yazılmış şiir parçacıkları da dikkat çekmiştir. Bunlar aktarılırken olabildiğince düzenli şekilde yazıya geçirilmiş ancak belirli bir sistem kurulmamıştır.

4-Cönkte türüne bakılmaksızın bütün şiir parçaları beyit düzeninde yazılmıştır. Düz yazı şeklindeki notlar satır düzenine göre çeviri yazıya aktarılmıştır. Metinde nasıl yazıldıysa ona sadık kalınmıştır.

5-Cönkteki sayfalar ilk yaprağın ön yüzü boş olduğu için 1b'den başlatılarak numaralandırılmış ve küçükten büyüğe gidecek şekilde ara verilmeden art arda sıralanmıştır. (1b, 2a, 2b...) Kontrol aşamasında tespit edilmiş, atlanan beyitler dipnotlarda ve eklenen beyitler başlığında verilmiştir.

6-Cönk, beyit düzenine göre sıralandığı için ilk beyit 1 olarak numaralandırılmış ve beşer beşer numara verilmeye devam edilmiştir. Cönkteki her metin ya da şiir parçasına ayrıca numara verilme işlemi yapılmamıştır.

7-Cönkler bir mecmua özelliği de gösterdiği için içerisinde bazen çok tanınmış şairlere ait şiirlere bazen de herkesin ezberinde olabilecek dizelere yer verilmiştir. Bunun dışında yazarı, şairi bilinmeyen parçalar, notlar da bulunmaktadır. Tanınmış şairlere ait şiir parçaları, dizeler çeviri yazıya aktarılırken şairlerin özgün metinlerine bakılıp herhangi bir karşılaştırma yapılmamıştır. Metinde nasıl yer alıyorsa o şekilde yazıya geçirilmiştir. Düzeltme, anlamsal olarak daha uygunu yerleştirme gibi bir tamir yoluna gidilmemiştir. Farklı ya da eksik olduğu düşüncesi uyandıran kısımlar için herhangi bir tamamlama yoluna gidilmemiştir. Çünkü cönkler tamamen cöngü hazırlayan kişinin tercihlerini, zevklerini, söyleyiş özelliklerini yansıtmaktadır. Yapılacak herhangi bir karşılaştırma ya da tamamlama işlemi cöngün incelenmeye değer olan malzemesini ortadan kaldırmak anlamına gelecektir.

8-Cöngün çeviri yazısı yapılırken cöngü ait ünlülerin, ünsüzlerin yazımında farklılıklar tespit edilmiştir. Bu durumlarda herhangi bir düzeltme ya da doğru okuma yapılmamıştır.

9-Bursa cöngünde tamamen okunamayan, okunuşundan emin olunamayan, silinen kısımlar için (...) kullanımı yapılmıştır.

10-Cöngü hazırlayan kişi ya da kişilerin metinde harf eksikliği ya da harf yanlışı ile yazdığı kelimeler olduğu gibi aktarılmış, ağız özelliği olup olmayacağı noktasında incelemeye alınmıştır.

11-Cönk metninde şiir parçasının başında şairin adı ya da mahlası verilmişse olduğu gibi yazılmış eğer tür adı belirtilmiyse o da gösterilmiştir. Eğer şiir parçasının başında şair adı, mahlası ya da şiir türü belirtilmediyse herhangi bir ekleme yapılmamış, dipnotta özel olarak gösterilmemiştir. Sadece tezin ekler kısmına cöngün içinde şiirleri yer alan ve hakkında bilgi tespit edilebilen şairlerle ilgili genel bilgiler yerleştirilmiştir. Cöngü yazan kişi ya da kişilerin bilgi eksikliğinden, yanlış anımsama gibi nedenlerle tür ve şair adını karıştırmış olma fikri uyansa da bu noktalarda da herhangi bir düzeltme yapılmamıştır.

13- Cöngün içinde yer alan Arapça ve Farsça kısımların çoğu bütünlüğü bozmamak adına çıkarılmamış, olduğu gibi metni verilmiştir. Tercümeleri yapılabilenler ise dipnotta verilmiş, tercüme konusunda zorluk yaşanan parçalar olduğu gibi bırakılmıştır. Bu kısımlar dil incelemesinin de malzemesi olmadığı için dizin kısmında da yer almamıştır.

1. GE5299

GE5299

1b

ol ‘azîzün nesin gördün ki böyle dirlik cevâb virdigime yarâmazlığın görmedim lakin aña bulaşdıgım vaqtda qorqarım ki tezyîn-i ‘amel kılmagıla ‘ibâdetimi baṭıl kılmam şeytâna bulaşdıgım vaqitde isti‘âze ideriz şerrinden ḥalâş bi‘avnillâhi Teâlâ minhâcu’l-‘Âbidîn¹

¹ Allahu Teâlâ'nın yardımıyla abidlerin yolu. Minhâcü'l Âbidün. (İmam Gazali'nin bir kitabıdır.)

قال رسول الله صلى الله عليه وسلم علم امار يخشى الله يرفع راسه قبل الامام ان يقول
الله تعالى راسه والسر حماره صدق من لطف قال عليه السلام لا تبادروا الامام
اي لا تسابقوه واذا كبر فكبروا واذا قال ولا تضالين فقولوا آمين واذا
سبح فاركعوا واذا قال سمع الله لمن حمده فقولوا اللهم ربنا لك الحمد من نطق

2

رب فاركعوا واذا قال سمع الله لمن حمده فقولوا اللهم ربنا لك الحمد من نطق
صلوة نارية
اللهم صل صلوة كاملة وسلم سلام تاما على سيدنا
محمد الذي تحل به العقد وتنفرج به الكرب وتقضى به
الحوائج وتنال به التراب وحسن الخواتم وليستسقى الغمام
بوجهه الكريم وعلى اله وصحبه في كل لحظة ونفس بعدد كل معلوم لك
خذ من خزينة الاسرار في جنت الاستسقا عددك
٤٤٤

3

² Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu: İmamdan önce başını kaldıran kişi Allâhu Teâlâ'nın onun başını eşekbaşına çevirmesinden korkmaz mı? * konuşan doğru söyledi * O aleyhis selam şöyle dedi: İmama karşı acele etmeyin yani onu geçmeyin. Tekbir aldığı zaman tekbir alın. Ve leddâllîn dediği zaman âmin deyin. Rükû ettiği zaman rükû edin. Semî' allâhu limen hamide dediği zaman Allâhümme rabbenâ leke'l-hamdü deyin. Konuşan doğru söyledi.

³ Allahım kendisiyle düğümlerin çözüldüğü, sıkıntılıların giderildiği, ihtiyaçların hâlloldüğü, arzu edilen ve güzel neticelerin elde edildiği, kerîm yüzü hürmetine yağmur istenen Efendimiz Muhammed'e, onun âl ve ashâbına tarafından bilinenler sayısınca her göz kırpış ve nefeste tam bir salat ile salat ve tam bir selam ile selam eyle.

(Bu dua) Hazînetü'l-Esrâr kitabının İstiskâ (yağmur duası) bahsinden alınmıştır.

2a

1-elā ey kavm-i İslambul bilün taḥkīk oluñ āgāh
irişür nā-giryān bir gün size qahrıla hışm-ı Allah

benim bī-çārenün gönlin yaqarsız ḥātrın her dem
degilmi mü 'minün qalbi e'āzım yoksa beytullah

qurup berdār tezvīrāt qodılar muḥkem nāmın
qanı seccāde-i Aḥmed qanı aḥkām-ı şer'u'llāh

yahūdī gibi mel'ūnlar gecelerler sedire bī-teklīf
qabudan baqsa bir mü 'min iderler andan istikrāh

5-nedendür böyle ḥā'inler emānet şāḥibi olmaq
'aceb hīç bir ...mine'llāh

çaqıldı fitne ...tuşdı büsbütün dünyā
cihāna dürlü bid'atla ḥarābe vire ...eyvāh

Temmet

dilber-i divāneyim çıqdın gözüm kime ne
pül giyerim 'abdāl olurum 'üryān gezerem kime ne

gāh giderem medreseye ders oqurum ḥaqqiçün
gāh giderem meyḥāneye mey çekerem kime ne

gāh çıkarım gökyüzine seyr iderim qāfdan qāfa

gāh inerim yeryüzine hūb gezerim kime ne

10-baḅa dirler ey Nesīmī sen yār ile hoşmusuḅ

hoş olam hoş olmayam ben severim kime ne

Temmet

Ferd

cāhil ile ‘ālimiḅ yoldaşlığı

tūḅū ile qarḅanuḅ qardeşlığı

qarḅa qanda tūtī ile aş yiye

tūtī sūkker meḅer qarḅa taş yiye

Temmet

Müfred

cāhilüḅ qalbine şalma ma‘ rifet esrārını

sūkkeri tūtīye vir kim qadrin bilmez ḅarāb

2b

Türki-i ḅulūşī

‘ömrümüḅ maḅbūlü serv-i revānım

geçmezem yoluḅdan biḅ qan olursa

15-ne mümkün ayrılmaq çeḅilmeden cānım

müderriḅe ‘ālimler dūşmān olursa

olursa efendim sen gibi olsun

cihānda ‘aşqıḅa canān olursa

Hulūṣī hicriñle şararsın şolsın
bize cevır idenler Mevlā'dan bulsın

rütbe rütbe gelen şalāhīn nedir
şakın senin şavkıñ beni yandırır

bu kaç bu göz bu ādeler sendedir
bir ben değil cümle 'ālem yandırır

Temmet

20-şakın terk-i edebden kūy-ı maḥbūb-ı ḥudādır bu
nażargāh-ı ilahīdir maḥām-ı Muştafādır bu⁴

ḥabīb-i kibriyānıñ ḥābgāhıdır fażīletde
tefevvūḳ-ı kerde-i 'arş-ı cenāb-ı kibriyādur bu

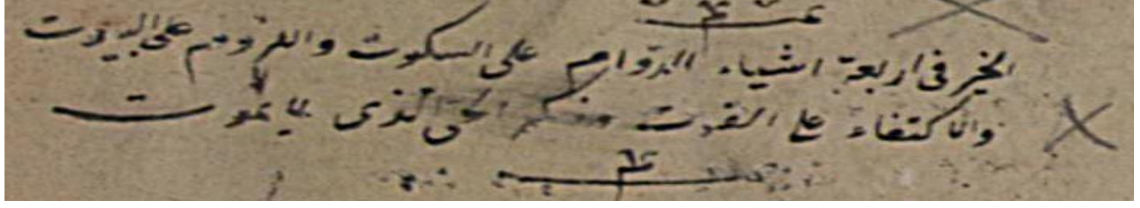
felekde māh-ı nev bābü's- selāmıñ sine-i çākıdır
bunuñ ḳandīldir maḥla'ı nūr-ı ziyādır bu

o ḥākıñ pertevinden oldı deycūr-ı 'adem zā'il
'amādan açdı mevcūdāt dū çeşmim tütüyādır bu

mürā'āt-ı edeb şartı gir Nābī bu dergāha
meḥāf-ı ḳudsiyāndır busegāh-ı enbiyādır bu

Temmet

⁴ Nabī'ye ait bir şiir parçasıdır.

5

Temmet

Beyt

25-şunda bir cānānuḡ āhū gözleri

‘aqlımı fikrimi eyledi ʔarāc

güftāra gelende şirīn sözleri

yedürür lebinden sükker-i güllāc

ebrūları ʔıl ʔalemle çekilmiş

gören üftādenūḡ kaddi bükülmüş

ḡāl-i hindūları rūya dökülmüş

şanki ʔavāf eyler Ka‘beyi ḡuccāc

ben gibi ölmeli ḡastesi çoḡdur

ʔaşları ʔurulu yay gibi oḡdur

30-melāḡat mülkünde nazīri yoḡdur

dilberler içinde cümleye sertāc

ey ‘Ömer bülbülüm ʔoḡulmaz bir gülüm

⁵ Arapça ibare bulunmaktadır.

ğaddiñ belāsına erişmez elim

dilberi görende olaşır dilim

‘arzıhāl şunmaya çaldım iħtiyāc

Temmet

3a

Ferd

ehl-i ‘irfān ile külğanda geçinmek yegdir

cühelā ile şafā eylemeden gülistānda

Müfred

‘özr itme tekebbürden ħazer ıl anla insānı

ħağāretler nazār ılma gözet mūrı Süleymān’ı

Müfred

35-sen hemān eyle ħulūşile rücū‘

‘afv-ı bārī bulur elbetde vuğū‘

Ferd

ger günāhım küh-ı āf olsa ne ħamdır yā celil

raħmetiñ baħrine nisbet ennehū şeyh’un alīl

Ferd

ħünkār-ı velāyetsin yā ħazret-i Mevlānā

sultān-ı kerāmetsin yā ħazret-i Mevlānā⁶

⁶ ... ulunı etme bāb-ı kereminden dūr
sen şāh-ı ‘ināyetsin yā ħazret-i mevlānā

Ferd

tağlara çıkar giderim olmasa settârlığıñ
gönlümi tesellî ider ol seniñ ğaffârlığıñ

Ferd

olmağ istersen ğabîbe âşinâ
vir şalâtı ol anıñla âşinâ

Ferd

40-ğarîb olmaz iden terk-i diyârı
ğarîb oldur anı terk ide yârı

Ferd

bu benim baht-ı siyâhım taşâ başsam iz olur
ağustosda şuya girsem balğa kesmez buz olur

Ferd

eger ölürse ehl-i câh-ı ğarîb
vaţanın anşâ âh eyler ğarîb

Beyt

Leylâ-yı ‘arûs eyleyecek zen-i dünyâ
işidüp Mecnûn didi el-leyletü hablî

Beyt

yārab bize bir er bulunur himmet idermi
yoğsa günümüz böyle felâketde geçer mi

Beyt

45-‘ ârif olan kendi özin her kişiye yār eylemez
her nâkes kıatında keşf-i esrār eylemez

Müfred

oğumağa yazudan çok sa‘y it
ki kıalur nağışla cāhil hattāt

Temmet

‘aşk odı evvel düşer ma‘şūka andan ‘āşıkā
şem‘i gör ki yanmayınca yakmadı pervāneyi

Eklenen Beyitler

Müfred

çeşm-i insāf kıadar kıāmile mizān olmaz
kişi noğşānını bilmek gibi ‘irfān olmaz

Müfred

‘ıyş ‘işretle bugün çekme ğam-ı ferdāyı
sağa ışmarladılarmı bu yalan dünyayı

Ferd

bu ne hāldir bu ne hikmet nazār kııldım şu dünyāya
faķire i‘tibār olmaz iderler ‘izzeti baya

Ferd

ķazā gelmez ķula ĥaķ yazmadıķca
belā virmez ĥudā ķul azmadıķķa

Ferd

ı' tıķad eyleme dūnyāya virürse sürür
nice 'ālemleri taķrır ... itdi ķubür

Ferd

du' ā olsun ķahve ĩcād idene
az içinde nef' a virür bedene

Temmet

ķorķmazam Şol kimsedenkim ķorķar ol Allahdan
korkaram Şol kimsedenkim ķorķmaz ol Allahdan

hiķ kimse değil sırr-ı ķadrinden āgāĥ
lā-ĥavle ve-lā ķuvvete illā bi'llāĥ

'ālīmıņ her kelāmı lāl ü cānu incüdüş
cāhilin her kelāmında cānı incüdüş

ciĥān oldem ĥarāb olur muĥaķķaķ
müdebbir yerine geķe ķün aĥmaķ⁷

⁷ Okunamayan, der-kenarlarda kalmış ve Arapķa-Farsķa Şiir kısımları dahil edilmemiştir.

3b

Müfred

temâşâ-gâh-ı ‘ uşşâka cemâliñ gibi bâğ olmaz
bu bir meşhûr ‘ âdetdir göze hergiz yaşağ olmaz

Ferd

ķâmetim lâm oldı ğamdan ey elif ķâmet didim
şarılnca bir elif lâm ile nolur lâ didi

Ferd

50-olmağ istersen eger hağğa yakın
fuķarâ ķalbine toķunma şağın

Ferd

ne ķahrı dost a‘ dâdan ne luğfi âşinâdan bil
ķanâ‘at ehli derviş ol ķamu ķarı ğudâdan bil

Ferd

eyle tevfiķiñi bu bendeye yârab refiķ
ķıl ‘ inâyet baña kim ente veliyyü’t-tevfîķ

Ferd

‘ ârif-i vahdet olup keşret-i yârândan geç
râzı-ı kısmet olup ğayret-i iķrârdan geç

Müfred

söz içinde şarrâf ol sözi öñden söyleme
saña kimse şormadıķça sen sözi hiç söyleme

Ferd

55-tevfîki yâvâr olsa ħudânıñ bir âdeme
isterse eylesün bütün ‘âlem muĥâşama

Müfred

dime ‘aşķ içre baña ola mı irşâd-ı ıarıķ
sen hemân gir yola Allahü veliyyü’t-tevfîķ

Ferd

ĥattıñ nazâr-ı ‘âşıķa elbetde girândır
kıldan ağır ey ĝonca terâzû-yı muĥabbet⁸

Ferd

ey kelîmî ol elif ķâd ķâmetim lâm eyledi
bir elif lâm olur ammâ niçe olur lâm elif

Ferd

hiç kimse degil sırr-ı ķaderden âĝâh
lâ-ĥavle ve-lâ kuvvete illâ bi’llâh

Müfred

60-‘âķil iseñ dime Ferĥâd ile Mecnûn’a deli
eyleseñ ĥalka nazâr her biri bir ĝunâ deli

⁸ çünkü yok ev şahibinde fâ’ide
rabbenâ enzil ‘aleynâ mâideten

Ferd

fikr etmededir hey'et beyt-i ħudānıñ
beyhūde degil ditredigi kıble-nāmınıñ⁹

Müfred

nādir bulunur tıynet-i kāmilde kuşūr
kem māyeden eyler neki eylerse zuhūr

Temmet

4a

Ferd

ħaşma çok ħīle dimişler ' uqālā
cümleden eslemi terk-i ğavġā

Ferd

mey ile māl-ı yetimi ele almalı degil
ele almalı olursa mey almalı degil

Müfred

65-nedenlū iħtirāz isteseñ bulunmaz çāre taqđire
cihānıñ ħalkı cem' olsa ne mümkün çāre taġyire

Ferd

yazu yazmağ ma' rifetdür lakin lāzım çok emek

⁹ kıble-nümā

yazu yazmaḡdan murādım bir eṣer ḡalsun dimek¹⁰

Ferd

kiṣi kendi rızāsıyla çıḡup terk-i diyār etmez
sebebsiz ḡurbetin ḡahrın kendüye ihtiyār etmez

Müfred

cihān bāḡını mülk itme saḡa dirler ki boş geldiḡ
rızāsıḡ istese Mevlānuḡ disünler saḡa ḡoṣ geldiḡ

yaza yaza derdüm ‘ ālemde kāḡıd ḡalmadı
anuḡ için derdimi dīvāre taḡrīr eyledim

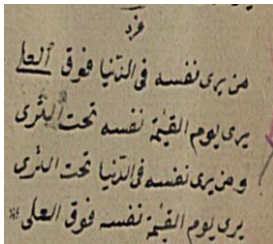
Müfred

70-ḡalkā kīn eyleme ger varsa mürüvvet sende
seni zemm (medḡ) eyleyeni medḡ eyle ḡıl ṣermende

Müfred

ḡanadı bitse bir mūrıḡ ṣanur ḡayra işāretdir
anı fehm eylemez ḡāfil zevāline işāretdir

Müfred

¹⁰ Ferd.

hayli minnet ideriz şıkleti def idene
hücremize geldikce tezce tezce gidse

Müfred

ne mümkündür vefâ ummağ cihânıñ bî-vefâsından
Muhibbî-i şâdıķı yegdir kişiniñ aķrabâsından

Ferd

kelâmuñ fığda ise sükût olsun zeheb
kemâl ehli kemâlini sükût ile buldılar hep

Ferd

75-hânesi şahrâya beñzer kendisi ‘âlî cenâb
ta‘âmı sükkere beñzer qahvesi âb-ı hayât¹¹

Ferd

‘ârif kimesne şeytânıñ gönlin hoş etmez
cihân bāğını mülk etse yine dīvâna boş gitmez

4b

Müfred

içüp mest-i harâb olsam gamım gitmez nedendür bu
ķamu derdi belâ ile binâ olmuş nedendür bu

Ferd

¹¹ bi-ħamdi’llâh şafâ bulduğ şu dergâh-ı mu‘allâda
bu hâne şâhibin yârâb göre firdevs-i â‘lâda

şifada böyle yazmış şeyh-i Lokmān
güzeller lebidir her derde dermān

Müfred

açıldıkça kabansun ‘ayn-ı a‘dā‘
biküllī sūre-i innā fatahna

Müfred

80-şalemi feryād ile ağlar mürekkeb
baña cāhil yüzün göstürme yārab

Müfred

ne deñlü sa‘y iderseñ bir murāda
naşīb olmaz muqadderden ziyāde

Müfred

kemānı kimden ögrensin kişi görmeyince mekteb
himār altun külāh giyse yine merkeb yine merkeb

Ferd

efendim sizde hātın olmuş güzellik tazelik terlik
beni miñnet bucağında koyup gitmek midir erlik

Temmet

Müfred

‘aşk her dilde bulunmaz dil-i ra‘nāda olur
şeb-i şerāđı arama şorma deryāda olur

Temmet

Müfred

85-nazarı pākile bir ul nazar etse üsnüne
yazılır defter-i a māliline yüz bi asene

Ferd

nece bir āh ideyim ben sūtūnı felege
ni meti kelbe virir devleti dā'im eege

māzī müstākbel için çekme amı
gün bugün sā' at bu sā' at dem bu dem

Müfred

ism-i 'āmil olsa der-kelām
altı nesne art ılındı ve's-selām

mübtedā mevūf mevūl zı'l-āl
arf-i nefiy arf-i istifhām ey hümām

Beyt

90-ey misāfir ıl namāzın ıble bu cānibdedir
ite legen ite ibri ite bekir ite ipdedir

Müfred

kerem ıl kesme sāi iltifātū bī-nevālardan
eliden geldii ayr dīri etme gedālardan

Ferd

kaçan ğurnā kenārında varup ğusl eylese dilber

‘aceb temāşā eyler mi anuĝ altındaki mermer

Temmet

5a

Na‘at-ı Resūl

boyuĝ bir servi-i kām̄et ne kām̄et kām̄et-i tūbā

rūĝuĝ bir lāle-i aĝmer ne aĝmer ğonca-yı zībā

müsel̄el kākūlūĝ ĝoşbū ne ĝoşbū şeh-i nāfe

ne nāfe nāfe-i müşĝīn ne müşĝīn ‘anber-i sārā

95-kaşıĝ bir ĝāme-i k̄udret ne k̄udret ü vesme-i esved

ne esved esved-i envār ne envār envār-ı ĝarīb

ĝözūĝ bir ebher-i ahū ne āhū ‘ayn-ı pür fettān

ne fettān fitne-i cādū ne cādū ne kesi şehdā...

lebiĝ bir cām-ı pür-zemzem ne zemzem kāse-i şerbet

ne şerbet şerbet-i şehd-āb ne şehd-āb bāde-i şaĝbā

cemāliĝ rengi bir ĝül-ter ne ĝül-ter behcet-i ĝülistān

ne ĝülşen ĝülşen-i cennet ne cennet cennetü’l-me’vā

sözūĝ bir sözdür Emrāĝī ne söz ma‘den-i ĝikmet

ne ĝikmet dāne-i gevher ne gevher gevher-i yektā

Temmet

hāzā ħurūfu ebced

ا ب ج د ه و ز ح ط ي ك ل م ن س ع ف ص ق ر ش ت ث خ ذ ض ظ
غ

100-Elif/1 Be/2 Cim/3 Dal/4 He/5 Vav/6 Ze/7 Ħa/8 Tı/9 Ye/10 Kef/20 Lam/30 Mim/40
Nun/50 Sin/60 ‘Ayn/70 Fe/80 Şad/90 Ķaf/100 Ra/200 Şın/300 Te/400 Şe/500 Ħı/600
Zel/700 Đat/800 Zı/900 Ğayn/1000

5b

Ferd

dilberin ħüsni var ise ‘āşıkın Allah’ı var

bugün bunlara cevri idersen yarın ħaĶķ dīvānı var

Müfred

lāle ile yāre vardım lāle olsun olmasun

severler dilber olanı gönli olsun olmasun

Müfred

lādır bir yaz bir elif yaz bir be yaz

esmerden ‘arzum aldım şaramadım bir beyāz

Müfred

karşudan tāzem gelür nāzum beyāzım gelür

sen benim degilmisin öpsem ne lāzım gelür

Müfred

105-yārab nedir bilmem bu dilimde fütür

taĶdīr midir yoksa tedbirde mi Ķuşūr

ref' oldu muḥabbet cümle gönülden
çāk oldu derūnum ṭoldı aġyār ile ġurūr¹²

Müfred

şarābı nūş etmeden döner şanma beni sāķī
degildir menşubı dünyā cihānda kimseye bākī

Müfred

dehrüñ ne şafā-vār ' acabā sīm zerrinde
insān biraķur hepsini ḥīn-i seferinde

Müfred

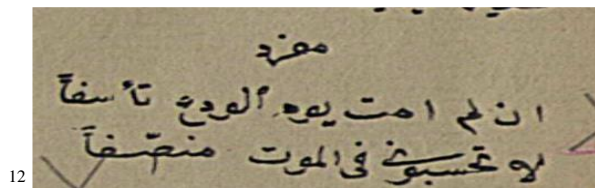
bir ay ṭoġdı çarḥ-ı felek elinde altun elek
bir öpdüm bir dişledim қararmış benek benek

Müfred

110-ḥüsünüñe maġrūr olup çün dime yoķdur ben gibi
bu cihānda çok bulunur ḥüsne mālīk sen gibi

6a

aġlayup gözünñden қanlar dökesin
şāġ olduķça derd-i miḥnet çekesin

her cāhil uğrına ‘ ömrin sönjesin
etdüğini bir bir bulasın dilber

başlayasın gece gündüz feryāda
şādıķı dir saña ‘ aşıkım piyāde

ögülmesin derdin olsun ziyāde
görmedüm sen gibi cihānda dilber

Temmet

115-cāna bizim aḥvālimiz imlālara şıgmaz
biñ kerre böyle yazılsada inşalara şıgmaz

‘ aşıkda olan derd muḥabbet ğam meşakatdür
neşr olsa eger kūh ile şahrālara şıgmaz

bu hikmet bilmez isen ey şāfa-yı sālūs
bir ḳalbe şıgan dār eşyālara şıgmaz

mevlāyı seversen beni yād etme göñülde
Emrāḥ seni sevdi diyü dünyālara şıgmaz

Temmet

sevdim yine bir ḥub-ı dilārā pek ilerüde
elbetde göñül vuşlatın ister de diler de

120-bir ḳaşı kemān kipriği oḳ gözler āhū
emşāli bulunmaz anuḡ evşāfi nerelerde

incitme didüm dil ile merdüm dağı çeşmim
güldür didi mestānedür oynar da güler de

başa ne belādır didim ol kipriği kaçuğ
oğ ile kılıcdur didi toğrar da deler de

anuñçün ağladum ʿ ayb itmesün Emrāđ
böyle kızıdan ayrılan ağlar da meler de

Temmet

6b

Dīvan-ı Vāşıf

ey bād-ı şabā söyle yāre illā barışmam
haddim bilürem yārimle beyhūde barıřmam

125-cānıđ kimi isterse konuş ğayrı barışmam
küsdüm sağa ben nāfile yalvarma barışmam

sen bil bunu ey gül-i raʿ nā-yı nümāyiř
güldükçe dađı eyleme beyhūde nevāzīř

yođ ğayrı derūnumda benim ülfet ĥāhiř
küsdüm sağa ben nāfile yalvarma barışmam

ʿ ömrümde sağa geçmedi bir kerre niyāzım
luğf-ı mürüvvet benim ülfet neme lāzım

ʿ āřık olayımda ne demek geçmeye nāzım

küsdüm saña ben nâfile yalvarma barışmam

130-Vâşif bana küsmüş diyü halkı bana takma
geldikde dağı meclise benden yaña bakma

gönlümü yeñi başdan yine âteşlere yakma
küsdüm saña ben nâfile yalvarma barışmam

Temmet

Ġazel-i Emrâh

itdi beni bir yâre perişân iki yüzden
kâküllerin itdikçe perişân iki yüzden

biñ kerre niyâz eyleyüp ayağına düşdüm
öpdürmedüñ bir kez baña canân iki yüzden

7a

Müfred

temennâmız budur haqqdan çıkınca cânımız tenden
ayırmasun hemân mevlâm seni benden beni senden

135-bugün hevâyu şaruğ başda tırmaz bu şaruğ
bir şeftâlî vir cânım belki yolda şuşaruğ

Beyt

deryâda kıızıl olmaz her evde güzel olmaz
seversen gelin sev kıız ile bazar olmaz

kaşların çatal çatal kipriklerin oğ atar
dudağların dükkân açmış yanağların gül şatar

Beyt

vefâ ummağ hağadır surğ-1 serden
hiç olur mı   asel-zenb r-1 ħarden

Müfred

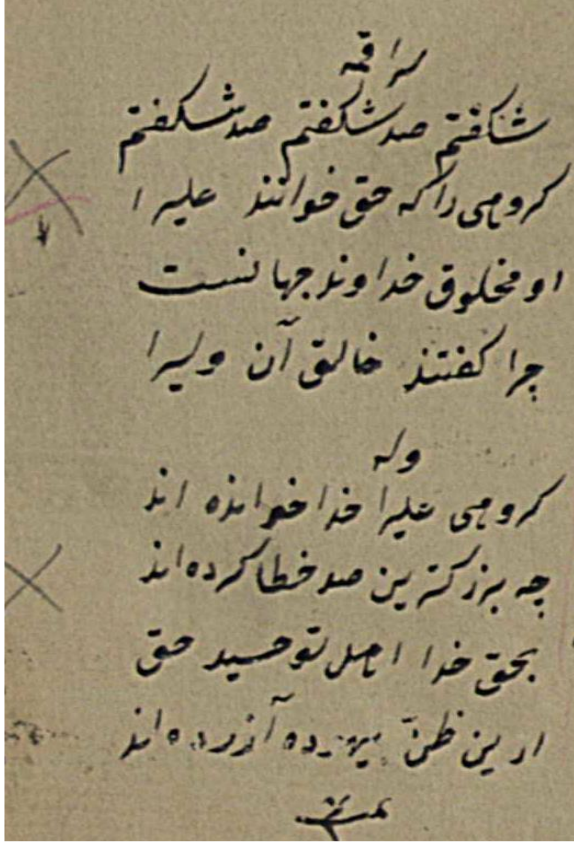
ne mümkündür vefâ ummağ cihânın b -vefâsından
Muħibb -i şâdıķı yegdir kişinin akrabasından ¹³

Beyt

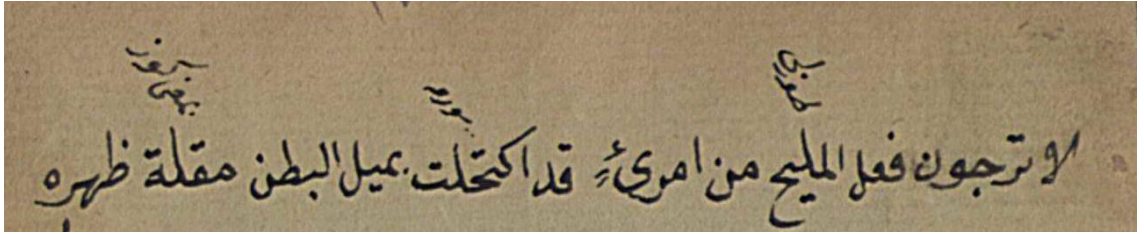
140-şafâ geldiğ misâfirim kuşura hiç nazâr etme
ki z râ ħâlimiz ma  l m niyâzum zemm idüp gitme¹⁴

¹³ Beyitin  zeri daha sonra kurşun kalemle çizilmiş.

¹⁴ Farsça şiir parçaları.

7b

15

Müfred

tefvîz-i umûr eyleyeli hâzret-i haqqâ

hâcet kıomadım ğayrısının bâbını daqqâ

¹⁵ Şöyle bir kişiden tuzlu yapmasını ummazsın / Gözü içten dışa meyletmekle sürmelenmiş

كَلَّ الْقُلُوبَ إِلَى الرَّسُولِ تَمِيلُ وَعِنْدِي هُنَا بِذَلِكَ شَاهِدٌ وَدَلِيلٌ
أَمَّا الدَّلِيلُ إِذَا ذَكَرْتَ مُحَمَّدًا بَقِيَ دُمُوعُ الْعَاشِقِينَ لَسَبِيلِ
فَرِيئًا لَكُمْ يَا سَاكِنِينَ بِطَيْبَةِ الْفَوْزِ بِالْجَنَّاتِ وَنِعْمَ السَّلَسِيلُ
أَلَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي دَخِلْتُ

16

يَا نَاسِ دَلَّوْنِي بَلَيْتِ الْحَبِيبِ أُمْنِينَ دَفْعٌ نِيَّتِ
قَصْدِي أَنَا وَاللَّهُ وَاللَّهُ شَوْفٌ وَقَبْلِ الْعَيْنِينَ

17

يَحْفَظُنَا ذَاتِ اسْمِ كَحَيْلِ الْعَيْنِ دَفْعٌ
وَفِي الْجَمَالِ وَاللَّهُ وَاللَّهُ ذَخْرٌ مَسْتَفِيرِ الْعَيْنِينَ

18

¹⁶ Bütün kalpler Rasûle meyler / Burada bana göre bir şahid ve bir delil vardır

Delil Muhammed'i zikrettiğim zaman / Âşıkların gözyaşları sel olur akar

Sizi tebrik ederim ey hoşlukla oturanlar / Cennetlerdeki kurtuluş ve ne güzel cennet pınarı selsebil

Ey Allah'ın Rasûlü ben bir misafirim

¹⁷ Ey insanlar bana ... sevgilinin evini gösterin/ Niyetim vallahi vallahi görmek ve iki gözünden öpmektir.

¹⁸ Gözü sürmeli esmer kişi bizi korur/ Güzellikte vallahi vallahi iki gözün büyük hazinesi

يَا رَبِّ دِيَجْمَعْنِي أِنِّي وَحَبِيبِ الْيَوْمِ الْيَوْمِ
وَأَشْفِي الْفُؤَادَ وَاللَّهِ وَاللَّهِ مِثْنٌ وَأَحْطَا بِوَصْلِ الْيَوْمِ

19

8a

يَا رَبَّنَا أَنْتَ خَلَقْتَ لَنَا الْجَمَالَ فِتْنَةً وَقُلْتَ يَا عِبَادِي اتَّقُوا
وَأَنْتَ جَمِيلٌ وَتُحِبُّ الْجَمَالَ وَكَيْفَ عِبَادَكَ لَا يَعْسَقُوا

20

teferrüc-i kalb için yigirmi dört sa' atde altı def' a kırâ'at eyleye mücerredür.

أَيُّهَا الْقَلْبُ تَصَبَّرْ وَاجْعَلْ لِعَصْبِرٍ مَكَانَهُ وَإِذَا فَارَقْتَ
خِلَاةً فَاجْعَلْ لِلَّهِ مَكَانَهُ

21

¹⁹ Ey Rabbim bugün işte bugün, beni ve sevgiliyi bir araya getir / Gönle şifa ver sen cömert olansın bugünü vuslatla tatlandır.

²⁰ Ey Rabbimiz! Sen bizim için güzelliği bir imtihan olarak yarattın ve buyurdun ki “Ey kullarım sakının” sen cemîl (çok güzel) olansın, cemâlî (güzelliği) seversin, kulların nasıl aşık olmasınlar.

²¹ Ey kalb sabret! Sabır için bir yer ayır. Bir dosttan ayrı düştüğün zaman Allah'ı onun yerine koy.

وَمَا قَوْلِكَ يَا قَاضِي تَهْرًا فِي امْرَأَةٍ تَزَوَّجْتَهَا هِيَ أُبِّي وَأَنَا وَلَدٌ تَهْرًا

22

صَدِيقُكَ مَنْ صَدَقَكَ أَوْ مِنْ صَدَقِكَ

23

مَنْ أَرَادَ لِسَانَهُ أَنْ يَتَّقَوْمَ فَلْيَذْكُرِ الْقَوْمِيَّ ابْنَ الْوَمَّومِ

24

يَا مَنْ بَدَنِيَاهُ اسْتَفْعَلُ . وَأَعْرَةُ طَوْلِ الْوَمَلِ . الْمَوْتُ يَا بِي بَغْتَةً .
وَالْقَبْرُ صَنْدُوقُ الْعَمَلِ .

25

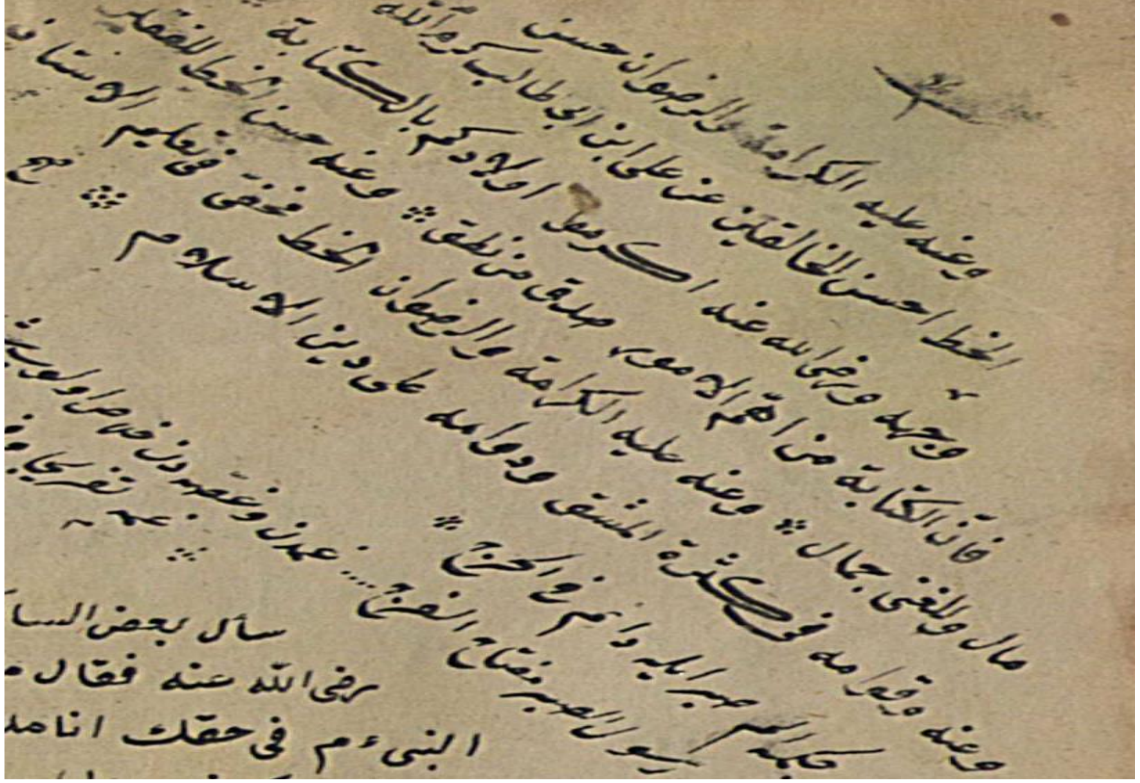
8b

²² Ey Kadı Tühâ kendisiyle evlendiğin bir kadın hakkındaki görüşün nedir? O benim annemdir ve ben Tühâ'nın çocuğuyum.

²³ Senin arkadaşın sana doğruyu söyleyen kimsedir, seni onaylayan değil.

²⁴ Dilini düzeltmek isteyen kimse / Vemevvem oğlu Vemevi'yi hatırlasın.

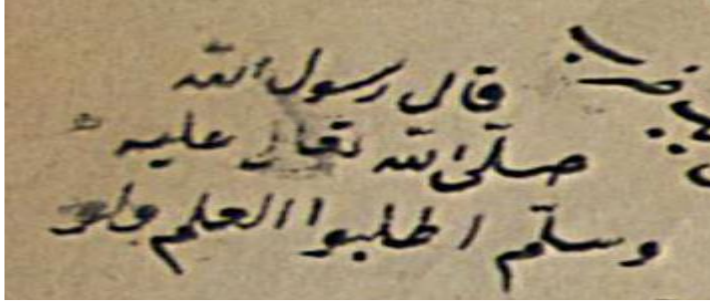
²⁵ Ey dünyasıyla meşgul olan * Tûl-i emelle kendisini aldatan kişi * Ölüm aniden gelir * Kabir ise amel sandığıdır.

26

ey gönül çekme elem şabr eyle dā'im fi'l ıharaci

kim buyurmuştur Rasûl eş-şabru miftâhu'l-feraci

27

²⁶ Ve ondan (rivayet edilir), asalet ve hoşnutluk onun üzerine olsun, güzel yazı şekil verenlerin en güzelidir. Ali b. Ebî Tâlib'ten Allah onu saygın kılsın ve Allah ondan razı olsun, çocuklarınıza yazmayı öğretmekle ikramda bulunun. Şüphesiz yazı yazma en önemli işlerdendir. Konuşan doğru söyledi. * Ve ondan: güzel yazı fakir için servet, zengin için güzelliştir. * Ve ondan, asalet ve hoşnutluk onun üzerine olsun, hat (el yazısı) hocanın eğitiminde gizlidir. Ve ondan: onun kıvâmî meşk etmenin çokluğunda ve Din-i İslam üzere devam etmedir.

²⁷ Rasûlullah (sav): Allah ona salat ve selam eylesin şöyle buyurdu: İlim Çin'de bile olsa talep ediniz.

قال واللفظي جامع
وعنه وقوامه في كذا
سؤال جليل علم عبد الباقى
سؤال مشهور
سأل بعض السالكين من على
رضي الله عنه فقال ما معنى العلم في قول
البنى ءم في حقت انامدينه العلم وعلى بابها قال على رضي الله
عنه العلم نقطه كثرها الجاهلون ثم سألوا ما معنى النقطه
قال على رضي الله عنه كل سر من اسرار الله تعالى في الكتب السماوية
وكل سر في الكتب السماوية في القرآن العظيم ومن اراده تفصيله فليرجع الى درالنابجى

28

والمكتابه صنعته يتوصل بها الى الدنيا كما نقل عن على رضي الله تعالى عنه حسن
الخط من مقابح التزويق بخلاف العلم فانه بشريف لا يتوصل به الى الدنيا
الحسيسة الجيئة * درالنابجى في قوله وصنعته الكتابه

29

9a

²⁸ Bazı sülük edenler Ali'ye Allah ondan razı olsun şöyle sordu: Nebî (as)'ın senin hakkında söylediği "Ben ilmin şehriyim Ali onun kapısıdır" sözünde geçen ilmin manası nedir? Ali (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: İlim bir noktadır. Cahiller onu çoğalttı. Sonra noktanın manasının ne olduğunu sordular. Ali (Allah ondan razı olsun) şöyle dedi: Allahu Teâlâ'nın sırlarından her bir sır, semâvî kitaplardadır. Semâvî kitaplardaki her bir sır Kur'ân-ı Azîm'dedir. Bu konuda ayrıntılı bilgi isteyen kişi dürrü'n-nâcî'ye (saklı inci) dönüş yapсын. * Besmele bahsinde, tamamlandı *

²⁹ Yazı yazma, Ali (ra): Allah ondan razı olsun'den nakledildiği gibi kendisiyle dünyaya ulaşılan bir sanattır. Güzel yazı ilmin aksine rızık anahtarlarındandır. Şüphesiz o (ilim) çok şereflidir. Onunla aşağılık, pis dünyaya ulaşılmaz. * onun sözündeki dürrü'n nâcî bu yazmada kaydedilen yerdir.

قال عم اللجنة مشتاق الى اربعة نفر تالى القرآن حافظ الاسان مطعم لجان
والصائمين في شهر رمضان صدق من نطق رونق المجلس نم

30

من قرا كل يوم قبل الدرس ثلث مرات يكون عالماً بسم الله الرحمن الرحيم
اللهم اجعل نيتي مطهنة تقو من بليائتك وتضع بعطائك وترضى بقضائك
وتعبر بيدهك اللهم ارزقني فهم البين واحفظ المرسلين والهامة الملهة نكة المقرين

31

بسم الله الرحمن الرحيم اللهم زدني علماً وفهماً با كاشف المشكلات وبيا عالم السر
والخفيات اكشف الحجاب عن وجوه هذه المعنى واحفظني عن الخطأ والضلال انت
موفق كل امرء وانت علام الغيوب برحمتك يا ارحم الراحمين تمت

32

³⁰ O (as) şöyle buyurdu: Cennet dört kişiye özlem duyar; Kur'an tilavet edene, dilini muhafaza edene, canları doyurana ve Ramazan ayında oruç tutanlara. Konuşan doğru söyledi. Ravneku'l-Mecâlis, tamamlandı *

³¹ Her gün dersten önce üç kere okuyan kişi alim olur. Bismillahirrahmanirrahim (Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla) Allahım nefsimi sana kavuşacağına iman eden, verdiği kanaat eden, kazana rıza gösteren ve belana sabreden mutmain bir nefis kıl. Allahım beni nebilerin anlayışı, peygamberlerin hıfzı (ezber kabiliyeti) ve mukarreb meleklerin ilhamı ile rızıklandır.

³² Bismillahirrahmanirrahim Allahım benim ilmimi ve anlayışımı artır. Ey problemleri gideren ve ey sır ve gizlilikleri bilen, bu manaların yüzlerinden perdeyi kaldır. Beni hata ve sapmaktan muhafaza eyle. Sen her kişiyi muvaffak kılansın ve sen gayb alemlerini en iyi bilensin. Rahmetinle (lutfet) ey merhametlilerin en merhametlisi. Tamamlandı *

وقفي كل امرئ وقتاً
هذا دعاء صلوة النبي شريف
اللهم صل على محمد وعلى آل سيدنا محمد صلوة تنجيننا بها من جميع الاله هوال
والاه فوات وتقضيلنا بها من جميع الحاجات وتطهرنا بها من جميع السيئات
وترفعنا بها عندك اعلى الدرجات وتبلغنا بها اقصى الغايات
من جميع الخيرات في الحيوته وبعد الممات
تمت

33

هذا دعاء اغسل
لويت الغسل دفعاً للجناية تقرباً الى الله تعالى اللهم طهر قلوبنا وروحنا وجسدنا
من الجناية والاذناب بحرمة اوليائك يا اولي الالباب برحمتك يا ارحم الراحمين

34

هذا دعاء اذان
الاهم رب هذه الدعوة التامة والصلوة القائمة آت محمد الوسيلة والفضيلة
والدرجة الغالية وابعثه مقاماً محموداً لذم وعدته وبعث احسناً انك لا تخلف
الميعاد برحمتك يا ارحم الراحمين

35

9b

³³ Allahım Muhammed'e ve Efendimiz Muhammed'in âilesine öyle bir salât eyle ki o salâtın hürmetine bizi korku ve afetlerin tamamından kurtarısın, bütün ihtiyaçlarımızı giderirsın, bütün kötülüklerden bizi temizlersın, bizi katında en yüksek dereceye yükseltirsın, o salat hürmetine hayatta ve öldükten sonra hayırların tamamını içeren gayelerin en zirvesine bizi ulaştırısın.

Tamamlandı

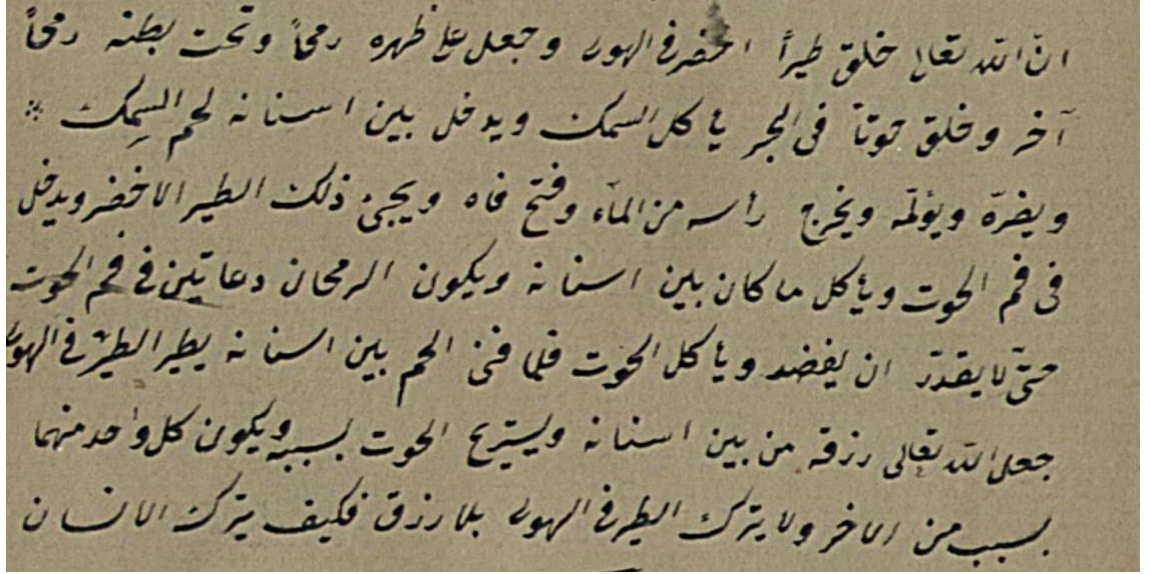
³⁴ Manevi kirden kurtulmak ve Allahu Teâlâ'ya yaklaşmak için gusle niyet edersin. Allahım kalblerimizi, ruhumuzu, vücudumuzu ey saf akıl sahipleri (dediğin) dostların hürmetine manevi kirden ve günahlardan temizle. Rahmetinle (lütfet) ey merhametlilerin en merhametlisi *

³⁵ Şu eksiksiz davetin ve kılınacak namazın Rabbi olan Allahım! Muhammed'e vesileyi, fazileti ve yüce dereceyi ver. Onu güzel bir vaadle vadettiğin makam-ı mahmûda ulaştır. Şüphesiz sen vadinden dönmezsin. Rahmetinle (lutf et) ey merhametlilerin en merhametlisi.

قال على كرم الله وجهه العالم بلا ودع كالنهر بلا ماء والذم بلا تواضع كالشجر بلا ثمر
والسلطان بلا عدل كالسحاب بلا مطر والقرآن بلا تفسير كالقوس بلا سهم والغني بلا
جود كالليل بلا سراج والفقير بلا صبر كالبقير بلا لبن والصلوة بلا بكاء كالبيت بلا سقف
والنصيحة بلا صبر كالما بلا طعام والنعمة بلا شكر كالعروس بلا جهينز والقرآن بلا
وراع كالذرع بلا بندر والمؤمن بلا علم كالفرس بلا جام والعلمان بلا ادب
كالنسوة بلا حياء والنسوة بلا حياء كالطعام بلا ملح والنفس بلا عقد كال
السلطان بلا وزير ختم كتب اخبار العلوم ممتتم

36

³⁶ Ali (Allah onu saygın kılsın) şöyle dedi: Veda (yolculuk) olmaksızın ilim, susuz nehir gibidir. Tevâzu olmaksızın zühd, meyvesiz ağaç gibidir. Adalet olmaksızın sultan, yağmursuz bulut gibidir. Tefsir olmaksızın Kur'ân oksuz yay gibidir. Cömertlik olmaksızın zenginlik, ışıksız gece gibidir. Sabır olmaksızın fakirlik, sütsüz inek gibidir. Ağlamak olmaksızın namaz, çatsız ev gibidir. Sabır olmaksızın musibet yemeksiz su gibidir. Şükür olmaksızın nimet, çeyizsiz gelin gibidir. Vera olmaksızın Kur'ân, tohumuz ekin gibidir. İlim olmaksızın mümin, dizginsiz at gibidir. Edepl olmaksızın genç çocuk, hayasız kadın gibidir. Haya olmaksızın kadın, tuzsuz yemek gibidir. Akıl olmaksızın nefis, vezirsiz sultan gibidir. Bitiş Ahyâru'l-Ulûm Kitabı * tamamlandı *

37

hāzā hikāyetü İbrāhîm

141-ve dahı Süleymān el-ḥavāş için didiler ki İbrāhîm Bin Edhem geldi varup ziyāret etmez misin cevāb virdi ki şeytān-ı mārda buluşmak benim qatımda aña buluşmaqdan sevgilidir ḥalka bu söz ḥōş gelmedi ne ‘aceb söyledin didiler

10a

Türkü

yārab beni ol gözleri mestāneye qavuşdur (aman aman)

bīçāre tenim luḫ idüp ol cāna qavuşdur

ḥasretde qoyma kūşe-i vaḥdetde ilahî

ben çākerim ol şāhib-i iḥsāna qavuşdur

³⁷Allahu Teâlâ havada yeşil bir kuş yarattı. Onun sırtına bir mızrak ve karnının altına diğer bir mızrak koydu. Denizde ise bir balina yarattı. Öyle ki, balıkları yer ve balıkların etleri dişlerinin arasına girer, (bu durum) ona zarar ve acı verir, başını sudan çıkarır ve ağzını açar. Bu yeşil kuş gelir, balinanın ağzına girer ve onun dişlerinin arasındakileri yer. İki mızrak balinanın ağzında iki dayanak olur. Ta ki balina, ağzını kapatmaya ve onu yemeye güç yetiremez. Onun (balinanın) dişleri arasındaki etler bitince kuş havaya uçar. Allahu Teâlâ onun (kuşun) rızkını onun (balinanın) dişleri arasına koymuştur. Balınayı onun sebebiyle rahatlatır. O ikisinden her biri diğeri için bir sebep olur. Havadaki kuşu rızksız bırakmayan insanı nasıl rızksız bırakırım.

göl gül diyerek gülmedi vechim bu fenâda
yârab güle rahm eyle gülistâna kavuşdur

145-didi ey Muḥammed de ki nûr-ı ‘aşkına yârab
Emrâḥ kuluḡı sevdiği cânâna kavuşdur

Temmet

didüm yaşı birbirini kovalar
bilmemki deryâ-yı ‘ummânıdır bu

yanakları al al olmuş açılmış
mücellâ-yı gül-i ḡandânımıdır bu

gice gündüz ben tuştuşdum niyâza
taḡammülmi olur bu cevri-nâze

‘ömrümde görmedüm ben böyle bir tâze
bilmemki Yûsuf-ı Ken‘ânımıdır bu

150-hümâ kuşu gibi pervâz idersin
‘adûyı kendiḡe hezâr idersin

bir bûse istesem biḡ nâz idersin
bilmemki dertlere dermânımıdır bu

‘izzet güzelleriḡ medḡini söyler
göḡül seniḡ ḡayrını sevip de neyler

kaşar kaşar olmuş gerdānda beŋler

seherde çekilen kervān mıdır bu

Temmet

10b

Türkü

nedir bu zülf-i ‘anber kim o řūhuŋ gül yanağında

güli sünbül meger bir yerde yetmiş ħüsn bāğında

155-o müşgi zülf koşulatma kırılısun boynı ağıyāriŋ

fesād oldıgını bilmez misin cānā dimāğında

girer mi toplanan ile dürri meyhāneden zühhād

nice rübāhiler kıyruķ şalar arslan yatağında

ħased şol rinde kim tenhā çekilmiş küşe-i bāğa

sebū zānūda destinde kadeħ dilber kucağında

ne ‘aķla uyduŋ öyle deli kanlı sevdiŋ

henüz kan damlar ey Vehbī o cānāniŋ yanağında

Temmet

Türkü

ben de bāgbān idim hele bir güle

o da açılmadan şoldı gide-yor

160-şimidengerü kim sāz ola kim güle

ecel peymānesi uçdı gide-yor

bu bāğda şoldurdum tâze nihânım
kimse bilmez sen bilürsin aḥvâlim

mühlet vir ‘Azrâ’îl ḥelâlleşelim
ḥasret kıyâmete ḳaldı gide-yor

bir bâde-nüş itdim ‘aşḳ deryâsından
kendim ḥarâb itdim yâr hevâsından

bî-çâre ‘İzzetî gam deryâsından
gönül sefînesi uçdı gide-yor

11a

165-ala gözlerini sevdiğim dilber
şâd idüp ‘âleme tıyurduḡ beni

ḳarşuma geçüp de gerdânıḡ açma
ecelim yetmeden öldürdüḡ beni

ḳoy dolansun zülfüḡ telini boynıma
yatmadan uyusam seniḡ ḳoynıḡa

ayrılıḳ gelmezdi benim ‘aynıma
şabâḡ oldu diyü uyardıḡ beni

gel yârim cevr eyleme il gibi
aḳıtdıḡ çeşmim yaşın sil gibi

170-bağçede açılmış taze gül gibi
zülfüne dağdında şoldurduñ beni

Çul Muştafa eydür dünyâda gülmedüm
aradım derdime dermân bulmadım

efendim ben senden murâd almadım
görmeden ‘Azrâ’îl’e tutdurduñ beni

Temmet

Türkü

nâz ile şalınma serv-i revânım
ben sevmeyem seni ey cânım

inan ‘aqlım alan oradır güzel
bu göñlüm saña pek mübtelâdır güzel

175-ğaradır kaçlarıñ çekilmiş hemân
öldürür ‘âşıkı hiç virmez âmân

kibrikleriñ oğdur dizülmiş hemân
ğanzeleriñ katı belâdur güzel

11b

iki yanağlarıñ açılmış güldür
diñleyen ‘âşığa dilüñ bülbüdür

dişleriñ incüdür lebleriñ baldır

hemān hastalara şifadır güzel

bir güzelde yokdur hil'at-ı hüsnüñ
servi boyı incedür nâzıkdir tenüñ

180-dolandır boynıma kınalı destin
bir gice şar ana şafadır güzel

medhîni eyledi lücce-i kemter
vücûduñ olmuş bir nûr-ı münevver

güzeller içinde sensin mu' teber
seni sevmesi haşadır güzel

Temmet

Türkü

ben güzelim diyü hevâda uçma
indirirler sizi il yaman olur

siyâh kâküllerin gerdâna dökme
kaldırır yüzünden yel yaman olur

185-buña felek dirler sende bilürsin
itdigin işlere nâdim olursin

gel gidelim şimdi yolda kalursin
tutdırırlar seni iş yamân olur

sözümü dinleyüp gidici olma

raķībūñ göñlūñi yaķıcı olma

sen beyāz kekliksiñ meydāna ķonma

avcular duyar da hāl yamān olur

sen güzelsin cānım sen seni şaķın

aķ ellere kırmızı kıınalar yaķın

190-şāğınā şolınā hamā 'il taķsın

şoldurdular seni dil yamān olur

12a

ķul Muştafa eydür kaşlarıñ çatma

kibrikleriñ oķdur yār beni yaķma

her gelene çeşmiñ yaşın aķıtma

göllerde ķalursın sil yāman olur

Temmet

Türkü

derdim çoķdur ķanğı biriñ yanayım

hiç bulunmaz yüregimiñ yāresi

derdimiñ dermānı ķanda bulunur

meger haķķdan ola anuñ çāresi

195-benim sevdiceğim ğāyet nāzıkdür

bülbül cefâ etme güle yazıkdur

ğurbetlik çok çekdim bağrum ezükdür

güle güle söyle cânım pâresi

bir güzel sevdim haķîķatsiz imiş

yanagında kırmızı güller açılmış

seniñ benden ğayrı yâriñ çok imiş

nedir yanagında dişler yâresi

kanı benim servi boylı rûşânım

beni bi-hûş itdiñ dâ'im yanarım

200-ķalbimi haķķa toğrı dönerim

mihrâbımdır iki ķaşıñ arası

Temmet

12b

Şarkı

devlet-i 'Oşmân'ı ma' mür eylesün bār-i ğudâ

salţanatda eylesün şâh-ı 'aziz-i dil-i küşâ

mekteb-i 'irfân içinde itdigimiz bu du'â

haķķ te'âlâ 'ömr ü iķbâlini müzdâd eylesün

râĥat içre mülkini ma' mür u âbâd eylesün

Temmet

Türkü

seni rızvân-ı âramdanmı kaçırılmış
melek misin âsumândanmı geldin

205-gitdikçe şevketin şânın yücelmiş
bilmem taht-ı Süleymân'danmı geldin

ne gülşenin gülisün ey gül-i ra' nâ
ne şâgar mısın ey leb-i şahbâ

değer hâlin Semerkandı Buḥārâ
hüb-ı Lâçinsin Ḥorasandanmı geldin

hüsn içinde bugün Yūsuf-ı zamânsın
ne incüsün ne mercânsın ne kânsın

korğaram fitne-i âḫir zamânsın
Mehdîmisin İsfahândanmı geldin

210-maḥbûb sevmek oldu Zihni'ye 'âdet
ne bâğda ser çekdi o serv-i kâmet

şormak 'aybmıdır ey çeşm-i âfet
mülk-i Çînden Bedehşândanmı geldin

Temmet

13a

Türkü

ğadrimiz bilürdi ol zāt-i melek
zerrece kendide ‘ākıl olaydı

çok niyāz eyledim geçmedi diliğ
sözüm redd etmezdi kāmīl olaydı

eser bād-ı şabāh seniğ bāğından
āb-ı kevşer aqar bal dudağından

215-bir pūse istesem al yanağından
o qaşları kemān kātīl olaydı

şākiyā mey içüp şafāyı bilür
güzeller cevri ile cefāyı bilür

oqur yazar ‘ilmi imlāyı bilür
yüregim yanmazdı cāhil olaydı

Temmet

Türkü

serir-i miñnetde kişver-i ğamda
şāh oluruz cihāna böyle giderse

bıraqur ‘ākıbet hicri ü elemde
bu řālī‘-i noqşān böyle giderse

220-derūnumda aşla zerre qadar tāb
qoymadı cevri ile o şūh mehtāb

vücūdum mülkiñi çok eyler ħarāb

zūlm ile bu sultān böyle giderse

13b

o қаşları kemān yoşma kıyāfet

kālā-yi göñlümi eyledi ġāret

ne şabr қor bende ne zerre tākāt

o şuĥ-ı dil-sitān böyle giderse

yetmez mi cefālar ey perī peyker

neylemişdir saña rıf at-ı kemter

225-bu yolda cānını virmek muқarrer

bu firқat bir zamān böyle giderse

Temmet

ĥākister eyleyüp ‘ aşqıñ yolunda

virdi felek bād-ı fenāya beni

esir idüp bir zālimiñ elinde

virdi āĥir kemter behāya beni

çok oldu bizlere ġālibā taқşir

kilk-i taқdır böyle olunmuş taĥrir

mecbūr itdi beni ol vech-i münir

seniñ gibi şūĥ-ı tersāya beni

230-zülfün kemendine hallâk-ı cihân
bend idüp gezdirdi böyle bir zamân

dünyâ-yı denîde çarh geçer vân
uğratdın bir dâm-ı belâya beni

rahm eyle rıf atın âh zâr yine
niçe bir yanayum ' aşkın nârına

hakkımı hakk ile koyma yarına
başın için şalma ferdâya beni

Temmet

14a

yârinden ayrılıp abdâl olanlar
al yerine kara bağlar dolanur

235-zâr kıılır giceler tâ şubh olunca
feryâd ider seher çağlar dolanur

vîrânedен gelür baykuşun dâdı
pervânenin yanmağdadır murâdı

anuçün ötdi bülbül feryâdı
goncanun başına zâğlar dolanur

Aşlı da Kerem'i etdi tüdr gün

Ferhād Şīrīn için öldi büspütün

Leylāsın aldırımıŝ dīvāne Mecnūn
gezer ŝahrālarda tağlar dolanur

240-felek cefā itdi niçe ölüne
hiç birisin ŝād eylemedi yine

Şevki-i ğarīb ilde yār diye diye
gözünden yaş döker ağlar dolanur

Temmet

kaŝr-ı muħabbetde ‘āŝıķ olanlar
evvel ‘āķıl girer dīvāne çıkar

girüp meyhāneye ayıķ olanlar
nūŝ idüp bādeyi mestāne çıkar

arttırma ‘āŝıķııı ħ zārın
yağmaladııı ‘aķl u şabr ķarārın

245-‘ aceb dimez misin ‘āŝıķım yārın
giryānum elde dīvāne çıkar

ķaldım hicrān kūŝesinde nā-murād
raħm eyle bendeğe eyle bir imdād

rıf at-ı ŝeydāya ey çeşm-i cellād

bu kadar cefadan gūyā ne çıkar

Temmet

14b

Türkü

raş için kıyām it kıpsın kıyāmet

ey servi kāmetsli civān qarānfil

zilleriñ şadāsı tutsın cihānı

harāb olsun İrān Turan qarānfil

250-āfet misiñ ne seniñ ey çeşm-i āhū

çeker ‘ aşıklarıñ hüsünüñe yā hū

ey kākül-i ‘ anber zülf-i semenbū

Çin tahtgāhında sultān qarānfil

nedir bu rüşenler sultān bağışlar

o hayrān bağışlar göñlüñ sekişler

sende o gülüşler kıya bağışlar

öldürür ‘ aşığı amān qarānfil

ne bāğda ser çekdi ol servi kıddiñ

ne gülşende bitdi o lāle kıddiñ

255-bir bağışda bükdüñ zühtünüñ kıddiñ

meded ey kışları kemān qarānfil

Temmet

merḥamet kııl baña ey çeşm-i āfet
yoluñda çekdigim derd-i meşakḳat

‘ömr-i sermāyesi yağmaya gitdi
bilinmedi aḥir hebāya gitdi

cefā vü cevruñle cāndan uşandım
bilmedim yār seni vefālu şandım

bunca yıl ‘aşkıñı nāfile yandım
hırmen-i ‘ömrümüz fenāya gitdi

260-ben ‘aşka düşeli şormadı cānı
göñlimi giderdi etmedi sālīm

rahm eyle didikçe rıf at o zālīm
degilmidir saḥt-ı cefā gitdi

Temmet

15a

Beyt

dā’imā ... dünyāya baḳ da ‘ibret al
gūlgūle şaldı cihāna bunca geldi ḳahramān

birbirin ḳatlı eyleyüp anlar da oldı imtiḥān
taḥtını devler getür hān-ı Süleymān-ı cihān

devleti İskenderî Dārā'ya baqda 'ibret al

265-'ārif ol zerrece baqma çekme fenānıñ miḥnetini

herkesiñ yāri ḥudādır hep viren kısmetini

görmek istersen cenāb-ı kibriyā ḥikmetini

var seher vaqtinde deryāya baqda 'ibret al

ey 'Ömer aldanma bu fenānuñ derece-i devletine

bī-vefādır bu cihānuñ aldanma ziynetine

pādşāh olsa da dirler er kişi niyetine

var muşallāda yatan mevtāya baqda 'ibret al

ey gönül 'ākil isen devrāna baqda 'ibret al

fānīdir yoqdur vefā her ana baqda 'ibret al

270-geç fenā mülküñden 'āşıkıñna benlikden şākın

oldı merdūd-ı ḥudā şeytāna baqda 'ibret al

zāhidā aç gözleriñ sahrāya baq da 'ibret al

bu düreksiz qubbe-i bināya bakda 'ibret al

Temmet

15b

Beyt

ādem bu bezm-i dilārāya bir gelür

bil qadr-i 'ömriñi kişi dünyāya bir gelür

dünyâ için vücūdını şarf etme yok yere
nağd-i hayât merdüm-i dānāya bir gelür

ey bād hıfz it anı meded bād-ı naḥsdan
yeksāna gelürse nola dil mazḥar-ı luṭf it

275-şem-i ümmīd bezm-i temennāya bir gelür
zehr-i şarāb ʿ aşık-ı şeydāya bir gelür

Şabrī sefīne-i süḥanım gibi ḥāşılı
felek ḥayāl-i sāḥil-i maʿ nāya bir gelür

Temmet

taḫsīm-i ilahīde taḥallüf yokdur
erzâk-ı muḫadderde tevaḫḫuf yokdur

ārāyiş-i elfāzı zarāfet şanma
ʿālemde sükûtveş tazarruf yokdur

Temmet

Beyt

şimdi bir şūḥ-ı cefā-pişe gelüpdür ...
gönlümi yapsa gerek baʿ de ḥarābi'l-başra

280-dām-ı tezvīre ile itmek için üftāde
koydı ḥamām-ı ğama gör beni dellāk zāde

sīneme tīg-ı ğamıñ şalsa nola dünyāda

‘āşıkın göñlin arar gāhī kılıccı-zāde

asiyāb el-himem hicr idüp üftāde

bek daķık işler ider ‘āşıkā unci-zāde

bāb-ı vişāliñde olıcaķ āmāde

külāh bize oynatdı bize kabucızāde

tīg-i ber keñ geliyor biz olalım āmāde

‘arş-ı a‘ lāya aşar tīgini seyf-zāde

16a

285-varmadan mekteb-i ‘aşķ içre daķı istilāh

az yaratmış şebve-i ‘işve-i hāfız-zāde

hışm-ı aġyār ile da‘ vāmızı faşl etmek için

beni ihzār-ı huzūr eyledi çāvuş-zāde

Beyt

göñül maħzūn ġamuñla dideler hūnbārdur sensiz

bu hāliyle benim şeydālığım derkārdır sensiz

gözümden dūr olalı ey tabībim nergis-i mestin

gözüm ... cismim zār-ı dil-i bī-mārdur sensiz

göreliden ‘arızı üzre ħam-ı zūlf-i perişānıñ

vücūdum şanki bir odlara düşmüş nārdır sensiz

290-cemāliñden cüdā dūn-ı ‘azm –ı seyr-i ġülistān itdim

ġül-i ġülzār-ı ‘ālem dideme hep ħārdır sensiz

şeb-i târîk-i ğamda almışam gl-i pertev endz-ı dil
hbbim gn yzne rz-ı rşennrdır sensiz

seniň mihrinđdir ancađ dilde dilrb gy
yanımda her yere bir gerek merd-i ... sensiz

ĝam-ı hier  firnla şu rtbe-i telhm oldum
yiyp idiklerim gy ki zehr-i mrdır sensiz

hayliň Sidr ancađ hikesle itiltım yođ
cihn hlk serser eşmime ağyrdır sensiz

295-ne şabra taatim aldı ne hb-ı asam vardır
dşmem hsretinle şubha dek bdrdır sensiz

ĝam-ı ağyra mı şabr eyleyemem ...
gel inşf eyle gnc-i ĝamda ... zrdır sensiz

16b

‘aşık ‘mer

ey gnl sen bu fendan ge mege şbheğmi var
toldurup cm-ı ecelden imege şbheğmi var

‘azr’l gelp onunca beyz ggsn stne
gzlerinden anlı yaşlar dkmege şphemi var

yer yznde şr alınur hađđ dersi alsa gerek
kanı meskenimiz diy drt yaňa bađmađ gerek

300-opraqı mesken utup nice yıl yatmaq gerek
nāzik ten opraq iinde yatmaġa bhemi var

nki oġduki anadan lmege bhemi var
bugn itd yārin bulmaġa phemi var

‘āleme pādāh olsa muallādır mekān
ol trāb āir trāb olmaġa phenmi var

bua fenā-yı dnyā dirler onanlar gmekdedr
cem‘ olup alk namāzı ılmaġa bhemi var

yeil sancāġı altında bi’l-cmle aābila
cem‘ olup maer yerine varmaġa phemi var

305-yetmi iki millet gelr yarın maer yerine
bi bir ayak bir ayak zre urmaġa phemi var

āh idp ‘iyānım adım gzm oldı ābile
Mevlām birliġin bildirdi bize drt kitābile³⁸

‘ālim olan gl gelinr ‘ar-ı a‘lā nrına
kāfir olanı srerler ol cehennem nārına³⁹

³⁸ Mfred

‘a odı ol der ma‘ ka andan ‘āıka
em‘ i gr ki yanmayınca yamadı pervāneyi

³⁹ ol Muammed Mutafā hem bine nrdan atına
drt yanına nidā ılır aġırur mmetine

17a

kıldan ince kılıcdan keskün ol haqqın şırâtına
der ki ‘ömr-i haqq geçmege şüpheñmi var

der ki ‘Ömer ‘arif isen kulağ vir dinle sözüm
ilahî şıgındım dergâhına tutdum yüzüm

310-biz zürriyet-i âdemiüz cennetullah bizim
anamız mülkünî şer‘ile almağa şübheñmi var

Divân-ı Şükri

tulunba al yetiş ey sevdiğim imdâda yangın var
didi zâhirdemi ‘aşık didüm ihfâda yangın var

sefine-i kalbime yağlu baçavra atdın ey dinsiz
bülend-i âvâz eyle dirsen başın deryâda yangın var

erince şu‘le-i âhım semâlardan geçüp ‘arşa
melekler zann eylerler mesken-i ‘İsâ’da yanğın var

bu mâhitâb ile deryâ yanar dirlerse gerçektir
mihmân sende midir Şükri bütün ‘âlemde yanğınvar

Temmet

17b

315-ey nür-ı başar vuşlatı düşlerde görürsün
ağ üzre kara yazımı defterde görürsün

vaqt ola nişānım qara yerlerde görürsün cānım
canān beni şimdengerü sen qanda görürsün

bir burda beni bir daħı mahşerde görürsün

sevdā-yı muħabbet baᅇa gör kim neler itdi
hicrān elemi dost sitemi cānıma yetdi

dil murğı havalandı uzaq yollara gitdi
canān beni şimdengerü sen qanda görürsün

320-canān beni şimdengerü sen qanda görürsün

sevdāya uyup ‘ aşqla miħnetlere düştüm
erbābımı terk eyleyüp firqatlere düşdü

sevdāya uyup ‘ aşqla miħnetlere düşdü
erbābımı terk eyleyüp firqatlere düşdü

bir başım alup ᅇāşıl ğurbetlere düşdü
canān beni şimdengerü sen qanda görürsün

qoyıvir ğamıqla yanayım dem seniᅇ olsun
ğöᅇlimde olan meclis-i ğürrem seniᅇ olsun

325-unut ‘ Ömer’i büsbütün ‘ ālem seniᅇ olsun
canān beni şimdengerü sen qanda görürsün

bir burda beni bir daħı maħşerde görürsün

şādıkī

ben gibi dertlere düçâr olmasın
bulmayup bir çäre kıalmayasın dilber

‘ arzūlayup dā’im gönül hevāsın
sende benim gibi olmayasın dilber

gezersin cihānı dīvāne gibi
yanasın ateşde pervāne gibi

330-dürlü hāl göresin zamāne gibi
şararup ben gibi şolasın dilber

18a

bu cevre bedel bir de kerem kııl didüm ey şuħ
olmaz didi sâ’illere iħsān iki yüzden

‘ ālemde benim şūret-i iķbālimi bir kez
göstermedi āyīne-i devrān iki yüzden

bir yana firaķ-ı ateş bir yana muħabbet
yaķdı beni bir ateş-i sūzān iki yüzden

elbetdeki Emrāħ olur aķrānına fā’iķ
bir bendeye luţf eylese sultān iki yüzden

Ġazel-i Emrāḥ

335-meyl eyleme yad illere Mevlā'yı seversen

fāş etme beni dillere Mevlā'yı seversen

bi'llāh gülim ben seni gülden şaḳınurum

gösterme yüzün güllere Mevlā'yı seversen

sen şāh-ı cihānsın kerem it gezme hevāyı

nā-maḥreme ' arz eyleme ol māh-likāyı

degdirme siyāh zülfiḡe her bād-ı şabāyı

şalma dil-i müşköllere Mevlā'yı seversen

şular gibi her yana şāḳın çağlayup aḳma

ḡasretle göñül şehrini āteşlere yaḳma

340-Emrāḥ'ı göñülden çıkarup ḡayrıya baḳma

meyl eyleme yad illere Mevlā'yı seversen

Temmet

18b

ezel kātibleri taḡrīr idende

' āşıḳı ma' şūḳa taḳşim idince

bu baḡtımı ḳara yazmışlar

beni vefāsız yāra yazmışlar

' āşıḳ olup rāh-ı ' aşḳa girenler

defter-i ' āşıḳa derdi yazanlar

fażl-ı tigīn üzre nāmım azanlar
hūb nāmımız cevher-pāre yazmıřlar

345-uranlar bu benim ‘aşkın dolabın
ekmişler dilberin cevri ‘itābın

yazanlar Ferhād ile Mecnūn kitābın
Emrāh’ı da bir kenāra yazmışlar

Temmet

ađalar yārimden cūdā dūřeli
cūdā dūřüp ğurbet ile ařalı

yāriņ reftārını bir kez görürsem
ecel ayırıp ğurbet ilde alursam

rūz řeb āhımdan ařunur tađlar
aup eşmim yaşı sil gibi ağlar

350-Edhem dir mūlākāt olam yāriile
diyār-ı ğurbetde ğam-ı efkārile

eyledi addimi bir đāl ayrılık
oymadı cismimde mecāl ayrılık

ol vech-i pākine yüzüm sürersem
alur kıyamete viřāl ayrılık

nālānım gūş iden dembedem ađlar
irer vücūduma zevāl ayrılık

‘ömrimi geçirdim āh zārile
dembodem her işim hayāl-i ayrılık

hū

355-yüzünden cümle ‘ālem bir ziyādur yā Resūlullah
siyāh gözünle kaçın dilrübādır yā Resūlullah

rūḥuñ şavķıyla gökde tarab eyler kerrūbiyyūn
ḥalāyık ‘aşķına hep mübtelādır yā Resūlullah

19a

dehānıñ bağçesi vaşfın ide bilmez mülk-i insān
ki medḥ iden seni bi-z-zāt ḥudādır yā Resūlullah

muğber-i sebilim ‘aşķıla yanar çün rüz şeb gönüm
dişinle ‘arş-ı a‘āzam rüşenādur yā Resūlullah

dudağın lezzetine āb-ı kevser selsebil uymaz
lisānıñ tercümān-ı rehnümādır yā Resūlullah

360-vücūdun bā‘iş-i ḥalk-ı semāvāt cümleye rahmet
duyan ol ḥālik arz-ı semādır yā Resūlullah

daḥı re’is-i hümāyunun yukaru yedi kat gökde

mübârek ayağıñ tahte's-serâdır ya Resûlullah

çün oldı cism-i pâkiñ mübtedâ bu kâ'inâta

yine ol kâ'inâta müntehâdır yâ Resûlullah

teşerrüf ideriz ism-i şerîfiñ etmek ile yâd

bekli dertlere zıkrıñ devâdır yâ Resûlullah

şefâ'at-i devletin Allah saña çün eyledi ihsân

ğürûh- mücrimâna mültecâdır yâ Resûlullah

365-gürûh-ı mücrimânız biz ki icrâm eyledik bî hadd

ümmîdimiz kıyâmetde sañadır yâ Resûlullah

anamızdan bize erhamsın ey luğf-ı kerem kânî

mürüvvet merhamet saña sezâdır yâ Resûlullah

zebanîleriñ elinde cañimde bizi yandırma

ki bizim zembimiz bî-intihâdır yâ Resûlullah

19b

bizim ancak işimiz dâ'imâ cürm ü huşâdır hep

saña lâyıķ hemân 'afv u 'ağâdur yâ Resûlullah

ķapuna geldi Kıddûsî-yi fakir ey şâh u şeyh'ullah

toyur havfile aç müflis gedâdır yâ Resûlullah

Temmet

Türkü

370-dest almış cāme-i řahbāsin güzellerden güzel
mest ider ‘ uřřāk-ı řeydāsin güzellerden güzel

hüsnüñ içinde řevketiñ tutdı sarar ‘ ālemi
salānatda řāhdār isen güzellerden güzel

ey melek sīmā řametīn cennetü’l me’vāmıdır
nesliñ ādem meşel lālāsın güzellerden güzel

ķağı ‘ aqlım pādşāh ķağı burcuñ māhisiñ
hāşıl a‘ lālardan a‘ lāsın güzellerden güzel

her seher tağı seherde Leylā-yı Mecnūn gibi
Zihnī’nin řeydā-yı Leylāsın güzellerden güzel

Temmet

20a

Şarkı

375-bir zülf-i siyāh ālīle bu göñlümi aldı
hicrān okını sonra ciğer-gāhıma şaldı

şeydā-yı dili artık iş zāra mı ķaldı
çün āh-ı fiğān etmemege çāre mi ķaldı

sināmda o yār açmadıgıñ yāre mi ķaldı

ol ķaşı kemān nerde görürsem atar elbet
bir şūh-ı semm ķaşd idiyor cāna işābet

ölsemde dahı zerrece almaz baa Őefat
ün āh u fiān etmege āre mi var

380-sināmda o yār amadıı yāre mi aldı

ol yār ki baa cevr cefā etmege almaz
hem neşter-i hicrān hemde bir kerre apanmaz

ölsemde dahı laza ile ile kerre uŐanmaz
ün āh u fiān etmemege āre mi var

sināmda o yār amadıı yāre mi aldı

baeye girmez yārim gūllerı dermez yārim
dostını dūŐmānını alayup bilmez yārim

385-ba  aŐıı hāline feryādına zārına
būlbūl gūle  aŐıdır bende kendi yārime

al elie alemi yaz baŐıa geleni
yārim sen sevmez miŐı saa  aŐı olanı

bae hār iūn alar hayva nār iūn alar
Őöyle buldum Őu cihānı oan yār iūn alar

baelerde gezersin gerdāna gūl dūzersin
ama beyāz memeni hūaste vardır üzersin

Temmet

20b

Türkü

bugün bir dilberin mäh yüzün gördüm
hüsniñ kıymetine cihân az gelür

390-ölünce varımı uğrına virdim
civânın edası yine az gelür

mäh yüzini gördüm oldum dīvâne
meşelin gelmemişdir ašlâ cihâna

dīdemden aqıtdım yaşla kana
tunanın ırmağı yine az gelür

beni ‘ aşık itdi şu selvi boyun
cihânda bulunmaz yâr seniñ şoyun

on sekiz biñ deve otuz da koyun
selvi boyuğa disem az gelür

395-‘ aşık ‘ Ömer dir ki yârin yanağı
dīdemden aqıtdım yaşlar kanı

kerem eyle dilber ‘ afv eyle beni
düşmân tayar ölüm baña az gelür

Temmet

Medhiyye-yi Kāsım-ı Kayseri

maṭla‘u-ş-şemsi’l-ma‘ānī menşe’-i cümle funūn
‘ākil-i ‘ārifle memlū’-ı mesken hem ‘ālemūn

ṭālibūn cemi‘yeti baḳīdūr anda her zamān
haḳḳ ḥaṭādan dūr idüp bed dīdeden ḳılsun maşūn

bā-ḥuşūş ol ḥā’ce-yi dānā-yı ber emşāl olan
şāhımız Ḳāsım Efendi rāh-ı ḥaḳḳa rehnümūn

400-‘ilm-i ḥikmetde Felāṭūn oldığına şübhe yoḳ
ḥall ider her müşkülātı tā ki keşr lā-yünkerūn

‘ilm-i tefsīr u ḥadīş u fıkıh hem ‘ilm-i uşūl
hem me‘āni mantıḳı ḥikmetde Ḳuṭbü’l-‘ārifūn

‘ilmü’s-Sadeddīn u Seyyīd cem‘ olup ḳatında hep
şūfiyā etme ‘inād innā lenaḥnu’s-şādıḳūn

zāt-ı bākendin telāmüz eyleyen me’zūnları
çoḳ bilādlar iḥyā idüp neşr-i ‘ulūma māilūn

nāşir-i nās ḳadr olan ol şūfī sālūsar
başt idüp genc-i ḡabāvet ferāş-ı nā’imūn

405-bi-üzri aḥseni ḥitāmīyle ḥitāmın misk idüp
rabbenā zātında ile dūr-ı keyduz’zālimūn

rāyegān olmuş cihāna şehri ḳayşerī şöhreti

muḥaṣal-ı ‘ilm-i ledünni ma‘bedi hem ‘ābidün

‘ālem u fāzıl-ı cevāhir kāınatun hem keşreti

Ḥamdulillah encüm-i eflāke ve şerr-i ḥadden füzün

kilk-i ḳudretle yazılса şānına şāyestedir

Ḳāsımu’l fāzıl diyü ser-defter-i mā yeşturün

fi‘le iḥrāc eylemiş şarf u naḥv hem vucūh

ḥāfızu’l-Ḳur‘ān hem ezberdedir cümle mütün

410-başlayup taḳrīre şan sufte incü neşr ider

ṭālib-i dānişverān külli yevmin ye‘ḥuzün

fāiḳū’l aḳrān hem nāyāb-ı emşāl oldığın

ins-i ‘āḳil hem feleklerde melā‘ike yeşhedün

kimisi ders ile feyż almış kimi müftü olup

dāfi‘u’l münkir daḥı icrā-yı ḥaḳḳa rāḡibün

‘aczin iḻhār eyleyüp ḥāmem yazarken vaşfını

didüm ḥaddimi daḥı cem‘ olsa kilc-i kātibün

nā‘il it dünyā vü ‘uḳbāda murādına hemān

mazhar eyle āyet‘üs’ sābiḳüne-s’ sābiḳün

415-bu Emin’iniḡ niyāzı dā‘imā memdūḥdur

eyleyüp ‘ālī himem zā‘il ola dā‘i derün

Temmet

21a

Türkü

sevdi gönül bir püseri şan'at-ı terzî güzeli
hüsünün ol muhtaşarı şerh iderek söylemeli

vardı ayağım altına düşdi dilim diline
kākülünün her teline bağladı bu cān-ı dili

süslüce büsküllü fesi görmeden oldum sevesi
sīm zere çok hevesi vardır anı n'ışlemeli

gāh ezilür gāh büzilür gāh kaşı gözi süzilür
incedir olmaz üzilür çokça şıķup öpmeli

420-gönlümüz memnūn idelim bu işi kanūn idelim
mikrāşın altun idelim incinmesin nāzik eli

diker dikiş nāz iderek gāh utanup gāh gülerek
söyledi cānım diyerek yiyesim geldi o dili

oynaşalım tāze ile aynalı yelbāze ile
bir gümüş endāze ile ölçmeli ol ince beli

şofrasına kimki şunar nārına elbette yanar
pūse ile dilmi kanardur aģuş idüp dişlemeli

ismini anuñ diyemem çekmesün olğonca elem

üçyüz ona düşdi kalem ebced-i harf temeli

425-çağırır Emrāh ḥabīb koyma beni bunda ğarīb

ister isen derde tabīb zıkr idelim lem-yezelī

21b

Türki-i Gevheri

naşıl medḥ ideyim sulṭānım seni

Rum ile Bosnā'yı deger gözlerin

nedir bu sendeki şāhin bakışlar

İzmir'i Konya'yı deger gözlerin

kimsede görmedim sendeki nāzı

‘Arabistān çöli Mısr’ı Hicāz’ı

Karş’ı Aḥışka’yı ‘Acem Şirāz’ı

Belḥ Buḥārā’yı deger gözlerin

430-yüzine düşmüş Yūsuf nişanı

seni gören ‘aşık eyler figanı

Şām Diyārbekir Erzurūm Van’ı

güzel Gürcistān’ı deger gözlerin

Gevheride dir ki yeter eyledik minnet

gerdāndan bir buse virsen eyleseñ himmet

seksān biñ şarrāf olsa kesemez kıymet

hemān ū cihāna deġer g zleriŋ

ūabāhdan uġradım cānān bāġına

gördüm  ftādeler h re  evril r

435-hiç kimseler bilmez h lim yamandur

her biri Manūr-ı D ra  evril r

g zeliŋ itdigi yanına  almaz

geçer bu güzellik b k ye  almaz

zam ne dilberinde h k kat olmaz

ūimdiki güzeller v ra  evril r

bay uū kendüsi v r ndan gitmez

v r n olan yerde bülbüller ötmez

   mer sevdiginden bir gün  h etmez

geçer bu günlerde yaza  evril r

Temmet

22a

T rk 

440-ezel bah r yaz ayları gelende

a ılur yanaġında g l  ızlarıŋ

Çayır  imen mor sünbüller bende

dem r dem r olur güli  ızların

ırakda yitürsem yakında bulsam
hakk naşib eylese koynına girsem

baldan tudaqların ağızıma alsam
şekerden tatlıdır dili kızların

kız bağçeye girmiş güllerin direr
aynanın elinde cemālün görür

445-tenhā yirde varmış zülfini direr
gerdāna dökülmüş teli kızların

Çaracaoğlan dir ki öldücegimi bilseler
el kaldırıp cenāzemi kılsalar

mezārımı yol üstüne koysalar
üstüme uğrasın yolu kızların

Temmet

vardımki yurdundan ayak getürmiş
dilber göçmüş ıssız kalmış otağı

cāmlar şikest olmuş meyler dökülmüş
sākīler ki meclisden kesmiş ayağı

450-lāle sünbülü güli hār almış
Süleymān tahtını şānki mār almış

zevķ-i şekvā ehlini āh u zār almış

ğama tebdīl itmiş ülfetiñ çağı

kanığı tağa şoram ben o marālı

kanığı çöle şoram o çeşm-i ğazālı

Leylāsıñ aldırımış Mecnūn mişālī

tozmuş çölden çöle yoğdur turağı

22b

Zihnī yār elinden her dem kan ağlar

vardım bağdım bāğbān ağlar bāğ ağlar

455-sünbüller perīşan güller kan ağlar

şeydā bülbül terk ideli bu bāğı

bizlere dünyāda irād-ı devlet

mirāş-ı pederden sevdā mı kaldı

her kimi gördümse kıldım iltifāt

mecbūr olmadığım hüsna mı kaldı

egdiñ kametimi ey kemān-ı ebrū

el'āmān eliñden dilber-i dil-cū

imlāya gelmediñ bir seher cādū

saña çekilmedik esmā mı kaldı

460-mücrim kıldıkça āh figānı

sil sil olmuş aqarlar şikem kanı

Leylâ'ya iş olmuş Mecnûn-ı şânî
benim gezmediğim şahrâ mı kaldı

Temmet

kendine dost bulamaz dünyâda insân aqçesiz
aşınalık idemez dünyâda insân aqçesiz

öyle buldum şu cihânı öldüğün vaqti bilme
oqumazlar rûhın için saña qur'an aqçesiz

talib olsa bir kişi kim ihtiyâcı yok
vüzerâlar virmez oldu aña fermân aqçesiz

465-Ey Şâdıķı kimseye dime şudur benim hâlim
üstelik virür murâdın ğanı sübhân aqçesiz

Temmet

23a

Eşref Oğlı

yere göge emr-i raḥmân girdi çıkamaz tâ ebed
mü'minin qalbine imân girdi çıkmaz tâ ebed

ey gönül bir derde düş kim anda dermân gizlidir
gel bir qatre yâ kim anda 'ummân gizlidir

degme bir dervîş-i fâķire ḥorlayup kıлма nazar
qalbiniñ her bir kûşesinde 'arz-ı raḥmân gizlidir

dir ki Eşref Ođlı Rūmī'niñ hicr-i ' aşkı neyler
cānı başı terk idüp cānımda cānān gizlidir

Temmet

470-ey seng-i kazā şişe-yi rindāne tokunma
cām-ı heves-gūş-ı neşināne tokunma

silme gözümüñ yaşını ey āfet-i cānım
yağsun demidür kaatre-i yārāna tokunma

qoy eyleyeler bāğ-ı ma' ārifde temāşā
ey ' arız her tālib-i ' irfāne tokunma

elbetde odur cāy-ı hayāl ruğ-ı cānān
ey sehm-i qadr sine-i sūzāne tokunma

' Āşık ' Ömer' iñ işte budur nazm-ı belīğı
ey hāme şağın şafha-i dīvāne tokunma

475-virmem saña çek benden eliñ ey melik-i Alamut
cānānıma nazar eyledigim cāna tokunma

23b

şanma dizilir müfsid ...efkār

' Abdī ne gerek hātır-ı yārāne tokunma

Temmet

görmedim hayli zamān oldı o ğonca deheni
deheni gerçi qomaz şormağa la' liñ emini

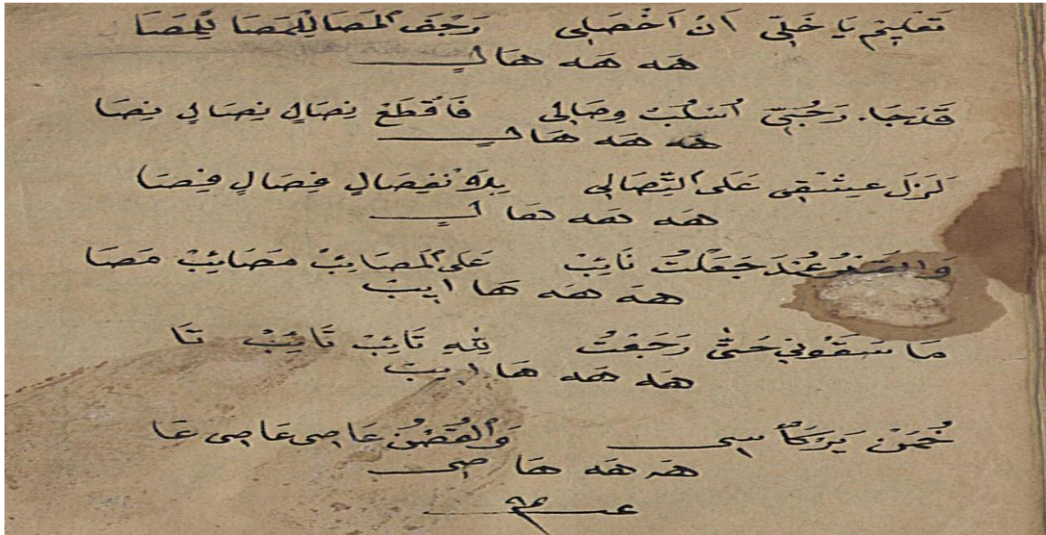
emini hañcer-i hūş-riziñ oldın s̄inem
s̄inemü'l k̄āne boyandı anı inşāf anı

anı ol demki seniñle olan ... ülfet
ülfet itdiñ ise ađyār ile terk eyle meni

480-meni gel ğayre kıyās itme āmān ey güzelim
güzelim b̄ibedelim ben severim böyle seni

seni şa'ib bize pek haste-i hicrān didiler
didiler Şonra bulup vuşlatı bulup yaratmış Güfti

24a

40

24b

bir güzeliñ 'āşıkıyım vaşf-ı hāl ideyim nideyim
derdimi b̄i-çāre bu kadar āşikār ideyim nideyim

hālî anlamaz yola gelmez bir zālime düşmüşüm
minnetim geçip yāre 'arzıhāl ideyim nideyim āh

⁴⁰ Arapça söz oyunlarına dayanan bir tekerleme.

toğrasalar pāre pāre behey o yārdan geçemem
yār beni bize yāriñ intizār ideyim nideyim āh

485-el olamışız ayaqla gitmişiz nārına yana yana
ğurbet ilde gözi yaşlı āh u zār ideyim nideyim āh

vaqt kıl namāzı dilber yokmı ĩmāniñ seniñ
aşla gelmez yār yanıma iftiħar ideyim nideyim āh

yıkılan bināya temel olmaz ise dünyāda
şimden şonra ğurbet eylerim kesb-i kār ideyim nideyim āh

ey ıgani sevdiğini civānı virdün toprağa
andan ayrı bir güzele nāzlı yār ideyim nideyim āh

Temmet

25a

Tercī-i Bend⁴¹

bu kār-gāh- şun ‘ aceb dersşānedir
her naqş bir kitāb-ı ledünden nişānedir

490-gerdün bir asiyāb-ı felāket-medārdır
gūyā içinde ādem-i āvāre dānedir

mānend-i dīv beçelerin iltikām ider
köhne rıbaṭ-ı dehr ‘ aceb āşiyānedir

taḫkīk olunsa naqş-ı temāsıl-i kā’ināt

⁴¹ Ziya Paşa’ya ait terci-i benddir.

yā ḥāb u ḥayāl u yāḥūd bir fesānedir

müncer olur umūr-ı cihān bir nihāyete
şayfıñ şitāya meyli bahārıñ ḥazānedir

kesb-i yaḳīne ādem içün yokdur bir ihtimāl
her i‘ tiḳad ‘ aḳla göre gā’ibābedir

495-yārab nedir bu keşmekeş-i derd-i ihtiyāc
insānıñ ihtiyācı ki bir loḳma nānedir

yokdur siper bu ḳubbe-i firūze-fāmda
zerrāt cümle tır-i ḳazāya nişānedir

aşl-ı murād ḥükm-i ezel bulmadadır vücūd
zāhirdeki şavāb u ḥaṭā hep bahānedir

bir fā‘ iliñ meāsiridir cümle ḥādişāt
ne iḳtizā-yı çarḥ ne ḥükm-i zamānedir

subḥāne men taḥayyera fi şun‘ ihi’l-‘ uḳul
subḥāne men biḳudretiḥi ya‘ cizü’l-füḥūl

25b

500-ecrām-ı bī-nihāya ile pürdür āsumān
nisbet olunsa zerre degildir bu ḥākden

biñ şems-i tābdār u hezerān meh-i münir
yüz bin şevābit ü nice seyyāre-i ‘ ayān

her şems ider tevābi-i maḥşūşasıyla seyr
her tābi‘ e tevābi‘ -i uḥrā ider kıran

her şems ider levāḥıķına neşr-i feyz-i ḥāş
her lāḥıķıñ ṭabi‘ atı emşāline nihān

her cümle merkezinde ider seyr-i bī-vuķūf
her kıt‘ a miḥverinde bulur feyz-i cāvidān

her cümle-i vesī‘ ada mebsūt biñ vücūd
her kıt‘ a-yı fesihada meşhūd biñ cihān

505-her bir vücūd maşdar olur biñ vücūd için
her bir cihāna hezār cihāndan virir nişān

her zerrede ṭariķa-i maḥşuşa üzre feyz
her cismde ṭabi‘ at-ı maḥşuşa üzre cān

her ‘ālemin sinin ü tevāriḥi muhtelif
her bir zemīnde başķa ḥisāb üzredir zamān

peyvestedir sevāḥili girdāb-ı ḥayrete
bir baḥrdır ki ḥāşılı baḥr bī-kerān

subḥāne men taḥayyera fi şun‘ ihi’l-‘ uķul
subḥāne men biķudretiḥi ya‘ cizü’l-fūḥul

26a

510-bir zerredir ki zerre-i nā-müntehā-yı ḥāk

bir zerre h̄arice idemez andan infilāk

lebbü lehīb-i nār ile bir gūy-ı āteşin
kışr-ı mecārī-yi yemm ü nehr ile çāk çāk

nisbetle kışrı hacmine ol lübb-i āteşin
şol kubbedir ki ferş oluna anda berg-i tāk

bu kışrdır ki cümle-i hayvāna rūz u şeb
ihzār-ı rızq u tūşe için eyler inhimāk

gāhi teneffüs eyleyicek ejder-i zemīn
ider cihānı ... lerze-nāk

ol zerre-yi cesīmeyi fānūs-ı şeme-vār
her nefis rızqın almada ber vech-i iştirāk

515-kim rūz u şeb o sofrā-i ‘ālem-şümūlden
her nefis rızqın almada ber-vech-i iştirāk

bu noktadır yemin ü şimāl beyān iden
eyler cihāta ‘aql bu merkezden insilāk

zerrāt-ı kevn bunda bulur neşve-i hayāt
efrād-ı halk bunda çeker cür‘ a-i helāk

husbīde-i firāş-ı emāndır nüfūs hep

bir ʔop-1 ŧuʕ le-naʔde bī-ʔayd-1 vehm ü bāk

subhāne men taḥayyera fi ŧunʕ ihiʔl-ʕ uʔul

subhāne men biʔudretiḥī yaʕ cizüʔl-füḥül

520-dendān-1 ŧīre loʔma olur āhuvān-1 zār

bir gūsfendi ʔuʕ me ʔılar gerek cān-ŧikār

bīcürm iken ğıdā-yı ʕ anāib olur meges

ğük-i zaʔfi ʔūt idinür bī-vesīle mār

bīcünḥa mākiyān beçeyi çāk ider zağan

bīsādıḳa dü pāre ider mūŧı mūŧ-ḥār

26b

günciŧk-i iy bāŧe-i perrān helāk ider

eyler tezervi pençe-i ğadrinde bāz ḥār

mār-1 zemine loʔma olur murg-1 tiz-per

murg-1 hevāya ʔuʕ me olur māhi-i biḥār

525-ğavvāŧı ḥırŧ-1 gevher ider loʔma-i neheng

kebgi ümīd-i dāne ider teleye ŧikār

dürdāne-i derūnı içün çāk olur ŧadef

āvāzıdır ʔafesde iden bülbüli nizār

bīdesterin helākine ḥayye olur sebeb

ʔatl-i samūr-1 zāra olur postu medār

ġālib zebūnı a'idedir eylemek telef
yerde hevāda baħrde cārī bu ġirūdār

Eyzān

gāh āfitāb u gāh kevākib gehi cemād
oldı ilah-ı mu' tead züre-i ' ibād

530-geh ' icl ü gāh āteş-i Yezdān u Eħrimān
geh nūr-ı zulmet oldı azāyā-yı i' tiād

' al u cemāl ' aş ilah oldı bir zamān
bütlerle oldı bir nice yıl cümle bilād

encām irdi nevbet-i tevħīd-i zāt-ı ha
geldi zuhūra bunda da bi fitne bi fesād

geh ' ayn u gāh ġayr şanup ħalk u ħāliı
geh cem' e gāh fıra ' uul itdi i' timād

oldı hezār zād diyüp geh şıf' ata ' ayn
bir aşlda gehī nie aşl itdi ittiād

535-her şaş nefş ' unşuruna nisbet eyleyüp
' alınca bir ilah-ı müşahaş ider murād

yek digere ne rütbe muħālifse şaş u ' al
' ālemde oladar müteħālifdir i' tiād

hikmet budur ki âherine haşm olur bilüp
her kavm hâlika hulûş ile etmekdir inkiyâd

ammâ bu ihtilâf ile maşşudı cümleñiñ
bir hâlika hulûş ile itmekdir inkiyâd

27a

Eyzân

güller güller figânla geçer ‘ömr-i ‘andelîb
bîmâr ihtizârda ücret diler tabîb

mânend-i lâşe na‘ ş-ı tüvânger zelîl-i hâr
kerkes mişâl vâriş ü ğassâl nâ-şekîb

540-bâlin-i nâza hâce-i şehre eyler ittikâ
hâk-i mezellet üzre yatur aç bir ğarîb

pertev fûrûz-ı bezm- tarab şem‘ -i hânde-i rîz
pervâne-i şikeste per-üftâde-i lehîb

şûm u başal çü nergis ü lâle güşâde-leb
maḥbûs-ı künc-i maḥfaza-i tengnâda ṭîb

bister nevâz- ‘izz ü şafâ aḥmaḥ-ı ḥasîs
külhan-nîşin-i züll ü hevân ‘âḳil ḥasîb

geh devlet-i cihândan ider cehl behre-yâb
geh loḳma-i ‘aşâdan ider ‘aḳl bî-naşîb

545-maḳbul-i bezm-i űoḫbet olur műfsid-i le'ım
menfűr-ı taḅ'-ı 'ālem olur nāűih-i muűıḅ

gāhı muḫaḳḳar-ı cűhelā űā'ir-i belıg
gāhı musaḫḫar-ı ḫumaḳa fāzıl-ı edıḅ

bir 'āciziḡ ma'ıűeti noḳűān-pezir olur
bir zālimiḡ uműru ider kesb-i fer ű zıḅ

subḫāne men taḫayyera fi űun' ihi'l-' uḳul
subḫāne men biḳudretiḡ ya' cizű'l-fűḫűl

yārab nedir bu dehrde her merd-i zű-fűnűn
olmuű belā-yı 'aḳl ile ārāmdan maűűn

550-yārab niḳűn bu 'arűada her űaḫű-ı 'ārifıḡ
miḳdār-ı fazlına gűre derdi olur fűzűn

her ḳaḡı suya 'aḫf-ı nigāḫ itse biḫuzűr
her ḳaḡı űeye űarf-ı ḫayāl itse 'aḳl-ı dűn

műmkűnmidir ḫaḳıḳat-ı eűyāyı vezn ű derk
mızan-ı 'aḳla dirhem-i ta'dıl iken zűnűn

27b

gűncide-i baűıret olur mı bu 'acz ile
ḫaysiyyet-i ḫavādiű ű keyfiyyet-i űűn

gūyā ki bunca miḥnet ü ğam az gelüp olur
bir de taḥakküm-i cühelā ile baĝrı ḥün

555-bilmem ki muḳtezā-yı niḫām-ı cihānmıdır
dā'ım cihānda cāhil olur mes'adet-nümün

cārī cihān cihān olalıdır bu ḳā'ide
bir aḥmaḳ-ı denīye ehl-i dil-zebün

nādān-ı firāz 'izz ü sa'adetde ser-firāz
dānā ḥazīz-i 'acz u mezelletde ser-nigün⁴²

Eyzān

düşdi cüdā na'īm-i şafādan Ebu'l-beşer
oldı Ḥalīl'e tecrübe-geh gerden-i beşer

Ya'ḳüb'ı kıldı firḳat-ı ferzend eşk-bār
oldı Cenāb-ı Yūsuf'a çāh-ı belā maḳarr

560-Eyyüb'ı 'illet-i beden iḻletdi zār zār
miñşār iyledi Zekeriyā fedā-yı ser

başı kesildi ğadr ile Yaḥyā-yı Mürselin
çıḳdı semāya zulm ile 'İsī-i bī-peder

ṫā'ifde na'lī la'le dönüp oldı hem şikest

⁴² nādānı kām-perver ider ṫālī' bülend
ehl-i kemāli sâ'il ider baḥt-ı vājgün

Yevm-i Uḫud'da dürre-nāb-ı Peygamber⁴³

te ʿşīr-i semm ile eyledi Şiddīk-i irtihāl
oldı şehīd-i tīg-i kazā 'ākıbet 'Ömer

encām irdi cāmī' -i Kır'ān şehādete
āḫir cenāb-ı Ḥaydar'a da itdi tīg-i eṣer

28a

565-mesmūmen itdi zād-ı Ḥasan 'Adn'e intikāl
mazlūmen oldı şāh Şehīdān büride-ser

her kimde 'aşk ğālib ise kurb-ı Ḥazret'e
ol deḡlü andadır elem ü derd-i bīşter

subḫāne men taḫayyera fi şun' ihi'l- 'uḡul
subḫāne men biḡudrethi ya' cizü'l-füḫül

kimdir bu 'aczi ḫāşş kılan nev'-i ādeme
kimdir bu nev'-i eṣref iden cümle 'āleme

şeytān u nefsi kimdir iden ālet-i şürūr
kimdir ḳoyan zebūn-ı hevāyı cehenneme

570-Manşūr'u kim düşürdi Ene'l-Ḥaḳḳ diyārına

⁴³ taş baġladı meccā' ile batn-ı pākine
dünyāya raġbet eylemedi seyyidü'l beşer

kim virdi hüküm-i katli için şer‘-i ekreme

kimdir şarābı hürmet ile telh-kām iden
i‘māl-i cām u bādeyi kim öğreden Cem’e

kimdir Yehūd’ı münkir-i i‘cāz-ı haqq iden
kimdir Mesīh’i nefh kılan zāt-ı Meryem’e

kimdir viren cesāret-i şerr ü fezāhati
Sufyān’a Ca‘de’ye Şemr’e İbn Mülcem’e

kimdir Naşir-i Tūs’u Hülāgü’ye sevğ iden
Musta‘şım’ı kim itdi qarīn İbn-i ‘Alkem’e

575-kimdir viren ‘alīle tedāviye ihtiyāc
kimdir koyan meziyyet-i işlāhı merheme

zenbūr kimden eyledi taḥşīl-i hendese
būlbüllere kim eyledi ta‘līm-i zemzeme

kimdir bu kārğāha çeken perde-i ḥafā
kimdir viren taşavvur-ı teftīş ādeme

Eyzān

itmiş kimisi rāḥatın iḳbāl için fedā
olmuş kimi beliyye-i idbāra mübtelā

olmuş kimi t̄üvānger-i devrān iken z̄elīl
olmuş kimine ş̄erveti sermāye-i ‘anā

28b

580-topl̄ar kimisi vāriş ü h̄adiş için n̄ük̄ud
eyler kimisi ş̄ervet için ‘ömrini hebā

düşmüş kimi tecessüs-i kibrit-i aḥmere
olmuş kimine m̄ucib-i iflās kimyā

itmiş kimin ḥariş-i kıtāl ārzū-yı şān
kılmış ṭam‘ a kimisini cān dāde-yi vegā

olmuş kimi musaḥḥar-ı efsūn-ı çeşm-i yār
olmuş kimi muḥayyed-i gīsū-yı dilrübā

etmiş hevā-yı lāle kimin dāgdār-ı ğam
olmuş kimine derd-i gül ü yāsemen belā

585-tefriḳ için kimisi oḡur ruḡye-i fūsūn
tesḥīr için kimisi yazar n̄uşa-i du‘ā

olmuş kimi şafā ile rind-i piyāle-keş
olmuş kimisi ḥırş ile üftāde-i riyā

itmiş ḥulāşa bir emel-i ḥāş-ı bī-lüzūm
her şahş-ı ḥürü ḡayd-ı esāretle mübtelā

Eyzān

mazlūma zālīm eyler iken zulm ü ğadr ü āl
kārında āşim oldığını eylemez ħayāl

emvāl-i ħalkı sārīķ olup sārīķim dimez
ķātīl vebāl-i ķatle daĥi virmez iĥtimāl

590-ber-veķ-i ħaķķ beyān ider elbette fi'iline
her ķaņġısından eyler isenġ ayrıca sū'āl

bir memlekette şalb olunur ķatı'ı-ı tarīķ
bir yerde mūcib-i şeref ü faĥr olur bu ħāl

bir beldede ĥicāb-ı zenān 'ayb olur yine
bir şehrde bu ħālet olur bā'ış-i cemāl

meşreb olur şarābı içip ĥürmetin bilür
mezheb olur ĥuķūķ-ı 'ibādı görür ĥelāl

29a

bir 'āķil-i müsellemetü'l-etvāra maĥrem ol
mişvār u tavrını nażar-ı i' tibāra al

595-seyret ne deņlü vaz-ı ġarībi ider zuhūr
kim her biri cünūna olur başķa başķa dal

vābestedir ħayāline ef' āli herkesiņ
kimse umūruna idemez nisbet-i zālāl

‘ aql u cünümü bâtıl u haqqı beyân için
yoğdur cihānda hayf ki mizān-ı i‘ tidāl

subhāne men taḥayyera fi şun‘ ihi’l-‘ uqul
subhāne men biḳudretiḥi ya‘ cizü’l-fühül

eyler şabāḥ şāmı vü leylı nehār ider
şayfı kılar şitā vü ḥazānı bahār ider⁴⁴

600-cism-i Ḥalīl’e nārı ider nūr ḳudreti
nūrı Kelīm’e ḥikmeti hem-reng-i nār ider

Leylī-i ḥüsnü çeşmine Şirīn gösterüp
Ferhād ‘ aşḳ derd ile Mecnūn uzār ider

demlerce bir tam‘ alar kılar ḳalbi biḥuzūr
yıllarca bir emelle dili bī-ḳarār ider

bir mülki bir ḥariş-i sitemkār için yıḳar
bir ḳavmi bir münāfiḳ ile tārümār ider

bir cismi ‘ izz ü nāz ile şād-sāl besleyüp
encām-ı kār pençe-yi merge şıḳar ider

605-yüz yılda bir vücūdı ḳılup genc-i ma‘ rifet
āḫir yerin nişimen-i ḥāk-i mezār ider

⁴⁴ nez‘ -i ḥayāt-ı ḥayy ider emvāta cān virir
eyler ğubārı ādem ü cismi ğubār ider

‘ārif odur ki mu‘terif ‘acz olup Ziyā
bu hādīṣāt cāriyeden i‘tibār ider

mülkünde haqq-ı tāṣarruf ider keyf mā yeṣā
isterse kevni yoğ ider isterse var ider

Eyżān

29b

Terkīb-i Bend⁴⁵

sākī getir ol bādeyi kim māye-yi cāndır
arāmda ‘aql-ı melāmet zedegāndır

ol mey ki olur şaykal-i dil-i ehl-i kemāle
nā-puhtelerin ‘aqlına bādī-i ziyāndır

610-bir cām ile yap hatırı zīrā dil-i vīrān
mehcūr-ı harābāt olalı hayli zamāndır

sākī içelim ‘aşkına rindān-ı Hudā’nın
rindān-ı Hudā vākıf-ı esrār-ı nihāndır

sākī içelim rağmına şūfī-i harīşin
kim maqşadı kevşer emeli hūr-ı cināndır

‘aşk olsun o pīr-i meyperverde-i ‘aşka
kim bādesi şad-sāle vü sākīsi civāndır

⁴⁵ Ziya Paşa’ya ait terkib-i benddir.

pîr-i meye şor mes'ele var ise şüpheñ
vâ' izleriñ efsâneleri hep hezeyândır

615-ben anladığım çarh ise bu çarh-ı çep-endâz
yahşi görünür şüreti amma ki yamândır

benzer felek ol çenber-i fânûs-ı hayâle
kim naqş-ı temâşîli seri' ü'l-cereyândır

sâkî bize mey şun ki dil-i tecribet-âmûz
endîşe-i encâm ile vaqf-ı halecândır

iç bâde güzel sev var ise 'aql u şu'ûruñ
dünyâ var imiş ya ki yoğ olmuş ne umûruñ

yetmezmi bu kaşrî revîş-i ağreb-i 'âlem
bir menzile irmezmi 'aceb kevkeb 'âlem

620-şimdi uyuyanlar o zamânda uyanırlar
bir şubha reşide olur âhîr şeb-i 'âlem

pâmâl ider encâm kimiñ üstüne dönse
âgâz ideli devre budur meşreb-i 'âlem

biñ böyle cihân zerü sîm olsa yetişmez
mümkünmi ki is'âf oluna maţlab-ı 'âlem

30a

h̄ariçden eger olsa temāşāsına imkân
müdhîş görünür heykel-i müsta‘ceb-i ‘âlem

almış yükünü şöyle ki seyrinde h̄alelsiz
bir zerre dahı kaldıramaz merkeb-i ‘âlem

625-ebnâ-yı beşerde alacamı bu mu‘ādāt
bilmem ne zamân orılacak mezheb-i ‘âlem

her şafhada bir şekl-i haıat ider ibrâz
her gün çevirir bir varaa maleb-i ‘âlem

bi ders-i ma‘ârif ounur her varaında
yârab ne güzel mekteb olur mekteb-i ‘âlem

bu cism-i kesîfî neresi merkez-i uvvet
yârab ne maıyye ile gezer âlib-i ‘âlem

subhâneke yâ men h̄alaa’l-h̄ala vasînâ
subhâneke subhâneke subhâneke elifâ

630-ey udretie olmayan âgâz u tenâhî
mümkün degil evşâfîı idrâk kemâhî

her nesne ılar varlıına h̄üsn-i şehâdet
her zerre ider vahdetie ‘arz-ı güvâhî

hükümün kılar ızhâr bu âşâr ile mihri
emriñ ider ibrâz bu envâr ile mâhı

dilsîr-i bisât-ı ni‘amıñ murğ-ı hevâyî
sîrâb-ı zülâl-i keremindir şuda mâhî

eyler keremiñ âteşi gülzâr-ı Halîl’e
mağlûb olur peşşeye nemrûd-ı mübâhî

635-zâlimleri ‘adliñ ne zamân hâk idecekdir
mazlûmlarıñ çıkmadadır göklere âhı

bîgânelere münhaşır envâ‘-ı huzûzât
miñnet-zede-i ‘aşkıñı maşşûş devâhî

sensin iden idlâl niçe ehl-i tariķi
sensin iden ihdâ niçe gümgeşte-i râhı

30b

hükümün ki ola mücib-i hayr u şeri ef‘âl
yârab ne içündür bu evâmir bu nevâhî

sendendir ilahî yine bu mekr u bu fitne
bu mekr u fitne yine sendendir ilahî

640-güftî bikün ü bâz zeni seng-i melâmet
dest-i men ü dâd-ı tû der rûz-ı kıyamet

bir kıatre içen çeřm-i pür hūn-ı fenādan
başın alamaz bir dağı bārān-ı belādan

āsūde olam dirseđ eđer gelme cihāna
meydāna dūřen kıurtılamaz seng-i kıazādan

řābit-i kıadem ol merkez-i me'mūn-ı rızāda
vāreste şuşup dā'ire-i havf u ricādan

tursun kefi hūkmūnde terāzū-yı 'adālet
havfıđ var ise mađkeme-yi rūz-ı cezādan

645-her kim ki arar būy-ı vefā řab-ı beđerde
beđer ađa kim devlet umar zıll-i hūmādan

bī-bađt olanın bāđına bir kıaťresi dūřmez
bārān yirine dūrr ü gūher yađsa semādan

erbāb-ı kemāli çekemez nākıř olanlar
rencide olur dīde-i huffāř ziyādan

her 'ākıle bir derd bu 'ālemde muķarrer
rāđat yařamıř var mı gūrūh-ı 'uķalādan

hall itmediler bu luğazığ sırrını kimse
biđ kıāfile geçdi hūkemādan fuzelādan

650-kıl řan'at ūstādı tađayyūrle temāřā

dem urma eger ‘arif iseñ çün ü çırādan

idrāk-i me‘āli bu küçük ‘aqla gerekmez

zīrā bu terāzū o kadar şıķleti çekmez

31a

dehriñ ne şafā var ‘acabā sīm ü zerrinde

insāna bırağur hepsini ħīn-i seferinde

bir reng-i vefā var mı nazār kııl şu sipihriñ

ne leyl ü nehārımda ne şems ü kamerinde

seyr itdi hevā üzre denür taht-ı Süleymān’a

ol salţanatıñ yeller eser şimdi yerinde

655-ħür olmaķ olur ister iseñ olma cihānıñ

zevķinde şafāsında ğamında kederinde

cānān gide rindān tağıla mey ola rīzān

böyle giceniñ ħayr umulur mı seherinde

ħayr umma eger şadr-ı cihān olsa da bi’l-farż

her kim ki ħasāset ola ‘ırķ u güherinde

yıldız arayup gökde niçe turfa müneccim

ğaflet ile görmez kıuyuyı rehğüzerinde

anlar ki virir lāf ile dünyāya nizāmāt

biñ dürlü teseyyüb bulunur ħānelerinde

660-āyīnesi işdir kişiniñ lâfa baķılmaz
şahşın görünür rütbe-i ‘aķlı eserinde

ben her ne ķadar gördüm ise ba‘zı mazarrat
şābit ķademim yine bu re‘vīn üzerinde

insāna şadāķat yaķışır görse de ikrāh
yardımcısıdır toğruların ģazret-i Allah

ģadr ide re‘āyāsına vālī-i eyālet
dünyāda ve ‘uķbāda ne zillet ne rezālet

lāyıkımdır insān olana vaķt-i ķazāda
haķķ zāhir iken bātıl için ģükmi imālet

665-ķazı ola da‘vācı ve muhızır dağı şāhid
ol maģkemenin ģükmüne dirler mi ‘adālet

ey mürtekib-i ģar bu ne zillet ki çekersin
bir kaç ģuruşa müddet-i ‘ömrünce ģacālet

la‘net ola ol māle ki taģşīline anın
ya dīn ola ya ‘ırz veyā nāmūs ola ālet

31b

ādem olanın ģayr olur ādemlere ķaşdı
insānlıģa insānda budur işte delālet⁴⁶

⁴⁶ insān aģa dirler ki ide ķalb-i raķīķi

âdem aña dirler ki ide alb-i raiki
nefsinde daı eyleye icrâ-yı ‘adâlet

670-adık görinür kisvede erbâb-ı hıyânet
m r sid anılır vehlede a hâb-ı dalâlet

ek er ki ininin  retine s reti uymaz
y rab bu ne hikmetdir ilâh  bu ne h let

 mm d-i vef  eyleme her a  -ı dealde
o h cılarının ıdı h c  z r-i bealde

bir ‘abd-i h be  dehre olur baht ile sult n
Dahh k’ın ider mülkini bir güve perişan

ib line idb rına bel baqlama dehrin
bir d ’irede devr idemez enber-i devr n

675-z lim yine bir ulme girift r olur a ir
elbette olur ev yıkanın h nesi v r n

ek er g ril r  nk  cez  cismi ‘amelden
enc mda  henden ölür ra ne-i s h n

tezk r olunur la’n ile h cc c ile Ceng z
tebc l idil r n  irev n ile S leym n

Ölüm ben  nev’i ile kesb-i mel met

ķābilmidir elfāz ile taġyīr-i ĥaķīķat
mümķünmi ki tefriķ oluna küfr ile īmān

bir ĥākten inşā olunur deyr ile mescid
birdir nazār-ı ĥaķķda mecūs ile müselmān

680-her derdiņ olur ķāresi her iņleyen ölmez
her miĥnete bir āĥir olur her ġama pāyān

geh ķāk olunur dāmen-i pākīze-i ‘işmet
ger ‘iffet ider ādemi ārāyiř-i zindān⁴⁷

32a

zālimlere bir ġün didirir ķudret-i Mevlā
Tallahi leķad āřerakellāhu ‘aleynā

her řaĥř-ı ĥarīm-i ĥaķķa maĥremmi řanursıņ
her tāc giyen ķulsuzı Edhem mi řanursıņ

dehri arasaņ biņde bir ādem bulamazsıņ
ādem ġörinen herkesi ādem mi řanursıņ

685-ķoķ muķbil ġördümki ġüler iķi ķan aġlar
ĥandān ġörinen herkesi ĥürrem mi řanursıņ

⁴⁷ şabr it siteme ister iseņ ĥüsn-i mükāfat
fıkr eyle ne zılm eylediler Yūsuf’a iĥvān

bil 'illeti kı1 Őonra mūdāvātā taŐaddī
her merhemi her yāreye merhem mi Őanursıŋ

kibre ne sebep yoksa vezirim diyü gerçek
sen kendiŋi düstūr-ı mükerrerem mi Őanursıŋ

ey müfteħir-i devlet-i yek-rūze-i dünyā
dünyā saŋa maħŐūŐ-ı müselleme mi Őanursıŋ

ħāli ne zamān kaldı cihāna ehl-i Şam'a
sen zātıŋı bu 'āleme elzem mi Őanursıŋ

690-eŋ ummadıĝıŋ keŐ ider esrār-ı derūnuŋ
sen herkesi kör 'ālemi serserem mi Őanursıŋ

bir gün gelecek sen de periŐān olacaĝsıŋ
ey ĝonça bu cem'iyyeti her dem mi Őanursıŋ

nāmerd olayım çarħa eger minnet idersem
cevrıŋle seniŋ ben keder itsem mi Őanursıŋ

Allah'a tevekkül idenin yāveri ħaĝkıdır
nāŐād ĝönül bir gün olur Őād olacaĝdır

pek rengine aldanma felek eski felektir
zīrā feleĝiŋ meşreb-i nāsāzı dönektir

695-yā pister-i kemhāda yā vīrānede cān vir
çün bay ü gedā hāke berāber girecekdir

32b

Allah'a şıgın şahş-ı halīmīñ ğazabından
zīrā yumuşaq hūylu atıñ çiftesi pekdir

yağdı niçe cānlar o nezāketle tebessüm
şirin dağı kaçd itmesi cāna gülerekdir

bed aşla necābet virir mi hiç üniforma
zerdüz pālān ursañ eşek yine eşekdir

bed māye olan anlaşılur meclis-i meyde
işret güher-i ādemi temyīze mihekkdir

700-nuşh ile yola gelmeyeni itmeli tekdīr
tekdīr ile uşlanmayanıñ haqqı kötekdir

nādānlar ider şohbet nādānla telezzüz
dīvāneleriñ hem-demi dīvāne gerekdir

‘afv ile mübeşşer midir aşhāb-ı merātib
kānūn-ı cezā ‘ācize mi hāş dimekdir

milyonla çalan mesned-i ‘izzete ser-efrāz
birkaç ğuruşu mürtekibiñ cāyı kürekdir

īmān ile dīn aqçadır erbāb-ı ğināda
nāmūs-ı ħamiyyet sözi qaldı fuqarāda

705-iqbāl için aħbābı si‘āyet yeñi çıqđı
bilmez idik evvel bu dirāyet yeñi çıqđı

sırqat çoğalup lafz-ı şadākat modalandı
nāmūs tamām oldı ħamiyyet yeñi çıqđı

düşmenlere aħbābını zemm oldı zarāfet
dildārdan aġyāra şikāyet yeñi çıqđı

şadıqları taħkīr ile red kâ‘ide oldı
ħırsızlara ikrām u ‘ināyet yeñi çıqđı

ħaqq söyleyen evvel daħı menfūr idi gerçi
ħā’inlere ammā ki ‘ināyet yeñi çıqđı

710-evrāq ile i‘lān olunur cümle nizāmāt
elfāz ile terfih-i ri‘āyet yeñi çıqđı

33a

‘āciz olanın ketm şuşunur ħaqq-ı şariħi
maħmīleri her yerde ħimāyet yeñi çıqđı

isnād-ı ta‘aşşub olunur merd-i ġayūra
dinsizlere tevcih-i reviiyyet yeñi çıqđı

islām imiş devlete pābend-i teraḳḳi
evvel yoĝidi işbu rivāyet yeḅi çıḳdı

milliyeti nisyān iderek her işimizde
efkār-ı Frengte teba‘iyyet yeḅi çıḳdı

715-eyvāh bu bāzīcede bizler yine yandıḳ
zīrā ki ziyān ortada bilmem ne azandıḳ

zāhirde görüp bizleri Şanma ‘uḳalāyız
biz bir sürü ‘āḳil Őıfatında budalayız

‘āḳil denilür mi bize kim ḫāli bilürken
dildāde-i alāyiŐ-i nīreng-i hevāyız

yārān-ı vaḫandan bizi özler bulunursa
düşdüḳ sefer-i ĝurbete muḫtāc-ı du‘āyız

terkīb-i ‘acībiz iki ḫāŐiyyetimiz var
aḫbābımızıḅ devletiyüz ḫaŐına belāyız

720-küncide ḫurur ḫırḳamız altında küñzāt
derviŐleriz gerḫi nazarda fuḳarāyız

‘uḳbāya yarar bir işimiz yoḳ ise bārī
āzāde dil-i Őā’ibe-i zerḫ ü riyāyız

devletlülere bizleri taḥķīr düşer mi
biz ‘āciz isek de yine maḥlūk-ı Hudāyız

bir āfet-i ḥūn-ḥāra esīr oldı göñül kim
her nāzına her lahzada biñ kere fedāyız

ḥatırda turur şoḥbetiniñ lezzeti ḥālā
gerçi o şerefden niçe yıldır ki cüdāyız

725-her cevriñe rāzıların ey şāh-ı melāḥat
bizler ki ḫuluz mu‘taşım-ı bāb-ı rızāyız

33b

ister bize luḫf eyle diler bizden ırağ ol
dünyāda hemān sen şeref ü şān ile şağ ol

her millet için birdüziye ‘adliñi ‘am it
fıkr-i ğāzab-ı ḥāzret-i ma‘būd-ı enām it

bevvāl-i çeh-i zemzemi la‘netle añar ḫalk
sen Ka‘be gibi kendiñi ḥürmetle benām it

incinmemek istersen eger mülk-i fenāda
bir kimseyi incitmemege ḥaşr-ı merām it

730-bir yerdeki yoḫ nağmeñi taḫdīr idecek gūş
tażyī‘-i nefes eyleme tebdīl-i maḫām it

‘avret gibi maġlûb-ı hevâ olma er ol er
nefsiñ seni râm itmeye sen nefsini râm it

mânend-i şecer nâbit olur şâbit olanlar
her ƙanġı işiñ ehli iseñ anda devâm it

noġşanıñı bil bir işe ya başlama evvel
ya başladığıñ ƙâr-ı pezîrâ-yı ġitâm it

uġrarsa şabâ râhıñ eger semt-i ‘Irak’a
Baġdâd iline toġrı daġı ‘azm ü ġirâm it

735-merdân-ı sühândânı ziyâret idüp andan
âdâb ile git ravza-i Rûġî’ye selâm it

taġsinini ‘arz eyleyüp evvelce Ziyâ’nıñ
bu beyti huzurunda oġu ġatm-i kelâm it

meydân-ı suġende yoġiken sen gibi er
bir şâ‘ir-i Rûm oldu saña şimdi berâber

sâķî bize eñ puġtesini şun mey-i nâbıñ
zirâ işimiz himmetine ƙaldı şarâbıñ

‘aşķı ne bilür zevķini şûfî-i ‘asel-nüş
añlar mı ayıķ neş’esini ‘âlem-i âbıñ

740-beyt-i dilini dāniş ile itmeyen ābād
ma‘mūr şanur şadrını her hāne-ḥarābıñ

sīr-āb olurum şanma kıru bir görinişdir
çok teşne buldı hevesiyle bu serābıñ

34a

fırşat deminiñ eyle temāşā güzerānı
ol dīde- güşā seyrini seyr eyle seḥabıñ

bilmez kişi kıadrını ni‘amıñ gitmeden elden
şor pīrlere kıymetini ‘ahd-ı şebābıñ

aḥvālını taṭbīk ider şer‘-i kıavīme
aḥvālını endīşe iden rūz-ı ḥesābıñ

745-zülmü ayağ altında bırağdı anı seyr it
efrāsa cefā olmağın āyini rikābıñ

rāḥat bulur olmağla tenend ehl-i kıanā‘at
cānın düşürür tehlikeye hırş-ı zübābıñ

kes ḥalkdan ümmīd-i muķīm-i der-i ḥaķka ol
şāhāna ider nāz gedeyānı bu bābıñ

a‘dā-yı ‘adüvvüñ bulunan nefsiñi zabṭ it
geç her dü-serdārdan diliñi ḥālīka rabṭ it

şirîn için āh eyledi bu kūhda Ferhād
Mecnūn dağı Leylī için itdi niçe feryād

750-mānī heves-i naqş ile maḥv itdi ḥayātın
evḳātını taşvīre fedā eyledi Behzād

vāmıq da geçürdi ğam-ı ‘Azrā ile ‘ömrün
gitdi ‘ademe her birisi ḳaldı birer ad

timşāle göñül bağlama bunlar gibi sen de
ol ‘aşq-ı ḥaḳīḳi ile kevneynden āzād

bir zātı ki irşād ide ḥaḳḳ kim ider idlāl
bir şahşı ki idlāl ide ḥaḳ kim ider irşād

ḥükm eylemese āteşi itfā ide āb
emr itmese bir bayrağı taḥrīk idemez bād

755-zālīm niçe zulm itmeye ‘ādil nice itsün
yārab seniḡ emriḡ iledir dād ile bī-dād

siyyān mı muḳallidile muḥaḳḳık bir olur mı
ziynetle gelen ḥüsn ile ḥūbī-i Ḥudā-dād

şor ḥālimi andan ki benimle ola hem-ḥal
ḥāl-i fuḳarāyı ne bilür şāḥib-i irād

34b

‘āḳil ni‘am-ı fāniyeye rağbet ider mi

gāfildir olan devlet-i dünyā ile dil-şād

meyl itme diger nesneyi cūyā-yı rızā ol
peymāne gibi hemdem-i rindān-ı Hudā ol

760-lu‘bet-geh-i dehrin nesi var raġbete şāyān
bir vaqt gelir cümlesini terk ider insān

itmişmi vefā kimseye bu zāl-ı daġalbāz
Rüstem nerede Zāl kanı nerede Nerīmān

İskender’i çarḡ itdi cüdā āyīnesinden
cām u mey u sākīden ayırdı Cem’i devrān

her nefis mey-i mevti dadar ‘illet-i merge
tıb-hāne-i ‘ālemde devā bulmadı Loḡmān

dünyā ile faḡr itme ki yeksān olur āḡir
derviş-i ‘abā-puş ile sulṡān-ı cihān-bān

765-sicn eyledi Ya‘qub’a cihānı ġam-ı ferzend
zindān u cehl kıldı münevver meh-i Ken‘ān

biḡ dürlü cefā gördi Mesihā süfehādan
çekdi niçe ālām u ezā mefḡar-ı ekvān

firdevse ḡırām itdi sem ü zaḡm ile şeyḡeyn
tıġ-i siteme virdi başıḡ cāmī’-i Ḳur’ān

gitdi birağup gonçaleruñ hār arasında
döndi güle hūn ile ser-i Hāydar u Merdān

esrār-ı Hūdā ‘aql ile idrāk olunmaz
hikmetleri kıldı niçe ‘āķilleri hayrān

770-işler murād eyler ise Hāzret-i Mevlā
Lā-yüş’elü ‘ammā fa‘ala’l-lahü Te‘ālā

zann itme olur sūd saña nuķre vü zerrden
ol günki geçersin bu haţar-nāk mermerden

dirseñ olayım nā’il-i ihsān-ı İlāhī
ihsānını kaţ‘ eyleme miħnet-zedelerden

35a

vīrān-... çalış i‘māra kulübün
hāţır-şiken olma hāzer it āh-ı scherden

her kaţresi bir gevher-i yektādan ağırdır
Allah içün ol yaş ki aķar dīde-i terden

775-söyle süħanı her kişiniñ hālīne çespān
aç bülbüle gülden sözi tūtiye şekerden

mīhr-i cūhelādan pek olur haşmi –i ‘āķil
cehl içre ķalır ba‘zı püser mīhr-i pederden

dürd ise meyiñ itme şikāyet ki bu meyler
sāgarlara tak̄sīm olunur hūm-ı kaderden

haqqdır düşüren derde seni haqqa niyāz it
zīrā kişi kalkar denilür düşdigi yerden

taḥşīl-i fūnūn ile serā'ir bilinir mi
sırdan o haberdār olur kim geçe serden

780-vādī-yi taḥayyürde biraqma bizi yārab
imrār buyur emn ile bu rāhgüzerden

sālikleri sensin iden idlāl u hidāyet
şadıqlara sensin iden ifdāl u 'ināyet

zengin şanuruz kendimizi līk faqīriz
hürüz diriz ammā ki haqīkatde esīriz

da'vā-yı bulūğ eyliyoruz güdekiz el-ān
kim mā'il-i levh ü lı'b ü şeker ü şīriz

biz 'aşıkız āvāzesini çarḫa çıkardık
ammā yine dil-dāde-i cennāt ü ḫarīriz

785-her ḫalde dāniste-i 'allām-ı gūyūbuz
her lahızada manzūr Ḥudāvend-i başīriz

leb teşneleriz yol ararız deşt-i belāda
muhtāc-ı zülāl-i kerem-i rabb-ı kadiriz

a'māli ile irmedi bir kimse necāta
hep müftekir-i rahmet-i Hallāk-ı Habiriz

35b

'inde'l-urefā kadr-i bülend eyledik iḥrāz
gerçi nazār-ı ehl-i tefāhürde ḥaķiriz

zann itme teḥi giydigimiz cāme-i faķrı
gencineleriz ḥırķa-i peşimende setiriz

790-ey keç-nazarān tehlikedir bizleri taḥķir
zīrā ki biz evereng-i melāmette emiriz

āvāzelerin ğullarıḡ etmeyiz işġā
biz münselik-i şāh-reh-i ḥazreti piriz

zāhid yūri gel ders alalım naġme-i neyden
tazyī'-i ḥayāt eyleme iç sen bu meyden

her rütbeli bīmāyeyi server mi şanursın
her bir görinen kīseyi pür-zer mi şanursın

bir dilbere dil ver ki cemāli ola bākī
meyl eyledigini şūreti dilber mi şanursın

795-çok hayr olur kim çekilürsin gerü andan
her tab'ına hoş gelmeyi şer mi şanursın

ol kimsedir er kim ola ğālib zen-i nefse
her riş ü birūnı olanı er mi şanursın

mü 'min ile kāfir mütesāvi tutulur mı
sen müşk ile püşkü berāber mi şanursın

mey sīne-i rindānda küdüret birağur mı
meyhāne-i nişinānı mükedder mi şanursın

ebced okudulsa yañılur cübbe giyer çok
her merd-i zırh-püşu dilāver mi şanursın

800-huşyār bulun hırka vü tesbihe kapılma
sen bu müteşeyyihleri rehber mi şanursın

göstermesine kendini bi-hile inanma
gürg-i küheni ey kuzu māder mi şanursın

rahm eylemedi şimdiye dek kimseye gerdān
heyhāt saña merhamet eyler mi şanursın

36a

ğaddār felek bir iki gün itse de ihmāl
aldanma ki āhir idecektir seni pāmāl

sākī bize şun ol meyi kim ruḥfezādır
derd-i dil-i erbāb-ı ḥarābāta devādır

805-sākī bize bir sāgar ile eyle meded kim
ekdār-ı dili maḥv idecek cām-ı şafādan

maḥmūrlarız cān be lebiz şun o şarābı
kim ‘İsī-i Meryem gibi i‘cāz-nümādır

bir dil ki ola ‘aşk ile Ḥay tā ebed ölmez
meyyit şayılır ‘aşqdan ol cān ki cūdādır

dānā ile it şoḥbeti yā kūşenişin ol
nādānlar ile muḥtelif olmaḥ ne belādır

bāb-ı Ḥaḫḫ’a iḳbālde aḡma ḥasenātın
pāy-ı melaḡı şanma Süleymān’a sezādır

810-āteş mi mü ’eşşir anı itmekde idāre
çarḡın ḥarekātı eşer-i şun‘-ı Ḥudādır

sūrāḡ açan sinelere tīr-i ḳaderdir
ḡaltīde iden başları şemşir-i ḳazādır

şā’irlere ey nāḳil-i şānī dil uzatma
ḥaḫḫın kerem-i ḥaşına maḫzar şu‘arādır

üstād-ı süḥandır bilüriz Ḥazret-i Ruḥî
muḥtārımız ammâ ki bizim mîr-i Zîyâ'dır

ḳadriñ sözi iş'âr ider erbâb-ı kemâliñ
eş'ârı dil-âviz olur aşḫâb-ı kemâliñ

815-bülbüller ider âteşe düşmüş gibi nâle
zîr-i şüḳadan güller ider ḫande bu ḫâle

ayrılmamağı câmdan eyler saña işrâb
bir dem bırağur mı nazar it sâğarı lâle

kilk-i ezeliñ itdigi taḳsîmde düşmüş
ibriḳ-i vuzû zâhide 'ayyâş piyâle

ister isen olmak ...-ı ḳalbden âzâd
her kârıñı rabbü'l-felâḳa eyle ihâle

36b

âfâḳda âyâ bulunur mı aranılsa
bir merd ki meyl eylemeye câh ile mâle

820-noḳşân ü kemâli ile uğraşmaya ḫalkıñ
ḫaşr eyleye evḳâtını taḫşîl-i kemâle

'âḳillere 'âlemde olur aḳdem-i âmâl
tedric ile zâtındaki noḳşânı izâle

hep hālini iŧlāha alıŧ ehl-i ŧu‘ūr ol
ben ŧā‘ir-i vatim diyerek tā’ima hıyāle

bir ŧubhı seyāhatde iken ugra Nesimā
rāmgeh-i Hüsrev ü ilīm-i cemāle

hicrile neler çekdiğini Nāci-i zārın
‘arz eyle nihāyetce cevāb al bu sū’āle

825-ey derd-merā nāle resīdest be-kürsī
ey dost erā hāl-i men-i hastene pürsi

37a

43. Sayfa Birinci Kısım Boŧ

37b

bülbül bāga girüp yapmış yuvayı
görmüşki gülleri cümle hār almış

bozulmuş gülşeniğ āb u hevāsı
gülün her yanını mūr u mār almış

bozmuşlar yuvasınığ yabancı kuşlar
yavrıların çekmiş mār ile mūşlar

kurmuş otağların bāga baykuşlar
o zamān bülbüli āh u zār almış

830-bakup güle bülbül âh eyler ağlar
hasret odı ile bağrını dağlar

gözlerinden yaşlar şu gibi çağlar
gülün ħarmânını şanki nâr almış

öfkelenmiş ħanbur felek bülbüle
pejmürdelik virmiş güle sünbüle

düşürmüş gülşene büyük ħulgule
şanki bu ‘âlemi sitemkâr almış

derdiñ baña ‘Abdî söyler iken gül
gördüm boynın egmiş bir yaña sünbül

835-küskün küskün gezer zavallı bülbül
beñzer ki felekden bir âzâr almış

Temmet

38a

...10 Ramazân 1321

bu dem çehre-nümâ oldı meh-i ħarra-yı raħmanı
revâdır giysem girâyım başına tâc-ı sultânı

olupdur gülşen-i bâğa irem etrafı dünyânıñ
güşâde her cihetde bâğ-ı ‘irfânıñ gülistanı

gönüller pür neşâţ pür zevħ sürûrile olup mâli
sütühât me‘âlî şâ‘ire bir luţf-ı rabbânî

hibe m̄anend-i b̄ülb̄ül nağme-dār-ı vu‘āzla ḥuffāz
cevāmī‘ ü mesācidde oğur resm-i furqānı

840-zülāl-i raḥm u ‘afva teşne efrād-ı beşer billāh
‘uşāt-ı mü’mine bekler bu aydan ni’-m-i ğufrānı

ne bedbaht o zümre ki bu eyyāmda kıala maḥrūm
kibārile ... vāşıl iken feyz-i subḥānı

bu māhıñ ḥāşşe-yi ‘ulviyyesindendir bu aḥvāl kim
ider tesbīḥ perest elbet zühhād-ı ḥarīşānı

muvaqqit olsam da tövbe günāha nūş-ı şarāb itmez
çevirir mescide meyḥānedende rāh-ı rindānı

38b

siğara kaḥve içmekden ola göre bu neye maḥrūm
şıkılmaz şanma ki zinhār bu dem tiryākiniñ cānı

845-muḥaqqak itmeyenler ‘ömri içre secde-i raḥmānı
bu māh-ı ‘ālī cāha taḥşiş eyler diye dīn ü imānı

bilā şekk māh u ḥürşid̄ine başka bir tecellidār
ki kaḫlar kâ’inatı büsbütün eşvāk-ı nurānı

semāda görse ḥürşid̄i aña meh-i nigāh eyler
şanur kürsiye çeşmān göge çıkmış kıt‘a-i nāfi

niçe eṣrārıñ efkârı bu âyda ḥayra maṣrūfdur
‘aceb silsile vü zincîre merbûṭ dīv ü şeyṭânı

idem tavṣîfe ... kemâhıñ eldedir fırşat
kaṣîdem kaṣdı tebrîk olsa da ger mâh-ı ğufrânı

850-sütühâtde füyûzâtım o nûrdan muḳtebes elbet
sezâ taḳdîm idersem ‘âmme üzre şân-ı mîrânı

muṭahhardır dense ism ü sinn-i ṭâhir paşâ lâ budd
irer bay u gedâya her zamânda berr ü iḥsânı

39a

degil muḥtaş bu mâha cevri ol zân u zîşânıñ
güşâde herkese her bir zamânda ni‘ met ü nânı

seḫâda ḫâtemi ḥayrân ider billâh şâbit beg
veliyyü’n-ni‘ meti oldır bu ‘ abdin ‘ arz idem ânı

kemâline irer bir ferd bulunmaz şi‘ r ü inşâda
aḫa taḫşîş olunmuş şanki baḫa feyziñ erkânı

855-ve r ‘ade tev’em şıddıḳ-ı ekber mîr-i şıddıḳdır
me‘âlîde anuḫda başḳa dürlü şöhret ü şânı

‘Alî Bege Ḥaydar-ı kerrâr içün Ḥayrû’l-ḫilâf olmuş
begim Ḥâlet bege ufḳ-ı edebde görmedim şânı

Celālū'l-dīn Ḥayreddīn bu begler necm ü zehrāyı
reḳābetle geḳüp tanzīr ider māh-ı dıraḣşānı

hadd-i nūrı begiñ gözler ḳamaşır nūr-ı feyzine meh
alup envār-ı inkārım didim evşāf-ı mīrānı

bunlarıñ bāb-ı luḳfıdır güşāde cümleye her ānı
hahiş oldılar bunlar ...ceddin ger mekānı

39b

860-bunlarıñ sofrasında ḣaz alır bay u gedā dā'im
faḳīrān derdine bunlar ider her yerde dermānı

bütün ḣalḳ luḳfına dil-bestedir bunlarıñ eyvānı
göñül cezb itmede tanzīr iderler vech-i cānānı

‘ulūvv himmet u hem şānı ‘ulviyyet
bunlara ḣaşr olunmuş şanki bir mevhüb-ı rabbānı

du‘ālar eyleyüp tertil-i şurū‘ ide vaşf-ı me'mūrānı
içünde eylemek lāzım saña cehd-i ferāvānı

hemān ḳā'im-i maḳām-ı ‘ālī maḳamıñ medḣine şāfī
anıñ ismini zikr itmek odur bir ‘iffet-i a'yānı

865-cenāb-ı ḣākim ḣükmşināsıñ şānına ...
dīne müftī el-su‘ūd yāḣūd o ‘ilmiñ baḣr-ı ‘ummānı

mücessem bir edeb şanki müdür-i beyt māl-i zāhir
emīn şandığıñ medhinde oldum bize hayrānı

me‘ālī burcuna mi‘rāc idenlerden sū’āl eyle
umūr-ı zabt u rabtın nicedir ādāb u erkānı

40a

egerçi himmeti ol zāt-ı ‘ālī kıadriñ olmazsa
kemāhda formadır ancak polisle kıomiser ‘unvānı

eger a‘zā-yı meclis-i hālını eylersen istizāh
biri şā‘ir-i zi-kādrin dimem ben sırr-ı ketmānı

870-hesābān-ı güzeşte olsa gerçi ber taraf lā-büdd
olurdum tācirānıñda bihakkın menkıbehānı

faķat ben medh ider olsam beni ta‘yīb ider anlar
ger olmuş yüzde beşden bir hesābıñ sine-i sūzānı

ma‘āşī kıoķısıñ tağyır için şormaķda hācılar
bu māh için şışeye mevzū‘ olan ‘itrile reyhānı

şehā geldiyse nevbet rüknüne cāmi‘-i küberānıñ
cenāb-ı fevziniñ her anda var ‘ulviyyet-i şānı

‘uluvv-ı himmetiñ taķdīs ider bu hāme-i kemter
kıbāriyle şutāre gösterir o ders-i edyānı

875- gönüller fevz-i i'lâdan olur mâli muhakkak bu
tilâvet itse huffâz ğavğasız âyât-ı kūr'ânı

40b

cenâb-ı şeyhiñ elbetde maķâm kılmış kudsine
alınur meclisinden dâ'imâ nefhân-ı 'irfânı

cemâ'ate devâm itmegde olmaz ...akrânı
müe'zzin luş idüpde terk iderse ğayra ezânı

imâmet kařdıñ eylerse eger bir hoş edâ hâfiz
olur mı beşere ki tezyîn ider revnâķ-ı imânı

ne var Allah için ne fırsatmı şımağ-ı mü'mini ta'zîb
sükût itsün de olsun tek aña o mihrâbıñ yanı

880-faķaķ tekmiil-i sünnet itmeden başlar mü'ezzinler
hemân tanzîr-i barķ eyler bir eyler imâm hanbel-i şânı

hâķîb bülbül-i âvâz gerçi çıķsa minbere bi'llâh
mübârek huřbeniñ bir ben degil herkesde hayrânı

egerçi başķa eyyâmda bulunmaz beş nefer amma
bugün hâm şūfîniñ câmi'de yoķdır hadd-i pâyânı

yeter ihsân ne hâcet eylemek güftârıñı itnâb
bu nazmıñ artırır şonra seniñ çün cinnet-i 'unvânı

41a

yürü ey bî-vefâ hercâyi güzel
gönlüm o sevdâdan vaz geldi geçer

885-şoldı açılmadı gonca-yı emel
şoñ bahâra irdik yaz geldi geçdi

sana şerh eylerken hicrân-ı aşkı
dizinde okudum destân-ı aşkı

büselerle aldım a'yân aşkı
unutma... arada söz geldi geçdi

hüsünüñ bu kadar neden öğündüñ
bir yanar âteşdin sinemde söndüñ

ahd ü peymân itdüñ sözünden döndün
bu da bir hevesmiş tiz geldi geçdi

41b

48. Sayfa Birinci Kısım

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حدثنا الشيخ الامام الوجله المفضل الؤستاذ ركن الملة والدين
مختار المؤتمة فى العالمين محمد بن ابى بكر بن يوسف الفرضانى رجة الله عليه
قراءة عليه فى بلدة سمرقند فى شهر رسنه اربع وسبعين وخمسائة قال
اخبرنى الشيخ الامام محمد المؤتمة والدين ابوالثيث احمد بن عمر التفسى
رحة الله عليه قال اخبرنى الشيخ الامام الزاهد الوالد نجم المؤتمة والدين
ابو حفص عمر بن محمد بن احمد التفسى رحمه الله عليه قال اخبرنى الشيخ
الزاهد الحجاج ابوبكر محمد بن الحسين بن عبد المومنين بسطام التفسى
الغويدينى بقراءة عليه رحمه الله عليه قال اخبرنى الفقيه ابو يعقوب
يوسف بن الموطلى قال اخبرنى الفقيه ابراهيم ابو حامد احمد بن
أصر بن طاهر السجى رحمه الله عليه قال اخبرنى الشيخ ابو الحسن محمد بن
على ابن ضجر الؤزى قراءة عليه فى منزله فى دار جعفر الصادق رضى الله عنه
قال اخبرنى ابوالقاسم عمر بن محمد بن سيف البغدادى الكاتب قال
اخبرنى ابو عبد الرحمن عبد الله ابن الحسين بن نصر العاسطى قال
حدثنى اسحاق بن وهب العلوف قال حدثنى جاد بن عمر النصبى
عن السرى بن خالد عن جعفر بن محمد عن ابىه عن جدّه عن على بن
ابى طالب رضى الله عنه قال دعانى رسول الله صلى الله عليه وسلم
واوصانى بهذه وقال يا على أنت مېى بمنزلة هارون من موسى

48

⁴⁸ Bize şeyh, imam, en yüce, en faziletli, üstad, milletin ve dinin rüknü, âlemlerdeki imamların seçkini Muhammed b. Ebû Bekr b. Yusuf el-Fergânî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) 574 senesinin ayları içinde Semerkand beldesinde kendisine kıraat olunarak rivayet etti. O şöyle dedi: bana şeyh, imam, mecdü'l-eimmeti ve'd-dîn Ebu'l-Leys Ahmed b. Ömer en-Nesefî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) haber verdi. O şöyle dedi: bana şeyh, imam, zâhid, necmü'l-eimme ve'd-dîn'in babası Ebû Hafs Ömer b. Muhammed b. Ahmed en-Nesefî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) haber verdi. O şöyle dedi: bana şeyh, zâhid, Haccâc Ebû Bekr Muhammed b. el-Hüseyin b. Abdü'l-Emin Bistam en-Nesefî el-Guveydîni (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) kendisine benim kıraat etmemle (okumamla) haber verdi. O şöyle dedi: bana fakih Ebû Yakup Yusuf b. el-Etlehî haber verdi. O şöyle dedi: bana fakih İbrahim Ebû Hâmid Ahmed b. Efram b. Tâhir es-Siczî (Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun) haber verdi. O şöyle dedi: bana şeyh Ebu'l-Hasen Muhammed b. Ali b. Dacer el-Ezdî, Câfer es-Sâdik'ın (Allah ondan razı olsun) yurdundaki evinde kendisine kıraat olunarak haber verdi. O şöyle dedi: bana kâtib Ebu'l-Kasım Ömer b. Muhammed b. Seyf el-Bağdâdî haber verdi. O şöyle dedi: bana Ebû Abdurrahman Abdullah b. Hüseyin b. Nasr el-Vâsitî haber verdi. O şöyle dedi: İshak b. Vehb el-Allâf bana anlattı. O şöyle dedi: bana Hammad b. Amr en-Nasbî, es-Sirrî b. Hâlid'den, o Cafer b. Muhammed'den, o babasından, o dedesinden, o Ali b. Ebû Tâlib'den (Allah ondan razı olsun) bana anlattı. O şöyle dedi: Rasûlullah sallallahu aleyhi ve sellem (Allah ona salat ve selam eylesin) beni çağırdı ve şunları bana vasiyet etti. O şöyle buyurdu: **Yâ Ali!** Sen bana Harun'un Musa'ya (selam onun üzerine olsun) konumu menzilesindesin.

42a

عَلَيْهَا السَّلَامُ غَيْرَانَهُ لَوْ بَنَى بَعْدِي وَإِنِّي أَوْصِيكَ الْيَوْمَ بِوَصِيَّةٍ
إِنَّ أَنْتَ حَفِظْتَهَا عِشْتَ حَمِيدًا وَمِتَّ شَرِيدًا وَيَبْعَثُكَ اللَّهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَصِيرًا عَالِمًا **يَا عَلِيُّ** إِنَّكَ لِلْمُؤْمِنِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ
الصِّيَامَ وَالصَّلَاةَ وَالصَّدَقَةَ **يَا عَلِيُّ** وَلِلرَّأْيِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ
يَتِمُّ رُكُوعُهُ وَسُجُودُهُ مَعَ النَّاسِ وَيَنْقُرُ إِذَا صَلَّى وَحَدَّ وَنَيْشَطُ
لَهُ مَرُّ نَيْشَتِي عَلَيْهِ وَكَيْسَلٌ إِذَا زَمَّ وَيَذْكُرُ اللَّهَ تَعَالَى فِي الْمَلَأِ
وَيَنْشَطُ إِذَا خَلَّو **يَا عَلِيُّ** وَلِلظَّالِمِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ يَقْرَهُ مِنْ دُونِهِ
بِالْغَلْبَةِ وَيَبْطِشُ إِذَا امْتَنَهُ مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ وَلِوَيْيَالِي مِنْ أَنْ
يَأْكُلَ **يَا عَلِيُّ** وَلِلْعَسُودِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ يَتَمَلَّقُ إِذَا حَضَرَ وَيُغْتَابُ
إِذَا غَابَ وَيَشْمَتُ بِالمَصِيبَةِ **يَا عَلِيُّ** وَلِلنَّافِقِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ
إِذَا خَلَّتْ كَذَبَ وَإِذَا أَوْتَمِنَ خَانَ وَإِذَا وَعَدَ خَلَفَ **يَا عَلِيُّ**
وَلِلْكَاسِلَاتِ ثَلَاثُ عِلْمَاتٍ يَتَعَلَّجُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى

42b

حَتَّى يُفْرَطَ وَيُقَرَّبَ حَتَّى يُضَيَّعَ وَيُؤَخَّرَ الصَّلَاةَ حَتَّى يَفُوتَ
 أَوْقَاتَهَا **يَا عَلِيَّ** وَالتَّأْيِبِ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ اجْتِنَابُ الْحَارِمِ وَالْحَرَصُ
 عَلَى طَلَبِ الْعِلْمِ وَأَنْ لَا يَعُودَ إِلَى الذَّنْبِ كَمَا لَا يَعُودُ الْحَلِيبُ إِلَى الضَّرْعِ
يَا عَلِيَّ وَلِلْعَاقِلِ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ أَلْوَسْتِرَانَتْ بِاللَّتِيَا وَاحْتِمَالُ
 آذَى الْخَلْقِ وَالصَّبْرُ عَلَى الشَّدَايِدِ **يَا عَلِيَّ** وَالتَّحَلِيمُ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ
 يَصِدُّ مَنْ قَطَعَهُ وَيُعْطَى مَنْ حَرَمَهُ وَالْوَيْدَعُ عَلَى مَنْ ظَلَمَهُ **يَا عَلِيَّ**
 وَلِلْأَحْقِ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ التَّرَاوُنُ فِي فَرَايِضِ اللَّهِ تَعَالَى وَكَثْرَةُ
 الْكَلَامِ فِي غَيْرِ ذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى وَالطَّعْنُ فِي عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى **يَا عَلِيَّ**
 وَلِلسَّعِيدِ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ الْقَوْتُ الْحُلُولُ فِي بِلَدِهِ وَمَجَالَسَةُ
 الْعَالِمِ وَصَلَاةُ الْحَمِيسِ مَعَ الْأُمَمِ **يَا عَلِيَّ** وَلِلشَّقِيِّ ثَلَاثُ عَلَمَاتٍ

43a

الْقَوْتُ الْحَرَامُ وَاجْتِنَابُ الْعَالِمِ وَالصَّلَاةُ وَحَدِيثُهُ

49

⁴⁹ **Ey Ali!** Şüphesiz mü'minin üç alameti vardır: oruç, namaz, sadaka. **Ey Ali!** İkiyüzlünün üç alameti vardır: insanlarla beraberken rükü ve secdelerini tam yapar. Tek başına namaz kıldığı zaman kuşun taneyi gagalaması gibi kılar. Övüldüğü bir işte aktif olur. Yerildiğinde tembellik yapar. Allahu Teâlâ'yı topluluk içinde zikreder. Yalnız kaldığında ondan uzaklaşır. **Ey Ali!** Zalimin üç alameti vardır: kendinden aşağı olanlara üstün gelerek zor kullanır. İmkânı olduğunda insanların mallarına şiddetle saldırır ve onları yemeği umursamaz. **Ey Ali!** Hased eden kişinin üç alameti vardır. Geldiği zaman pohpohlar, yokken gıybetini eder, musibet sebebiyle alay eder. **Ey Ali!** Münafığın üç alameti vardır: Konuştuğu zaman yalan söyler. Kendisine bir şey emanet edildiğinde ihanet eder. Söz verdiğinde sözünden döner. **Ey Ali!** Tembelin üç

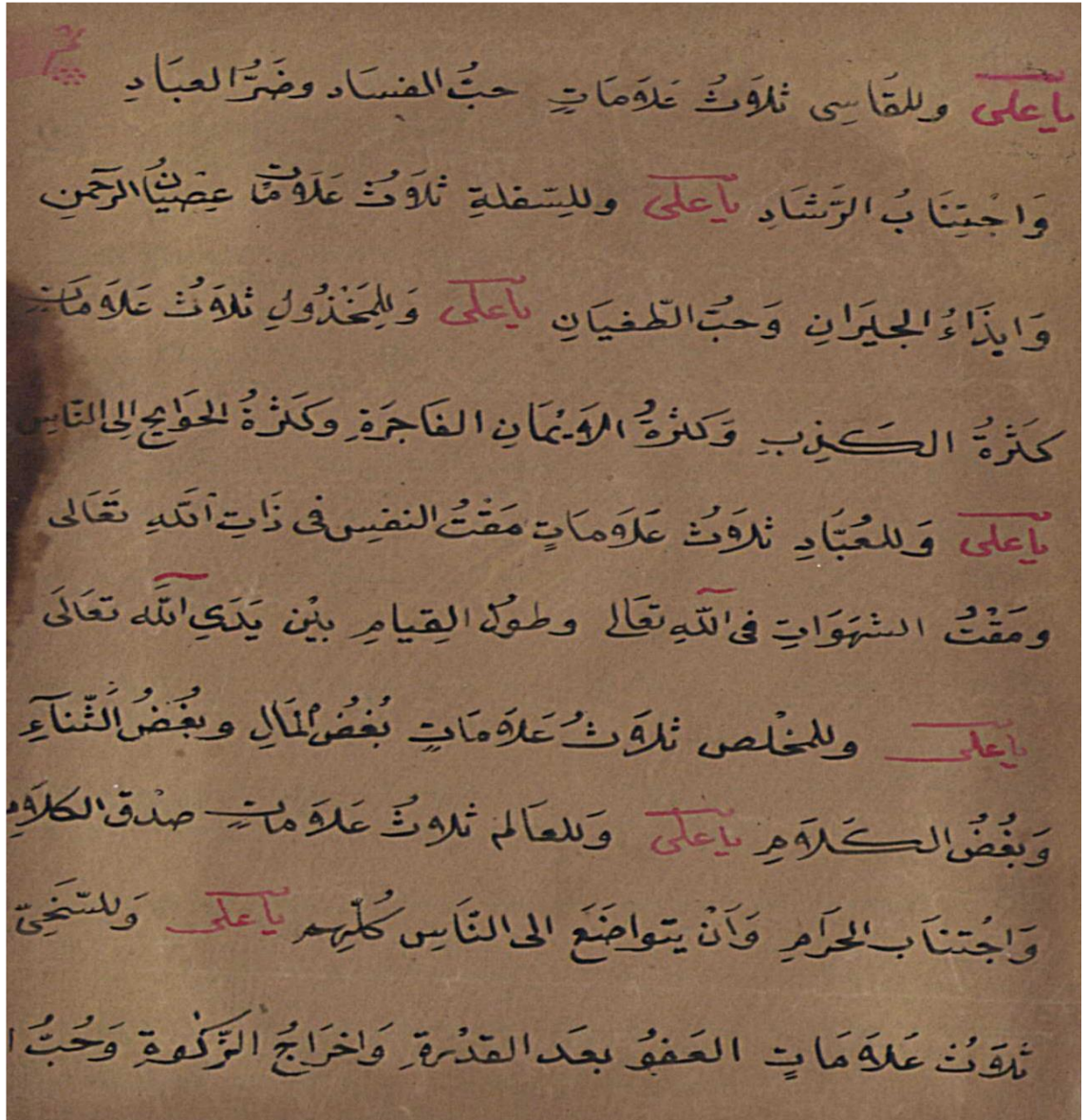
الْقَوْتُ الْحَرَامَ وَاجْتِنَابَ الْعَالِمِ وَالصَّلَاةَ وَحَدَّهُ **يَاعَلِيَّ** وَاللِّحْسَانَ
 ثَلَاثٌ عَلَوَمَاثٍ يُبَادِرُ فِي طَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَيَجْتَنِبُ حَرَامَ اللَّهِ تَعَالَى
 وَيُحْسِنُ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهِ **يَاعَلِيَّ** وَالْمَسِيئَةَ ثَلَاثٌ عَلَوَمَاثٍ يُسِيءُ
 فِي طَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَيُؤْذِي عِبَادَ اللَّهِ تَعَالَى وَيُسِيءُ إِلَى مَنْ أَحْسَنَ
 إِلَيْهِ **يَاعَلِيَّ** وَالصَّحِيحَ ثَلَاثٌ عَلَوَمَاثٍ يُصْلِحُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ
 بِالْعَمَلِ الصَّحِيحِ وَيُصْلِحُ دِينَهُ بِالْعِلْمِ وَيَرْضَى لِلنَّاسِ مَا يَرْضَى
 لِنَفْسِهِ **يَاعَلِيَّ** وَاللَّتْقَى ثَلَاثٌ عَلَوَمَاثٍ يَتَّقِي جَلِيسَ السُّوءِ
 وَيَتَّقِي الْكَذِبَ وَالغَيْبَةَ وَيَدْعُ شَطْرَ الْعَدَاوَةِ مَخَافَةَ أَنْ يَقَعَ
 فِي الْحَرَامِ **يَاعَلِيَّ** وَاللِّجْمَرَ ثَلَاثٌ عَلَوَمَاثٍ السُّرُوءَ وَاللَّهُوُ وَالنَّسْيَانَ

50

alameti vardır: Allah'a itaat hususunda gevşek davranır. Hatta ihmalkâr davranır, ihmalkâr davranır. Sonunda vakitleri geçene kadar namazı zayi eder ve geciktirir.

Ey Ali! Tevbe edenin üç alameti vardır: Haramlardan kaçınmak, ilim talebine hırs göstermek ve sütün memeye geri dönmediği gibi günaha geri dönmek. **Ey Ali!** Akıllı kişinin üç alameti vardır: dünyayı önemsememek, yaratılmışların ezalarına katlanmak ve zorluklara karşı sabretmek. **Ey Ali!** Hâlim (yumuşak huylu) kişinin üç alameti vardır: kendisine gelmeyene gider, vermeyene verir, zulmedene dua etmez. **Ey Ali!** Ahmağın üç alameti vardır: Allahu Teâlâ'nın farzlarını göz ardı etmek, Allahu Teâlâ'nın zikri dışındaki kelâmı çok yapmak ve Allahu Teâlâ'nın kullarını ayıplamak. **Ey Ali!** Mesut kişinin üç alameti vardır: kendi beldesinde helal rızık, âlim kişiyle dostluğunu sürdürmek, imamla birlikte beş vakit namaz kılmak. **Ey Ali!** Bedbaht kişinin üç alameti vardır: Haram gıda, âlim kişiden uzak durmak, tek başına namaz kılmak.

⁵⁰ **Ey Ali!** İyi kişinin üç alameti vardır: Allahu Teâlâ'ya itaatte acele eder, Allahu Teâlâ'nın haram kıldıklarından kaçınır, kendisine kötülük yapan kişiye iyilik eder. **Ey Ali!** Kötü kişinin üç alameti vardır: Allahu Teâlâ'ya itaati kötü yapar, Allahu Teâlâ'nın kullarına eziyet eder, kendisine iyilik yapana kötülük yapar. **Ey Ali!** Salih kişinin üç alameti vardır: Allah'la kendi arasını salih amellerle ıslah eder (düzeltir), dinini ilimle düzeltir, nefsi için razı olduğu şeye insanlar için de razı olur. **Ey Ali!** Muttakinin (Takva

ehlinin) üç alameti vardır: kötü kişi ile dostluk yapmaktan kaçınır, yalan ve gıybetten kaçınır, harama düşmek korkusuyla helalin kıyısından uzaklaşır. **Ey Ali!** Mücrimin üç alameti vardır: gaflet, boşa vakit geçirme ve unutkanlık

⁵¹ **Ey Ali!** Acımasız kişinin üç alameti vardır: bozgunculuğu sevmek, kullara zarar vermek ve olgunluktan kaçınmak. **Ey Ali!** Aşağılık kişinin üç alameti vardır: Rahman'a isyan etmek, komşulara eziyet etmek, taşkınlığı sevmek. **Ey Ali!** Terk edilmiş kişinin üç alameti vardır: çok yalan söylemek, çok yalan yere yemin etmek ve insanlara ihtiyaçlarını çok arz etmek. **Ey Ali!** Abidlerin üç alameti vardır: Allah'ın Zat'ına nispetle nefisten hoşlanmamak, Allahu Teâlâ için nefsin hoşuna giden şeyleri sevmemek, Allahu Teâlâ'nın huzurunda kıyama uzun tutmak. **Ey Ali!** İhlâslı kişinin üç alameti vardır: malı hiç sevmemek, övgüyü hiç sevmemek, konuşmayı hiç sevmemek. **Ey Ali!** Âlimin üç alameti vardır: doğru söz söylemek, haramdan kaçınmak ve insanların tamamına karşı tevazu göstermek. **Ey Ali!** Cömert kişinin üç alameti vardır: güc elde ettikten sonra affetmek, zekatı ayırmak, sadaka vermeyi sevmek.

الصَّدَقَاتِ **يَا عَلِي** وَبِخَيْلِ نَدَاؤِ عَلَامَاتِ أَنْ يَخَافَ مِنَ الْجُوعِ
 وَيَخَافَ مِنْ سَائِلِ يَأْتِيهِ وَمَرْحَبًا بِاللسَانِ مَعَ إِخْوَانِ الْخَيْرِ
يَا عَلِي وَلِلجَبَانِ نَدَاؤُ عَلَامَاتِ شِدَّةِ الْجُرْعِ وَاصْطِفَاقِ الْقَلْبِ
 وَشِدَّةِ الرَّهْبَةِ **يَا عَلِي** وَلِلصَّبْرِ نَدَاؤُ عَلَامَاتِ الصَّبْرِ عَلَى طَاعَةِ اللَّهِ
 تَعَالَى وَالصَّبْرِ عَنْ مَعَاصِي اللَّهِ تَعَالَى وَالصَّبْرِ عَلَى أَحْكَامِ اللَّهِ تَعَالَى
يَا عَلِي وَلِلصَّدَاقَةِ نَدَاؤُ عَلَامَاتِ أَنْ يَجْعَلَ مَالَهُ دُونَ مَالِكَ
 وَنَفْسَهُ دُونَ نَفْسِكَ وَعَرْضَهُ دُونَ عِرْضِكَ مَعَ كَيْمَانِ سِرِّكَ **يَا عَلِي**
 وَلِلْفَاحِرِ نَدَاؤُ عَلَامَاتِ يَفْجُرُ فِي الْوَيْثَمَانِ وَيَخْدَعُ النَّسْوَانَ وَيَأْتِي
 بِالْبَهْتَانِ **يَا عَلِي** وَلِلْكَافِرِ نَدَاؤُ عَلَامَاتِ الشُّكِّ فِي دِينِ اللَّهِ تَعَالَى
 وَبَعْضُ عِبَادِ اللَّهِ تَعَالَى وَالْغَضَلَةُ عَنْ طَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى **يَا عَلِي**

⁵² **Ey Ali!** Cimrinin üç alameti vardır. Açlıktan korkmak, gelen dilenciden korkmak ve hayır (isteyen) kardeşleriyle dille merhabalaşmak. **Ey Ali!** Korkağın üç alameti vardır: şiddetli kaygı, kalbinin hızla çarpması, şiddetli ürkeklik. **Ey Ali!** Çok sabırlı kişinin üç alameti vardır: Allahu Teâlâ'ya itaatte sabır, Allahu Teâlâ'nın yasaklarına (günahlara) karşı sabır ve Allahu Teâlâ'nın hükümlerine karşı sabır. **Ey Ali!** Sadâkatin üç alameti vardır: sırrını gizlemekle beraber (kişinin) malını senin malından aşağı, nefsinin senin nefsinden aşağı ve şerefini senin şerefinden aşağı görmesidir. **Ey Ali!** Günahkarın (Fâcirin) üç alameti vardır: yalan yere yemin eder, kadınları aldatır ve iftira atar. **Ey Ali!** Kafirin üç alameti vardır: Allahu Teâlâ'nın dini hakkında şüphe, Allahu Teâlâ'nın kullarına karşı nefret ve Allahu Teâlâ'ya itaatten gaflet.

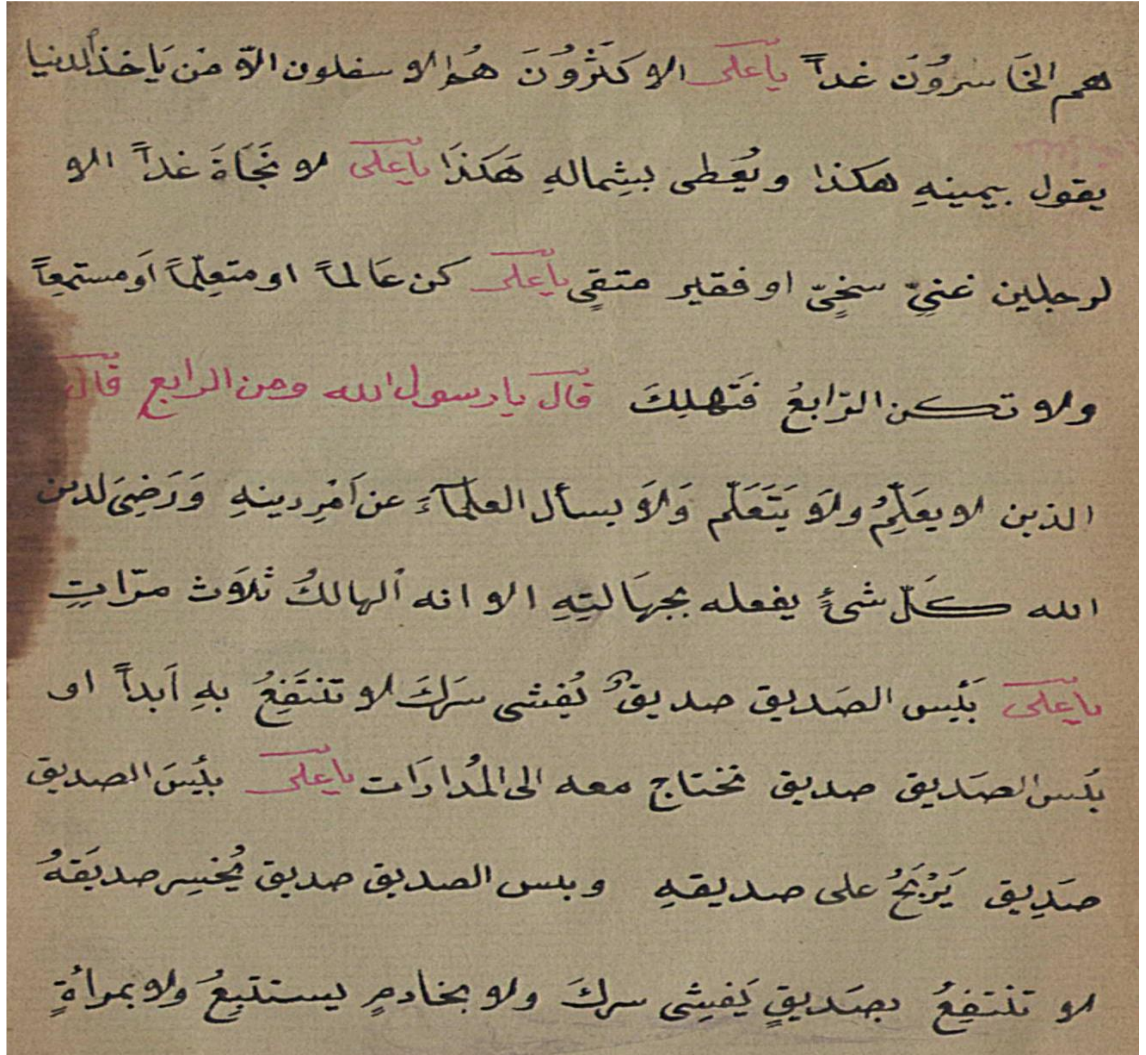
وللاوييس ثلاث علامت المؤمن مكر الله تعالى والاياس
 يا اعلى ولا يرجع احد في هبته غير الوالد في هبته الولد
 يا اعلى ولا تخلل بعود الريحان ولا بعود المحوقة فان لكل عود
 آفة وبيئة ولا يقصب الحرث منه الفقر والمحنة واللود في الوست
 يا اعلى وعكبات بالسواك منه اربع وعشرون فضيلة في الدين
 والبدن يا اعلى كن بشاشا فان الله يحب البشاشين ويبغض
 العبوس الكرية الوجه يا اعلى اذا عملت فاعمل لله واذا انفق
 فانفق لله تعالى فان المرأة في الدين كالنار في الحطب يا اعلى
 اعمل لله تعالى خالصا او يقبل الوما كان خالصا لوجهه يا اعلى
 المرات في الدين اخفى على امتي من ديب النمل على الصفا في ليلة
 الظلماء وهو الكفر الا صغروا الله تعالى يقول فمن كذبوا

لِقَاءِ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا **يَا عَلِيُّ**
 مَا مِنْ يَوْمٍ جَدِيدٍ إِلَّا وَيَقُولُ يَا بَنِي آدَمَ إِنَّا يَوْمٌ جَدِيدٌ وَإِنَّا غَدَاً
 عَلَيْكَ شَهِيدٌ فَانظُرْ بِمَاذَا تَفْعَلُ وَمَا مِنْ كَيْلَةٍ إِلَّا وَيَقُولُ كَذَلِكَ
 فَاحْسِنِ صَحْبَتَهُمَا **يَا عَلِيُّ** أَوْ تَغَيَّرَ أَحَدًا بِمَا فِيهِ فَمَا مِنْ لَحْمٍ إِلَّا وَفِيهِ
 عُدُوٌّ وَإِكْفَارٌ لِلْغَيْبَةِ حَتَّى تَسْتَحِلَّهُ أَوْ تَسْتَغْفِرَ لَهُ **يَا عَلِيُّ** إِذَا
 أَكْرَمَكَ اللَّهُ بِأَرْبَعِ خَصَالٍ فَلَوْ عَلَيْكَ مَا فَاتَكَ مِنَ الدُّنْيَا حَقِيقُ
 الْحَدِيثِ وَحَفِظَ الْإِيمَانَةَ وَسَخَّاءَ النَّفْسِ وَعِظَةَ الْبَطْنِ **يَا عَلِيُّ**
 اطْلُبْ مَنْ فَضَّلَ اللَّهُ تَعَالَى حَلَاؤَ لَوْ فَاتَ طَلِبَ الْحَلَاوِلَ فَوْضَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ
يَا عَلِيُّ أَنَاكَ وَمَحَالِسَةُ الْمَوْتِ فَانْهَمُوا وَيَذْكُرُونَ الْوَدُنْيَاهُمْ فَقَالَ
 رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَمَنِ الْمَوْتِ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ الْوَدُنْيَاءُ وَصَلَبُ الدُّنْيَا
 الَّذِينَ تَرَاهُمْ مَقْبَلِينَ عَلَى جَمْعِهَا كَأَقْبَالِ الْوَالِدَةِ عَلَى وَلَدِهَا أُولَئِكَ

⁵³ **Ey Ali!** Oğluna hibede bulunan baba dışında hiç kimse hibesinden geri dönemez.

Ey Ali! Ne reyhan çöpüyle ne de süpürge çöpüyle dişlerini temizleme. Zira her çöp için bulaşıcı bir hastalık vardır. Ekin kamışıyla da temizleme. Zira dişlerdeki yoksunluk, telef olma ve çürüme (mavilik) ondandır.

Ey Ali! Misvak kullanmalısın. Onda din ve dünya için yirmi dört fazilet bulunur. **Ey Ali!** Güler yüzlü ol. Şüphesiz Allah güler yüzlüleri sever ve çatık kaşlı, kötü yüzden hoşlanmaz. **Ey Ali!** Bir iş yaptığın zaman Allah için yap, infakta bulunduğun zaman Allahu Teâlâ için infakta bulun. Şüphesiz dinde riya (gösteriş) odundaki ateş gibidir. **Ey Ali!** Yalnızca Allahu Teâlâ için amelde bulun. O ancak, sadece kendi rızası için olanları kabul eder. **Ey Ali!** Dinde riya ümmetime karanlık gecede kayanın üzerindeki karıncanın

kıyırdaşından daha gizlidir. O, küçük küfürdür. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurur: “kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa salih bir amel yapsın ve Rabbine ibadette hiç kimseyi ortak koşmasın”.

⁵⁴ **Ey Ali!** Her yeni gün ancak şöyle der: Ey âdemoğlu! Ben yeni bir günüm yarın senin hakkında şahitlik edeceğim. Neler yaptığına dikkat et. Her gece de ancak böyle söyler. Bu yüzden o ikisiyle arkadaşlığını güzel yap. **Ey Ali!** Onda bulunandan dolayı hiç kimseyi kınama. Her ette bir beze vardır. Helallik almak veya onun için istiğfarda bulunmak dışında gıybetin kefareti yoktur. **Ey Ali!** Allah sana şu dört hasleti ikram ettiyse dünyadan kaçırdıkların sana gerekmez: doğru söz, emaneti muhafaza, cömert bir nefis ve karın iffeti. **Ey Ali!** Allahu Teâlâ'nın fazlından helal (rızk) iste. Şüphesiz helal (rızk) talebi müminlere farzdır. **Ey Ali!** Ölü kişilerle oturup kalkmaktan sakın. Onlar sadece dünyaları hakkında konuşurlar. Bunun üzerine (Ali) radiyellâhu anh (Allah ondan razı olsun) ölü kişiler kimlerdir? Ey Allah'ın Rasûlü, dedi. O şöyle buyurdu: annenin çocuğuna yönelmesi gibi (dünya malını) toplamaya yöneldiklerini gördüğün zenginler ve dünya sahipleridir. Yarın onlar hüsrana uğrayacaklardır.

⁵⁵ **Ey Ali!** Onların çoğunluğu aşağılık kimselerdir. Ancak dünyayı, şöyle der, bu şekilde sağından alan ve bu şekilde solundan veren kişi müstesna. **Ey Ali!** Yarın cömert zengin veya muttaki (takva ehli) fakir olan iki kişi dışındakiler için kurtuluş yoktur. **Ey Ali!** Ya bilen, ya öğrenen, ya dinleyen ol, dördüncüsü olma, helak olursun. O (Ali) şöyle dedi: dördüncü olanlar kimlerdir? Ey Allah'ın Rasûlü. O (Allah'ın Rasûlü) üç

DİZİN-SÖZLÜK

A, Ā

- a :** o [Tr]
a. 028b/582
a.+ na 011b/180, 015a/269
a.+ ıa 022b/464, 030b/645, 031b/669, 038b/847, 039a/854, 040b/879,
dipnot44
a.+nda 020b/398, 023a/467, 033b/732, 040a/873
a.+ ndadır 028a/566
a.+ ndan 002a/4, 003a/47, 026a/510, 033b/735, 034a/757, 035b/795,
dipnot38
a.+ nı 003a/40, 004a/71, 015b/274, 021a/418, 034a/745, 036a/810,
039a/853
a.+ nıı 031a/667, 039b/864
a.+ nııla 003a/39
a.+ nlar 015a/263, 031a/659, 040a/871
a.+ nuı 004a/69, 004b/92, 006a/120, 012a/194, 021a/424
a+nunçün 006a/123, 014a/23
a.+ nuıda039a/855

- āb** su [FAR]
ā. 034a/754, 037b/827
ā.+ ile 016b/306
ā.- ı hayāt Efsāneye göre yalnız Hızır'ın içtiği, içeni ölümsüz kılan su, ebedî
hayat suyu, bengi su 004a/75
ā.- ı kevşer Cennetteki Kevser ırmağının suyu. 013a/214, 019a/359
'ālem-i ā.+ ıı 033b/739

- ābād** mamur, bayındır [FAR]
ā. eylesün 012b/203
ā. itmeyen 033b/740

- '**abāpūş** aba giyen derviş, rind [AR+FAR]
derviş-i '. 034b/764

- '**abd** köle, kul [AR]
'a.+in 039a/853
'a.- i ḥabeş 031b/673

- abdāl** dünya ile ilgisini kesip Tanrıya bağlanmış olan derviş [AR]

kere şöyle buyurdu: onlar şu kimselerdir ki; öğretmezler, öğrenmezler cehâletleriyle birlikte Allah'ın dini için her şeyi yapmaya razı oldukları hâlde din işleri hakkında ulemaya soru sormayanlardır. Ancak onlar helak olmuşlardır. Ey Ali! Sırrımı ifşa eden arkadaş ne kötü arkadaşdır! Ebediyen ondan fayda görmezsin veya birlikte aldatmalara ihtiyaç duyduğun arkadaş, ne kötü arkadaşdır! Ey Ali! Arkadaşının üzerinden kazanç sağlayan arkadaş ne kötü arkadaşdır! Arkadaşına zarar ettiren arkadaş ne kötü arkadaşdır! Ne sırrını ifşa eden bir arkadaştan, ne de peşinden koşturan bir hizmetçiden veya kadından fayda görmezsin.

a. olanlar 014a/234

‘**abdāl** bk. abdāl [AR]

‘a. olurum 002a/7

‘**ābidūn** ibadet edenler, inanmışlar [AR]

‘ā. 020b/406

ac bk. aç [Tr]

a. 019b/369

‘**acabā** şüphe, kuşku [AR]

‘a. 005b/108, 031a/652

‘**aceb** acaba [AR]

‘a. 002a/5, 004b/92, 014a/245, 025a/489, 025a/491, 029b/619, 038b/848

‘**Acem** İran ülkesi [AR]

‘A. 021b/429

‘**acīb** tuhaf [AR]

terkīb-i ‘.+ iz 033a/719

‘**āciz** gücü bir işe yetmez olanın durumu, güçsüzlük [AR]

‘ā. 033a/722

‘ā.+emi 032b/702

‘ā.+ iñ 027a/547

‘**acz** beceriksizlik [AR]

‘acz. 027b/553

‘a.+ i 028a/568

‘a.+ in 020b/413

‘a. olup 029a/606

ḥazīz-i ‘a. 027b/557

aç - bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek [Tr]

a. 015a/271, “bir konu ile ilgili konuşmak” 035a/775

a.- an 036a/811

a.- dı 002b/23

a.- ma 011a/166, 020a/388

a.- madığıñ 019b/377 “yarmak”, 020a/380 “yarmak”, 020a/383 “yarmak”.

a.- mış “bir kuruluşu, bir iş yerini işler duruma getirmek” 007a/137

aç yemek yemesi gereken, tok karşıtı [Tr]

a. 027a/540

açıl - açma işine konu olmak [Tr]

a.- dıĥca 004b/79
a.- madan 010b/159
a.- madı 041a/885
a.- mış 010a/146, 011a/170, 011b/177, 012a/197
a.- ur 022a/440

ad bir kimseyi, bir şeyi anlatmaya, tanımlamaya, açıklamaya, bildirmeye yarayan söz, isim, nam [Tr]
a. 034a/751

a' dā en zalim, pek gaddar [AR]
a.+ dan 003b/51
a.- yı 'adüvvün 034a/748

ādāb terbiyeler, usüller, yollar, kaideler [AR]
ā. 033b/735, 039b/867

'**adālet** hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme [AR]
'a. 031a/665
icrā-yı 'a. 031b/669
terāzū-yı 'a. 030b/644

āde 'āde, adet kelimesinin mürekkep kelimelerdeki şekli [AR]
ā.+ ler 002b/19

'**ade** bk. āde [AR]
'a. 039a/855

'**adem** var olmama, bulunmama, fıkdan [AR]
'a.+ e 034a/751
d.-ı 'adem 002b/23

ādem adam, insan [AR]
ā. 015b/272, 019b/372, 025a/494, 031b/668, 031b/669, 032a/684,
dipnot44
ā.+ e 003b/55, 028a/568, 028a/577
ā.+ i 031b/681
ā.+ lere 031b/668
ā.+ mi 032a/684
ā.- i āvāre 025a/490
güher-i ā.+ i 032b/699

ādemi insanoĥlu, insana ait [AR]
zerriyet-i ā.+ yüz 017a/310

'**ādet** görenek, usul, alışkanlık [AR]
'ā. 012b/210

- ‘ā.+ dir 003b/48
- ‘ādil doğruluk gösteren [AR]
‘ā. 034a/755
- ‘adl doğruluk [AR]
‘a.+ iñ 030a/635
‘a.+ iñi 033b/727
- ‘adn cennet [AR]
‘a.+ e 028a/565
- ‘adū düşman, yağı [AR]
‘a.+ ya 010a/151
- ‘adüvv düşman, hasım [AR]
a‘dā-yı ‘.+ üñ 034a/748
- āfāk ufuklar [AR]
ā.+ da 036b/819
- āfet çeşitli doğa olaylarının sebep olduğu yıkım [AR]
ā.- i cānım 023a/471
ā.- i ħūnhāra 033a/723
ā. misiñ “güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın”
014b/250
çeşm-i ā. “güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın”
012b/211, 014b/256
- āfitāb güneş [FAR]
ā. 026b/529
- ‘afv suçunu bağışlama [AR]
‘a. 019b/368, 032b/702
‘a.+ a 038a/840
‘a. eyle 020b/396
‘a.- ı bārī 003a/35
- ag bk. aq [Tr]
a. 017b/315
- āgāh bilgili, haberli, uyanık [FAR]
ā. 003a/Ek, 003b/59
ā. oluñ 002a/1

- ağala-** ağlamak, üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek [Tr]
a. -r 018b/347
- ağar** bk. ağır [Tr]
a. 003b/57
- āgāz** başlama [FAR]
ā. ideli 029b/621
- ağır** tartıda çok çeken, hafif karşıtı [TR]
a.+ dır 035a/774
- ağız** yüzde, avurtlarla iki çene arasında bulunan, ses çıkarmaya, soluk alıp vermeye yarayan ve besinlerin sindirilmeye başlandığı organ [Tr]
a.+ ıma 022a/443
- ağla -** üzüntü, acı, sevinç, pişmanlık vb.nin etkisiyle gözyaşı dökmek [Tr]
a.- dum 006a/123
a.- r 004b/80, 006a/123, 014a/241, 018b/353, 020a/387, 022b/454, 037b/830
a.- yup 006a/111
қан a.- r 022b/454, 022b/455, 032a/685
- ağreb** en garip , pek tuhaf [AR]
reviş-i a.- i ' âlem 029b/619
- ağustos** yılın sekizinci ayı [LAT]
a.+ da 003a/41
- ağüş** kucak [FAR]
a. idüp 021a/423
- ağyār** garılar, başkalar, yabancılar [AR]
a. 005b/106, 023a/479
a.+ a 032b/707
a.+ dır 016a/294
a.+ ıñ 010b/155
ğam-ı a.+a 016a/296
hışm-ı a. 016a/286
- āh** ilenme, beddua [Tr]
ā. 004b/86, 013b/232, 014a/244, 018b/354, 022a/451, 022b/460, 024b/483, 024b/484, 024b/485, 024b/486, 024b/487, 024b/488, 037b/829
ā.+ ı 030a/635
ā.+ ımdan 018b/349
ā. etmez 021b/439
ā. eyledi 034a/749

ā. eyler 003a/42, 037b/830
ā. idüp 016b/306
ā.- 1 fiġān 019b/376, 020a/379, 020a/382
ā.- 1 seherden 035a/773
şu^f le-i ā.+ ım 017a/313

aḥbāb dost, bildik, tanıdık [AR]
a.+ ı 032b/705
a.+ ımızın 033a/719
a.+ ımı 032b/707

‘ahd söz verme, yemin [AR]
‘a.- ı şebābın 034a/743

āhen demir, zincir, kılıç [FAR]
ā.+ den 031b/676

āḥer başka, diġer, gayrı [AR]
ā.+ ine 026b/537

Aḥıŝka tam adı Aḥıska livası ya da Aḥıska sancaġı, Osmanlı Devleti’nin 16. yüzyılda Gürcülerden ele geçirdiġi topraklarda kurduġu Çıldır Eyaleti’nin livalarından biri
A.+ yı 021b/429

āḥir son, sonraki [AR]
ā. 013b/227, 016b/302, 027b/564, 029a/605, 029b/620, 031b/675,
034b/764, 036a/803
ā. olur 031b/680
a.- i hebāya 014b/257
fitne-i ā. 012b/209

aḥkām hükümler [AR]
a. 002a/3

aḥmak aklını gereġi gibi kullanamayan, bön, budala, aptal [AR]
a. 003a/Ek
a.- ı deniye 027b/556
a.- ı ḥasīs 027a/543

aḥmer kırmızı, kızıl [AR]
a. 005a/93
lāle-i a. 005a/93
tecessüs-i kibrit-i a.+ e 028b/581

aḥsen pek güzel [AR]
a.+ i 020b/405

- āhū** ceylan, karaca [FAR]
ā. 002b/25, 005a/96, 006a/120
çeşm-i ā. 014b/250
- āhuvān** ceylanlar, karacalar [FAR]
ā.- ı zār 026a/520
- ahvāl** oluşlar, bulunuşlar, durumlar [AR]
a. 038a/842
a.+ im 010b/161
a.+ imiz 006a/115
a.+ ini 034a/744
- aķ** kar, süt vb.nin rengi, beyaz, kara ve siyah karşıtı [Tr]
a. 011b/189
- aķ -** sıvı maddeler veya çok ince taneli katı maddeler bir yerden başka bir yere doğru gitmek [Tr]
a.- ar 013a/214, 035a/774
a.- arlar 022b/460
a.- ma 018a/339
a.- up 018b/349
- aķçe** Selçuklular ve Osmanlılar'da para birimi olarak kullanılan gümüş sikke [Tr]
a.+ dır 032b/704
- aķçesiz** parası olmayan [Tr]
a. 022b/462, 022b/463, 022b/464, 022b/465
- aķdem** ilk önce, önceki [AR]
a.- i āmāl 036b/821
- ‘āķıbet** nihayet, son [AR]
‘ā. 013a/219, 027b/563
- aķıt -** akmasını sağlamak, akmasına yol açmak, dökmek [Tr]
a.- dım 020b/392, 020b/395
çeşmim a.- duņ 011a/169
yaşın a.- ma 012a/192
- ‘āķil** akıllı kimse, uslu [AR]
‘ā. 014a/242, 027a/543, 033a/716, 033a/717, 034b/758
‘ā.+ e 030b/648
‘ā. iseņ 003b/60, 015a/269
‘ā.+ lere 036b/821

‘ā.+ leri 034b/769
‘ā. olaydı 013a/212
‘ā.- i ‘ārifle 020b/397
‘ā.- i müsellemetü’letvāra 029a/594
ḥaṣmi-i ‘ā. 035a/776
ins-i ‘ā. 020b/411

‘akl akıl, us [AR]
‘a.- ı dūn 027a/551
‘a.- ı melāmet 029b/608
‘a. 014a/244, 026a/516, 026b/531, 026b/536, 029a/597, 029b/618,
034b/769
‘a.+ a 025a/494, 030b/651
‘a.+ a uydūn 010b/158
‘a.+ ım 011a/174, 019b/373
‘a.+ ımı 002b/25
‘a.+ ınca 026b/535
‘a.+ na 029b/609
‘a. ider 027a/544
belā-yı ‘a. 027a/549
mizān-ı ‘a.+ a 027a/552
rütbe-i ‘a.+ ı 031a/66

akrabā kan bağıyla birbirine bağılı olan kimseler [AR]
a.+ sından 004a/73, 007a/139

akrān yaş, meslek, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olanlardan her biri, boydaş, böğür, taydaş, öğür [AR]
a. 020b/411
a.+ ı 040b/877
a.+ ına 018a/334

al - bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak [Tr]
a. 017a/311, 020a/386, 029a/594
a.- alım “bir konu üzerinde bir öğrenci yetkili bir kimseden bilgi edinmek”
035b/792
a.- amaz “canını korumak”030b/641
a.- an “bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak”
011a/174
a.- dım “istediği, imrendiği şeyi elde ederek ona doymak”005b/103, “kabul etmek” 041a/887
a.- mada 026a/514, “ele geçirmek” 026a/515
a.- madım “isteğine kavuşmak, dileği gerçekleştirmek, arzusu yerine gelmek”
011a/172
a.mağa 017a/310
a.- malı 004a/64

- a.- mam 015b/282
a.- mış “ele geçirmek, fethetmek” 022a/450, “ele geçirmek, fethetmek” 022a/451, 030a/624, “ele geçirmek, fethetmek” 037b/826, “ele geçirmek, fethetmek” 037b/827, “zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak” 037b/829, “ele geçirmek, fethetmek” 037b/831, “zararlı, tehlikeli bir şeye uğramak” 037b/833
a.- sam “öpmek” 022a/443
a.- up 039a/858
başım a.- up “izin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak” 017b/323
cevāb a.- “cevaplama işi yapılmak, yanıtlanmak” 036b/824
dest a.- “bir sanatı yapmak için ustanın iznini almak” 019b/370
feyz a.- mış “etkilenmek, olgunlaşmak, ders almak” 020b/412
gönlümi a.- “kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek” 019b/375
haz a.- ur “hoşlanmak, beğenmek” 039b/860
‘ibret a.- “ders almak” 015a/262, 015a/264, 015a/266, 015a/268, 015a/269, 015a/270, 015a/271
zār a.- mış “ağlama, inleme” 037b/835
- al** kanın rengi, kırmızı, kızıl [Tr]
a. 010a/146, 013a/215, 014a/234
- āl** hile, düzen [AR]
ā. 028b/588
- ala** açık kestane renginde olan, ela (göz) [Tr]
a. 011a/165
- a’lā** yüksek [AR]
a.+ sını 019b/373
‘arş-ı a.+ ya 015b/284
‘arş-ı a. 016b/307
Firdevsi-i a.+da dipnot11
hāşıl-ı a.+lardan 019b/373
- ālām** kederler, elemeler [AR]
ā. 034b/766, dipnot46
- Alamut** Hazar Denizi'nin güney tarafında, Kazvin şehri sınırları içerisinde yer alan bir kale [FAR]
melik-i A. 023a/475
- alāyiş** tantana, gösteriş [FAR]
dildāde-i a.- i nireng-i hevāyız 033a/717
- aldan** - görünüşe bakarak yanlış bir yargıya varmak, yanılmak [Tr]
a.- ma 015a/267, 032a/694, 036a/803

aldır - alma işini yaptırmak [Tr]
a.- mış 014a/239, 022a/453

‘âlem evren, dünya, cihan [AR]

‘â. 002b/19, 003b/55, 017b/325, 018b/355, 020b/407, 029b/619,

‘â.- i âbıı 033b/739

‘â.+ de 0004a/69, 15b/278, 017a/314, 018a/332, 026b/536, 030b/648,
036b/821

‘â.+ e 011a/165, 016b/302, 028a/568, 032a/689

‘â.+ i 019b/371, 032a/690, 037b/833

‘â.+ iı 025b/507

‘â. +ler 002b/15

‘â. +leri 003a/Ek

heykel-i müsta‘ceb-i ‘. 030a/623

ķālib-i ‘. 030a/628

maķleb-i ‘. 030a/626

mekteb-i ‘. 030a/627

menfūr-ı ŧab‘-ı ‘. 027a/545

merkeb-i ‘. 030a/624

mezheb-i ‘. 030a/625

ŧıbhāne-i ‘.+ de 034b/763

gül-i gülzār-ı ‘â. 016a/290

maŧlab-ı ‘â. 029b/622

meşreb-i ‘â. 029b/621

reviş-i ağreb-i ‘â. 029b/619

sofra-i ‘â. 026a/515

şeb-i ‘â. 029b/620

‘âlemün dünyalar [AR]

‘a. 020b/397

âlet vasıta, makine, aygıt [AR]

â.- i 028a/569, 031a/667

alın - alma işi yapılmak [Tr]

a.- ur 040b/876

‘âlî yüce, ulu [AR]

‘â. 004a/75, 020b/415

‘â. Bege 039a/856

māh-ı ‘â. 038b/845

zāt-ı ‘. 040a/868

âlîl bk. ‘alîl [AR]

zülfi siyāh- â.+ e 019b/375

‘alîl kör, sakat, hasta [AR]

‘a.+ e 028a/575

‘**ālīm** çok okumuş, bilgin [AR]

‘a. 016b/307

‘ā.+ iñ 002a/11, 003a/Ek

Allah kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı [AR]

A. 002a/1, 002a/5, 019a/364, 035a/774, 040b/879

A.+ a 032a/693, 032b/696

A.+dan 003a/Ek

A.+ ı 005b/101

hâzret-i A. 031a/662

şerr-i A. 002a/3

Allahü veliyyü't tevfiķ Osmanlı hattatlarının sıkça yazdığı bir Arapça söz, “Allahü veliyyü't-tevfik”, yani “Allah başarının sahibidir” sözü [AR]

A. 003b/56

‘**allām** çok bilgin [AR]

dāniste-i ‘a.- ı guyūbuz 035a/785

alt bir şeyin yere bakan yanı, zir, üst karşıtı [Tr]

a.+ ına 021a/417

a.+ ında 016b/304, 033a/720, 034a/745

a.+ ındaki 004b/92

altı beşten sonra gelen sayının adı [Tr]

a. 004b/88

altun atom sayısı 79, atom ağırlığı 196, 9 olan, 1064 °C'de eriyen, kolay işlenen, yüksek değerli, paslanmaz element, zer [Tr]

a. 004b/82, 005b/109

a. idelim 021a/420

‘**amā** hiçbir şeyin varlık sahasına çıkmadığı, henüz yaratılmadığı âlem, yokluk âlemi [AR]

‘a.+ dan 002b/23

‘**amm** umumi, genel [AR]

‘a. it 033b/727

ama çelişkili ve tutarsız iki cümleyi birbirine bağlamaya yarayan bir söz, amma, lakin, velakin [AR]

a. 040b/882

āmāde hazır [FAR]

ā. 015b/283

ā. olalım 015b/284

a‘māl işler [AR]

a.+ i 035a/787

defter-i a.+ ine 004b/85

āmāl ummalar, ümitler, dilekler, istekler [AR]

ağdem-i ā. 036b/821

āmān yardım istenildiğini anlatan bir söz [AR]

ā. 014b/253, 023a/480

ā. virmez 011a/175

‘amel iş, niyet [AR]

‘a.+ den 031b/676

‘āmil sebep, işleyen [AR]

ism-i ‘ā. 004b/88

ammā bk. ama [AR]

a. 003b/58, 029b/615, 032b/709, 035a/782, 035a/784, 036a/813

‘āmmē umuma mahsus olan [AR]

‘a. 038b/850

aḡ - birini veya bir şeyi akla getirerek sözünü etmek veya onu düşünmek, zikretmek, hatırlamak [Tr]

a.- ar 033b/728

a.- dım 016b/306

a.- ma 036a/809

a.- sa 003a/42

ān zamanın bölünemeyecek kadar kısa olan parçası, lahza, dakika [AR]

a.+ ı 039a/859

ana anne [Tr]

a.+ dan 016b/301

a.+ mız 017a/310

a.+ mızdan 019a/366

‘anā zahmet, meşakkat, güçlük [AR]

sermāye-i ‘. 028a/579

‘anāb yaş ve taze üzümler [AR]

ğidā-yı ‘a. 026a/521

‘**anber**’ ada balığının bağırsağında toplanan yumuşak, yapışkan ve misk gibi kokan, kül renginde bir madde, güzel koku [AR]

‘a.- i sārā 005a/94

kākūi-i ‘a 014b/251

zūlf-i ‘. 010b/154

ancağ ‘lakin, ama, fakat, yalnız’ sözleri gibi bir düşünceye karşıt ikinci bir düşünceyi anlatan bir söz [Tr]

a. 016a/292, 016a/294, 019b/368 “Yalnızca anlamında, sınırlama bildiren bir söz” 040a/868

‘**andelib**’ bülbül [AR]

‘ömr-i ‘a. 027a/538

añla- bir şeyin ne demek olduğunu, neye işaret ettiğini kavramak [Tr]

a. 003a/34

a.- dıgım 029b/615

a.-maz 024b/483

a.- ñlarmı 033b/739

a.- yup 020a/384

añlaşıl - belli olmak, ortaya çıkmak [Tr]

a.- ur 032b/699

ara - birini veya bir şeyi bulmaya çalışmak [Tr]

a.- dım 011a/171

a.- ma 004b/84

a.- r 015b/281, 030b/645

a.- rız 035a/786

a.- sañ 032a/684

a.- yup 031a/658

ara iki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe [Tr]

a.+ da 041a/887

a.+ sı 012a/200

a.+ sında 034b/768

‘**Arabistān**’ Arap Yarımadası'nda bulunan en büyük ülkesi

‘A. 021b/428

ārām durma, eğlenme, dinlenme [FAR]

ā.+ dan 027a/549

rızvān-ı ā.+ danmı 012b/204

aranıl- arama işine konu olmak [Tr]

a.- sa 036b/819

- ārāyiş** süs, bezek, ziynet, süslenme [FAR]
ā.- i elfāzı 015b/278
ā.- i zindān 031b/681
- ‘ārīz** yanak [AR]
‘ā. 023a/472
‘ā.+ ım 016a/289
- ‘ārīf** bilen, bilgili, irfan sahibi [AR]
‘ā. 004a/76, 017a/309, 029a/606, 030b/650
‘ā.- i vaḥdet 003b/53
‘ā. ol 015a/265
‘ā. olan 003a/45
‘ākīl-i ‘.+ le 020b/397
‘aḥş-ı ‘.+ iñ 027a/550
- ‘arşa** üzerine yapı yapılmak için ayrılmış yer [AR]
‘a.+ da 027a/550
- arşlan** aslan [Tr]
a.+ ı 010b/156
- ‘arş** dokuzuncu gök [AR]
‘a.+ a 017a/313
‘a.- ı a‘lā 016b/307
‘a.- ı a‘lāya 015b/284
‘a.- ı a‘āzam 019a/358
taḥavvūḳ-ı kerde-i ‘a.- ı cenāb-ı kibriyādur 002b/21
- artır -** artmasını sağlamak, çoğaltmak [Tr]
a.- ır 040b/883
a.- ma 014a/244
- artıḳ** bundan böyle, bundan sonra [Tr]
a. 019b/376
- ‘arūs** gelin [AR]
‘a. 003a/43
- ‘arż** bir büyüğe sunma, bildirme, önüne koyma [AR]
‘a. itme 003b/34
‘a.- ı raḥmān 023a/468
‘a. eyleme 018a/337
‘a. idem 039a/853
‘a. eyle 036b/824
‘a. eyleyüp 033b/736

‘a.- 1 güvāhī 030a/631

arż dünya, toprak [AR]
a.- 1 semādır 019a/360

‘**arżihāl** hâlin bildirilmesi, ne hâlde bulunduğunu bildirme, dilekçe [AR]
‘a. 002b/32
‘a. ideyim 024b/483

ārzū istek, dilek [FAR]
ā.- y1 şān 028b/582

‘**arzu** bk. ārzū [FAR]
‘a.+ m 005b/103

‘**arżūla-** istek duymak, özlemek, istemek [FAR]
‘a.- yup 017b/328

aş - bir şeyi aşağıya sarkacak bir biçimde bir yere iliştip sarkıtmak [Tr]
a.- ar 015b/284

āşār izler, nişaneler [AR]
ā. 030a/632

‘**asel** bar[AR]
‘a.- zenbūr-ı ħarden 007a/138

‘**aselnūş** cennetteki dört sudan birini içen, bal içen-yiyen [AR]
şūfi-i ‘a. 033b/739

aşhāb sahabe [AR]
a.+ 1la 016b/304
a.- 1 dālālet 031b/670
a.- 1 kemāliş 036a/814
a.- 1 merā 032b/702

āşim günahlı, kabahatli [AR]
ā. 028b/588

āsiyāb su değirmeni [FAR]
a.- 1 felāketmedārdır 025a/490
a. 015b/282

aşl bir şeyin kendisi, örnek, kopya karşıtı [AR]
a.+ da 026b/534

a. itdi 026b/534
a.- 1 murād 025a/497

aşla hiçbir zaman, hiçbir şekilde, katiyen [AR]
a. 013a/220, 020b/391, 024b/486, 032b/698

Aşlı Kerem ile Aslı öyküsünün kadın kahramanının adı [AR]
A. 014a/238

āsūde rahat, gairesiz, dinç [FAR]
ā. olam 030b/642

āsumān gök, sema [FAR]
ā. 025b/500
ā.+ danmı 012b/204

aş yemek [Tr]
a. 002a/12

aş - yüksek, uzak veya geçilmesi güç bir yerin öte yanına geçmek [Tr]
a.- alı 018b/347

‘aşā akşam yemeği [AR]
loğma-i ‘a.+ dan 027a/544

‘āşık bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı sevgi ve bağlılık duyan, vurgun, tutkun kimse [AR]
‘ā. 020a/386, 021b/430
‘ā.+ a 003a/47‘ aşk, 003b/57, 011b/177, 015b/282, dipnot38
‘ā.+ da 006a/116
‘ā.+ dır 020a/385
‘ā.+ ı 011a/175, 014b/253, 018b/341
‘ā.+ ım 006a/113, 014a/245
‘ā.+ ın 005b/101, 014a/244, 015b/281, 020a/385
‘ā.+ ın 015a/270
‘ā.+ ıyım 024b/482
‘ā.+ ız 035a/784
‘ā.+ ların 014b/250
‘ā. itdi 020b/393
‘ā. olanlar 014a/242
‘ā. olayımda 006b/129
‘ā. olup 018b/343
‘ā. ‘ömer “halk ozanı” 020b/395, 023a/474
‘ā.- 1 şeydāya 015b/275
nazar- 1 ‘ā+a 003b/57

āşinā bildik, tanıdık [FAR]

ā. 003a/39
ā. ğarībolmaz 003a/39
luṭf-ı ā.+ dan 003b/51

āşinālık birbirini bilme, tanıma, tanışıklık [Tr]
a.+ lık idemez 022b/462

āşiyāne mesken, ev, kuş yuvası [FAR]
ā.+ dir 025a/491

‘aşk aşırı sevgi ve bağlılık duygusu, sevi, sevda, amor [AR]
‘a. 003b/56, 004b/84, 010b/163, 026b/531, , 028a/566, 029a/601,
036a/807, dipnot38
‘a. olsun 029b/613
‘a.+ a 014b/260
‘a.+ dan 036a/807
‘a.+ ı 041a/887
‘a.+ ıla 019a/358
‘a.- ıñ 013b/226, 033b/739
‘a.+ ıñ 013b/232
‘a.+ ına 018b/356, 029b/611
‘a.+ ıña 002b/16, 014b/259
‘a.+ la 017b/321, 017b/322
‘a.- ı ḥaḳīḳi 034a/752
defter-i ‘ā.+ a 018b/343
destān-ı ‘a.+ ı 041a/886
hicr-i ‘a.+ ı 023a/469
hicrān-ı ‘a.+ ı 041a/886
mekteb-i ‘a. 016a/285
mey-i ‘ā. 017a/311
miḥnetzede-i ‘.+ ıña 030a/636
nūr-ı ‘a.+ ına 010a/145
pīr-i meyperverde-i ‘a.+ a 029b/613
rāh-ı ‘a.+ a 018b/343

āşikār açık, apaçık, belli, meydanda [FAR]
ā. 024b/482

aşun - birbirine sürtünerek incelmek [Tr]
a.- ur 018b/349

at - bir cismi bir yöne doğru fırlatmak [Tr]
a.- ar 007a/137, 020a/378
a.- dıñ 017a/312

at atgillerden, binme, yük çekme, taşıma vb. hizmetlerde kullanılan, tek tırnaklı hayvan, beygir, düldül [Tr]

- a.+ iḡ 032b/696
a.+ ina dipnot39
- ‘aṭā bağışlama, bahşış [AR]
‘a.+ dur 019b/368
- āteř yanıcı cisimlerin tutuşmasıyla beliren ısı ve ışık, od, nār [FAR]
a.+ de 017b/329
ā.+ din 041a/888
ā.+ e 036a/815
ā.+ i 030a/634, 034a/754
ā.+ lere 006b/131, 018a/339
ā.+ mi 036a/810
a.- i sūzān 018a/333
ā.- i Yezdān 026b/530
firaḡ-ı ā. 018a/333
gūy-ı ā.+ iḡ 026a/511
- ‘aṭf eĝme, meylettirme, bağlam [AR]
‘a.- ı niĝāh itse 027a/551
- āvāre işsiz güçsüz, başıboş, aylak [FAR]
ādem-i ā. 025a/490
- āvāz yüksek ses, nara, avaze [FAR]
ā. 040b/881
ā.+ ıdır 026b/526
bülend-i ā. 017a/312
- āvāze yüksek ses, nara, avaz [FAR]
ā.+ lerin 035b/791
ā.+ sini 035a/784
- avcu avcı, avı kendine iş edinen kimse [Tr]
a.+ lar 011b/188
- ‘avret insanın gösterilmesi ayıp olan yeri, kadın [AR]
‘a. 033b/731
- ay dünyanın uydusu olan gök cismi, kamer, mah, meh [Tr]
a. 005b/109
a.+ da “Yılın on iki bölümünden her biri, mah, meh” 038b/848
a.+ ları “Yılın on iki bölümünden her biri, mah, meh” 022a/440
a.- dan ni’m-i ĝufrānı 038a/840
- āyā şaşıрма, sorma, ümit ve istek ifāde eder, acaba [FAR]

ā. 036b/819

a'yān belli, açık, meydanda [AR]
seyyāre-i 'a. 025b/501
a. 041a/887

ayaq bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü [Tr]
a. 016b/305, 022a/448, 034a/745
a.+ ı 022a/449
a.+ ım 021a/417
a.+ ıñ 019a/361
a.+ ına 006b/133
a.+ la 024b/485

'ayb utanılacak hâl ve davranış [AR]
'a. itmesün 006a/123
'a.+ mıdır 012b/211
'a. olur 028b/592

āyāt ayetler [AR]
ā.- ı kūr 'ānı 040a/875

ayır - birbirinden uzaklaştırmak [Tr]
a.- dı 034b/762
a.- masun 007a/134
a.- up 018b/348

ayık sarhoşluğu veya baygınlığı geçmiş olan [Tr]
a. 033b/739
a. olanlar 014a/243

āyin dinî tören, ritüel [FAR]
ā.+ i 034a/745

āyīne bk. ayna [FAR]
ā.+ si 031a/660
ā.+ sinden 034b/762
ā.- yi devrān 018a/332

'ayn göz [AR]
'a. 026b/533, 026b/534
'a.-ı a' dā' 004b/79
'a.- ı pürfettān 005a/96
'a.+ ima 011a/168

ayna ışığı yansıtan, varlıkların görüntüsünü veren, cilalı ve sırlı cam, gözgü, mirat [FAR]

a.+ nuḡ 022a/444

aynalı aynası olan, bulunan [Tr]

a. 021a/422

ayrı başka, başka türlü [Tr]

a. 012a/198, 024b/488

ayrıca ayrı olarak, başkaca [Tr]

a. 028b/590

ayrıl - bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak [Tr]

a.- an 006a/123

a.- ıp 014a/234

a.- mamağı 036a/816

a.- maḡ 002b/15

ayrılık birinden uzak düşme, firak, firkat [Tr]

a. 011a/168, 018b/351, 018b/352, 018b/353, 018b/354

ḡayāl-i a. 018b/354

ayt - söylemek [Tr]

a.- ur 012a/191

‘**ayyāṣ** içkiye düşkün, içkici, içici, keş, küplü, bekr [AR]

‘a. 036a/817

az nicelik, nitelik, güç, süre, sayı bakımından eksik, çok karşıtı [Tr]

a. 003a/Ek, 016a/285, 020b/389, 020b/390, 020b/392, 020b/394,
020b/396, 027b/554

az- taşkınlıkta ileri gitmek [Tr]

a.-madıkça 003a/Ek

a‘zā üyeler [AR]

a.- yı meclis-i ḡālını 040a/869

āzād serbest bırakma, serbestlik [FAR]

ā. 034a/752, 036a/818

āzāde hür, serbest [FAR]

ā. 033a/721

a‘zam en büyük [AR]

‘arş-ı a. 019a/358

‘azīz yüce, kıymetli, değerli, mukaddes, muazzez [AR]
şāh-ı ‘a.- i dil-i güşā 012b/201

‘azm bir işi yapmaya kesin karar verme, bir şeyi yapmak husûsunda büyük bir kararlılıkla gayret gösterme [AR]
‘a. 033b/734
dün-ı ‘a.- ı seyr-i gülistān itdim 016a/290

‘Azrā’īl dört büyük melekten, Allah’ın emriyle insanların canını almakla görevlendirilmiş olanı, ölüm meleği [AR]
‘A. 016b/298
‘A.+ e 011a/172

‘Azrāil bk. ‘Azrā’īl [AR]
gam-ı ‘.+ e 034a/751

B

bāb kapı [AR]
b.-ı kereminden dipnot6
b.- ı Hāḫḫa 036a/809
b.- ı vişāliḫde 015b/283
b.+ iḫ 034a/747
b.- ı luḫfidır 039a/859
b. ābü’s-selāmiḫ 002b/22
mu‘taşım-ı b.- ı rızāyız 033a/725

baçavra paçavra, eskimiş bez veya kumaş parçası, çaput [RUM]
b. 017a/312

bād rüzgâr, yel, hava [FAR]
b. 015b/274, 034a/754
b.- ı fenāya 013b/226
b.- ı naḫsdan 015b/274
b.- ı şabā 006b/124
b.- ı şabāh 013a/214
b.- ı şabāyı 018a/338

bāde şarap, içki, mey [FAR]
b. 010b/163, 029b/618
b.+ si 029b/613
b.+ yi 028a/571, 029b/608
b.- yi mestāne 014a/243
b.- yi şahbā 005a/97

- bādi** sebep olan şey, sebep [AR]
b.- i ziyandır 029b/609
- bāġ** bahçe, yeşillik, ağaçlık ve çiçeklik yer, bostan [FAR]
b. 022b/454
b.+ a 037b/826, 037b/829
b.+ da 010b/161, 012b/210, 014b/254
b.+ ı 022b/455
b.+ ına 021b/434, 030b/646
b.+ ında 010b/154
b.+ ından 013a/214
b.+ ını 004a/68, 004a/76
b.- ı 'irfānı 038a/837
b.- ı ma' ārifde 023a/472
b. olmaz 003b/48
gölşen-i b.+ a 038a/837
gūşe-yi b.- a 010b/157
- bāġbān** bağ bekçisi, bahçıvan [FAR]
b. 022b/454
b. idim 010b/159
- baġçe** bahçe; sebze, meyve, çiçek veya ağaç yetiştirilen yer [FAR]
b. 020a/387
b.+ de 011a/170
b.+ lerde 020a/388
b.+ si 019a/357
b.+ ye 020a/384, 022a/444
- Baġdād** Irak'ın başkenti ve en büyük kenti [AR]
B. 033b/734
- baġır** göğüs [Tr]
b.+ ı 027b/554
b.+ ını 037b/830
b.+ um 012a/196
- baġla** - bir şeyi bir yere veya bir şeye tutturmak [Tr]
b.- dı 021a/417
b.- ma "bütün ilgisini bir yerde yoğunlaştırmak" 034a/752
b.- r "yas tutmak" 014a/234
bel b.- ma "birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek"
031b/674
taş b.- ladı dipnot43

bahāne bir şeyin asıl sebebi yerine ileri sürülen sözde sebep, gerçeğe ilgisi olmayan sahte özür ve mâzeret [Tr]
b.+ dir 025a/497

bahār kış ile yaz arasında 21 Mart'tan 22 Haziran'a kadar süren mevsim, ilkbahar [FAR]
b. 022a/440, 029a/599
b.+ ıñ 025a/493

baħr deniz, deryâ [AR]
b. 025b/508
b.+ de 026b/528
b.+ dır 025b/508
b.+ ine 003a/36
b.- i 'ummâni 039b/865

baħt Allah tarafından ezelde belirlendiği kabul edilen kısmet ve nasip, uygun tâlih, ikbal, şans [FAR]
b. 031b/673
b.+ımı 018b/342
b.- ı siyâhım 003a/41
b.- ı vâjgün dipnot42

bâħuşuş husûsiyle, bilhassa, özellikle [AR]
b. 020b/399

bâ'ış sebep olan şey, sebep [AR]
b.- i cemâl 028b/592
b.- i ħalk-ı semāvât 019a/360

baķ - bakışı bir şey üzerine çevirmek [Tr]
b. 015a/262, 020a/385
b.+ da 015a/264, 015a/266, 015a/268, 015a/269, 015a/270, 015a/271
b.- dım 022b/454
b.- ıñ 017a/312
b.-ılmaz 031a/660
b.- ma 006b/130, 015a/265, 018a/340
b.- maķ 016b/299
b.- sa 002a/4
b.- up 037b/830

bāk korku, kaygı, çekinme [FAR]
b. 026a/518

baķış bakma işi [Tr]
b.+ da 014b/255
b.+ lar 014b/252, 014b/253, 021b/427

- bākī** ebedî, ölümsüz, kalımlı [AR]
b. 005b/107, 035b/794
b.+ dür 020b/398
b.+ ye 021b/436
- bal** bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, rengi beyazdan esmere kadar değişen tatlı, koyu, sıvı madde. [Tr]
b.+ dan 022a/443
b.+ dır 011b/178
- bālīn** yastık, kalın minder yastığı [FAR]
b.- i nāza 027a/540
- balta** ağacı kesme, yarma, yontma vb. işlerde kullanılan ağaç saplı, demir araç [Tr]
b. 003a/41
- baḡa** ben zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi [Tr]
b. 002a/10, 003b/52, 003b/56, 004b/80, 006b/130, 006b/133, 014b/256, 017b/318, 020a/379, 020a/381, 020b/396, 037b/834, 039a/854
- bārān** yağmur [FAR]
b. 030b/646
b.- ı belādan 030b/641
- barış** - iki taraf, aralarındaki dargınlığı kaldırmak, uzlaşmak, anlaşmak [Tr]
b.- mam 006b/124, 006b/125, 006b/127, 006b/129, 006b/131
- bāri** hiç olmazsa, hiç değilse, o hâlde, öyleyse [FAR]
b. 033a/721
- bārī** “her şeyi takdir ettiği şekle uygun olarak yaratıp varlığa çıkararak, yaratan” anlamında esmâ-i hüsnâdan (Allah’ın en güzel isimlerinden)
‘afv-ı b. 003a/35
b.- i ḥudâ 012b/201
- barḡ** ev, mesken, âile anlamına gelen ev bark sözünde geçer [Tr]
tenzîr-i b. eyler 040b/880
- baş** - vücudun ağırlığını verecek bir biçimde ayak tabanını bir yere veya bir şeyin üzerine koymak [Tr]
b.- şam 003a/41
- başal** soğan [AR]

b. 027a/542

başar görme, görme hassası [AR]
nūr-ı b. 017b/315

başîr gören [AR]
Hudāvend-i b.+ iz 035a/785

başîret kalp gözüyle görme, kalp gözüyle görerek bir şeyin gerçeğini kavrama, anlama, idrak etme [AR]
güncide-i b. 027b/553

başt yayma, serme, döşeme, açma [AR]
b. idüp 020b/404

baş insan ve hayvanlarda beyin, göz, kulak, burun, ağız vb. organları kapsayan, vücudun üst veya önünde bulunan bölüm, kafa, ser [Tr]
b.+ a 006a/122
b.+ da 007a/135
b.+ dan 006b/131
b.+ ı 023a/469
b.+ ım alup 017b/323
b.+ ın 027b/561, 030b/641
b.+ ına 014a/237, 038a/836
b.+ ıñ 013b/233, 034b/767
b.+ ıña 020a/386
b.+ ları 036a/811

bāşe bir çeşit küçük atmaca [FAR]
b.- i perrān 026b/523

başka bilinenden ayrı, değişik, farklı, özge [Tr]
b. 025b/507, 029a/595, 038b/846, 039a/855, 040b/882

başla - bir işe girişmek, harekete geçmek [Tr]
b.- dıgıñ 033b/733
b.- ma 033b/733
b.- r 040b/880
b.- yasin 006a/113
b.- yup 020b/410

bâtil doğru ve sahih olmayan, gerçekle ilgisi bulunmayan (şey) [AR]
b. 029a/597, 031a/664

baṭn soy, nesil, kuşak [AR]
b.-ı pākine dipnot43

- bay** zengin [Tr]
b. 032a/695, 038b/851, 039b/860
b.+a 003a/Ek
- baykuş** başında, kulak yerinde iki sorgucu bulunan, yırtıcı gece kuşlarının genel adı [Tr]
b.+ lar 037b/829
b.+ uş 014a/236, 021b/438
- bayrak** bir milletin, belli bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçiminde kumaş, sancak [Tr]
b.+ ı 034a/754
- bāz** doğan denen yırtıcı kuş, şahbaz [FAR]
b. 026b/523, 030b/640
- bāzār** çarşı, alışveriş yeri [FAR]
b. 007a/136
- ba‘zı** birtakım, kimi [AR]
b. 031a/661, 035a/776
- bāzīce** oyuncak [FAR]
b.+ de 033a/715
- be** Arap alfabesini ikinci harfi [AR]
b. 005b/103
- beçe** Osmanlılar'da erkek esirlerden acemi oğlanlar sınıfına alınmayanlara verilen isim [FAR]
b.+ lerin 025a/491
b.+ yi 026a/522
- bed** kötü, fenâ, çirkin [FAR]
b. 032b/698, 20b/398
- beden** vücut, gövde [AR]
b. +e 003a/Ek
- bedbaht** tâlihi kötü olan, bahtsız, tâlihsiz (kimse) [FAR]
b. 038a/841
- Bedehşân** Afganistan'ın kuzeydoğusunun, Tacikistan'ın güneydoğusunun ve ve Çin'deki Taşkurgan ilçesinin bölümlerinden oluşan tarihi bir bölge
B.+ danmı 012b/211

bedel değer, fiyat, kıymet [AR]
b. 018a/331

beden canlı varlıkların maddi bölümü, vücut [AR]
‘illet-i b. 027b/560

bedmāye kötü karakter [FAR]
b. 032b/699

beg bey [Tr]
b.+ e 039a/856
b.+ im 039a/856
b.+ li 004b/79
‘Alī B.+ e 039a/856
şābit b. 039a/853

beğal kolun bedenle birleştiği omuzun altına rastlayan kısım, koltuk [FAR]
zīr-i b.+ de 031b/672

behā değer, fiyat, eder [FAR]
b.+ ya 013b/227

behcet güzellik, hüsn [AR]
b.- i gülistān 005a/98

behey çıkışma bildirmek için kullanılan bir söz
b. 024b/484

behreyāb hisse sahibi [FAR]
b. 027a/544

Behzād İranlı meşhur bir ressamın ve minyatür sanatkârının ismi olup “ressam, nakkaş” mânâsında edebiyâtımıza geçmiş ve Behzat şeklinde erkek ismi olarak da kullanılmıştır [FAR]
B. 034a/750

bek pek, katı [Tr]
b. 015b/282
b.+ li 019a/363

bekle - bir iş oluncaya, biri gelinceye değin bir yerde kalmak, durmak [Tr]
b.- r 038a/840

bel insan bedeninde göğüsle karın, sırtla kalçalar arasında daralmış bölüm [Tr]
b. 031b/674

b.+ i 021a/422
b. bağlama- 31b/674 “birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek”

belâ içinden çıkılması güç, sakıncalı durum [AR]
b. 003a/Ek, 004b/77, 028b/584
b.+ dır 006a/122, 036a/808
b.+ dur 011a/176
b.+ sına 002b/31
b.+ yız 033a/719
bārān-ı b.+ dan 030b/641
çāh-ı b. 027b/559
dām-ı b.+ ya 013b/231
deşt-i b.+ da 035a/786

belde ilçeden küçük, belediye ile yönetilen yer [AR]
b.+ de 028b/592

Belğ Afganistan'ın kuzeyinde yer alan eski bir yerleşim yeri [FAR]
B. 021b/429

belîğ etkili, güzel ve yerinde söylenmiş (söz) [Tr]
nazm-ı b.+ ı 023a/474
şâ'ir-i b. 027a/546

beliyye belâ, dert, keder, eziyet, sıkıntı [AR]
b.- i idbâra 028a/578

belki olabilir, olabilir ki, bir ihtimâlâ göre, muhtemelen [AR]
b. 007a/135, 010a/151

ben teklik birinci kişiyi gösteren söz [Tr]
b. 002a/10, 002b/19, 002b/29, 004b/86, 005b/110, 006b/125, 006b/127,
006b/129, 010a/143, 010a/148, 010b/159, 011a/172, 011a/173, 011b/183,
014b/260, 017b/327, 017b/330, 018a/336, 022a/452, 023a/480, 029b/615,
031a/661, 032a/692, 036b/822, 040a/869, 040a/871, 040b/881
b.+ de 013b/223, 020a/385, 022a/441
b.+ den 006b/130, 007a/134, 012a/198, 023a/475
b.+ i 002b/18, 004b/83, 005b/107, 006a/118, 006b/132, 007a/134,
010a/142, 011a/165, 011a/166, 011a/168, 011a/170, 011a/172, 012a/191,
012a/199, 013b/226, 013b/227, 013b/229, 013b/231, 013b/233, 015b/280,
016a/286, 017b/316, 017b/317, 017b/319, 017b/320, 017b/323, 017b/325,
017b/326, 018a/333, 018a/335, 018b/342, 020b/393, 020b/396, 021a/425,
024b/484, 040a/871
b.+ im 003a/41, 005b/104, 006b/127, 006b/128, 011a/168, 012a/195,
012a/199, 016a/287, 017b/328, 018a/332, 022b/461, 022b/465

b.+ imle 034a/757

beḡ deri üzerindeki kahverengi veya siyah renkli küçük lekeler, kabartılara verilen isim, benek [Tr]
b.+ler 010a/152

benām parmak ucu [AR]
b. it 033b/728

bend bağ, yular, bağlama [FAR]
b. idüp 013b/230

bende kul, köle [FAR]
b.+ ḡe 014a/246
b.+ ye 003b/52, 018a/334

benek herhangi bir şey üzerindeki ufak leke, nokta, puan [Tr]
b. 005b/109

benī oğullar [AR]
b. dipnot46

benlik kendi kişiliğine önem verme, kişiliğini üstün görme, kibir, gurur [Tr]
b.+den 015a/270

beḡze - iki kişi veya nesne arasında birbirini andıracak kadar ortak nitelikler bulunmak, andırmak [Tr]
b.- r 004a/75, 029b/616, 030b/645, 037b/835

berāber birlikte, bir arada [FAR]
b. 032a/695, 033b/737
b.+ mi 035b/797

berdār asılmış, salb edilmiş [FAR]
b. 002a/3

berr doğru sözlü, hayır işleyen kimse [AR]
b. 038b/851
ḡā'ce-yi dānā-yı b. 020b/399

ber-ṭaraf bir yana atılan [FAR+AR]
b. 040a/870

ber-vech olduğu gibi, olarak [FAR]
b. 028b/590
b.- i iṣṭirāk 026a/515

- besle** - yiyecek ve içeceğini sağlamak [Tr]
b.- yüp 029a/604
- beş** dörtten sonra gelen sayının adı [Tr]
b. 040b/882
b.+ den 040a/871
- beşer** insanoğlu, insan [AR]
b.+ e 040b/878
ebnâ-yı b.+ de 030a/625
efrâd-ı b. 038a/840
gerden-i b. 027b/558
ṭab-ı b.+de 030b/645
- beşkir** peşkir, genellikle pamuk ipliğinden dokunmuş ince havlu [FAR]
b. 004b/90
- bevval** çok, sıklıkla işeyen [AR]
b.- i çeh-i zemzemi 033b/728
- beyân** bildirme [AR]
b. 029a/597
b. iden 026a/516
b. ider 028b/590
- beyâz** ak, kara, siyah karşıtı [AR]
b. 011b/188, 016b/298, 020a/388
b.+ ım 005b/104
- beyâz** bk. beyâz [AR]
b. 005b/103
- beyhûde** yararsız, anlamsız [FAR]
b. 003b/61, 006b/124, 006b/126
- beyt** anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası [AR]
b. “ev” 003a/37
b.+ i 033b/736
b.- i dilini “ev” 033b/740
b.- i ḥudānuḡ “ev” 003b/61
müdir-i b. “ev” 039b/866
- beytullah** “Allah’ın evi”, Kabe [AR]
b. 002a/2
- bezm** içkili, eğlenceli meclis, dernek [FAR]
b.- i ‘aşkın 018b/345

b.- i dilārāya 015b/272
b.- i temennāya 015b/275
maḳbul-i b.- i ōḥbet olur 027a/545
fūrūz-ı b. 027a/541

bırak/g -elde bulunan bir şeyi tutmaz olmak [Tr]

b.- dı “uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak” 034a/745

b.- ma “kötü bir durumda terk etmek” 035a/780

b.- up 034b/768

b.- ur “uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak” 005b/108, “uğraşmaz olmak, artık uğraşmamak” 013a/219, “kötü bir durumda terk etmek” 031a/652

b.- urmı “bir alışkanlıktan veya bir işten vazgeçmek” 035b/798, 036a/816

bī-baht bahtsız, talihsiz [FAR]

b. olanın 030b/646

bī-bedel değeri, fiyatı olmayan [AR]

b.+im 023b/480

bī-cünha kabahati olamayan

b. 026a/522

bī-cürm suçsuz [AR]

b. 026a/521

bī-çäre çaresiz, zavallı [FAR]

b. 010a/142, 024b/482

b. ‘İzzetî 010b/164

b.+ nüḡ 002a/2

bī-dād zalim [FAR]

b. 034a/755

bī-dār uyanık, uyumayan, uykusuz [FAR]

b.+ dır 016a/295

bid’at sonradan türeyen şey, yeni âdet [AR]

b.+ le 002a/ 6

bī-deste kunduz [FAR]

b.+ in 026b/527

bī-gāne yabancı, aşina olmayan [FAR]

b.+ lere 030a/636

bī-ḥadd hadsiz, sınırsız [FAR]

b. 019a/365

bihakkın hakkıyla, tam mânâsıyla [AR]
b.+ ın 040a/870

bi-hār denizler [AR]
māhī-i b. 026b/524

bī-hīle hilesiz, doğru [AR]
b. 035b/801

bī-hūş şaşkın, bi-hoş [FAR]
b. 012a/199

bī-ḥuzūr huzursuz, rahatsız [FAR]
b. 027a/551, 029a/602

bī-intihā sonsuz, nihayetsiz [FAR]
b.+ dır 19a/367

bī-ḳarār kararsız, rahatsız [FAR]
b. 029a/602

bī-kerān sınırsız, sonsuz [FAR]
b. 025b/508

bil - bir şeyi anlamış veya öğrenmiş bulunmak [Tr]
b. 003b/51, 006b/126, 015b/272, 032a/686, 033b/733
b.- me 022b/463
b.- medim 014b/258
b.-mek 003a/Ek
b.- mem 005b/105, 010a/147, 012b/205, 027b/555, 030a/625, 033a/715
b. -memki 010a/149
b.- mez 002a/13, 006a/117, 010b/161, 020a/384, 021b/435, 034a/743
b.- mez idik 032b/705
b.- mezmisin 010b/155
b.- seler 022a/446
b.- üñ 002a/1
b.- üp 026b/537
b.- ür 013a/216, 013a/217, 028b/593, 033b/739, 034a/757
b.- ürdi 013a/212
b.- ürem 006b/124
b.- üriz 036a/813
b.- ürken 033a/717
b.- ürsin 010b/161
b.- ürsiñ 011b/185

- bilād** memleketler, şehirleri kasabalar [AR]
b. 026b/531
b.+ lar 020b/403
- bi'l-cümle** bütün, hep [AR]
b. 016b/304
- bildir** -herhangi bir şeyi haber vermek [Tr]
b.- di 016b/306
- bi'l-farż** diyelim ki, turalım ki [AR]
b. 031a/657
- bilin** - bilme işine konu olmak, anlaşılmak, öğrenilmek [Tr]
b.- irmi 035a/779
b.- medi 014b/257
- billāh** Allah için [AR]
b. 018a/336, 038a/840, 039a/853, 040b/881
- bī-lüzūm** gereksiz, lüzumsuz [AR]
emel-i hāş-ı b. 028b/587
- bī-mār** hasta, sayrı [FAR]
b. 027a/538
zār-ı dil-i b.+ dur 016a/288
- bī-māye** yoksul, güçsüz, mayası kötü [FAR]
b.+ yi 035b/793
- bī-murād** isteğine ulaşmamış [AR]
b. 014a/246
- biñ** dokuz yüz doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]
b. 002b/14, 004b/85, 006a/115, 006b/133, 010a/150, 016b/305,
020b/394, 025b/501, 025b/504, 025b/505, 026b/532, 029b/622, 030a/627,
030b/649, 031a/659, 033a/723, 034b/766
b.+ de 032a/684
seksān b. 021b/433
- binā** yapı, ev, yapma [AR]
b. olmuş 004b/77
b.+ ya 024b/487
ķubbe-yi b.+ ya 015a/271
- bī-naşīb** nasipsiz, talihsiz [FAR]

b. 027a/544

bī-nevā nasipsiz, çaresiz, zavallı [FAR]

b.+ lardan 004b/91

bī-nihāya bî-nihaye, nihayetsiz, sonsuz [FAR]

ecrām-ı b. 025b/500

bī-peder babasız [FAR]

‘İsî-i b. 027b/561

bir sayıların ilki, tek [Tr]

b. 002a/1, 002a/4, 002a/5, 002b/19, 002b/25, 002b/31, 003a/44, 003a/45, 003b/48, 003b/49, 003b/55, 003b/58, 003b/60, 004a/66, 004a/71, 004b/81, 004b/85, 004b/86, 005a/93, 005a/95, 005a/96, 005a/97, 005a/98, 005a/99, 005b/103, 005b/109, 006a/117, 006a/119, 006a/120, 006b/128, 006b/132, 006b/133, 007a/135, 010a/148, 010a/150, 010b/154, 010b/159, 010b/163, 011b/179, 011b/180, 011b/181, 012a/197, 013a/215, 013b/225, 013b/227, 013b/230, 013b/231, 013b/232, 014a/246, 014b/255, 015b/272, 015b/273, 015b/275, 015b/276, 015b/279, 016a/289, 016a/292, 016b/305, 017b/317, 017b/323, 017b/326, 017b/327, 018a/331, 018a/332, 018a/333, 018a/334, 018b/346, 018b/348, 018b/351, 019b/375, 020a/378, 020a/381, 020b/389, 020b/398, 021a/416, 021a/422, 021b/432, 021b/439, 022b/459, 022b/464, 023a/467, 023a/468, 024b/482, 024b/483, 024b/488, 025a/489, 025a/490, 025a/492, 025a/493, 025a/494, 025a/495, 025a/498, 025b/505, 025b/507, 025b/508, 026a/510, 026a/511, 026a/518, 026a/520, 026b/531, 026b/534, 026b/535, 026b/537, 027a/540, 027a/547, 027b/554, 027b/556, 028b/587, 028b/591, 028b/592, 029a/594, 029a/602, 029a/603, 029a/604, 029a/605, 029b/610, 029b/619, 029b/620, 030a/624, 030a/626, 030b/641, 030b/646, 030b/648, 031a/653, 031a/666, 031b/673, 031b/674, 031b/675, 031b/679, 031b/680, 032a/682, 032a/684, 032a/691, 032a/693, 033a/716, 033a/721, 033a/723, 033b/727, 033b/729, 033b/730, 033b/733, 033b/737, 033b/741, 034a/753, 034a/754, 034a/756, 034b/760, 035a/774, 035a/787, 035b/793, 035b/794, 036a/803, 036a/805, 036a/807, 036a/816, 036b/819, 036b/823, 037b/834, 037b/835, 038a/838, 038b/846, 039a/852, 039a/854, 039b/862, 039b/864, 039b/866, 040a/871, 040b/878, 040b/880, 040b/881, 041a/888, 041a/889

b.+ dir 031b/679

b.+ er 034a/751

b.+ i 003b/60, 021b/435, 040a/869

bir bir birer birer [Tr]

b. 006a/112

birbiri karşılıklı olarak bir diğeri [Tr]

b.+ n 015a/263

b.+ ni 010a/146

bir düziye devamlı olarak, durmadan, fâsılasız
b. 033b/727

biri bilinmeyen bir kimse [Tr]
b. 029a/595
b.+ n 014a/240
b.+ η 012a/193
b.+si 034a/751

birkaç çok olmayan, az sayıda, az [Tr]
b. 031a/666, 032b/703

birlik tek, bir olma durumu, vahdaniyet [Tr]
b.+in 016b/306

birün dışarı, dış, harici [FAR]
b.+ ı 035b/796
b.- ı vehm 026a/518

bî-sâdıķ sadık olmayan, sadakatsiz [FAR]
b.+ a 026a/522

bisât kilimi minder, döşeme [AR]
dilsîr-i b.- ı ni'amîη 030a/633

bister yatak, döşek [FAR]
b. 027a/543

bîşter daha fazla, daha çok [FAR]
derd-i b. 028a/566

bit - bitki, tüy, saç vb. şeyler çıkıp yetişmek [Tr]
b.- di 014b/254
b.- se "güçsüz kalmak, çok zayıflamak" 004a/71

bî-teklîf teklifsiz [FAR]
b.- teklif kıbudan 002a/4

bî-vefâ vefasız, hayırsız, döneκ [FAR]
b. 041a/884
b.+ dır 015a/267
b.+ sından 004a/73, 007a/139

bî-vesîle sebepsiz, bahanesiz [FAR]
b. 026a/521

bī-vukūf durmayan [FAR]
seyr-i b. 025b/503

biz çokluk birinci kişiyi gösteren söz [Tr]
b. 015b/284, 017a/310, 019a/365, 033a/716, 033a/722, 035a/784,
035b/790, 035b/791
b.+ den 033b/726
b.+ e 002b/17, 003a/44, 015b/283, 016b/306, 019a/366, 023a/481,
024b/484, 029b/617, 033a/717, 033b/726, 033b/738, 036a/804, 036a/805,
039b/866
b.+ i 033a/718, 035a/780, 19a/367
b.+ im 006a/115, 017a/310, 019b/368, 036a/813, 19a/367
b.+ ler 033a/715, 033a/725
b.+ lere 013b/228, 022b/456
b.+ leri 033a/716, 033a/722, 035b/790

bizzāt aracısız, kendisi olarak [AR]
b. 019a/357

Bosnā Kuzey, batı ve güneyden Hırvatistan; doğudan Sırbistan; yine güneyden Karadağ ile çevrili olup Adriyatik Denizi'ne Neum şehrinin bulunduğu yerde yalnızca 20 km'lik (limanı olmayan) bir kıyısı bulun bölge
B.+ yı 021b/426

boş içinde, üstünde hiç kimse veya hiçbir şey bulunmayan, dolu karşıtı [Tr]
b. 004a/68

boy bir şeyin tabanı ile en yüksek noktası arasındaki uzaklık [Tr]
b.+ ı 011b/179
b.+ nı 010b/155
b.+ uş 005a/93, 020b/393
b.+ uşa 020b/394

boyan - boyama işi yapılmak [Tr]
b.- dı 023a/478

boylı uzun boya sahip olma durumu [Tr]
b. 012a/199

boyun gövdenin başla omuz arasında kalan bölgesi [Tr]
b.+ ıma 011a/167, 011b/180
b.+ ın egmiş 037b/834

boz - dokunmak, zarar vermek [Tr]
b.- muşlar 037b/828

bozul - iyi ve değerli niteliğini yitirmek [Tr]

b.- muş 037b/827

böyle bunun gibi, buna benzer [Tr]

b. 002a/5, 003a/44, 004b/78, 006a/115, 006a/123, 010a/148, 013a/218, 013a/219, 013a/221, 013b/223, 013b/225, 013b/228, 013b/230, 023a/480, 029b/622, 031a/656

bu en yakında bulunan bir varlığı veya biraz önce anılan bir şeyi işaret yolu ile belirtmek için kullanılan bir söz [Tr]

b. 002a/6, 002b/19, 002b/20, 002b/21, 002b/23, 002b/24, 003a/41, 003a/Ek, 003b/48, 003b/52, 004b/77, 004b/86, 004b/87, 004b/90, 005b/105, 005b/110, 006a/117, 007a/135, 010a/144, 010a/147, 010a/149, 010a/151, 010a/153, 010b/154, 010b/161, 011a/174, 012b/202, 013a/219, 013a/221, 013b/225, 014a/247, 014b/252, 015a/267, 015a/270, 015b/272, 016a/287, 016b/297, 017a/314, 018a/331, 018b/342, 018b/345, 019a/362, 019b/375, 020b/415, 021a/417, 021a/420, 021b/427, 021b/436, 021b/439, 022b/455, 024b/482, 025a/489, 025a/495, 025a/496, 025b/500, 026a/516, 026b/528, 027a/549, 027a/550, 027b/553, 027b/556, 028a/568, 028a/577, 028b/591, 028b/592, 029a/606, 029b/615, 029b/619, 030a/625, 030a/628, 030a/632, 030b/638, 030b/639, 030b/648, 030b/649, 030b/651, 031a/661, 031a/666, 031b/671, 032a/689, 032a/691, 032b/705, 033a/715, 033b/736, 033b/741, 034a/747, 034a/749, 034b/761, 034b/771, 035a/777, 035a/780, 035b/792, 035b/800, 036b/824, 037b/833, 038a/836, 038a/840, 038a/841, 038a/842, 038b/844, 038b/845, 038b/848, 039a/852, 039a/853, 039a/857, 040a/872, 040a/874, 040a/875, 040b/883, 041a/888, 041a/889, dipnot11

b.+ dur 007a/134, 023a/474, 026b/537, 029b/621, 031b/668

b.+ nca 014b/259, 027b/554

b.+ nda 021a/425, 026a/517, 026b/532

b.+ nı 006b/126

b.+ nlar 034a/752, 039a/859, 039b/860

b.+ nlara 005b/101, 039b/862

b.+ nları 039a/859, 039b/860, 039b/861

b.+ nuş 002b/22

b.+ ın 011b/185, 016b/303

bucağ kenar, köşe yer [Tr]

b.+ ında 004b/83

budalā zekâca geri olan (kimse), alık [AR]

b.+ yız 033a/716

bugün içinde bulunulan gün [Tr]

b. 003a/Ek, 004b/87, 005b/101, 007a/135, 012b/208, 016b/301, 020b/389, 040b/882

Buḥārā Orta Asya'nın en eski yerleşim bölgelerinden olan ve günümüzde Özbekistan sınırları içinde bulunan tarihî şehir

B. 012b/207
B.+ yı 021b/429

bul - arayarak veya aramadan bir şeyle, bir kimse ile karşılaşmak [Tr]
b.- amaz 022b/462
b.- amazsın 032a/684
b.- asın 006a/112
b.- dı 033b/741
b.- dılar 004a/74
b.- dum 020a/387, 022b/463
b.- mağa 016b/301
b.- madı 034b/763
b.- mayup 017b/327
b.- sam 022a/442
b.- sın 002b/17
b.- un 035b/800
b.- unan 034a/748
b.- unmaz 004b/84, 006a/120
b.- up 023a/481
b.- ur 003a/35, 025b/503, 026a/517, 034a/746
dermân b.- madım 011a/171
şafâ b.- duḡ dipnot11
vücüd b.- madadır 025a/497

bulûğ erginlik [AR]
da'vâ-ı b. eyliyoruz 035a/783

bulun - bulma işine konu olmak [Tr]
b.- maz 012a/193, 020b/393, 039a/854, 040b/882
b.- ur 003a/44, 005b/110, 012a/194, 031a/659
b.- urmı 036b/819
b.- ursa 033a/718
çâre b.- maz 004a/65
nâdir b.- ur 003b/62

bunca epey çok, bu denli [Tr]
b. 015a/262

bura bu yer [Tr]
b.+ da 017b/317
b.+ rda 017b/326

burç kale duvarlarından daha yüksek, yuvarlak, dört köşe veya çok köşeli kale çıkıntısı [Tr]
b.+ una 039b/867
b.+ uḡ 019b/373

būse öpücük [FAR]
b. 010a/150, 021b/432
b.+ lerle 041a/887

būse-gāh öpülecek yer [FAR]
b.- ı enbiyâdır 002b/24

būy koku [FAR]
b.- ı vefâ 030b/645

buyur- bir şeyin yapılmasını veya yapılmamasını kesin olarak söylemek,
emretmek [Tr]
b. 035a/780

buz donarak katı duruma gelmiş su [Tr]
b. olur 003a/41

bük - sertçe çevirmek, kıvırmak [Tr]
b.- düğ 014b/255

bükül - eğilmek [Tr]
b.- müş 002b/27

bülbül karatavukgillerden, sesinin güzelliği ile tanınmış olan ötücü kuş
(Luscinia megarhynchos) [FAR]
b. 012a/195, 014a/237, 020a/385, 022b/455, 037b/826, 037b/830,
037b/835
b.+ dür 011b/177
b.+ e 035a/775, 037b/832
b.+ i 026b/526, 037b/829
b.+ ler 021b/438, 036a/815
b.+ lere 028a/576
b.+ üm 002b/31
mānend-i b. 038a/839
ḥāṭib-i b. 040b/881

bülend yüksek, yüce [FAR]
b.- i āvâz 017a/312
ḳadr-i b. 035b/788 'inde' lurefâ
b. ider dipnot42

büride-ser başı kesik [Tr]
b. oldı 028a/565

büsbütün iyiden iyiye, iyice, tamamen, tamamıyla, temelli [Tr]

b. 002a/6, 014a/238, 17b/324, 038b/846

büsküllü püsküllü, püskülü olan, püskül takılmış olan [Tr]

b. 021a/418

büt put, güzel [FAR]

b.+ larle 026b/531

bütün eksiksiz, tam [Tr]

b. 003b/55, 017a/314, 039b/861

büyük boyutları, benzerlerinden daha fazla olan (somut nesne), makro, küçük karşıtı [Tr]

b. 037b/833

büzil - büzülmek, korku, şaşkınlık, soğuk vb. etkenlerle bir kenara sinmek, bir kenara çekilmek [Tr]

b.- ür 021a/419

C

cādū cadı, büyücü [FAR]

c. 005a/96, 022b/459

fitne-i c. 005a/96

cāh itibar, makam [AR]

c. 036b/819

c.+ a 038b/845

ehl-i c.- ı garīb 003a/42

cāhil bilgisiz, bilimsiz, toy [AR]

c. 003a/46, 004b/80, 006a/112

c. +iñ 003a/Ek

c.+ üñ 002a/13

c. olaydı 013a/217

c. olur 027b/555

cām sırça, cam, bardak, kadeh [FAR]

c. 029b/610, 034b/762

c.+dan 036a/816

c.+ lar 022a/449

c.- ı ecelden 016b/297

c.- ı hevesgüş 023a/470

c.- ı pürzemzem 005a/97

c.- ı şafādan 036a/805

c.- i şaḥbāsın 019b/370

i' māl-i c. 028a/571

cāme elbise, çamaşır [FAR]
c.- i faḳrı 035b/789

cāmi^c içinde namaz kılınan ibadet yeri [AR]
c.+ de 040b/882
c.- i Ḳur'ān 027b/564, 034b/767
c.- i küberānıḡ 040a/873

cān insan ve hayvanlarda yaşamayı sağlayan ve ölümle vücuttan ayrılan madde dışı varlık [FAR]

c. 003a/Ek, 025/506, 028b/582, 036a/807
c.+ a 006a/115, 010a/142, 020a/378, 023a/475, 032b/697
c.+ ā 010b/155
c.+ dan 014b/258
c.+ ı 014b/260, 23a/469, 038b/844
c.+ ım 002b/15, 011a/173, 011b/189, 012a/196, 017b/ 316, 021a/421
c.+ ıma 017b/318
c.+ ımda 023a/469
c.+ ımız 007a/134
c.+ ın 034a/746
c.+ ınḡ 006b/125
c.+ ın virmek 013b/225
c.+ lar 032b/697
c.+ um 007a/135
c.- ı dili 021a/417
āfet-i c.+ ım 023a/471
c. virür dipnot44
gurk-i c. 026a/520
māye-yi c.+ dır 029b/608
virānede c. 032a/695

canān bk. cānān [FAR]
c. 002b/16, 006b/133, 017b/316, 017b/319, 017b/320, 017b/323,
017b/325

cānān gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili [FAR]
c. 021b/434, 023a/469, 031a/656
c.+ a 010a/145
c.+ ıma 023a/475
c.+ ınḡ 010b/158
c.+ uḡ 002b/25
ruḡ-ı c. 023a/473
vech-i c.+1 039b/861

cān-beleb canı dudağında, ruhunu teslim edecek hâlde [FAR]
c.+ iz 036a/806

cānib taraf, cihet, yön [AR]
c.+ dedir 004b/90

caḥīm cehennem, tamu [AR]
c.+ de 19a/367

cārī cereyan eden, akan, geçen, yürüyen [AR]
c. 026b/528, 027b/556

cāriye yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, hâlayık [AR]
c.+ den 029a/606

cāvidān daimî kalacak olan, sonsuz, ebedî [FAR]
feyz-i c. 025b/503

cāy yer [FAR]
c.+ 1 032b/703
c.- 1 ḥayāl 023a/473

cedd dede, büyük baba, ananın veya babanın babası [AR]
c.+ in 039a/859

cefā eziyet, incitme [AR]
c. 014a/240, 014b/258, 020a/381
c.+ dan 014a/247
c.+ lar 013b/224
c.+ yı 013a/216
c. etme 012a/195
c. gördi 034b/766
c. olmanın 034a/745
saḥt-ı c.+ ya 014b/261

cefā-pīše zâlim, gaddar [FAR]
şūḥ-ı c. 015b/279

cehd çalışmai çabalama [AR]
c.- i ferāvānı 039b/863

cehennem dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu [AR]
c. 016b/307
c.+ e 028a/569

- cehl** bilmezlik [AR]
c. 035a/776
c. ider 027a/544
c. kıldı 034b/765
- celil** büyük, ulu [AR]
c. 003a/36
- cellād** insanı kesen, asan kimse [AR]
hışm-ı c. 014a/247
- cem^ç** toplama, yığma [AR]
c. 020b/402
c. olsa 004a/65, 020b/413
c. olup 016b/303, 016b/304
- Cem^ç** cem, hükümdar, şah [AR]
c.+ e 026b/533
C.-devrān 034b/762
- cemā^çat** insan topluluğu [AR]
c.+ e 040b/877
- cemād** taş gibi cansız olan şey [AR]
c. 026b/529
- cemāl** yüz güzelliği [AR]
c. 026b/531
c.+ i 035b/794
c.+ iñ 003b/48, 005a/98
c.+ iñden 016a/290
c.+ üñ 022a/444
bā^çiş-i c. 028b/592
içlim-i c.+ e 036b/823
- cem^çıyyet** bir olayı veya kişiyi kutlamak amacıyla bir araya gelen topluluk, dernek [AR]
c.+ i 020b/398, 032a/691
- cenāb** saygı, onur ve büyüklük anlamıyla kullanılan bir söz [AR]
c. 004a/75
c.- 1 fevziniñher 040a/873
c.- 1 hākım 039b/865
c.- 1 Hāydara 027b/564
c.- 1 kibriyā 015a/266

c.- 1 şeyhiñ 040b/876
C.- 1 Yüsufa 027b/559
tažavvūķ-ı girde-i ‘arş-ı c.- 1 kibriyādur 002b/21

cenāze kefenlenip tabuta konmuş, gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü
[AR]
c.+ mi 022a/446

Cengiz Cengiz soyu [FAR]
C. 031b/677

cennāt cennetler, uçmaklar [AR]
dildāde-i c. 035a/784

cennet uçmak, bahçe [AR]
c. 005a/98
gülşen-i c. 005a/98

cesāret güç veya tehlikeli bir işe girişirken kişinin kendinde bulduğu güven
[AR]
c.- i şerr 028a/573

cesime iri, büyük, kocaman [AR]
zerre-yi c.+ yi 026a/514

cevāb bir soruya, bir isteğe, bir söz, bir davranış veya yazıya verilen karşılık, yanıt
[AR]
c. al 036b/824

cevāhir cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar [AR]
fāzıl-ı c. 020b/407

cevāmi‘ ibadet yerleri, mescitler [AR]
c. 038a/839

cevherpāre mücevher parçası [AR+FAR]
c. 018b/344

cevr haksızlık, eza, cefa, eziyet [AR]
c. 013a/216, 013a/220, 020a/381
c.+ e 018a/331
c.+ i 010a/149, 039a/852
c.+ in‘ itābın 018b/345
c.+ iñe 033a/725
c.+ iñle 032a/692
c.+ üñle 014b/258
c. eyleme 011a/169

c. idenler 002b/17
c. iderseñ 005b/101

cezā uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım [AR]

c. 031b/676
ķānūn-ı c. 032b/702
maḥkeme-i rūz-ı c.+ dan 030b/644

cezb kendine çekme, çekilme [AR]
c. itmede 039b/861

ciger-gāh ciğerin bulunduğu yer [FAR]
c.+ ima 019b/375

cihān dünya, alem [FAR]

c. 003a/Ek, 004a/68, 004a/76, 016a/294, 020b/389, 025b/504, 027b/556, 029b/622

c.+ a 002a/6, 013a/218, 015a/262, 020b/391, 020b/406, 021b/433, 025b/505, 030b/642, 032a/689

c.+ da 002b/16, 005b/110, 005b/107, 006a/114, 020b/393, 027b/555, 029a/597

c.+ dan 025b/505

devlet-i c.+ dan 027a/544

c.+ ı 014b/249, 017b/329, 020a/387, 022b/463, 034b/765

c.+ ıñ 004a/73, 007a/139, 031a/655

c.+ uñ 015a/267

ḥelāk-ı c. 013b/230

mukteżā-yı niżām-ı c.+ mıdır 027b/555

şadr-ı c. 031a/657

Süleymān-ı c. 015a/263

şāh-ı c.+ sını 018a/337

umūr-ı c. 025a/493

cihān-bān cihanın, dünyanın bekçisi olan, Allah [FAR]

c. +ı 026a/513

sulṭān-ı c. 034b/764

cihāt taraflar, yönler [AR]

c.+ a 026a/516

cihet yan, yön, taraf [Tr]

c.+ de 038a/837

cinān cennetler, uçmaklar, bahçeler [AR]

ḥūr-ı c.+ dır 029b/612

- cinnet** delilik, çılgınlık [AR]
c.- i 'unvānı 040b/883
- cism** beden, gövde, madde [AR]
c.+ de 025/506
c.+ i 029a/604, 031b/676, dipnot44
c.+ im 016a/288
c.+ imde 018b/351
c.- i Ḥalīle 029a/600
c.- i kesīfīn 030a/628
c.- i pākīn 019a/362
- civān** genç [FAR]
c. 014b/248
c.+ dır 029b/613
c.+ ı 024b/488
c.+ ın 020b/390
- cūyā** arayıcı, arayan [FAR]
c.- yı rızā ol 034b/759
- cübbe** sarıklı din adamlarıyla bazı yaşlı kimselerin giydikleri uzun üstlük [AR]
c. giyer 035b/799
- cūdā** ayrı ayrı düşmüş, ayrılmış [FAR]
c. 016a/290, 034b/762
c.+ dır 036a/807
c.+ yız 033a/724
c. düşdi 027b/558
c. düşeli 018b/347
c. düşüp 018b/347
- cühelā** bilgisizler, bilmezler [AR]
d. 003a/33
mihr-i c.+ dan 035a/776
muḥaqqar-ı c. 027a/546
taḥakküm-i c. 027b/554
- cümle** bütün, hep, birikiş [AR]
c. 002b/19, 005b/106, 018b/355, 020b/409, 025a/496, 025a/498,
025b/503, 026b/531, 028a/568, 032b/710, 037b/826
menşe 'i c. 020b/397
c.+ den 004a/63
c.+ sini 034b/760
c.+ ye 002b/30, 019a/360, 039a/859
c.- i ḥayvāna 026a/512
c.- i vesī'ada 025b/504

cünūn delirme, çıldırma, delilik [AR]

c.+ a 029a/595

c.+ 1 029a/597

cür' a yudum, içim [AR]

c.- i helāk 026a/517

cürm suç [AR]

c.- i ḥaḫādır 019b/368

Ç

çağ zaman dilimi, vakit [Tr]

ç.+ 1 022a/451

çağır - birinin gelmesini kendisine yüksek sesle söylemek, seslenmek [Tr]

ç.- ır 021a/425, dipnot39

çağla - su, köpürerek ve ses çıkararak coşkun bir biçimde akmak [Tr]

ç.- r 014a/235, 018b/349, 037b/831

ç.- yup 018a/339

çāh kuyu, çukur [FAR]

ç.- 1 belā 027b/559

çāk yarık, yırtık [FAR]

ç. 026a/511

ç. +ıdır 002b/22

ç. ider 026a/522

ç. oldı 005b/106

ç. olunur 031b/681

ç. olur 026b/526

çaķ - vurarak sokup yerleştirmek [Tr]

ç.- ıldı 002a/6

çāker kul, köle [FAR]

c.+ im 010a/143

çal - başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek, aşırmaq [Tr]

ç.- an 032b/703

çalın - çalma işine konu olmak [Tr]

şūr ç.- ur 016b/299

çalış- bir şeyi oluşturmak veya ortaya çıkarmak için emek harcamak [Tr]
ç. 035a/773, 036b/822

çāre bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol,
çıkarcı yol, çözüm yolu [FAR]
ç. 004a/65, 017b/327
ç.+ mi 019b/376, 020a/379, 020a/382
ç.+ si 012a/194
ç.+ si olur 031b/680
ç. bulunmaz 004a/65

çarḥ çark, tekerlek, felek [FAR]
ç. 013b/231, 029b/615
ç.+ a 032a/692, 035a/784
ç.+ ıḡ 036a/810
ç. itdi 034b/762
ç.- ı çependāz 029b/615
ç.- ı felek 005b/109
ıḡtizā-yı ç. 025a/498

çat - üzücü, kızdırıcı veya şaşırtıcı olaylarla karşılaşmak [Tr]
ç.- ma 012a/191

çatal ucu kollara ayrılmış [Tr]
ç. 007a/137

çāvuş onbaşıdan sonra gelen erbaş [FAR]
ç. 016a/286

çayır üzerinde gür ot biten düz ve nemli yer [Tr]
ç. 022a/441

çeh kuyu [FAR]
bevvāl-i ç.- i zemzemi 033b/728

çehre yüz, surat [FAR]
ç. 038a/836

çek - güç durumlara dayanmak, katlanmak [Tr]
ç.- “bir kimseyi veya bir şeyi geri almak” 023a/475
ç.- di “bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek”
012b/210, “bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek” 014b/254,
034b/766
ç.- digim 014b/257
ç.- digini 036b/824
ç.- dim 012a/196

ç.- emez “bir duyguyu içinde yaşatmak”030b/647
ç.- en “bir şeyi tutup kendine veya başka bir yöne doğru yürütmek” 028a/577
ç.- er “derinden soluk almak” 014b/250, 026a/517
ç.- erem “içki içmek” 002a/8
ç.- ersin 031a/666
ç.- me 003a/Ek, 004b/87, 015a/265
ç.- mesin 006a/111
ç.- mesün 021a/424
ç.- mez “taşımaya gücü olmak”030b/651
ç.- miş “bir amaçla ortadan kaldırmak”037b/828
ç.- mişler 018b/345

çekil - kendini geriye veya bir yana çekmek [Tr]

ç.- en 010a/153
ç.- irsin 035b/795
ç.- meden 002b/15
ç.- medik 022b/459
ç.- miş 002b/27, 010b/157, 011a/175

çenber merkez denilen sabit bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktalar kümesinin oluşturduğu kapalı eğri [FAR]

ç.- i devrân 031b/674
ç.- i fânūs-ı hayâle 029b/616

çependâz hilekar [FAR]

çarh-ı ç. 029b/615

çerâ otlama, otlak [FAR]

ç. 036a/825

çespân layık, münasip, yaraşır [FAR]

ç. 035a/775

çeşm göz [FAR]

ç.+ im 002b/23, 006a/121, 018b/349
ç.+e 016a/294
ç.+ im aqıtduş 011a/169
ç.+ ine 029a/601
ç.+ in 012a/192
ç.- i âfet 012b/211, 014b/256
ç.- i âhû 014b/250
ç.- i cellâd 014a/247
ç.- i ğazâlî 022a/452
ç.- i insâf 003a/Ek
ç.- i pür 030b/641
musahhar-ı efsün-ı ç.- i yâr 028b/583

çeşmān gözler [FAR]

ç. 038b/847

çevir - bir şeyin yönünü değiştirmek [Tr]

ç.- ir 030a/626, “bir durumdan başka duruma getirmek, dönüştürmek”
038a/843

çevril- çevirme işine konu olmak [Tr]

ç.- ilür “çevirme işine konu olmak” 021b/434, “kendini çevirmek, birine dönmek” 021b/435, “kendini çevirmek, birine dönmek” 021b/437, “bir durumdan başka duruma getirmek dönüştürmek”021b/439

çık - içeriden dışarıya varmak, gitmek [Tr]

ç.- ar 003a/38, 014a/242, 014a/243, 014a/245, 014a/247
ç.- amaz 023a/466
ç.- ardık 035a/784
ç.- arım 002a/9
ç.- dı 027b/561, 031b/672, 032b/705, 032b/706, 032b/707, 032b/708,
032b/709, 032b/710, 033a/711 ‘âciz, 033a/712, 033a/713, 033a/714
ç.- dın 002a/7
ç.-ınca 007a/134
ç.- madadır 030a/635
ç.- maz 023a/466
ç.- mış 038b/847
ç.- sa 040b/881
ç.- up 004a/67

çıkār - birinin veya bir şeyin çıkmasını sağlamak, çıkmasına sebep olmak [Tr]

ç.- up 018a/340

çırā çerağ, çam vb. reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli bölümü [FAR]

ç.+ dan 030b/650

çifte at, eşek ve katırın arka ayaklarıyla vuruşu, tekme [FAR]

ç.+ si 032b/696

çimen kendiliğinden yetişmiş çim [Tr]

ç. 022a/441

çîn kıvrım, büküm [FAR]

Ç.- i tahtgâhında 014b/251

mülk-i Ç.+ den 012b/211

çoğal - azken çok olmak, çok duruma gelmek, artmak, fazlalaşmak, ziyadeleşmek [Tr]

ç.- up 032b/706

çok sayı, nicelik, değer, güç, derece vb. bakımından büyük ve aşırı olan, az karşıtı [Tr]

ç. 003a/46, 004a/63, 004a/66, 005b/110, 012a/196, 012a/198, 013a/213, 013a/221, 013b/228, 020b/403, 021a/418, 031b/672, 032a/685, 033b/741, 035b/795, 035b/799

ç.+ dur 002b/29, 012a/193

çokça oldukça fazla, aşırı miktarda, fazlaca [Tr]

ç. 021a/419

çöl kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi, sahra, badiye [Tr]

ç.+ den 022a/453

ç.+ e 022a/452, 022a/453

ç.+ i 021b/428

çulsuz varlıksız, parasız [Tr]

ç.+ ı 032a/683

çü gibi [FAR]

ç. 027a/542

çün gibi [FAR]

ç. 003a/Ek, 019a/358, 019a/362, 019a/364, 019b/376, 020a/379, 020a/382, 030b/650, 032a/695, 040b/883

çünkü bk. çünkü [FAR]

ç. 016b/301

çünkü şundan dolayı, şu sebeple, zira [FAR]

ç. 031b/676, dionot8

D, Đ

da da, de, dahi; karşı. de. [Tr]

d. 006a/121, 006a/122, 006a/123, 010b/159, 011b/188, 014a/238, 015a/262, 015a/263, 015a/268, 018b/346, 020b/394, 026b/532, 027b/564, 031a/657, 034a/751, 038a/843, 038b/849, 041a/889

dād adalet, doğruluk [FAR]

d. 034a/755, 034a/756

d.+ ı 014a/236

d.- ı tū 030b/640

- dad-** tatmak, duymak, hissetmek [Tr]
d.-ar 034b/763
- dāde** sonuna geldiği kelimelere “vermiş, verilmiş” anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik sıfatlar yapar [FAR]
d.- i veğā 028b/582
- dağal-bāz** hileci, dubaracı [FAR]
zāl-ı d. 034b/761
- dāğ-dār** kızgın demirle nişanlanmış, dağlı, yaralı [FAR]
d.- ı gam 028b/584
- dağla** - kızgın bir demirle hayvan derisine damga vurmak [Tr]
d.- r 037b/830
- Ḍahhāk** Cemşid’in yerini almış olan İran’ın en zalim ve gaddar hükümdarı [FAR]
Ḍ.+ ıñ 031b/673
- daḥı** da, de [Tr]
d. 006a/121, 006b/126, 006b/130, 016a/285, 017b/317, 017b/326,
019a/361, 020a/379, 020a/382, 020b/412, 020b/413, 028b/589, 030a/624,
030b/641, 031a/665, 031b/669, 032b/697, 032b/709, 033b/734, 034a/749
- dā’im** devamlı, sürekli [AR]
d. 004b/86, 012a/199, 017b/328, 027b/555, 039b/860
- dā’imā** her vakit, sürekli olarak [AR]
d. 015a/262, 019b/368, 020b/415, 040b/876
- dā’ire** bir çemberin içinde kalan düzlem parçası [AR]
d.+ de 031b/674
d.- i ḥavf 030b/643
- dā’i** dua eden, duacı [AR]
d. 020b/415
- dak-** takmak, iliştiirmek, tutturmak veya geçirmek, asmak [Tr]
d.- dında 011a/170
- daḳiḳ** ince, ufak, duyulmaz, tuutlmaz [AR]
d. 015b/282
- dal** ağacın gövdesinden ayrılan kollardan her biri [Tr]
d. 029a/595

- ḍalālet** doğru yoldan sapma [AR]
aşhāb-ı ḍ. 031b/670
- dām** tuzak, ağ [FAR]
d.- ı belāya 013b/231
d.- ı tezvīre 015b/280
- dāmen** etek [FAR]
d.- i pākīze-i 'işmet 031b/681
- damla** - damla durumunda tane tane düşmek [Tr]
қан d.- r 010b/158
- dānā** bilen, bilici, bilgiç [FAR]
d. 027b/557, 036a/808
ḥā'ce-yi d.- yı ber 020b/399
merdüm-i d.+ ya 015b/273
- dāne** tane, tohum [FAR]
d.+ dir 025a/490
d.- i gevher 005a/99
ümīd-i d. ider 026b/525
- dāniş** biliş, bilgi, ilim [FAR]
d. 033b/740
ṭālib-i d. 020b/410
- dār** birkaç bölümden ibâret mesken, ev, konak [AR]
e. 006a/117
- dār** dar ağacı [FAR]
Mañşūr D.+ a 021b/435
- Dārā** Keyāniyan denilen eski Fars hükümdarlarından dokuzuncusu, hükümdar [FAR]
D.+ ya 015a/264
- da'vā** şikayetçi olarak mahkemeye başvurma [AR]
d.+ mızı 016a/286
d.- -ı bulūğ eyliyoruz 035a/783
- da'vācı** dava eden kimse, savlayıcı, müddei [Tr]
d. 031a/665
- de** da, de, dahi; karş. da [Tr]

d. 006a/119, 006a/121, 006a/122, 006a/123, 010a/153, 010b/159, 011a/166, 018a/331, 027b/554, 031a/662, 032a/691, 033a/722, 034a/752, 038a/843, 040b/879

de - demek, söylemek, söz söylemek [Tr]
d.- di 027a/550
d.- dikçe 014b/261
d.+ nse 038b/851
d.- r 017a/308, 017a/309

defter genellikle hafif bir kapak içerisinde, yazı yazmak için bir araya tutturulmuş kâğıt yapraklar [AR]
d.+ de 017b/315
d.- i ‘ aşıkça 018b/343

deg - değmek, aralık kalmayınca kadar birbirine yaklaşmak, dokunmak, temas etmek [Tr]
d.- er “değerinde olmak”, 012b/207, 021b/426, 021b/427, 021b/429, 021b/431, 021b/433

değal hile, oyun, sahte [FAR]
şahş-ı d.+ de 031b/672

degdir - değmesini sağlamak, değmesine yol açmak [Tr]
d.- me 018a/338

degil cümle içinde art arda kullanılan iki veya daha çok özneyi, tümleci, yüklemi, aralarından bazılarını olumsuzluk kavramı vererek birbirine bağlayan veya yüklem olumsuz çekimini sağlayan kelime [Tr]
d. 002b/19, 003a/Ek, 003b/59, 003b/61, 004a/64, 030a/630, 039a/852, 040b/881
d.+ dir 005b/107, 025b/500
d.+ midir 014b/261
d.+ mi 002a/2
d.+ misin 005b/104

degme seçkin, seçme [Tr]
f. 023a/468

dehân ağız [FAR]
d.+ ıj 019a/357

dehen bk. dehân, ağız [FAR]
d.+ i 023a/477

dehr dünya, zaman, devir [AR]

d.+ e 031b/673
d.+ de 027a/549
d.+ i 032a/684
d.+ in 031a/652, 031b/674
d.+ ün 005b/108
rıbaṭ-ı d. 025a/491
u'betgeh-i d.+ in 034b/760

dek bir işin, bir durumun sona erdiği zaman veya yer, kadar, değin [Tr]
d. 016a/295, 035b/802

del - delik açmak, delik duruma getirmek [Tr]
d.- er 006a/122

delâlet gösterme, yol gösterme, kılavuzluk [AR]
d. 031b/668

deli aklını yitirmiş olan, akli dengesi bozulmuş olan, mecnun [Tr]
d. 003b/60

deliḡanlı sözünün eri, dürüst, namuslu [Tr]
d. 010b/158

dellāk tellak [AR]
d. 015b/280

dem zaman, çağ [Tr]
d. 002a/2, 004b/87, 017b/324, 022b/454, 030b/650, 032a/691, 036a/816,
038a/836, 038b/844
d.+ idür 023a/471
d.+ ini 034a/742
d.+ lerce 029a/602

dem-be- dem vakit vakit [FAR]
d. 018b/353, 018b/354

demir atom numarası 26, atom ağırlığı 55,847, yoğunluğu 7,8 olan, 1510 °C'de eriyen, mavimtırak esmer renkte, özellikle çelik, döküm ve alaşımlar durumunda sanayide kullanılmaya en elverişli element (simgesi Fe) ve bu elementten yapılmış [Tr]
d. 031a/654

demür bk. demir [Tr]
d. 022a/441

dendān diş [FAR]
d.- ı şire 026a/520

denī alçak, rezil, soysuz [AR]
aḥmak-ı d.+ ye 027b/556
dünyā-yı d.+ de 013b/231

denil - söylenmek, sözü edilmek [Tr]
d.- ür 033a/717, 035a/778

deñlü ‘kadar’ anlamında üstünlük derecesini belirten bir söz [Tr]
d. 004b/81, 028a/566, 029a/595

der - bir araya getirmek, derlemek, toplamak, devşirmek [Tr]
d.- mez 020a/384

der içinde [FAR]
d. 030b/640
d.-maḳām- ı Muştafādır 002b/20
ümmīd-i muḳīm-i d.- i ḥaḳḳa 034a/747

derd dert, gam, keder, kasavet [FAR]
d. 029a/601, 030b/648, 036a/825
d.+ e 004b/78, 021a/425, 023a/467, 035a/778
d.+ i 004b/77, 018b/343
d.+ im 012a/193
d.+ ime 011a/171
d.+ imi 004a/69, 024b/482
d.+ imiñ 012a/194
d.+ in 006a/114
d.+ ine 039b/860
d.+ iñ 031b/680, 037b/834
d.+ üm 004a/69
d.- i bişter 028a/566
d.- i dil-i erbāb-ı ḥārābāta 036a/804
d.- i gül 028b/584
d.- i meşakḳat 014b/257
d.- i miḥnet 006a/111
d.- i muḥabbet 006a/116
keşmekeş-i d.- i iḥtiyāc 025a/495

derece rütbe, basamak [AR]
d.- i devletine 015a/267

dergāh tekke [FAR]

d. + a 002b/24
d.+ ıña 017a/309
d.-ı mu' allâda dipnot11

deri insan ve hayvan vücudunu kaplayan tüy, kıl veya pulla kaplı tabaka, cilt, ten
[Tr]

d. 010b/156

derk anlama, kavrama [AR]
d. 027a/552

derkâr malum, aşikar, bilinen [FAR]
d.+ dır 016a/287

der-kelâm sözle [FAR]
d. 004b/88

dermân ilaç, çare [FAR]
d. 004b/78, 023a/467
d. bulmadım 011a/171
d.+ ı 012a/194, 039b/860
d.+ ımdır 010a/151

ders öğrencinin öğrenmek zorunda olduğu bilgi [AR]
d. 002a/8, 020b/412, 035b/792
d.+ i 016b/299
d.- i ma' ârif 030a/627
d.- edyânı 040a/874

dershâne derslik [AR+FAR]
d.+ dir 025a/489

dert üzüntü [FAR]
d.+ lere 010a/151, 017b/327, 019a/363

dervîş bir tarikata girmiş, onun kurallarına ve törelerine bağlı kimse, alperen
[FAR]

d. 003b/51
d.- i ' abâpûş 034b/764
d.- i fâkîre 023a/468
d.+ leriz 033a/720

deryâ deniz [FAR]
d. 017a/314
d.+ da 004b/84, 007a/136, 017a/312
d.+ sından 010b/163, 010b/164

d.+ ya 015a/266
d.- yı ʿ ummānıdır 010a/147

dest el [FAR]
d. almış 019b/370
d.+ inde 010b/157
d.+ iñ 011b/180
d.- i men 030b/640

destān hikaye, bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri [FAR]
d.- ı ʿ aşkı 041a/886

deşt bozkır, çöl, kır, ova [FAR]
d.- i belāda 035a/786

derūn iç, içeri, dahil [FAR]
d. 020b/415
d.+ um 005b/106
d.+ umda 006b/127, 013a/220
dürdāne-i d.+ ı 026b/526
esrār-ı d.+ uñ 032a/690

dev korkunç, çok iri ve olağanüstü güçlü masal yaratığı [FAR]
d.+ler 015a/263

devā ilaç, çare [AR]
d. 034b/763
d.+ dır 019a/363, 036a/804

devāhī felaketler, büyük belalar [AR]
d. 030a/636

devām sürme, sürüp gitme, kesilmeme, bitmeme [AR]
d. it 033b/732
d. itmegde 040b/877

deve geniş getiren memelilerden, boynu uzun, sırtında bir veya iki hörgücü olan, yük taşımakta kullanılan hayvan (Camelus) [Tr]
d. 020b/394

devlet büyüklük, mevki [AR]
müfteñir-i d.- i yekrūze-i dünyā 032a/688
d. 030b/645
d.+ e 033a/713
d.+ i 004b/86

d.+ in 019a/364
d.+ iyüz 033a/719
d.- i cihāndan 027a/544
d.- i dünyā 034b/758
d.- i ‘Oşmānı 012b/201
d.- i İskenderī 015a/264
derece-i d.+ ine 015a/267
irād-ı d. 022b/456

devletlü devletli, Osmanlı Devleti'nde paşa, vezir vb. devlet adamlarına verilen unvan [AR+Tr]

d.+ lere 033a/722

devr dönme, bir şeyin etrafını dolaşma [AR]

d. idemez 031b/674

devrān dünya, felek, zaman [AR]

d. 034b/762

d.+ a 015a/269

āyine-yi d. 018a/332

çenber-i d. 031b/674

tüvānger-i d. 028a/579

devre dönüş, dönme [AR]

d. 029b/621

deycūr karanlık [FAR]

d.-ı ‘adem 002b/23

deyr manastır, kilise [AR]

d. 031b/679

di - söylemek, söz söylemek [Tr]

d.- di 003a/43, 003b/49, 006a/121, 006a/122, 010a/145, 017a/311

d.- diler 023a/481

d.- dim 003b/49, 006a/122, 039a/858

d.- düm 006a/121, 006a/122, 010a/146, 017a/311, 018a/331, 020b/413

d.- me 003b/56, 003b/60, 005b/110, 022b/465

d.- mek 004a/66, 006b/129

d.- mekdir 032b/702

d.- mem 040a/869

d.- mez 028b/589

d.- mezmisin 014a/245

d.- mişler 004a/63

d.- r 006a/113, 018b/350, 020b/395, 021b/432, 022a/446, 023a/469

d.- riz 035a/782

d.- rler 002a/10, 004a/68, 011b/185, 015a/268, 016b/303, 031b/669

d.- rlermi 031a/665
d.- rlerse 017a/314
d.- rseñ 017a/312, 030b/642, 034b/772
d.- sem 020b/394
d.- sünler 004a/68
d.- ye 006b/130, 014a/241, 038b/845
d.- yemem 021a/424
d.- yerek 010a/144, 021a/421, 036b/822
d.- yü 002b/23, 006a/118, 011a/168, 011b/183, 016b/299, 020b/408,
032a/687,
d.- yüp 026b/534

d̄ide göz [FAR]
d.+ den 020b/398
d.+ ler 016a/287
d.+me 016a/290
d.+ mden 020b/392, 020b/395
d.- i ħuffāş 030b/647
d.- i terden 035a/774

d̄ide-güṣā göz açan, açıcı [FAR]
d. 034a/742

didir - denilmesini sağlamak [Tr]
d.- ir 032a/682

diger başka, özge, öteki, öbür[Tr]
d. 034b/759
d.+ e 026b/536

dik - biçilmiş veya yırtılmış kumaş, deri, yara vb.ni iğneye geçirilmiş iplikle tutturmak [Tr]
dikiş d.- er 021a/421

dikiş dikme işi [Tr]
d. diker 021a/421

dikḳāt duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık [AR]
d. 007b/141

dil gönül, yürek [FAR]
d. 006a/121, 011b/190, 017b/319, 035b/794, 036a/807
d.+ de 004b/84, 016a/292
d.+ i 021a/421, 022a/443, 029a/602
d.+ im 002b/32, 021a/417
d.+ imde 005b/105

d.+ imi 021a/423
d.+ ine 021a/417
d.+ iñ 013a/213
d.+ iñi 034a/748
d.+ lere 018a/335
d.+ üñ 011b/177, 015b/280
d. uzatma 036a/812
d.- i maẓhar 015b/274
d.- i müşküllere 018a/338
d.- i ra' nāda 004b/84
d.- i şā'ibe-i zerķ 033a/721
d.- i tecribetāmūz 029b/617
d.- i vīrān 029b/610
beyt-i d.+ ini 033b/740
cān-ı d.+ i 021a/417
derd-i d.- i erbāb-ı ħārābāta 036a/804
ehl-i d. 027b/556
ekdār-ı d.+ i 036a/805
endāz-ı d. 016a/291
şayķal-i d.- i ehl-i kemāle 029b/609
şāh-ı 'azīz-i d.- i güşā 012b/201
şeydā-yı d.+ i 019b/376
zār-ı d.- i bimārdur 016a/288

dilārā gönül alan, gönül kapan, gönül okşayan [FAR]
bezm-i d.+ ya 015b/272
ħub-ı d. 006a/119

dilāver yiğit, yürekli [FAR]
d.+ mi 035b/799

dilāviz gönüle asılan, gönül çelen [FAR]
d. 036a/814

dilber gönlü alıp götüren güzel [FAR]
d. 004b/92, 005b/102, 006a/112, 006a/114, 010b/157, 011a/165,
017b/327, 017b/328, 017b/330, 020b/396, 022a/448, 024b/486
d.+ e 035b/794
d.+ i 002b/32
d.+ inde 021b/437
d.+ iñ 005b/101, 018b/345, 020b/389
d.+ler 002b/30
d.+ mi 035b/794
d.- i dīlcū 022b/458
d.- i divāneyim 002a/7

- dilbeste** gönül bağlamış, aşık [FAR]
d.+ dir 039b/861
- dilcū** gönül arayan, gönül çeken [FAR]
dilber-i d. 022b/458
- dildāde** gönül vermiş, aşık [FAR]
d.- i alāyiş-i nīreng-i hevāyız 033a/717
d.- i cennāt 035a/784
- dildār** birinin gönlünü almış, sevgili [FAR]
d.+ dan 032b/707
- dile** - birinden bir şeyin yapılmasını istemek, rica etmek, arzu etmek [Tr]
d.- r 006a/119, 027a/538, 033b/726
- dilrübā** gönül kapan, gönül alan [FAR]
d. 016a/292
d.+ dur 018b/355
muḳayyed-i gīsū-yı d. 028b/583
- dilsīr** gözü gönlü tok [FAR]
d.- i bisāt-ı ni‘amıñ 030a/633
- dilsitān** gönül alan ve zapt eden güzel [FAR]
şuḥ-ı d. 013b/223
- dilşād** gönlü hoş, sevinmiş [FAR]
d. 034b/758
- dimāg** beyin [AR]
d.+ ında 010b/155
- dīn** Allah’a inanma ve bağlanma [AR]
d. 031a/667, 032b/704, 038b/845
d.+ e 039b/865
- diñle** - işitmek için kulak vermek [Tr]
d. 017a/309
d.- yen 011b/177
d.- yüp 011b/187
- dinsiz** dinî inancı olmayan [Tr]
d. 017a/312
d.+ lere 033a/712

dir - bk. der- [Tr]
d.- er 022a/444, 022a/445
d.- ler dipnot46
d.- meyen 011b/190

dirāyet ince şeyleri kavrayış [AR]
d. 032b/705

dirhem bir tür gümüş para [AR]
d.- i ta' dīl 027a/552

diriğ esirgeme, eyvah, aman [FAR]
d. etme 004b/91

diş çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri [Tr]
d.+ iğle 019a/358
d.+ ler 012a/198
d.+ leriğ 011b/178

dişle - bir şeyin bir parçasını ısırarak veya koparmak [Tr]
d.- dim 005b/109
d.- meli 021a/423

dīv bk. dev [FAR]
g. 038a/848
mānend-i d. 025a/491

dīvān büyük meclis [AR]
d.+ ı 005b/101

divāne bk. dīvāne [FAR]
dilber-i d.+ yim 002a/7

dīvāne deli, budala [FAR]
d. 014a/242, 014a/245, 017b/329, 020b/391, 032b/701
d. etmeyüp 004a/76
d.+ leriğ 032b/701
d.- yi Mecnūn 014a/239
şafha-i d. 023a/474

dīvār duvar [FAR]
d.+e 004a/69

diyār memleket, ülke [AR]
d.+ ına 028a/570
d.- ı ğurbetde 018b/350

terk-i d. etmez 004a/67
terk-i d. ğarīb oldur 003a/40

Diyārbekir Türkiye'nin bir ili ve en kalabalık on ikinci şehri
D. 021b/431

diz kaval, baldır ve uyluk kemiğinin birleştiği yer [Tr]
d.+ inde 041a/886

dizil - dizi durumuna getirilmek, dizme işi yapılmak [Tr]
d.- ir 023b/476

dizül - bk. dizil- [Tr]
d.- miş 011a/176

dokun - nesnelerin sıcaklık, soğukluk, sertlik, yumuşaklık vb. niteliklerini derinin altındaki sinir uçları aracılığıyla duymak, değmek, el sürmek, temas etmek [Tr]
d.- ma 003b/50

dolab genellikle tahtadan yapılmış, bölme veya çekmelerine eşya konulan kapaklı mobilya [AR]
d.+ ın 018b/345

dolan - bir şeyin çevresine sarılmak [Tr]
d.- dır 011b/180
d.- sun 011a/167
d.- ur 014a/234, 014a/235, 014a/237, 014a/239, 014a/241

dost sevilen, güvenilen, yakın arkadaş, gönüldaş, iyi anlaşılan kimse, düşman karşıtı [FAR]
d. 003b/51, 017b/318, 022b/462, 036a/825
d.+ ını 020a/384

dök - sıvı veya tane durumunda olan şeyleri buldukları kaptan başka bir yere boşaltmak [Tr]
d.- me 011b/184
d.- mege 016b/298
d.- mesin 006a/111
yaş d.- er 014a/241

dökül - dökme işi yapılmak veya dökme işine konu olmak [Tr]
d.- müş 002b/28, 022a/445, 022a/449

dön - kendi eksenini üzerinde veya başka bir şeyin dolayında hareket etmek [Tr]
d.- di 034b/768
d.- dün 041a/889' ahd

d.- er 005b/107
d.- erim 012a/200
d.- se 029b/621
d.- üp 027b/562

dönek inanç ve düşüncesini değiştiren, sözüne güvenilmeyen, caygın, kaypak (kimse), kahpe [Tr]
d.+ dir 032a/694

dört dört sayısının adı [Tr]
d. 016b/299, 016b/306, dipnot39

du'â Tanrı'ya yalvarma, yakarış için söylenen dinî metin [AR]
d. 012b/202
d.+ lar eyleyüp 039b/863
d. olsun 003a/Ek
muhtâc-ı d.+ yız 033a/718
nüsha-i d. 028b/585

duçâr dūçâr, tutulmuş, uğramış, yakalanmış [FAR]
d. 017b/327

dūd duman [FAR]
d.- ı hudâ 015a/270

dudağ ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri [Tr]
d.+ ından 013a/214
d.+ ıñ 019a/359
d.+ larıñ 007a/137

dūn aşağı, alçak [AR]
d.- ı 'azm-ı seyr-i gülistân itdim 016a/290
'aql-ı d. 027a/551

dūr uzak [FAR]
d. 016a/288, 020b/398
d.- ı keyduzzâlimün 020b/405
d. etme dipnot6

duy - işitmek, ses almak [Tr]
d.- an 019a/360
d.- ar 011b/188

dükkân esnafın perakende satış yaptığı, küçük zanaat sahiplerinin çalıştıkları yer [AR]
d. 007a/137

- dünyā** yaşanılan alem, yer yuvarlağı [AR]
d.- yı denide 013b/231
d.- yı hārmānda 005b/107
d. 002a/6, 015b/273, 020b/414, 029b/618, 032a/688, 034b/764
d.+ da 011a/171, 015b/281, 022b/456, 022b/462, 024b/487, 031a/663,
033b/726
d.+ lara 006a/118
d.+ nıḡ 038a/837
d.+ ya 003a/Ek, 015a/262, 015b/272, 031a/659, dipnot43
d.+yı 003a/Ek
devlet-i d. 034b/758
fenā-yı d. 016b/303
müfteḥir-i devlet-i yekrūze-i d. 032a/688
zen-i d. 003a/43
- düpāre** iki parça [FAR]
d. ider 026a/522
- dürd** tortu, çöküntü [FAR]
d. 035a/777
- düreksiz** direği olmayan [Tr]
d. 015a/271
- dürdāne** inci tanesi, kıymetli [FAR]
d.- i derūmı 026b/526
- dürlü** türlü, çok çeşitli özellikleri olan, çeşit çeşit, muhtelif [Tr]
d. 002a/6, 017b/330, 031a/659, 034b/766, 039a/855
- dürr** inci [AR]
d. 030b/646
d.+i 010b/156
- dürre-nāb** hālis büyük inci [FAR]
d.- ı Peyğamber 027b/562
- dü-serdār** iki kumandan [FAR]
d.+ dan 034a/748
- düstür** kanun, kaide, kural [AR]
d.- ı mükerreremmi 032a/687
- düş** - durduğu, bulunduğu, tutunduğu yerden ayrılarak veya dayanağını, dengesini
yitirerek yukarıdan aşağıya inmek [Tr]
d.- di 021a/417, 021a/424

d.- digi 035a/778
d.- dük “yürümek, birlikte gelmek` anlamlarında kullanılan bir fiil”033a/718
d.- düm “yere devrilmek, yere serilmek”006b/133, “uğramak, kapılmak” 017b/321, “uğramak, kapılmak”017b/322, “uğramak, kapılmak” 017b/323
d.- eli “uğramak, kapılmak”014b/260
d.- en “bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek”030b/642
d.- er “bir yere ansızın gelmek, damlamak, tesadüfen gelmek” 003a/47, dipnot38
d.- ermi “yakışmak, uygun gelmek”033a/722
d.- mem “uğramak, kapılmak”016a/295
d.- mez 030b/646
d.- müş 016a/289, 021b/430, 028b/581, 036a/815, 036a/817
d.- müşüm 024b/483
d.- tüm “uğramak, kapılmak” 017b/321
d.- ürür “sıkıntı, üzüntü veya zarar oluşturacak bir duruma sokmak” 034a/746
cüdā d.- di “uzak olmak, uzak bulunmak”027b/558
cüdā d.- eli “uzak olmak, uzak bulunmak”018b/347
cüdā d.- üp 018b/347

düş uyurken zihinde beliren olayların, düşüncelerin bütünü, rüya [Tr]
d. 023a/467
d.+ lerde 017b/315

düşmān birinin kötülüğünü isteyen, ondan nefret eden, ona zarar vermeye çalışan kimse, yağı, hasım, antagonist, dost karşıtı [FAR]
d. 020b/396
d.+ ını 020a/384
d. olursa 002b/15

düşmen bk. düşmān [FAR]
d.+ lere 032b/707

düşür - düşmesine yol açmak, düşmesine sebep olmak [Tr]
d.- di 028a/570
d.- en 035a/778
d.- müş 037b/833

düz - bir gereksinimi karşılamak amacıyla birçok şeyi birbirini tamamlayacak biçimde bir araya getirmek [Tr]
d.- ersin 020a/388

E

e' āzım pek büyük olanlar, büyük kimseler [AR]
e. 002a/2

ebced Arap alfabesinin her harfı bir rakamı karşılayan ve anlamsız sekiz kelimededen oluşan değişik bir düzeni [AR]
e. 035b/799
e.- i harf 021a/424

ebed sonu olmayan gelecek zaman [AR]
e. 021a/425, 036a/807

ebher daha parlak [AR]
e.- i ahū 005a/96

ebnā oğullar [AR]
e.- yı beşerde 030a/625

ebrū kaş [FAR]
e.+ ları 002b/27
kemān-ı e. 022b/458

ebu'l-beşer insanların babası, Hz. Adem [AR]
e. 027b/558

ecel muayyen olan vade, ömrün sonu [AR]
e. 010b/160, 018b/348
e.+ im 011a/166
cām-ı e.+ den 016b/297

ecrām cansız olan cisimler [AR]
e.- ı bīnihāya 025b/500

edā davranış, tavır [AR]
e. 040b/878
e.+ sı 020b/390

edeb iyi ahlak, incelik, terbiye [AR]
e. 039b/866
mūrā' at-ı - e. 002b/24
terk-i e.+den 002b/20
ufq-ı e.+ de 039a/856

Edhem İbrahim-i Edhem [AR]
E. 018b/350
E.+ mi 032a/683

- edīb** edepli, terbiyeli, zarif, nazik [AR]
fāzıl-ı e. 027a/546
- edyān** dinler [AR]
ders-i e.+ ı 040a/874
- ef'āl** işler, ameller [AR]
e. 030b/638
e.+ i 029a/596
- efendi** buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse [RUM]
E. 020b/399
e.+ m 002b/16, 004b/83, 011a/172
- efkār** düşünceler [AR]
e. 023b/476
e.+ ı 038b/848
e.- ı Freng 033a/714
ğam-ı e.+ ile 018b/350
- eflāk** semalar, felekler, gökler [AR]
encüm-i e.+e 020b/407
- efrād** tek olanlar, birler [AR]
e.- ı beşer 038a/840
e.- ı halk 026a/517
- efrās** atlar, beygirler [AR]
e.+e 034a/745
- efsāne** asılsız hikaye, masal, boş söz [FAR]
e.+ leri 029b/614
- efsūn** büyü, sihir, göz bağcılık [FAR]
musahhar-ı e.- ı çeşm-i yār 028b/583
- eg -** düz olan bir şeyi eğik duruma getirmek [Tr]
e.- diğ 022b/458
boynın e.- miş 037b/834
- eger** art anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilen kelime, şayet [FAR]
e. 003a/42, 003b/50, 006a/116, 030a/623, 030b/642, 030b/650,
031a/657, 032a/692, 033b/729, 033b/734, 040a/869
- egerçi** her ne kadar, olsa da [FAR]
e. 040a/868, 040b/882

- ehl** sahip, malik, mutasarrıf olan [AR]
e.+ i 003b/51, 004a/74, 033b/732
e.+ ini 022a/451
e.- i cāh-ı ğarīb 003a/42
e.- i dil 027b/556
e.- i ʿirfān 003a/33
e.- i kanāʿat 034a/746
e.- kemāli dipnot42
e.- i şuʿūr ol 036b/822
e.- i tamʿa 032a/689
e.- i tariķi 030a/637
naẓar-ı e.- i tefāhürde 035b/788
şayķal-i dil-i e.- i kemāle 029b/609
- Eħrimān** ehremen, Zerdüştlarin inandıkları kötülük ve karanlık tanrısı [FAR]
E. 026b/530
- ejder** büyük yılan [FAR]
e.- i zemīn 026a/513
- ekşer** en çok, daha ziyade [AR]
e. 031b/671, 031b/676
- ekber** daha büyük [AR]
şiddiķ-i e. 039a/855
- ekdār** kederler, gamlar [AR]
e.- 1 dili 036a/805
- ekrem** daha kerim, çok şeref sahibi, çok cömert [AR]
şerʿ-i e.+ e 028a/570
- ekvān** varlıklar, alemler, dünyalar [AR]
meḥar-ı e. 034b/766
- el** kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya ve iş yapmaya yarayan bölümü [Tr]
e. 024b/485
e.+ de 014a/245
e.+ dedir 038b/849
e.+ den 034a/743
e.+ e 004a/64
e.+ i 021a/420
e.+ im 002b/31
e.+ inde 005b/109, 013b/227, 022a/444, 19a/367
e.+ inden 022b/454

e.+ in 023a/475
e.+ in den 022b/458
e.+ in den geldiği 004b/91
e.+ in e 020a/386
e.+ lere 011b/189
e. kaldırıp 022a/446

elā “Gözünü aç, dikkat et, bilmiş ol, bak” anlamında Arapça tembih edâtı olup dîvan edebiyâtında bilhassa nazımda, söylenecek şeye dikkati çekmek için “ey” ünlemiyle birlikte mısra başında kullanılmıştır [AR]

elān şimdi, şimdiki hâlde, henüz [AR]
e.- ān 035a/783

el’āmān yardım ve şikayet edatı olarak aman, medet manasındadır [AR]
e. 022b/458

elbet mutlaka, kat’i olarak [AR]
e. 020a/378, 038a/842, 038b/850

elbetde bk. elbette [AR]
e. 003a/35, 003b/57, 006a/119, 023a/473, 040b/876
e.+ ki 018a/334

elbette her hâlde, şüphesiz, kuşkusuz, elbet [AR]
e. 021a/423, 028b/590, 031b/675

elek taneli veya un gibi toz durumunda olan şeyleri yabancı maddelerden ayıklamak veya incisini kabasından ayırmak için kullanılan, tahta bir kasnak ve tek tarafa gerilmiş, gözenekli tel, kıl, bez vb.nden oluşan araç [Tr]
e. 005b/109

elem acı, üzüntü, dert, keder [AR]
e. 021a/424, 028a/566
e.+de 013a/219
e.+ i 017b/318

elfāz kelimeler, sözler [AR]
e. 031b/678, 032b/710
ārāyiş-i e.+ i 015b/278

elif Arap alfabesinin ilk harfi [AR]
e. 003b/49, 003b/58, 005b/103

elzem daha lazım [AR]
e.+ mi 032a/689

- em** ilaç, merhem [Tr]
e.+ ini 023a/477, 023a/478
- emşāl** benzer, eş, denk [AR]
e. 020b/399
e.+ i 006a/120
e.+ ine 025b/502
nāyāb-ı e. oldığın 020b/411
- emān** eminlik, korkusuzluk, yardım isteme [AR]
ḥusbīde-i firāş-ı e.+ dır 026a/518
- emānet** birine geçici olarak bırakılan ve teslim alınan kişiye korunması gereken eşya, kimse vb., inam, vedia [AR]
e. 002a/5
- emek** bir işin yapılması için harcanan beden ve kafa gücü, mesai, zahmet [Tr]
e. 004a/66
- emel** gerçekleştirilmesi zamana bağlı istek [AR]
e.+ i 029b/612
e.+ le 029a/602
e.- i ḥāş-ı bilüzüm 028b/587
ğonce-i e. 041a/885
- emīn** sakıncasız, emniyetli, tehlikesiz [AR]
e. 039b/866
e.+ iniñ 020b/415
- emīr** buyruk, komut, talimat, ferman [AR]
e.+ iz 035b/790
- emn** eminlik, korkusuzluk, rahatlık [AR]
e. 035a/780
- emr** iş buyurma, buyruk [AR]
e.+ iñ 030a/632, 034a/755
e. itmese 034a/754
- emvāl** mallar, mülkler, satın alınan şeyler [AR]
e.- i ḥalkı 028b/589
- emvāt** ölümler [AR]
e.+a dipnot44
- eñ** başına geldiği sıfatların üstün derecede olduğunu gösteren kelime [Tr]
e. 032a/690, 033b/738

- enām** bütün mahluklar, yaratılmış olan canlılar [AR]
fikir-i ğažab-ı ħažret-i ma‘būd-ı e. 033b/727
- enbiyā** peygamberler, yalvaçlar [AR]
būsegāh-ı e.+ dır 002b/24
- encām** nihayet, son [AR]
e. 026b/532, 027b/564, 029b/621
e.+ da 031b/676
endişe-i e. 029b/617
e.- ı kār 029a/604
- encüm** yıldızlar [AR]
e.- i eflāke 020b/407
- endāz** atıcı [FAR]
e.- ı dil 016a/291
- endāze** altmış santimetrelik bir ölçü [FAR]
e. 021a/422
- endişe** tasa, kaygı [FAR]
e. iden 034a/744
e.- i encām 029b/617
- Ene’l-Hakk** Hāllac-ı Mansur’un söylediği ‘ben hakkım’ anlamındaki söz [AR]
E. 028a/570
- envā’** çeşitler, türlüler [AR]
e.- ı ħužūzāt 030a/636
- envār** aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar [AR]
e. 005a/95, 030a/632
e.- ı ğarīb 005a/95
e.- ı inkārım 039a/858
esved-i e. 005a/95
- er** erkek, yiğit [Tr]
e. 003a/44, 015a/268, 033b/731, 033b/737, 035b/796
e.+ lik 004b/83
e.+ mi 035b/796
e.+ dir 016a/292
- er -** erişmek [Tr]
e.- ince 017a/313

erbâb bir işten anlayan, bir işi iyi yapan kimse [AR]
e.+ ımı 017b/321, 017b/322
e.- 1 ğınâda 032b/704
e.- 1 hıyânet 031b/670
e.- 1 kemâli 030b/647
e.- 1 kemâliñ 036a/814
derd-i dil-i e.- 1 hârâbâta 036a/804

erham daha merhametli [AR]
e.+ sin 019a/366

eriş - ulaşmak [Tr]
e.- mez 002b/31

erkân esaslar, destekler [AR]
e.+ 1 039a/854, 039b/867

erzâk yiyecek, içecek, azıklar [AR]
e.- 1 muğadderde 015b/277

Erzurûm Erzurum ovasının güneydoğu kenarında, bu ova ile Palandöken dağının temas sahasında kurulmuş olan Erzurum şehri, Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük üçüncü ili

E. 021b/431

es - hava bir yönden bir yöne akmak, rüzgâr olmak [Tr]
e.- er 013a/214, 031a/654

esâret kölelik, tutsaklık, esirlik [AR]
ğayd-ı e.+ le 028b/587

eşer bir kimsenin meydana getirdiği şey [AR]
e. 004a/66
e.+ inde 031a/660
e.- i şun'-ı Hudâdır 036a/810
tiğ-i e. 027b/564

esîr tutsak, köle [AR]
e.+ iz 035a/782
e. idüp 013b/227
e. oldı 033a/723

eski çoktan beri var olan, üzerinden çok zaman geçmiş bulunan, yeni karşıtı [Tr]
e. 032a/694

eslem doğru, çok sağlam [AR]
e.+ i 004a/63

esmā adlar [AR]
e.+ mī 022b/459

esmer siyaha çalan buğday rengi [AR]
e.+ den 005b/103

esrār gizler, sırlar [AR]
e.+ mī 002a/13
e.- 1 derūnuḡ 032a/690
e.- 1 Ḥudā 034b/769
keşf-i e. eylemez 003a/45
vāḡıf-ı e.- 1 nihāndır 029b/611

eşrār gizler, sırlar [AR]
e.+ ıḡ 038b/848

esved siyah, kara [AR]
e. 005a/95
e.- i envār 005a/95

eş birbirinin aynı olan veya birbirine çok benzeyen iki şeyden her biri, benzeri [Tr]
e.+ iḡe 004b/86

eş'ār vezinli, kafiyeli sözler [AR]
e.+ ı 036a/814

eşek atgillerden, uzun kulaklı binek ve hizmet hayvanı, merkep, karakaçan, uzun kulaklı (Equus asinus) [Tr]
e. 032b/698
e.+ dir 032b/698

eşkbār gözyaşı yağdıran, çok ağlayan [FAR]
e. 027b/559

eşref şerefli [AR]
E. Oğlı Rūmīniḡ 023a/469
e. iden 028a/568

eşvāk istekler, arzular [AR]

e.- 1 nurānı 038b/846

eşyā nesnelere, mevcut olan şeyler [AR]

e.+ lara 006a/117

ḥaḳīqat-ı e.+ yı 027a/552

et - bir işi yapmak [Tr]

e.- düğün 006a/112

e.- en 026b/526

e.- meden 005b/107

e.- medim 014b/260

e.- mek 019a/363

e.- mege 020a/376, 020a/379, 020a/382

e.- meyiz 035b/791

e.- miş 028b/584

e.- se 004a/76

e.- mek 019b/376, 020a/381, 020a/382

e.-ip 002b/24

āh e.- mez 021b/439

cefā e.-me 012a/195

diriğ e.- me 004b/91

dīvāne e.- meyüp 004a/76

dū e.- mezdi 013a/213

dūr e.-me dipnot6

faşl e.- mek 016a/286

fāş e.-me 018a/335

fıkr e.- mededir 003b/61

gūn e.- di 014a/238

ḥoş e.- mez 004a/76

‘inād e.- me 020b/402

iḥtiyār e.- mez 004a/67

nażar e.-me 007a/140

nażar e.- se 004b/85

şarf e.- me 015b/273

terk-i diyār e.- mez 004a/67

yad e.-me 006a/118

eṭraf yanlar, uçlar, kıyıları [AR]

e.+ ı 038a/837

ev bir kimsenin veya ailenin içinde yaşadığı yer, konut, hane [Tr]

e. 031b/675, dipnot6

e.+ de 007a/136

evāmır buyruklar, burultular [AE]

e. 030b/638

evkāt zamanlar, çağlar [AR]

e.+1

e.+ ını 034a/750, 036b/820

evrāk yapraklar, kağıtlar [AR]

e. 032b/710

evreng taht [FAR]

e.- i melâmette 035b/790

evşāf sıfatlar, kaliteler [AR]

e.+ 1 006a/120

e.+ ını 030a/630

e.- 1 Mirâmı 039a/858

evvel önce, birinci, başlangıç [AR]

e. 003a/47^c aşk, 014a/242, 032b/705, 032b/709, 033a/713, 033b/733

evvelce önceden, eskiden [Tr]

e. 033b/736

ey kendisine söz söylenilen kimse veya kimselerin dikkati çekilmek istendiğinde adın başına getirilen ve uzatılabilen bir seslenme sözü [Tr]

e. 002a/1, 002a/10, 002b/31, 003b/49, 003b/57, 003b/58, 004b/89, 004b/90, 006a/117, 006b/124, 006b/126, 010a/145, 010b/158, 011a/173, 012b/206, 012b/211, 013b/224, 014a/247, 014b/248, 014b/250, 014b/251, 014b/255, 014b/256, 015a/267, 015a/269, 015b/274, 016a/288, 016b/297, 017a/311, 017a/312, 017b/315, 018a/331, 019a/366, 019b/369, 019b/372, 022b/458, 022b/465, 023a/467, 023a/470, 023a/471, 023a/472, 023a/473, 023a/474, 023a/475, 023a/480, 024b/488, 030a/630, 031a/666, 032a/688, 032a/691, 033a/725, 035b/790, 035b/801, 036a/812, 036a/825, 041a/884

eyâlet çoğunlukla valilerce yönetilen ve yönetim bakımından bir tür bağımsızlığı olan yönetim bölgesi [AR]

vâlî-i e. 031a/663

eyle - etmek, yapmak [Tr]

e. 003a/35, 017a/312

e.- di 002b/25, 013b/222, 018b/351, 027b/563, 028a/576

e.- digim 023a/475

e.- dik 021b/432

e.- me 004a/70, 006b/126, 031b/672, 033b/730, 035b/792

e.- meden 003a/33

e.- mek 039b/863

e.- r 003b/62, 026a/512, 026b/523, 027a/540, 028b/580, 029a/599, 030a/634, 040b/880, dipnot44

e.- rim 024b/487
e.- rse 003b/62, 040b/878
e.- rsen 040a/869
e.- sün 003b/55
e.- süñ 012b/201
e.- ye 031b/669
e.-yeli 007b/141
e.- yecek 003a/43
e.- yeler 023a/472
e.- yen 020b/403
e.- yicek 026a/513
e.- yüp 020b/415
ābād e.-sün 012b/203
‘afv e. 020b/396
āh e.- di 034a/749
āh e.- r 003a/42, 037b/830
‘arz e. 036b/824
‘arz e.- me 018a/337
‘arz e.- yüp 033b/736
cevr e.-me 011a/16
dād e.- sün 012b/203
da‘vā-ı bulūğ e.- iyoruz 035a/783
du‘ālar e.- yüp 039b/863
fedā e.- di 034a/750
fehm e.- mez 004a/71
fiğanı e.- r 021b/430
fikr e. Dipnot47
ğasl e.- se 004b/92
hācet e.- mek 040b/883
hākister e.- yüp 013b/226
harāb e.- r 013a/221
haşr e.- ye 036b/820
hayāl e.- mez 028b/588
himmet e.- señ 021b/432
hükme e.- mese 034a/754
icrām e.- dik 019a/365
imdad e. 014a/246
inşāf e. 016a/296
ihāle e. 036a/818
ihrāc e.- miş 020b/409
ihrāz e.- dik 035b/788
ihşān e.- di 019a/364
ihzār-ı hużūr e.- di 016a/286
insilāk e.- r 026a/516
işrāb e.- r 036a/816
i‘tikād eyleme003a/Ek
izhār e.- yüp 020b/413

kaṭ' e.- me 034b/772
kaṭl e.- yüp 015a/263
kerem e. 020b/396
keşf-i esrâr e.- mez 003a/45
lâm e.- di 003b/58
luṭf e. 033b/726
luṭf e.- se 018a/334
ma' mûr e.- sün 012b/201, 012b/203
mazhar e. 020b/414
meded e. 036a/805
medḥ e. 004a/70
medḥini e.- di 011b/181
meh-i nigâh e.- r 038b/847
merḥamet e.- rmi 035b/802
meyl e.- digiṅ 035b/794
meyl e.- me 018a/335, 018a/340
meyl e.- meye 036b/819
murâd e.- r 034b/770
naşîb e.- se 022a/442
naẓar e.- seṅ 003b/60
nisbet e.- yüp 026b/535
niyâz e.- dim 013a/213
niyâz e.- yüp 006b/133
rağbet e.-medi dipnot43
raḥm e. 010a/144, 013b/232, 014a/246, 014b/261
raḥm e.- medi 035b/802
şabr e.- mem 016a/296
seyr e. 034a/742
sien e.- di 034b/765
sû 'âl e. 039b/867
sû 'âl e.- r 028b/590
şâd e.- medi 014a/240
şerḥ e.- rken 041a/886
taḥrîr e.- dim 004a/69
taḥşîş e.- r 038b/845
ṭarab e.- r 018b/356
ṭavâf e.- r 002b/28
telef e.- mek 026b/528
temâşâ e. 034a/742
temâşâ e.- rmi 004b/92
tenzîr-i barḳ e.- r 040b/880
terk e. 023a/479
terk e.- yüp 017b/321, 017b/322
tevfîḳiṅi e. 003b/52
yâr e.- mez 003a/45
zâlim e.- r 028b/588
zann e.- rler 017a/313

zemm e.- yeni 004a/70
zlm e.-diler dipnot47

eyt- demek, söylemek [Tr]
e.-r 011a/171

ey iyi [Tr]
e. 007a/135

eyvh beklenmedik, kötü, hoa gitmeyen bir haber veya olay karısında duyulan acınma, zlme sözü [FAR]
e. 002a/6, 033a/715

eyvn büyük sofa, salon [FAR]
e.+ a 039b/861

eyym günler, gündüzler [AR]
e.+ da 038a/841, 040b/882

Eyyb Kur'an'da adı geçen ve baına gelen dert ve skıntılara sabretmesiyle mehur olan Eyyüp peygamberin adı dilimizde sabır timsli olarak ve bilhassa *Eyüp peygamber sabrı* Şeklinde kullanılır
E.+ ı 027b/560

ez incinme, can yakma [AR]
e. 034b/766

ezn Müslümanlıkta namaz vaktini bildirmek için müezzinin yüksek sesle yaptığı ağrı [AR]
e.+ ı 040b/877

ezber bir metni veya bir sözü eksiksiz tekrarlayabilecek biçimde akılda tutma [FAR]
e.+ dedir 020b/409

ezel balangıcı olmayan, gemiŒ zman, ncesizlik [AR]
e. 018b/341, 022a/440
hükm-i e. 025a/497
kilk-i e.+ iŒ 036a/817

ezil - ezme iŒine konu olmak [Tr]
e.- r 021a/419

ezk ezik, çarpma, dvlme vb. sebeplerle vücutta oluŒan bere [Tr]
e.+ dir 012a/196

F

- faḥr** övünme, böbürlenme, büyüklenme [AR]
f. itme 034b/764
f. olur 028b/591
- fa'ide** işe yarama, işe yaramanın meydana getirdiği iyi durum, olumlu sonuç, yarar, nefi [AR]
f. dipnot8
- fā'ik** manevi olarak üstünde olan [AR]
f. 018a/334
- fā'il** işleyen, yapan [AR]
f.+ in 025a/498
- faḫaṭ** ancak, ama, lakin [AR]
f. 040a/871, 040b/880
- faḫīr** zengin olmayan, yoksul, parasız, zavallı [AR]
f.+e 003a/Ek
f.+ iz 035a/782
derviş-i f.+ e 023a/468
Ḳuddūsī-yi f. 019b/369
- faḫīrān** yoksullar [AR]
f. 039b/860
- faḫr** fakirlik, yoksulluk, muhtaçlık [AR]
cāme-i f.+ ı 035b/789
- fānī** ölümlü, gelip geçici, kalımsız [AR]
f.+ dir 015a/269
f.+ yeye 034b/758
- fānūs** saat, mikroskop vb. araçları tozdan korumak için üzerlerine kapatılan, yarım küre biçiminde cam kap [AR]
çenber-i f.- ı ḫayāle 029b/616
f.- ı şemevār 026a/514
- faşl** ayrıntı, ayırma, bölüm [AR]
f. etmek 016a/286
- fāş** meydana çıkma, duyulma, açığa çıkma [FAR]
f. etme 018a/335

- fāzıl** faziletli, faz, let sahibi [AR]
f.- 1 cevāhir 020b/407
f.- 1 edīb 027a/546
Sidr-i F.+ de 002b/21
- fazıl** fazla, ziyade, fazilet [AR]
f.- 1 tiġin 018b/344
miġdār-ı f.+ ına 027a/550
- fedā** gözden çıkarma, uğruna verme [AR]
f. 028a/578
f.+ yız 033a/723
f. eyledi 034a/750
f.- yı ser 027b/560
- feh̄m** anlama, anlayış [AR]
f. eylemez 004a/71
- felāket** büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum, yıkım, bela [AR]
f.+ de 003a/44
- felāket-medār** felaket sebebi [AR]
asiyāb-ı f.+ dır 025a/490
- Felātūn** Sokrates'in öğrencisi, Aristo'nun hocası olan Eflatun [YUN]
F. 020b/400
- felek** gökyüzü, sema, talih, baht, şans [AR]
f. 011b/185, 013b/226, 014a/240, 015b/276, 029b/616, 032a/694,
036a/803, 037b/832
f.+ de 002b/22
f.+ den 037b/835
f.+ dir 032a/694
f.+ iñ 032a/694
f.+ lerde 020b/411
çarġ-ı f. 005b/109
sütūn-ı f.+e 004b/86
- fenā** yok olma, yokluk, geçip gitme [AR]
f. 015a/270
f.+ da 010a/144
f.+ dan 016b/297, 030b/641
f.+ nıñ 015a/265
f.+ nuñ 015a/267
f.+ ya 014b/259
f.- yı dünyā 016b/303

bād-ı f.+ ya 013b/226
mülk-i f.+ da 033b/729

fer kuvvet, nüfuz, iktidar [FAR]
kesb-i f. 027a/547

ferāş ferrāş, toplanan süprüntüleri alıp atmak için kullanılan teneke veya plastikten yapılmış kısa saplı bir kürek türü [AR]
f.- ı nā'imün 020b/404

ferāvān feverān, kaynayıp fişkıma [AR]
cehd-i f.+ ı 039b/863

ferd tek, yalnız olan şey [AR]
f. 039a/854

ferdā yarın, yarınki gün, ertesi gün [FAR]
f.+ ya 013b/233
ğam-ı f.+y1 003a/Ek

Ferhād Ferhad ve Şirin adıyla meşhur olan eski bir hikâyenin erkek kahramanı, Şirin'in aşkıdır [FAR]
F. 003b/60, 014a/238, 018b/346, 029a/601, 034a/749

fermān emir, buyruk [FAR]
f. 022b/464

feryād yardım istemek için çıkarılan yüksek ses [FAR]
f. 004b/80
f.+ a 006a/113
f.+ ı 014a/237
f.+ ina 020a/385
f. ider 014a/235
f. itdi 034a/749

ferzend oğul, çocuk [FAR]
ğam-ı f. 034b/765
firğat-ı f. 027b/559

fes şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan, silindir biçiminde başlık [FAR]
f.+ i 021a/418

fesād bozukluk [AR]
f. 026b/532

f. olduğunu 010b/155

fesâne asılsız hikaye, masal [FAR]
f.+ dir 025a/492

fesîha geniş, açık [AR]
kıt' a-yı f.+ da 025b/504

fettân fitne ve fesada teşvik eden, ayartan [AR]
f. 005a/96

fevz galiplik, zafer, üstünlük [AR]
f.- i i'lâdan 040a/875

fevzî zaferle, kurtuluşla ilgili [AR]
cenâb-ı f.+ niñher 040a/873

feyz verimlilik, gürlük, ongunluk, bereket [AR]
f. 025/506
f.+ iñ 039a/854
f.- i câvidân 025b/503
f.- i subhânı 038a/841
f. almış 020b/412
nûr-ı f.+ ine 039a/858

fezâhat rezillik, edepsizlik, rüsvâlık [AR]
f.+ i 028a/573

fıkh islam hukukunda din ve dünya işleri ile ilgili ana kaynaklardan yararlanarak konulmuş olan kuralların bütünü [AR]
f. 020b/401

fırşat herhangi bir şey için en uygun zaman, uygun durum veya şart, vesile, okazyon [AR]
f. 034a/742, 038b/849
f.+ ımı 040b/879

fıdâ gümüş [AR]
f. 004a/74

fırka insan topluluğu, bölük, cemâat, tâife [AR]
f. 026b/533

fiğân bağırıp, çağırma, inceleme [FAR]
f.+ ı 022b/460
f.+ la 027a/538

f.+ ı eyler 021b/430
āh-ı f. 019b/376, 020a/379, 020a/382

fıkr fikir, düşünce, idrak [AR]
f.+ imi 002b/25
f. etmededir 003b/61
f. eyle dipnot47
f.- i ğažab-ı ğazret-i ma‘būd-ı enām 033b/727

fi‘l iş, amel, kar [AR]
f.+e 020b/409
f.+ ine 028b/590

fırāk ayrılık, ayrılma [AR]
f.- ı āteş 018a/333
f.+ ıñla 016a/293

fırāş döşek, yatak [AR]
ğusbide-i f.- ı emāndır 026a/518

firāz yokuş, çıkış [AR]
nādān-ı f. 027b/557

firdevs cennet, uçmak [AR]
f.+ e 034b/767
f.- i ā‘lāda dipnot11

fırqat ayrılık, ayrılış, fırak, hicran [AR]
f. 013b/225
f.+ lere 017b/321, 017b/322
f.- ı ferzend 027b/559

fırūze-fām mavi renkli, gök renkli [AR]
ğubbe-i f. 025a/496

Freng Osmanlıların Avrupalılara, özellikle Fransızlara verdikleri ad [FAR]
efkār-ı F.+ e 033a/714

fitne bela, mihnet, sıkıntı [AR]
f. 002a/6, 026b/532, 030b/639
f.- i āğır 012b/209
f.- i cādū 005a/96

forma forma, öğrencilerin, sporcuların, bazı mesleklerde çalışanların giydikleri, bağlı buldukları okul, spor kulübü veya meslekleri belirten tek tip giysi [İTL]

f.+ dır 040a/868

fuḳarā yoksul, fakir, derviş [AR]

f. 003b/50

f.+ da 032b/704

f.+ yız 033a/720

ḫāl-i f.+ yı 034a/757

fünūn fenler [AR]

f. 020b/397

taḫşīl-i f. 035a/779

fuḳān Kur'an-i Kerim [AR]

resm-i f.+ ı 038a/839

fürüz parlatan, aydınlatan [FAR]

f.- ı bezm 027a/541

füsūn sihir, büyü [FAR]

ruḳye-i f. 028b/585

fütür bezginlik, usanç, bıkkınlık, bezginliğin verdiği gevşeklik ve gayretsizlik [AR]

f. 005b/105

füyüzāt feyzler [AR]

f.+ ım 038b/850

fuzelā fazıllar, faziletliler [AR]

f.+ dan 030b/649

füzūn çok, fazla [FAR]

f. 020b/407

f. olur 027a/550

G-Ġ

ġabāvet anlayışsızlık, bölülük, kalın kafalılık [AR]

genc-i ġ. 020b/404

ġaddār acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz, katı yürekli, insafsız davranan, kıyıcı [AR]

ġ. 036a/803

ğadr hainlik, vefasızlık [AR]
ğ. 027b/561, 028b/588
ğ. ide 031a/663
pençe-i ğ.+ inde 026b/523

ğaffarlık affedicilik [AR+Tr]
ğ.+ ıñ 003a/38

ğāfil aymaz [AR]
ğ. 004a/71
ğ.+ dir 034b/758

ğaflet aymazlık [AR]
ğ. 031a/658

ğāh zaman bildiren edat [FAR]
g. 002a/8, 002a/9, 021a/419, 021a/421, 026b/529, 026b/530, 026b/533

ğāhī bazen, ara sıra [AR]
g. 015b/281, 026a/513, 027a/546

ğā'ibāne görmeyerek, görünmeyerek [AR]
ğ.+ dir 025a/494

ğālib bir yarışma, karşılaşma, çatışma vb. sonunda yenen, üstün gelen, başarı kazanan
[AR]
ğ. 026b/528, 028a/566, 035b/796

ğālibā görünüşe göre, sanılır ki, anlaşıldığı gibi [AR]
ğ. 013b/228

ğālīde yuvarlanmış, tekerlenmiş
[FAR]
ğ.+ de 036a/811

ğam tasa, kaygı, üzüntü [AR]
ğ. 010b/164, 016a/293, 027b/554
ğ.+ a 022a/451, 031b/680
ğ.+ dan 003b/49
ğ.+ dır 003a/36
ğ.+ ı 004b/87
ğ.+ ım 004b/77
ğ.+ ında 031a/655

ġ.+ ıñla 017b/324
ġ.+ uñla 016a/287
ġ.- ı aġyāra 016a/296
ġ.- ı ‘Azrāile 034a/751
ġ.- ı efkārile 018b/350
ġ.- ferdāyı 003a/Ek
ġ.- ı ferzend 034b/765
ġ.-ı hicr ü firaķıñla 016a/293
ġ.- ı meşāatdūr 006a/116
dāġdār-ı ġ. 028b/584
ħamām-ı ġ.+ a 015b/280
genç-i ġ.+ da 016a/296
kişver-i ġ.+ da 013a/218
şeb-i tārık-i ġ.+ da 016a/291
tiġ-ı ġ.+ ıñ 015b/281

ġamze yan bakış, göz süzme, sitemli bakma [AR]
ġ.+ leriñ 011a/176

ġana - vücudun herhangi bir yerinden kan akmak, kan gelmek [Tr]
ġ.- n 016a/288

ġani zengin, bol [AR]
ġ. 022b/465

ġāret çapul, yağma, akın, düşman toprağına yağma için yapılan saldırı [AR]
ġ. 013b/222

ġarā’ib tuhaf, şaşılacak şeyler [AR]
ġ. 010b/162

ġarib bk. ġarīb [Tr]
ġ. 002a/13

ġarīb kimsesiz, zavallı olan [AR]
ġ. 003a/40, 003a/42, 021a/425, 027a/540
ehl-i cāh-ı ġ. 003a/42
envār-ı ġ. “acayip” 005a/95
Şevki-i ġ. 014a/241
vaz-ı ġ.+ i 029a/595

ġarra ak, parlak, güzel, gösterişli, nümayışlı, şatafatlı [AR]
meh-i ġ. 038a/836

- ġassāl** ölü yıkayan, ölü yıkayıcı [AR]
ğ. 027a/539
- ġāve** Dahhak'ın zulmüne karşı halkı ayaklandıran İranlı meşhur demirci [FAR]
g. 031b/673
- ġavġā** düşmanca davranış ve sözlerle ortaya çıkan çekişme veya dövüş, münazaa [FAR]
terk-i ġ. 004a/63
- ġavġasız** çatışma, kavga olmadan [FAR+Tr]
ğ. 040a/875
- ġavvāş** dalgıç, inci ve sünger bulmak veya denize düşen bir şeyi çıkarmak ve yahut rıhtım gibi deniz altında yapılan inşaatın temellerini düzenlemek üzere suya dalan, denizin dibine inen kimse [AR]
ğ.+ ı 026b/525
- ġāyet** pek, çok, pek çok, aşırı bir biçimde [AR]
ğ. 012a/195
- ġayr** ayrı, başka, özge [AR]
ğ.+ e 023a/480
ğ.+sınığ 007b/141
- ġayr** başkası, başka [AR]
ğ. 026b/533
ğ.+ a 040b/877
ğ.+ ını 010a/153
- ġayret** çalışma, çaba, çalışma isteği [AR]
ğ.- i ikrārdan 003b/53
- ġayrı** bk. ġayr [AR]
ğ. 006b/125, 006b/127, 012a/198
ğ.+ ya 018a/340
- ġayūr** gayretli, dayanıklı, çok çalışkan [AR]
merd-i ġ.+ a 033a/712
- ġazab** öfke, kızgınlık, hiddet [AR]
ğ.+ indan 032b/696
fıkr-i ġ.- ı ġazret-i ma'būd-ı enām 033b/727
- ġazāl** ceylan, geyik, maral [AR]

çeşm-i ğ.+ ı 022a/452

gece genellikle saat 22.00'den itibaren gün ağarınca kadar geçen süre, tün, şeb
[Tr]

g. 006a/113, 006b/132

gecele - geceyi bir yerde geçirmek [Tr]

g.- rler 002a/4

geç- bir yerden başka bir yere gitmek [Tr]

g. 003b/53, 015a/270, 034a/748

g.- di 030b/649, 041a/885, 041a/887, 041a/889^c ahd

g.- e 003a/Ek, 035a/779

g.- emez 024b/484

g.- er 006a/120, 021b/436, 021b/439, 027a/538, 041a/884

g. -erim 024b/484

g.- ermi 003a/44

g.- ersin 034b/771

g.- ervân 013b/231

g.- in 024b/483

g.- medi 006b/128, 013a/213

g.- mege 017a/308

g.- meye 006b/129

g.- mezem 002b/14

g.- üp 011a/166, 017a/313, 039a/857

geçin- uzlaşmak, anlaşmak [Tr]

g.-mek 003a/33

geçir - zaman harcamak [Tr]

g.- di 034a/751

g.- dim 018b/354

gedā dilenci, yoksul [FAR]

g. 032a/695, 039b/860

g.+ dır 019b/369

g.+ lardan 004b/91

g.+ ya 038b/851

gedayān dilenciler [FAR]

g.+ ı 034a/747

geh bk. gāhī [AR]

g. 026b/530, 026b/533, 026b/534, 027a/544, 031b/681

- gehi** bk. gāhi [Tr]
g. 026b/529, 026b/534
- gel -** ulaşmak, varmak [Tr]
g. 011a/169, 011b/186, 016a/296, 023a/467, 023a/480, 035b/792
g.- di 015a/262, 019b/369, 021a/421, 041a/885, 041a/887, 041a/889^c ahd
g.+ eni 020a/386
g.- dikce 004a/72
g.- dikde 006b/130
g.- diñ 004a/68, 012b/204, 012b/205, 012b/207, 012b/209, 012b/211
g.- diyse 040a/873
g.- ecek 032a/691
g.- en 002b/18, 034a/756
g.- ende 002b/26, 022a/440
g.- ene 012a/192
g.- inir 024b/483
g.- inür 016b/307
g.- ir 034b/760
g.- iyor 015b/284
g.- me 030b/642
g. -mez 003a/Ek, 024b/483, 024b/486
g.- mediñ 022b/459
g.- memişdir 020b/391
g.- meyenı 032b/700, 035b/795
g.- mezdi 011a/168
g.- üp 016b/298, 027b/554
g.- üpdür 015b/279
g.- ür 005b/104, 014a/236, 015b/272, 015b/273, 015b/275, 015b/276,
016b/305, 020b/389, 020b/390, 020b/392, 020b/394, 020b/396
g.- ürse 015b/274
eliñden g.- diğı 004b/91
vaz g.- di 041a/884
şafā g.- diñ 007a/140
zuhūra g.- di 026b/532
- gelin** evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın [Tr]
g. 007a/136
- genc** hazine, define [FAR]
g.- i ğabāvet 020b/404
g.- i ma^c rifet 029a/605
- gencine** bk. genc [FAR]
g.+ leriz 035b/789
- genç** yaşlı ilerlememiş olan, ihtiyar karşıtı [Tr]
g.- i ğamda 016a/296

- ger** eğer [FAR]
g. 004a/70, 031b/681, 038b/849, 039a/859, 040a/871
- gerçek** yalan olmayan, doğru olan şey, hakikat [Tr]
g. 032a/687
g.+ dir 017a/314
- gerçi** her ne kadar, ise de [FAR]
g. 023a/477, 032b/709, 033a/720, 033a/724, 035b/788, 040a/870,
040b/881
- gerdân** vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü [FAR]
g. 035b/802
g.+ a 011b/184, 020a/388, 022a/445
g.+ da 010a/152
g.+ dan 021b/432
g.+ ın 011a/166
- gerden** gerdan, boyun [FAR]
g.- i beşer 027b/558
- gerdün** felek, dünya, sema [FAR]
g. 025a/490
- gerek** gerçekleşmesi zorunlu olarak beklenen, lazım [Tr]
g. 015b/279, 016a/292, 016b/299, 016b/300, 023b/476, 026a/520
g.+ dir 032b/701
- gerek** - bir şeyin yapılabilmesi veya gerçekleşmesi bazı nesne, fiil vb.ne bağlı olmak, gerek olmak, lazım olmak, icap etmek, iktiza etmek [Tr]
g.- mez 030b/651
- gerü** karıştığı bir işi sürdürmekten veya sürdürenler arasında bulunmaktan vazgeçme [Tr]
g. 035b/795
- getür** - getirmek, bir şeyi yanında veya üstünde bulundurmak [Tr]
g. 015a/263, 029b/608
g.- miş “ayak çekmek” 022a/448
- gevher** elmas, cevher [FAR]
g. 005a/99
g.- i yektâ 005a/99
g.- i yektâdan 035a/774
dâne-i g. 005a/99

hırş-ı g. ider 026b/525

gez - hava alma, hoş vakit geçirme vb. amaçlarla bir yere gitmek, seyran etmek, dolaşmak, yürümek [Tr]

g.- dirdi 013b/230
g.- er 014a/239, 030a/628, 037b/835
g.- erem 002a/7
g.- erim 002a/9
g.- ersin 017b/329, 020a/388
g.- me 018a/337
g.- medigim 022b/461

ğidā besin [AR]
ğ.- yı ʿ anāib 026a/521

ğınā zenginlik, bolluk [AR]
erbāb-ı ğ.+ da 032b/704

ğıyāş yardım [AR]
ğ.+ uñ 019a/364

gibi -e benzer, -e yakışır biçimde [Tr]
g. 002a/4, 002b/16, 002b/29, 003a/Ek, 003b/48, 005b/110, 006a/114, 010a/150, 011a/169, 011a/170, 013b/229, 015b/276, 017b/327, 017b/328, 017b/329, 017b/330, 018a/339, 018b/349, 019b/374, 033b/728, 033b/731, 033b/737, 034a/752, 034b/759, 036a/806, 036a/815, 037b/831

gice bk. gece [Tr]
g. 010a/148, 011b/180
g.+ ler 014a/235
g.+ niñ 031a/656

gir - dışarıdan içeriye geçmek [Tr]
g. 002b/24, 003b/56
g.- di 023a/466
g.- ecedir 032a/695
g.- enler 018b/343
g.- er 014a/242
g.- ermi 010b/156
g.- mez 020a/384
g.- miş 022a/444
g.- sem 003a/41, 022a/442
g.-üp 014a/243, 037b/826

girān ağır, sakil [FAR]
g.+ dır 003b/57

Ġirāy Kırım hanlarına ve han ailesinden olan prenlere verilen unvan -1-[MOG]
Ġ.+ ım 038a/836

girdāb bir engelle karşılaşan su veya hava akıntısının dönerek ve çukurlaşarak yaptığı çevrinti, ters akıntıların oluşturduğu dönme, eğrim, çevri, anaför, tehlikeli durum [FAR]
g.- ı hayrete 025b/508

girde yuvarlak, halka [FAR]
tažavvūḡ-ı g.- i ʿ arş-ı cenāb-ı kibriyādur 002b/21

giriḡār tutulmuş, yakalanmış, tutkun [FAR]
g. olur 031b/675

gīrūdār cenk, savaş, kavga [FAR]
g. 026b/528

giryān ağlayıcı, ağlayan [FAR]
g.+ um 014a/245

gīsū omuza dökülen saç, güzel kokulu saç [FAR]
muḡayyed-i g.- yı dilrübā 028b/583

git - bir yere doğru yönelmek [Tr]
g. 033b/735
g.- di 014b/256, 014b/257, 014b/259, 014b/261, 017b/319, 034a/751, 034b/768
g.- dikçe 012b/205
g.- e 004a/72, 031a/656
g.- elim 011b/186
g.- erdi 014b/260
g.- erem 002a/8
g.- erim 003a/38
g.- erse 013a/218, 013a/219, 013a/221, 013b/223, 013b/225
g.- eyor 010b/159, 010b/160, 010b/162, 010b/164
g.- ici olma 011b/187
g.- me 007a/140
g.- meden 034a/743
g.- mekmidür 004b/83
g.- mez 004a/76, 004b/77, 021b/438
g.- mişiz 024b/485
g.-se 004a/72

giy - örtünüp korunmak için bir şeyi vücuduna geçirmek [Tr]

g.- digimiz 035b/789
g.- en 032a/683
g.- erim 002a/7
g.- se 004b/82
g.- sem 038a/836
cübbe g.- er 035b/799

gizli başkalarından saklanan, duyurulmayan, saklı kalan, mahrem, mestur, nihan
[Tr]

g.+ dir 023a/467, 023a/468, 023a/469

gonca konca, tomurcuk, açılmamış, çiçek -2- [FAR]

ğ. 021a/424, 023a/477
ğ.+ nuğ 014a/237
ğ.- yı emel 041a/885
ğ.- yı terāzū-yı muḥabbet 003b/57
ğ.- i zībā 005a/93

gonça bk. gonca [FAR]

ğ. 032a/691
ğ.+ lerüñ 034b/768

göç - yerleşmek amacıyla mahâlle, köy, şehir veya ülke değiştirmek [Tr]

g.- mege “ölmek” 016b/297
g.- mekdedür “ölmek” 016b/303
g.- müş 022a/448

gögüs vücudun boyunla karın arasında bulunan ve kalp, akciğer vb. organları içine alan bölümü, sine [Tr]

g.+ ün 016b/298

gök içinde gök cisimlerinin hareket ettiği sonsuz boşluk, uzay, sema, asuman, feza
[Tr]

g.+ de 018b/356, 019a/361, 031a/658
g.+ e 023a/466, 038b/847
g.+ lere 030a/635

gökyüzi bk. gökyüzü, atmosferin gözle görünen bölümü [Tr]

g.+ ne 002a/9

göl oluşması genellikle tektonik, volkanik vb. olaylara bağlı olan, toprakla çevrili, derin ve geniş, tuzlu veya tuzsuz durgun su örtüsü

g.+ lerde 012a/192

gönül sevgi, istek, düşünüş, anma, hatırlama vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı
[Tr]

g. 006a/119, 010a/153, 010b/164, 015a/269, 016a/287, 016b/297, 017b/328, 018a/339, 021a/416, 023a/467, 032a/693, 033a/723, 034a/752, 039b/861

g.+ den 005b/106, 006a/118, 018a/340

g.+ i 005b/102

g.+ imde 017b/324

g.+ imi 014b/260

g.+ in 002a/2, 004a/76, 015b/281

g.+ ler 038a/838, 040a/875

g.+ lüğ 014b/252

g.+ üm 011a/174, 019a/358, 041a/884

g.+ ümi 003a/38, 006b/131, 015b/279

g.+ ümi aldı 019b/375

g.+ ümüz 021a/420

g.+ üñi 011b/187

kālā-yi g.+ ümi 013b/222

gör - göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, seçmek [Tr]

g. 003a/47, 015b/280, 017b/318, dipnot38

g.- düm 020b/389, 020b/391, 021b/434, 031a/661, 037b/834

g.+dümki 032a/685

g.- dümse 022b/457

g.- e 038b/844, dipnot11

g.- eliden 016a/289

g.- en 002b/27, 021b/430

g.- ende 002b/32

g.- esin 017b/330

g.- inen 032a/684

g.- meden 011a/172, 021a/418

g.- medim 021b/428, 023a/477, 039a/856

g.- medüm 006a/114, 010a/148

g.- mek 015a/266

g.- meyince 004b/82

g.- mez 031a/658

g.- müşki 037b/826

g.- se 031a/662, 038b/847

g.- üp 033a/716

g.- ür 022a/444, 028b/593

g.- ürsem 018b/348, 020a/378

g.- ürsün 017b/315, 017b/316, 017b/317, 017b/319, 017b/320, 017b/323, 017b/325, 017b/326

cefā g.- di 034b/766

göre bakılırsa, hesaba katılırsa, göz önünde tutulunca, bakarak, nazaran [Tr]

g. 025a/494, 027a/550

göri1 - görölmek, göz yardımıyla bir Şey, bir varlık algılanmak, Őeçilmek [Tr]
g.- ür 031b/676

göriin - görölür duruma gelmek, görölür olmak, gözökmek, görönmek [Tr]
g.- en 032a/685, 035b/793
g.- ür 029b/615, 030a/623, 031a/660, 031b/670

göriiniŐ gözün ilk bakışta veya zihnin dolaysız olarak algıladığı Şey [Tr]
g.+ dir 033b/741

göster - birini veya bir Şeyi işaretle belirtmek [Tr]
g.- ir 040a/874
g.- me 018a/336
g.- medim 018a/332
g.- mesine 035b/801
g.- üp 029a/601
yüzün g.- me 004b/80

göz görme organı, basar [Tr]
g. 002b/19
g.+ e 003b/48
g.+ i 021a/419, 024b/485
g.+ ler 006a/120, 039a/858
g.+ leri 002b/25, 010a/142
g.+ lerinden 016b/298, 037b/831
g.+ lerini 011a/165
g.+ leriŐ 015a/271, 021b/426, 021b/427, 021b/429, 021b/431, 021b/433
g.+ üm 002a/7, 016a/288, 016b/306
g.+ ümden 016a/288
g.+ ümüŐ 023a/471
g.+ ünden 014a/241
g.+ üÇ 005a/96
g.+ üŐden 006a/111
g.+ üŐle 018b/355

gözet- korumak, bakmak, özen göstermek, himaye etmek [Tr]
g. 003a/34

ğubār toz, ince toprak [AR]
ğ+1 dipnot44

ğufrān affetme, merhamet etme [AR]
ay-dan ni'm-i ğ.+ 1 038a/840
māh-1 ğ.+ 1 038b/849

ğūk kurbađa [FAR]

ğ.- i za 'îfi 026a/521

ğul Tanrı'ya göre insan [Tr]
ğ.+ larıñ 035b/791

ğulğul gürültü, şamata, bağırıp, çağırışma [AR]
ğ.+ e 015a/262, 037b/833

gün renk [FAR]
h. etdi 014a/238

günā güne, türlü, çeşit [FAR]
g. 003b/60

ğurbet gariplik, yabencılık , yabancı yer [AR]
ğ. 024b/485, 024b/487

ğurbet doğup yaşanılmış olan yerden uzak yer, gurbetlik [AR]
ğ. 018b/347, 018b/348
ğ.+ lere 017b/323
ğ.+ lik 012a/196
diyār-ı ğ.+ de 018b/350
sefer-i ğ.+ e 033a/718

ğurnā kurna, hamam ve banyolarda musluk altında bulunan, içinde su biriktirilen, yuvarlak, mermer, taş veya plastik tekne [AR]
ğ. 004b/92

ğurūr kendini beğenme, büyüklenme, benlik, kibir[AR]
ğ. 005b/106

ğuruş kuruş, liranın yüzde biri değerinde Türk parası [ALM]
ğ.+ a 031a/666
ğ.+ u 032b/703

ğusl yıkanma [AR]
ğ. eylese 004b/92

gūş kulak, işitme [FAR]
g. 033b/730
g. iden 018b/353

gūşe köşe, bucağ [FAR]
g.- yi bāğa 010b/157

gūy Acemlere mahsus bir çeşit oyun topu, yuvarlak şey [FAR]
g.- ı āteşin 026a/511

guyüb kayıplar [AR]
dāniste-i ‘allām-ı ğ.+ uz 035a/785

güftār söz [FAR]
g.+ a 002b/26
g.+ ıñı 040b/883

güher gevher [FAR]
g. 030b/646
g.+ inde 031a/657
g.- i ādemi 032b/699

gül gülgillerin örnek bitkisi (Rosa) [FAR]
g. 007a/137, 010a/144, 010b/154, 011a/170, 016b/307, 020a/388,
022a/440, 037b/834
g.+ den 018a/336, 035a/775
g.+ dür 006a/121, 011b/177
g.+ e 010a/144, 010b/159, 010b/160, 012a/195, 020a/385, 034b/768,
037b/830, 037b/832
g.+ i 010b/154, 022a/441, 022a/450
g.+ im 018a/336
g.+ ler 012a/197, 022b/455, 027a/538, 036a/815
g.+ lere 018a/336
g.+ leri 037b/826
g.+ lerin 022a/444
g.+ leriñ 020a/384
g.+ üm 002b/31
g.+ üñ 037b/827, 037b/831
g.- i gülzār-ı ‘ālem 016a/290
g.- i pertev 016a/291
g.- i ra‘ nāne 012b/206
g.- i ra‘ nāyı 006b/126
derd-i g. 028b/584
gülşen-i g.+ isüñ 012b/206
mücellā-yı g.+ i 010a/147

gül - insanın hoşuna veya tuhafına giden olaylar, durumlar karşısında, genellikle sesli bir biçimde duygusunu açığa vurması eylemi [Tr]
g.- dükçe 006b/126
g.- e 012a/196
g.- er 006a/121, 032a/685
g.- erek 021a/421

g.- erekdür 032b/697
g.- medi 010a/144
g.- medüm 011a/171

gülistân gül bahçesi, gül tarlası [FAR]

g.+ a 010a/144
g.+ da 003a/33
g.+ ı 038a/837
behcet-i g. 005a/98
dün-ı 'azm-ı seyr-i g. itdim 016a/290

güllâc nişastadan yapılan, çok ince kuru yufka [Tr]
sekker-i g. 002b/26

gülşen gül bahçesi [FAR]

g. 005a/98
g.+ de 014b/254
g.+ e 037b/833
g.+ iñ 037b/827
g.- i bâğa 038a/837
g.- i cennet 005a/98
g.- i gülisün 012b/206
g.- i ter 005a/98

gülüş gülme işi [Tr]
g.+ ler 014b/253

gülzâr gül bahçesi, gül tarlası [FAR]

gül-i g.- ı 'âlem 016a/290
g.- ı Halîle 030a/634

gümgeşte kaybolmuş [FAR]

g.- i rāhı 030a/637

gümüş atom numarası 47, atom ağırlığı 107,88, yoğunluğu 10,5 olan, 960 °C'ye doğru sıvı durumuna geçen, parlak beyaz renkte, kolay işlenir ve tel durumuna gelebilen element (simgesi Ag) [Tr]

g. 021a/422

gün gündüz [Tr]

g. 002a/1, 004b/87, 016a/291, 021b/439, 030a/626, 032a/682, 032a/691,
032a/693, 036a/803
g.+ ki 034b/771
g.+ lerde 021b/439
g.+ ümüz 003a/44

günâh dinî bakımdan suç sayılan iş veya davranış, vebal [FAR]
g.+ a 038a/843
g.+ ım 003a/36

güncide sıkıştırılmış, sıkılmış [FAR]
g.- i başiret 027b/553

güncişk serçe kuşu [FAR]
g.- i iy 026b/523

gündüz günün sabahtan akşama kadar süren aydınlık bölümü [Tr]
g. 006a/113, 010a/148

Gürcistân Karadeniz'in doğu kıyısında, Güney Kafkasya'da yer alan ülke [Tr]
G.+ ı 021b/431

gürg kurt, canavar [FAR]
g.- i küheni 035b/801

gürüh cemaat, bölük, takım [FAR]
g.- ı mücrimânız 019a/365
g.- ı 'uqalâdan 030b/648

güşâ açan, açıcı [FAR]
şâh-ı 'azîz-i dil-i g. 012b/201

güşâde açılmış, açık, ferah, şen [FAR]
g. 038a/837, 039a/852, 039a/859
g. leb 027a/542

güvâhî şahitlik, tanıklık [FAR]
'arz-ı g. 030a/631

sözde, sanki [FAR]
g. 014a/247, 016a/292, 016a/293, 025a/490, 027b/554

güz el göze ve kulağa hoş gelen, hayranlık uyandıran, çirkin karşıtı [Tr]
g. 007a/136, 011a/174, 011a/176, 011b/178, 011b/180, 011b/182,
012a/197, 019b/370, 019b/371, 019b/372, 019b/373, 019b/374, 021b/431,
029b/618, 030a/627, 041a/884
g.+ de 011b/179
g.+ e 024b/488
g.+ i 021a/416
g.+ ım 011b/183, 023a/480
g.+ iñ 021b/436, 024b/482
g.+ ler 004b/78, 011b/182, 013a/216, 021b/437

g.+ lerden 019b/370, 019b/371, 019b/372, 019b/373, 019b/374
g.+ leriñ 010a/152
g.+ lik 021b/436
g.+ sin 011b/189

güzellik estetik bir zevk, coşku, hoşlanma duygusu uyandıran nitelik, hüsün [Tr]
g. 004b/83

güzerān geçici, geçen [FAR]
g.+ ı 034a/742

güzeşte geçmiş [FAR]
ḥesābān-ı g. olsa 040a/870

H, Ĥ, Ħ

ḥāb uyku [FAR]
ḥ. 025a/492

ḥaberdār haberli [AR]
ḥ. olur 035a/779

ḥabeş Habeşistan halkından olan veya bu halkın soyundan gelen kimse [AR]
‘abd-i ḥ. 031b/673

ḥābgāh uyunan yer, yatak odası, yatak
ḥ.+ ıdır 002b/21

ḥabīb sevilen kimse, sevgili, dost [AR]
ḥ.+ e 003a/39
ḥ.+ im 016a/291
ḥ.- i kibriyānıñ 002b/21
Emrāh-ı ḥ. 021a/425

Ḥabīr haberi olan, haberli, haberdar, vâkıf [AR]
müfteķir-i raḥmet-i Ḥallāk-ı Ḥ.+ iz 035a/787

ḥacālet utanma, mahçup olma, utanç [AR]
ḥ. 031a/666

ḥaccāc Hz. Muhammed soyuna ve taraftarına eziyet eden Yusuf Bin Sakafı'nın unvanı [AR]
ḥ. 031b/677

- ḥāce** efendi, sâhip, reis [FAR]
ḥ.- i şehri 027a/540
- ḥā'ce** efendi, sâhip, reis [FAR]
ḥ.- yi dānā-yı ber 020b/399
- ḥācet** herhangi bir şey için gerekli olma, ihtiyaç, gereklilik, lüzum [AR]
h. 007b/141
- ḥācet** gerek duyulan, muhtaç olunan şey, ihtiyaç [AR]
ḥ. eylemek 040b/883
- ḥācı** hac farızasını yerine getiren, hacca giden kimse [AR]
ḥ.+ lar 040a/872
ḥ.+ larıḡ 031b/672
- ḥāç** birbirini dik olarak kesen iki doğru parçasından meydana gelen ve Hz. İsa'nın çarmıhtaki duruşunu temsil eden Hristiyanlık sembolü, istavroz, put, salıp [FAR]
ḥ.+ ı 031b/672
- had** bk. ḥadd [AR]
h.-i nūrı 039a/858
- ḥadd** yanak [AR]
ḥ.+ imi 020b/413
ḥ.+ iḡ 014b/254
ḥ.- i pâyâni 040b/882
- ḥadîş** Hz. Muhammed'in sözleri, davranışları ve başkalarının yaptığı kendisi tarafından tasvip edilen hareketleri [AR]
ḥ. 020b/401
- ḥādîş** meydana çıkan, zuhur eden (şey) [AR]
ḥ. 028b/580
- ḥādîşât** hadiseler, olaylar [AR]
ḥ. 025a/498, 029a/606
- ḥafâ** gizlilik [AR]
perde-i ḥ. 028a/577
- ḥāfîz** Kur'ân-ı Kerîm'i bütünüyle ezberlemiş olan ve ezberden okuyabilen kimse [AR]
ḥ. 040b/878

- hahiş** istek, arzu, isteyiş [FAR]
h. oldılar 039a/859
- hāhiş** istek, arzu [FAR]
h. 006b/127
- hā'in** hıyânet eden, sadâkat göstermeyen, güveni kötüye kullanan (kimse) [AR]
h.+ ler 002a/5
h.+ lere 032b/709
- hāk** toprak [FAR]
h+iñ 002b/23
- hākâret** küçük düşürme, horlama; küçük düşürücü söz veya davranış [AR]
h.+ ler 003a/34
- hākikât** bk. hākikât [AR]
h.+ de 035a/782
- hākikât** asıl olan durum ve şekil, gerçek, asıl, künh [AR]
h. olmaz 021b/437
h.- ı eşyâyı 027a/552
şekl-i h. 030a/626
tağyir-i h. 031b/678
- hākikâtsiz** bağlılığı ve dostluğu devamlı olmayan, sevdiklerini çabuk unutan, vefâsız [AR+Tr]
h. 012a/197
- hākiki** inkâr edilemeyecek şekilde var olan, var olmuş bulunan, gerçek [AR]
'aşk-ı h. 034a/752
- hākîr** değersiz, îtibarsız, küçük [AR]
h.+ iz 035b/788'inde'lurefâ
- hākķ** Allah, Cenâbıhak, Tanrı, Hudâ doğru, gerçek [AR]
h. 002a/8, 003a/Ek, 005b/101, 012b/203, 016b/299, 020b/398, 022a/442, 028b/590, 031a/664, 032b/709, 034a/753
h.+ a 003b/50, 007b/141, 012a/200, 035a/778
h.+ dan 007a/134, 012a/194
h.+ dır 035a/778
h.+ ı 029a/597, 032b/700
h.+ ıdır 032a/693
h.+ ımı 013b/233
h.+ ıñ 017a/308, 036a/812

h̄. eyle 013b/233
h̄.- ı şarihi 033a/711 'āciz
h̄.- ı tāşarruf ider 029a/607
bāb-ı H̄.+ a 036a/809
icrā-yı h̄.+ a 020b/412
naẓar-ı h̄.+ da 031b/679
nevbet-i tevḥīd-i zāt-ı h̄. 026b/532
'ömr-i h̄. 017a/308
rāh-ı h̄.+ a 020b/399
şahş-ı ḥarīm-i h̄. +a 032a/683
ümmīd-i muḫīm-i der-i h̄.+ a 034a/747

h̄āk toprak [FAR]
h̄. 026a/510
h̄.+ den 025b/500, 031b/679
h̄.+ e 032a/695
h̄.+ üñ 002b/23
h̄. idecekdir 030a/635
h̄.- i mezellet 027a/540
cenāb-ı h̄.+ ım 039b/865
nişīmen-i h̄.- i mezār ider 029a/605

h̄ākister kül [FAR]
h̄. eyleyüp 013b/226

h̄āl bir şeyin içinde bulunduğu şartların ve niteliklerin bütünü, durum [AR]

h̄. 011b/188, 017b/330, 028b/591
h̄.+ de 035a/785
h̄. +dir 003a/Ek
h̄.+ i 024b/483, 033a/717
h̄.+ im 021b/435, 022b/465
h̄.+ imi 034a/757
h̄.+ imiz 007a/140
h̄.+ ine 020a/385, 035a/775
h̄.+ iñi 036b/822
h̄.+ iyle 016a/287
h̄.- i fuḫarāyı 034a/757
h̄.- i hindūları 002b/28
h̄.- i men-i ḥastene 036a/825
a'zā-yı meclis-i h̄.+ ini 040a/869
vaşf-ı h̄. 024b/482

h̄āl bk. ḥāl [AR]
h̄.+e 036a/815
h̄.+ i 032a/689

h.+ iñ “vücuttaki küçük esmer benek, ben” [FAR] 012b/207

hālā bu zamâna kadar, daha, henüz, şimdi bile, hâlen
h. 033a/724

halecân çarpıntı, titreme [AR]
vağf-ı h.+ dır 029b/617

halel bozukluk, eksiklik, fesat, noksan [AR]
h.+ siz 030a/624

hâlet hâl, nitelik, keyfiyet [AR]
h. 028b/592, 031b/671

halâ'ık mahluklar, yaratıklar [AR]
h. 018b/356

Halîl sâdik ve gerçek dost, Hâlîlullah – Hâlîlü'r-rahman: “Allah'ın dostu”
sözünün kısaltılmışı olarak Hz. İbrâhim için kullanılır [AR]
H.+ e 027b/558
cism-i H.+ e 029a/600
gülzâr-ı H.+ e 030a/634

hâlik yaratıcı, yaratan, esmâ-i hüsnâdan [AR]
h. 019a/360
h.+ a 026b/537, 034a/748
h.+ ı 026b/533

halîm yumuşak huylu, yumuşak [AR]
şahş-ı h.+ iñ 032b/696

halk bk. halk [AR]
h.+ iñ 036b/820

halk bir milleti meydana getiren insan topluluğu [AR]
h. 016b/303, 026b/533, 033b/728, 039b/861
h.+ a 003b/60, 004a/70
h.+ dan 034a/747
h.+ ı 004a/65, 006b/130, 016a/294
bâ'ış-i h.- ı semāvât 019a/360
efrâd-ı h. 026a/517
emvâl-i h.+ ı 028b/589

hall güç görünen bir olay veya duruma çözüm yolu bulmak [AR]
h. ider 020b/400
h. itmediler 030b/649

Ḥallāk yaratma gücü sınırsız olan, devamlı olarak yaratan, Allah, Tanrı:

“*Hâllâk-ı âlem*: Âlemlerin yaratıcısı olan Allah [AR]

ḥ-ı cihân 013a/230

müftekir-i rahmet-i Ḥ.- ı Ḥabîriz 035a/787

ḥam eğri, bükülmüş [FAR]

ḥ.- ı zülf-i perişânıḡ 016a/289

ḥām pişmemiş, olmamış, çiğ, olgunlaşmamış [FAR]

ḥ. 040b/882

ḥamā'il muska, tılsım [AR]

ḥ. 011b/190

ḥamām yıkanılacak yer [AR]

ḥ.- ı ğama 015b/280

Ḥamdulillah Allah'a hamdolsun, elhamdülillâh [AR]

Ḥ. 020b/407

ḥāme bk. ḥāme [Tr]

ḥ.- i kemter 040a/874

ḥāme kalem [FAR]

ḥ. 023a/474

ḥ.+ m 020b/413

ḥ.- i ḳudret 005a/95

ḥamiyyet millî onur ve haysiyet [AR]

ḥ. 032b/706

nāmūs-ı ḥ. 032b/704

ḥan bk. ḥān [Tr]

ḥ.+ ıḡ 011b/179

ḥān Türkler'de hakana bağı devlet başkanlarına veya müstakil beyliklerin

başkanlarına verilen isim, emir [Tr]

hān bk. ḥān [FAR]

h.+ ı 015a/263

ḥanbel İmam Ahmed bin Hanbel mezhebine mensup olan kimse [AR]

ḥ.- i şānı 040b/880

ḥançer kamadan küçük, ucu eğri ve sivri, iki yanı keskin bıçak [AR]
ḥ.- i ḥūşrīziḡ 023a/478

ḥandān gülen, şen, neşeli [FAR]
ḥ. 032a/685
ḥ.+ ımdır 010a/147

ḥande bk. ḥande [FAR]
ḥ. ider 036a/815

ḥande gülme, gülüş [FAR]
şeme-i ḥ.- i rīz 027a/541

ḥāne ev [FAR]
ḥ. 033b/740, dipnot11
ḥ.+ lerinde 031a/659
ḥ.+ si 004a/75, 031b/675

ḥanḡi iki veya daha çok şeyden bir tanesini belirtecek bir cevap istemek için kullanılan soru sıfatı [Tr]
h. 027a/551
h.+ sinden 028b/590

ḥar eşek [FAR]
mürtekib-i ḥ. 031a/666

ḥār diken [FAR]
ḥ. 020a/387, 022a/450, 026b/523, 034b/768, 037b/826
ḥ.+ dır 016a/290
zelīl-i ḥ. 027a/539

ḥarāb yıkık dökük, yıkılmaya yüz tutmuş, vîran [AR]
ḥ.+ ıḡ 033b/740
ḥ. eyler 013a/221
ḥ. itdim 010b/163
ḥ. olsun 014b/249
ḥ. olur 003a/Ek
mest-i ḥ. 004b/77

ḥarābāt meyhâne [AR]
derd-i dil-i erbāb-ı ḥ.+ a 036a/804
mehcūr-ı ḥ. 029b/610

ḥarābe eski devirlerden kalma şehir veya binâ yıkıntısı [AR]
ḥ.+ ne 002a/6

ḥāre bâzı eşyâların üstünde görülen ve dalgalanıyormuş hissini veren parlak çizgiler ve dalgalar, meneviş [FAR]
ḥ. 021b/434

ḥarekât hareketler, davranışlar [AR]
ḥ.+ ı 036a/810

ḥarf dildeki sesleri gösteren ve alfabeyi meydana getiren işâretlerden her biri [AR]
ḥ.- i istifriyâh 004b/89
ḥ.- i nefiy 004b/89
ebced-i ḥ. 021a/424

ḥāriç bir şeyin sınırları dışında kalan yer, dış, dışarı [AR] [AR]
ḥ.+ e 026a/510
ḥ.+ den 030a/623

ḥarīm yabancılara yasak olan, yabancılardan korunan mukaddes yer [AR]
şahş-ı ḥ.- i ḥaḥḥa 032a/683

ḥarīr ateşli, harâretli [AR]
ḥ.+ iz 035a/784

ḥarīş bir şeyi elde etmek husûsunda aşırı derecede istekli olan, hırslı [Tr]
ḥ.- i sitemkâr 029a/603
ḥ.- i kıtâl 028b/582
şûfi-i ḥ.+ in 029b/612

ḥarīşānī son derece hırslı şekilde [AR]
zühhād-ı ḥ. 038a/842

ḥarmân tahılın saptan ayrılması için düven, makine veya hayvanla yapılan dövme işi [FAR]
ḥ.+ ımı 037b/831

ḥāş bk. ḥāşş [AR]
emel-i ḥ.- ı bilüzüm 028b/587
ḥ. 032b/702
kerem-i ḥ.+ ina 036a/812

ḥasāset hasislik, cimrilik, pintilik [AR]
ḥ. 031a/657

ḥased başkasında olan bir nîmeti çekememe, kendisine faydası olmadığı hâlde kıskançlık sebebiyle karşısındakinin sâhip olduğu nîmetten mahrum kalmasını isteme, çekememe, günüleme [AR]
ḥ. 010b/157

ḥasenât insanların iyiliği için yapılan hayırlı işler, iyilikler [AR]
ḥ.+ ıñ 036a/809

ḥasene iyilik, iyi ve güzel iş [AR]
ḥ. 004b/85

ḥāşıl husûle gelen, olan, meydana çıkan [AR]
ḥ. 015b/276, 017b/323
ḥ.+ ı 025b/508
ḥ. olsun 046b/898
ḥ.- ı a' lâlardan 019b/373

ḥasīb soyu temiz, meziyet sâhibi (kimse), îtibarlı, muhterem [AR]
ḥ. 027a/543

ḥasīs paraya, mala aşırı düşkünlüğü yüzünden elindekini harcayamayan (kimse), cimri, pinti, bahil [AR]
aḥmaḳ-ı ḥ. 027a/543

ḥāşiyet bir şeye has nitelik, o nesnede bulunan meziyet, kuvvet, tesir, hassa [AR]
ḥ.+ imiz 033a/719

ḥaşm düşman [AR]
ḥ.+ a 004a/63
ḥ. olur 026b/537

ḥaşmi düşmanca [AR]
ḥ.- i 'âḳil 035a/776

ḥaşr yalnız bir şeye mahsus kılma, bir şey için ayırma ve sarfetme [AR]
ḥ.- ı merām it 033b/729
ḥ. eyleye 036b/820
ḥ. olunmuş 039b/862

ḥasret ayrı kalınan veya elden kaçırılan bir şeye karşı duyulan istek, tekrar görme ve kavuşma arzusu, özleyiş, özlem, iştiyak [AR]

ḥ. 010b/162, 037b/830

ḥ.+ de 010a/143

ḥ.+ işle 016a/295

ḥ.+ le 018a/339

ḥāşş bir şeye veya bir kimseye âit olup başkasında bulunmayan, ona mahsus olan, özgü [AR]

ḥ. kılan 028a/568

ḥāşşe bir şeye veya bir kimseye mahsus olan, yalnız onda bulunan hâl, keyfiyet [AR]

ḥ.- ı 'ulviyyesindendir 038a/842

ḥasta hastalık, kaza veya yaralanma dolayısıyla fizik veya ruh sağlığı bozulmuş ve tedavi edilmesi gereken kimse, rahatsız, hasta [FAR]

ḥ. 020a/388

ḥ.+lara 011b/178

ḥ.+ sı 002b/29

ḥ.- i hicrân 023a/481

ḥastene hastahane, hastaların yatırılıp tedâvi edildiği yer [FAR]

ḥâl-i men-i ḥ. 036a/825

ḥat yüz çizgisi [AR]

ḥ.+ lara 011b/178

ḥatâ aslına uygun olmayan, doğru olmayan şey; yanlış, yanlışlık [AR]

ḥ. 003a/46, 025a/497

ḥ.+ dan 020b/398

ḥ.+ dır 007a/138, 011b/182

cürm-i ḥ.+ dır 019b/368

ḥatarnāk tehlikeli, korkulu [FAR]

ḥ. 034b/771

ḥâtem yüzük, üzerinde mühür bulunan yüzük [AR]

ḥ.+ i 039a/853

ḥatır gönül, duygu, his [AR]

ḥ.+ ı 029b/610

ḥ.+ ın 002a/2

- ḥāṭır** düşünme, akılda tutma yeteneği, zihin, hâfıza [AR]
ḥ.- ı yârâne 023b/476
- ḥaṭır** bk. ḥāṭır [AR]
ḥ.+ da ṭurur 033a/724
- ḥāṭırşiken** hatır kıran [FAR]
ḥ. olma ḥazer 035a/773
- ḥāṭıb** güzel söz söyleyen, hitâbet yeteneği olan kimse [AR]
ḥ.- i bülbül 040b/881
- ḥatm** bitirme, sona erdirme, tamamlama [AR]
ḥ.- i kelâm it 033b/736
ḥ. olmuş 004b/83
- ḥaṭṭ** çizgi [AR]
ḥ.+ ıḡ 003b/57
- ḥaṭṭât** çok güzel el yazısı yazan sanatçı [AR]
ḥ. 003a/46
- ḥavâdiş** ilgiyle karşılanan haber [AR]
ḥaysiyyet-i ḥ. 027b/553
- havalan** - yerden ayrılıp göğe yükselmek [Tr]
h.- dı 017b/319
- ḥavf** korku [AR]
ḥ.+ ıḡ 030b/644
ḥ.+ile 019a/366
dâ'ire-i ḥ. 030b/643
- Ḥay** bütün varlıkların hayat kaynağı, ebedî ve hakîkî hayat sâhibi” anlamında
esmâ-i hüsnâdan [AR]
Ḥ. 036a/807
- ḥayâl** aslı olmadığı hâlde zihinde kurulan şey, düş [AR]
ḥ. 018b/354, 025a/492
ḥ.+ e 036b/822
ḥ.+ ine 029a/596
ḥ.+ ıḡ 016a/294
ḥ.+ ayrılık 018b/354

h. eylemez 028b/588
h.- i sâhil-i ma' nâya 015b/276
cây-ı h. 023a/473
çenber-i fânûs-ı h.+e 029b/616
şarf-ı h. itse 027a/551

hayât organların canlılığının varlığını devam ettirecek şekilde işlemesi ve canlıların, organlarının gösterdiği faaliyet sonucunda varlıklarını sürdürmesi durumu, sürüp giden yaşama, canlı olma, dirilik [AR]

h.+ ın 034a/750
âb-ı h. 004a/75
naqd-i h. 015b/273
nez' -i h. dipnot44
neşve-i h. 026a/517
tazyî' -i h. 035b/792

Haydar asıl anlamı “arşlan” olan kelime Hazret-i Ali'ye lakap olmuş, onun yiğitlik ve cesâretinden dolayı “yiğit ve cesur” anlamında kullanılır [AR]

H.- ı kerrâr 039a/856
cenâb-ı H.+ a 027b/564
ser-i H. 034b/768

hayf eyvah, yazık, heyhat [AR]
h. 029a/597

hayli oldukça fazla, çokça, epey [FAR]
h. 004a/72, 023a/477, 029b/610

hayr her durumda ve şartta herkesin katında iyi ve makbul olan hâl ve iş [AR]
h. 004b/91, 031a/656, 031a/657
h.+ a 004a/71, 038b/848
h. olur 031b/668, 035b/795
mücib-i h. 030b/638

hayrân bir kimse veya bir şey karşısında hayranlık duyan, onu çok beğenen, çok takdir eden kimse[AR]

h. 014b/252, 034b/769
h.+ ı 039b/866, 040b/881
h.+ ı oldum 039b/866
h. ider 039a/853

hayret bir durum veya bir şey karşısında ne yapacağını, ne hüküm vereceğini bilememe, şaşırma, şaşırıp kalma, şaşkınlık [AR]
girdâb-ı h.+ e 025b/508

ḥaysiyyet şeref, onur, îtibar [AR]
ḥ.- i ḥavâdiş 027b/553

ḥayva ayva, gülgillerden, çiçekleri iri, beyaz veya pembe, yapraklarının altı tüylü, orta yükseklikte bir ağaç [Tr]
ḥ. 020a/387

ḥayvân hareket edip yer değiştirebilme ve hissetme yeteneği olan canlı yaratık [AR]
cümle-i ḥ.+ a 026a/512

ḥayy diri, canlı, hayat sâhibi [AR]
ḥ. 026b/5
ḥ. ider dipnot44
serv-i ḥ. 002b/14

ḥaz bir şeyin insana verdiği hoşça giden tatlı duygu, zevk [AR]
ḥ. alur 039b/860

ḥazân güz, sonbahar [FAR]
ḥ.+ ı 029a/599
ḥ.+ edir 025a/493

ḥazer sakınma, çekinme [AR]
ḥ. kı1 003a/34
ḥâtırşiken olma ḥ. 035a/773

ḥazîz en aşağı en alçak yer [AR]
ḥ.- i 'aciz 027b/557

ḥazret şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifade eder [AR]
ḥ.- i 007b/141

Ḥazret bk. ḥazret [AR]
ḥ.- i Allah 031a/662
Ḥ.- i Mevlâ 034b/770
Ḥ.- mevlânâ dipnot6
Ḥ.- i Ruḥî 036a/813
fikir-i gâzab-ı ḥ.- i ma'būd-ı enâm 033b/727
ḫurb-ı Ḥ.+ e 028a/566

ḥazret şahıs veya kutsal sayılan varlık isimlerinin başına getirilip Farsça isim tamlaması şeklinde kullanılır ve saygı ifade eder [AR]
ḥ.- i Mevlânâ 003a/37
münselik-i şâhreh-i ḥ.+ i 035b/791

hebā hiçbir işe yaramadan yok olma, boşa gitme [AR]
h. 028b/580
aḫir-i h.+ ya 014b/257

helāk ölme, öldürme, yok etme, yok olma [AR]
h.+ ine 026b/527
h. ider 026b/523
cür‘ a-i h. 026a/517

helāl dînin yasaklamadığı (şey, hareket ve davranış) [AR]
ḫ. 028b/593

helālleş - alışverişte veya ayrılma sırasında hakkını birbirine bağışlamak [Tr]
ḫ.- elim 010b/162

helāk ölme, mahvolma, yok olma [AR]
ḫ.- ı cihān 013b/230

hele özellikle [Tr]
h. 010b/159

hem bir kimseyi uyarmak, bir şeyi açıklamak veya anlamı güçlendirmek için
‘özellikle, zaten, bir de, şurası da var ki’ anlamlarında kullanılan bir söz [FAR]
h. 015a/270, 020a/381, 020b/397, 020b/400, 020b/401, 020b/406,
020b/407, 020b/409, 020b/411, 027b/562, 039b/862, dipnot39
h.+ de 020a/381

hemān hemen, derhâl [FAR]
h. 003a/35, 003b/56, 007a/134, 011a/175, 011a/176, 011b/178,
017a/314, 019b/368, 020b/414, 021b/433, 033b/726, 039b/864, 040b/880

hemdem sıkı fikri, canciğer arkadaşı [FAR]
h.+ i 032b/701
h.- i rindān-ı Ḥudā 034b/759

hemḫal bir hâlde bulunan, hâlleri birbirine benzeyen [FAR]
h. 034a/757

hemreng bir renkte, rengi bir [FAR]
h.- i nār 029a/600

hendese geometri [AR]
taḫşil-i h. 028a/576

henüz az önce, daha şimdi, yeni [FAR]
h. 010b/158

hep hiçbiri dışta tutulmamak veya eksik olmamak üzere, bütün, tüm olarak [Tr]
h. 004a/74, 015a/265, 016a/290, 018b/356, 019b/368, 020b/402, 025a/497, 026a/518, 029b/614, 035a/787, 036b/822

hepsi bütünü, tamamı, tümü, cümlesi [Tr]
h.+ ni 005b/108, 031a/652

her önüne geldiği ismin benzerlerini `teker teker hepsi, birer birer hepsi, birer birer tamamı` anlamıyla kapsayacak biçimde genelleştiren söz [FAR]

h. 002a/2, 003a/45, 03a/Ek, 003b/60, 004a/65, 004b/78, 004b/84, 006a/112, 007a/136, 012a/192, 015a/269, 016a/292, 018a/338, 018a/339, 018b/354, 019b/374, 020b/398, 021a/417, 021b/435, 022b/454, 022b/457, 023a/468, 023a/472, 025/506, 025a/489, 025a/494, 025b/502, 025b/503, 025b/504, 025b/505, 025b/507, 026a/514, 026a/515, 026b/535, 027a/549, 027a/550, 027a/551, 028a/566, 028b/587, 028b/590, 029a/595, 030a/626, 030a/627, 030a/631, 030b/645, 030b/648, 031a/657, 031a/661, 031b/672, 031b/680, 032a/683, 032a/686, 032a/691, 033a/711, 033a/714, 033a/723, 033a/725, 033b/727, 033b/732, 033b/740, 034a/748, 034a/751, 034b/763, 035a/774, 035a/775, 035a/785, 035b/793, 035b/795, 035b/796, 035b/799, 036a/818, 037b/827, 038a/837, 038b/851, 039a/852, 039a/859, 039b/860

hercâyi kararsız, sebatsız [FAR]
h. 041a/884

hergiz asla, katiyyen, hiçbir vakit [FAR]
h. 003b/48

herkes insanların bütünü, cümle âlem [FAR]
h.+ de 040b/881
h.+ e 039a/852
h.+ i 032a/684, 032a/685, 032a/690
h.+ iñ 015a/265, 029a/596

hesâb sayılara âit kural ve işlemlerden bahseden ilim, aritmetik [AR]
h.+ iñ 040a/871
rûz-ı h.+ iñ 034a/744
h.- ı güzeşte olsa 040a/870

hevâ heves, istek, arzu [AR]
h. 007a/135, 031a/654
h.+ da 011b/183, 026b/528
h.+ sı 037b/827

h.+ sını 017b/328
h.+ sından 010b/163
h.+ yılı 018a/337
h.- yılı lâle 028b/584
dildâde-i alâyiş-i nireng-i h.+ yılı 033a/717
mağlûb-ı h. 033b/731
murg-ı h. 030a/633
murg-ı h.+ ya 026b/524
zebûn-ı h. 028a/569

hevân horluk, aşağılık, alçaklık [AR]
h. 027a/543

heves istek, eğilim, arzu, şevk [AR]
h.+ i 021a/418
h.+ iyle 033b/741
h.+ miş 041a/889^c ahd
h.- i nakş 034a/750

heves-güş [FAR]
câm-ı h. 023a/470

hey'et bir işi yapmak veya yönetmekle görevlendirilmiş kimselerden meydana gelen topluluk, kurul [AR]
h. 003b/61

heyhât yazık, ne yazık` anlamında kullanılan bir söz [AR]
h. 035b/802

heykel taş, tunç, bakır, kil, alçı vb. maddelerden yontularak, kalıba dökülerek veya yoğrulup pişirilerek biçimlendirilen eser, yontu, statü [AR]
h.- i müsta'ceb-i 'âlem 030a/623

hezâr bülbül [FAR]
h. 025b/505
h. idersin 010a/151
h. oldı 026b/534

hezerân bülbüller [FAR]
h. 025b/501

hezeyân sayıklama, saçma sapan konuşma [AR]
h.+ dır 029b/614

hıfz koruma, saklama, muhâfaza etme [AR]
h. it 015b/274

hırş bir şeyi elde etmek için duyulan, önüne geçilmez derecede kuvvetli istek [AR]
h. 028b/586
h.- 1 gevher ider 026b/525
h.- 1 zübâbıñ 034a/746

hırâm salına salına, naz ve edâ ile yürüme [AR]
h. itdi 034b/767

hırmen harman [AR]
h.- i ' ömrimüz 014b/259

hırsız başkasının malını çalan kimse, uğru [Tr]
h.+ lara 032b/708

hırka özellikle elbise üstüne giyilen, ceket boyunda, yün veya pamukludan yapılmış, önden açık, kollu giyecek [AR]
h. 035b/800
h.+ mız 033a/720
h.- i peşimende 035b/789

hışm aynı soydan gelen veya evlenme yoluyla aralarında yakınlık bulunanlardan her biri [AR]
h.- 1 agyâr 016a/286

hışm öfke, kızgınlık, gazap [FAR]
h. 002a/1

hıyânet sonuna kadar bağlı olması gereken bir şeye karşı kendisinden beklenen sadâkati göstermeme, güveni kötüye kullanma, ihmal ve hîlekarlık göstererek sözünü ve ahdini tutmama, ihânet etme [AR]
erbâb-ı h. 031b/670

hibe bağışlama, bağış [AR]
h. 038a/839

hicâb utanma, sıkılma, mahcûbiyet [AR]
h.- 1 zenân 028b/592

Hicâz Arap Yarımadası'nda günümüz Suudi Arabistan'ının batısında bir bölge [AR]
H.+ 1 021b/428

hicr ayrılık [AR]
h. 013a/219
h.+ ile 036b/824
h.+ inle 002b/17

h. idüp 015b/282
h.- i ʿ aşkı 023a/469
ğam-ı h. 016a/293

hicrân ayrılık, unutulmaz acı [AR]
h. 014a/246, 017b/318, 019b/375
h.- ı ʿ aşkı 041a/886
neşter-i h. 020a/381
haste-i h. 023a/481

hiç bk. hîç [FAR]
h. 003b/54, 003b/59, 007a/138, 007a/140, 011a/175, 012a/193,
014a/240, 021b/435

hîç yok denecek kadar az olan [FAR]
h. 002a/5, 032b/698

hiçkes hiç kimse [Tr]
h.+ le 016a/294

hiç kimse bir kişi bile, kimsecik [Tr]
i. 003a/Ek

hidâyet doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu [AR]
h. iden 035a/781

hikmet hakîmlik, bilgelik [AR]
h. 003a/Ek, 005a/99, 006a/117, 026b/537
h.+ dir 031b/671
h.+ i 029a/600
h.+ ini 015a/266
h.+ leri 034b/769
ʿilm-i h.+ de 020b/400
maʿden-i h. 005a/99
mantık-ı h.+ de 020b/401

hîlʿat pâdişahlar ve vezirler tarafından birine iltifat veya mükâfat olarak
giydirilen, kürklü veya işlemeli kıymetli kaftan [AR]
h. -ı hüsünü 011b/179

hîle bir kimseyi aldatmak, kandırmak ve yanıltmak amacıyla yapılan tertip,
düzen [AR]
h. 004a/63

hîmâr eşek [AR]
h 004b/82

hîmâyet himâye [AR]
h. 033a/711 ʿâciz

himem gayretler, emekler, çalışmalar [AR]
h. 020b/415

himmet gayret, emek, çalışma [AR]
h. 039b/862
h.+ i 003a/44, 040a/868
h.+ ine 033b/738
h. eylesen 021b/432
h. ider 003a/44
‘uluvv-ı h.+ iñ 040a/874

hîn zaman, vakit [AR]
h.- i seferinde 005b/108, 031a/652

hindû ben, benek [FAR]
hâl-i h.+ ları 002b/28

hîrâm salınma, yürüme [Tr]
h. it 033b/734

hîsâb hesap [AR]
h. 025b/507

hîtâm son, nihâyet, bitim [AR]
h.+ın 020b/405
h.+ iyle 020b/405
kâr-ı pezirâ-yı h. it 033b/733

Horasan Horasan, Erzurum iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi kent. Horasan ilçesi kuzey ve doğuda Kars, güneydoğuda Ağrı illeri, güneyde Karayazı, batıda Köprüköy ve Pasinler, kuzeybatıda Narman ilçeleriyle çevrilidi [Tr]
H.+ danmı 012b/207

horla- değer vermeyip küçük düşürmek, küçük görmek [Tr]
h.- yıp 023a/468

hoş beğenilen, duyguları okşayan, zevk veren [FAR]
h. 004a/68, 035b/795, 040b/878
h.+ musuñ 002a/10
h. etmez 004a/76
h. olam 002a/10
h. olmayam 002a/10

hoşbū güzel kokulu, güzel kokan [FAR]
h. 005a/94

hū Allah [AR]

h. 014b/250

ḥub bk. ḥūb [FAR]
ḥ.- ı dilārā 006a/119

ḥūb güzel [FAR]
ḥ. 002a/9, 018b/344
ḥ.- i Ḥudā 034a/756
ḥ.- ı Lāçinsiq 012b/207

ḥūm küp [FAR]
ḥ.- ı qaderden 035a/777

ḥūn kan [FAR]
ḥ.- ı fenādan 030b/641
ḥ. 027b/554, 034b/768

ḥudā Allah, Tanrı, Cenâbıhak [FAR]
ḥ. 003a/E
ḥ.+ dan 003b/51
ḥ.+ dır 002b/20, 015a/265, 019a/357
ḥ.+ nıḡ 003b/55
bār-i ḥ. 012b/201
beyt-i ḥ.+ nuḡ 003b/61
dūd-ı ḥ. 015a/270
eşer-i şun'-ı Ḥ.+ dır 036a/810
esrār-ı Ḥ. 034b/769
hemdem-i rindān-ı Ḥ. 034b/759
ḥūbī-i Ḥ. 034a/756
maḥlūq-ı Ḥ.+yız 033a/722
rindān-ı Ḥ. 029b/611
rindān-ı Ḥ.+ nıḡ 029b/611

ḥudāvend Allah, Hudāvendigâr [FAR]
Ḥ.- i başıriz 035a/785

ḥuffāz hâfızlar, Kur'ân-ı Kerîm'i bütünüyle ezberleyenler ve ezberden okuyanlar [AR]
ḥ. 038a/839, 040a/875

ḥuffāş yarasa [AR]
dīde-i ḥ. 030b/647

ḥuḳūḳ haklar [AR]
ḥ.- ı 'ibādı 028b/593

ḥulāşa bir sözün veya yazının özünü belirten kısaltılmış şekli [AR]

h. itmiş 028b/587

hulūş hâlis ve saf olma, kalp temizliği [AR]
h. 026b/537
h.+ile 003a/35

humaka ahmaklar [AR]
musahhar-ı h. 027a/546

humār içkiden sonra gelen baş ağrısı ve sersemlik [AR]
h. 004b/82

hūnbār kan yağdırıcı [FAR]
h.+ dur 016a/287
āfet-i h.+a 033a/723

hūr cennet kızı, çok güzel kız veya kadın, hūri [AR]
h.- 1 cındır 029b/612

hūrşid güneş [FAR]
h.+ i 038b/847
h.+ ine 038b/846

huşyār akli kendisine yar olan, akıllı [FAR]
h. 035b/800

hūylu herhangi bir huyu olan [Tr]
h. 032b/696

huzūr iç rahatlığı, hâlimden memnun olup gönlünde rahatlık duyma, kendini rahat ve memnun hissetme durumu [AR]
h.+ unda 033b/736
ihzār-ı h. eyledi 016a/286

huzūzāt hazlar, zevkler [AR]
envā‘-ı h. 030a/636

hüccāc hacılar [AR]
Ka‘be-i h. 002b/28

hücre dışarı ile ilgisi mümkün merteye az olan küçük oda, odacık [AR]
h.+ mize 004a/72

hüküm bir şeyin şöyle veya böyle olduğu hakkında verilen karar, yargı [AR]
h.+ i 028a/570, 031a/664
h.+ üne 031a/665
h.+ üñ 030a/632, 030b/638

h. eylemese 034a/754
h.- i ezel 025a/497
kef-i h.+ ünjde 030b/644

hüküm egemenlik, hâkimiyet [AR]
h.- i zamânedir 025a/498

hükemâ hakîmler, filozoflar, ilim adamları [AR]
h.+ dan 030b/649

hükem-sinâs hükmetmeyi bilen [FAR]
h.+ ıj 039b/865

Hülâgü Batı Asya'nın çoğunu ele geçiren Moğol hükümdar. İlhanlıların kurucusudur. Cengiz Han'ın torunu olmakla birlikte diğer Moğol İmparatorluğu'nun büyük hanlarından Mengü Han, Arıkbuka Han ve Kubilay Han'ın da kardeşidir.
H.+ ye 028a/574

hümâ başına konduğu kimseye mutluluk getirdiğine inanılan talih kuşu [AR]
h. kuşu 010a/150
zill-i h.+ dan 030b/645

hümâm himmetli, azimli [AR]
h. 004b/89

hümâyün mübarek, kutlu, padişaha ait [FAR]
re'is-i h.+ uñ 019a/361

hünkâr sultan, hükümdar anlamında olup Osmanlı pâdişahları için kullanılır [FAR]
h.- ı velâyetsin 003a/37

hür özgür [AR]
h.+rüz 035a/782
h. olmak 031a/655
şahş-ı h.+ü 028b/587

hürmet saygı [AR]
h. 028a/571
h.+ in 028b/593
h.+ le 033b/728

hürrem sevinçli, şen, gönül açıcı [FAR]
h.+ mi 032a/685
meclis-i h. 017b/324

hüsn güzellik [AR]

h. 010b/154, 012b/208, 034a/756, 039b/862
h+e 005b/110
h.+ i 005b/101
h.+ üne 004b/85, 005b/110
h.+ ünüñ 021a/416
h.+ üñ 019b/371
h.+ üñe 014b/250, 041a/888
hil' at-ı h.+üñ 011b/179
h.- i şehâdet 030a/631
Leyli-i h.+ ü 029a/601

hüsn güzel, iyi, güzellik [AR]
h.+ üñ 020b/389
h.-i mükâfat dipnot47

hüsñâ çok (daha, en, pek) güzel [AR]
h. 022b/457

hüsrev hükümdar, şah, pâdişah [FAR]
râmgeh-i H. 036b/823

hüzün gönülde hissedilen gariplik ve burukluk, arzulanan bir şeyin elden kaçması veya istenmeyen bir şeyin başa gelmesi yüzünden duyulan tasa, üzüntü, gam, keder [AR]
h. 020b/410

I

ırak uzak [Tr]
1.+ da 022a/442
1. ol 033b/726

'**Irak** Kuzeyde Türkiye, doğuda İran, güneydoğuda Kuveyt, güneyde Suudi Arabistan, güneybatıda Ürdün, batıda ise Suriye ile sınır komşusudur. Başkenti ve en büyük şehri Bağdat olan federal parlamenter cumhuriyet ile yönetilen bir ülke
semt-i '.+ a 033b/734

'**ırk** insan cinsinin belli başlı çeşitlerinden her biri, nesil, sülâle, zürriyet [AR]
'1. 031a/657

ırmak çoğunlukla denize dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu, nehir [Tr]
1.+ 1 020b/392

‘**ırz** bir kimsenin, başkaları tarafından dokunulmaması ve saygı gösterilmesi gereken iffeti [AR]

‘1. 031a/667

İsfahān İran'da İsfahan Eyaleti'nin yönetim merkezi olan şehir. Aynı zamanda ülkenin üçüncü büyük şehir

I.+ danmı 012b/209

ıŝgā kulak verme, dinleme, söyleneni kabul etme [AR]

1. 035b/791

ıŝlāh düzeltme, iyileştirme [AR]

1.+ a 036b/822

ıŝmarla- bir şeyin, bir kimsenin bakılmasını, korunmasını birine veya birinin gözetilmesine bırakmak, emanet etmek

1. –dılarmı 003a/Ek

ıssız kimse bulunmayan veya az kimse bulunan, تنها, yaban [Tr]

1. 022a/448

ıtnāb sözü uzatma, lüzümsüz tafsilat ile haşve boğma [AR]

1. 040b/883

‘**itr** güzel ve latif koku [AR]

‘1.+ ile 040a/872

ı‘yān açık, âşikâr, gözle görülür, belli [AR]

‘iffet-i 1.+ ĩ 039b/864

‘**ıyş** hayâtın zevkini çıkarma, yiyip içme, zevk u safâ [AR]

‘1. 003/Ek

İ-İ

i - imek yardımcı fiili [Tr]

i.- di 032b/709

i.- ken 026a/521, 027a/552, 028a/579, 028b/588, 031a/664, 036b/823, 037b/834, 038a/841

i.- miş 012a/197, 012a/198, 029b/618, 033a/713

i.- se 004a/74, 005b/101, 023a/479, 024b/ 486, 028a/566, 029b/614, 029b/615, 029b/618, 030b/644, 031a/661, 033a/721, 034b/770, 035a/777

i.-sek 033a/722

i.- sen 019b/371

i.- seŝ 006a/117, 017a/309, 021a/425, 028b/590, 031a/655, 033b/732, 036a/818, dipnot47

‘ākīl i.- seḡ 003b/60, 015a/269
bāḡbān i.- dīm 010b/159
bilmez i.- dik 032b/705

‘ibād abidler, kullar [AR]
ḡuḡūḡ-ı ‘.+ ı 028b/593
züre-i ‘i. 026b/529

ibrāz meydana çıkarma, gösterme [AR]
i. ider 030a/626, 030a/632

‘ibret kötü bir olaydan alınması gereken ders, uyarıcı sonuç [AR]
‘i. al 015a/262, 015a/264, 015a/266, 015a/268, 015a/269, 015a/270,
015a/271

ibrīḡ su koymaya yarayan kulplu, emzikli kap [AR]
i. 004b/90
i.- i vüzü 036a/817

īcād yeni bir şey bulma, ortaya koyma, varlığı bilinmeyen bir şeyi meydana
getirme [AR]
i. idene 003a/Ek

i‘cāz aciz bırakma, acze düşürme [AR]
münkir-i i.- ı ḡaḡḡ iden 028a/572

i‘cāznümā bir mucizeyi andırcaj kadar eser ve ustalık gösteren eser [AR]
i.+ dır 036a/806

‘icl erkek buzaḡı, dana [AR]
‘i. 026b/530

icrā yapma, yerine getirme, bir işi yürütme [AR]
i.- yı ‘adālet 031b/669
i.- yı ḡaḡḡa 020b/412

icrām kabahar işleme [AR]
i. eyledik 019a/365

iç herhangi bir durumun, cismin veya alanın sınırları arasında bulunan bir yer,
dāhil, dıḡ karşıtı [Tr]
i. 029b/618, 035b/792
i.+i 032a/685
i.+ inde 002b/30, 003b/54, 011b/182, 012b/202, 012b/208, 016b/300,
019b/371, 025a/490
i.+ ünde 039b/863

- iç -** bir sıvıyı ağza alıp yutmak [Tr]
i.- diklerim 016a/293
i.- elim 029b/611, 029b/612
i.- en 030b/641
i.- ip 028b/593
i.-inde 003a/Ek
i.- mege 016b/297
i.- mekden 038b/844
i.- üp 004b/77
mey i.- üp 013a/216
- için** amacıyla, maksadıyla [Tr]
i. 026b/526
- içre** iç, içe doğru [Tr]
i. 003b/56, 012b/203, 016a/285, 035a/776, 038b/845
- içün** bk. için [Tr]
i. 002a/8, 004a/69, 004b/87, 013b/233, 014a/238, 014b/248, 015b/273, 015b/280, 016a/286, 020a/387, 022b/463, 025a/494, 025b/505, 026a/512, 028a/570, 028a/578, 028b/580, 028b/585, 029a/597, 029a/603, 031a/664, 032b/705, 033b/727, 034a/749, 035a/774, 039a/856, 040a/872, 040b/879
i.+ dür 030b/638
- idāre** yönetme, çekip çevirme [AR]
i. itmekde 036a/810
- idbār** talihsizlik, bahtsızlık [AR]
i.+ ina 031b/674
beliyye-i i.+ a 028a/578
- idlāl** naz etme, nazlanma [AR]
i. 030a/637, 034a/753, 035a/781
i. ider 034a/753
- idrāk** anlama yeteneği, anlayış, akıl erdirmesi [AR]
i. 030a/630
i. olunmaz 034b/769
i.- i me'ālī 030b/651
- ifdāl** lütuf ve bağış [AR]
i. 035a/781
- 'iffet** temizlik, namus [AR]
'i. ider 031b/681
'i.- i i 'yānī 039b/864

iflās borçlarını ödeyemediği mahkeme kararı ile tespit ve ilan olunan iş adamının durumu, batkı, batıklık, müflislik [AR]
mücib-i i. 028b/581

iftihār övünme [AR]
i. ideyim 024b/486

iḥāle iş, mal vb.ni birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene verme, eksiltme veya artırma [AR]
i. eyle 036a/818

iḥdā hediye verme [AR]
i. 030a/637

iḥfa gizleme, saklama [AR]
i.+ da 017a/311

iḥmāl gereken ilgiyi göstermeme, boşlama, savsaklama, savsama, önem vermeme [AR]
i. itsede 036a/803

iḥrāc dışarı atma, çıkarma [AR]
i. eylemiş 020b/409

iḥrāz alma, kazanma, elde etme, erişme [AR]
i. eyledik 035b/788

iḥsān iyilik etme, bağışlama, lütuf, iyilik [AR]
i. 018a/331, 040b/883
i.+ ı 038b/851
i.+ ını 034b/772
i. eyledi 019a/364
nāʾil-i i.- ı İlāhī 034b/772
şāḥib-i i.+ a 010a/143

iḥtilāṭ karışma, katışma [AR]
i.+ ım 016a/294

iḥtimāl bir şeyin olabilmesi durumu, olabilirlik, olasılık [Tr]
i. 025a/494, 028b/589

iḥtirāz sakınma, çekinme, korkma [AR]
i. 004a/65

iḥtiyāc gereksinim [AR]
i.+ ı 022b/464, 025a/495

i. almadı 002b/32
keşmekeş-i derd-i i. 025a/495

ih̄tiyār seçme, seçilme [AR]
i. etmez 004a/67

ih̄yā çok iyi duruma getirme, geliştirme, güçlendirme [AR]
i. idüp 020b/403

ih̄tiyāc gereksinim [AR]
i. 028a/575

ih̄tizār can çekişme [AR]
i.+ da 027a/538

ih̄vān candan dostlar, samîmî arkadaşlar [AR]
i. dipnot47

ih̄zār hazırlama, hazır etme, huzura getirme [AR]
i.- 1 h̄zūr eyledi 016a/286
i.- 1 rızķ 026a/512

ik̄bāl baht, talih [AR]
i. 028a/578, 032b/705
i.+ de 036a/809
i.+ ine 031b/674
i.+ ini 012b/203
şūret-i i.+ imi 018a/332

iki birden sonra gelen sayının adı [Tr]
i. 006b/132, 006b/133, 011b/177, 012a/200, 016b/305, 018a/331,
018a/332, 018a/333, 018a/334, 033a/719, 036a/803

ik̄līm ūlke, diyar [AR]
i.- i cemāle 036b/823

ik̄rāh iğrenme, tikslenme [AR]
i. 031a/662

ik̄rām bir şeyi armağan olarak verme, sunma [AR]
i. 032b/708

ik̄rār saklamayıp, söyleme, dil ile öyleme [AR]
ğayret-i i.+ dan 003b/53

ik̄tizā lazım gelme, gerekme [AR]
i.- yı çarķ 025a/498

- il** ülke, yurt [Tr]
i. 011a/169, 011b/183
i.+ de 014a/241, 018b/348, 024b/485
i.+ ine 033b/734
i.+ lere 018a/335, 018a/340
- i`lā** yükselme, yücelme [AR]
fevz-i i.+ dan 040a/875
- ilah** Allah [AR]
i. oldı 026b/531
i.- ı mu` tekad 026b/529
i.- ı müşahḥaş 026b/535
- ilāhī** bk. ilāhī [AR]
i. 010a/143, 017a/310, 030b/639
naẓargāh-ı i.+dir 002b/20
taḫsīm-i i.+ de 015b/277
- ilāhī** Allah'a mensup [AR]
i. 031b/671
nā`il-i iḥsān-ı İ. 034b/772
- i`lān** açığa vurma, meydana çıkarma [AR]
i. olunur 032b/710
- ile** kelimenin sonuna geldiğinde birliktelik, beraberlik, araç, neden veya durum anlatan cümleler yapmaya yarayan bir söz [Tr]
i. 002a/10, 002a/11, 002a/12, 003a/33, 003b/49, 003b/60, 004a/64, 004a/74, 004b/77, 004b/80, 005b/102, 005b/106, 006a/116, 006a/121, 006a/122, 007a/136, 010b/156, 011a/173, 013a/216, 013a/220, 013a/221, 013b/233, 015b/280, 016a/286, 017a/314, 018b/346, 018b/347, 019a/363, 020a/382, 020b/405, 020b/412, 021a/422, 021a/423, 021b/426, 023a/479, 025b/500, 026a/511, 026b/537, 027a/549, 027b/553, 027b/554, 027b/561, 027b/563, 028a/571, 028b/586, 029a/601, 029a/603, 029a/604, 029b/610, 029b/617, 030a/628, 030a/632, 031a/658, 031a/659, 031b/673, 031b/677, 031b/678, 031b/679, 032b/700, 032b/702, 032b/704, 032b/708, 032b/710, 033b/726, 033b/735, 033b/740, 034a/750, 034a/752, 034a/755, 034a/756, 034b/758, 034b/764, 034b/767, 034b/768, 034b/769, 035a/779, 035a/780, 035a/787, 035b/797, 036a/805, 036a/807, 036a/808, 036b/819, 036b/820, 036b/821, 037b/828, 037b/830, dipnot46
i.+ dir 034a/755
- ilerü** ileri, herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı [Tr]
i.+ de 006a/119

illā ne olursa olsun, hangi şartta olursa olsun, her hâlde, ille, illaki [AR]
i. 006b/124

‘illet hastalık [AR]
‘i.+ i 032a/686
‘i.- i beden 027b/560
‘i.- i merge 034b/763

‘ilm bilim [AR]
‘i.+ i 013a/217
‘i.+ iñ 039b/865
‘i.- i hikmetde 020b/400
‘i.- i ledünni 020b/406
‘i.- i Sa‘addîn 020b/402
‘i.- i tefsîr 020b/401
‘i.- i uşûl 020b/401

iltifāt birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma [AR]
i.+ uñ 004b/91
i. kıldım 022b/457

iltikām lokma etme, yutma [AR]
i. ider 025a/491

i‘māl yapma, yapılma, işeme [AR]
i.- i cām 028a/571

imālet imālât, işlenerek yapılan üretim [AR]
i. 031a/664

imām cemaate namaz kıldırان kimse [AR]
i. 040b/880

imāmet imamlık [AR]
i. 040b/878

īmān güçlü inanç, inan [AR]
i. 023a/466, 031b/678, 032b/704
ī.+ i 038b/845
ī.+ iñ 024b/486
revnâk-ı ī.+ i 040b/878

i‘mār şenlendirme, bayındır hâle getirme [AR]
i.+ a 035a/773

imdād yardım, yardıma gönderilen kuvvet [AR]

i. eyle 014a/246

i.+ a 017a/311

imkān yararlanılan uygun şart veya durum, olanak [AR]

i. 030a/623

imlā yazım [AR]

i.+ lara 006a/115

i.+ ya 022b/459

i.+ yı 013a/217

imrār geçirme, geçirilme [AR]

i. 035a/780

imtiḥān sınav [AR]

i. oldu 015a/263

in - yüksekte veya yukarıdan aşağıya doğru gelmek [Tr]

i.- erim 002a/9

‘inād direnme, direktme, ayak direme [AR]

‘i. etme 020b/402

inan - kanarak aldanmak [Tr]

i. 011a/174

i.- ma 035b/801

‘ināyet lütuf, ihsan, iyilik [AR]

‘i. 032b/708, 032b/709

‘i. iden 035a/781

‘i. kı1 003b/52

ṣāh-ı ‘i.+sin dipnot6

ince kendi cinsinden olanlara göre dar ve kalınlığı az olan, kalın karşıtı [Tr]

i. 017a/308, “zayıf” 021a/422

i.+ dir “aşırı özen gerektiren, kaba karşıtı” 021a/419

i.+ dür 011b/179

incin - “birinin herhangi bir davranışı yüzünden üzüntü duymak, gücenmek, kırılmak” [Tr]

i.- memek 033b/729

i.- mesiḡ 021a/420

incit - kötü söz veya davranışla birini kırmak, üzme [Tr]

i.-me 006a/121

i.- memege 033b/729
i.-ür 003a/Ek

incü inci, istiridye gibi bazı kavkılı deniz hayvanlarının içerisinde oluşan, değerli, küçük, sert, sedef renginde süs tanesi [Tr]
i. 020b/410
i.+ dür 003a/Ek, 011b/178
i.+ sıñ 012b/208

inçe bk. ince [Tr]
i. 003b/58

indir - yüksekte, sarp ve kötü yerden veya yukarıdan aşağıya inmesini sağlamak [Tr]
i.- irlr 011b/183

infilāk güçlü bir biçimde patlama [AR]
i. idemez 026a/510

inhimāk bir şeyin üzerine fazlaca düşme, düşkünlük [Tr]
i. 026a/512

inkār reddetme, tanımama [AR]
envār-ı i.+ ım 039a/858

inқыyād boyun eğme, kendini teslim etme [AR]
i. itmekdir 026b/537

inle - acı, üzüntü belirten kesik sesler çıkarmak, inildemek [Tr]
i.- yen 031b/680

inlet - inlemesine yol açmak [Tr]
i.- di 027b/560

ins insan, beşer [AR]
i.- i 'ākıl 020b/411

inşāf acımaya, vicdana veya mantığa dayanan adalet [AR]
i. 023a/478
i. eyle 016a/296
çeşm-i i. 003a/Ek

insān toplum hâlinde bir kültür çevresinde yaşayan, düşünme ve konuşma yeteneği olan, evreni bütün olarak kavrayabilen, bulguları sonucunda değiştirebilen ve biçimlendirebilen canlı [AR]

i. 005b/108, 019a/357, 031a/664, 034b/760, dipnot46
i.+ a 031a/652, 031a/662
i.+ da 031b/668
i.+ ı 003a/34
i.+ ıñ 025a/495

insanlıq insanların tümü, beşeriyet [Tr]
i.+ a 031b/668

insilāk yola girme, yola tutulma [AR]
i. eyler 026a/516

inşā yapma, yapılma, vücuda gelme [AR]
i.+ da 039a/854
i.+lara “dîvan edebiyâtı sanatlarına çok fazla yer veren, Arapça, Farsça kelimelerle yüklü, süslü, secîli nesir” 006a/115
i. olunur 031b/679

intikāl bir yerden başka bir yere geçme, geçiş [AR]
i. itdi 028a/565

intizār birinin gelmesini, bir şeyin olmasını bekleme, gözleme [AR]
i. ideyim 024b/484

ip pamuk, keten, yün, ipek, naylon vb. dokuma maddelerinin uzun, ince liflerinden her biri [Tr]
i.+ dedir 004b/90

ir - ermek, ulaşmak [Tr]
i.- di 026b/532, 027b/564
i.- dik 041a/885
i.- er 018b/353, 038b/851, 039a/854
i.- işür 002a/1
i.- medi 035a/787
i.- mezmi 029b/619

irād getirme, söyleme [AR]
i.- ı devlet 022b/456
şāhib-i i. 034a/757

İrān Güneybatı Asya'da ülke. Güneyde Basra Körfezi ve Umman Körfezi, kuzeyde ise Hazar Denizi ile çevrili [FAR]
İ. 014b/249

irem Efsâneye göre Ad kavminden Şeddâd'ın cenneti yeryüzünde kurmak maksadıyla yaptığı şehrin adı olup edebiyâtımızda “cennet bağı, dünya cenneti, cennet kadar güzel ve bayındır yer” anlamında söz [AR]

i. 038a/837

‘irfân bilme, anlama [AR]

‘i. olmaz 003a/Ek

bâğ-ı ‘i.+ ıñ 038a/837

ehl-i ‘i. 003a/33

mekteb-i ‘i. 012b/202

nefhân-ı ‘i.+ ı 040b/876

ţâlib-i ‘i.+ e 023a/472

irşâd doğru yolu gösterme, uyarma [AR]

i. ide 034a/753

i. ider 034a/753

i.- ı tarîk 003b/56

irtihâl göç etme, göçme [AR]

Şiddîk-i i. 027b/563

‘İsâ Dört büyük Peygamberden Hristiyanlığın kurucusu [AR]

mesken-i ‘İ.+ da 017a/313

‘İ.- i bîpeder 027b/561

‘İ.- i Meryem 036a/806

işâbet hedefe varma, hedefi vurma [AR]

i. 020a/378

is‘âf birinin isteğini yerine getirip kabul etme [AR]

i. 029b/622

İskender Makedonya kralı

İ.+ i 034b/762

İskenderî İskender’e ait [FAR]

devlet-i İ. 015a/264

işlâh düzeltme, iyileştirme [AR]

meziyyet-i i.+ ı 028a/575

islâm Hz. Muhammed’in Allah tarafından tebliğine me’mur olduğu din [AR]

i. 033a/713

İslambul İstanbul

ķavm-i İ. 002a/1

ism isim, ad [AR]

i. 038b/851

i.+ ini 021a/424, 039b/864

i.- i 'āmil 004b/88

i.- i şerīfīn 019a/363

'işmet temizlik [AR]

dāmen-i pākīze-i 'i. 031b/681

isnād bir şeyi, birisi için yaptı deme, iftira etme [AR]

i.- ı ta 'aşşub olunur 033a/712

iste - istek duymak, arzulamak [Tr]

i.- r 006a/119, 021a/425, 031a/655, 033b/726, 036a/818, dipnot47

i.- rse 003b/55, 006b/125, 029a/607

i.- rsen 033b/729

i.- rseñ 003a/39, 003b/50, 004a/65, 015a/266

i.- se 004a/68

i.- sem 010a/150, 013a/215

istikrāh tiksınme, iğrenme [AR]

i. iderler 002a/4

istilāh sadece bir ilim ve sanat dalına mahsus olan kelime, terim [AR]

i. 016a/285

istizāh açıklama isteme [AR]

i. 040a/869

'işyān başkaldırı [AR]

'i.+ ım 016b/306

iş bir sonuç elde etmek, herhangi bir şey ortaya koymak için güç harcayarak yapılan etkinlik, çalışma [Tr]

i. 011b/186, 019b/376

i.+ dir 031a/660

i.+ e 033b/733

i.+ i 021a/420

i.+ im 018b/354

i.+ imiz 019b/368, 033a/721, 033b/738

i.+ imizde 033a/714

i.+ iñ 033b/732

i.+ ler 015b/282, 034b/770

i.+ lere 011b/185

i. olmuş 022b/461

- iş‘ār** yazı ile bildirme, haber verme [AR]
i. ider 036a/814
- işāret** anlam yükletilen şey, anlamlı iz, im [AR]
i.+ dir 004a/71
- işbu** bu, özellikle bu [Tr]
i. 033a/713
- işit-** kulakla algılamak, duymak [Tr]
i-üp 003a/43
- işrāb** içirme, içirilme [AR]
i. eyler 036a/816
- ‘işret** içki, içki içme [AR]
‘i. 032b/699
‘i.+le 003a/Ek
- işte** bir şey gösterilirken veya bir şeye işaret edilirken söylenen bir söz, aha, ahacık [Tr]
i. 004b/90, 023a/474, 031b/668
- iştirāk** ortaklık, ortak olma, paydaşlık, katılım [AR]
bervech-i i. 026a/515
vech-i i. 026a/514
- ‘işve** kadınların ilgi çekmek, gönül çelmek için takındıkları hoş, aldatıcı tavır, kırımta, naz, cilve, eda [AR]
şebve-i ‘i.- yi ḥāfızzāde 016a/285
- it -** yapmak, etmek [Tr]
i. 033b/727, 035a/773
i.- e dipnot46
i.- di 003a/Ek, 014a/240, 017b/318, 027b/564, 028a/574
i.- digi 021b/436, 036a/817
i.- digimiz 012b/202
i.- digiñ 011b/185
i.- diñ 012a/199, 023a/479
i.- dūñ 016b/301
i.- e 031b/669, 034a/753, 034a/754
i.- ebilmez 019a/357
i.- em 038b/849
i.- emez 029a/596
i.- en 003a/40, 028a/569, 028a/571, 030a/637, 036a/811

i.- er 003a/38, 015b/282, 025b/503, 026a/513, 026b/535, 029a/599,
029a/600, 029a/601, 029a/602, 029a/603, 029a/604, 030a/631,
032b/701, 039b/860
i.-erler 003a/Ek
i.- erseñ 004b/81
i.- eyim 004b/86, 024b/482, 024b/485, 024b/487
i.- inür 026a/521
i.- me 023a/480
i.- mek 015b/280
i.- meli 032b/700
i.- meyenler 038b/845
i.- mez 038a/843
i.- miş 028a/578, 028b/582
i.- mişmi 034b/761
i.- sem 032a/692
i.- sün 034a/755
i.- üp 020b/398, 023a/469
âbâd i.- meyen 033b/740
âgâz i.- eli 029b/621
ağüş i.-üp 021a/423
âh i.- üp 016b/306
‘aql i.- er 027a/544
altun i.- elim 021a/420
‘am i. 033b/727
‘arz i.- em 039a/853
‘arzıhal i.- eyim 024b/483
aşl i.- di 026b/534
‘âşık i.- di 020b/393
aşnâlık i.- emez 022b/462
‘atf-ı nigâh i.- se 027a/551
‘ayb i.- mesün 006a/123
baş i.- üp 020b/404
benâm i. 033b/728
bend i.- üp 013b/230
beyân i.- en 026a/516
beyân i.- er 028b/590
bülen i.- er dipnot42
cehl i.- er 027a/544
cevr i.+ erseñ 005b/101
cevr i.- enler 002b/17
cezb i.- mede 039b/861
çäk i.- er 026a/522
çarh i.- di 034b/762
devâm i. 033b/732
devâm i.- megde 040b/877
devr i.- emez 031b/674
dün-ı ‘azm-ı seyr-i gülistân i.- dim 016a/290

düpāre i.- er 026a/522
emr i.- mese 034a/754
endīşe i.- en 034a/744
esīr i.- üp 013b/227
eşref i.- en 028a/568
faḥr i.- me 034b/764
feryād i.- di 034a/749
feryād i.- er 014a/235
ğadr i.- e 031a/663
gūş i.- en 018b/353
ḥāk i.- ecekdir 030a/635
ḥaḳḳ-ı tāşarruf i.- er 029a/607
ḥall i.- er 020b/400
ḥall i.- mediler 030b/649
ḥande i.- er 036a/815
ḥarāb i.dim 010b/163
ḥaşr-ı merām i. 033b/729
ḥatm-i kelām i. 033b/736
ḥayrān i.- er 039a/853
ḥayy i.-er dipnot44
ḥazer i.- me 003a/34
helāk i.- er 026b/523
hezār i.- ersin 010a/151
ḥıfz i. 015b/274
ḥıram i. 033b/734
ḥıram i.- di 034b/767
ḥırş-ı gevher i.- er 026b/525
hicr i.- üp 015b/282
hidāyet i.- en 035a/781
himmet i.-ermi 003a/44
ḥulāşa i.- miş 028b/587
ibrāz i.- er 030a/626, 030a/632
icād i.-ene 003a/Ek
idāre i.- mekde 036a/810
iḳlāl i.- er 034a/753
ıffet i.- er 031b/681
iftiḥar i.- eyim 024b/486
ihmāl i.- sede 036a/803
ihyā i.- üp 020b/403
iltıḳam i.- er 025a/491
ınāyet i.- en 035a/781
infilāk i.- emez 026a/510
inḳıyād i.- mekdir 026b/537
intizār i.- eyim 024b/484
irşād i.- e 034a/753
irşād i.- er 034a/753
istikrāh i.- erler 002a/4

iş'ār i.- er 036a/814
i'tibār i.- er 029a/606
i'timād i.- di 026b/533
intikāl i.- di 028a/565
ḡanūn i.- elim 021a/420
kār-ı pezîrâ-yı hitâm i. 033b/733
ḡaşd i. 020a/378
ḡaşd i.- mesi 032b/697
kerem i. 018a/337
keşf i. 032a/690
ḡıyâm i. 014b/248
luḡf i. 015b/274
luḡf i.- üp 010a/142
luḡf i.- üpde 040b/877
maḡv i.- ecek 036a/805
maḡv i.- di 034a/750
mecbūr i.- di 013b/229
medḡ i.- en 019a/357
medḡ i.- er olsam 040a/871
medḡ i.- eyim 021b/426
memnūn i.- elim 021a/420
mest i.- er 019b/370
meyl i.- me 034b/759
minnet i.- ersem 032a/692
minnet i.- iz 004a/72
mi'râc i.- enlerden 039b/867
misk i.- üp 020b/405
mülk i.- me 004a/68
münkir-i i'câz-ı ḡaḡḡ i.- en 028a/572
nâ'il i. 020b/414
nâle i.- er 036a/815
nâz i.- erek 021a/421
nâz i.- ersin 010a/150
naḡar i. 036a/816
neşr i.- er 020b/410
nisyân i.- erek 033a/714
nişîmen-i ḡâk-i mezâr i.- er 029a/605
niyâz i. 035a/778
nūş i. 014a/243
nūş i.- dim 010b/163
pâmâl i.- ecektir 036a/803
pâmâl i.- er 029b/621
perişân i.- di 006b/132
perişân i.- er 031b/673
pervâz i.- ersin 010a/150
peymân i.- düḡ 041a/889
rabḡ i. 034a/748

ragbet i.- ermi 034b/758
rām i. 033b/731
rām i.- meye 033b/731
şabr i. dipnot47
şarf-ı hayāl i.- se 027a/551
say. i 003a/46
selām i. 033b/735
sevķ i.- en 028a/574
seyr i. 025b/502, 034a/745
seyr i.- di 031a/654
şerħ i.- erek 021a/416
seyr i.- erim 002a/9
şıķleti i.- ene 004a/72
şoħbeti i. 036a/808
sükūt i.- sün 040b/879
şād i.- üp 011a/165
şāhāna i.- er 034a/747
şikāyet i.- me 035a/777
taħrık i.- emez 034a/754
taħrır i.- ende 018b/341
taķdım i.- ersem 038b/850
taķdır i.- ecek 033b/730
taķdıs i.- er 040a/874
taķsım i.- ince 018b/341
tanżır i.- er 039a/857
tanżır i.- erler 039b/861
taṭbık i.- er 034a/744
ta'yīb i.- er 040a/871
tebcıl i.- ilir 031b/677
tebdil i.-miş 022a/451
tebdil-i maķām i. 033b/730
tekmil-i sünnet i.- meden 040b/880
terk i.- e 003a/40
terk i.- eli 022b/455
terk i.- er 034b/760
terk i.- erse 040b/877
tertıl-i şurū' i.- e 039b/863
tesbıķ i.- er 038a/842
teşerrüf i.- eriz 019a/363
tevekkül i.- enin 032a/693
tezyın i.- e 040b/878
tilāvet i.- se 040a/875
ümıd-i dāne i.- er 026b/525
var i.- er 029a/607
yār i.- eyim 024b/488
yoķ i.- er 029a/607
zabṭ i. 034a/748

ẓann i.- me 034b/771, 035b/789
zemm i.- üp 007a/140
zīb i.- er 027a/547
zīkr i.- elim 021a/425
zīkr i.- mek 039b/864
ziyāret i.- üp 033b/735
ẓuhūr i.- er 029a/595
ẓulm i.- meye 034a/755

it̤fā sönme, söndürülme [AR]
i. 034a/754

i' tibār saygınlık [AR]
i. ider 029a/606
i. olmaz 003a/Ek
naẓar-ı i.+ a 029a/594

i' tidāl orta oluş, ölçülülük [AR]
mizān-ı i. 029a/597

i' timād dayanma, güvenme [AR]
i. itdi 026b/533

i' tīkad inanma, kalben tasdik ederek inanma, inanç, inan [AR]
i. 025a/494, 026b/536
i. eyleme 003a/Ek,

ittikā dayanma, yaslanma [AR]
i. 027a/540

ittihād bir olma, bileşme [AR]
i. 026b/534

iyle - bk. eyle- [Tr]
i.- di 027b/560

iz bir şeyin geçtiği veya önce bulunduğu yerde bıraktığı belirti, nişan, alamet,
emare [Tr]
i. olur 003a/41

izāle giderme, giderilme [AR]
i. 036b/821

izhār gösterme, meydana çıkarma [AR]
i. eyleyüp 020b/413
i. kılar 030a/632

İzmir İzmir, Türkiye'nin bir ili ve en kalabalık üçüncü şehri

İ.+ i 021b/427

‘**izz** değer, kıymet, yücelik [AR]
‘i. . 027a/543, 027b/557, 029a/604

‘**izzet** -1- [Tr]
‘i. 010a/152
mesned-i ‘.+ e 032b/703

K, K

ķaban – kapanmak, kapalı duruma gelmek [Tr]
ķ.- sun 004b/79

Ka‘be Mekke'de bulunan, Müslümanlarca kible olarak kabul edilen ve hac ibadeti yapılırken tavaf edilen kutsal yer [AR]
K. 033b/728
K.- i hūccāb 002b/28

ķābil olabilir, mümkün [AR]
ķ.+ midir 031b/678

ķabu kapı, bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı [Tr]
bī-teklif ķ.+ dan 002a/4

ķabucı Osmanlı devlet teşkilatında saray kapılarını bekleyen görevli sınıfı [Tr]
ķ. 015b/283

ķaçan ne zaman [Tr]
ķ. 004b/92

ķaçır - zor kullanarak yanında götürmek [Tr]
ķ.- mış 012b/204

ķadar bir şeyin, kıyaslandığı diğer bir şey ölçüsünde, derecesinde veya büyüklüğünde olduğunu anlatır [AR]
ķ. 003a/Ek, 013a/220, 014a/247, 026b/536, 030b/651, 031a/661, 041a/888

ķādd bk. ķadd [AR]

ķadd boy [AR]
k.+ i 002b/27
ķ.+ imi 018b/351
ķ.+ in 002b/31, 014b/255, 014b/254

serv-i kı.+ in 014b/254

ķadeh iķki iķmekte kullanılan k¼c¼k bardak, cam, piyâle [AR]
ķ. 010b/157

ķadem ayak [AR]
ķ.+ im 031a/661
ķâbit-i ķ. 030b/643

ķader Allah tarafından ezelde tâyin ve tespit edilmiş h¼k¼mlerin b¼t¼n¼, alın yazısı [AR]
ķ. 024b/482
h¼m-i ķ.+ den 035a/777
sırr-ı ķ.+den 003b/50
tîr-i ķ.+ dir 036a/811

ķadîr değer, kıymet [AR]
muhtâc-ı z¼lâl-i kerem-i Rabb-ı ķ.+ iz 035a/786

ķadr değer, kıymet [AR]
ķ.+ in 040a/868
ķ.+ imiz 013a/212
ķ.+ in 002a/13
ķ.+ ini 034a/743
ķ.+ in 036a/814
ķ.- i b¼lend 035b/788 'inde' lurefâ
ķ.- i 'õmriņi 015b/272
ķ. olan 020b/404
sehm-i ķ.- i sine-i s¼zâne 023a/473
sırr-ı ķ.+inden 003a/Ek

ķâf masalarda z¼mr¼d-i anka kuşunun yaşadığı rivayet edilen dağ [AR]
ķ.+ a 002a/9
ķ.+ dan 002a/9
k¼h-ı ķ. 003a/36

ķafes hayvanlar iķin aralıklı tel, metal veya ağaç çubuklardan yapılmış taşınabilir bölme [AR]
ķ.+ de 026b/526

ķâfile birlikte yolculuk edenlerin meydana getirdiği topluluk [AR]
ķ. 030b/649

ķâfir Allah'ın varlığına ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine ve Allah'tan getirdiklerine inanmayan yâhut bunlardan birini inkâr eden kimse [AR]
k. 016b/307, 035b/797

kāğid hamur durumuna getirilmiş türlü bitkisel maddelerden yapılan, yazı yazmaya, baskı yapmaya, bir şey sarmaya yarayan kuru, ince yaprak [FAR]
k. 004a/69

ķahr insanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı, keder [AR]
ķ.+ ı 003b/51
ķ.+ ıla 002a/1
ķ.+ ın 004a/67

ķahramān savaşta yiğitlik ve cesâret göstererek korkusuzca dövüşen kimse, yiğit, bahâdır [FAR]
ķ. 015a/262

ķahve kök boyasıgillerden bir sıcak iklim ağacı. Coffea arabica ve çekirdeklerin kavrulup öğütülmesi veya dövülmesiyle elde edilen toz hâlindeki madde [AR]
ķ. 003a/Ek, 038b/844
ķ.+ si 004a/75

ķa'ide bk. ķā'ide [AR]
ķ.+ dir 026b/528

ķā'ide bir şeyin üzerine oturduğu taban, dayanak yeri, mesnet [AR]
ķ. 027b/556
ķ. oldı 032b/708

ķā'im ayakta duran, ayağa kalkmış durumda olan, kıyamda bulunan [AR]
ķ.- i maķām-ı maķamı 039b/864

ķā'ināt yaratılmış şeylerin hepsi, yer gök bütün varlıklar ve bütün mahlûkat, âlem, evren [AR]
k.+ a 019a/362
k.+ ı 038b/846
naķş-ı temāsîl-i k. 025a/492

ķāinat bk. ķā'ināt [Tr]
k.+ nün 020b/407

ķākül alna düşen kısa saç demeti, perçem [FAR]
k.+ lerin 006b/132, 011b/184
k.+ ünün 021a/417
k.+ ün 005a/94
k.- i 'anber 014b/251

ķal - olduğu yeri ve durumu korumak, sürdürmek [Tr]
ķ.-acakmı 030a/625

ķ.- dı 002b/32, 004a/69, 010b/162, 016a/295, 019b/376, 019b/377,
020a/380, 020a/383, 022b/456, 022b/457, 022b/459, 022b/461, 032a/689,
032b/704, 033b/738, 034a/751

ķ.- dım 014a/246

ķ.- mayasın 017b/327

ķ.- maz 020a/379, 020a/381, 021b/436

ķ.- mış 022a/448

ķ.- mışam 016a/291

ķ.- sa 016b/299

ķ.- sun 004a/66

ķ.- ur 003a/46, 018b/352, 035a/776

ķ.- ursam 018b/348

ķ.- ursın 012a/192

ķ.- ursıñ 011b/186

iħtiyāc ķ.- madı 002b/32

maħrūm ķ.- a 038a/841

yanına ķ.- lmaz 021b/436

ķālā kale kelimesinin eski metinlerde geçen asıl Şekli [AR]

k.- yi gōñlūmi 013b/222

ķalb iki akciğēr arasında ve biraz solda bulunan, emme basma bir tulumba durumunda, vūcuttaki kanı akciğērlere ve akciğērlerden dōndūkten sonra tekrar vūcūda sevk ederek kan dolaŐımını saėlayan organ, yūrek [AR]

ķalaķ-ı ķ.+ den 036a/818

sefine-i ķ.+ ime 017a/312

ķaldır - çekmek, taŐımak [Tr]

ķ.- amaz 030a/624

ķ.- ır 011b/184

el ķ.- up “birine, bir Şeye vurmaya kalkıŐmak” 022a/446

ķalem yazma, çizme vb. işlerde kullanılan çeşitli biçimlerde araç [AR]

ķ. 021a/424

ķ.+ i 004b/80, 020a/386

ķ.+ le 002b/27

ķalp gōğūs orta boŐluėunda, iki akciğēr arasında, vūcudun her yanından gelen kirlı kanı akciğērlere ve oradan gelen temiz kanı da vūcuda daėıtan organ, yūrek [AR]

k.+ e 006a/117

ķ.+ i 002a/20, 29a/602

ķ.+ ine 002a/13, 003b/50, 023a/466

ķ.+ iniñ 023a/468

ķ.- i raķiki 031b/669, dipnot46

ķalk - oturma durumundan dik duruma gelmek, doğrulmak [Tr]
ķ.- ar 035a/778

ķamaş- ekşi bir Şey sebebiyle dil, damak veya diş uyuşmak [Tr]
ķ.-ır 039a/858

ķamer ay, mah [AR]
ķ.+ inde 031a/653

ķamet bk. ķāmet [AR]
ķ. 005a/93
ķ.+ imi 022b/458
ķ.+ ĩn 019b/372

ķāmet boy, endam [AR]
ķ. 003b/49
ķ.+li 014b/248
ķ.+ im 003b/49, 003b/58
ķ.- i Tūbā 005a/93
serv-i ķ. 012b/210
serv-i ķ.+ li 005a/93

ķāmil ilim, fazilet ve hūner sāhibi, mānevī meziyetleri bakımından belli bir olgunluęa erişmiş (kimse) [AR]
k.+e 003a/Ek
k. olaydı 013a/213
tıynet-i k.+ de 003b/62

ķām-perver arzu ve istek besleyen [FAR]
k. dipnot42

ķamu hep, bütün [Tr]
ķ. 003b/51, 004b/77

ķan atardamar ve toplardamarların içinde dolaşarak hücrelerde özümleme, yadımlama görevlerini sağlayan plazma ve yuvarlardan oluşmuş kırmızı renkli sıvı [Tr]
ķ. 002b/14
ķ.+ a 020b/392
ķ.+ ı 022b/460, 023a/478
ķ.+ lar 006a/111
ķ. ağlar 022b/454, 022b/455, 032a/685
ķ. damlar 010b/158

ķān māden yatağı, māden ocağı [FAR]
k.+ sını 012b/208

kanat kuşlarda ve böceklerde uçmayı sağlayan organ [Tr]
k.+ ı 004a/71

kānı arzu, meram, maksat [FAR]
k. 019a/366

ḳanāʿat elindekinden hoşnut olup fazlasını istememe, kısmetine, kendisine verilene râzı olma [AR]
ḳ. 003b/51
ehl-i ḳ. 034a/746

ḳanard/t - kanamasına yol açmak veya kanamasını sağlamak [Tr]
ḳ.- ur 021a/423

ḳanbur sırt ve göğüste bir kemik sakatlığı veya hastalığı sebebiyle meydana gelen çıkıntı [Tr]
ḳ. 037b/832

ḳanda nerede [Tr]
ḳ. 002a/12, 012a/194, 017b/316, 017b/319, 017b/320, 017b/323,
017b/325

ḳandīl sıvı hâlindeki yağa batırılmış bir fitilin yanması sûretiyle ışık veren aydınlatma âleti [AR]
ḳ.+ dir 002b/22

ḳangı hangi [Tr]
ḳ. 012a/193, 019b/373, 022a/452, 033b/732

ḳanı hani [Tr]
ḳ. 002a/3, 012a/199, 016b/299, 020b/395, 023a/479, 034b/761

ḳanlı kan bulaşmış [Tr]
ḳ. 016b/298

ḳanūn bk. ḳānūn [AR]
ḳ. idelim 021a/420

ḳānūn devletçe konan ve her vatandaşın uyması gereken yazılı hukuk kuralı, yasa [AR]
ḳ.- ı cezā 032b/702

ḳapan - kapalı duruma gelmek [Tr]
ḳ.- maz 020a/381

ḳapıl - birine güvenip boş bulunarak aldanmak [Tr]
ḳ.- ma 035b/800

kapla - her yanını örtmek, istila etmek [Tr]
k.- r 038b/846

kapu kapı, bir yere girip çıkarken geçilen ve açılıp kapanma düzeni olan duvar veya bölme açıklığı [Tr]
k.+ na 019b/369

kār iş, fiil, amel [FAR]
k.+ ı 003b/51
k.+ ında 028b/588
k.+ ıñı 036a/818
k.- ı pezīrā-yı hitām it 033b/733
kesb-i k. 024b/487
encām-ı k. 029a/604

kara en koyu renk, siyah, ak, beyaz karşıtı [Tr]
k. 014a/234, 017b/315, 017b/316, 018b/342
k.+ dır 011a/175

karānfil karanfilgillerden, güzel renkli çiçekler açan bir süs bitkisi (Dianthus caryophyllus) [AR]
k. 014b/248, 014b/249, 014b/251, 014b/253, 014b/255

karar - kara bir renk almak, rengi koyulaşıp siyahlaşmak [Tr]
k.- mış 005b/109

karār bir iş veya mesele hakkında verilen kesin hüküm [AR]
k.+ ın 014a/244

kardaş kardeş, aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı [Tr]
k.+ ı 002a/11

karğa kanatları geniş, tüyleri kara, gagası dişli, tarla ve bahçelere çok zararlı ötücü kuş [Tr]
k. 002a/12
k.+ nuñ 002a/11cāhil

kārgāh dünya [FAR]
k. 025a/489
k.+ a 028a/577

karīn yakın, karib [AR]
k. 028a/574

Ḳarṣ Türkiye'nin rakımı en yüksek il merkezlerinden biri olan, köyleri ile birlikte nüfusu 100 bini aşan şehirlerinden biri [Tr]
Ḳ.+ ı 021b/429

ḳarṣu karşı, bir şeyin, bir yerin, bir kimsenin, esas tutulan yüzünün ilerisi [Tr]
k.+ dan 005b/104
ḳ.+ ma 011a/166

ḳaṣd niyet, istek, amaç, gaye [AR]
ḳ.+ ı 031b/668, 038b/849
ḳ.+ ıḡ 040b/878
ḳ. idiyor 020a/378
ḳ. itmesi 032b/697

kāse çini, toprak veya camdan yapılmış çukur çanak [FAR]
k.- i şerbet 005a/97

ḳaṣīde beyit sayısı 15'den az olmayan, belli bir maksatla ve bilhassa birini veya bir şeyi övmek için aruz vezniyle yazılmış, bütün beyitlerinin ikinci mısrası ilk beyitle küfiyeli manzûme [AR]
ḳ.+ m 038b/849

ḳaṣr köşk, küçük saray, kâşâne [AR]
ḳ.- ı muḥabbetde 014a/242

ḳaṣ gözlerin üzerinde kemerli birer çizgi oluşturan kısa kıllar [Tr]
ḳ. 002b/19
ḳ.+ ı 020a/378, 021a/419
ḳ.+ ıḡ 005a/95, 012a/200, 018b/355
ḳ.+ ları 002b/29, 013a/215, 013b/222, 014b/255
ḳ.+ larıḡ 007a/137, 011a/175, 012a/191
ḳ.+ uḡ 006a/122
ḳ.- ı kemān 006a/120

ḳat huzur, yan, ön [Tr]
ḳ. 019a/361
ḳ.+ ında 003a/45, 020b/402

ḳat' kesme, kesilme, biçme [AR]
ḳ. eyleme 034b/772
ḳ.- ı ṭariḳ 028b/591

ḳat'a asla, hiçbir zaman, kat'iyen [AR]
ḳ.- i nāfi 038b/847

ḳaṭar tren [AR]
ḳ. 010a/152

ḳatı çok, aşırı derecede [Tr]
ḳ. 011a/176

ḳātīb bir resmî dâirede, bir kurumda veya bir kişinin yanında yazı yazmakla görevli kimse, yazan, yazıcı [AR]
k.+ leri 018b/341

ḳātībūn katipler, yazmanlar [AR]
kilk- k. 020b/413

ḳatıl öldürme, öldürülme [AR]
ḳ. 028b/589
ḳ. olaydı 013a/215

ḳatıl ölme, öldürme [AR]
ḳ.+ i 028a/570
ḳ.- i samūr-ı zāra 026b/527
vebāl-i ḳ.+e
ḳ. eyleyüp 015a/263

ḳatre bk. ḳatre [AR]
ḳ. 030b/641
ḳ. olmuş 010a/152

ḳatre damla [AR]
ḳ., 023a/467
ḳ.+ si 030b/646, 035a/774
ḳ.- i yārāna 023a/471

ḳavm bk. ḳavim [AR]
ḳ.- i İslambul 002a/1
ḳ.+ i 029a/603

ḳavīm aynı soydan gelen, dil, töre ve kültürleri ortak insan topluluğu, budun [AR]
şer'-i ḳ.+ e 034a/744

ḳavuş - ayrı kalınan, sevilen bir kimseyle bir araya gelmek, onu yeniden görmek [Tr]
ḳ.- dur 010a/145

ḳavuşdur- kavuşturmak, kavuşmasını veya kavuşmalarını sağlamak [Tr]
ḳ. 010a/142, 010a/143, 010a/144

ḳaya büyük ve sert taş kütlesi [Tr]
ḳ. 014b/253

ḳayd bağlamak [AR]
ḳ.- ı esâretle 028b/587

ḳaz - herhangi bir araçla toprağı açmak, oymak [Tr]
ḳ.- anlar 018b/344

ḳazâ kimsenin kastı olmadan ortaya çıkan, zarara veya can kaybına sebep olabilen hâdise [AR]

ḳ 003a/Ek
ḳ. oldı 027b/563
ḳ.- yı şişe-i rindâne 023a/470
seng-i ḳ.+dan 030b/642
şemşir-i ḳ.+ dır 036a/811
tîr-i ḳ.+ ya 025a/496
vaḳt-i ḳ.+ da 031a/664

ḳazan - olumlu, iyi bir sonuç elde etmek [Tr]
ḳ.- dıḳ 033a/715

ḳazı İslâm hukukuyla yönetilen devletlerde halk arasında çıkan anlaşmazlıkları, her türlü dâvâyı hâlletmek üzere devlet tarafından tâyin edilen memur [AR]
ḳ. 031a/665

kebg keklik [FAR]
k.+i 026b/525

keç- geçmek [Tr]
k. 035b/790

keder gönül üzüntüsü, iç darlığı, gam, tasa [AR]
k. 032a/692
k.+ inde 031a/655

kef elin iç kısmı, el ayası, avuç [AR]
k.- i hükmünde 030b/644

keklik sülüngillerden, güvercin büyüklüğünde, eti için avlanan, tüyü boz, ayakları ve gagası kırmızı renkte bir kuş
k.+sin 011b/188

kelâm tek kelime veya kelimelerden meydana gelmiş söz, ifâde [AR]
k.+ı 003a/Ek
k.+ında 003a/Ek
k.+ uḳ 004a/74

hatm-i k. it “Allah’ın varlığı, birliği, peygamberlik ve âhiret gibi îman esaslarından bahseden, bu esasları aklî ve naklî delillerle İslâm inançlarına uygun olarak ispat etmeyi amaç edinen ilim, ilm-i kelâm” 033b/736

kelb kelp, köpek [AR]
k.+ e 004b/86

kelîme bir veya birkaç heceden meydana gelen anlamlı söz, sözcük [AR]
k. 029a/600

kem kötü, fenâ, değersiz, âdî [FAR]
k. 003b/62

kemâh Erzincan iline bağlı ilçelerden biri [Tr]
k.+ da 040a/868
k.+ in 038b/849

kemâhî olduğu gibi, tam mânâsıyla, hakkıyla [AR]
k. 030a/630

kemâl en olgun, en yetişkin döneminde olma, olgunluk [AR]
k. 004a/74
k.+ i 036b/820
k.+ ine 039a/854
k.+ ini 004a/74
aşhab-ı k.+ in 036a/814
erbâb-ı k.+ i 030b/647
erbâb-ı k.+ in 036a/814
şaykal-i dil-i ehl-i k.+ e 029b/609
taşîl-i k.+ e 036b/820

kemân eğri, kavisli, yay gibi ince [FAR]
k. 013a/215, 013b/222, 014b/255, 020a/378
k.+ ı 004b/82
k.- ı ebrû 022b/458
taş-ı k. 006a/120

kemend uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli uzun ip, güzelin saç [FAR]
k.+ ine 013b/230

kemhâ düz veya desenli dokunan makbul eski bir ipek kumaş çeşidi, havsız kadife [FAR]
pister-i k.+ da 032a/695

kemter çok değersiz, çok aşağı, pek itibarsız, en hakir [FAR]

k. 013b/227
hāme-i k. 040a/874
lūcce-yi k. 011b/181
rīf at-ı k. 013b/224

Ken'ān Hz. Yakub'un memleketi, Filistin [AR]
meh-i K. 034b/765
Yūsuf-ı K.+ mıdır 010a/149

kenār bir şeyin bitiş kısmı, bitiş yeri, uçta kalan kısmı [FAR]
k.+ a 018b/346
k.+ ında 004b/92

kendi kişinin öz varlığı, zâtı [Tr]
k. 003a/45, 004a/67, 020a/385
k.+ de 013a/212
k.+ m 010b/163
k.+ mizi 035a/782
k.+ ne 022b/462
k.+ ni 035b/801
k.+ ni 010a/151, 032a/687, 033b/728
k.+ si 004a/75

kendü bk. kendi [Tr]
k.+ si 021b/438
k.+ ye 004a/67

kerāmet ermiş kimselerin gösterdiklerine inanılan, doğaüstü, şaşkınlık uyandırıcı davranış veya durum [AR]
sultān- k.+ sin 003a/37

kere bk. kerre [AR]
k. 033a/723

kerem ruh asâletinin gereği olan cömertlik, âlicenaplık [AR]
K.+ i 014a/238
k.+ iğ 030a/634
k. eyle 020b/396
k. it 018a/337
k. kı 004b/91, 018a/331
k.- i hāşına 036a/812
bāb-ı k.+nden dipnot6
luṭf-ı k. 019a/366
muḥtāc-ı zülāl-i k.- i Rabb-ı ḳādiriz 035a/786
sīrāb-ı zülāl-i k.+ indir 030a/633

kerkes akbaba [AR]

k. 027a/539

kerrār savaşta döne döne saldıran [AR]
Haydar-ı k. 039a/856

kerre defa, kez, sefer [AR]
k. 006a/115, 006b/128, 006b/133, 020a/381, 020a/382

kerrûbiyyûn en büyükler, Allah'a en yakın melekler, kerrûbiyan [AR]
k. 018b/356

kervân bir memleketten diğer uzak bir memlekete ticâret eşyâsı veya yolcu taşıyan yük hayvanı katarı, kara nakliyâtı yapan katar [FAR]
k.+ mıdır 010a/153

kes - bıçak, makas vb. bir araçla bir şeyi ikiye ayırmak, parçalamak, doğramak bir şeyden yoksun bırakmak, vermemek [Tr]
k. 034a/747
k.- emez 021b/433
k.- ildi 027b/561
k.- me 004b/91
k.- mez 003a/41
ayağı k.- miş 022a/449

kesb kazanma, edinme [AR]
k.- i fer 027a/547
k.- i kâr 024b/487
k.-i melâmet dipnot46
k.- i yakîne 025a/494

kesîf koyu, yoğun [AR]
cism-i k.+ iñ 030a/628

keskûn keskin, çok kesici, iyi kesen [Tr]
k. 017a/308

keşr bk. keşret [AR]
k. 020b/400

keşret çokluk, bolluk, fazlalık [AR]
k.- i yâr 003b/53
k.+ i 020b/407

keşf gizli bir şeyi bulma [AR]
k. ider 032a/690
k.- i esrâr eylemez 003a/45

keşmekeş karışık olma durumu, karışıklık [FAR]

k.- i derd-i ihtiyâc 025a/495

ketm saklama, gizli tutma, göstermeme [AR]
k. 033a/711 'âciz

ketmânî gizlilik [AR]
sırr-ı k. 040a/869

kevâkib yıldızlar [AR]
k. 026b/529

kevkeb yıldız [AR]
k. 029b/619

kevn olma, vukû bulma, ortaya çıkma, hudus etme [AR]
zerrâr-ı k. 026a/517

kevneyn varlık, vücut, mevcûdiyet [AR]
k.+ den 034a/752

kevnî acunsal, kozmik [AR]
k. 029a/607

kevser cennette bir nehir veya havuz [AR]
âb-ı k. 019a/359

keyduzzâlimûn zalimin oyunu [AR]
dûr-ı k. 020b/405

keyf canlılık, tasasızlık, iç rahatlığı [AR]
k. 029a/607

keyfiyyet nitelik, durum [AR]
k.- i şûûn 027b/553

kez bazı sayı sıfatlarıyla birlikte kullanılarak bir olayın ve olgunun her bir tekrarlanışını bildiren söz, defa, kere, sefer, yol [Tr]
k. 006b/133, 018a/332, 018b/348

kible Müslümanların namazda yöneldiği cihet, Mekke şehrinin ve Kâbe'nin bulunduğu yön [AR]
k. 004b/90
k.+ mi 012a/200

kıblenâm kible yönünü gösteren [FAR]
k.+ mıñ 003b/61

kı1 bazı hayvanların derisinde, insan vücudunun belli yerlerinde çıkan, üst deri ürünü olan ipliksi uzantı [Tr]
ķ.+ dan 003b/57, 017a/308

kı1 - etmek, yapmak [Tr]
ķ. 002b/27, 032a/686
ķ.- ar 026a/520, 029a/599, 029a/602, 030a/631
ķ.- dı 027b/559, 034b/769
ķ.- dıķça 022b/460
ķ.- maġa 016b/303
ķ.- mış 028b/582
ķ.- salar 022a/446
ķ.- up 029a/605
cehl ķ.- dı 034b/765
ġāř ķ.- an 028a/568
ġazer ķ. 003a/34
‘ināyet ķ. 003b/52
iltifāt ķ.- dım 022b/457
izhār ķ.- ar 030a/632
kerem ķ. 004b/91, 018a/331
maķām ķ.- mış 040b/876
ma ‘sūn ķ.- sun 020b/398
merġamet ķ. 014b/256
namāzı ķ. 024b/486
namāzıġ ķ. 004b/90
nażar ķ. 031a/653
nażar ķ-dım 003a/Ek
nażar ķ.- ma 003a/34, 023a/468
nefh ķ.- an 028a/572
nidā ķ.-ur dipnot39
şermende ķ. 004a/70
temāřā ķ. 030b/650
zār ķ.- ur 014a/235

kı1ıċ kılıĉ, uzun, düz veya eġri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, ĉelikten silah [Tr]
ķ.+ dan 017a/308
ķ.+ dur 006a/122

kı1ıċcı uzun, düz veya eġri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, ĉelikten silah taşıyan kimse [Tr]
ķ. 015b/281

kı1ım - kılma işi yapılmak [Tr]
řarķ ķ.- dı 004b/88

ķına kına ağacının kurutulmuş yapraklarından elde edilen, saç ve elleri boyamakta kullanılan toz [AR]
ķ.+ lar 011b/189

ķınalı kına ile boyanmış olan [AR+Tr]
ķ. 011b/180

ķırıl - bükülerek kat yeri oluşturmak [Tr]
ķ.- sun 010b/155

ķırmızı al, kızıl renk [AR]
ķ. 011b/189, 012a/197

ķısmet Tanrı'nın her kişiye uygun gördüğü yaşama durumu, nasip [AR]
ķ.+ ini 015a/265
rāzı-yı ķ. 003b/53

ķışr kabuk [AR]
ķ.+ dır 026a/512
ķ.- ı mecāri-i yemm 026a/511

ķıţ' a aynı vezinde 2. ve 4. mısraları kũfiyeli, 4 mısradan ibâret nazım parçası [AR]
ķ. 025b/503

ķıtāl birbirini öldürme, boğazlaşma, vuruşma [AR]
ħariş-i ķ. 028b/582

ķıţ' a aynı vezinde 2. ve 4. mısraları kũfiyeli, 4 mısradan ibâret nazım parçası [AR]
ķ.- yı fesihada 025b/504

ķıyām ayağa kalkma, ayakta durma [AR]
ķ. it 014b/248

ķıyamet bk. ķıyāmet [AR]
ķ.+ e 018b/352
rüz-ı ķ. 030b/640

ķıyāmet semāvî dinlerdeki ortak inanışa göre takdir edilen zamānı gelince bu âlemin ve bu âlemdeki canlı cansız her şeyin bir anda mahvolup yok olması, ölümlerin dirilmesi, âhîret hayâtının başlaması olayı ve bu olayın meydana geldiği zaman [AR]

ķ. 014b/248
ķ.+ de 019a/365
ķ.+ e 010b/162
yoşma-i ķ. 013b/222

kıyās bir şeyi diğer bir şeye göre değerlendirme, başka bir şeye benzeterek hakkında hüküm verme, karşılaştırma, mukūyese etme [AR]

ķ. 023a/480

kıymet bir şeyin taşıdığı maddî varlığa göre tespit edilen karşılık, hakkında biçilen değer [AR]

ķ. 021b/433

ķ.+ ine 020b/389

ķ.+ ini 034a/743

kız dişi çocuk, dişi cinsten birine daha yaşlı biri tarafından kullanılan bir seslenme sözü [Tr]

ķ. 007a/136, 022a/444

ķ.+ ların 022a/441

ķ.+ ların 022a/440, 022a/443, 022a/445, 022a/447

kızıl parlak kırmızı renk [Tr]

ķ. 007a/136

ki anlam bakımından birbirleriyle ilgili cümleleri birbirine bağlayan bir söz, öyle, o kadar, o denli` vb.nden sonra, kullanıldığı cümleye güç katan bir söz [FAR]

k. 003a/46, 003a/47, 004a/68, 007a/140, 010a/147, 016a/293, 017a/308, 017a/309, 019a/357, 019a/365, 020a/381, 020b/395, 020b/400, 021b/432, 022a/446, 022a/448, 022a/449, 023a/469, 025a/495, 025b/508, 026a/510, 026a/512, 026b/537, 027b/554, 027b/555, 029a/597, 029a/606, 029b/609, 029b/615, 029b/617, 029b/618, 029b/622, 030a/624, 030b/638, 030b/645, 031a/657, 031a/659, 031a/666, 031a/667, 031b/669, 031b/678, 032b/709, 033a/715, 033a/724, 033a/725, 034a/753, 034a/757, 034b/764, 035a/774, 035a/777, 035a/782, 035b/790, 035b/794, 036a/803, 036a/807, 036a/813, 036b/819, 037b/835, 038a/841, 038b/844, 038b/846, 040b/878, 19a/367, dipnot38, dipnot46

kibār herkese terbiye dâhilinde ve nezâketle muâmele eden, ince, nâzik ve zarif (kimse) [AR]

k.+ ile 038a/841, 040a/874

kibr büyüklük taslama, kendini herkesten üstün görme, burun büyüklüğü [AR]

k.+ e 032a/687

kibrık bk. kirpik [Tr]

k.+ lerin 012a/191

kibrit bir ucuna, sert bir şeye sürüldüğü zaman tutuşan bir ecza sürülmüş çöp parçası [AR]

tecessüs-i k.- i aħmere 028b/581

kibriyā büyüklük, ululuk, azamet [AR]

cenāb-ı k. 015a/266

ḥabīb-i k.+ nıḡ 002b/21

taẓavvūḡ-ı girde-i ‘arş-ı cenāb-ı k.+ dur 002b/21

kilk kalem, kamaş kalem [FAR]

k.- i ezeliḡ 036a/817

k.- kātībūn 020b/413

k.- i ḡudret 020b/408

k.- taḡdīr 013b/228

kim kim zamiri, “kim” bağlacı [Tr]

k. 002a/13, 003b/52, 010b/154, 010b/157, 010b/160, 017b/318,
022b/457, 022b/464, 023a/467, 026a/515, 028a/570, 028a/571, 028a/574,
028a/576, 029a/595, 029b/608, 029b/612, 029b/613, 029b/616, 030b/645,
031a/657, 033a/717, 033a/723, 034a/753, 035a/779, 035a/783, 035b/795,
035b/796, 036a/804, 036a/805, 036a/806, 038a/842

k.+ de 028a/566, 028a/568

k.+ den 004b/82, 028a/576

k.+ dir 028a/568, 028a/569, 028a/571, 028a/572, 028a/573, 028a/574,
028a/575, 028a/577

k.+ e 002a/7, 002a/8, 002a/9, 002a/10

k.+ i 006b/125, 020b/412, 028a/578, 028a/579

k.+ in 028b/582, 028b/584

k.+ ine 028a/579, 028b/584

k.+ iḡ 029b/621

k. ki 021a/423

kimesne kimse [Tr]

k. 004a/76

k.+denkim 003a/Ek

kimi birtakımı, bazısı, kimisi [Tr]

k. 028b/581, 028b/583, 028b/586

k.+ ne 028b/581

k.+ si 020b/412, 028a/578, 028b/580, 028b/585, 028b/586

k.+ sini 028b/582

kimse herhangi bir kişi, kim olduḡu belirtilmeyen bir şahıs [Tr]

k. 003b/54, 003b/59, 010b/161, 029a/596, 030b/649, 035a/787

k.+ de 021b/428

k.+ dir 035b/796

k.+ ler 021b/435

k.+ ye 005b/107, 022b/465, 034b/761, 035b/802

k.+ yi 033b/729

- kimyā** maddelerin temel yapılarını, birleşimlerini, dönüşümlerini, çözümüleme, birleşim ve üretim yöntemlerini inceleyen bilim [AR]
k. 028b/581
- kīn** birine karşı duyulan öç alma isteği, garaz [FAR]
k. 004a/70
- kirpik** göz kapağının kenarlarında sıralanmış olan kıllar ve bu kıllardan her biri [Tr]
k.+ i 002b/29, 006a/120, 006a/122
k.+ lerin 007a/137, 011a/176
- kīse** kese sözünün eski ve asıl şekli [FAR]
k.+ yi 035b/793
- kisve** elbise, üst baş, kılık kıyâfet [AR]
k.+ de 031b/670
- kişi** insan, kimse, şahıs [Tr]
k. 003a/Ek, 004a/67, 004b/82, 015a/268, 015b/272, 022b/464,
034a/743, 035a/778
k.+ niñ 004a/73, 007a/139, 031a/660, 031b/671, 035a/775
k.+ ye 003a/45
- kişver** memleket, ülke [FAR]
k.- ı gâmda 013a/218
- kitâb** bir araya getirilmiş yazılı veya basılı yapraklardan meydana gelen bütün [AR]
k.+ ın 018b/346
k.+ ile 016b/306
k.- ı ledünden 025a/489
- ko -** bırakmak [Tr]
k.- dılar 002a/3
k.- madım 007b/141
k.- maz 023a/477
k.- r 013b/223
- kokı** koku, nesnelere yayılan küçücük zerreciklerin burun zarı üzerindeki özel sinirlerde uyandırdığı duygu [Tr]
k.+ sını 040a/872
- koğul -** koklama işi [Tr]
k.- maz 002b/31
- koğulat -** koklama işini yaptırmak [Tr]

ķ.- ma 010b/155

ķomiser güvenlik teŗkilatının meslek aŗamaları iķinde yer alan, il, ilķe veya bucaklarda buldukları yerin emniyet ve asayişine ait işleri yöneten, üniformalı veya sivil memur [FR]

ķ. 040a/868

ķon - kısa bir süre için bir yere yerleşmek, bir yeri yurt edinmek [Tr]

ķ.- anlar 016b/303

ķ.- ma 011b/188

ķ.- unca 016b/298

ķonuş - bir dilin kelimeleriyle düşüncesini sözlü olarak anlatmak [Tr]

ķ. 006b/125

ķonya Türkiye'nin yüz ölçümü bakımından en büyük ili ve en kalabalık yedinci şehri

ķ.+ yı 021b/427

ķop - kıyamet günü gelmek [Tr]

ķ.- sın 014b/248

ķork - korku duymak, ürkmek, dehşete kapılmak [Tr]

ķ.- aram 003a/Ek, 012b/209

ķ.-maz 003a/Ek

ķ.-mazam 003a/Ek

ķovala- kaçanın arkasından koşmak, yakalamaya çalışmak [Tr]

ķ.- r 010a/146

ķoy - bırakmak [Tr]

ķ. 011a/167, 023a/472

ķ.- an 028a/569, 028a/575

ķ.- dı 015b/280

ķ.- ma 010a/143, 013b/233, 021a/425

ķ.- madı 013a/220, 018b/351

ķ.- salar 022a/447

ķ.- up 004b/83

ķoyivir bir yere bırakmak, koymak [Tr]

ķ. 017b/324

ķoyun geviş getirenlerden, eti, sütü, yapağısı ve derisi için yetiştirilen evcil hayvan (Ovis aries) [Tr]

ķ. 020b/394

ķ.+ ına 022a/442

ķ.+ ıņa 011a/167

- köhne** eskimiş, yıpranmış, eski [FAR]
k. 025a/491
- kör** görme duyusundan mahrum olan, görmeyen, âmâ [FAR]
k. 032a/690
- kötek** sopayla atılan dayak, patak [FAR]
k.+ dir 032b/700
- ķubbe** yarım küre şeklinde olan binâ, dam [AR]
ķ.- yi binâya 015a/271
ķ.- i fîrûzefâmda 025a/496
- ķubūr** kabirler, mezarlar [AR]
ķ. 003a/Ek
- ķucaķ** açık kollarla göğüs arasındaki bölüm, aguş [Tr]
ķ.+ ında 010b/157
- ķudret** kuvvet, güç, tâkat, iktidar [AR]
ķ.- i Mevlâ 032a/682
ķ. 005a/95
ķ.+ i 029a/600
ķ.+ iņe 030a/630
ķ.+ le 020b/408
hâme-i ķ. 005a/95
- ķuds** mukaddes ve mübârek olma, mukaddeslik, kutsallık [AR]
ķ.+ ine 040b/876
- ķudsiyân** melekler [AR]
metaf-ı ķ.+ dır 002b/24
- ķüh** dağ [FAR]
k. 006a/116
k.+ da 034a/749
k.- ı ķaf 003a/36
- ķul** Allah tarafından yaratılmış olan insan, abd [Tr]
ķ. 004b/85
Ķ. 011a/171
ķ+ a 003a/Ek
ķ.+ ııı 010a/145, dipnot6
ķ.+ uz 033a/725
Ķ. Muştafa 012a/191
- ķulak** merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak [Tr]

ķ. vir 017a/309

ķulūb kalpler [AR]
ķ.+ ün 035a/773

ķur - yapmak, oluşturmak [Tr]
ķ.- anlar 018b/345
ķ.- muş 037b/829
ķ.- up 002a/3

ķur'ân Allah tarafından Hz. Muhammed'e vahyedilen kutsal kitap, İslâm dîninin temel kitabı, kelâm-ı kadim, Kur'ân-ı Kerim [AR]

ķ. 022b/463
âyât-ı ķ.+ ı 040a/875
câmi' -i Ķ. 034b/767
câmi' -i Ķ. 027b/564

ķurb yakınlık [AR]
ķ.- ı Hâzrete 028a/566

ķurbet bk. ğurbet [AR]
ķ. +in 004a/67

ķurtıl - kurtulmak, tehlikeli veya kötü bir durumu atlatmak [Tr]
ķ.- amaz 030b/642

ķuru etkisi ve sonucu olmayan [Tr]
ķ. 033b/741

ķuşur eksiklik, noksan [AR]
ķ.+a 007a/140

ķuşūr eksiklik, noksan [AR]
ķ. 003b/62, 005b/105

ķuş yumurtlayan omurgalılarından, akciğerli, sıcakkanlı, vücudu tüylerle örtülü, gagalı, iki ayaklı, iki kanatlı uçucu hayvanların ortak adı [Tr]
ķ.+ lar 037b/828
Hümā ķ.+ ı 010a/150

ķūşe köşe [FAR]
ķ.+ sinde 014a/246, 023a/468
ķ.- yi vaḥdetde 010a/143

ķūşe-nişîn köşede oturan [FAR]
ķ. 036a/808

ķuvvet fiziksel g¼c, takat [AR]
merkez-i ķ. 030a/628

ķuyruk hayvanların çoğunda, g¼vdenin sonunda bulunan, omurganın
uzantısı olan uzun ve esnek organ [Tr]
ķ. 010b/156

k¼y k¼y, mah¼lle, semt [FAR]
k.- ı maķb¼b¼ 002b/20

ķuyu su katmanına varıncaya kadar derinliğine kazılan, genellikle silindir
biçiminde, çevresine duvar ör¼len, suyundan yararlanılan çukur [Tr]
ķ.+ yı 031a/658

ķ¼t yaşamak için gerekli yiyecek, rızık [AR]
ķ. 026a/521

ķuzı bk. kuzu [Tr]
ķ.+ dan 006a/123

ķuzu bk. kuzu, koyun yavrusu [Tr]
ķ. 035b/801

k¼ber¼ büyükler, ileri gelenler, ulular [AR]
c¼mi '-i k.+ nığ 040a/873

k¼çük boyutları, benzerlerininkinden daha ufak olan, mikro, büyük karşıtı [Tr]
k. 030b/651

k¼d¼ret bulanıklık, tasa, gam, kaygı, gussa [AR]
k. 035b/798

k¼fr s¼vme, k¼fretme [AR]
k. 031b/678

k¼heni k¼hne, eski [FAR]
g¼rg-i k. 035b/801

k¼l¼h askerler ve her tabakadan halk tarafından asırlar boyunca giyilmiş olan,
genellikle tepesi sivri, dikişsiz, tek parça keçeden baş giyeceği [FAR]
k. 004b/82, 015b/283

k¼l¼han hamamlarda d¼řeme altında bulunan ve ısınmayı sağlayan kapalı büyük
ocak [FAR]
k.+da 003a/33

k¼lhanniřin k¼lhanda oturan [FAR]

k.- i züll 027a/543

küllî bütüne âit, bütünle ilgili, bütünü kapsayan. [AR]
k. 020b/410

künc köşe, bucak [FAR]
maḥbûs-ı k.- i maḥfaẓa-i tengnâda 027a/542

küncide sığmış, sığışmış, sığdırılmış [FAR]

k. тұрur 033a/720

künüzât hazineler [AR]
k. 033a/720

kürek toprak, kömür vb.ni bir yerden bir yere alıp atmaya, taşımaya yarayan ve yayvan bir bölümü, buna bağlı uzun bir sapı bulunan araç [Tr]
k.+ dir 032b/703

kürsî kalabalığa karşı konuşanların üstüne çıktığı yüksekçe yer [AR]
k.+ ne 038b/847

küs - darılmak [Tr]
k.- düm 006b/125, 006b/127, 006b/129, 006b/131
k.- müş 006b/130

küskün küsmüş olan, gücenik, dargın, muğber [Tr]
k. 037b/835

kürsî câmilerde vâizlerin birkaç basamaklı bir merdivenle üstüne çıkıp vaaz ettikleri, oturulan yerinin önünde kitap koymaya mahsus raf bulunan yüksekçe yer [AR]
k. + ye 038a/847

L

lâ Osmanlı alfabesindeki lam (ﻻ) ile elif (ﻻ) harfinin bir arada yazılmış şekli [AR]
l.+ 003b/49
l.+ dir 005b/103

lâbudd gerekli, lâzım, zarûrî, terkedilmesi mümkün olmayan [AR]
l. 038b/851, 040a/870

Lâçîn Çin'in güney kısmı
ḥûb-ı L.+ sin 012b/207

lāf söz, lakırtı [FAR]

l. 031a/659

l.+ a 031a/660

lafz gerek anlamlı olsun (kelime), gerek anlamı başka kelimelerle ortaya çıksın (edat) ağızdan çıkan veya yazılan söz

l.- ı şadâkat 032b/706

lāhik yetişen, ulaşan [AR]

l.+ ıñ 025b/502

lahza zamânın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an [AR]

l.+ da 035a/785

lahza zamânın göz açıp kapayıncaya kadar geçen en kısa parçası, an [AR]

l.+ da 033a/723

lakin ama, ancak, fakat [FAR]

l. 004a/66

lāl bk. la[‘]l [FAR]

l. 003a/Ek

la[‘]l parlak kırmızı renkli kıymetli taş [AR]

l.+ ıñ 023a/477

lālā eskiden büyük âilelerde bir çocuğun bakımı, eğitim ve terbiyesiyle meşgul olan erkek terbiyecisi [Tr]

l.+ sın 019b/372

lāle zambakgiller familyasından, Asya menşeli olduğu sanılan, çok değişik türleri bulunan, mızrak biçiminde uzun yapraklı, çok yıllık soğanlı bitki. Tulipa gesneriana [FAR]

l. 005b/102, 014b/254, 022a/450, 027a/542, 036a/816

l.- i aḥmer 005a/93

hevā-yı l. 028b/584

la[‘]le bk. lāle [FAR]

l. 027b/562

lām Arap alfabesinin yirmi üçüncü, Türkler'in İslâmiyet'i kabullerinden 1928 harf inkılâbına kadar 9 – 10 asır boyunca kullanmış oldukları alfabenin yirmi altıncı harfi ve bu harfin adı [Ebcad hesabındaki değeri 30'dur] [AR]

l. 003b/58

l. eyledi 003b/58

l. oldı 003b/49

la'n lânet etme, bedduâ etme [AR]
l. 031b/677

la'net Allah'ın rahmetinden, af ve merhametinden mahrum olma [AR]
l. ola 031a/667

la'netle- kargımak, beddua etmek, lanet etmek [Tr]
l.- 033b/728

lâyık uygun, yaraşır, münasip [AR]
l. 019b/368
l.+ mıdır 031a/664

lâzım gerekli, lüzumlu [AR]
l. 004a/66, 005b/104, 006b/128, 039b/863

leb dudak [FAR]
l. 035a/786
l.+ idir 004b/78
l.+ inden 002b/26
l.+ iñ 005a/97
l.+ leriñ 011b/178
l.- i şahbâ 012b/206

lebbülehib alev dudak [AR]
l.- i nâr 026a/511

ledün Allah katı, Tanrı huzuru [AR]
kitâb-ı l.+ den 025a/489

ledünni ledünle ilgili, ilâhî sırlara, Tanrı ilmine âit [AR]
'ilm-i l. 020b/406

legen genellikle, içinde bir şey yıkamak için kullanılan metal veya plastikten yayvan kap [FAR]
l. 004b/90

le'im alçak, aşağılık (kimse, şey) [AR]
müfsid-i l. 027a/545

lemyezeli lemyezel olma durumu, kalıcılık, zeval bulmazlık, bekü [AR]
l. 021a/425

lerzenāk titreyişli [AR]
l. 026a/513

levh üzerine yazı yazılabilecek ve resim yapılabilecek yassı düz nesne veya yüzey
[AR]
mâ'îl-i l. 035a/783

leyl gece [AR]
l. 031a/653

Leylâ Leyla ve Mecnun mesnevisinin kadın kahramanı
L. 019b/374
L.+ sını 014a/239
L.+ sını 022a/453
L.+ ya 022b/461
L.+ y1 003a/43
şeydâ-yı L.+ sını 019b/374

leyli geceye ait, geceyle ilgili [AR]
l. 029a/599

leylî geceye ait, geceyle ilgili [AR]
l. 034a/749
l.- i hüsnü 029a/601

lezzet ağızla duyulan tat, çeşni [AR]
l.+ i 033a/724
l.+ ine 019a/359

lîk lakin [FAR]
l. 035a/782

lisân dil [AR]
l.+ ın 019a/359

loğma bir defada ağza götürülen yiyecek parçası, bir seferde yutulacak miktardaki yiyecek [AR]
l. 025a/495
l. olur 026a/520, 026b/524
l.- i 'aşâdan 027a/544
l.- i neheng 026b/525

Lokmân büyük bir hekim, kıymetli sözleri ve hikâyeleriyle ün salmış bir hakîm olan efsânevî şahsın ismi olup dilimizde "hâzık tabip" ve "feylesof" anlamında şeyh-i L. 004b/78, 034b/763

luğaz eski dîvanlarda aruzla, halk edebiyâtında hece vezniyle düzenlenmiş olan manzum bilmece [AR]

l.+ ıñ 030b/649

luţf iyi muâmele, iyilik, yumuşaklık, hoşluk [AR]

l.- 1 âşinâdan 003b/51

l.- 1 kerem 019a/366

l.- 1 rabbâni 038a/838

l. 006b/128

l. eyle 033b/726

l. eylese 018a/334

l. idüp 010a/142

l. idüpde 040b/877

l. it 015b/274

bâb- l.+ ıdır 039a/859

l.+ na 039b/861

lücce kalabalık, güruh [AR]

l.-i kemter 011b/181

M

ma'ârif ilim ve tekniğin öğrenilmesiyle elde edilip insanlığın yararına kullanılan hüner, sanat ve bilgiler [AR]

bağ-ı m.+ de 023a/472

ders-i m. 030a/627

ma'bed bir dîne inananların ibâdet etmelerine mahsus yer, tapınak, ibâdethâne [AR]

m.+ i 020b/406

ma'būd bâtil dinlerde kendisine tapınılan ve dışı olduğu kabul edilen tanrı, tanrıça [AR]

fikr-i ğağab-ı ħâzret-i m.- 1 enâm 033b/727

ma'den kendine has parlaklığa sâhip, dövülüp haddelenebilen, ince levha ve tel hâline getirilebilen, asitler ve bazlarla birleşebilen demir, altın, bakır gibi elementlerin ortak adı, metal [AR]

m.- i ħikmet 005a/99

mâder anne, vâlide [FAR]

m.+ mi 035b/801

mağlūb yenik düşmüş, yenilmiş [AR]

m. olur 030a/634

m.- 1 hevâ 033b/731

mağrūr kendini beğenen, böbürlenen, kibirli, gururlu, mutaazzım [AR]

m. olup 005b/110

māh gökteki ay, kamer [FAR]
m. 020b/389, 020b/391, 038b/846, 040a/872
m.+ a 039a/852
m.+ ı 002b/22, 030a/632
m.+ ıñ 038a/842
m.- ı ʿālī 038b/845
m.- ı ğufrānı 038b/849
m.- nev 002b/22
m.- ı raḥşānı 039a/857

maḥbūb sevilen kimse, sevgili [AR]
m. 012b/210
kūy-ı m.+ ı 002b/20

maḥbūs bir yere kapatılmış, hapsedilmiş [AR]
m.- ı künc-i maḥfaẓa-i tengnāda 027a/542

maḥfaẓa saklanmak ve korunmak istenen bir nesnenin içine konduğu kutu [AR]
maḥbūs-ı künc-i m.- i tengnāda 027a/542

māhi bk. māhī [FAR]
m.+ sıñ 019b/373

māhī balık [FAR]
m. 030a/633
m.- i biḥār 026b/524

māhitāb mehtap [FAR]
m. 017a/314

maḥkeme dâvâlara bakmak, suçluları cezâlandırmak ve adâleti yerine getirmekle görevli hâkim veya hâkimlerin başkanlığında kurulan heyet [AR]
m.+ niñ 031a/665
m.+ ñe 002a/3
m.- i rûz-ı cezâdan 030b/644

māhlikā yüzü ay gibi olan, ay yüzlü güzel kadın [FAR+AR]
m.+ yı 018a/337

maḥlūk Allah tarafından yaratılmış, yok iken var edilmiş [AR]
m.- ı Ĥudâyız 033a/722

maḥmī korunan, gözetilen, birinin himâyesi altında bulunan (kimse veya şey)
[AR]
m.+ leri 033a/711

maḥmūr içkiden sersemlemiş, kendinden geçecek duruma gelmiş (kimse) [AR]
m.+ larız 036a/806

maḥrem başkalarından saklanan, başkaları tarafından görülmesi, bilinmesi,
duyulması istenmeyen, gizli [AR]
m. ol 029a/594
m.+ mi 032a/683

maḥrūm iyi ve güzel bir şeyden hissesi, payı olmayan, yoksun olan, istediğini elde
edemeyen (kimse), nasipsiz [AR]

m. 038b/844
m. kıala 038a/841

maḥşuş bk. maḥşūş [AR]
m. 030a/636

maḥşūş birisi için ayrılmış, birine tahsis edilmiş [AR]
m.- ı müsellemmi 032a/688

maḥşūşa mahsus, hususi [AR]
tevâbi-i m.+ sıyla 025b/502

maḥşer bk. maḥşer [AR]
m.+ de 017b/317

maḥşer ahiret hayâtında bütün insanların, dünyâda yaptıklarının hesâbını
Allah huzûrunda vermek üzere tekrar dirilip toplanacakları yer [AR]
m. 016b/304, 016b/305
m.+ de 017b/326

maḥv yok etme, varlığına son verme [AR]
m. idecek 036a/805
m. itdi 034a/750

maḥzūn üzüntülü, gamlı, kederli, hüznü [AR]
m. 016a/287

mā'il bir yana, bir tarafa doğru eğilmiş, meyletmiş [AR]
m.- i levh 035a/783

ma'îşet yaşamak için gerekli olan şeyler, geçim, dirlik [AR]
m.+ i 027a/547

maḳam bk. maḳām devlet kademesinde yüksek mevki, yüksek ve önemli memûriyet, mansıp, câh [AR]
ḳāʾim-i maḳām-ı m.+ ıñ 039b/864

maḳām devlet kademesinde yüksek mevki, yüksek ve önemli memûriyet, mansıp, câh [AR]
m. ḳılmış 040b/876
ḳāʾim-i m.- ı maḳamıñ 039b/864
tebdil-i m. it 033b/730

maḳarr durulan, karar kılınan yer [AR]
m. oldı 027b/559

maḳbul bk. maḳbûl [AR]
m.- i bezm-i şoḳbet olur 027a/545

maḳbûl kabul edilen, reddedilmeyen [AR]
m.+ ü 002b/14

mākiyān tavuk [FAR]
m. 026a/522

maḳleb bir şeyin altını üstünü değiştirme [AR]
m.- i ʿālem 030a/626

maḳşad istenilen, kastedilen şey, niyet, amaç, gaye [AR]
m.+ ı 029b/612

māl bir kimse veya kurumun mülkiyetinde bulunan, taşınır, taşınmaz her çeşit değerli ve gerekli şey, mülk, îrat, varlık, servet [AR]
m. +a 031a/667, 036b/819
m.+ ıñ 004a/76
m.- ı yetime 004a/64
m.- i zāhir 039b/866

mālī dolu, memlû [FAE]
m. 038a/838
m. olur 040a/875

mālīk bir şeye sâhip olan (kimse), sâhip [AR]
m. 005b/110

maʿlûm herkes tarafından bilinen, öğrenilmiş olan (şey) [AR]
m. 007a/140

ma^ʿmūr gelişip güzelleşmiş, bayındır duruma gelmiş, şenlikli [AR]
m. 033b/740
m. eylesün 012b/201, 012b/203

ma^ʿnā kelime, söz, hareket, davranış vb.nin ifâde ettiği şey, anlatılmak istenen veya onlardan anlaşılacak şey, anlam, medlûl, mefhum [AR]
ḥayâl-i sāhil-i m.+ ya 015b/276

mānend benzer, eş, misil, nazir, menend [FAR]
m. 027a/539
m.- i bülbül 038a/839
m.- i dīv 025a/491
m.- i şecernâbit 033b/732

mānî mânâ kelimesinin eski şiirlerde geçen şekli [FAR]
m. 034a/750

Manşūr Allah'ın yardımıyla galip gelen, zafere ulaşan, 922 yılında asılmak suretiyle öldürülen ve Divan Edebiyatı'nda adına sık sık rastlanan ünlü sufi [AR]
M. Dâra "hükümdar, melik" 021b/435
M.+ u "922 yılında asılmak suretiyle öldürülen ve Divan Edebiyatı'nda adına sık sık rastlanan ünlü sufi" 028a/570

manṭıq felsefenin doğru düşünmenin usûl ve kurallarından bahseden kolu [AR]
m.- ı hikmetde 020b/401

manzūr bakılan, görülen, görülmüş [AR]
m. 035a/785

mār yılın [FAR]
m. 022a/450, 026a/521, 037b/827, 037b/828
m.- ı zemîne 026b/524
zehr-i m.+ dır 016a/293

maral dişi geyik [Tr]
m.+ ı 022a/452

ma^ʿrifet iş yapma husûsundaki ustalık, beceriklilik, hüner, mahâret [AR]
m. 002a/13
m.+ dür 004a/66
genc-i m. 029a/605

- maşdar** [Tr]
m. olur 025b/505
- maşrûf** sarfedilmiş, harcanmış (şey) [AR]
m.+ dur 038b/848
- maşûn** korunmuş, muhâfaza edilmiş, mahfuz, emin [AR]
m. olmuş 027a/549
- ma'şûn** bk. maşûn [AR]
m. kılsun 020b/398
- ma'şûk** aşkla sevilen, âşık olunan kimse [AR]
m.+ a 003a/47, 018b/341, dipnot38
- maṭıyye** binek hayvanı [AR]
m. 030a/628
- maṭla^ç** doğacak yer, doğuş yeri, tulû mahalli [AR]
m.+ 1 002b/22, 020b/397
- maṭlab** istenilen, talep edilen şey, istek, meram, matlûp [AR]
m.- 1 ^ç âlem 029b/622
- māye** maya, öz, asıl, cevher, yaratılış, seciye, karakter [FAR]
m.+ den 003b/62
m.- yi cāndır 029b/608
- māyesturûn** orkestra şefi [İTL]
serdefter- m. 020b/408
- maẓarrat** zarar, ziyan karşıtı [AR]
m. 031a/661
- maẓhar** bir şeyin görünür duruma geldiği, görüldüğü, açığa çıktığı, zâhir olduğu yer veya kimse, tecellî yeri [AR]
m. 036a/812
m. eyle 020b/414
dil-i m. 015b/274
- māzî** geçmiş, geride kalmış, yaşanıp bitmiş [AR]
m. 004b/87

mazlûm haksızlığa uğramış, zulüm görmüş (kimse) [AR]

m.+ a 028b/588

m.+ larıñ 030a/635

mazlûmen zulme, gadra uğrayarak [AR]

m. 028a/565

me‘âl anlam, kavram, mânâ, mefhum [AR]

idrâk-i m.+ i 030b/651

me‘âlî yücelikler, şerefler, ululuklar, yüce ve üstün dereceler [AR]

m. 038a/838, 039b/867

m.+ de 039a/855

me‘ânî mânâlar, anlamlar [AR]

m. 020b/401

me‘âşî günahlar, isyanlar [AR]

m. 040a/872

meâşir sanat, ilim vb. alanlarda geçmişten kalan, ata yâdigârı olan
övünülecek şeyler, güzel eserler, örnek alınacak davranışlar, izler, nişâneler [AR]

m.+ idir 025a/498

mepsûţ en küçük ayrıntısına kadar açıklanmış, teferruâtıyla beyan edilmiş,
tafsîlâtlı, mufassal [AR]

m. 025b/504

mecâl güç, kuvvet, derman, tâkat [AR]

m. 018b/351

mecârî suyun aktığı yataklar, su yolları, mecrâlar [AR]

ķışr-ı m.- i yemm 026a/511

mecbûr bir şeyi yapmak zorunda olan [AR]

m. itdi 013b/229

m. olmadığım 022b/457

meclis bir konuyu konuşmak, görüşmek için yapılan toplantı, içtimâ [AR]

m.+ den 022a/449

m.+ e 006b/130

m.+ inden 040b/876

m.- i hürrem 017b/324

m.- i meyde 032b/699

a‘zâ-yı m.- i hâlini 040a/869

Mecnūn Leyla ile Mecnun hikayesinin erkek kahramanı, Kays [AR]
M. 003a/43, 018b/346, 019b/374, 022a/453, 029a/601, 034a/749
M.+ a 003b/60
M.- ı şānī 022b/461
dīvāne-yi M. 014a/239

mecūs ateşe tapanlar [AR]
m. 031b/679

medār dönme, dönüş [AR]
m. olur 026b/527

meded yardım, imdat, nusret [AR]
m. 014b/255, 015b/274
m. eyle 036a/805

medh bir kimse veya bir şeyin iyiliklerini, üstün niteliklerini söyleyerek değerini yüceltme, övme [AR]
m.+ inde 039b/866
m.+ ine 039b/864
m.+ ini 010a/152
m.+ ini eyledi 011b/181
m. eyle 004a/70
m. iden 019a/357
m. ider olsam 040a/871
m. ideyim 021b/426

medrese ders okutulan, İslâm dîninin koyduğu esaslara uygun olarak eğitim öğretim yapılan yer, mektep [AR]
m.+ ye 002a/8

mefhār kendisiyle övünülen, övünme sebebi, iftihar vesîlesi olan kimse veya hâl [AR]
m.- ı ekvān 034b/766

meger oysa ki, hâlbuki” anlamıyla önceden farkına varılmayıp sonradan anlaşılan bir durumu bildirir, meğerse [FAR]
m. 002a/12, 010b/154, 012a/194, 040b/878

meges sinek [FAR]
m. 026a/521

meh gökteki ay, kamer [FAR]

m.- i ğarra 038a/836
m.- i Ken'ân 034b/765
m.- i münir 025b/501
m.- i nigâh eyler 038b/847

mehcûr uzaklaşmış, uzakta kalmış, ayrı düşmüş [AR]
m.- ı ħarâbât 029b/610

Mehdî Şiîlerce, on birinci imam Hasan el-Askerî'nin oğlu olup babasının vefâtından sonra gizlendiğine ve kıyâmetten önce zulümle mücâdele etmek için tekrar ortaya çıkacağına inanılan on ikinci imam [AR]
M.+ misîj 012b/209

mehrtâb ay ışığı, ay aydınlığı [FAR]
şûh-ı m. 013a/220

mekân yer, mahâl [AR]
m.+ ı 039a/859
m.+ uş 016b/302

mekr hile, düzen, aldatmaca [AR]
m. 030b/639

mekteb herhangi bir derecede öğrenim görecekt olanların toplu olarak devam ettikleri öğretim kurumu, okul [AR]
m. 004b/82, 030a/627
m.- i 'âlem 030a/627
m.- i 'aşk 016a/285
m.- i 'irfân 012b/202

melâhat güzellik, şirinlik [AR]
m. 002b/30
şâh-ı m. 033a/725

melâ'ike melekler, melâik [AR]
m. 020b/411

melâmet azarlama, kınama, yerme, ayıplama, serzeniş [AR]
'aql-ı m. 029b/608
everen-i m.+ te 035b/790
k.-i melâmet dipnot46
seng-i m. 030b/640

mele - koyun, kuzu veya keçi gibi bağırarak [Tr]
m.- r 006a/123

melek Tanrı ile insan arasında aracılık yaptığına ve nurdan olduğuna inanılan manevi varlık, ferişte [AR]

m. 019a/357, 019b/372

m.+ ler 017a/313

m.+ misin 012b/204

zât-i m. 013a/212

melaḥ çekirge [FAR]

pây-ı m. 036a/809

melik hükümdar, pâdişah, hâkan [AR]

m.- i Alamut 023a/475

mel'ûn Allah'ın lânetine uğramış, rahmetinden mahrum kalmış, lânetlenmiş, lânetli [AR]

m.+ lar 002a/4

memdûḥ övülmüş, methedilmiş [AR]

m.+dur 020b/415

meme yavrularını emzirmek için, memelilerin göğsünde türlü biçim ve sayıda bulunan, meme başı denilen çıkıntıları olan organ, bicik, emcek, emcik [Tr]

m.+ ıjı 020a/388

memleket bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke [AR]

m.+ te 028b/591

memlû' dolmuş, dolu [AR]

m.-ı mesken 020b/397

memnûn sevinen, sevinç duyan (kimse), mutlu, mesrur [AR]

m. idelim 021a/420

me'mûn tehlikesi olmayan, korkusuz, emniyetli, emin, sağlam [AR]

merkez-i m.- ı rızâda 030b/643

me'mûrân memurlar [AR]

vaşf-ı m.+ ı 039b/863

men ben [Tr]

m.+ i 023a/479, 023a/480

dest-i m. 030b/640

ḥâl-i m.- i ḥastene 036a/825

menfûr nefret edilen, nefret uyandıran, iğrenç [AR]

m. 032b/709

m.- ı tab‘-ı ‘âlem 027a/545

menkıbehân hikaye anlatan [AR]

m.+ ı 040a/870

menşub bir kimse, bir görüş veya şeyle ilgisi, bağı bulunan, ilgili, âit, -den olan, -e bağlı [AR]

m.+ ı 005b/107

menşe’ bir şeyin ortaya çıktığı, meydana geldiği, neş’et ettiği yer, kök, kaynak, asıl [AR]

m.- i cümle 020b/397

menzil varılacak yer [AR]

m.+ e 029b/619

merâm istek, niyet, maksat [AR]

ḥaşr-ı m. it 033b/729

merbûṭ bağlı, bağlanmış, raptedilmiş [AR]

m. 038b/848

mercân ılık denizlerde yaşayan, ağaç gibi kök salarak büyüüp gelişen, kırmızı renkli, kalker iskeletli hayvan [AR]

m.+ sıñ 012b/208

merd mert insanlar, mertler, yiğitler [FAR]

m. 036b/819

m.- i erdir 016a/292

m.- i ğayūra 033a/712

m.- i zırhpūşu 035b/799

m.- i züfünün 027a/549

merdân mert insanlar, mertler, yiğitler [FAR]

M. 034b/768

m.- ı sūḥandānı 033b/735

merdüm göz bebeği [FAR]

m.+ i 006a/121

m.- i dānāya 015b/273

merg ölüm, vefat, mevt [FAR]

‘illet-i m.+e 034b/763

pençe-i m.+e 029a/604

merḥamet herhangi bir canlının acısını, kederini, mutsuzluğunu yüreğinde hissedip üzüntü duyma ve ona karşı yardım hisleriyle dolma, acıma [AR]

m. 019a/366
m. eylirmi 035b/802
m. kıl 014b/256

merhem içinde gerekli etkili maddeler bulunan, yumuşak ve koyu kıvamda, yağlı veya yağsız, deri üzerine sürülerek kullanılan ilaçların ortak adı, halk ağzı. melhem [AR]

m.+ e 028a/575
m.+ i 032a/686
m.+ mi 032a/686

merkeb eşek [AR]

m. 004b/82
m.- i 'âlem 030a/624

merkez bir dâire çizerek dönen bir şeyin bağlı bulunduğu direk veya milin saplandığı yer [AR]

m.+ den 026a/516
m.+ inde 025b/503
m.- i kuvvet 030a/628
m.- i me'mûn-ı rızâda 030b/643

mermer renkli, damarlı ve beyaz çeşitleri olan, perdah ve cilâya elverişli, billûrlaşmış bir çeşit kireç taşı [YUN]

m. 004b/92
m.+ den 034b/771

Meryem Hz. İsa'nın annesi [AR]

'İsî-i M. 036a/806
zât-ı M.+ e 028a/572

mesâcid mescitler [AR]

m.+ de 038a/839

mes'adet-nümûn mutluluk gösteren [AR]

m. 027b/555

mescid Müslümanların vakit namazlarını kılmaları ve ibâdetlerini yerine getirmeleri için yapılan, içinde cuma ve bayram namazları kılınmayan minâresiz, minbersiz küçük câmi [AR]

m. 031b/679
m.+ e 038a/843

meşel örnek, benzer, misal, numûne [AR]

m. 019b/372

m.+ in 020b/391

mes'ele çözüme kavuşturulması, bir sonuca bağlanması gereken durum, sorun
[AR]
m. 029b/614

Mesihā Hz. İsa'nın lakabı [AR]
M. 034b/766

Mesih Hz. İsa'nın lakabı [AR]
M. 028a/572

mesken oturlan, ikâmet edilen yer, ev, konut [AR]
m.+ imiz 016b/299
m.- i 'İside 017a/313
memlû'-ı m. 020b/397
toprakı m. 016b/300

mesmūmen zehirlenmiş olarak, zehirlenmek suretiyle [AR]
m. 028a/565

mesned dayanılan, güç ve destek alınan şey, dayanak [AR]
m.- i 'izzete 032b/703

mest içki vb. sarhoşluk veren bir şeyin etkisiyle şuuru zayıflamış, kendinden geçmiş (kimse), sarhoş [FAR]
m.- i harāb 004b/77
m. ider 019b/370
tabib-i nergis-i m.+ in 016a/288

mestāne sarhoş olan bir kimseye yakışır tarzda, mest olup kendinden geçmişçesine, sarhoşçasına [FAR]
m.+ dür 006a/121
m.+ ye 010a/142
bāde-yi m. 014a/243

meşakkat sarhoş olan bir kimseye yakışır tarzda, mest olup kendinden geçmişçesine, sarhoşçasına [FAR]
derd-i m. 014b/257
gam-ı m.+ dür 006a/116

meşhūd gözle görülen, şahit olunan, müşâhede edilen [AR]
m. 025b/504

meşhūr herkesçe bilinen, adı sanı her tarafa yayılmış, ünlü, şöhretli [AR]
m. 003b/48

meşreb bir kimsenin yaratılışında bulunan huy, yaratılış, tabiat, mizaç, karakter [AR]
m. 028b/593
m.- i ‘âlem 029b/621
m.- i nāsâzı 032a/694

meṭāf Kâbe veya Kâbe gibi etrâfında dönülerek ziyâret edilen, tavaf edilen yer [AR]
m.- ı ḳudsiyândır 002b/24

mevcûdât var olanlar, yaratılan şeylerin tamâmı, canlı cansız bütün varlıklar, mahlûkat [AR]
m. 002b/23

mevhûb bağışlanmış, hibe ve ihsan edilmiş olan [AR]
m.- ı rabbânî 039b/862

Mevlâ kâinâtın yegâne sâhibi ve efendisi durumunda olan Allah [AR]
M.+ dan 002b/17
M.+ m 007a/134, 016b/306
M.+ nuṣ 004a/68
M.+ yâ 006a/118
M.+ yı 018a/335, 018a/336, 018a/338, 018a/340
Ḥâzret-i M. 034b/770
ḳudret-i M. 032a/682

Mevlânâ “Efendimiz, sâhibimiz” anlamındaki bu söz, bâzı büyük şeyhlerin ve âlimlerin isimleri başında saygı ifâdesi olarak kullanılırdı [Tek başına kullanıldığı zaman Mevlevî tarîkatının kurucusu, büyük Türk mutasavvıf ve şâiri Celâleddîn-ı Rûmî hazretleri kastedilmektedir] [AR]
ḥâzret-i M. 003a/37
ḥâzret-i m. dipnot6

mevşûf bir nitelikle nitelendirilmiş, kendisini benzerlerinden ayıran bir nitelik kazanmış, nitelenmiş [AR]
m. 004b/89

mevşûl kavuşmuş, birleşmiş, eklenmiş [AR]
m. 004b/89

mevtâ ölmüş kimse, ölü; ölüler [AR]
m.+ ya 015a/268

mevti ölü ile ilgili [AR]
mey-i m. 034b/763

mevzû ‘ ele alınan, incelenen, üzerinde durulan mesele, konu [AR]

m. olan 040a/872

mey şarap, bade [FAR]

m. 002a/8, 004a/64, 029b/609, 029b/617, 031a/656, 034b/762,
035b/798

m. içüp 013a/216

m.+ den 035b/792

m.+ i 036a/804

m.+ iñ 035a/777

m.+ ler 022a/449, 035a/777

m.- i mevti 034b/763

m.- i nâbıñ 033b/738

meclis-i m.+de 032b/699

pîr-i m.+ e 029b/614

meydân üzerinde binâ vb. şeyler bulunmayan düz, açık ve geniş yer, açıklık, alan, sâha [AR]

m.+a 011b/188, 030b/642

m.- ı suhunde 033b/737

meyhâne içinde şarap vb. içkiler içilen ve satılan yer [FAR]

m.+ den 010b/156, 038a/843

m.+ ye 002a/8, 014a/243

m.- i nişinânı 035b/798

meyl bir yöne doğru yönelmek, eğilmek, eğik duruma gelmek [AR]

m.+ i 025a/493

m. eylediğın 035b/794

m. eyleme 018a/335, 018a/340

m. eylemeye 036b/819

m. itme 034b/759

meyperver içki veren, içkiyle besleyen [FAR]

pîr-i m.+ de-i 'aşka 029b/613

meyyit ölmüş insan, ölü [AR]

m. 036a/807

mezâr bir kimsenin öldükten sonra gömüldüğü yer, kabir [AR]

m.+ ımı 022a/447

nişimen-i hâk-i m. ider 029a/605

mezellet alçalma, bayağılaşma, hakir ve zelil olma durumu, bayağılık, hakirlik [AR]

m.+ de 027b/557

hâk-i m. 027a/540

mezheb bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollardan her biri
[AR]

m. 028b/593

m.- i 'âlem 030a/625

meziyyet bir kimse veya bir nesneyi benzerlerinden üstün kılan vasıf, üstünlük
[AR]

m.- i işlâhı 028a/575

me'zûn bir eğitim ve öğretim kurumunu, bir okulu bitirmiş, diploma almış
(kimse) [AR]

m.+ lara 020b/403

mi soru edatı krş. mi [Tr]

m. 019b/376, 022b/456, 022b/457, 040b/878

mi soru edatı krş. mı [Tr]

m. 005b/105, 013b/224, 017a/311, 032a/690, 032a/691, 032a/692,
032b/698, 033a/717, 035b/795

m.+dir 004b/83

âfet m. + 014b/250

mihekk mihenk, mehenk kelimelerinin eski metinlerde geçen asıl şekilleri [AR]

m.+ dir 032b/699

miḥnet sıkıntı, zorluk, eziyet, zahmet, meşakkat [AR]

m. 004b/83, 027b/554

m.+ e 031b/680

m.+ lere 017b/322

m.+ ini 015a/265

derd-i m. 006a/111

serîr-i m.+ de 013a/218

miḥnetzede gam, keder, musibete uğramış [AR+FAR]

m.+ lerden 034b/772

m.- i 'aşkıña 030a/636

mihr güneş [FAR]

m.+ i 030a/632

m.+ iḥdir 016a/292

m.- i cühelâdan 035a/776

m.- i pederden 035a/776

miḥrāb cāmi, mescit gibi ibâdet yerlerinde kible duvarında bulunan, cemâatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yüksek girintili yer, yüceliğinden, güzelliğinden vb. üstün niteliklerinden dolayı kendisine yönelinen makam veya kimse [AR]

m.+ ımdır 012a/200

m.+ ıñ 040b/879

miḥver tekerlek, çark gibi yuvarlak bir cismin etrâfında döndüğü, cisme göre sâbit olduğu farzedilen gerçek veya var sayılan doğru, mil, eksen [AR]

m.+ inde 025b/503

miḫdār bir şeyin ölçüsü, sayısı veya ölçülebilme, sayılabılme, azalıp çoğalabilme durumu, nicelik, kemiyet [AR]

m.- ı fazlına 027a/550

miḫrāş kesecek âlet, makas [AR]

m.+ ıñ 021a/420

millet genellikle aynı topraklar üzerinde yaşayan, aynı soydan gelen ve aralarında dil, din, târih, sanat, töre, dünya görüşü ve ülkü birliği bulunan insanlar topluluğu, ulus [AR]

m. 016b/305, 033b/727

milliyet bir kimsenin mensup olduğu millet [AR]

m.+ i 033a/714

milyon bin kere bin, 1.000.000 [FRS]

m.+ la 032b/703

minber camilerde hutbe okunan merdivenli, yüksekçe yer [AR]

m.+ e 040b/881

minnet yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu [AR]

m. 021b/432

m.+ im 024b/483

m. ıderiz 004a/72

m. ıdersem 032a/692

miñşār testere, bıçkı [AR]

m. 027b/560

mīr baş, başkan, reis, âmir, emîr, bey [FAR]

m.- i şıddıkdır 039a/855

m.- i Ziyâdır 036a/813

mi'râc İslâm inancına göre Hz. Muhammed'in, Cenâbıhakk'ın dâveti üzerine yedi kat semâyı aşıp Allah'ın huzûruna yükselerek O'nunla görüşmesi mûcizesi [AR]

m. idenlerden 039b/867

mîrân beyler [FAR]

evşâf-ı M.+ ı 039a/858

şâ'n-ı m.+ ı 038b/850

mirâs ölen bir kimseden yakınlarına kalan mal, mülk, para vb. [AR]

m.- ı pederden 022b/456

misâfir görüşme, ziyâret vb. amaçlarla birinin evine veya bir yere gelen ve geçici olarak kalan kimse, konuk, mihman [AR]

m. 004b/90

m.+ im 007a/140

mişâl benzer, gibi, mânend, nazir: [AR]

m. 027a/539

m.+ i 022a/453

misk Asya dağlarında yaşayan bir ceylân cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel kokulu siyah madde [AR]

m. idüp 020b/405

mişvâr gidiş, tavır, tarz, edâ, üslûp [AR]

m. 029a/594

mîzân tartı, ölçü âleti, terâzi [AR]

m.- ı 'aqla 027a/552

m.- ı i' tidâl 029a/597

m. olmaz 003a/Ek

modalan- belirli bir süre etkin olan toplumsal beğeni, bir şeye karşı gösterilen aşırı düşkünlük [İTL]

m.- dı 032b/706

mor kırmızı ile mavinin karışmasından oluşan renk, menekşe renginin kırmızıya çalanı [Tr]

m. 022a/441

mu'adât birbirine düşman olma, düşmanlık [AR]

n. 030a/625

mu'allâ değeri, derecesi, mertebesi üstün, yüksek seviyeli [AR]

m.+da dipnot11

mūcib sebep olan, gerektiren [AR]

m.- i iflās 028b/581

m.- i ḥayr 030b/638

m.- i şeref 028b/591

muğber gücenmiş, darılmış, küskün, kırgın [AR]

m. –i sebilim 019a/358

muḥabbet sevgi [AR]

m. 005b/106, 018a/333

derd-i m. 006a/116

ḡonca-yı terāzū-yı m. 003b/57

ḡaşr-ı m.+ de 014a/242

sevdā-yı m. 017b/318

muḥakkak hor, hakir görülmüş, hakarete uğramış, horlanmış, aşağılanmış [AR]

m.- ı cūhelā 027a/546

muḥakkak doğru olduğu kesin olarak bilinen, doğruluğunda şüphe bulunmayan, doğru, gerçek [AR]

m. 003a/Ek, 038b/845, 040a/875

muḥakkik bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse [AR]

m. 034a/756

muḥālif uygun olmayan, uymayan, benzemeyen (şey), aykırı, zıt [AR]

m.+ se 026b/536

Muḥammed övülmeye değer olan, en güzel huylara sâhip kimse, peygamberlerin sonuncusu [AR]

M.+ deki 010a/145

muḥāsama kavga, düşmanlık [AR]

m. 003b/55

muḥaşşıl meydana getiren, ortaya çıkaran [AR]

m. 020b/406

muḥit bir kimsenin çeşitli ihtiyaçları yönünden devamlı ilişki içinde bulunduğu insan topluluğu, çevre [AR]

m.+ lere 017b/321

muhtâc bir şeye veya kimseye ihtiyâcı olan, ihtiyaç duyan [AR]
m.- 1 du‘âyız 033a/718
m.- 1 zülâl-i kerem-i Rabb-ı kâdiriz 035a/786

muhtâr beğenilmiş, seçilmiş, seçkin, mümtaz [AR]
m.+ ımız 036a/813

muhtaş bir kimse veya bir şey için ayrılmış olan, birine veya bir şeye mahsus, husûsî, özel [AR]
m. 039a/852

muhtaşar ayrıntılı olmayan, derli toplu, kısa, öz, mücmel [AR]
m.+ 1 021a/416

muhtelif farklı, çeşitli, çeşit çeşit, türlü [AR]
m. 025b/507, 036a/808

mühzır eskiden şer‘î mahkemelerde dâvâ ile ilgili olanların duruşmada hazır bulunmasını sağlamakla görevli kimse [AR]
m. 031a/665

muḳadder Allah tarafından ezelde belirlenip takdir edilen, alın yazısında bulunan (şey) [AR]

m.+ den 004b/81
erzâk-ı m.+ de 015b/277

muḳallid birine benzemeye, bir şeyi aslı gibi yapmaya çalışan, taklit eden (kimse), taklitçi [AR]
m.+ ile 034a/756

muḳarrer hakkında karar alınmış, karar verilmiş, kararlaştırılmış [AR]
m. 013b/225, 030b/648

muḳayyed bir şeye veya kimseye maddî yâhut mânevî bir bağla bağlanmış olan, bağlı, kayıtlı [AR]
m.- i gîsü-yı dilrübâ 028b/583

muḳbil bahtı açık ve tâlihli, yüce mevki ve makamlara erişmiş olan, ikbal sâhibi, bahtiyar [AR]
m. 032a/685

muḳîm bir yere yerleşen, bir yerde oturan, kalıcı olan, ikûmet eden (kimse) [AR]
ümmîd-i m.- i der-i ḫaḳka 034a/747

muḳtebes kendine âit olmayıp birinden veya bir yerden faydalanmak üzere alınan, faydalanılan [AR]
m. 038b/850

muḳtezâ bir şeyin gereği olan, gereken, lâzım gelen şey, gerek, îcap [AR]
m.- yı niẓâm-ı cihânıdır 027b/555

mūr karınca [FAR]
m. 037b/827
m.+ ıñ 004a/71
m.- ı Süleymânı 003a/34

murâd erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç [AR]
m. 011a/172, 026b/535
m.+ a 004b/81
m.+ ı 014a/236, 046b/898
m.+ ım 004a/66
m.+ ına 020b/414
m.+ ıñ 022b/465
m. eyler 034b/770
aşl-ı m. 025a/497

murğ kuş [FAR]
m.+ ı 017b/319
m.- ı hevâya 026b/524
m.- ı tîzper 026b/524
m.- ı hevâyî 030a/633

musahhar büyülenmiş, büyülü, büyü ile aldatılmış [AR]
m.- ı efsûn-ı çeşm-i yâr 028b/583
m.- ı humâka 027a/546

muşallâ namaz kılınan veya namaz kılınması için ayrılmış olan açık yer, namazgâh [AR]
m.+ da 015a/268
m.+ dır 016b/302

muşîb doğruca hedefine erişen, şaşmayan, yanılmayan, doğru, isâbetli [AR]
nâşîh-i m. olur 027a/545

Muṣtafâ bu anlamı ile kelime Hz. Muhammed'in hem sıfatı hem ismi olarak kullanılmıştır [AR]
M. 011a/171
Kul M. 012a/191
dermaḳâm-ı M.+ dır 002b/20

mūş fâre, sıçan [FAR]

m.+ ı 026a/522

m.+ lar 037b/828

mūşhâr sıçan yiyen, çaylak kuşu [FAR]

m. 026a/522

muṭahher maddî ve mânevî kirlerden temizlenmiş, pâklanmış, arınmış [AR]

m.+ dir 038b/851

muṭaşım eliyle sımsıkı tutan, tutunan, yapışan (kimse) [AR]

m.- ı bâb-ı rızâyız 033a/725

muṭteber saygı gören, hatırı sayılır, saygın, îtibarlı [AR]

m. 011b/182

muṭteḳad inanılan, îtikat edilen [FAR]

ilah-ı m. 026b/529

muṭterif bir suçu veya gerçeği saklamaktan vazgeçip açıklayan, açıkça söyleyen, îtiraf eden (kimse) [AR]

m. 029a/606

muvaḳḳit dünyânın güneş etrâfındaki hareketine göre vakti ve bilhassa namaz vakitlerini belirleyen kimse [AR]

m. olsam 038a/843

mübâhî övünen, iftihar eden (kimse) [AR]

nemrûd-ı m. 030a/634

mübârek çok saygı değer, hürmete lâayık, muhterem [AR]

m. 019a/361, 040b/881

mübeşşer müjde almış, müjdelenmiş [AR]

m.+ midir 032b/702

mübtedâ aslında yok iken yeni çıkmış şey [AR]

m. 004b/89, 019a/362

mübtelâ bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün [AR]

m. 028a/578, 028b/587

m.+ dır 011a/174, 018b/356

mücellâ cilâlanmış, parlatılmış, cilâlı, parlak [AR]

m.- yı güli 010a/147

mücerreb tecrübe edilmiş [AR]

m. +dir 008a

mücessem gözle görülür, elle tutulur şekilde olan, cisim hâlinde bulunan [AR]

m. 039b/866

mücrim suç işlemiş olan, suçlu, kabahatli kimse [AR]

m. 022b/460

gürûh-ı m.+ iz 019a/365

müdüvâtâ hastayı tedâvi etme, bakıp ilâç verme [AR]

m. 032a/686

müddet bir şeyin, bir olayın başı ile sonu arasında geçen zaman bölümü, süre

[AR]

m.- i 'ömrünce 031a/666

müderris medrese ve büyük câmilerde yüksek seviyede ders okutan icâzetli âlim, medrese hocası [AR]

m.+ e 002b/15

müdhîş ürküten, korkutan, dehşet veren, dehşetli [AR]

m. 030a/623

müdir çekip çeviren, yöneten, idâre eden [AR]

m. 003a/Ek

m.- i beyt 039b/866

mü'essir tesir eden, tesirli, etkili, etkileyici [AR]

m. 036a/810

mü'ezzin namaz vakitlerini haber vermek için ezan okumakla görevli kimse

[AR]

m. 040b/877

m.+ ler 040b/880

müflis iflâs eden, malını mülkünü batıran (kimse) [AR]

m. 019b/369

müfsid ara bozan, bozgunculuk yapan, fitne fesat çıkararan (kimse), bozguncu, karıştırıcı, fesatçı, fitneci [AR]

m. 023b/476

m.- i le 'im 027a/545

müftehir övünen, iftihar eden (kimse) [AR]

m.- i devlet-i yekrûze-i dünyâ 032a/688

müftekir bir şeye ihtiyaç duyan (kimse), muhtaç [AR]
m.- i rahmet-i Hallâk-ı Habîriz 035a/787

müftî il ve ilçelerdeki imam, hatip, vâiz, müezzin gibi din görevlilerinin âmiri durumunda olan ve dînî hususlarda fetvâ verme yetkisine sâhip bulunan memur [AR]
m. 039b/865

müftü bk. müftî [AR]
m. olup 020b/412

mühlet mühlet, bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için verilen belirli süre, vâde, mehil [AR]
m. vir 010b/162

mükâfat bir başarının, iyi ve güzel bir davranışın karşılığı olan şey [AR]
hüsn-i m. dipnot47

mükedder kederli, gamlı, üzgün, mahzun [AR]
m.+ mi 035b/798

mükerrem saygı değer, hürmete lâyık, yüce, aziz, muhterem [AR]
düstür-ı m.+ mi 032a/687

mülâkât bir yerde buluşmak sûretiyle karşılıklı konuşma, görüşme [AR]
m. olam 018b/350

mülk dükkân, ev, arsa vb. taşınmaz mal [AR]
m.+ i 029a/603
m.+ ini 012b/203, 031b/673
m.+ iñi 013a/221
m.+ ünde 002b/30
m.+ ünjde 029a/607
m.+ ünnden 015a/270
m.+ ünji 017a/310
m. itme 004a/68
m.- i Çinden 012b/211
m.- i fenâda 033b/729

mültecâ sığınılacak yer, sığınak [AR]
m.+ dır 019a/364

mü'min Allah'ın varlığına, birliğine, Hz. Muhammed'in O'nun kulu ve peygamberi olduğuna ve İslâmiyet'in diğer îman esaslarına inanan, îman sâhibi kimse, müslüman [AR]
m. 002a/4, 035b/797

m.+ in 023a/466
m.+ ün 002a/2
şımağ-ı m.+ i 040b/879
‘uşât-ı m.+ e 038a/840

mümkün olması, gerçekleşmesi imkân dâhilinde olan, olabilir, kübil, muhtemel [AR]
m. 002b/15, 004a/65, 030a/630
m.+ dür 004a/73, 007a/139
m.+ mi 029b/622, 031b/678
m.+ midir 027a/552

münâfık içi başka, dışı başka olan, özü sözüne uymayan, iki yüzlü, ara bozucu (kimse) [AR]
m. 029a/603

müncer bir yöne doğru çekilen, çekilip götürülen, sürüklenen [AR]
m. olur 025a/493

müneccim yıldızların durum ve hareketlerinden geleceğe âit hükümler çıkararak kimse, astrolog [AR]
m. 031a/658

münevver aydınlatılmış, aydınlık, ışıklı, nurlu [AR]
m. 034b/765
nūr-ı m. 011b/181

münhaşır yalnız bir kimseye, bir şeye mahsus olan, başkasıyla ilgisi bulunmayan [AR]
m. 030a/636

münîr aydınlatan, ışık veren, ışıklı, parlak [AR]
meh-i m. 025b/501
vech-i m. 013b/229

münkir reddeden, kabul ve îtiraf etmeyen (kimse) [AR]
m. 020b/412
m.- i i‘câz-ı haqq iden 028a/572

münselik yol, meslek, tarikat vb.ne girmiş, o yolu tutmuş, sâlik olmuş [AR]
m.- i şâhreh-i hażreti 035b/791

müntehâ bir şeyin varabileceği son nokta, son, nihâyet [AR]
m.+ dır 019a/362

mürâ‘at erişilmek istenen, olması, gerçekleşmesi arzu edilen şey, istek, dilek, amaç [AR]
m.- edeb 002b/24

mürekkeb birden fazla şeyin bir araya gelmesinden meydana gelmiş, birleşik
[AR]

m. 004b/80

Mürselin peygamberler [AR]

Yaḥyā-yı M. 027b/561

mürşid rehber, kılavuz, önder [AR]

m. 031b/670

mürtekb kötülük yapan, günah işleyen (kimse) [AR]

m.- i ḥar 031a/666

m.+ iḡ 032b/703

mürüvvet insanca davranma, insanlık, yiğitlik [AR]

m. 004a/70, 006b/128, 019a/366

müsellem verilmiş, teslim edilmiş, tevdî olunmuş [AR]

maḥşûş-ı m.+ mi 032a/688

müselmān müslüman sözünün eski metinlerde geçen şekli [AR]

m. 031b/679

müsel zincir gibi birbirine bağlı olan, birbiri ardınca sıralanan, zincirleme [AR]

m. 005a/94

müsta‘ceb şaşılacak, hayret edilecek (şey) [AR]

heykel-i m.- i ‘ālem 030a/623

müstākbel bir süre sonra, daha ileri bir târihte olması, gerçekleşmesi beklenen, ilerideki [AR]

m. 004b/87

müşahḥaş elle tutulur, gözle görülür durumda olan, somut [AR]

ilah-ı m. 026b/535

müşk misk [FAR]

m. 035b/797

m.- i zülf 010b/155

müşgīn misk kokulu [FAR]

m. 005a/94

nafe-i m. 005a/94

müşkül zor, güç, çetin [AR]
dil-i m.+ lere 018a/338

müşkülât müşküller, zor işler veya meseleler, zorluklar, güçlükler, engeller [AR]
m.+ ı 020b/400

mütehâlif birbirine uymayan, uyuşmaz, farklı [AR]
m.+ dir 026b/536

mütesâvî birbirine eşit olan, eşit, müsâvî [AR]
m. 035b/797

müteşeyyih Şii mezhebine giren veya Şiilik iddiâsında bulunan (kimse) [AR]
m.+ leri 035b/800

mütûn yazılı şeyler, metinler [AR]
m. 020b/409

müverrik tarih yazan, tarihçi [AR]
m.+ iñ 024b/488

müzdâd artmış, çoğalmış, çok, ziyâde [AR]
m. eylesün 012b/203

müznibân günah, suç işleyenler [AR]
m.+a 019a/364

N

nâb hâlis, katıksız, sâfi [FAR]
mey-i n.+ iñ 033b/738

nâdân câhil, bilmez, bilgisiz (kimse) [FAR]
n.+ı dipnot42
n.+ la 032b/701
n.+ lar 032b/701, 036a/808
n.- ı firâz 027b/557

nâdim pişman olan, nedâmet getiren (kimse) [AR]
n. olursıñ 011b/185

nâdir az bulunur, az görülür, seyrek, ender [AR]
n. bulunur 003b/62

nāfe misk âhûsu denen bir ceylân türünün göbeğindeki, içi misk denilen güzel koku ile dolu kese [FAR]

n. 005a/94

n.- i müşğîn 005a/94

şeh-i n. 005a/94

nāfi faydalı, faydası olan, menfaatli [AR]

kat‘a-ı n. 038a/847

nāfile boş, faydasız, işe yaramaz [AR]

n. 006b/125, 006b/127, 006b/129, 006b/131, 014b/259

nāgiryān ağlamayan [AR]

n. 002a/1

nağme kulağa hoş gelen âhenkli ses, ezgi [AR]

n.- i neyden 035b/792

n.+ ŋi 033b/730

nağmedār şarkı, ezgi tutan [AR+FAR]

n.- ı vu‘āzla 038a/839

naḥs uğursuzluk [AR]

bād-ı n.+ dan 015b/274

naḥt oyma, yontma, taş ve ağaç yonma [AR]

n. 020a/382

naḥv söz dizimi, cümle bilgisi, sentaks [AR]

n. 020b/409

nā’il istediği şeye erişen, arzu ettiğini ele geçiren, murâdına eren [AR]

n.- i iḥsân-ı İllâhî 034b/772

n. it 020b/414

na‘îm nîmete eren kimse [AR]

n.- i şafâdan 027b/558

nā’imûn uyuyanlar, uykuda bulunanlar [AR]

ferâş-ı n. 020b/404

naḥd peşin, peşin olarak, nakden [AR]

n.- i ḥayât 015b/273

nâkes insâniyetsiz, aşağılık, bayağı, alçak (kimse) [FAR]

n. 003a/45

nāḳış tam olmayan, eksik, noksan [AR]

n. olanlar 030b/647

nākīl bir yerden başka bir yere götürme, taşıma, aktarma, geçirme [AR]
n.- i şānī 036a/812

naķş duvar, tavan vb. yerlere süslemek maksadıyla yapılan şekil veya resim [AR]
n. 025a/489
n.+ lar 003a/46
n.- ı temāşīli 029b/616
n.- ı temāsīl-i kā'ināt 025a/492
heves-i n. 034a/750

nālān inleyen [FAR]
n.+ ım 018b/353

nāle inleme, inilti [FAR]
n. 036a/825
n. ider 036a/815

na'lī eşek gibi binek ve yük hayvanlarının tırnaklarının aşınmasını önlemek için ayaklarına çakılan demir parçası [AR]
n. 027b/562

nām isim, ad, ün, şöhret [FAR]
n.+ ım 018b/344
n.+ ımız 018b/344
n.+ ın 002a/3

nāmāhrem evlenmelerinde yasa bakımından sakınca olmayan (kadın ve erkek) [FAR+AR]
n.+ e 018a/337

namāz İslām dīnince belli kurallara göre günde beş vakit yapılması müslümanlar üzerine farz kılınmış olan ve İslām'ın beş şartından birini teşkil eden ibâdet [FAR]
n.+ ı kııl 024b/486
n.+ ıı 016b/303
n.+ ıı kııl 004b/90

nāmerd sözünün eri olmayan, insanlıktan mahrum, güvenilmeyen, korkak, alçak (kimse) [FAR]
n. 032a/692

nāmūs insanın ahlâk kurallarına uymasını sağlayan, onu şerefli kılan mânevî duygu; güzel haslet [AR]

n. 031a/667, 032b/706

n.- ı hamiyyet 032b/704

nāmüntehā sonu olmayan [AR]

zerre-i n.- yı 026a/510

nāne ballıbabagillerden, yaprakları sapsız, çiçekleri beyaz veya menekşe renginde, güzel kokulu, yaprakları baharat olarak kullanılan, çok yıllık ve otsu bir kültür bitkisi (Mentha piperita) [AR]

n.+ dir 025a/495

nāpuhte pişmemiş [FAR]

n.+ leriñ 029b/609

nār ateş, od [AR]

n. 020a/387, 037b/831

n.+ dır 016a/289

n.+ ı 029a/600

n.+ ına 013b/232, 016b/307, 021a/423, 024b/485

hemreng-i n. 029a/600

lebbülehib-i n. 026a/511

nās insanlar, halk [AR]

n. 020b/404

nāsāz uymaz, uygunsuz [FAR]

meşreb-i n.+ ı 032a/694

naşıl bir işin ne biçimde, hangi yolla olduğunu belirtmek için kullanılan bir söz [Tr-AR]

n. 021b/426

naşīb birinin payına düşen şey [AR]

n. eylese 022a/442

n. olmaz 004b/81

nāşih hükmünü ortadan kaldıran, iptal eden [AR]

n.- i muşib olur 027a/545

na‘ş uykusu gelme, uyku bastırma [AR]

n.- ı tūvānger 027a/539

nāşād üzüntülü, gamlı, kederli, mahzun, mükedder [FAR]

n. 032a/693

nāšekīb sabırsız, tahammülsüz [FAR]

n. 027a/539

nāşir kitap, dergi vb. neşriyat yapan kimse, yayımcı, editör [AR]

n.- i 020b/404

nāyāb bulunmaz, yok [FAR]

n.- ı emşāl oldığın 020b/411

nāz kendini beğendirmek amacıyla takınılan edâlı tavır, cilve [FAR]

n. 011a/173, 029a/604, 034a/747

n.+ e 010a/149

n.+ ı 021b/428

n.+ ına 033a/723

n.+ ıñdur 011b/179

n.+ um 005b/104

n. iderek 021a/421

n. idersin 010a/150

bālin-i n. 027a/540

nazar bk. nażar [AR]

n. eyledigim 023a/475

nażar bk. nażar [AR]

n. 003a/Ek

n.+ da 033a/720

n.- ı ‘ āşıkā 003b/57

n.- ı ehl-i tefāhürde 035b/788

n.- ı i‘ tibāra 029a/594

n.- ı ḥaqqda 031b/679

n. it 036a/816

n. kıl 031a/653

n. kılma 023a/468

nażar bakma, göz atma [AR]

n. etme 007a/140

n. etse 004b/85

n. eyleseñ 003b/60

n. kılma 003a/34

n.- ı pākile 004b/85

nażarān göre, bakılırsa [AR]

n. 035b/790

naẓargāh nazar edilen, bakılan yer [AR]
n.- ı ilahî 002b/20

nāzım vezinli, kafiyeli söz dizisi [AR]
n. 006b/129

nāzik hareketleri karşısındakinde hoşnutluk uyandıracak şekilde ince, zarif, ölçülü, yumuşak ve terbiyeli olan (kimse) ve bu tarzda yapılan (hareket) [FAR]
n. 016b/300, 021a/420
n.+ dir 011b/179, 012a/195

naẓīr benzer, eş [AR]
n. +i 002b/30

nāzlı kendini beğendirmek amacıyla işveli bir tavır takınan, edâlı, cilveli [FAR+Tr]
n. 024b/488

naẓm vezinli, kafiyeli söz dizisi [AR]
n.+ ıñ 040b/883
n.- ı belîğı 023a/474

ne hangi, nasıl, ne şekilde, ne olur, ne var, ya, ne kadar, ne çok, kim [Tr]
n. 002a/7, 002a/8, 002a/9, 002a/10, 002b/15, 003a/36, 003a/Ek, 003b/51, 004a/65, 004a/73, 004b/81, 005a/93, 005a/94, 005a/95, 005a/96, 005a/97, 005a/98, 005a/99, 005b/104, 005b/108, 006a/122, 006b/129, 007a/139, 010b/158, 012b/206, 012b/208, 012b/210, 013b/223, 014a/247, 014b/250, 014b/254, 016a/295, 023b/476, 025a/498, 026b/536, 029a/595, 029b/618, 030a/625, 030a/627, 030a/628, 030a/635, 030b/638, 031a/652, 031a/653, 031a/661, 031a/663, 031a/666, 031b/671, 032a/687, 032a/689, 033a/715, 033b/739, 034a/757, 036a/808, 038a/841, 040b/879, 040b/883, dipnot47
n.+ den 041a/888
n.+ dir 002b/18, 005b/105, 010b/154, 012a/198, 014b/252, 021b/427, 025a/495, 027a/549
n.+ ler 017b/318, 036b/824
n.+ si 034b/760
n.+ ye 038b/844
n. yapayım 017b/324

necābet iyi ve temiz bir soya mensup olma, soyluluk, soy temizliği, asâlet [AR]
n. virir 032b/698

necāt kurtulma, kurtuluş, hâlâs [AR]
n.+ a 035a/787

nece nasıl [Tr]

n. 004b/86

necm yıldız [AR]
n. 039a/857

neden bir olayı ve durumu gerektiren, doğuran başka olay veya durum, sebep
[Tr]
n.+ dūr 002a/5, 004b/77

nedenlū ne kadar [Tr]
n. 004a/65

nef fayda, çıkar [AR]
n. 003a/Ek

nefer er, kişi [AR]
n. 040b/882

nefes soluk [AR]

taẓyī'-i n. 033b/730

nefh yayılma, esme [AR]
n. kılan 028a/572

nefhā can veren, ihyâ eden üfleme, diriltici nefes [AR]
n.+n.- ı 'irfānı 040b/876

nefiy sürme, sürgüne gönderme [AR]
ḥarf-i n. 004b/89

nefs bir kimsenin kendi öz varlığı, öz benliği, kişiliği [AR]
n. 026a/514, 026a/515, 026b/535, 034b/763
n.+ i 028a/569
n.+ inde 031b/669
n.+ ini 033b/731
n.+ iḡ 033b/731
n.+ iḡi 034a/748
zen-i n.+ e 035b/796

nehār gündüz, gün [AR]
n. 029a/599
n.+ imda 031a/653

neheng timsah [FAR]
loḡma-i n. 026b/525

nehr akarsu, büyük ırmak [AR]
n. 026a/511

ne ki her ne [Tr]
n. 003b/62

neme ne [Tr]
n. 006b/128

nemrūd Hz. İbrâhim'i ateşe attıran ve Bâbil'in kurucusu olduğu söylenen hükümdarın adı olup dilimizde "aksi, ters, asık suratlı, merhametsiz kimse" anlamında kullanılır [AR]
n.- ı mübâhî 030a/634

nerre hangi yer [Tr]
n.+ de 034b/761
n.+ e 020a/378
n.+ lerde 006a/120
n.+ si 030a/628

nergis nergisgillerden, bazı türlerinde beyaz, bazılarında sarı renkte olan çiçekleri ayrı veya bir kök sap üzerinde şemsiye durumunda, açılmadan önce bir yenle örtülü bulunan, 20-80 santimetre yüksekliğinde, soğanlı bir süs bitkisi (Narcissus) [FAR]
n. 027a/542
tabîb-i n.- i mestîq 016a/288

nerîmân yiğitliği, cesâreti ve pehlivanlığı ile meşhur Şehnâme kahramanının adı olup dilimizde "yiğit, cesur, pehlivan" anlamında ve kadın ismi olarak kullanılır [FAR]
N. 034b/761

nesl aynı yıllarda yaşamış olan, yaklaşık aynı yaşta bulunan kişilerin bütünü, kuşak [AR]
hubbe-i n.+ iñ 019b/372

nesne belli bir ağırlığı ve hacmi, rengi olan her türlü cansız varlık, şey, obje [Tr]
n. 004b/88, 030a/631
n.+ yi 034b/759

neşât sevinç, neşe, sürur [AR]
n. 038a/838

neş'e gönülde duyulan ve dışa vuran ferahlık hâli, üzüntüsü olmamaktan ileri gelen ve kendini çeşitli şekillerde belli eden iç ferahlığı, sevinç, sürur [AR]
n.+ sini 033b/739

neşr yayma, dağıtma, saçma [AR]
n. ider 020b/410
n. olsa 006a/116
n.- i ‘ulūma 020b/403

neşter cerrahların kesmek ve yarmak için kullandıkları keskin ve sivri uçlu ufak bıçak, bisturi [FAR]
n.- i hicrān 020a/381

neşve neşe, sevinç, hafif sarhoşluk, hafif sarhoşluğun verdiği keyif [AR]
n.- i ḥayāt 026a/517

nev^ç bk. nev [FAR]
n.+i dipnot46
n.- i 028a/568
n.- i ādeme 028a/568

nevāhī men edilen, yasaklanan şeyler [AR]
n. 030b/638

nevāz okşayan, okşayıcı [FAR]
n. 027a/543

nevāzīş okşama, gönül alma, iltifat etme [FAR]
n. 006b/126

nevbet nöbet [AR]
n. 040a/873
n.- i tevḥīd-i zāt-ı ḥaḳḳ 026b/532

nevziyā yeni ay [AR]
n.+ dır 002b/22

ney Klasik Türk müziğinde ve özellikle tekke müziğinde yer alan, kaval biçiminde, yanık sesli, kamıştan yapılmış, üflemeli bir çalgı [FAR]
nağme-i n.+ den 035b/792

neyle - ‘ne yapabilirim, elden ne gelir?’ anlamında kullanılan bir söz [Tr]
n.- mişdir 013b/224
n.- r 010a/153, 023a/469

nez^ç can çekişme, ihtizar [AR]
n.-i ḥayāt dipnot44

nezāket terbiye, edep, kibarlık, zarāfet [FAR]

n.+ le 032b/697

ni'm yarım, buçuk [FAR]
ay-dan n.- i gufrânı 038a/840

ni'am nimetler [AR]
n.+ı 034b/758
n.+ ıñ 034a/743
dilsîr-i bisât-ı n.+ ıñ 030a/633

nice nasıl, kaç , ne kadar [Tr]
n. 003a/Ek, 010b/156, 016b/300, 025b/501, 026b/531, 026b/534,
030a/637, 032b/697, 034a/755, 034b/769
n.+ dir 039b/867

niçe bk. nice [Tr]
n. 013b/232, 014a/240, 031a/658, 033a/724, 034a/749, 034a/755,
034b/766, 038b/848

niçün hangi amaçla, hangi sebeple, neden, niye [Tr]
n. 027a/550

nidâ seslenme, çağırma, bağırma [AR]
n. kıllur dipnot39

nide - ne yapayım [Tr]
n.- yim 024b/482, 024b/483, 024b/484, 024b/485, 024b/486, 024b/487,
024b/488

nigâh bakış, bakma, nazar [FAR]
'a'f-ı n. itse 027a/551
meh-i n. eyler 038b/847

nihân gizli, saklı, gizlenmiş, saklanmış [FAR]
n. 025b/502
n.+ ım 010b/161
vâkıf-ı esrâr-ı n.+ dır 029b/611

nihâyet son, sonunda, en sonunda [AR]
n.+ ce 036b/824
n.+ e 025a/493

ni' met lutuf eseri olan iyilik, ihsan, bağış [AR]
n. 039a/852
n.+ i 004b/86, 039a/853

nîreng hîle, düzen, desîse, nîrenc [FAR]
dildâde-i alâyiş-i n.- i hevâyız 033a/717

nisbet iki şeyin veya parça ile bütünün nitelik veya nicelik bakımından birbirine göre olan durumu, oran [AR]
n. 003a/36
n.+ le 026a/512
n.- i źalâl 029a/596
n. eyleyüp 026b/535
n. olunsa 025b/500

nisyân unutmama [AR]
n. iderek 033a/714

nişân işâret, belirti, iz, alâmet [FAR]
n.+ ı 021b/430
n.+ ım 017b/316
n. virir 025b/505

nişâne işâret, alâmet, belirti [FAR]
n.+ dir 025a/489, 025a/496

nişîmen mekân, yuva, mesken [FAR]
n.- i ĥâk-i mezâr ider 029a/605

nişînân oturanlar [FAR]
meyĥâne-i n.+ ı 035b/798

n'işle - ne işlemek [Tr]
n.- meli 021a/418

niyâz bir dileğin yerine getirilmesi için yalvarma, yakarma, ricâ [FAR]
n.+ a 010a/148
n.+ ı 020b/415
n.+ ım 006b/128
n.+ um 007a/140
n. eyledim 013a/213
n. eyleyüp 006b/133
n. it 035a/778

niyet bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama, yapmayı aklına koyma, yapmaya karar verme [AR]
n.+ ine 015a/268

nizâm kâinatta ve her türlü kuruluştta, o şeyin varlığının gerektirdiği şekilde mevcut olan ve devâmını sağlayan yasa ve kural, düzen, usûl [AR]

muḳtezā-yı n.- 1 cihānmıdır 027b/555

nizāmāt nizamlar, düzenler [AR]

n. 031a/659, 032b/710

nizār zayıf, arık [FAR]

n. 026b/526

noḳşan bk. noḳşān [AR]

n.+ ıñı 033b/733

noḳşān eksiklik, kusur [AR]

n. 013a/219, 036b/820

n.+ ı 036b/821

n.+ ımı 003a/Ek

noḳşānpezīr eksiği kabul edilen [AR+FAR]

n. olur 027a/547

noḳta biçimi kalemin kâğıda bir defa dokunması ile meydana gelen ben gibi ufak şekil, benek [AR]

n.+ dır 026a/516

nol - ne ol- [Tr]

n.- a 015b/281

n.- ur 003b/49

nola ne ol- [Tr]

n. 015b/274

nukre külçe hâlinde gümüş [AR]

n. 034b/771

nūr gözle görülen aydınlık, maddî şeyleri görmeye yarayan ışık, ziyâ [AR]

n. 029a/600

n.+ dan 038b/850, dipnot39

n.+ ı 029a/600, 039a/858

n.+ ına 016b/307

n.- ı başa 017b/315

n.- ı ı aşığına 010a/145

n.- ı feyzine 039a/858

n.- ı münevver 011b/181

n.- ı ziyâdır 002b/23

n.- ı zulmet 026b/530

hadd-i n. +ı 039a/858

nurān ışık, temiz, mübarek, nurlu [AR]
eşvāk-1 n.+ 1 038b/846

nuşh nasihat, öğüt [AR]
n. 032b/700

nūş içme, içiş [FAR]
n.- 1 şarāb 038a/843
n. idüp 014a/243
n. itdim 010b/163
şarābı n. 005b/107

Nūşirevān İran'da 531'den 579 yılına kadar hükümdarlık etmiş ve doğruluğuyla şöhret bulmuş olan Sasani şahı [FAR]
n. 031b/677

nūfūs belli bir bölge, şehir veya memlekette yaşayanların tamamı [AR]
n. 026a/518

nūḳūd paralar, nakitler [AR]
n. 028b/580

nūmā gösteren, bildiren anlamı katar [FAR]
n. 038a/836

nūmāyiş gösteri [FAR]
n. 006b/126

nūşha bir yazıdan çıkarılan sûret, yazılı bir şeyin benzeri, eşi, tıpkısı [AR]
n.- i du'ā 028b/585

O

o teklik üçüncü kişiyi gösteren bir söz [Tr]
o. 002b/20, 002b/23, 010b/154, 010b/155, 010b/158, 010b/159,
012b/210, 013a/215, 013a/220, 013b/222, 013b/223, 014b/252, 014b/253,
014b/254, 014b/261, 019b/377, 020a/380, 020a/383, 021a/421, 022a/452,
023a/477, 024b/ 484, 026a/515, 029b/613, 029b/620, 030b/651, 032b/697,
033a/724, 035a/779, 036a/806, 037b/829, 038b/850, 039b/865, 040a/874,
040b/879, 041a/884
o.+ dur 023a/473, 029a/606, 039b/864

- od** ateş [Tr]
o.+ ı 003a/47' aşk, 037b/830, dipnot38
o.+ lara 016a/289
- ok** yayla atılan, ucunda sivri bir demir bulunan ince ve kısa tahta çubuk [Tr]
o. 006a/120, 006a/122, 007a/137
o.+ dur 011a/176, 012a/191
o.+ ını 019b/375
- oku** - bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlmek veya seslendirmek [Tr]
o. 033b/736
o.- dum 041a/886
o.- mağa 003a/46
o.- mazlar 022b/463
o.- r 013a/217, 028b/585, 038a/839
o.- rum 002a/8
- okudul** – okutulmak, okutma işine konu olmak [Tr]
o.- sa 035b/799
- okun** - okuma işine konu olmak [Tr]
o.- ur 030a/627
- ol** - bulunmak, kalmak, ikamet etmek, eğlenmek; yaratılmak, vücut bulmak, meydana gelmek [Tr]
o.- a 003b/56, 010b/160, 012a/194, 030b/638, 031a/656, 031a/657, 031a/667, 034a/757, 035b/794, 035b/796, 036a/807, 038b/844
o.- alı 016a/288, 029b/610
o.- alıdır 027b/556
o.- an 006a/116, 016b/307, 017b/324, 020b/399, 023a/479, 032b/699, 034b/758
o.- ana 031a/664
o.- anı 005b/102, 016b/307, 020a/386, 035b/796
o.- anın 031b/668, 033a/711' aciz
o.- ayım 032a/692, 034b/772
o.- dı 002b/23, 013b/228, 015a/270, 019a/362, 022b/464, 026b/529, 027b/558, 027b/562, 038a/836
o.- dığına 020b/400
o.- dığını 028b/588
o.- dın 023a/478
o.- du 012b/210, 026b/530, 033b/737
o.- dum 016a/293, 020b/391, 021a/418
o.- ma 031a/655, 033b/731
o.- mağa 016b/302
o.- mağla 034a/746

o.- masa 003a/38
o.- masın 017b/327
o.- masun 005b/102
o.- maḳ 002a/5, 003a/39, 003b/50, 036a/808, 036a/818
o.- mayan 030a/630
o.- mayasın 017b/328
o.- maz 007a/136, 021a/419, 018a/331, 040b/877
o.- mazsa 040a/868
o.- mış 028b/586
o.- mışız 024b/485
o.- muş 010a/146, 011b/181, 022b/460, 028a/578, 028a/579, 028b/581,
028b/583, 028b/584, 040a/871
o.- sa 003a/36, 004b/88, 015a/268, 021b/433, 029b/622, 030a/623,
031a/657
o.- sam 004b/77
o.- saḡ 016b/302
o.- sun 002b/16, 005b/102, 006a/114, 017b/324, 017b/325, 040b/879
o.- up 003b/53, 020b/402, 028b/589, 038a/838
o.- updur 038a/837
o.- ur 003b/58, 004b/84, 010a/149, 011b/188, 011b/190, 018a/334,
022a/441, 026a/521, 026b/524, 027b/554, 028b/592, 028b/593, 029a/595,
029b/609, 030a/627, 031a/655, 031b/673, 032a/693, 033b/732, 034b/771,
035a/776, 036a/814, 036b/821, 040b/878
o.- urmı 007a/138, 034a/756
o.- urmı 027b/553
o.- ursa 002b/14, 002b/16, 004a/64
o.- uruz 013a/218
abdāl o.- anlar 014a/234
‘abdāl o.- urum 002a/7
‘acz o.- up 029a/606
āḡāh o.- uḡ 002a/1
āḡir o.- ur 031b/680
‘āḡil o.- aydı 013a/212
āmāde o.- alım 015b/284
‘ārif o. 015a/265
‘ārif o.- an 003a/45
āsūde o.- am 030b/642
‘āşık o.- anlar 014a/242
‘āşık o.- ayımda 006b/129
‘āşık o.- up 018b/343
‘aşḳ o.- sun 029b/613
‘ayb o.- ur 028b/592
ayık o.- anlar 014a/243
bāḡ o.- maz 003b/48
bībaḥt o.- anın 030b/646
binā o.-muş 004b/77
buz o.- ur 003a/41

bürideser o.- dı 028a/565
cāhil o.- aydı 013a/217
cāhil o.- ur 027b/555
cefā o.- mağın 034a/745
cem^ç o.- sa 020b/413
cem^ç o.- up 016b/304
cem^ç o.- sa 004a/65
cūyā-yı rızā o. 034b/759
çāk o.-dı 005b/106
çāk o.- ur 026b/526
çāresi o.- ur 031b/680
dua o.-sun 003a/Ek
düşmān o.- ursa 002b/15
ehl-i şu^çūr o. 036b/822
esīr o.- dı 033a/723
faḥr o.- ur 028b/591
fesād o.- dığımı 010b/155
füzūn o.- ur 027a/550
gidici o.- ma 011b/187
giriftār o.- ur 031b/675
ḥaberdār o.- ur 035a/779
hahiş o.- dılar 039a/859
ḥaḳıḳat o.- maz 021b/437
ḥarāb o.- sun 014b/249
ḥarāb o.-ur 003a/Ek
ḥāşıl o.- sun 046b/898
ḥaşm o.- ur 026b/537
ḥāṭırşiken o.- ma ḥazer 035a/773
ḥatm o.-muş 004b/83
ḥayr o.- ur 031b/668, 035b/795
ḥayrānı o.- dum 039b/866
Ḥayrū'lḥilāf o.- muş 039a/856
ḥesābān-ı güzeşte o.- sa 040a/870
hezār o.- dı 026b/534
ḥoş o.- am 002a/10
ḥoş o.- mayam 002a/10
ḥür o.- maḳ 031a/655
irağ o. 033b/726
ilah o.- dı 026b/531
imtiḥān o.- dı 015a/263
^çirfān o. maz 003a/Ek
iş o.- muş 022b/461
i^çtibār o.-maz 003a/Ek
iz o.- ur 003a/41
ḳadr o.- an 020b/404
ḳā'ıl o.- aydı 013a/215
ḳā'ide o.- dı 032b/708

kāmil o.- aydı 013a/213
katre o.- muş 010a/152
kaẓā o.- dı 027b/563
lām o.- dı 003b/49
la'net o.- a 031a/667
loḡma o.- ur 026a/520, 026b/524
maḡlūb o.- ur 030a/634
maḡrūr o.- up 005b/110
maḡrem o. 029a/594
maḡarr o.- dı 027b/559
maḡbul-i bezm-i şoḡbet o.- ur 027a/545
māli o.- ur 040a/875
maşdar o.- ur 025b/505
maşūn o.- muş 027a/549
mecbūr o.- madıḡım 022b/457
medār o.- ur 026b/527
medḡ ider o.- sam 040a/871
mevzū' o.- an 040a/872
meyān o.- ur 011b/188
mizān o.-maz 003a/Ek
muvaḡḡit o.- sam 038a/843
mūftū o.- up 020b/412
mūlākāt o.- am 018b/350
naşīb o.- maz 004b/81
nādim o.- ursıḡ 011b/185
nāḡış o.- anlar 030b/647
nāyāb-ı emşāl o.- dıḡım 020b/411
neşr o.- sa 006a/116
nisbet o.- unsa 025b/500
noḡşānpezīr o.- ur 027a/547
perişān o.- acaḡsıḡ 032a/691
rāyegān o.- muş 020b/406
ref' o.-dı 005b/106
rencide o.- ur 030b/647
reşide o.- ur 029b/620
şabāḡ o.-dı 011a/168
şābit o.- anlar 033b/732
şāḡ o. 033b/726
şalb o.- unur 028b/591
şarrāf o. 003b/54
sebeb o.- ur 026b/527
sīrāb o.- urum 033b/741
şubh o.- unca 014a/235
sūkūt o.- sun 004a/74
şād o.- acaḡdır 032a/693
şāhid o.- a 031a/665
şikest o.- muş 022a/449

taḫdīm o.- unmuş 013b/228
taḫḫīḳ o.- unsa 025a/492
taḫşīş o.- unmuş 039a/854
ṭalīb o.- sa 022b/464
tamām o.- dı 032b/706
tebrīk o.- sa 038b/849
tefrīk o.- una 031b/678
temel o.- lmaz ise 024b/487
tezkīr o.- unur 031b/677
vaḫt o.- a 017b/316
vīrān o.- an 021b/438
vīrān o.- ur 031b/675
yaḫıcı o.- ma 011b/187
yaşşāğ o.- maz 003b/48
yāvār o.- sa 003b/55
yekṣān o.- ur 034b/764
yoğ o.- muş 029b/618
zāʾil o.- a 020b/415
zamān o.- dı 023a/477
zemm o.-dı 032b/707

ol o [Tr]
o. 003a/38, 003a/Ek, 003a/39, 003b/51, 003b/58, 006a/122, 010a/142,
010a/143, 013a/212, 013b/229, 014b/254, 016b/302, 016b/307, 017a/308,
018a/337, 018b/352, 019a/360, 019a/362, 020a/378, 020a/381, 020b/399,
020b/404, 021a/416, 021a/422, 021a/424, 026a/514, 026b/536, 028a/566,
029b/608, 029b/609, 029b/616, 030b/643, 031a/654, 031a/665, 031a/667,
033b/731, 034a/742, 034a/747, 034a/752, 034b/759, 034b/771, 035a/774,
035b/796, 036a/804, 036a/807, 036a/808, 039a/852, 040a/868, dipnot38,
dipnot39

o.+ dır 039a/853

oldem o zaman, o vakit [Tr+FAR]
o. 003a/Ek

olun - olma işine konu olmak [Tr]
o. -a 029b/622
cemʿ o.-up 016b/303
çāk o.- ur 031b/681
ḫaşr o.- muş 039b/862
idrāk o.- maz 034b/769
iʿlān o.- ur 032b/710
inşā o.- ur 031b/679
isnād-ı taʿaşşub o.- ur 033a/712
müncer o.-ur 025a/493
nāşih-i muşib o.-ur 027a/545

taḫsīm o.- ur 035a/777
yamān o.-ur 011b/183, 011b/184, 011b/186, 012a/192

on dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]
o. 020b/394
üçyüz o.+ a 021a/424

ora o yer [Tr]
o.+ dır 011a/174

orta bir şeyin kenarlarından merkeze doğru yaklaşık olarak aynı uzaklıkta olan yer [Tr]
o.+ da 033a/715

‘**Osḡmān** Osmanlı Devleti
devlet-i ‘O.+ ı 012b/201

otağ büyük ve süslü çadır, çerģe [Tr]
o.+ larıı 037b/829

oḡağ büyük ve süslü çadır, çerģe [Tr]
o.+ ı 022a/448

otuz yirmi dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]
o. 020b/394

oyna - vakit geçirme, eğlenme, oyalanma vb. amaçlarla bir şeyle uğraşmak [Tr]
o.- r 006a/121

oynaş - karşılıklı sevişmek, sevgi gösterisinde bulunmak, cilveleşmek, âşıktaşlık etmek, korte etmek [Tr]
o.- alım 021a/422

oynat - kımıldamasına yol açmak [Tr]
o.- dı 015b/283

oyuncağ oyun aracı [Tr]
o. 015b/283

Ö

öfkelen - öfkeli duruma düşmek, kızmak, hiddetlenmek [Tr]
ö.- miş 037b/832

öğren - bilgi edinmek [Tr]
ö.- sin 004b/82

öğret - bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak [Tr]
ö.- en 028a/571

öğül - övülmek [Tr]
ö.- mesin 006a/114

öğün - bir niteliği sebebiyle kendini yücelmiş sayarak bundan abartmalı bir biçimde söz etmek, iftihar etmek [Tr]
ö.- düğ 041a/888

öl - yaşamaz olmak, hayatı sona ermek, can vermek [Tr]
ö.- di 014a/238
ö.- dücegimi 022a/446
ö.- düğün 022b/463
ö.- mege 016b/301
ö.- meli 002b/29
ö.- mez 031b/680, 036a/807
ö.- semde 020a/379, 020a/382
ö.- ünçe 020b/390
ö.- üp 014a/240
ö.- ür 031b/676
ö.- ürsem 003a/42

ölç - en, boy, hacim, süre gibi nicelikleri kendi cinslerinden seçilmiş bir birimle karşılaştırıp kaç birim geldiklerini belirtmek [Tr]
ö.- meli 021a/422

öldür - bir canlının hayatına son vermek [Tr]
ö.- düğ 011a/166
ö.-megi 023a/479
ö.- ür 011a/175, 014b/253

ölüm bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihâl, memmat, mevt, vefat [Tr]
ö. 020b/396

‘ömr yaşama veya var olma süresi, bir şeyin yaşadığı müddet, hayat [AR]
‘ö. 012b/203
‘ö.+ i 038b/845
‘ö.+ imi 018b/354
‘ö.+ iğ 006a/112
‘ö.+ ini 028b/580
‘ö.+ ümde 006b/128, 010a/148

‘ö.+ ümüñ 002b/14
‘ö.+ ün 034a/751
‘ö.- i ‘andelib 027a/538
‘ö.- i haqq 017a/308
‘ö.- i sermâyesi 014b/256
hırmen-i ‘ö.+ imüz 014b/259
kadr-i ‘ö.+ inî 015b/272
müddet-i ‘.+ ünçe 031a/666

öñ bir şeyin esas tutulan yüzü, arka karşıtı [Tr]
ö.+ den 003b/54

öp - sevgi, saygı, bağlılık, teşekkür belirtmek amacıyla dudaklarını bir şeye veya birine değdirmek [Tr]
ö.- düm 005b/109
ö.- dürmedüñ 006b/133
ö.- meli 021a/419
ö.- sem 005b/104

öt - kuş veya böcekler, değişik tonda ses çıkarmak [Tr]
ö.- di 014a/237
ö.- mez 021b/438

öyle o yolda, o biçimde, o tarzda [Tr]
ö. 010b/158, 022b/463

öz kendi [Tr]
ö.+ in 003a/45

özle - bir kimseyi, bir yeri veya bir şeyi görmeyi, ona kavuşmayı istemek, göreceği gelmek [Tr]
ö.- r 033a/718

P

pābend engel, mâni [Tr]
p.- i teraqqi 033a/713

pādşāh padişah, büyük hükümdar [FAR]
p. 015a/268, 016b/302, 019b/373

pāk temiz [FAR]
b.-1 p.+ine dipnot43
cism-i p.+ inî 019a/362
nażar-ı p.+ ile 004b/85
vech-i p.+ ine 018b/352

pākīze temiz, pak [FAR]
dāmen-i p.- i 'işmet 031b/681

pālān eşeklere, bâzan da atlara vurulan, kaşsız, enli ve yumuşak bir semer çeşidi [FAR]
p. 032b/698

pāmāl ayaklar altına alınmış, çiğnenmiş, hakir duruma düşürülmüş, perîşan edilmiş [FAR]
p. idecektir 036a/803
p. ider 029b/621

pāre parça [FAR]
p. 024b/484
p.+ si 012a/196

paşā Osmanlı Devleti'nde mirlivâ (tuğgeneral)lara ve daha yüksek rütbedeki askerlerle yüksek rütbeli sivil memurlara verilen resmî unvan [Tr]
sinn-i tâhir p. 038b/851

pāy ayak [FAR]
p.- ı melehî 036a/809

pāyān son, nihayet [FAR]
p. 031b/680
ḥadd-i p.+ ı 040b/882

peder baba [FAR]
mihr-i p.+ den 035a/776
mirāş-ı p.+ den 022b/456

pejmürdelik eski püskü, pis, yıpranmış, yırtık, bakımsız hâl [FAR]
p. 037b/832

pek sert, katı, gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok [Tr]
p. 006a/119, 011a/174, 023a/481, 032a/694, 035a/776
p.+ dir 032b/696

pençe yırtıcı hayvanların ön ayaklarının, parmak uçlarında sivri ve aşağıya doğru kıvrık tırnaklar bulunan iç kısmı [FAR]
p.- i ğadrinde 026b/523
p.- i merge 029a/604

perde bir yerin dışarıdan görünmesini önlemek, ışığı engellemek veya iki yeri birbirinden ayırmak için gerilen kumaş, naylon vb. [FAR]
p.- i ḥafā 028a/577

perest tapan, tapınan anlamları katar [FAR]
p. 038a/842

perī tabiat üstü bir güce sâhip bulunduğuna inanılan cin tâifesinin çok alımlı ve çok güzel olanlarına verilen isim [FAR]
p. 013b/224

perīşan dağınık, düzensiz, karmakarışık [FAR]
p. 022b/455

perīşān bk. perīşan [FAR]
p. ider 031b/673
p. itdi 006b/132
p. olacağsııı 032a/691
ham-ı zülf-i p.+ ııı 016a/289

perrān uçan, uçucu [FAR]
bāşe-i p. 026b/523

pertev ışık, parlaklık [FAR]
p. 027a/541
p.+inden 002b/23
gül-i p. 016a/291

perüftāde kanat [FAR]
p.- i iehib 027a/541

pervāne geceleri ışık etrâfında dönerek uçan küçük kelebek [FAR]
p. 017b/329
p.+ niıı 014a/236
p.+ yi 003a/47, dipnot38
p.- i şikeste 027a/541

pervāz uçma, uçuş [FAR]
p. idersin 010a/150

peşimen pişman kelimesinin eski metinlerde kullanılan asıl şekli [FAR]
hırka-i p.+de 035b/789

peşşe sivrisinek [FAR]
p.+ ye 030a/634

Peyğamber Allah tarafından emirlerini kullarına bildirmekle görevlendirilmiş kimse, Tanrı elçisi, nebî, resul [FAR]
dürrenāb-ı P. 027b/562

peyker yüz, surat, çehre [FAR]
p. 013b/224

peymān ant, yemin [FAR]
p. itdün 041a/889^c ahd

peymāne içki kadehi, özellikle şarap kadehi [FAR]
p. 034b/759
p.+ si 010b/160

peyveste ulaşmış, erişmiş, vâsıl olmuş [FAR]
p.+ dir 025b/508

pezirā kabul eden, kabul edici [FAR]
kār-ı p.- yı hitām it 033b/733

pīr yaşlı, ihtiyar kimse, bir tarikatın kurucusu, bir konuda baş durumunda olan, önder denmeye lâyık, tecrübeli ve üstat kimse [FAR]
p.+ iz 035b/791
p.+ lere 034a/743
p.- i meye 029b/614
p.- i meyperverde-i ‘aşka 029b/613

pister yatak, döşek [FAR]
p.- i kemhāda 032a/695

piyāde yaya savaşan asker sınıfı [FAR]
p. 006a/113

piyāle içki kadehi, şarap kadehi [FAR]
p. 036a/817

piyālekeş kadeh çeken, içki içen [FAR]
rind-i p. 028b/586

polis şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk, zabıta [FR]
p.+ le 040a/868

post tüylü hayvan derisi [FAR]
p.+ u 026b/527

puhte pişmiş, olgun [FAR]
p.+ sini 033b/738

pūl posta parasına ve damga resmine karşılık mektuplara ve evrâka yapıştırılmak üzere devletçe bastırılan ve belli bir ücret ödenerek alınan arkası yapışkan küçük kâğıt parçası [FAR]

p. 002a/7

pūse buse, öpme, öpüş, öpücük [FAR]

p. 013a/215, 021a/423

pūr dolu [FAR]

p. 038a/838

p.+ dūr 025b/500

çeşm-i p. 030b/641

pūrfettān gönlü kendine çeken, kendine hayran eden, cilveli (kimse), cāzibeli [AR]

‘ayn-ı p. 005a/96

pūr dolu [FAR]

p. 018b/355

pürsi pürsiş, soruş [FAR]

p. 036a/825

pürzemzem Kâbe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su ile dolu [AR]

cām-ı p. 005a/97

pürzer altın dolu [AR]

p.+ mi 035b/793

püser erkek evlât, oğul [FAR]

p. 035a/776

p.+ i 021a/416

püşk bir ucu bulunduğu yere dikilmiş veya bağlanmış, diğer ucu saçak biçiminde serbest bırakılmış, iplik, ipek veya ince telden demet şeklindeki süs [ITL]

p.+ü 035b/797

R

Rabb bütün mahlûkûtı yetiştiren, kayıran, besleyen, terbiye eden Cenâbıhak, Allah, Tanrı [AR]

muhtâc-ı zülâl-i kerem-i R.- ı kâdiriz 035a/786

rabbānî rabla ilgili, Allah’a âit, ilâhî [AR]

luğf-ı r. 038a/838

mevhüb-ı r. 039b/862

rabbenā ey Allah, Allahım [AR]
r. 020b/405

rabṭ bağlama, bağlanma, ilişirme, ilişirilmeye [AR]
r.+ ıñ 039b/867
r. it 034a/748

rağbet istek, arzu, ilgi [AR]
r.+ e 034b/760
r. eylemedi dipnot43
r. idermi 034b/758

rāğibūn rağbet edenler [AR]
d. 020b/412

rağm inadına, zıddına davranma [AR]
r.+ ina 029b/612

rāh yol [FAR]
r.+ ıñ 033b/734
r.- ı ʿaşka 018b/343
r.- ı ḥaḳka 020b/399
r.- ı rindānı 038a/843
gümgeşte-i r.+ ı 030a/637

rāḥat üzüntüsüz ve sıkıntısız olma durumu, huzur [AR]
r. 012b/203, 030b/648, 034a/746
r.+ in 028a/578

rāhgüzer geçiş yolu [FAR]
r.+ den 035a/780

rahm merhamet, acıma [AR]
r. eyle 010a/144, 013b/232, 014a/246, 014b/261
r. eylemedi 035b/802
zülāl-i r. 038a/840

rahman bk. raḥmān [AR]
r.+ ı 038a/836

rahmān kâfir-mümin ayırmadan yarattığı bütün varlıklara merhamet eden, nîmet veren anlamında esmâ-i hüsnâdan [AR]
ʿarż-ı r. 023a/468
emr-i r. 023a/466

secde-i r.+ 1 038b/845

rahmet Allah'ın yaratıklarına olan merhameti, acıma ve esirgemesi [AR]
müftekir-i r.- i Hallâk-ı Habîriz 035a/787
r. 019a/360
r.+ in 003a/36

rahne gedik, delik, yarık [FAR]
r.- i sühân 031b/676

rahşân parlak [FAR]
mâh-ı r.+ 1 039a/857

rakîb aynı şeyi elde etmek isteyenlerden, aynı amaca varmak için uğraşanlardan her biri [AR]
r.+ ün 011b/187

rakîk ince, nâzik [AR]
qalb-i r.+ i 031b/669

raqs genellikle mûsikî eşliğinde ayakta yapılan, çeşitli âhenkli hareketler dizisi, oyun, dans [AR]
r. 014b/248

râm itâat eden, boyun eğen [FAR]
r. it 033b/731
r. itmeye 033b/731

râmgeh dinlenme yeri [FAR]
r.- i Hüsrev 036b/823

ra' nâ güzel, hoş, latif, parlak, revnaklı [AR]
dil-i r.+ da 004b/84
gül-i r.+ne 012b/206
gül-i r.+ y1 006b/126

ravza çayır çimeni, ağacı, suyu bol yer, bahçe; cennet [AR]
r.- i Rûhiye 033b/735

râvegân karşılıksız, bedelsiz, bedâva [FAR]
r. olmuş 020b/406

râzi kabul eden, uygun bulup benimseyen, olana boyun eğip rızâ gösteren [AR]
r.+ larız 033a/725
r.- y1 kısmet 003b/53

re'âyâ bir hükümdarın yönetimi altında bulunan ve vergi veren halk [AR]

r.+ sına 031a/663

red kabul etmeme, geri çevirme, geri döndürme [AR]
r. 032b/708
r. etmezdi 013a/213

ref' yukarı kaldırma, yükseltme [AR]
r. oldı 005b/106

refik arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş [AR]
r. 003b/52

reftār gidiş, yürüyüş [FAR]
r.+ ını 018b/348

rehber yol gösteren, kılavuz, delil [FAR]
r.+ mi 035b/800

rehgüzer geçilen yol [FAR]
r.+ inde 031a/658

rehnümā yol gösteren kimse, kılavuz [FAR]
tercümān-ı r.+ dır 019a/359

rehnümün rehber, kılavuz [FAR]
r. 020b/399

re'is baş, başkan, âmir [AR]
r.- i hümāyunuñ 019a/361

rekābet aynı işi yapan, aynı amacı güden kimseler arasındaki yarışma,
çekişme [AR]
r.+ iñ 039a/857

rencide incitmek, kırmak [FAR]
r. olur 030b/647

renk cisimler tarafından aksettirilen ışığın gözde yaptığı etki sonucu meydana
gelen duyum [FAR]
r.+ i 005a/98
r.+ ine 032a/694
r.- i vefā 031a/653

resīdest erişmiş, yetişmiş, ulaşmış, olgunlaşmış [FAR]
r. 036a/825

resm bir nesne, bir canlı yâhut tabiatın kara kalemle, sulu veya yağlı boya ile kâğıt, bez vb. bir yüzey üzerine yapılan benzeri, tasvir, timsal [AR]
r.- i furkânı 038a/839

Resûlullah Hz. Muhammed [AR]

R. 018b/355, 018b/356, 019a/357, 019a/358, 019a/359, 019a/360, 019a/361
019a/362, 019a/363, 019a/364, 019a/365, 019a/366, 019b/368, 019b/369, 19a/367

reşid doğru yol tutan [AR]
r.+e olur 029b/620

revâ lâyük, uygun, yerinde, münâsip [FAR]
r.+ dır 038a/836

revân yürüyen, giden [FAR]
serv-i r.+ım 002b/14, 011a/173

re'vî kafiye olan kelimenin son harfi [AR]
r.+n 031a/661

reviş yürüyüş, gidiş [FAR]
r.- i ağreb-i 'âlem 029b/619

reviyyet iyice tartıp biçerek etraflıca düşünme [AR]
tevcih-i r. 033a/712

revnâk göz alıcı güzellik, parlaklık, tâzelik, letâfet [AR]
r.- i îmânı 040b/878

reyhân fesleğen [AR]
r.+ ı 040a/872

rezâlet çok çirkin ve utanılacak hâl, herkesin duygularını inciten durum veya olay, rezillik, kepâzelik [AR]
r. 031a/663

rif'at yücelik, yükseklik, özellikle mevki yüksekliği [AR]
r. 014b/261
r.+ ı 013b/232
r.- ı kemter 013b/224
r.- ı şeydâya 014a/247

rızâ hoşnut ve memnun olma durumu, hoşnutluk, memnunluk [AR]

r.+ sınıf 004a/68
r.+ sıyyla 004a/67
cüyâ-yı r. ol 034b/759
merkez-i me'mûn-ı r.+ da 030b/643
mu'taşım-ı bâb-ı r.+ yız 033a/725

rızk bk. rızk [AR]
r.+ ın 026a/514, 026a/515

rızk Allah tarafından herkese takdir edilen nîmet [AR]
ihzâr-ı r. 026a/512

rızvân cennetin kapıcısı olan büyük melek [AR]
r.- ı âramdanmı 012b/204

ri'ayet saygı, sayma, îtibar [AR]
terfih-i r. 032b/710

riba konaklama yeri, han, kervansaray, imârethâne [AR]
r.- ı dehr 025a/491

ricâ dilek, istek [AR]
r.+ dan 030b/643

rikâb köleler, câriyeler, kullar [AR]
r.+ ın 034a/745

rind görünüşe ve dünya işlerine kıymet vermeyen, kurallardan uzak, bütün varlığı kendi iç dünyasına göre değerlendiren, gönül gözüyle gören, hoş görülür, kalender, içkiye düşkün ve derbeder görünüşünün aksine ârif, hakîm, gönül ehli kimse [FAR]
r.+ e 010b/157
r.- i piyâlekeş 028b/586

rindân rint kimseler, rintler [FAR]
r. 031a/656
r.- ı Hudâ 029b/611
r.- ı Hudânın 029b/611
hemdem-i r.- ı Hudâ 034b/759
sîne-i r.+ da 035b/798
râh-ı r.+ ı 038a/843

rindâne rint olan kimseye yakışır şekilde [FAR]
kazâ-yı şîşe-i r. 023a/470

riş tüy, kuş tüyü [AR]
r. 035b/796

- rivāyet** bir haberi, söz veya olayı nakletme, anlatma [AR]
r. 033a/713
- riyā** olduğundan başka türlü görünme, özü sözü bir olmama, iki yüzlülük [AR]
üftāde-i r. 028b/586
r.+ yız 033a/721
- rīz** döken, akıtan, saç [FAR]
şeme-i ḥande-i r. 027a/541
- rīzān** dökülen, akan [FAR]
r. 031a/656
- ruḥ** yanak [FAR]
r.- ı cānān 023a/473
- rūḥ** insan ve hayvanda vücûdu canlı kılan, bilen, duyan ve idrak eden hayat gücü,
hayat cevheri, can [AR]
r.+ ıḡ 022b/463
- rūḥ** bk. ruḥ [FAR]
r.+ uḡ 005a/93, 018b/356
- ruḥfezā** yükselen ruh [FAR]
r.+ dır 036a/804
- ruk̄ye** büyü ve sihirle meşgul olanların, üfürükçülerin okudukları duâ [AR]
r.- i fūsūn 028b/585
- Rūm** Anadolu [AR]
şā' i-i R. 033b/737
- Rum** bk. Rūm [Tr]
R. 021b/426
- rūṣān** aydınlık, parlak [FAR]
r.+ ım 012a/199
- rūṣen** parlak, aydın, aydınlık [FAR]
r.+ ler 014b/252
- rūṣenā** aydın, ışıklı, münevver, rûṣen [FAR]
r.+ dur 019a/358
- rūṣennār** aydınlık ateşi [AR]

rūz-ı r.+ dır 016a/291

rūy yüz, çehre [FAR]
y. 002b/28

rūz gün, gündüz [FAR]
r. 018b/349, 019a/358, 026a/512, 026a/515
r.- ı ḥesābıñ 034a/744
r.- ı rūşennārdır 016a/291
r.- ı kıyamet 030b/640
maḥkeme-i r.- ı cezādan 030b/644

rübāhī tilki [FAR]
r.+ ler 010b/156

rücūʿ dönme, geri dönme [AR]
r. 003a/35

rūkn bir şeyin temel direği, en sağlam ve kuvvetli tarafı, istinatgâhı [AR]
r.+ üne 040a/873

rütbe derece, sıra, basamak [AR]
r. 002b/18, 026b/536
r.- i ʿaqlı 031a/660
r.- i telḥkām 016a/293

rütbeli rütbesi olan [Tr]
r. 035b/793

S, Ş, Ş

saʿādet mutlu olma, mutlu ve mesut yaşama, mutluluk, bahtiyarlık [AR]
s.+ de 027b/557

sāʿat gece ile gündüzden meydana gelen bir günün yirmi dörtte birine eşit olan
altmış dakikalık zaman birimi [AR]
s. 004b/87

şabā gün doğusundan esen hafif ve latif rüzgar [AR]
ş. 033b/734
bād-ı ş. 006b/124
bād-ı ş.+ yı 018a/338

şabāḥ bk. şabāh [AR]

ş. 029a/599
ş.+ dan 021b/434
ş. oldı 011a/168
bād-ı ş. 013a/214

şābit hareketsiz, kıyıdamayan, yerinde duran [AR]
ş. 031a/661
ş. olanlar 033b/732
ş.- i kadem 030b/643

şabr acı, yoksulluk, haksızlık vb. üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç [AR]
ş. 013b/223, 014a/244
ş.+ a 016a/295
ş. eylemem 016a/296
ş. it dipnot47

şadā ses [AR]
ş.+ sı 014b/249

şadākat içten bağlılık [AR]
ş. 031a/662
lafz-ı ş. 032b/706

şadef midye, istiridye vb. deniz hayvanlarının kabuğunda bulunan sedefçilikte kullanılan, pırıltılı, beyaz, sert bir madde [AR]
ş. 026b/526

şādık sadakatli, içten bağlılığı olan [AR]
ş. 031b/670
ş.+ ları 032b/708
ş.+ lara 035a/781

şadr göğüs, sine [AR]
ş.- ı cihān dünyanın en iyisi 031a/657
ş.+ mı 033b/740

şādsāl yüzyıl, asır [FAR]
ş. 029a/604

şadsāle bk. şādsāl [FAR]
ş. 029b/613

şafā saflık, berraklık, gönül şenliği [AR]
ş. 003a/33, 027a/543, 028b/586, 031a/652
ş.+ dır 011b/180
ş.+ sında 031a/655

ş.+ yı 013a/216
ş. bulduk dipnot11
ş. geldiğ 007a/140
cām-ı ş.+ dan 036a/805
na'īm-i ş.+ dan 027b/558

şāfa bk. şafā [AR]
ş.- yı sālūs 006a/117

şafāvār safa sahibi [AR]
ş. 005b/108

şafha evre [AR]
ş.+ da 030a/626
ş.- i dīvāne 023a/474

şāfi duru, temiz, katkısız, bir şeyle karışık olmayan [AR]
ş. 039b/864

şāğ sağlam, esen, yaşamakta olan [Tr]
ş. ol 033b/726
ş. oldukça 006a/111
ş.+ ına Vücutta kalbin bulunduğu tarafın karşısında olan, sol karşıtı
011b/190

şāğar kadeh, içki bardağı [FAR]
ş.+ mısığ 012b/206

sāğar içki kadehi [FAR]
s. 036a/805
s.+ ı 036a/816
s.+ lara 035a/777

şahbā şarap [AR]
cāme-i ş.+ sın 019b/370
leb-i ş. 012b/206

şahbā bk. şahbā [AR]
bāde-i ş. 005a/97

şāhib herhangi bir şey üstünde mülkiyeti olan, onu yasaya uygun bir biçimde
dilediği gibi kullanabilen kimse, iye, malik [AR]
ş.+ i 002a/5
ş.+ in dipnot11
ş.+inde dipnot8
ş.- i ihsāna 010a/143

ş.- i irād 034a/757

şāhīl karanın deniz, göl, ırmak boyunca uzanan bölümü, kıyı, yaka, yalı [AR]
ḥayāl-i s.- i ma' nāya 015b/276

şaḥrā bk. şaḥrā [AR]
s.+ ya 015a/271

şaḥrā çöl [AR]
ş.+ lara 006a/116, 014a/239
ş.+ mı 022b/461
ş.+ ya 004a/75

şaḥt sert, katı [FAR]
s.- ı cefāya 014b/261

şa'īb hedefe doğru ulaşan, yanlışsız [AR]
ş. 023a/481

sā'il soru soran kimse [AR]
s. dipnot42
s.+ lere 018a/331

şakın asla, 'korkulacak bir durum olmasın' anlamında kullanılan bir söz [Tr]
ş. 002b/18, 002b/20, 003b/50, 011b/189, 018a/339, 023a/474

şakın - korumak, esirgemek, gözetmek [Tr]
ş. 015a/270,
ş.- urum 018a/336

şakī saki meclisinde içki dağıtan, kadehlere içki koyan kimse [AR]
s. 004b/91, 005b/107, 029b/608, 029b/611, 029b/612, 029b/617,
033b/738, 036a/804, 036a/805

s.+ den 034b/762
s.+ ler 022a/449
s.+ si 029b/613

şakīyā ey saki, ey içki sunan [AR]
ş. 013a/216

şal - bağımlılığına, tutukluluğuna veya baskı altındaki durumuna son vererek serbest kılmak, bırakmak, koyuvermek [Tr]
ş.- ar "sarkıtmak" 010b/156
ş.- dı 015a/262 "koymak, katmak" ;019b/375 "yollamak, göndermek"

ş.- inma “ yürürken uyumlu hareketlerle hafifçe bir yandan bir yana eğilmek”
011a/173

ş.- ma 002a/13 “koymak, katmak”, 013b/233 “göndermek”, 018a/338
“göndermek”

ş.- sa 015b/281 “göndermek”

şalâhîn rahatlık, iyileşme, dine olan bağlılık

[AR]

ş. 002b/18

şalât namaz [AR]

ş.+ ı 003a/39

şalb asma, darağacına çekme [AR]

ş. olunur 028b/591

sâlik bir yola girmiş olan, bir yol tutup onu tâkip eden kimse [AR]

s.+ leri 035a/781

sâlim sağlam, sağlıklı, sıhhatli [AR]

s. 014b/260

salâtanat hükümdarlık, sultanlık [AR]

s.+ da 012b/201, 019b/371

s.+ ıı 031a/654

sâlûs iki yüzlü (kimse), mürâî, riyâkâr [FAR]

s.+ lar 020b/404

şâfa-yı s. 006a/117

samûr Sansargiller familyasından, Avrupa'nın kuzeyinden Kamçatka'ya kadar yaygın bir alanda yaşayan, yumuşak ve ince tüylü çok makbul postu için avlanan, kısa kuyruklu, küçük, memeli hayvan. Martes zibellina [AR]

şatlı-i s.- ı zâra 026b/527

şan - bir şeyin olma veya olmama ihtimalini kabul etmekle birlikte, olabileceğine daha çok inanmak, zannetmek, zanneylemek, farz etmek [Tr]

ş. 020b/410

ş.- dıgıı 039b/866

ş.- dım 014b/258

ş.- ma 005b/107, 015b/278, 023b/476, 033a/716, 033b/741, 036a/809,
038b/844

ş.- up 026b/533

ş.- ur 004a/71, 033b/740, 038b/847

ş.- ursin 035b/793, 035b/794, 035b/795, 035b/796, 035b/797, 035b/798, 035b/799, 035b/800, 035b/801, 035b/802

ş.- ursiņ 032a/683, 032a/684, 032a/685, 032a/686, 032a/687, 032a/688, 032a/689, 032a/690, 032a/691, 032a/692

ş.- uruz 035a/782

saņa sen zamirinin yönelme durumu eki almış biçimi [Tr]
s. 003a/Ek, 013b/224, 019a/364, 019a/366, 019b/368, 020a/386, 032a/688, 039b/863
s.+ dır 019a/365

şan‘at bir duygu, tasarı, güzellik vb.nin anlatımında kullanılan yöntemlerin tamamı veya bu anlatım sonucunda ortaya çıkan üstün yaratıcılık [AR]
ş. 021a/416, 030b/650

sancaķ bir devletin, bir askerî birliğin şeref ve gurûrunu temsil eden, kenarları saçaklı, üzerinde çeşitli şekiller ve işlenmiş yazılar bulunan, yere dikilecek şekilde yapılmış gönderli bayrak [Tr]
s.+ ıņ 016b/304

şanı1 - olabileceğine inanılmak, zannedilmek, zannolunmak [Tr]
ş.- ur 031b/670

şānī ikinci [AR]
ş. 039a/856
ḥanbel-i ş. 040b/880
Mecnūn-ı ş. 022b/461
nāķil-i ş. 036a/812

şanki farz edelim ki, güya
[TR san + FAR ki]
ş. 002b/28, 016a/289, 022a/450, 037b/831, 037b/833, 039a/854, 039b/862, 039b/866

sar - bk. şar- [Tr]
s.- ar 019b/371

şar- çevresini çevirmek, çepeçevre dolanmak, çevrelemek [Tr]
ş. 011b/180
ş. +amadım 005b/103

sārā hâlis, katıksız [FAR]
‘anber-i s. 005a/94

şarar - korku, üzüntü, coşku vb. sebeplerle yüzün rengi solmak [Tr]
ş.- sın 002b/17

ş.- up 017b/330

şarf harcama, masraf etme, gider [AR]
ş. “gramer, dilbilgisi” 020b/409
ş. etme 015b/273
ş.- ı hayâl itse 027a/551

şarıl - bir şeyin üzerine bir veya birkaç kez dolanmak [Tr]
ş.- inca 003b/49

sariḥ bk. şariḥ [AR]
s.- ı serden 007a/138

şariḥ açık, kolay anlaşılır, belirgin [AR]
ḥaḳḳ-ı ş. 033a/711

sāriḳ çalan, hırsızlık yapan kimse, hırsız [AR]
s. 028b/589

şarrāf kuyumcu [AR]
ş. 021b/433
ş. ol 003b/54

şaruk kavuk, fes gibi bazı başlıkların üzerine sarılan tülbent, şal vb. [Tr]
ş. 007a/135

şat - bir değer karşılığında bir malı alıcıya vermek [Tr]
ş.- ar 007a/137

şavāb hayırlı bir davranış karşısında Tanrı tarafından verileceğine inanılan ödül [AR]
ş. 025a/497

sa‘y çalışma, çalışıp çabalama, emek sarfetme, ceht [AR]
s. 004b/81
s. it 003a/46

şayf Kuzey yarım kürede 21 Haziran 23 Eylül, güney yarım kürede 21 Aralık 21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim, yaz [AR]
ş.+ ı 029a/599
ş.+ ıḳ 025a/493

şayıl - sayma işine konu olmak, addedilmek [Tr]
ş.- ur 036a/807

- şaykāl** cilacı, cila aleti, parlak [AR]
ş.- i dil-i ehl-i kemāle 029b/609
- sāz** her çeşit mûsikî âletine verilen isim, çalgı [FAR]
s. 010b/160
- sebeb** bir şeyin olmasına yol açan şey, durum yâhut kimse, neden, bâis, âmil [AR]
s. 032a/687
s.+ siz 004a/67
s. olur 026b/527
- sebîl** yol, tarik [AR]
muğber-i s.+im 019a/358
- sebū** şarap kabı, şarap testisi [FAR]
s. 010b/157
- seccāde** üzerinde bir kişinin namaz kılacağı büyüklükte, hâlî, kilim, kumaş, hasır vb. inden yapılmış, daha çok dikdörtgen biçimindeki yaygı, namazlık [AR]
s.- i Aḥmed 002a/3
- secde** Allah'ın büyüklüğü, yüceliği önünde hiçliğini göstermek ve O'nu ululamak maksadıyla vücûdu alın, burun, el ayakları, dizler ve ayak parmakları yere degecek duruma getirme, bu durumda yere kapanma [AR]
s.- i raḥmānı 038b/845
- sedir** minder ve yastıklarla döşenmiş kerevet, divan [AR]
s.+ e 002a/4
- sefer** yolculuk, seyahat [AR]
s.- i ğurbete 033a/718
ḥîn-i s.+ inde 031a/652]
ḥîn-i s.+inde 005b/108
- sefine** gemi [AR]
s.+ si 010b/164
s.- i ḳalbime 017a/312
s.- i süḥanım 015b/276
- seḫā** el açıklığı, cömertlik [AR]
s.+ da 039a/853
- seḫab** bulut [AR]
s.+ ıḳ 034a/742
- seher** bk. seḫer [AR]

āh-ı s.+ den 035a/773

seher tan yerinin ağarmasından biraz önceki zaman veya şafağın sökmek üzere olduğu vakit [AR]

s. 014a/235, 015a/266, 019b/374, 022b/459

s.+ de 010a/153, 019b/374

s.+ inde 031a/656

sehm korku, ürküntü, dehşet [FAR]

s.- i kıadr-i sine-i sūzāne 023a/473

sekiş sekme işi [Tr]

s.+ ler 014b/252

sekiz yediden sonra gelen sayının adı [Tr]

s. 020b/394

seksān seksen, yetmiş dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]

s. biḡ 021b/433

selām bir kimseyle karşılaşıldığında, birinin yanına gidildiğinde veya yanından uzaklaşıldığında kendisine söz ve işaretle bir nezaket gösterisi yapma, esenleme, merhaba [AR]

s. it 033b/735

selsebīl içimi çok hoş ve hafif su [AR]

s. 019a/359

selvi servigillerden, kışın koyu yeşil yapraklarını dökmeyen, daha çok mezarlıklara dikilen uzun ömürlü, güzel kokulu, kozalaklı, ince uzun ağaç. Cupressus: [FAR]

s. 020b/393, 020b/394

semā göğün görünen yüzeyi, gökyüzü [AR]

s.+ da 038b/847

s.+ dan 030b/646

s.+ lardan 017a/313

s.+ ya 027b/561

arż-ı s.+ dır 019a/360

semāvāt gökler, gök katları [AR]

bā' iş-i halk-ı s. 019a/360

semenbū yasemin kokulu [FAR]

zūlf-i s. 014b/251

Semerķand Özbekistan'ın 12 ilinden biri olan Semerkant ilinin yönetim merkezi olan şehir

S.+ ı 012b/207

semm zehir [AR]

s. 034b/767

şūh-ı s. 020a/378

te'şir-i s. 027b/563

semt şehirde yerleşim bölgesi, yaka [AR]

s.- i 'İraķa 033b/734

sen teklik ikinci kişiyi gösteren söz [Tr]

s. 002a/10, 002b/16, 003a/35, 003b/54, 003b/56, 005b/104, 005b/110, 006a/114, 006b/126, 006b/129, 010b/161, 011b/188, 011b/189, 016b/297, 017b/316, 017b/319, 017b/320, 017b/323, 017b/325, 018a/337, 020a/386, 032a/687, 032a/689, 032a/690, 032a/691, 033b/726, 033b/728, 033b/731, 033b/737, 034a/752, 035b/792, 035b/797, 035b/800, dipnot6

s.+ a 003b/54, 004a/68, 006a/113, 006b/125, 006b/127, 006b/128, 006b/131, 011a/174, 022b/459, 022b/463, 023a/475, 033b/737, 034b/771, 035b/802, 036a/816, 041a/886

s.+ de 004a/70, 011b/185, 014b/253, 017b/328

s.+ dedir 002b/19

s.+ deki 021b/427, 021b/428

s.+ demidir 017a/314

s.+ den 007a/134, 011a/172

s.+ dendir 030b/639

s.+ i 004a/70, 006a/118, 007a/134, 011a/173, 011b/182, 011b/186, 011b/189, 011b/190, 012b/204, 014b/258, 018a/336, 019a/357, 021b/426, 021b/430, 023a/480, 023a/481, 033b/731, 035a/778, 036a/803

s.+ in 002b/18

s.+ iñ 003a/38, 010a/153, 011a/167, 012a/198, 013a/214, 013b/229, 014b/250, 016a/292, 017b/324, 017b/325, 020b/393, 024b/486, 032a/692, 034a/755, 040b/883

s.+ iñle 023a/479

s.+ sin 030a/637, 035a/781

s.+ siñ 011b/182

seng taş [FAR]

s.- i melāmet 030b/640

s.-i ķazā 23a/470

s.- i ķazādan 030b/642

sensiz sen olmaksızın [Tr]

s. 016a/287, 016a/288, 016a/289, 016a/290, 016a/291, 016a/292, 016a/293, 016a/294, 016a/295, 016a/296

ser baş, kafa [FAR]
s. 012b/210, 014b/254
s.+ den 035a/779
s.- i Hıydar 034b/768
fedâ-yı s. 027b/560
sarh-ı s.+den 007a/138

serâb çöl, çorak arâzi vb. yerlerde atmosferdeki ışık kırılması ve sıcaklık sebebiyle ortaya çıkan su görüntüsü [FAR]
s.+ ıñ 033b/741

serâ'ir saklanıp gizlenen şeyler, sırlar [AR]
s. 035a/779

serâser baştan başa, tamâmıyla [FAR]
s. 016a/294

serdefter en başta bulunan, önder, başkan, reis [FAR]
s.- mâyeştürün 020b/408

serefrâz başını kaldıran, yücelere, yükseklerle uzanan [FAR]
s. 032b/703

serfirâz başını kaldıran, yücelere, yükseklerle uzanan [FAR]
s. 027b/557

serîr taht [AR]
s.- i miñnetde 013a/218

sermâye bir gelir elde etmeye imkân sağlayan bütün araçlara verilen ad, üretim araçlarının bütünü [FAR]
s.- i 'anâ 028a/579
'ömr-i s.+ si 014b/256

serniğün ters dönmüş, baş aşağı, tepetaklak [FAR]
s. 027b/557

sersem zihnini toplayamaz, bildiğini hatırlayamaz durumda olan, kafası karışık (kimse), şaşkın [FAR]
s. 032a/690

sertâc taç [FAR]
s. 002b/30

serv servi kelimesinin eski metinlerde görülen asıl şekli [FAR]
s.- i hayy 002b/14
s.- i revānım 011a/173
s.- i kâmet 012b/210

server bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis [FAR]
s.+ mi 035b/793

servet varlık, zenginlik, mal, mülk [AR]
ş. 028b/580
ş.+ i 028a/579

servi bk. serv [FAR]
s. 011b/179, 012a/199, 014b/248, 014b/254
s.- i kâmet 005a/93
s.- i kâmet 005a/93

setir örtülü, kapalı, gizli [AR]
s.+ iz 035b/789

settârlık kullarının hatâ, kusur, ayıp ve günahlarını örten, bağışlayan” anlamında Allah için kullanılır [AR]
s.+ ıñ 003a/38

sev - sevgi ve bağlılık duymak [Tr]
s. 007a/136, 029b/618
s.- di 006a/118, 021a/416
s.- digi 010a/145
s.- digim 011a/165, 017a/311
s.- diginden 021b/439
s.- dim 006a/119, 012a/197
s.- diñ 010b/158
s.- erim 002a/10, 023a/480
s.- erler 005b/102
s.- ersen 007a/136, 018a/335, 018a/336, 018a/338, 018a/340
s.- erseñ 006a/118
s.- esi 021a/418
s.- ip 010a/153
s.- mek 012b/210
s.- mesi 011b/182
s.- meyem 011a/173
s.- mezmisiñ 020a/386

şevâbit yıldızlar [AR]
ş. 025b/501

sevâhîl kıyılar, sâhiller [AR]
s.+ i 025b/508

sevdâ kuvvetli sevgi, aşk, muhabbet [AR]
s. 022b/456
s.+ dan 041a/884
s.+ ya 017b/321, 017b/322
s.- yı muhabbet 017b/318

sevdicek sevilen kişi [Tr]
s.+ im 012a/195

sevķ itci bir sebep teşkil ederek bir tarafa doğru götürme, itme, yöneltme [AR]
s. iden 028a/574

seyâhat şehirden şehire, ülkeden ülkeye yapılan yolculuk, uzak yerlere yapılan gezi [AR]
s.+ de 036b/823

seyr yürüyüş, yürüme, gidiş [AR]
s.+ inde 030a/624
s.+ ini 034a/742
s. eyle 034a/742
s. ider 025b/502
s. iderim 002a/9
s. it 034a/745
s. itdi 031a/654
s.- i bîvuķûf 025b/503
dün-ı ‘azm-ı s.- i gülistân itdim 016a/290

seyret- bir şeyin durumunu, oluşumunu gözlemek, bakmak [AR+Tr]
s. 029a/595

seyyâre gezegen [AR]
s.- i ‘ayân 025b/501

seyyîd efendi, önder, reis [AR]
S. 020b/402

seyyidü’l beşer insanların efendisi Hz. Muhammed
s. dipnot43

sezâ yaraşır, uygun, lâyıķ, sezâvar [FAR]
s. 038b/850
s.+ dır 019a/366, 036a/809

- şiddik** pek doğru, sözünün eri kimse [AR]
ş.- 1 ekber 039a/855
mîr-i ş.+ dır 039a/855
Ş.- i irtihâl 027b/563
- şifat** yüz, kılık ve dış görünüş [AR]
ş.+ a 026b/534
ş.+ ında 033a/716
- şığ** - bir kaba, bir yere bütünüyle girebilmek veya içinden geçebilmek [Tr]
ş.- an 006a/117
ş.- maz 006a/115, 006a/116, 006a/117, 006a/118
- şıgım** - tehlikelerden kaçarak güvenilir bir yere çekilmek [Tr]
ş. 032b/696
- şık** - çevresine sarılarak veya bir şey sararak çepeçevre basınç altına almak [Tr]
ş.- ip 021a/419
- şıkıl** - can sıkıntısı duymak [Tr]
ş.- maz 038b/844
- şıklet** ağırlık, yük -2-[Tr]
ş.+ i 030b/651
ş.+ i def idene “sıkıntı” 004a/72
- şımağ** kulak [AR]
ş.- 1 mü’mini 040b/879
- şırât** Sırat köprüsü [AR]
ş.+ ina 017a/308
- şır** bk. sır [AR]
ş.+ ım 006b/124
- sır** varlığı veya bazı yönleri açığa vurulmak istenmeyen, gizli kalan, gizli tutulan şey [AR]
s.+ dan 035a/779
s.+ ımı 030b/649
s.-ı kaderden 003b/59
s.- kadrinden 003a/Ek
s.- 1 ketmānī 040a/869

si'āyet lâf taşıma, adam çekiştirme, dedikodu, gıybet [AR]
s. 032b/705

sicn zindan, hapishâne [AR]
s. eyledi 034b/765

Sidr Hz. Muhammed'in mîraç gecesinde Cebrâil ile birlikte yükseldiği yedinci kat semâda bir makam [AR]

S. 016a/294
S.- i Faziletde 002b/21

siğara ince kâğıda, kıyılmış tütün sarılarak hazırlanan, silindir biçiminde, ağızdan dumanı çekilen nesne [İSP]
s. 038b/844

sil sel, sürekli yağın yağmurdan veya eriyen kardan oluşan, geçtiği yerlere zarar veren taşkın su, su taşkını [AR]
s. 011a/169, 012a/192, 018b/349, 022b/460

sil - bir şeyin ıslaklığını gidererek kuru duruma getirmek [Tr]
s.- me 023a/471

silsile birbirine bağlı yâhut birbiriyle ilgili şeylerin art arda veya yan yana dizilerek meydana getirdiği sıra, dizi [AR]
s. 038b/848

sîm gümüş [FAR]
s. 005b/108, 021a/418, 029b/622, 031a/652

sîmâ yüz, çehre [AR]
s. 019b/372

sinâ bk. sîne [FAR]
s.+ mda 019b/377, 020a/380
s.+ mde 020a/383

sîne göğüs, bağır, sadr [FAR]
s.+ lere 036a/811
s. +m 023a/478
s.+ mde 041a/888
s.- i rindânda 035b/798
s. -i sūzanı 040a/871
sehm-i qadr-i s.- i sūzâne 023a/473

- sine** bk. sîne [FAR]
s.+ me 015b/281
- sinin** yıllar, seneler [AR]
s. 025b/507
- sinn** doğumdan itibaren yaşanan süre, yaş [AR]
s.- i ʔāhir paşā 038b/851
- siper** kalkan [FAR]
s. 025a/496
- sipih** gök, semâ, âsuman [FAR]
s.+ iñ 031a/653
- sîrâb** suya doymuş, suya kanmış [FAR]
s.- ı zülâl-i keremindir 030a/633
s. olurum 033b/741
- sîret** bir kimsenin ahlâkı, seciyesi, karakteri, dışa akseden davranış [AR]
s.+ i 031b/671
- sirkat** çalma, hırsızlık [AR]
s. 032b/706
- sitem** bir kimseye herhangi bir davranışından dolayı üzüldüğünü, kırıldığını, alındığını öfkelenmeden belirtme, dostça çıkışma [FAR]
s.+e dipnot47
s.+ i 017b/318
tiğ-i s.+ e 034b/767
- sitemkâr** zulüm ve haksızlık eden, zâlim, sitemger [FAR]
s. 037b/833
hariş-i s. 029a/603
- siyâh** en koyu renk, kömür rengi, kara [FAR]
s. 011b/184, 018a/338, 018b/355
baht-ı s.+ ım 003a/41
zülfi s.- âlile 019b/375
- siyyân** seyâhat eden, uzak ülkeleri gezip dolaşan kimse, gezgin [AR]
s.+ mı 034a/756
- siz** çoğul ikinci şahsı gösterir [Tr]

s.+ de 004b/83
s.+ e 002a/1
s.+ i 011b/183

sofra üzerine yiyecekler, içecekler, tabak, kaşık, çatal vb. konularak çevresine oturulup yemek yenilecek şekilde düzenlenmiş masa, sini, yaygı vb [AR]

s.- i ' âlem 026a/515
s.+ sında 039b/860

şofra bk. sofra [AR]
ş.+ sına 021a/423

şohbet dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleşi, yârenlik, hasbihâl [AR]

ş. 032b/701
ş.+ i it 036a/808
ş.+ iniş 033a/724
mağbul-i bezm-i ş. olur 027a/545

şol - rengini yitirmek, rengi uçmak [Tr]
ş.- asın 017b/330
ş.- dı 010b/159, 041a/885
ş.- sın 002b/17

şol vücutta kalbin bulunduğu tarafta olan, sağ karşıtı [Tr]
ş.+ inja 011b/190

şoldur - solmasına sebep olmak [Tr]
ş.- dular 011b/190
ş.- dum 010b/161
ş.- duş 011a/170

şonbahâr kuzey yarım kürede eylül, ekim ve kasım aylarını içine alan süre, güz, hazan, bağ bozumu [Tr+FAR]

ş.+ a 041a/885

şonra daha ileri bir zamanda, müteakiben, önce karşıtı [Tr]
ş. 019b/375, 023a/481, 024b/487, 032a/686, 040b/883

şor - birine soru yönelterek herhangi bir konuda bilgi istemek, sual etmek [Tr]
ş. 029b/614, 034a/743, 034a/757
ş.- am 022a/452
ş.- madı 014b/260
ş.- madıkça 003b/54

ş.- mağa 023a/477
ş.- mağ 012b/211
ş.- mağda 040a/872

şoy bir atadan gelen kimselerin topluluğu, köken, sülale [Tr]
ş.+ uñ 020b/393

sön - yanmaz, aydınlatmaz, parlamaz olmak [Tr]
s.- düñ 041a/888

söñ - bk. sön- [Tr]
s.- mesin 006a/112

söyle - düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak [Tr]
s. 006b/124, 012a/196, 035a/775
s.- di 021a/421
s.- me 003b/54
s.- meli 021a/416
s.- r 010a/152, 037b/834
s.- yen 032b/709

söz bir düşüncüyü eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavil [Tr]
s. 003b/54, 005a/99, 041a/887
s.+ dür 005a/99
s.+ i 003b/54, 032b/704, 035a/775, 036a/814
s.+ leri 002b/26
s.+ üm 013a/213, 017a/309
s.+ ümi 011b/187
s.+ ünden 041a/889' ahd
s.+ üñ 005a/99

su bk. şu [Tr]
s.+ ya 027a/551

şu hidrojenle oksijenden oluşan, sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde, ab [Tr]
ş. 004b/84, 037b/831
ş.+ da 030a/633
ş.+ lar 018a/339
ş.+ ya 003a/41

sū'āl sorulan şey, soru [AR]
s.+ e 036b/824

s. eyle 039b/867
s. eyler 028b/590

şubḥ sabah, sabah vakti [Tr]
ş. 036b/823
ş.+ a 016a/295, 029b/620
ş. olunca 014a/235

subḥān her türlü kusurdan, noksandan, beşerî nitelik ve zaaflardan uzak olan anlamında Allah'ın isimlerindedir [AR]
s. 022b/465
feyz-i s.+ ı 038a/841

sūd fayda, kar [FAR]
s. 034b/771

şufāre küçük delik, iğne deliği [FAR]
ş. 038a/841, 040a/874

şūfi tasavvufa inanan, tasavvufu bir hayat görüşü olarak benimseyen, tasavvuf ehli kimse, derviş, mutasavvıf [AR]
ş. 020b/404
ş.+ niḡ 040b/882
ş.- i 'aselnūş 033b/739
ş.- i ḡarişin 029b/612

şūfiyā ey sufi [AR]
ş. 020b/402
S.+ a 028a/573

sufte delinmiş, delik [FAR]
s. 020b/410

suḡen söz [FAR]
meydān-ı s.+de 033b/737

sultān bk. sulṭān [AR]
s. 013a/221
s. kerāmetsin 003a/37

sulṭān hükümdar [AR]

s. 014b/251, 014b/252, 018a/334, 031b/673
s.+ ım 021b/426
s.- 1 cihānbān 034b/764
tāc-1 s.+ 1 038a/836

şūm sarımsak [Tr]
ş. 027a/542

şun - bir büyüğe veya nezaket gereğince bir kimseye bir şeyi vermek, arz etmek, yollamak, göndermek, takdim etmek [Tr]
ş. - 029b/617, 033b/738, 036a/804, 036a/806
ş.- ar 021a/423
ş.- maya 002b/32

şun^c yapma, yapış [AR]
ş. 025a/489
eşer-i ş.- 1 Hūdādır 036a/810

şun^c ihi'l^c uḫul “Sanatıyla akıllara hayret veren Allah’ı bütün kusur ve noksanlardan tenzih ederim” [AR]
ş. 026a/519, 027a/548

şūr öldürücü ve diriltici güce sâhip ilâhî nefhanın üfürülmesinde vâsıta olan ve isminden dolayı boruya benzetilen şey [İslâm inanışına göre dört büyük melekten İsrâfil, Allah’ın emriyle sūra üç defa üfürecek; birincide başlayacak olan kıyâmetin dehşetiyle yerler, gökler sarsılacak, ikincide bütün canlı varlıklar ölecek, üçüncüde ise insanlar hesâba çekilmek üzere yeniden dirilecektir] [AR]
ş. çalınur 016b/299

şūret gözün ilk bakışta gördüğü şey, dış görünüş, şekil, biçim [AR]
ş.+ i 029b/615, 035b/794
ş.+ ine 031b/671
ş.- i iḳbālîmi 018a/332

sūret bk. şūret [AR]
s. 004b/79

şuş - ses veya gürültüyü kesmek, ses ve gürültü yapmamak [Tr]
ş.- unur 033a/711
ş.- up 030b/643

şuşa- su içme gereksinimi duymak [Tr]
ş.- ruḳ 007a/135

sūzān yakan, yakıcı [FAR]
ateş-i s. 018a/333
sîne-i s.+ 1 040a/871

süzâne yakan, yakıcı [FAR]
sehm-i kıadr-i sine-i s. 023a/473

süfehâ sefihler, âdî, bayağı kimseler [AR]
s.+dan 034b/766

sühân bk. sühan [FAR]
raĥne-i s. 031b/676

sühan söz [FAR]
s.+ ı 035a/775
sefine-i s.+ ım 015b/276
üstâd-ı s.+ dır 036a/813

sühândân söz bilen, güzel söz söyleyen [FAR]
merdân-ı s.+ ı 033b/735

sükker şeker [FAR]
s. 002a/12
s.+ e 004a/75
s.+ i 002a/13
s.- i güllâc 002b/26

sükût susma, konuşmama, sessizlik [AR]
s. 004a/74
s. itsün 040b/879
s. olsun 004a/74

sükûtveş sessizlik gibi [FAR]
s. 015b/278

Süleymân mührü ünlü olan Hz. Süleyman [AR]
S.+ a 036a/809
S.- ı cihân 015a/263
S. 022a/450, 031b/677
mür-ı S.+ ı 003a/34
taĥt-ı S.+ a 031a/654
taĥt-ı S.+ danmı 012b/205

sünbül zambakgillerden, ilkbaharda basit salkım şeklinde, daha çok açık mor renkli, keskin ve güzel kokulu çiçekler açan soğanlı ve otsu süs bitkisi [FAR]
s. 010b/154, 037b/834
s.+ e 037b/832

s.+ i 022a/450
s.+ ler 022a/441, 022b/455

sünnet Hz. Muhammed'in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamâmı [AR]
tekmil-i s. itmeden 040b/880

sür - oturduğu, bulunduğu yerden, ülkeden ceza olarak başka bir yer veya ülkeye göndermek [Tr]
s. -ler 016b/307
s.- ersem “nefyetmekbir maddeyi bir yüzey üzerine ince bir tabaka olarak yaymak, dökmek, serpmek” 018b/352

sürâh safi şarap [AR]
s. 036a/811

sürür sevinç [AR]
s. 003a/Ek
s.+ ile 038a/838

sürü yönlendirilebilen insan topluluğu [Tr]
s. 033a/716

süslüce süslüye yakın [Tr]
s. 021a/418

sütühât yorgun, bezgin, bıkmış, usanmış [FAR]
s. 038a/838
s.+ de 038b/850

sütün herhangi bir maddeden yapılan, zaman zaman üstünde çıkıntılı bir bölüm olan, genellikle bir altlığa, bazen doğrudan doğruya yere dayalı silindir biçiminde düşey destek, kolon [FAR]
s.-ı felege 004b/86

süzil - süzülme, göz baygınlaşmak, mahmurlaşmak [Tr]
s.- ür 021a/419

Ş

şād sevinçli, memnun, mesrur [FAR]
ş. eylemedi 014a/240
ş. idüp 011a/165
ş. olacağıdır 032a/693

şāh pādīşah, hükümdar [FAR]
ş. 013a/218, 028a/565
ş.+ ımız 020b/399
ş.- 1 ‘azīz-i dil-i güşā 012b/201
ş.- 1 cihānsın 018a/337
ş.- ‘ināyetsin dipnot6
ş.- 1 melāḥat 033a/725
ş.- 1 şeyAllah 019b/369

şāhān şahlar [FAR]
ş.+ a ider 034a/747

şāhdār dallı budaklı ağaç [FAR]
ş. 019b/371

şāhid bir şeyin olduğu yerde hazır bulunup olanları gören kimse [AR]
ş. ola 031a/665

şāhin 55 – 60 santim boyunda, kanatları ve kuyruğu geniş, tüyleri benekli ve çizgili, yaygın olarak yaşayan, pek çok türü bulunan, doğana benzer yırtıcı avcı kuş: [FAR]
ş. 021b/427

şāhreh padişah yolu [FAR]
münselik-i ş.- i ḥāzreti 035b/791

şahş şahş [AR]
ş. 026b/535
ş.+ 1 034a/753
ş.- 1 ‘arifiñ 027a/550

şahş kimse, kişi [AR]
ş.+ 1ñ 031a/660
ş.- 1 deḡalde 031b/672
ş.- 1 ḥalimiñ 032b/696
ş.- 1 ḥarīm-i ḥaḡḡa 032a/683
ş.- 1 ḥürü 028b/587

şahş şahş [AR]
ş. 026b/536

şā’ibe kusur, noksan, eksiklik, nakîsa [AR]
dil-i ş.- i zerḡ 033a/721

şā’ir şiir söyleyen veya şiir yazan kimse [AR]
ş.- i belig 027a/546

ş.- i vaqtim 036b/822
ş.- i ziğadrin 040a/869
ş.+ e 038a/838
ş.+ lere 036a/812

Şām Sûriye'nin başşehrinin ismi olan kelime [AR]
Ş. 021b/431
ş.+ ı 029a/599

şān iyi bir nitelikle tanınmış olma durumu, ün, şöhret, îtibar [AR]
ş. 033b/726
ş.+ ı 039a/855, 039b/862
ş.+ ma 020b/408, 039b/865
ş.+ m 012b/205
ârzū-yı ş. 028b/582
'ulviyyet-i ş.+ ı 040a/873

şarāb meyve sularının ve özellikle üzüm suyunun belli usûllerde mayalandırılmasından elde edilen alkollü içki [AR]
ş.+ ı 028a/571, 028b/593, 036a/806
ş.+ ı nūş 005b/107
ş.+ m 033b/738
nūş-ı ş. 038a/843
zehr-i ş. 015b/275

şart bir şeyin varlığının veya meydana gelebilmesinin kendisine bağlı olduğu şey, bir şeyin var olabilmesi için gerekli olan husus, koşul [AR]
ş. kıldı 004b/88

şavķ ışık [AR]
ş.+ m 002b/18
ş.+ ıyla 018b/356

şāyān lâyıq, değer, yakışır [FAR]
ş. 034b/760

şāyeste lâyıq, yaraşır, uygun, şāyan [FAR]
ş.+ dir 020b/408

şeb gece [FAR]
ş. 018b/349, 019a/358, 026a/512, 026a/515
ş.- i 'ālem 029b/620
ş.- i şerāğ 004b/84
ş.- i tārīk-i ğamda 016a/291

şebâb gençlik [AR]
‘ahd-ı ş.+ ıñ 034a/743

şecernâbit yerden biten ağaç [AR]
mânend-i ş. 033b/732

şefâ‘at bir suçun bağışlanması veya bir isteğin yerine getirilmesi için aracı olma [AR]
ş. 019a/364

şefkât sevecenlik [AR]
ş. 020a/379

şeftâlî gülgillerden, ılıman bölgelerde yetişen, çiçekleri pembe renkli bir ağaç (Prunus persica) ve meyvesi [AR]
ş. 007a/135

şeh şah kelimesinin nazımda ve bâzı birleşik şekillerde kullanılan şekli [FAR]
ş. 024b/487
ş.- i nâfe 005a/94

şehâ ey şah [FAR]
ş. 040a/873

şehâdet görülen ve bilinen bir durum veya iş hakkında şâhitlik etme, tanıklık yapma [AR]
ş.+ e 027b/564
hüsn-i ş. 030a/631

şehdâb bal şerbeti [AR+FAR]
ş. 005a/97
şerbet-i ş. 005a/97

şehîd Allah yolunda ve din uğrunda savaşırken ölen kimse [AR]
ş.- i 027b/563

şehîdân şehitler [AR]
Ş. 028a/565

şehir insanların toplu olarak yaşadığı yerleşim yerlerinden, idârî ve mülkî bakımdan köy ve kasabadan sonra en büyük olanı; halkının büyük kısmı ticâret, sanâyi ve idâre işleriyle uğraşan, tarım alanı olmayan kalabalık yerleşim merkezi, kent [FAR]
ş.+ i 020b/406

şehlâ kusur değil güzellik sayılabilecek şekilde şaş, hafif şaş (göz) [AR]
nergis-i ş. 005a/96

şehir bk. şehir [AR]
ş.+ de 028b/592
ş.+ ini 018a/339
h̄āce-i ş. 027a/540

şeker şeker kamışı, şeker pancarı vb. bitkilerin öz suyundan veya nişastasından çıkarılan, çoğunlukla beyaz billûrlar hâlinde, suda kolayca eriyen, ağızda tatlı bir lezzet bırakan, birleşiminde karbon oksijen ve hidrojen bulunan maddelere verilen ortak isim [FAR]
ş. 035a/783
ş.+ den 022a/443, 035a/775

şekk şüphe, zan [AR]
ş. 038b/846

şekl dış görünüş, dış çizgiler, biçim [AR]
ş.- i h̄aķīkat 030a/626

şekvâ şikâyet, yakınma [AR]
zevķ-i ş. 022a/451

şem bk. şem^ç [AR]
ş.- i ümmîd 015b/275
ş.- i h̄ande-i rîz 027a/541

şemvâr mum gibi [FAR]
fânûs-ı ş. 026a/514

şem^ç mum [AR]
ş. +i 003a/47, dipnot38

şems güneş [AR]
ş.- i tâbdâr 025b/501
ş. 025b/502, 031a/653

şemşîr kılıç [FAR]
ş.- i ķazâdır 036a/811

şer kötülük, fenalık [AR]
ş. 035b/795
ş.+ i 030b/638

şer^ç şerîat, İslâm şerîatı [AR]

ş. ile 017a/310
ş.- i ekreme 028a/570
ş.- i kavîme 034a/744

şerâğ çerağ [FAR]
şeb-i ş. 004b/84

şerbet meyve özü, su ve şekerle yapılan tatlı içecek [AR]
ş. 005a/97
ş.- i şehdâb 005a/97
kâse-i ş. 005a/97

şeref bir kimseye gösterilen saygının dayandığı mânevî yücelik, mânevî ululuk, onur, haysiyet [AR]
ş. 033b/726
ş.+ den 033a/724
mücib-i ş. 028b/591

şerh açık açık anlatma, îzah [AR]
ş. eylerken 041a/886
ş. iderek 021a/416

şerîf şerefli, kutsal, mübârek [AR]
ism-i ş.+ in 019a/363

şermende utanılacak bir iş yapmış, mahçup duruma düşmüş olan [FAR]
ş. kııl 004a/70

şerr kötülük, fenalık [AR]
ş.- i 020b/407
cesâret-i ş. 028a/573

şevket büyüklük, ululuk, heybet, haşmet [AR]
ş.+ in 012b/205, 019b/371

şey belli bir nesne, oluş veya düşünceyi belirtmeyen, anlamı kendinden önceki ve sonraki kelimelerle ortaya çıkan; söz, olay, iş, durum, husus, madde, eşyâ vb. yerine kullanılan belirsiz kelime [AR]
ş.+ e 027a/551

şeydâ aşkının çokluğundan akli başından gitmiş, kendini duygularının coşkuluğuna bırakmış (kimse), çılgın, dîvâne, meczup [FAR]
ş. 022b/455
ş.- yı dili 019b/376
ş.- yı Leylâsın 019b/374

rıf at-1 ş.+ ya 014a/247
‘ uşşâk-1 ş.+ sın 019b/370
‘ âşık-1 ş.+ ya 015b/275

şeydâlık şeydâ olma durumu, aşkın çokluğundan akli başında olmama, dîvânelik
[Tr]
ş.+ im 016a/287

şeyh bir tarîkate girip seyr ü sülûkünü tamamladıktan sonra o tarîkatın başı
durumundaki en yüksek mertebeye çıkan bulunan ve kendisine derviş yetiştirme
(irşat) izni verilen kimse; tâliplere rehberlik edip onları tarîkat usûllerine göre irşat
etmek ehliyetine sâhip kâmil insan: [AR]
ş.- i Lokmân 004b/78
cenâb-1 ş.+ in 040b/876

şeyheyn iki şeyh [AR]
ş. 034b/767

şeytân meleklerin başı ve hocası olduğu hâlde isyan edip Allah’ın emirlerine
karşı geldiği için huzurdan kovulan ve rahmetten uzak kalan âsî varlık, iblis [AR]
ş. 028a/569
ş.+ a 015a/270
ş.+ ı 038b/848
ş.+ uñ 004a/76

şifâ hastalıktan kurtulma, iyi olma, eski sağlığına tekrar kavuşma, onma [AR]
ş.+ da 004b/78
ş.+ dır 011b/178

şikâr av [FAR]
ş. 026a/520, 026b/525

şikâyet durumundan memnun olmayıp yakınma veya başına gelen bir
dertten sızlanma [AR]
ş. 032b/707
ş. itme 035a/777

şikem karın [FAR]
ş. 22b/460

şikest kırma, kırılma [FAR]
ş. 027b/562
ş. olmuş 022a/449

şikeste kırık, kırılmış [FAR]
pervâne-i ş. 027a/541

şimāl dört ana yönden biri, yüzünü doğuya dönen kimsenin sol tarafına düşen cihet, kuzey [AR]

ş. 026a/516

şimdengerü bundan sonra [AR]

ş. 017b/320

şimdi içinde bulunduğumuz zamanda, şu anda [Tr]

ş. 011b/186, 015b/279, 029b/620, 031a/654, 033b/737

ş.+ ye 035b/802

şimdidengerü bundan sonra [Tr]

ş. 010b/160, 017b/316, 017b/319, 017b/323, 017b/325

şimdiki içinde bulunulan anda olan veya yapılan, bu andaki, bu zamandaki [Tr]

ş. 021b/437

şikār av [FAR]

ş. 029a/604

şic'r duygu ve heyecanları, güzellikleri, seslerin uyumundan ve âhenginden faydalanarak etkili bir şekilde anlatma sanatı ve bu sanat yoluyla verilen edebî eser [AR]

ş. 039a/854

şir aslan [FAR]

ş. +iz 035a/783

ş.- i nūr 039a/858

dendān-ı ş.+ e 026a/520

Şirāz İran'ın en büyük beşinci şehri ve Fars Eyaleti'nin yönetim merkezi [FAR]

Ş.+ ı 021b/429

şirin hoş gidecek niteliklere sâhip, sevimli, iç açıcı, cana yakın [FAR]

ş. 002b/26, 034a/749

şirin bk. şirīn [FAR]

ş. 032b/697

Şirīn Ferhat ile Şirin hikayesinin kadın kahramanı [FAR]

Ş. 014a/238, 029a/601

şişe içine su ve her türlü sıvı madde konan, camdan çeşitli biçim ve büyüklükte, boyu enine göre çok daha uzun, ağz kısmı dar kap [FAR]

ş.+ ye 040a/872

każā-yı ş.- i rindāne 023a/470

- şitâ** kış [AR]
ş. 029a/599
ş.+ ya 025a/493
- şol** bk. şu [Tr]
ş. 003a/Ek, 010b/157, 026a/512
- şöhret** her yerde herkesçe tanınma, meşhurluk, ün, san, nam [AR]
ş. 039a/855
ş.+ i 020b/406
- şöyle** şu yolda, şu biçimde [Tr]
ş. 020a/387, 030a/624
- şu** bu kelimesine göre yerde, zamanda veya söz zincirinde biraz uzak olanı niteleyen söz [Tr]
ş. 003a/Ek, 016a/293, 020a/387, 020b/393, 021b/433, 022b/463, 031a/653, dipnot11
ş.+ dur 022b/465
ş.+ nda 002b/25
- şu'arâ** şairler [AR]
ş.+ dır 036a/812
- şüh** serbest ve neşeli tavırlı, işveli, cilveli (kadın) [FAR]
ş. 018a/331
ş.+ uş 010b/154
ş.- 1 cefâpîşe 015b/279
ş.- 1 dilsitân 013b/223
ş.- 1 mehtâb 013a/220
ş.- 1 semm 020a/378
ş.- 1 tersâya 013b/229
- şu'le** ateş alevi, alev, yalım [AR]
ş.- i âhım 017a/313
- şu'lenak** alevli, parlak [AR]
top-1 ş.+de 026a/518
- şurû'** başlamak [AR]
tertil-i ş. ide 039b/863
- şûün** işler, olan şeyler, olaylar, hâdiseler [AR]
keyfiyyet-i ş. 027b/553

şu'ūr insanın kendini bilmesi ve içinde yaşadığı zamandan ve mekândan haberdar olabilmesi melekesi, bilinç [AR]

ş.+ uñ 029b/618
ehl-i ş. ol 036b/822

şübhe bk. şüphe [AR]

ş. 020b/400
ş.+ ηmi 016b/297, 016b/300, 016b/301, 016b/303, 017a/310

şüka parça, kumaş ve kâğıt parçası [AR]

zîr-i ş.+ dan 036a/815

şümül içine alma, kaplama, kapsama, şâmil olma [AR]

ş.+den 026a/515

şüphe bir hususla ilgili gerçek veya doğrunun ne olduğuna kesin biçimde karar verememe durumu, bu kararsızlıktan doğan ve tam bir hüküm vermeyi engelleyen tereddüt, kuşku, şek [AR]

ş.+ nmi 016b/302
ş.+ η 029b/614
ş.+ ηmi 016b/298, 016b/301, 016b/304, 016b/305, 017a/308

şürür şerler, kötülükler [AR]

ş. 028a/569

T, Ṭ

tā dek, değin, kadar, beri vb. edatlarla birlikte kullanılarak bir fiilin, bir hareketin, bir yerin, bir şeyin başladığı veya sona erdiği noktayı, zaman ve uzaklık bakımından abartmalı bir biçimde anlatan bir söz [FAR]

t. 021a/425, 014a/235, 020b/400, 036a/807

ta'ām yemek, aş [AR]

ṭ.+ 1 004a/75

ta'aşşub bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı taraftarlık gösterme, aşırı derecede tutma [AR]

isnād-ı t. olunur 033a/712

tab' huy, mizaç, karakter, yaratılış [AR]

ṭ.+ ina 035b/795
ṭ.- 1 beşerde 030b/645

menfūr-ı t.- ı 'ālem 027a/545

tāb güç, kuvvet, tâkat [FAR]
t. 013a/220

tābdār parlak, ışıklı [FAR]
şems-i t. 025b/501

ṭabī'at insan dışındaki canlı ve cansız varlıkların hepsi, doğa [AR]
ṭ.+ ı 025b/502

ṭabīb hekim, doktor [AR]
ṭ. 027a/538
ṭ.+im 016a/288

tabīb hekim, doktor [AR]
t. 021a/425

tāc üstünlük, kudret ve kuvvet âlameti olarak başa konan başlık [FAR]
t. 032a/683
t.- ı sulṭānı 038a/836

tācirān ticâretle uğraşan kimseler, tüccarlar [AR]
t.+ ında 040a/870

ta'dīl değiştirme, değişiklik [AR]
dirhem-i t. 027a/552

ṭağ dağ, çevresindeki arâziye göre büyük bir çıkıntı teşkil edecek şekilde yükselen toprak veya kaya kütlesi [Tr]
ṭ.+ a 022a/452
ṭ.+ ı 019b/374
ṭ.+ lar 014a/239
ṭ.+ lara 003a/38

ṭağıl - bütünlüğünü kaybedip parçalara ayrılmak, bütün durumundan çıkmak [Tr]
ṭ.- a 031a/656

ṭağla - dağlamak, kızgın bir demirle hayvan derisine damga vurmak [Tr]
ṭ.- r 018b/349

tağyīr başkalaştırma, değiştime, bozma [AR]
t. 040a/872
t.+ e 004a/65

t.- i haqikat 031b/678

taħakküm baskı yaparak hükmetme, zorbalıkla hüküm sürme [AR]
t.- i cühelâ 027b/554

taħallüf değişme [AR]
t. 015b/277

taħammül zor şeylere dayanma gücü, ses çıkarmadan katlanma [AR]
t.+ mi 010a/149

taħayyür hayrete düşme, şaşma [AR]
t.+ le 030b/650
vâdî-yi t.+ de 035a/780

taħkîr hakaret etme [AR]
t. 032b/708, 033a/722, 035b/790

taħkîk bir şeyin ne olduğunu, doğru olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma, soruşturma [AR]
t. 002a/1
t. olunsa 025a/492

taħrîk kımıldatma, oynatma, harekete getirme [AR]
t. idemez 034a/754

taħrîr bk. taħrîr [AR]
t. 003a/Ek, 013b/228
t. eyledim 004a/69
t. idende 018b/341

taħşîl toplama, alma [AR]
t.+ ine 031a/667
t.- i fünûn 035a/779
t.- i hendese 028a/576
t.- i kemâle 036b/820

taħsin güzel bulup takdir etme, övme, alkışlama [AR]
t.+ ini 033b/736

taħşîş ayırma, bağlama [AR]
t. eyler 038b/845
t. olunmuş 039a/854

- taht** hükümdarların üzerine oturdukları koltuk [FAR]
t.+ ını 015a/263, 022a/450
t.- 1 Süleymāna 031a/654
t.- 1 Süleymāndanmı 012b/205
- tahtgāh** hükümdar tahtının bulunduğu yer, başşehir, pâyitah [FAR]
Çin-i t.+ ında 014b/251
- ṭā'if** etrâfını dolaşıp dönen, tavaf eden (kimse) [AR]
ṭ.+ de 027b/562
- ṭā'ima** daima, her vakit, her zaman, devamlı olarak, sürekli [AR]
ṭ. 036b/822
- ṭak -** kuşanmak [Tr]
ṭ.- sını 011b/190
ṭ.- ma "biriyle olumsuz olarak uğraşmak" 006b/130
- ṭākat** bir şeyi yapabilmek için gereken güç, kuvvet, derman [AR]
ṭ. 013b/223
ṭ.+ im 016a/295
- ṭakdīm** kendinden büyük ve üstün bir kimseye verme, sunma [AR]
t. idersem 038b/850
- ṭakdīr** beğenme, güzel bulduğunu, beğendiğini belirtme [AR]
t. 005b/105
t.+ e 004a/65
t. idecek 033b/730
kilk-i t. 013b/228
- ṭakdīs** kutsal sayma, mübârek kabul etme [AR]
t. ider 040a/874
- ṭakrīr** sözle anlatma, ifâde ve beyan etme, anlatış [AR]
t.+e 020b/410
- ṭakṣīm** parçalara ayırıp bölme, bölüştürme, pay etme [AR]
t.+ de 036a/817
t.- i ilahīde 015b/277
t. idince 018b/341
t. olunur 035a/777

taḫṣīr bir işte kusurlu davranma, eksik yapma, kusur etme, yapabilecekken yapmama [AR]

t. 013b/228

ṭāliʿ doğan, tulû eden [AR]

ṭ. 013a/219, dipnot42

ṭalīb bk. ṭālib [AR]

ṭ. olsa 022b/464

ṭālib isteyen, talep eden, istekli olan kimse [AR]

ṭ.+ üñ 020b/398

ṭ.- i dāniş 020b/410

ṭ.- i ʿirfāne 023a/472

taʿlīm öğretme, belletme [AR]

t.- i zemzeme 028a/576

ṭamʿ tat, lezzet [AR]

ṭ. 028b/582

ṭamʿ a aç gözlülük, tamah [AR]

ṭ.+ lar 029a/602

ehl-i ṭ. 032a/689

tamām bütünlüğünü bozacak bir eksiği olmayan (şey), bütün [AR]

t. oldı 032b/706

tanzīr benzemeye çalışma, örnek alma [AR]

t. ider 039a/857

t. iderler 039b/861

t.- i barḳ eyler 040b/880

ṭarab sevinmekten gelen coşkunluk, sevinç ve şenlik [AR]

ṭ. 027a/541

ṭ. eyler 018b/356

ṭarāc yağma, çapul [FAR]

ṭ. 002b/25

tārīk karanlık [FAR]

şeb-i t.- i ğamda 016a/291

ṭarīk yol [AR]
ehl-i ṭ.+ i 030a/637
irşād-ı ṭ. 003b/56
ḳaṭı'-ı ṭ. 028b/591

ṭarīka yol, tarik [AR]
ṭ.- i maḥşuşa 025/506

tārumār perîşan, karmakarışık, darmadağınık [FAR]
t. 029a/603

taşaddī bir işe girişme, teşebbüs etme [AR]
t. 032a/686

tāşarruf bir şeye sâhip olma ve sâhip olduğu şeyi istediği gibi kullanma yetkisi [AR]
ḥaḳḳ-ı t. ider 029a/607

taşavvur zihinde şekillendirme, fikren kurma, tasarım [AR]
t.- ı teftiş 028a/577

taşvīr bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma [AR]
t.+ e 034a/750

taş kimyasal veya fiziksel durumu değişiklikler gösteren, rengini içindeki maden, tuz ve oksitlerden alan sert ve katı madde [Tr]
ṭ. 002a/12
ṭ.+ a 003a/41
ṭ. bağladı dipnot43

taṭbīk uygulama [AR]
t. ider 034a/744

ṭatlu tatlı, şeker tadında olan, içinde şeker bulunan, tadı hoş olan, ağıza hoş gelen [Tr]
ṭ.+ dır 022a/443

ṭavāf kutsal sayıp etrâfını dolaşma, ziyâret etme [AR]
ṭ. eyler 002b/28

ṭavır durum, hâl, vaziyet, davranış [AR]
ṭ.+ ını 029a/594

- tavşif** vasıflarını, niteliklerini sayma [AR]
t.+ e 038b/849
- ta'yib** ayıplama [AR]
t. ider 040a/871
- tazarruf** zarâfet taslama, incelik gösterme [AR]
t. 015b/278
- tâze** ilk ve yeni durumunu koruyan, bayatlamamış, bozulmamış olan [FAR]
t. 010a/148, 010b/161, 011a/170, 021a/422
t.+ m 005b/104
- tazelik** taze olma durumu, körpelik, taravet [Tr]
t. 004b/83
- ta'zib** eziyet verme, azâba sokma, üzme [AR]
t. 040b/879
- tazyî'** kaybına, yok olmasına sebep olma, boşuna harcama [AR]
t.- i hayât 035b/792
t.- i nefes 033b/730
- te'âlâ** şânı yüce olsun anlamında olup Allah, Hak, Tanrı kelimelerinden sonra kullanılır [AR]
t. 012b/203
T. 046b/898
- teba'iyet** uyma, tâbi olma [AR]
t. 033a/714
- tebcil** ululama, ağırlama, saygı gösterip ikram etme [AR]
t. idilir 031b/677
- tebdil** değiştirme, değiştirilme, başka şekle sokma [AR]
t. itmiş 022a/451
t.- i maķâm it 033b/730
- tebessüm** gülümseme [AR]
t. 032b/697
- tebrîk** uğurlu ve hayırlı olmasını dileme, duyulan memnûniyeti ve takdiri yazı veya sözle bildirme, kutlama [AR]
t. olsa 038b/849

tecellidār görünme, belirme, görünür olma, zuhur etme [AR]
t. 038b/846

tecessüs bir şeyin iç yüzünü anlamaya, merâkını gidermek için kendini belli etmeden öğrenmeye çalışma, aslını anlamak için gözetleme [AR]
t.- i kibrit-i aḥmere 028b/581

tecrübegeh tecrübe yeri
t. 027b/558

tedāvi iyileştirmek için ilâç vererek, tıbbî bakımdan gerekeni yaparak bakma [AR]
t.+ ye 028a/575

tedbir bir şeyi önlemek veya olmasını sağlamak için yapılan hazırlık, baş vurulan çâre, önlem [AR]
t. +de 005b/105

tedric derece derece ilerleme, azar azar, yavaş yavaş hareket etme [AR]
t. 036b/821

tefahür övünme [AR]
naẓar-ı ehl-i t.+ de 035b/788'inde'lurefâ

tefrîk ayırma, ayrılma [AR]
t. 028b/585
t. oluna 031b/678

tefsîr yorumlama, yorum [AR]
'ilm-i t. 020b/401

teftiş bir şeyin aslını anlamak veya bir işin gereğince yapılıp yapılmadığını öğrenmek maksadıyla her yönden inceden inceye yapılan araştırma [AR]
taşavvur-ı t. 028a/577

tefevvuk üstün olma [AR]
t. -1 kerde-i 'arş-ı cenâb-ı kibriyâdur 002b/21

tehi boş [FAR]
t. 035b/789

tehlike bir kimse veya şeyin varlığını tehdit eden, helâk olmasına sebep olabilecek durum [AR]
t.+ dir 035b/790

t.+ ye 034a/746

tek eşi olmayan, biricik [Tr]
t. 040b/879
t.+dir 032b/700

tekebbür kibirlenme, büyüklük satma [AR]
t.+ den 003a/34

tekmil bütün, eksiksiz [AR]
t.- i sünnet itmeden 040b/880

tel insan saçını oluşturan ipçik [Tr]
t.+ i 022a/445
t.+ ine 021a/417
t.+ ini 011a/167

telāmüz öğrenciler, tilmizler [AR]
t. 020b/403

telef yok etme, mahvetme, öldürme [AR]
t. eylemek 026b/528

telezzüz zevk alma, hoşlanma, hazzetme [AR]
t. 032b/701

telhkām kederli [FAR]
t. 028a/571
rütbe-i t. 016a/293

temāşīl timsaller, semboller [AR]
naqş-ı t.+ i 029b/616
naqş-ı t.- i kâ'ināt 025a/492

temāşā bakıp seyretme, zevkle, hayranlıkla seyretme, izleme [AR]
t. 023a/472
t.+ sına 030a/623
t. eyle 034a/742
t. eylermi 004b/92
t. kııl 030b/650

temāşāgāh gezinti yeri, seyir yeri [FAR]
t.- ı 'uşşāka 003b/48

temel bir şeyin üzerine kurulduğu ilk ve en önemli unsur, asıl, kök [RUM]
t.+ i 021a/424

t. olunur 024b/487

temennā arzu, istek, temennî [AR]

t.+ mız 007a/134

bezm-i t.+ ya 015b/275

temyiz ayırma, ayrılma, seçme, seçilme [AR]

t.+ e 032b/699

ten insan vücûdunun dış yüzü, cilt [FAR]

t. 016b/300

t.+ den 007a/134

t.+ im 010a/142

t.+ in 011b/179

tenāhî bitme, tükenme [AR]

t. 030a/630

teneffüs nefes alıp verme, solunum [AR]

t. 026a/513

tengnā dar, sıkıntılı yer [FAR]

maḥbûs-ı künc-i maḥfaẓa-i t.+ da 027a/542

tenhā ıssız, içinde az insan bulunan (yer) [FAR]

t. 010b/157, 022a/445

ter deriden sızan, kendine has kokulu, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı [Tr]

dīde-i t.+ den 035a/774

terakki ileri gitme, ilerleme, gelişme [AR]

pābend-i t. 033a/713

terāzū bir kolun iki ucuna asılı iki kefedden meydana gelen tartı âleti [FAR]

t. 030b/651

t.- y1 'adālet 030b/644

ḡonca-y1 t.- y1 muḥabbet 003b/57

tercümān çevirmen [AR]

t.- ı rehnümādır 019a/359

terfih bolluk içinde yaşatma, rahat yaşamasını sağlama [AR]

t.- i ri'ayet 032b/710

- terk** bırakma [AR]
t. 002b/20
t. eyle 023a/479
t. eyleyüp 017b/321, 017b/322
t. ide 003a/40
t. ideli 022b/455
t. ider 034b/760
t. iderse 040b/877
t. idüp 23a/469
t.- i diyâr etmez 004a/67
t.- i diyârî ġarîb oldur 003a/40
t.- i ġavġâ 004a/63
- terkîb** birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme [AR]
t.- i ‘acibiz 033a/719
- terlik** evde giyilen, hafif, genellikle arkalıksız ayakkabı [Tr]
t. 004b/83
- tersâ** Hıristiyan [FAR]
şüh-ı t.+ ya 013b/229
- tertil** usûlüne uygun şekilde her harfin hakkını vererek güzel sesle okuma [AR]
t.- i şurû‘ ide 039b/863
- terzî** elbise biçip diken ve bunu meslek edinen kimse [FAR]
t. 021a/416
- tesbîh** Allah’ı takdis ve tenzih etme, Hakk’ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme [AR]
t.+ e 035b/800
t. ider 038a/842
- tesellî** avunma, avuntu, avunç [AR]
t. 003a/38
- teseyyüb** ihmalkârlık, kayıtsızlık [AR]
t. 031a/659
- teshîr** sihir yapma, büyü yapma [AR]
t. 028b/585
- te’sîr** bir nesnenin, bir hâlin başka bir kimse veya nesne üzerinde kendini hissettiren gücü, etki [AR]
t.- i semm 027b/563

teşerrüf şeref bulma, şereflenme [AR]
t. ideriz 019a/363

teşne susamış [FAR]
t. 033b/741, 038a/840
t.+ leriz 035a/786

tevâbi bir kimse ile berâber bulunan, ona tâbi olan kimseler, maiyet [AR]
t.- i maşşûşasıyla 025b/502

tevaküf bekleme, durma [AR]
t. 015b/277

tevârih târihler [AR]
t.+ i 025b/507

tevcih belli bir yöne çevirme, yöneltme [AR]
t.- i reviyet 033a/712

tev'em ikiz [AR]
t. 039a/855

tevekkül her türlü gerekli sebebe baş vurduktan sonra kadere râzı olup sonucu Allah'tan bekleme, işlerini Allah'a bırakma, yeis ve kederden kurtulma, Allah'a güvenme [AR]
t. idenin 032a/693

tevfik Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızâsına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irâde ve rızâsına uygun işler yapmaya muvaffak kılması [AR]
t.+ i 003b/55
t.+ inî eyle 003b/52

tevhiid Allah'ın birliğine inanma, bir ve tek olduğunu kabul edip söyleme [AR]
nevbet-i t.- i zât-ı haqq 026b/532

tezce çabucak [Tr]
t. 004a/72

tezkir hatıra getirme, hatırlatma, zikredip anma [AR]
t. olunur 031b/677

tezvîr yalan söyleme, yalan dolan [AR]
dâm-ı t.+ e 015b/280

tezvîrât tezvîrler, yalanlar, ara bozucu dedikodular [AR]
t. 002a/3

- tezyīn** süsleme, süslenme [AR]
t. ide 040b/878
- tıynet** yaratılış, maya, fitrat, hilkat [AR]
t.- i kāmilde 003b/62
- tīb** güzel koku [AR]
t. 027a/542
- tig** bk. tīg
f.- ı tīgīn 018b/344
- tīg** kılıç [FAR]
t.+ ımı 015b/284
t.- i 027b/563
t.-i ber-kef 015b/284
t.- i eşer 027b/564
t.- ı ğamıñ 015b/281
t.- i siteme 034b/767
- tılāvet** Kur’ân’ı güzel sesle ve kurallara göre okuma [AR]
t. itse 040a/875
- timşāl** örnek, sembol, simge [AR]
t.+ e 034a/752
- tīr** ok [FAR]
t.- i qaderdir 036a/811
t.- i qazāya 025a/496
- tiryāki** tütün, kahve vb. keyif verici maddeleri içmeye alışmış olan, bunlara düşkün olup bulamadığı zaman arayan [FAR]
t.+ niñ 038b/844
- titre** - kasların kasılması sonucu hızlı ve küçük hareketlerle sarsılmak [Tr]
t.- diği 003b/61
- tīz** çabuk geçen, süratli [FAR]
t. 041a/889
- tīzper** hızlı kanat [FAR]
murg-ı t. 026b/524
- toğ** - doğmak, dünyaya gelmek [Tr]
t.- an 020a/387
t.-dı “güneş, ay, yıldız ufuktan yükselerek görünmek”005b/109
t.- duñ 016b/301

- toğra** - doğramak, keserek parçalamak veya elle küçük parçalara ayırmak [Tr]
t.- r 006a/122
t.- salar 024b/484
- toğrı** doğru, bir ucundan öbür ucuna kadar yönü değişmeyen, eğri ve çarpık karşıtı [Tr]
t. “karşı yönünce” 012a/200, “karşı yönünce” 033b/734
t.+ ların “gerçek, hakikat” 031a/662
- toğrıl** - doğrulmak, eğik veya eğri bir şey, düz bir duruma gelmek [Tr]
t.- acağ 030a/625
- toğun** - dokunmak, hafifçe değmek [Tr]
t.- ma 023a/470, 023a/471, 023a/472, 023a/473, 023a/474, 023a/475, 023b/476
- tol** - dolmak, [Tr]
t.- dı 005b/106, 016b/306, 026b/531
- tolaş** - dolaşmak, korku, heyecan, hastalık, utangaçlık, sarhoşluk gibi sebeplerle şaşırarak söyleyeceğini, yapacağını karıştırmak [Tr]
t.- ır 002b/32
- toldur** - dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek [Tr]
t.- up 016b/297
- top** bâzı şeylerin yuvarlak biçimdeki parçası [Tr]
t.- ı şu’ lenağde 026a/518
- topla** - bir araya getirmek [Tr]
t.- r 028b/580
t.- san 010b/156
- toprak** yer kabuğunun, toz durumuna gelmiş türlü kütle kırıntılarıyla, çürümüş organik cisimlerden oluşan ve canlılara yaşama ortamı sağlayan yüzey bölümü [Tr]
t. 016b/300
t.+ ı mesken 016b/300
- toprak** yer kabuğunun, üzerini kaplayan çürümüş organik maddelerden ve kütle kırıntılarından oluşan canlıların yaşamasına elverişli kısmı [FAR]
t.+ a 024b/488
- toyur** açlığını gidermek [Tr]
t. 019b/369

toz - toz hâlinde savrulmak, tozu savrulmak, toz gibi savrulmak, koşmak [Tr]
t.- muş 022a/453

tövbe işlediği bir hatâdan, suç veya günahından pişmanlık duyup bir daha yapmamaya karar verme [AR]
t. 038a/843

tû kat, katmer [FAR]
dâd-ı t. 030b/640

Ṭūbā cennette bulunduğu ve bütün cennete gölge saldığına inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük ağaç [AR]
ḳāmet-i Ṭ. 005a/93

ṭudak dudak, ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri [Tr]
ṭ.+ ları 022a/443

ṭulunba tulumba, sıvıları alçak yerlerden çekmeye veya yüksek yerlere çıkarmaya yarayan araç [İTL]
ṭ. 017a/311

ṭu‘me yiyecek, azık [AR]
ṭ. 026a/520, 026b/524

ṭuna 801.463 km² toplam alanıyla Volga Nehri'nden sonra Avrupa'nın en büyük ikinci nehir havzası [Tr]
ṭ.+ nı 020b/392

ṭur - durmak, bir yerde bir süre oyalanmak, eğlenmek, eğleşmek, tevakkuf etmek [Tr]
ṭ.- mağa 016b/305
ṭ.- maz “bir yerde olmak veya bulunmak” 007a/135
ṭ.- sun “kalmak” 030b/644
ḳaṭırda ṭ.- ur “kalmak” 033a/724
küncide ṭ.- ur “hareketsiz durumda olmak” 033a/720

ṭurak durak, kısa bir süre konaklanacak, durulacak yer [Tr]
ṭ.+ ı 022a/453

Turan Eski İranlılarca Türkler'in Orta Asya'daki en eski yurtlarına verilen isim [Tr]
T. 014b/249

ṭurfa görülmemiş, nâdir [AR]
ṭ. 031a/658

Ṭūsi İranlı âlim ve filozof
Ṭ.+ u 028a/574

tūše azık [FAR]
t. 026a/512

ṭut - elde bulundurmak, ele almak [Tr]
ṭ.- dı “herhangi bir durumda bulundurmak” 019b/371
ṭ.- dum “hedef olarak almak” 017a/309
ṭ.- sını “kapatmak, sarmak” 014b/249
ṭ.- up “yerleşmek” 016b/300

ṭutdır - bk. ṭutdur - [Tr]
ṭ.- ırlar 011b/186

ṭutdur - tutturmak, avlamak, tuzakla ele geçirmek [Tr]
ṭ.- duḡ 011a/172

ṭutıl - eşit sayılmak, eşit görülmek [Tr]
ṭ.- urmı 035b/797

ṭūṭī işittiği sesleri taklit eden, bâzı kelimeleri söyleyebilen papağan türünden bir kuş, dudu, dudu kuşu [FAR]
ṭ. 002a/12
ṭ.+ ye 002a/13, 035a/775

ṭūṭū bk. ṭūṭī [FAR]
ṭ. 002a/11câhil

ṭuṭuş - bir işe başlamak, girişmek [Tr]
ṭ. -du 002a/6
ṭ.- dum 010a/148

ṭuy - işitmek, ses almak [Tr]
ṭ.- ar 020b/396

ṭuyur - ilan etmek [Tr]
ṭ.- duḡ 011a/165

türâb toprak [AR]

t. 016b/302

tüvānger zengin, paralı, kudretli (kimse) [FAR]

t.- i devrān 028a/579

na^ç-ı t. 027a/539

U

u ve bağlacının sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu

u. 003a/37, 003a/Ek, 014a/244, 019b/368, 019b/369, 020b/401,
020b/402, 020b/407, 020b/409, 020b/410, 024b/485, 025a/492, 025a/497,
025b/501, 026a/512, 026a/515, 026b/529, 026b/530, 026b/531, 026b/533,
026b/536, 027a/542, 027b/557, 028a/569, 028a/571, 029a/594, 029a/597,
029b/618, 030a/630, 030b/638, 030b/639, 030b/643, 031a/657, 032b/708,
034b/762, 034b/765, 034b/766, 034b/768, 035a/781, 036b/820, 037b/827,
037b/829, 038a/840, 038b/846, 038b/851, 039a/852, 039b/860, 039b/862,
039b/867

uç - kuş, kanatlı böcek vb. hareketli kanatları yardımıyla havada düşmeden durmak, havada yol almak [Tr]

u.- dı 010b/160, 010b/164

u.- ma 011b/183

uflk düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi görüldüğü yer, çevren [AR]

u.- ı edebde 039a/856

uğra - yola devam etmek üzere, bir yerde kısa bir süre kalmak [Tr]

u. 036b/823

u.- dım 021b/434

u.- rsa 033b/734

u.- sıñ 022a/447

uğraş - bir şeyi kendine iş edinip üzerinde çalışmak, meşgul olmak [Tr]

u.- maya 036b/820

uğrat - bir yere gitmesine, yolunun oradan geçmesine sebep olmak, uğramasına yol açmak [Tr]

u.- dıñ 013b/231

uğur hedef, amaç, erek, gaye, yol [Tr]

u.+ ına 006a/112, 020b/390

Uğud Medine'nin kurulduğu düzlüğü kuzeyden kuşatan 8 kilometre uzunluğundaki Uğud Dağ [AR]

Yevm-i U.+ da 027b/562

‘**uḳalā** kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan (kimse) [AR]

‘u. 004a/63

‘u.+ yız 033a/716

gürūh-ı ‘.+ dan 030b/648

‘**uḳbā** öbür dünya, ahiret [AR]

‘u.+ da 020b/414, 031a/663

‘u.+ ya 033a/721

‘**uḳūl** akıllar [AR]

‘u. 026b/533

‘**ulviyye** yücelik, yükseklik, büyüklük [AR]

ḥāṣṣe-ı ‘u.+ sindendir 038a/842

‘**ulviyyet** yücelik, yükseklik, büyüklük [AR]

‘u.- i ṣānı 040a/873

‘u. 039b/862

‘**ulūm** ilimler [AR]

neṣr-i u‘.+ a 020b/403

‘**ulūvv** yükseklik, büyüklük, yücelik [AR]

‘u.- ı himmetiḡ 040a/874

‘u. 039b/862

um - bir şeyin olmasını istemek, beklemek [Tr]

u.- ar 030b/645

u.- ma 031a/657

u.- madıḡıḡ 032a/690

u.- maḡ 004a/73, 007a/138, 007a/139

‘**ummān** çok büyük engin deniz, okyanus [AR]

‘u. 023a/467

deryā-yı ‘u.+ ıdır 010a/147

baḡr-i ‘.+ ı 039b/865

umul - umma durumu yaratılmak veya umma durumuna konu olmak [Tr]

u.- urmı 031a/656

umūr işler [AR]

u. 007b/141

u.+ u 027a/547

u.+ una 029a/596

u.+ uḡ 029b/618

u.- 1 cihān 025a/493
u.- 1 zabt 039b/867

‘**unşur** birleşik bir cisim meydana getiren basit cisimlerden her biri, eleman,
öge [AR]
‘u.+ una 026b/535

unut - aklında kalmamak, hatırlamamak [Tr]
u. 017b/325
u.- ma 041a/887

‘**unvān** bir kimsenin pâyesini gösteren veya durumunu, memûriyet rütbesini,
görevini belirten söz, lakap [AR]
‘u.+ 1 040a/868
cinnat-i ‘.+ 1 040b/883

ur - vurmak, elini veya elinde tuttuğu bir şeyi bir yere hızla çarpmak [Tr]
u.- ma “bir şeyden söz etmek, konu açmak” 030b/650
u.- saḡ 032b/698
u. -dum 040a/870

uşan - sıkılıp artık ondan hoşlanmaz, onu istemez duruma gelmek, bıkmak,
bezmek [Tr]
u.- dım 014b/258
u.- maz 020a/382

‘**uşāt** asīler, isyan edenler, baş kaldıranlar [AR]
‘u.- 1 mü’mine 038a/840

uşlan - yadığanan, ayıplanan davranışlardan vazgeçmek, davranışlarına
düzen vermek [Tr]
u.- mayanıḡ 032b/700

uşūl bir amaca erişmek için tâkip edilen yol, yöntem [AR]
‘ilm-i u. 020b/401

‘**uşşāk** âşıklar [AR]
‘u.- 1 şeydāsın 019b/370
ṭemāşāḡāh-ı ‘u.+ a 003b/48

utan - çekinmek [Tr]
u.- up 021a/421

uy - ölçüleri birbirini tutmak [Tr]
‘aḡla u.- duḡ “bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce
uygun davranışta bulunmak, riayet etmek”010b/158

u.- maz “bağlı kalmak, tabi olmak” 019a/359, “uygun düşmek, münasip olmak” 031b/671

u.- up “bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek” 017b/321, 017b/322 “bir inanca, bir anlayışa, bir duruma veya egemen bir güce uygun davranışta bulunmak, riayet etmek”

uyan - uyku durumundan çıkmak [Tr]
u.- ırlar 029b/620

uyar - uyandırmak [Tr]
u.- duş 011a/168

uyu - uyku durumunda olmak [Tr]
u.- sam 011a/167
u.- yanlar 029b/620

uza - tahminden çok sürmek, sürüncemede kalmak [Tr]
u.- r 029a/601

uzak gidilmesi çok süren, çok ötelerde bulunan, ırak, yakın karşıtı [Tr]
u. 017b/319

uzat - bir kimse veya bir şey için kötü söylemek [Tr]
dil u.- ma 036a/812

Ü

ü ve bağlacının sessiz harfle biten Arapça ve Farsça kelimelerden sonraki okunuşu

ü. 005a/95, 012b/203, 013b/219, 025b/501, 025b/507, 026a/511, 026a/516, 026a/518, 026b/530, 027a/539, 027a/542, 027a/543, 027a/547, 027a/552, 027b/553, 027b/554, 027b/557, 028a/566, 028a/573, 028b/580, 028b/584, 028b/588, 028b/591, 029a/604, 030b/640, 030b/646, 030b/650, 031a/652, 031a/653, 032a/695, 033a/721, 033b/726, 033b/734, 034b/767, 035a/783, 035a/784, 035b/796, 036b/823, 038a/839, 038b/845, 038b/851, 039a/852, 039a/854, 039a/855, 041a/889, dipnot44

ücret iş gücünün karşılığı olan para veya mal [AR]
ü. 027a/538

üç yüz üç yüz on sayısı [Tr]
ü. on +a 021a/424

üftâde düşmüş, düşkün [AR]
ü. 015b/280, 015b/282
ü.+ ler 021b/434

ü.+ nüñ 002b/27
ü.- i riyâ 028b/586

ülfet uygun kimselerle güzel bir şekilde görüşüp konuşma, birlikte bulunup ahbaplık etme, ihtilât [AR]

ü. 006b/127, 006b/128, 023a/479
ü.+ in 022a/451

ümîd arzu edilen, olması istenen bir şeyin gerçekleşebileceği ihtimâlinin verdiği rahatlatıcı, ferahlatıcı duygu, olması istenen bir şeye duyulan beklenti, umut [FAR]

ü.- i dâne ider 026b/525

ümmet bir peygambere îman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tâbi olanların meydana getirdiği topluluk [AR]

ü. +ine dipnot39

ümmîd bk. ümîd [FAR]

ü.+ imiz 019a/365
ü.- i muķîm-i der-i haķķa 034a/747
ü.- i vefâ 031b/672
şem-i ü. 015b/275

üniforma aynı işi yapanların giydikleri, tüzükle belirtilmiş, bir örnek giysi [İTL]

ü. 032b/698

üryân çıplak [AR]

ü. 002a/7

üst bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı, üzeri, fevk, alt karşıtı [Tr]

ü.+ üme 022a/447
ü.+ üne 016b/298, 022a/447, 029b/621

üstâd herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sâhibi olan, üstün bir yeri, tam vukûfu bulunan kimse [FAR]

ü.+ ı 030b/650
ü.- ı sühândır 036a/813

üstelik ayrıca, bir de, bundan başka [Tr]

ü. 022b/465

üz - üzüntü vermek [Tr]

ü.- ersin 020a/388

üzeri bir şeyin yukarı, göğe doğru olan yanı [Tr]

ü.+ nde 031a/661

üzil- üzölmek, üzüntü duymak, kaygılanmak [Tr]

ü.+ ür 021a/419

üzre üzere, niyet, gaye, amaç bildirir [Tr]
ü. 016a/289, 016b/305, 017b/315, 018b/344, 025/506, 027a/540,
031a/654, 038b/850
ü.+ dir 025b/507

V

vâbeste e bağlı, ancak ... olursa olabilir [FAR]
v.+ dir 029a/596

vâdî iki dağ arasında uzanan arâzi [AR]
v.- yi taḥayyürde 035a/780

vaḥdet birlik, bütünlük, yekpârelik [AR]
v.+ iḥe 030a/631
‘ârif-i v. 003b/53
kūşe-yi v.+ de 010a/143

vâ‘iz ibâdethânelerde kalpleri yumuşatacak, sevâba, tâata, güzel ahlâka, iyiliğe, nefsi ıslâha sevkedecek, kötülüklerden tövbe ettirecek şekilde dînî konuşma yapan, nasihat veren kimse [AR]
v.+ leriḡ 029b/614

vâjgûn baş aşığı, ters, mâkûs, uğursuz [FAR]
baḥt-ı v. dipnot42

vaḳf bir amaca adanmak, verilmek, tahsis edilme [AR]
v.- ı ḥalecândır 029b/617

vâḳıf bilici, bilen, haberdar ve âgâh olan kimse [AR]
v.- ı esrâr-ı nihândır 029b/611

vaḳt zaman [AR]
v. 024b/486
v.- i ḳazâda 031a/664

vâlî bir ilde devleti temsil eden en büyük mülkî âmir [AR]
v.- i eyâlet 031a/663

vâmıḳ adını baş kahramanlarından alan Doğu edebiyatlarına ait bir aşk hikâyesi [AR]
v. 034a/751

Van Türkiye'nin bir ili ve en kalabalık on dokuzuncu şehri
V.+ ı 021b/431

- var** mevcut, evrende veya düşüncede yer alan, yok karşıtı [Tr]
v. 005b/101, 015a/266, 015a/268, 016b/297, 016b/298, 016b/300, 016b/301, 016b/302, 016b/303, 016b/304, 016b/305, 017a/308, 017a/310, 017a/311, 017a/312, 017a/313, 017a/314, 020a/379, 020a/382, 029b/614, 029b/618, 030b/644, 031a/652, 033a/719, 034b/760, 040a/873, 040b/879
v.+ a 021b/437
v.+ dır 016a/295, 020a/388, 021a/418
v.+ ımı 020b/390
v.+ mı 030b/648, 031a/653
v. ider 029a/607
v.+ sa 004a/70
- var -** erişilmek istenen yere ayak basmak, ulaşmak, vasıl olmak [Tr]
v.- dı 021a/417
v.- dım 005b/102, 022a/448, 022b/454
v.- madan 016a/285
v.- mağa 016b/304
v.- miş 022a/445
v.- up 004b/92
- varak** kitap yaprağı, iki sayfadan ibâret üzeri yazılı yaprak [AR]
v.+ a 030a/626
v.+ ında 030a/627
- vâreste** kurtulmuş, hâlâs olmuş [FAR]
v. 030b/643
- vâriş** kendisine mîras düşen kimse, mîrasçı [AR]
v. 027a/539, 028b/580
- varlık** var olma durumu, var edilmiş olma [Tr]
v.+ ıña 030a/631
- vaşf** durumunu, sıfatlarını ve niteliklerini sayarak târif etmek [AR]
v.+ ın 019a/357
v.+ ını 020b/413
v.- ı hâl 024b/482
v.- ı me'mûrânı 039b/863
- vâşıl** ulaşma, birleşme [AR]
v. 034b/760, 038a/841
v.+ i 022b/463
v.+ inde 015a/266
v. ola 017b/316
şâ'ir-i v.+ im 036b/822
- vaţan** yurt [AR]

- v.+ in 003a/42
yārān-ı v.+ dan 033a/718
- vaz** vazgeçmek durumu [Tr]
v. geldi 041a/884
- vaz** [AR] ibâdet yerlerinde yetkili ve görevli bir kimse tarafından yapılan dînî konuşma
v.- ı garîbi 029a/595
- ve** iki kelime veya iki cümle arasına girerek aralarında bir bağ olduğunu anlatan söz [Tr]
v. 020b/407, 031a/663, 031a/665, 039a/855
- vebâl** [AR] günah doğuracak ve insanı âhiret azâbına sürükleyecek olan ağır sorumluluk
v.- i katle 028b/589
- vech** yüz, çehre [AR]
v.+ im 010a/144
v.-i cānānım 039b/861
v.- i iştirāk 026a/514
v.- i münîr 013b/229
v.- i pākine 018b/352
- vefâ** sözünde durma, verilen sözü yerine getirme [AR]
v. 004a/73, 007a/138, 007a/139, 015a/269, 034b/761
būy-ı v. 030b/645
reng-i v. 031a/653
ümmîd-i v. 031b/672
- vefâlu** vefalı, vefakâr [Tr]
v. 014b/258
- vefâsız** vefası olmayan, sevgisi çabuk geçen, hakikatsiz, bivefa [Tr]
v. 018b/342
- veğâ** gürültü, patırtı, kavga [AR]
dâde-i v. 028b/582
- vehle** bir işin ilk ânı, ilk başlangıç zamânı, ilk an [AR]
v.+ de 031b/670
- vehm** olmayan bir şeyi var saymak, zannetmek [AR]
bîkayd-ı v. 026a/518

velāyet kulun Hakk'a yakınlığı ve Hakk'ın kulu, kulun Hakk'ı dost edinmesi durumu, velî olma, velîlik, ermişlik [AR]
hünkâr-ı v.+sin 003a/37

veyâ ayrı olmakla birlikte aynı değerde tutulan iki şeyi anlatan kelimelerden ikincisinin önüne getirilen söz, yahut [AR+FAR]
v. 031a/667

vezir Osmanlılarda devletin bakanlık, valilik gibi yüksek görevlerinde bulunan ve paşa unvanını taşıyan kimse [AR]
v.+ im 032a/687

vezn tartma, tartı [AR]
v. 027a/552

vir - üzerinde, elinde veya yakınında olan bir şeyi birisine eriştirmek, iletmek [Tr]
v. 003a/39, 007a/135, 032a/695, 035b/794
v.- di 013b/226, 013b/227, 028a/570, 034b/767
v.- dim 020b/390
v.-dün 024b/488
v.- en 015a/265, 024b/488, 028a/573, 028a/575, 028a/577
v.- ir 002a/13, 003a/Ek, 004b/86, 031a/659
v.- mem 023a/475
v.- mez 003a/Ek, 022b/464, 028b/589
v.- miş 037b/832
v.- seņ 021b/432
v.- ür 022b/465
âmân v.- mez 011a/175
c. virür dipnot44
cânın v.- mek 013b/225
kulağ v.- r 017a/309
mühdet v.- r 010b/162
necâbet v.- ir 032b/698
nişân v.- ir 025b/505

vîrân yıkık, yıkılmış, harap [AR]
v. 035a/773
v.+ dan 021b/438
v. olan 021b/438
v. olur 031b/675
dil-i v. 029b/610

vîrâne yıkılmış, harap olmuş eski yapı [FAR]
v.+ de 032a/695
v.+ den 014a/236

vişāl sevdiğine kavuşma, vuslat [AR]
v. 018b/352
bāb-ı v.+ içinde 015b/283

vuķūc olma, meydana gelme [AR]
v. 003a/35

vuşlat sevdiğine kavuşma [AR]
v.+ ı 017b/315, 023a/481
v.+ in 006a/119

vü ve [Tr]
v. 014b/258, 020b/414, 029a/599, 029b/613, 034b/771, 035b/800,
038b/848

vücūd insan veya hayvan gövdesi, beden [AR]
v. 025b/504, 025b/505
v.+ ı 029a/605
v.+ ın 015b/273
v.+ um 013a/221, 016a/289
v.+ uma 018b/353
v.+ uñ 011b/181, 019a/360
v. bulmadadır 025a/497

vücūh yüzler, çehreler [AR]
v. 20b/409

vüzerā vezirler, bakanlar [AR]
v.+ lar 022b/464

vüzū abdest [AR]
ibriķ-i v. 036a/817

Y

yā ya, ey; yahut, veya [Tr]
y. 003a/36, 003a/37, 014b/250, 018b/355, 018b/356, 019a/357,
019a/358, 019a/359, 019a/360, 019a/361, 019a/362, 019a/363, 019a/364,
019a/365, 019a/366, 019b/368, 019b/369, 023a/467, 025a/492, 031a/667,
032a/695, 036a/808, 19a/367, 029b/618, 031a/667, 033b/733, dipnot6

yabancı başka bir milletten olan, başka devlet uyruğunda olan (kimse), bigâne,
ecnebi [Tr]
y. 037b/828

yad yabancı, gurbet [Tr]

y. 018a/335, 018a/340
y. etme 006a/118

yād anma [FAR]
y. 019a/363

yağ - yağmur, kar, dolu gökten düşmek [Tr]
y.- sa 030b/646
y.- sun 023a/471

yağlu üzerinde veya içinde yağı olan [Tr]
y. 017a/312

yağma birçok kişinin zor kullanarak ele geçirdikleri malı alıp kaçması, talan [FAR]
y.+ ya 014b/256

yağmala – yağma etmek [Tr]
y.- dıñ 014a/244

yahūdī Hz. Musa'nın dinine bağlı olan kimse, Musevi, semitik [AR]
y. 002a/4

yaḥṣi iyi, güzel, çok güzel [Tr]
y. 029b/615

yāḥūd veya, ya da [FAR]
y. 025a/492, 039b/865

yaq - yanmasını sağlamak veya yanmasına yol açmak, tutuşturmak [Tr]
y.- arsız 002a/2
y.- dı 018a/333, 032b/697
y.- in 011b/189
y.- ma 006b/131, 012a/191, 018a/339
y.- madı 003a/47, dipnot38

yaqıcı yakma özelliği olan, yakan [Tr]
y. olma 011b/187

yaqın az bir ara ile ayrılmış olan (zaman veya yer), uzak karşıtı [Tr]
y. 003b/50
y.+ da 022a/442

yaqış - güzel durmak, iyi gitmek, yaraşmak, uygun gelmek [Tr]
y.- ır 031a/662

yaqīn bir şeyi şüphesiz olarak tam ve doğru şekilde bilme [AR]
kesb-i y.+ e 025a/494

yalan doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıştır [Tr]
y. 003a/Ek

yalvar - birinden ısrarlı bir biçimde, kendine acındırarak sözlerle, saygılı bir biçimde bir şey istemek [Tr]
y.- ma 006b/125, 006b/127, 006b/129, 006b/131

yaman kötü, korkulan [Tr]
y.+ dır 029b/615
y.+ dur 021b/435
y. olur 011b/183, 011b/184, 011b/186, 011b/190 012a/192

yan - birleşiminde karbon bulunan maddeler, ısı ve ışık yayarak kül durumuna geçip yok olmak [Tr]
y.- a 024b/485
y.- ar 017a/314, 019a/358, 021a/423, 041a/888
y.- arım 012a/199
y.- asın 017b/329
y.- ayım 012a/193, 017b/324
y.- ayum 013b/232
y.- dım 014b/259
y.- dırır 002b/19
y.- dık 033a/715
y.+ maddadır 014a/236
y.- mayınca 003a/47, dipnot38
y.- mazdı 013a/217

yan bir şeyin ön, arka, alt ve üst dışında kalan bölümü, profil [Tr]
y.+ a 018a/333, 018a/339
y.+ ı 040b/879
y.+ ıma 024b/486
y.+ ımda 016a/292
y.+ ına dipnot39
y.+ ına kalmaz 021b/436
y.+ ını 037b/827
y.+ ıı 004a/65

yanı bk. yan [Tr]
y.+ a 006b/130, 016b/299, 037b/834

yanak/ğ yüzün göz, kulak ve burun arasındaki bölümü [Tr]
y.+ ı 020b/395
y.+ ında 010b/154, 012a/197, 012a/198, 022a/440
y.+ ından 013a/215
y.+ ları 010a/146
y.+ larıı 011b/177, 007a/137

y.+ nda 010b/158

yandır - yanmasına sebep olmak, yakmak [Tr]

y.- ır 002b/18

y.- ma 19a/367

yanıl - yanımayarak, niteliğini iyi anlamayarak aldanmak [Tr]

y.- ur 035b/799

yanķūn yangın, zarara yol açan büyük ateş [Tr]

y. 017a/311, 017a/312, 017a/313, 017a/314

yap - ortaya koymak, gerçekleştirmek, oluşturmak, meydana getirmek [Tr]

y. 029b/610

y.- mış 037b/826

y.- sa 015b/279

yār sevgili [FAR]

y. 002a/10, 010b/163, 012a/191, 013a/214, 014a/241, 014b/258,
019b/377, 020a/380, 020a/381, 020a/383, 020a/387, 020b/393, 022b/454,
024b/484, 024b/486

y.+ a 018b/342

y.+ dan 024b/484

y.+ e 005b/102, 006b/124, 006b/132, 024b/483

y.+ ı 003a/40

y.+ i 015a/265

y.+ ile 018b/350

y.+ im 011a/169, 020a/384, 020a/386

y.+ imden 018b/347

y.+ ime 020a/385

y.+ imle 006b/124

y.+ ĩn 014a/245

y.+ inden 014a/234

y.+ iñ 012a/198, 018b/348, 020b/395, 024b/484

y. eylemez 003a/45

y. ideyim 024b/488

keşret-i y. 003b/53

musahħar-ı efsūn-ı çeşm-i y. 028b/583

yara- bir şey yararlı olmak, yarar sağlamak [Tr]

y.- r 033a/721

yārab Allah, Tanrı [Tr]

y. 003a/44, 003b/52, 004b/80, 005b/105, 010a/142, 010a/144, 010a/145, 025a/495, 027a/549, 027a/550, 030a/627, 030a/628, 030b/638, 031b/671, 034a/755, 035a/780

yārān dostlar [FAR]
y.+dan 003b/53
y.- ı vatandaşdan 033a/718
kaṭre-i y.+ a 023a/471
hāṭır-ı y.+ e 023b/476

yarat - zekâ, düşünce ve hayal gücünden yararlanarak o zamana kadar görülmeyen yeni bir şey ortaya koymak, yapmak [Tr]
y.- miş 016a/285, 023a/481

yardımcı yardım eden veya gerektiğinde yardım edecek olan kimse vb., muavin, muin, yaver, asistan [Tr]
y.+ sıdır 031a/662

yāre yara sözünün daha çok eski metinlerde rastlanan bir kullanılışı [FAR]
y.+ mi 019b/377, 020a/380, 020a/383
y.+ si 012a/193, 012a/198
y.+ ye 032a/686

yarın bugünden sonra gelecek ilk gün [Tr]
y. 005b/101, 016b/301, 016b/305
y.+ a 013b/233

yārī dostluk [FAR]
‘afv-ı y. 003a/35

yāsemen zeytingiller familyasından, güzel koku yapımında kullanılan, beyaz renkli (ender olarak kırmızı veya sarı), çok kokulu çiçekler açan, sarmaşık cinsinden ağaççık. Jasminum [FAR]
y. 028b/584

yaşag yasak, bir işin yapılmasına karşı olan yasal veya yasa dışı engel, memnuiyet [Tr]
y. olmaz 003b/48

yaş nemli, ıslak, kuru karşıtı [Tr]
y. 035a/774
y.+ ı 010a/146, 018b/349
y.+ ın 011a/169
y.+ ın ağıtma 012a/192
y.+ ını 023a/471
y.+ 020b/395

y.+ lar 016b/298, 020b/392, 037b/831
y. döker 014a/241

yaşa - canlılığını, hayatını sürdürmek [Tr]
y.- mış 030b/648

yaşlı yaşla dolmuş (göz) [Tr]
y. 024b/485

yat - bir yere veya bir şeyin üzerine boylu boyunca uzanmak [Tr]
y.- an 015a/268
y.- madan 011a/167
y.- mağa 016b/300
y.- sak 016b/300
y.- ur 027a/540

yatak/g uyuma, dinlenme vb. amaçlarla üzerine veya içine yatırılan eşya, döşek [Tr]
y.+ ında 010b/156

yāvār bk. yāver [FAR]
y. olsa 003b/55

yāver yardımcı [FAR]
y.+ i 032a/693

yavrı yeni doğmuş hayvan veya insan [Tr]
y.+ larıñ 037b/828

yaz - söz ve düşünceyi özel işaret veya harflerle anlatmak [Tr]
y. 005b/103, 020a/386
y.- a 004a/69
y.- anlar 018b/343, 018b/346
y.- ar 013a/217, 028b/585
y.- arken 020b/413
y.- ılsa 020b/408
y.-madıkça 003a/Ek
y.- mış 004b/78
y.- mışlar 018b/342, 018b/344, 018b/346

yaz kuzey yarım kürede 21 Haziran 23 Eylül, güney yarım kürede 21 Aralık 21 Mart tarihleri arasındaki zaman dilimi, ilkbaharla sonbahar arasındaki sıcak mevsim [Tr]
y. 022a/440, 041a/885
y.+ a 021b/439

yazıl - yazma işi yapılmak [Tr]

y.- sada 006a/115
y.- ur 004b/85

yazık herkesi üzebilecek şey, günah [Tr]
y.+ dır 012a/195

yazu düşüncenin belli işaretlerle tespit edilmesi, yazma işi [Tr]
y.+ dan 003a/46
y.+ mı 017b/315
y. yazmak 004a/66
y. yazmağdan 004a/66

yedi altıdan sonra gelen sayının adı [Tr]
y. 019a/361

yedür -yedirmek, ağzına yiyecek vermek, beslemek, karnını doyurmak [Tr]
y.- ür 002b/26

yeg bir başkasından daha çok beğenilip tercih edilen, üstün görülen, müreccah [Tr]
y.+ dir 003a/33, 007a/139
y.+ dür 004a/73

yegâne tek, biricik [FAR]
y. 015b/274

Yehūd Hz. Yâkub'un oğlu Yahuda'nın soyundan gelenlere verilen isim [Tr]
Y.+ ı 028a/572

yek bir tek [FAR]
y. 026b/536

yekrûze bir günlük [FAR]
müftehir-i devlet-i y.- i dünyâ 032a/688

yeksân aynı seviyede, düz [FAR]
y.+e 015b/274
y. olur 034b/764

yektâ tek, eşsiz, benzersiz [FAR]
gevher-i y. 005a/99
gevher-i y.+ dan 035a/774

yel rüzgar [Tr]
y. 011b/184
y.+ler 031a/654

yelbāze yelpaze, iki tarafa sallandığı zaman bir hava esintisi yaparak serinlemeyi sağlayan hasır, fildişi, kumaş, kâğıt, kuş tüyü vb.nden yapılmış küçük taşınır âlet
[FAR]

y. 021a/422

yemin Allah'ı veya mukaddes bir varlığı şahit tutarak verilen söz, ant, kasem [AR]
y. 026a/516

yemm deniz [AR]
kışr-ı mecâri-i y. 026a/511

yeñi sonradan ortaya çıkan, sonradan var olan, üzerinden çok zaman geçmemiş olan [Tr]
y. 006b/131, 032b/705, 032b/706, 032b/707, 032b/708, 032b/709,
032b/710, 033a/711, 033a/712, 033a/713, 033a/714

yer bir nesne veya kimsenin kapladığı yâhut kaplayabileceği boşluk, bulunduğu mahâl [Tr]
y.+ de 010b/154, 021b/438, 026b/528, 028b/591, 033a/711 'âciz,
039b/860

y.+ deki 033b/730
y.+ den 035a/778
y.+ e 002a/6, 015b/273, 016a/292, 023a/466
y.+ in 029a/605
y.+ inde 031a/654
y.+ ine 003a/Ek, 014a/234, 016b/304
y.+ lerede 017b/316
maşşer y.+ ine 016b/305

yeryüzi bk. yeryüzü [Tr]
y.+ ne 002a/9

yeryüzü yer yüzü, yer kabuğu [Tr]
y.+ nde 016b/299

yeşil sarı ile mavinin karışmasından ortaya çıkan, bitki yapraklarının çoğunda görülen renk [Tr]
y. 016b/304

yet - bir gereksinimi karşılayacak, giderecek nicelikte olmak [Tr]
y.- di 017b/318
y.- er 021b/432, 040b/883
y.- meden 011a/166
y.- mez 013b/224, 029b/619
y.- miş 010b/154

- yetim** babası ölmüş olan (çocuk), babasız [Tr]
mâl-ı y.+ i 004a/64
- yetiş** - ulaşmak, ermek, varmak, vasıl olmak [Tr]
y. 017a/311
y.- mez 029b/622
- yetmiş** altmış dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]
y. 016b/305
- yevm** gün [AR]
y. +in 020b/410
Y.- i Uḥudda 027b/562
- yezdân** Zerdüşî dîninde hayır tanrısı [FAR]
âteş-i Y. 026b/530
- yık** - kurulu bir şeyi parçalayarak dağıtmak, bozmak, tahrip etmek [Tr]
y.- ar 029a/603
y.-anıñ 031b/675
- yıkıl** - herhangi bir sebeple çökmek, göçmek [Tr]
y.- a 024b/487
- yıl** dünyânın güneş çevresinde tam bir devir yapması için geçen zaman, sene, sâl [Tr]
y. 014b/259, 016b/300, 026b/531
y.+ da 029a/605
y.+ dır 033a/724
y.+larca 029a/602
- yıldız** ışıklı ve sâbit bir nokta hâlinde görülen gök cisimlerinden her biri [Tr]
y. 031a/658
- yi** - yemek, yemek yeme, karın doyurma işi [Tr]
y.- ye 002a/12
y.- yesim 021a/421
y.- yüp 016a/293
- yigit** güçlü ve yürekli, alp, kahraman, mert [Tr]
y. 002a/6
- yine** yeniden, bir daha, tekrar, gene [Tr]
y. 004a/76, 004b/82, 006a/119, 006b/131, 013b/232, 014a/240,
019a/362, 020b/390, 020b/392, 028b/592, 030b/639, 031a/661, 031b/675,
032b/698, 033a/715, 033a/722, 035a/784

- yir** bir şeyin, bir kimsenin kapladığı veya kaplayabileceği boşluk, mahâl, mekân [Tr]
y.+ de 022a/445
y.+ ine 030b/646
- yitür** - yitirmek, ne olduğunu, nerede bulunduğunu bilememek, kaybetmek [Tr]
y.- sem 022a/442
- yoğ** bk. yok [Tr]
- yok/ğ** bulunmayan, mevcut olmayan (nesne, kimse vb.), var karşıtı [Tr]
y. 006b/127, 015b/273, 016a/294, 020b/400, 022b/464, 033a/721,
033b/730, dipnot6
y. ider 029a/607
y.+ idi 033a/713
y.+ iken 033b/737
y.+ dır 040b/882
y.+ dur 002b/30, 005b/110, 011b/179, 015a/269, 015b/277, 015b/278,
022a/453, 025a/494, 025a/496, 029a/597
y.+ mı 024b/486
y.+ sa 032a/687
y. olmuş 029b/618
- yoksa** aksi takdirde anlamında kullanılan bir söz [Tr]
y. 002a/2, 003a/44, 005b/105
- yol** karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarik [Tr]
y. 022a/447, 035a/786
y.+ a 003b/56, 024b/483, 032b/700
y.+ da 007a/135, 011b/186, 013b/225
y.+ ı 022a/447
y.+ lara 017b/319
y.+ unda 013b/226
y.+ uında 014b/257
y.+ uından 002b/14
- yoldaşlık** yoldaş olma durumu [Tr]
y.+ ı 002a/11câhil
- yoşma** şen, güzel, fettan (genç kadın) [Tr]
y.- i kıyâmet 013b/222
- yukaru** yukarı, bir şeyin üst bölümü, fevk, aşağı karşıtı [Tr]
y. 019a/361

yumuşak dokunulduğunda veya üzerine basıldığında çukurlaşan, eski biçimini kaybeden, katı karşıtı [Tr]

y. 032b/696

yurt bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası, vatan [Tr]

y.+ undan 022a/448

Yūsuf İsrailoğullarından Hz. Yakub'un oğlu olup kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. Güzelliğin sembolü olmuştur. [AR]

Y. 021b/430

Y.+a dipnot47

Y.- ı Ken'ânıdır 010a/149

Y-ı zamānsıñ 012b/208

Cenāb-ı Y.+ a 027b/559

yuva kuşların ve başka hayvanların barınmak, yumurtlamak, kuluçkaya yatmak, yavrularını büyütme veya yavrulamak için türlü şeylerden yaptıkları ve türlü biçimlerde hazırladıkları barınak [Tr]

y.+ sınıñ 037b/828

y.+ y1 037b/826

yüz başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat [Tr]

y.+ üm 017a/309

yücel - yükselmek, yüce bir duruma gelmek [Tr]

y.- miş 012b/205

yük araba, hayvan vb.nin taşıdığı şeylerin hepsi [Tr]

y.+ üni 030a/624

yürek kalp [Tr]

y.+ im 013a/217

y.+ imde 012a/193

yüri- bk. yürü- [Tr]

y. 035b/792

yürü- adım atarak ilerlemek, gitmek [Tr]

y. 041a/884

yüz başta, alın, göz, burun, ağız, yanak ve çenenin bulunduğu ön bölüm, sima, çehre, surat, doksan dokuzdan sonra gelen sayının adı [Tr]

y. 004b/85, 025b/501, 029a/605

y.+ de 040a/871

y.+ den 006b/132, 006b/133, 018a/331, 018a/332, 018a/333, 018a/334
y.+ in 018a/336, 020b/389
y.+ in gösterme 004b/80
y.+ ine 021b/430
y.+ ini 020b/391
y.+ üm 018b/352
y.+ ünden 011b/184, 018b/355
y.+ üne 016a/291

Z, Ž, Z

zabt zor kullanarak ele geçirme [AR]
umür-ı ž. 039b/867
ž. it 034a/748

zād doğma, doğmuş manasına gelir [FAR]
z. 026b/534
z.- ı Hasan 028a/565

zāde doğmuş olan kimse, çocuk, yavru [FAR]
z. 015b/280

zāğ karga [FAR]
z.+ lar 014a/237

zağan çaylak [FAR]
z. 026a/522

zāhid dünyâyı terk edip dînin emirlerine çok titizlikle riâyet eden, züht ve takvâ sâhibi, dindar, müttakî (kimse) [AR]
z. 035b/792
z.+ ā 015a/271
z.+ e 036a/817

zāhir meydanda olan, görünen, açık ve belli olan (şey) [AR]
z. 031a/664
z.+ de 017a/311, 033a/716
z.+ deki 025a/497
māl-i z. 039b/866

zaḥm yara [FAR]
z. 034b/767

zaʿîf güçsüz kuvvetsiz [AR]
ğük-i ž. 026a/521

zālā gölge eden, gölgesi olan [AR]
nisbet-i ž. 029a/596

zālīm zulüm ve haksızlık yapan (kimse) [AR]
z. 014b/261, 031b/675, 034a/755
z.+ e 024b/483
z.+ iñ 013b/227, 027a/547
z.+ lere 032a/682
z.+ leri 030a/635
z. eyler 028b/588

zā'il devamlı ve kalıcı olmayan, sona eren, yok olan, ortadan kalkan [AR]
z. 002b/23
z. ola 020b/415

zāl ak sakallı, ihtiyar kimse [Doğduğu zaman saçları, kirpikleri ve kaşları bembeyaz olduğu için meşhur İran pehlivanı Rüstem'in babasına lakap olmuş ve dîvan edebiyâtında ona telmîhen [FAR]
Z. 034b/761
z.- ı dağalbâz 034b/761

zamân bir işin, bir oluşun içinde geçtiği, geçeceği veya geçmekte olduğu süre, vakit [AR]
z. 013b/225, 013b/230, 020b/398, 025b/507, 026b/531, 030a/625,
030a/635, 032a/689, 037b/829
z.+ da 029b/620, 038b/851, 039a/852
z.+ dır 029b/610
z.+ sını 012b/209
z. oldı 023a/477
Yūsıf-ı z.+sını 012b/208

zamâne içinde bulunulan zaman, dönem [AR]
z. 021b/437
hükm-i z.+ dir 025a/498

zān bk. zānn [AR]
z. 039a/852

zānn sanma, sanı, sezme [AR]
z. eylerler 017a/313
z. itme 034b/771, 035b/789

zānū diz [FAR]
z.+ da 010b/157

zār ağlayan, inleyen [FAR]
z. 013b/232, 022a/451, 024b/485, 027b/560, 037b/829
āhuvān-ı z. 026a/520
z. almış 037b/835
z. kıllur 014a/235
z.+ a 019b/376
z.+ dır 016a/296
z.+ ın 014a/244
z.+ ına 020a/385
z.+ ile 018b/354
z.- ı dil-i bīmārdur 016a/288
ḳatlı-i samūr-ı z.+a 026b/527
Nācī-i z.+ıñ 036b/824

zarāfet incelik, zarıflık, nezâket [AR]
z. 015b/278

zāt kimse, kişi, şahıs, özellikle saygıdeğer kimse [AR]
z.+ ı 034a/753
z.+ ında 020b/405
z.+ ındaki 036b/821
z.+ ıñı 032a/689
z.- ı ‘ālī 040a/868
z.- ı bākendin 020b/403
z.- ı Meryeme 028a/572
z.- i melek 013a/212
nevbet-i tevḥīd-i z.- ı ḥaḳḳ 026b/532

zavallı zor şartlar altında bulunup bu şartları değiştirmeye gücü yetmeyen,
acınacak durumda olan (kimse), çâresiz, bîçâre [AR]
z. 037b/835

zebani cehennemlikleri ateşe atmakla görevli melek, cehennem bekçisi
[AR]
z.+ lerıñ 19a/367

zebūn güçsüz, zayıf, âciz [FAR]
z. 027b/556
z.+ ı 026b/528
z.- ı hevāyı 028a/569

zedegān toplumun asil sınıfı, soylu kimseleri [FAR]
z.+ dır 029b/608

zeheb altın [AR]
z. 004a/74

zehr girdiği organizmada fizyolojik görevleri bozan veya yok ederek ölüme sebep olan madde, ağrı, sem [FAR]

z.- i mārdir 016a/293

z.- i şarāb 015b/275

Zehrā parlak [Daha çok Hz. Fatma'nın lakabı olarak kullanılır] [AR]

Z.+ y1 039a/857

zelīl aşağılanan, hor görülen (kimse), hakir [AR]

z. 028a/579

z.- i hār 027a/539

zemāne bk. zamane [AR]

z. 017b/330

zemīn taban, döşeme, toprak sathı [FAR]

z.+ de 025b/507

ejder-i z. 026a/513

mār-ı z.+ e 026b/524

zemm bk. zemm [AR]

z. idüp 007a/140

z. oldı 032b/707

zemm kötülüğünü söyleme, yerme, çekiştirme [AR]

z. eyleyeni 004a/70

zemzem Kâbe yanındaki meşhur kuyudan çıkan kutsal su [AR]

z. 005a/97

bevvāl-i çeh-i z.+ i 033b/728

zemzeme nağmeli ses, nağme, ezgi [FAR]

ta'lim-i z. 028a/576

zen kadın [FAR]

z. + i 030b/640

z.- i dünyā 003a/43

z.- i nefse 035b/796

zenān kadınlar [FAR]

hicāb-ı z. 028b/592

zenb günah, suç, kabahat [AR]

z.+ imiz 19a/367

zenbūr eşek arısı, arı [FAR]

z. 028a/576

zengīn malı ve parası çok olan, varlıklı [FAR]

z. 035a/782

zer altın [FAR]
z. +den 034b/771
z.+ e 021a/418
z.+ inde 031a/652
z. ü 029b/622

zer bk. zer [FAR]
z.+ inde 005b/108

zerâfet incelik, zariflik, nezâket [AR]
z. 032b/707

zerdüz altın ve sırma işleyici [FAR]
z. 032b/698

zerķ şırınga ile vücûda bir sıvı verme [AR]
dil-i şâ'ibe-i z. 033a/721

zerrâr zerreler [AR]
z.- ı kevn 026a/517

zerrât zerreler [AR]
z. 025a/496

zerre çok küçük parçacık [AR]
z. 013a/220, 013b/223, 025b/500, 026a/510, z. 030a/624, 030a/631
z.+ ce 013a/212, 020a/379
z.+ de 025/506
z.+ dir 026a/510
z.- yi cesimeyi 026a/514
z.- i nâmüntehâyı 026a/510

zerrece zerre kadar [AR+Tr]
z. 015a/265

zevâl yok olma, yok edilme, ortadan kalkma [AR]
z. 018b/353
z.+ ine 004a/71

zevķ bk. zevķ [AR]
z.- i şekvâ 022a/451

zevķ hoşâ giden bir şeyden duyulan beğenme duygusu [AR]

z. 038a/838
z.+ inde 031a/655
z.+ ini 033b/739

zırh-pūş zırh giymiş olan [FAR]
merd-i z.+ u 035b/799

zīb süs, bezek [FAR]
z. ider 027a/547

zībā süslü [FAR]
ğonce-i z. 005a/93

zıkr bk. zıkr [AR]
z. itmek 039b/864

zıkr sözünü etme, ismini söyleme, anma [AR]
z. idelim 021a/425
z.+ in 019a/363

zil küçük mâdenî bir çanla buna vuran bir tokmaktan oluşan, elle veya başka bir düzenle işletilen haber verme ve uyarma aracı [FAR]
z.+ lerin 014b/249

zıll aşağı olma [AR]
z.- i hümâdan 030b/645

zillet aşağı olma, hakirlik, horluk [AR]
z. 031a/663, 031a/666

zincir birbirine geçmiş mâdenî halkalardan meydana gelen bağ [FAR]
z.+ e 038b/848

zindân içine tutukluların, hükümlülerin konulduğu kapalı yer [FAR]
z. 034b/765
ârâyiş-i z. 031b/681

zinhâr sakın, aman, asla [FAR]
z. 038b/844

zîr tambur vb. sazların en ince ses veren teli [AR]
z.- i beğalde 031b/672
z.- i şükâdan 036a/815

zîrâ çünkü, şundan dolayı [FAR]
z. 007a/140, 029b/610, 030b/651, 032a/694, 032b/696, 033a/715,
033b/738, 035a/778, 035b/790

zīṣān şanlı [AR]
z.+ ıñ 039a/852

zi-ḳadr güç sahibi [AR]
şā'ir-i z.+ in 040a/869

ziyā ışık [AR]
Z. 029a/606
z.+ dan 030b/647
z.+ dur 018b/355
Z.+ nıñ 033b/736
mīr-i Z.+ dır 036a/813

ziyāde bk. ziyāde [AR]
z. 004b/81

ziyāde fazla, çok [AR]
z. 006a/114

ziyān bir şey veya kimsenin sebep olduğu çıkar kaybı, zarar [FAR]
z. 033a/715
bādi-i z.+ dır 029b/609

ziyāret bir kimseyi veya bir yeri görmeye gitme [AR]
z. idüp 033b/735

ziynet süs [AR]
z.+ le 034a/756

ziynet bk. ziynet [AR]
z.+ ine 015a/267

zuhūr meydana çıkma, baş gösterme, görünme [AR]
z. 003b/62
z.+ a geldi 026b/532
z. ider 029a/595

zulm adâlete aykırı davranma, hak edene hakkını vermeme, haksızlık, adâletsizlik [AR]
z. 013a/221, 027b/561, 028b/588
z.+ e 031b/675
z.+ ü 034a/745
z. eylediler dipnot47
z. itmeye 034a/755

zulmet karanlık [AR]

nūr-ı z. 026b/530

zū-fünūn ilimlerin sahibi [AR]
merd-i z. 027a/549

zübāb sinek [AR]
hırş-ı z.+ iñ 034a/746

zūht dünyâyâ rağbet etmeyip kendini ibâdete verme, nefsinin her türlü zevkten alıkoyup ibâdet yolunu seçme, perhizkârlık, takvâ [AR]
z.+ ünüñ 014b/255

zünūn zanlar [AR]
z. 027a/552

zūhhād zâhitler, kaba sofular [AR]
z. 010b/156

zülāl içilmesi güzel, tatlı, latif, saf su [AR]
z.- i raḥm 038a/840
muḥtâc-ı z.- i kerem-i Rabb-ı ḳadîriz 035a/786
sirâb-ı z.- i keremindir 030a/633

zūlf yüzün iki tarafından sarkan saç lülesi [FAR]
z.+ ini 022a/445
z.+ iñe 018a/338
z.+ üñ 011a/167, 013b/230
z.+ üñe 011a/170
z.- i ‘anber 010b/154
z.-i semenbū 014b/251
z.- i siyâh- âlîle 019b/375
ḥam-ı z.- i perişânıñ 016a/289
kākül-i ğayr-ı z.+ i 014b/251
müşg-i z. 010b/155

zümre topluluk, grup, câmia, sınıf [AR]
z. 038a/841
z.- i ‘ibād 026b/529

zürriyet nesil, soy [AR]
z.- i âdemiyüz 017a/310

SONUÇ

Türkiye’de son yıllarda yapılan çalışmalarda Osmanlı Türkçesi yazılı dil-sözlü dil, imla-telaffuz ilişkisi konularına odaklanılmaktadır. Bu çalışmada da Osmanlı Türkçesindeki imla-telaffuz ilişkisi ortaya konmaya ve Osmanlı Türkçesinden Türkiye Türkçesine geçiş süreciyle ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu değerlendirmeler, “cönk” adı verilen veri kaynağına dayanmaktadır. Çünkü Osmanlı Türkçesinde yazılı dil-sözlü dil karşıtlığının görülebileceği cönkler, en az çeviri yazılı metinler kadar değerli veri kaynaklarıdır. Cönklerde yazılı dil aracılığıyla başta dönemin imla özellikleri olmak üzere cönkleri düzenleyenlerin kendi telaffuz ve özellikle ağız özellikleri hakkında bilgi sahibi olunabilmektedir.

Çalışmada yararlanılan cönk metni, Bursa İnebey Yazma Eser Kütüphanesi’nden elde edilmiştir. Çalışmada GE5299 numarasıyla kayıtlı cönk metninin çeviri yazısı yapılmış, sonrasında bu metinlerde geçen kelimelerin dizini “Dizin” başlığıyla verilmiştir. Ardından bu dizinden elde edilen verilere dayanılarak Osmanlı Türkçesinde özgün biçiminden veya genel yazım eğilimlerinden farklı yazılan kelimeler ve bunların imla özellikleri incelenmiştir. Ortaya çıkan sonuçlar “Cönklerin Söz Varlığı ve İmla-Telaffuz İlişkisi Bakımından Değerlendirilmesi” başlığında verilmiştir. Çalışmanın ilk amacı; cönk metinlerini önemli bir dil mazlemesi olarak görerek Osmanlı Türkçesindeki imla-telaffuz ilişkisini, ağız özelliklerini cönk metni üzerinden ve bu metnin sınırları içerisinde ortaya koymaktır.

Çalışmada, cönk imlası bir bütün olarak değerlendirilmiş ve cönk metni 19. yüzyıl imlasının temsilcisi olarak ele alınmıştır. Ancak cönklerin bir bakıma antoloji özelliği göstermesi, çok farklı yüzyıllardan çok farklı şairlere yer vermesi ve cönk yazarının şiirleri divanlardan orijinal imlalarıyla aktarmış olma ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. GE5299 numarasıyla kayıtlı Bursa cönk metni de Osmanlı Türkçesi özellikleri göstermekle beraber Eski Anadolu Türkçesi metninin izlerini de barındırmaktadır. Buna göre, çalışmada özgün biçiminden veya genel yazım eğilimlerinden farklı yazılan Arapça, Farsça, diğer alıntı dillerdeki kelimeler ile Türkçe kelime ve ekler üzerine genel değerlendirmeler yapılmıştır. Sözü edilen kelimeler üzerine yapılan değerlendirmeler ise daha çok ses bilgisi ve biçim bilgisi incelemesi şeklindedir.

İncelenen cöng metnine bakılarak cöng düzenleyicilerinin tercihlerine göre oluşturulmuş bu farklı imla özellikleri hakkında şunlar söylenebilir:

1. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin eğitim düzeylerinin düşük olması,
2. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin kendi ağız özelliklerini yansıtmaları,
3. Cöngte şiirlerine yer verilen şairlerin imla (belki ağız) özelliklerini yansıtmaları,
4. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin kendi telaffuz özelliklerini imlaya yansıtmaları ve böylelikle duydukları ve konuştukları biçimde yazmak istemeleri,
5. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin imlayı yeterli oranda bilmemeleri,
6. Cöngü düzenleyen kişi / kişilerin imlanın kendi tercihleri gibi olması gerektiğini düşünmeleri ve bir bakıma gelenekselleşen imlaya direniş göstermeleri (Çelik, 2017:1671)

Son yıllarda cönglerle ilgili çalışmaların sayısı artmıştır. Bu çalışmaları; cönglerin önemi, biçim ve içerik özellikleri vb. oluşturmaktadır. Aynı zamanda cöngler üzerine kitap veya tez olarak çalışmalar yapılmaktadır. Bu tür çalışmalarda cönglerin yeni yazıya aktarımına öncelik verilmiş veya tanınmış şairlerin şiirlerinin cöngler aracılığıyla tanıtılması üzerinde durulmuştur. Ancak cöngler her şeyden önce bir dil malzemesidir. Onları her şeyden önce dil araştırmalarının bir veri kaynağı gibi görmek gerekmektedir.

Cönglerle ilgili gerek edebiyat gerekse dil alanında çalışma yapacak olan araştırmacıların dikkat etmeleri gereken konular bulunmaktadır. Cöngler üzerine ayrıntılı tarama yapılması ardından yazı tipi, sayfa numaralandırması, imla problemleri ve yazı tiplerinden dolayı metin okuma güçlükleri konusunda dikkatli olunması gerekmektedir.

Cönglerle ilgili problemlerin tanınması; çalışmaların daha bilinçli yapılmasını böylelikle de araştırmacının çalışması sırasında karşısına çıkabilecek güçlükler karşı karşıya çözüm yollarını çalışmanın en başından bulmasını sağlayacaktır. Bu da çalışma sürecinde araştırmacının karşılaşılabileceği aksaklıkları en aza indirecek ve çalışma sürecini hızlandıracaktır.

Osmanlı Türkçesinin imla-telaffuz ilişkisi, ağız özelliklerinin tespiti; cönglerin dışında sözlü dil özelliklerinin izlenebildiği başka bazı kaynaklar ve metinler aracılığıyla araştırılmaya devam edilmelidir. Fakat unutulmamalıdır ki; sürekli değişen bir yapıya sahip olduğu için konuşma dili ile ilgili verileri yakalamak ve söyleyiş özelliklerini tespit etmek güçtür. Özellikle tarihi dönemlere ait metinlerde bu tür çalışmalar yapmak daha büyük güçlükler taşımaktadır.

Malzemesini Bursa cönk metninin oluşturduğu bu tez çalışmasının temel amacı; cönk metinlerinin önemli bir dil malzemesi olduğunu vurgulayarak Osmanlı Türkçesinin telaffuz özelliklerinin aydınlatılmasına, sözlü dil özelliklerinin tespit edilebilmesine ve Osmanlı Türkçesinin ses ve biçim bilgisinin klasik bir dil incelemesi yöntemiyle ortaya konmasına ufak da olsa bir katkı sağlamaktır.

KAYNAKLAR

- AKSOYAK İsmail Hakkı, “Cönk İmlâsı”, *Milli Folklor*, S. 111, Ankara, 2016, ss. 5-13.
- ALBAYRAK Nurettin, “Erzurumlu Emrah”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 11, 1995, ss. 337-338.
- ALBAYRAK Nurettin, “Gevherî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 14, 2021, ss. 43-44.
- ALBAYRAK Nurettin, “Karacaoğlan”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 24, 2021, ss. 377-379.
- ALBAYRAK Nurettin, “Kayıkçı Kul Mustafa”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 25, 2022, ss. 78.
- ALPTEKİN Ali Berat, “Fırat Havzası ve Doğu Anadolu’da Yazılmış Cönkler”, *Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu*, Elazığ, 1987.
- ARISOY Sunullah, *Türk Halk Şiiri Antolojisi*. Ankara: Bilgi Yayınları, 1985.
- ARTUN Erman, *Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2005.
- BANGUOĞLU Tahsin, *Türkçenin Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990.
- BİLGİN Azmi, “Nesimî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 33, 2007, ss. 5-6.
- BOZ Erdoğan, “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu”, *Türk Dili*, s. 600, Ankara, ss. 856-864, 2001.
- CLAUSON Sir Gerard, *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: 1972.
- CLAUSON Sir Gerard, “Türkçede Sekizinci Yıldan Önce Kullanılan Ekler”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 1 Güz, Ankara, 2007.
- ÇELEBİOĞLU Amil, *Kanûnî Sultan Süleyman Devri Türk Edebiyatı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.
- ÇELİK Yasemin, *19. Yüzyıla Ait İki Cönk Metni, Söz Varlığı Ve İmla Özellikleri*, (Doktora Tezi), Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.
- DAĞLAR Abdülkadir, “Ebussuûd Efendi’nin Telaffuz-İmlâ Üzerine Dikkatleri ve İki Risâlesi” *II. Klâsik Türk Edebiyatı Sempozyumu (Prof Dr. İsmail Ünver Adına 15-16 Mayıs 2008 Kayseri) Bildiriler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları, 2010.
- DEVELİ Hayati, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, 1995.
- DEVELİ Hayati, “18. Yüzyıl Türkiye Türkçesi Üzerine”, *Doğu Akdeniz Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi*, S.1, 1998.
- DEVELİ Hayati, *18. Yüzyıl İstanbul Hayatına Dair Risâle-i Garibe*, İstanbul: Kitabevi, 1998.
- DEVELİ Hayati, *Osmanlı Türkçesi*, Osmanlı Ansiklopedisi, C. 9, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999
- DEVELİ Hayati, *Osmanlı’nın Dili*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2006.
- DEVELİ Hayati, *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 1*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2016.
- DEVELLİOĞLU Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2003.
- DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- DİZDAROĞLU Hikmet, “Karacaoğlan’ın Bir Şiiri Üstüne: Cönklerin Güvenilirlik Derecesi”, *II. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*, C. 17, İstanbul, 1978.
- DUMAN Musa, *Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyılda Ses Değişmeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1995a.
- DUMAN Musa, “Türkiye Türkçesinin Tarihî Kaynaklarından Carbognano’nun Grameri ve İmlâ-Telaffuz İlişkisi Bakımından Önemi”, *İlmî Araştırmalar*, İstanbul, 1995b.

- DUMAN Musa, “Klasik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili”, Türk Dil Kurumu, *Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara, 1996.
- DUMAN Musa, “Klâsik Osmanlı Türkçesinde Konuşma Dili”, III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 23-27 Eylül, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.
- DUMAN Musa, “Klâsik Osmanlı Türkçesi Döneminde i/e Meselesine Dair”, *Eski Türkiye Türkçesinden Osmanlı Türkçesine Makaleler*, Kesit Yayınları, İstanbul, s.43-73, 2008.
- DURAN Hamiye, “Dana Dili Terimi ve Cönk Araştırmacılarının Karşılaştığı Bazı Problemler”, *Milli Folklor*. S. 111. Ankara, 2016.
- DUYMAZ Ali, “Sözün Yazılaşması Yazının Sözleşmesi: Cönkler”, *Milli Folklor*. S. 111. Ankara, 2016.
- EDİSKUN Haydar, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.
- ELÇİN Şükrü, *Gevheri Divanı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 1984.
- ELÇİN Şükrü, *Akdeniz’de ve Cezâyir’de Türk Halk Şâirleri*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1988.
- EMİNOĞLU Mehmet, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, 9. b., Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2008.
- ERDAL Tuğçe, “Cönklerde Sözlü Kültür Etkisi”, *Milli Foklor*, Ankara, 2016.
- ERDEM Mehmet Dursun-Münteha GÜL, “Kapalı e (è) Sesi Bağlamında Eski Anadolu Türkçesi-Anadolu Ağzları İlişkisi”, *Karadeniz Araştırmaları*, S. 11, Ankara, s. 111-148, 2006.
- EREN Hasan, *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, 2.b., Ankara, 1999.
- ERGİN Muharrem (1993), *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERGÜN Sadettin Nüzhet, *Aşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, 1936.
- FAZLIOĞLU İhsan, “Osmanlı Döneminde ‘Bilim’ Alanındaki Türkçe Telif ve Tercüme Eserlerin Türkçe Oluş Nedenleri ve Bu Eserlerin Dil Bilincinin Oluşmasındaki Yeri ve Önemi”, *Kutadgu Bilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, S. 3, 2003.
- GÖKYAY Orhan Şaik, “Cönkler Üzerine”, *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*, İstanbul, 1984.
- GÖKYAY Orhan Şaik, “Cönk”, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1995.
- GÜLENSOY Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Kelimelerin Köken Bilgisi Sözlüğü (AN/0-Z)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2007.
- GÜMÜŞKILIÇ Mehmet, *18. Yüzyıl Osmanlı Türkçesi Ses Hadiseleri (I-IV)*, Yayınlayanlar: Şinasi Tekin, Gönül Alpay Tekin, Doğu Dilleri ve Edebiyatlarının Kaynakları 66, Türkçe Kaynaklar LVI., Harvard Üniversitesi, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 2005.
- GÜMÜŞKILIÇ Mehmet, “Orta Osmanlıcada İmlâ-Telaffuz İlişkisi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Voluma 3/6, 2008.
- GÜMÜŞKILIÇ Mehmet, “Tarihten Günümüze İstanbul Türkçesi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.28, 2012.
- GÜLSEVİN Gürer, “Türkçede Sıra Dışı Ekler ve Eklerin Tasnif-Tanımlama Sorunu Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 20-26 Eylül (V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2004.
- GÜLSEVİN Gürer, *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Ankara: TDK Yayınları, 2011.
- GÜLSEVİN Gürer-BOZ Erdoğan, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara: Gazi Kitabevi, 2013.

- HACIEMİNOĞLU M. Necmettin, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- İLKER Ayşe, “Gelecek Zaman ve Şimdiki Zaman Kiplerinin Önümüzdeki Süreçte Fonetik Olarak Değişebilirliği”, *Geçmişten Geleceğe Türkçe, Elginkan Vakfı I. Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri*, İstanbul, 2014.
- İPEKTEN Hâluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri*, Ankara: Birlik Yayınları, 1985.
- JOHANSON Lars, *Araştırma Konusu Olarak Konuşulan Türkçe*, çeviren: Nurettin Demir. İlmî Araştırmalar. İstanbul, 2001.
- KARAAĞAÇ Günay, *Türkçenin Dil Bilgisi*, 2. b., Ankara: Akçağ Yayınları, 2013.
- KARAAĞAÇ Günay, *Türkçenin Ses Bilgisi*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2015.
- KARAHAN Abdülkadir, “Âşık Ömer”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 4, 1991, ss. 1.
- KARAHAN Abdülkadir, “Enderunlu Vasıf”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C.11, 1995, ss. 189-190.
- KARAHAN Abdülkadir, “Nâbi”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 32, 2006, ss. 258-260.
- KARTALLIOĞLU Yavuz, “Tanzimat Gramerlerinde Bazı Eklerin İmlası ve Dudak Uyumu ile İlgili Uyarılar”, *Bilig*, S. 43. Ankara, 2007.
- KARTALLIOĞLU Yavuz, “Xavier Bianchi’nin “Dictionnaire Français-Turc” Adlı Sözlüğünde İmlanın Gizlediği Telaffuzlar”, *Türkbilig*, S.20, 2010.
- KARTALLIOĞLU Yavuz, *Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16, 17 ve 18. yüzyıllar)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2011.
- KARTALLIOĞLU Yavuz, *Osmanlı Konuşma Dili*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2017.
- KORKMAZ Zeynep, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2009.
- KOZ Mehmet Sabri, “Cönk”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul: DergâhYayınları, 1977.
- KÖKSAL Fatih, “Cönklerde Divan Şiiri, Divan Şiirinde Cönkler”, *Milli Folklor*, S. 111, 2016.
- KUT Günay, “Mecmualar”, *Dergâh Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, C.6. İstanbul, 1986.
- KÜLTÜRAL Zuhâl, *Galatat Sözlükleri*, İstanbul: Simurg Yayınları, 2008.
- Meninski, F. M, *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae (IV)*. (Yayımlayan: Stanisław Stachowski-Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg Yayınları, 2000.
- Németh, G, “Bulgaristan Türk Ağzılarının Sınıflandırılması Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, (1980-1981).
- ÖZKAN Mustafa, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2008.
- PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1983.
- PEKOLCAY Necla, UÇMAN Abdullah, “Eşrefoğlu Rûmî”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 11, 1995, ss. 480-482.
- RÄSÄNEN Martti, *Versuch Eines Etymologischen Wörterbuchs Der Türksprachen*, Helsinki, Lexica Societatis Fenno-Ugricae XVII, 1969.
- SAVRAN Hülya, “Türk Dil Bilgisi Öğretiminde Birleşik Fillerin Öğretimi Üzerine”, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 5, S. 7, 2002, ss.107-113.
- SONA İbrahim, “Yazılı Kaynaklarda, Kültürel Hafıza Cönkler”, *Milli Folklor*, S. 111. Ankara, 2016.
- ŞAHİN KAYALIK Duygu, “Cönk” Terimi ve Cönkler Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi /The Term “Junk” And A Bibliography Study On Junks”, *Turkish Studies- International*

- Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic-, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), Volume 10/12 Summer 2015.
- ŞAHİN Hatice, *Ferah-name(Dil Özellikleri, Metin, Söz Dizimi) Doktora Tezi*, Malatya SBE, 1993.
- ŞAHİN Hatice, “Kutadgu Bilig’de Tasvirî Fiiller”, *U.Ü. Fen-Edb Fak.Sos.Bil. Dergisi*, Yıl: 2, s. 2, 2000-2001, ss-95-105.
- ŞAHİN Hatice, “Türkiye Türkçesinde –İp Ulaçlı Fiillerin Durumuna Bir Bakış” *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.3, 2002.
- ŞAHİN Hatice, “Birleşik Çekimli Fiillerin Zaman ve Anlam Açısından Gösterdiği Çeşitlilikler” *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.4, 2003/1.
- ŞAHİN Hatice, “Türkçede Şimdiki Zaman Eklerinin Zaman Belirleyicileriyle Kullanımı”, *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.11, 2006/2.
- ŞAHİN Hatice, *Eski Anadolu Türkçesi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009.
- Tarama Sözlüğü I-VIII (1995). 3. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TIETZE Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, C. 1 (A-E), 1. Baskı, İstanbul: Simurg Yayınları, 2002.
- TIETZE Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı C. 2 (F-J)*, Sprachgeschichtliches und etymologisches wörterbuch des Türkei-Türkischen, osterreichischen akademie der wissenschaften, Wien, 2009.
- TİMURTAŞ F. Kadri, *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzyıl Gramer-Metin-Sözlük*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994.
- TULUM Mertol, *Osmanlı Türkçesine Giriş*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2009.
- UÇMAN Abdullah, “Bayburtlu Zihni”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 5, 1992, ss. 229-230.
- UÇMAN Abdullah, “Rıza Tevfik”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 35, 2008, ss. 68-70.
- UÇMAN Abdullah, “Ziya Paşa”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 44, 2013, ss. 475-479.
- UÇMAN Abdullah, “Muallim Naci”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 30, 2020, ss. 313-316.
- ÜLKÜTAŞIR Mehmet Şakir, “Halk Edebiyatı Araştırmalarında Cönklerin Değeri”, *Türk Kültürü*, S.60, Ankara, 1967.
- ÜSTÜNOVA Kerime, *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi*, İstanbul: Kesit Yayınları, 2010.
- ÜSTÜNOVA Kerime, “{-süz}, {-İİ} Ekinin Olumsuzu mu?”, *Dil Yazıları*, Akçağ Yayınları, Ankara, s. 325, 2011.
- YAĞMUR Ömer, “Erken Dönem Türkçe Transkripsiyon Metinleri ve Bunların Dil Araştırmaları Açısından Önemi”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 4, İstanbul: Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Yayınları, 2014.
- YARDIMCI Mehmet, *Başlangıcından Günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*, Ankara: Ürün Yayınları, 1999.
- YAVUZARSLAN Paşa, *Şemsettin Sami Kâmûs-ı Türkî*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2010.
- YILDIRIM Dursun, *El Yazması Bir Kitap Türü: Cönk/Cöng, Kayıp Saraybosna Cöngü Bağlamında*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, 2013.
- YILMAZ Emine, “Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü”, *Türk Dilleri Araştırmaları*, Ankara, s. 151-165, 1991.
- YILMAZ Kaşif, “Güftü”, *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 14, 1996, ss. 218-219.

İnternet Kaynakları

<http://lugatim.com/>

<http://teis.yesevi.edu.tr/>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/>

<https://sozluk.gov.tr/>

EKLER

1.1.CÖNKLERDE ADI GEÇEN ŞAİRLER HAKKINDA BİLGİ

Bu bölümde sadece şairlerinin kendisine ait olduğuna emin olunan şairler hakkında bilgi verilmiş, diğer şairler ve nazım türleri tezin giriş kısmında yer alan tabloda gösterilmiştir. Şairler ve nazım türleri hakkında verilen bilgiler, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü kullanılarak derlenmiştir. Hakkında bilgi verilen şairler alfabetik olarak sıralanmıştır.

Abdî: Hakkında ayrıntılı bilgiye ulaşılamayan Abdî, on sekizinci yüzyıl âşıklarındandır. Abdî'nin yaşadığı yüzyıla ve hayatına dair bilgiye şairlerinden yola çıkılarak ulaşılabilir. Âşığın şairlerinde İstanbul'u övdüğü ve İstanbul özlemine dile getirdiği için İstanbullu olduğu düşünülür. Âşık Ömer ve Gevherî gibi belli başlı saz şairlerinin tesiri altında kalan Abdî, heceyle beraber aruz vezniyle de şairler meydana getirmiştir; fakat aruzlu şairleri divan edebiyatı çerçevesine girebilecek mahiyette değildir. Yer yer şairlerinde Arapça Farsça tamlamalara yer veren âşığın dilinin dönemine göre sade olduğu söylenebilir.

Âşık Ömer: Doğum yeri ve tarihi hakkında çeşitli rivayetler vardır; bunların içinde doğruya en yakın görüneni, onun Konya'nın Hadım ilçesinin Gezleve köyünde 1651 yılında doğmuş olduğu yolundaki rivayettir. Düzenli bir medrese tahsili görmediği anlaşılmalı birlikte devrin kültür muhitleri içinde bulunmak suretiyle kendi kendini yetiştirmiş ve aynı devrin diğer âşıklarına göre daha seçkin bir yer kazanmıştır. Şerîfi adlı bir şairden ders aldığı, başta Fuzûlî olmak üzere klasik edebiyatın belli başlı büyük şahsiyetleri yanında Hâfız'ın divanı ile Sa'dî'nin *Gülistân*'ını okuyacak kadar Farsça öğrendiği anlaşılmaktadır. Yazdıklarına ve rivayetlere bakılarak orduya girdiği, sınır kalelerinde bulunduğu, hatta bazı savaşlara katıldığı tahmin edilmektedir. IV. Mehmed'in 1678'de Çehrin Kalesi'ni fethi münasebetiyle bir manzume yazdığı gibi, II. Ahmed'in saltanat yıllarındaki Rus, Venedik ve Avusturya seferleri ve II. Mustafa'nın bir gazâsıyla ilgili bazı manzumeler de yazmıştır. Şairlerinden İstanbul, Bursa, Varna, Sakız, Sinop ve Bağdat gibi yerleri dolaştığı anlaşılmaktadır. Başlangıçta divan şairlerini taklide özenerek Adlî mahlasını kullanmış, Ömer mahlasını daha sonra benimsemiştir. Şairlerinde Bağdat'tan Tuna'ya kadar uzanan geniş bir coğrafya yer almakla beraber bazı şairlerinin hayal mahsulü olduğu tahmin edilmektedir. 1707'de İstanbul'da öldüğü ve Yemiş İskelesi'nde bir türbesinin bulunduğu da yine rivayetler arasındadır. XVII. yüzyılda Gevherî ve Karacaoğlan'la birlikte Türk saz şairinin önde gelen isimleri arasında yer alan Âşık Ömer, geniş halk kitleleri tarafından benimsenme açısından da müstesna bir yere sahiptir. Kendisinden sonra gelen âşıklardan birçoğu ona nazîreler yazmış, bestelenmiş şairleri çeşitli meclislerde çalınıp okunmuştur. Kendisinden önce gelen saz şairlerinden farklı olarak klasik Türk edebiyatından büyük ölçüde etkilenen Âşık Ömer, bilhassa aruz vezniyle yazdığı divanlarda divan şairinin kalıplaşmış mazmun ve hayal dünyasına büyük ölçüde yer vermiştir. Daha sağlığında üstat kabul edildiği için kendisinden sonraki şairler arasında onun gibi yazmak bir moda hâline gelmiş, bu da halk şairinin kendi içinde tabii bir şekilde gelişmesini engellemiştir. Onun açmış olduğu divan şairini taklit cereyanı yüzünden saz şairinin eski saflığı ve dili farkedilir şekilde bozulmuştur. Geriye bırakmış olduğu 2000'den fazla şiirle Türk edebiyatının en çok yazan şairlerinden biri olarak tanınan Âşık Ömer hece vezniyle söylediği şiirlerde daha başarılıdır (Karahan: 1991, 1).

Enderunlu Vasıf: Asıl adı Osman Vâsıf olup bostancıbaşılıktan sadrazamlığa yükselen Elbasanlı Arnavut Halil Paşa'nın kardeşinin torunudur. İstanbul'da doğduğu bilinmekle beraber doğum tarihi hakkında kesin bir kayıt yoktur. Divan edebiyatının hemen bütün nazım şekillerinde örnek veren Vâsıf, aynı zamanda bu edebiyatın şarkı nazım şekliyle en fazla eser veren şairidir. Aruzun pek az kullanılan kalıplarını başarıyla kullanabilmiştir. Onun başta Nedîm olmak üzere Enderunlu Fâzıl gibi XVIII. yüzyılda divan şiirinde mahallileşme akımını başlatan şairlerin etkisinde kaldığı görülmektedir. Şöhretini daha çok gazelleri ve özellikle şarkılarına borçlu olan Vâsıf'ın bütün şiirlerinde daima Nedîm'e bağlı bir taraf vardır. Ancak eski şiirin kurallarını ve estetik değerlerini fazla umursamaması, güzel şiirler yazamamasına sebep olmuştur. Başta kasideleri olmak üzere gazelleriyle şarkılarında bazı özellikler kendi mizacı ve yetişme tarzına göre gelişmesine rağmen bunlarda Nedîm'in getirdiği birçok yenilik de açıkça görülmektedir. Bunun en önemli sebeplerinden biri Vâsıf'ın da Nedîm gibi zekâsı, neşesi, tecessüsleri ve konuştuğu dile kadar sanatının birçok unsurlarıyla İstanbullu olmasıdır. Bundan dolayı Vâsıf'ın şiirlerinde İstanbul giyim kuşamı, İstanbul ağzı, İstanbul mesireleri ve Boğaziçi önemli bir yer tutar (Karahan, 1995: 189-190).

Erzurumlu Emrah: Erzurum'un Ilıca ilçesine bağlı Tanbura köyünde doğdu. Doğum tarihi ve ailesi hakkında bilgi yoktur. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu 1230-1235 (1814-1819), Eflâtun Cem Güney 1191-1199 (1777-1784) yılları arasında doğmuş olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Yapılan son araştırmalar daha çok ikinci görüşü doğrulamakta, Emrah'ın XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Emrah gezdiği yerlerde başta Tokatlı (Beşiktaşlı) Gedâî ve Tokatlı Nûri olmak üzere birçok çırak yetiştirmiş, böylece bir âşik kolunun kurucusu olmuştur. Bu kol vasıtasıyla Emrah'ın şiirlerinin türkü ve şarkı olarak söylenmesi, onun sevilmesini ve şöhretinin yayılmasını sağlamıştır. Çağdaşları gibi Erzurumlu Emrah da şiirlerinin genel havası ile divan şiirine çok yakın olup saz şairlerinin kullandığı dili divan edebiyatı lügatına açan bir şairdir. Tasavvuf unsurları ve mahallî dil hususiyetleri şiirinin en belirgin özellikleridir. Emrah'ın asıl şahsiyetini ve edebî kişiliğini gösteren parçalar hece vezniyle yazdığı şiirlerdir. Aruzla yazdığı şiirleri daha fazla olmasına rağmen bunlardaki şekil ve dil kusurlarının çokluğu onun klasik şair olarak kabul edilmesine engeldir.

Eşrefoğlu Rumî: Asıl adı Abdullah, babasının adı Ahmed Eşref'tir. Kaynaklarda künyesi Abdullah Rûmî b. Seyyid Ahmed Eşref b. Seyyid Muhammed Süyûfî (Mısri) şeklinde geçmektedir. İbnü'l-Eşref, Eşrefzâde, Eşref-i Rûmî, Abdullah İznikî ve Abdullah-ı Rûmî adlarıyla da tanınmıştır. Mısır'dan Suriye'nin Hama kasabasına, daha sonra Anadolu'ya göç edip önce Manisa'ya, ardından da İznik'e yerleşen, aslen Mekkelî ve Hz. Peygamber soyundan geldiği rivayet edilen, âlim ve şeyhler yetiştirmiş bir ailenin çocuğudur. Son dönemlerde bazı müelliflerin (meselâ bk. Çelebi, s. 7; *İA*, IV, 396) Eşrefoğlu Rûmî'yi 754'te (1353) İznik'te dünyaya gelmiş olarak göstermelerine karşılık Emîr Sultan (ö. 833/1429) ve Hacı Bayrâm-ı Velî ile (ö. 833/1429-30) münasebetini göz önünde tutarak onun daha sonraki bir tarihte doğduğu ileri sürülebilir. Nitekim Orhan Köprülü'nün özel kütüphanesinde bulunan ve ilk defa madde hazırlanırken faydalanılan bir *Menâkıb-ı Eşrefzâde* nüshasının arkasında yer alan başka küçük bir menâkıbnâmede doğum tarihi 779 (1377) olarak kaydedilmiştir. Eşrefoğlu'nun edebî şahsiyeti tasavvufî inançları doğrultusunda gelişip şekillenmiştir. Şiirlerinde daha çok Yûnus Emre tesiri hâkim olmakla beraber kendine has söyleyişlerin bulunduğu manzumelerinin sayısı da az değildir. Hece ve aruz vezni başarıyla kullanmış, lirik şiirler yanında didaktik manzumeler de yazmıştır. Şiirlerinde bilhassa tasavvufî remizlere büyük ölçüde yer

vermiş, bu çerçevede yeni mazmunlar oluşturmuştur. Yer yer halk deyişlerine ve atasözlerine mal olmuş âyet meâllerine de yer verdiği şiirleri tekke edebiyatının muhteva bakımından en samimi örnekleri arasında yer alır. Şiirlerin bazıları vahdet-i vücûd neşvesiyle yazılmıştır. Genellikle ilâhî aşkı terennüm ettiği şiirlerinin bir kısmı bestelenmiştir. Sadettin Nüzhet Ergun, Eşrefoğlu'nun şiirleri en çok bestelenen mutasavvîf şairlerden biri olduğunu söyler (Pekolcay, Uçman, 1995: 480-482).

Gevherî: Doğum yeri ve tarihi belli değildir; her iki hususta da farklı görüşler ileri sürülmüştür. M. Fuad Köprülü, Kırım Hanı Selim Giray'a yazdığı bir methiyeden dolayı şairin Kırımlı (*Türk Sazşâirleri*, s. 191), Şükrü Elçin (*Gevherî*, s. 3) ve Saim Sakaoglu ise İstanbullu olması ihtimalinin daha kuvvetli olduğunu söylemektedir (*Büyük Türk Klâsikleri*, VI, 92). XVII. yüzyılın ikinci yarısında şöhret kazanan Gevherî'nin aynı yüzyılın ilk yarısının sonlarına doğru dünyaya geldiği kanaati yaygındır. Ancak M. Şakir (Ülkütaşır), yayımladığı Gevherî'ye ait bir şiirden hareketle (*Atsız Mecmua*, sy. 17, s. 105-106) onun saz şairi Kâtibî ile çağdaş olduğunu ve bu sebeple aynı yüzyılın ilk çeyreğinde doğmuş olabileceğini belirtmekte, Hikmet Dizdaroglu ise daha geç bir tarihte doğduğunu söylemektedir (*Fikirler*, sy. 262-263, s. 12). Oldukça güçlü saz şairlerinin yetiştiği bu yüzyılda Gevherî'den başka Karacaoğlan ve Âşık Ömer gibi şöhretleri günümüzde de devam eden isimler bulunmaktadır. Gevherî'nin şiirleri, XVII. yüzyılın ikinci yarısından XX. yüzyılın başlarına kadar Anadolu, Rumeli ve Azerbaycan'da sevilerek okunmuş, çeşitli mecmua ve cönklerde yer almıştır. Bir iki şiiri dışında sosyal konulara pek yer vermeyen Gevherî'nin şiirlerindeki en önemli tema aşktır. Bu ana tema içinde sevgili, rakip, ayrılık, kader ve çile önemli bir yer tutar (Albayrak, 1996: 43-44).

Güftî: Edirne'de doğdu. Asıl adı Ali olan şairin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Tahsilini Edirne'de yaptıktan sonra 40 akçe ile müderris olmuş, azledilmesinin ardından kadılığa geçmiştir. Divanındaki "Selânik Seyahatnâmesi"nden anlaşıldığına göre bir ara kadılıkla Selânik'te bulunduktan başka uzun müddet yine kadılıklarla Rumeli'de dolaşmıştır. Selânik'te şair Tâlib ile tanışan Güftî, şair Vâhid ve Neşâtî ile de dostluk kurmuştur. Şiirlerinden ve tezkiresinde söylediklerinden anlaşıldığına göre Güftî'nin hayatı mihnet ve yoksulluk içinde geçmiştir. Kıymeti takdir edilmemiş, hayatta beklediklerine kavuşamamıştır. Güftî, içinde bulunduğu zamandan ve değer bilmez çevreden hemen her eserinde şikâyet eder. Hayatta sürekli mahrumiyet içinde yaşaması Güftî'de bedbahtlık duygusu uyandırmış, onun bu psikolojisi istihzaya, zaman zaman da hieve yönelmesine sebep olmuştur. Güftî, tezkiresinde kendisini telâşçı, zayıflıktan kadîdi çıkmış, tiryaki bir züğürt olarak tasvir eder. Mürettep bir divanı olan Güftî daha çok gazel ve rubâide başarı göstermiştir. Kuvvetli bir nazım dili ortaya koyan şair manzumelerinde kederli bir ruh hâli aksettirir. Rubâîlerinde zevkçe Azmîzâde Mustafa Hâletî'ye yaklaşan Güftî, tahmîs ve nazîrelerinde de sanatkârane bir kabiliyet göstermiştir (Yılmaz, 1996: 218-219).

Karacaoğlan: Türk halk (âşık) edebiyatının yetiştirdiği en önemli isimlerdendir. Halk şairleri arasında hakkında en çok araştırma ve yayın yapılmasına rağmen doğum tarihi bilinmemekte, yaşadığı dönem yüzyıl olarak bile tahmin edilememekte, ihtimaller, XV. yüzyıl sonları ile XVIII. yüzyıl başları arasında iki yüzyıldan fazla bir zamanı içine almaktadır. VI. yüzyıl, hatta belki de XV. yüzyılın sonlarında yaşadığının ileri sürülmesine karşılık Karacaoğlan'a ait şiirlerin en eski örneklerine XVII. yüzyıl cönklerinde rastlandığını, bu şiirlerde geçen olay ve kişilerin XVII. yüzyıla ait olduğu, şiirlerinin dilinin de bu dönemin özelliklerini taşıdığı sanılarak şairin yaşadığı dönemin

XVII. yüzyıldan daha önce olamayacağı görüşü benimsenmiştir. Şiirlerindeki yer adları oldukça geniş bir coğrafyayı kapsayan Karacaoğlan'ın doğduğu ve yaşadığı yer de kesin olarak belli değildir. Karacaoğlan'ın memleketi hakkında yapılan son ve ciddi bir araştırmada ise şairin Maraş yöresinden olabileceği ileri sürülmüştür. Mezarının bulunduğu yerler arasında Mersin, Adana, Maraş ve Erzurum zikredilmekle beraber bunların hiçbirinin kesin olduğu söylenemez. Lirik, didaktik ve pastoral olmak üzere üç grupta toplanabilecek olan Karacaoğlan'ın şiirlerinde aşk, ayrılık, gurbet, tabiat, yoksulluk, zamandan şikâyet gibi konuların yanında ölümden de bahsedilmekle beraber tasavvufî yönü ağır basan halk şairlerinde olduğu gibi ölüm bir kurtuluş değildir. Karacaoğlan için aslolan bu dünyadaki ömrünü arzuları ve hazları doğrultusunda geçirmektir. Bundan dolayı o bir hayal şairi değil bir duygu şairidir. Duygularını aynen dile getirmek onun en önemli özelliklerinden biridir. Karacaoğlan'ın şiirlerindeki dil ve söyleyiş güzelliği Türk halk şairlerinin pek çoğuna öncülük etmiş, ancak bu güzelliğe az sayıda şair ulaşabilmiştir. Şiirlerinde yer yer görülen ve edebiyat tarihçileri tarafından eleştirilen şekil hatalarını ise şaire değil hemen bütün halk şairlerinde görüldüğü gibi bunların zamanla ağızdan ağza nakledilirken değişmesine, tesbit edilirken ortaya çıkan müstensih hatalarına bağlamak daha isabetli olur. Halk şiirinde başlı başına bir ekol olan Karacaoğlan XVII. yüzyıl şairlerinden Âşık Ömer, Kayıkçı Kul Mustafa ve Gevherî, daha sonraki yüzyıllarda Dadaloğlu, Ruhsatî, Dertli, Bayburtlu Zihnî ve Seyrânî başta olmak üzere pek çok şairi etkilemiş ve bu şairler tarafından taklit edilmiştir. Daha yakın devirde ise Rıza Tevfik Bölükbaşı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek ve Cahit Külebi'nin bazı şiirlerinde Karacaoğlan'ın etkisi görülür (Albayrak, 2021: 377-379).

Kul Mustafa: Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Doğduğu yer ve tarih bilinmemekte, sadece ölümünün 1068'den (1658) sonra olduğu tahmin edilmektedir. Gençliğinde Murat Reis'in (ö. 1018/1610) yanında Cezayir'de Garp ocaklarında bulunduğu için Kayıkçı lakabını aldığı söylenmektedir. Daha sonra İstanbul'a gelip Yeniçeri Ocağı'na girmiş ve birçok savaşa katılmıştır. Şiirlerinde Şam'a ve Hâlep'e gittiğini belirtmekte, Çukurova'dan bahsetmesi Adana taraflarında da bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca saz şairlerinden Bursalı Hâlil ile (ö. 1046/1636) karşılıklı şiirler söylediği de bilinmektedir. Evliya Çelebi, yaşadığı dönemin çöğür çalmada usta âşıkları arasında Kayıkçı Kul Mustafa'yı da anmaktadır (Seyahatnâme, I, 637-638; V, 283). Büyük bir şöhrete kavuştuğu anlaşılan Kul Mustafa başta Gevherî olmak üzere aynı dönemde yetişen birçok saz şairini etkilemiştir (Köprülüzâde Mehmed Fuad, Türk Sazşâirleri, s. 125-126). Günümüz halk türküleri arasında seslendirilen Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirleri daha kendi sağlığından itibaren yeniçeri ortalarında, serhad boylarında ve halk arasında yaygın biçimde okunmuştur. Kayıkçı Kul Mustafa'nın şiirleri üzerinde ilk ciddi ve kapsamlı çalışmayı M. Fuad Köprülü yapmış ve onun otuz iki şiirine yer vermiştir. Daha sonra Hasan Eren Türk Saz Şairleri Hakkında Araştırmalar adlı eserinde Köprülü neşrinde yer almayan kırk üç şiirini daha yayımlamıştır (Albayrak, 2022: 78).

Muallim Naci: İstanbul'un Fatih semtindeki Saraçhanebaşı'nda doğdu. Muallim Naci Yenileşme Dönemi Türk Edebiyatı'nın çalkantılarını en fazla hissedenden ve hissettiren Tanzimat dönemi yazar ve şairlerindendir. Döneminde yazdıkları ve polemikleri yüzünden çeşitli araştırmacılar tarafından değişik şekillerde değerlendirilmiştir. Onun hakkında "eskinin temsilcisi", "edebiyat telakkisi bakımından tamamen şarklı" (Mustafa Nihat Özon) gibi değerlendirmelerin yanında "eskiyle yeni arasında kalmış, bir çeşit ikiliği yaşayan" (Agâh Sırrı Levend, İsmail Habip Sevük) şeklinde vasıflandırmalar da olmuştur. Onunla ilgili en doğru tespitlerin "...Naci okunursa onun mutlak eski

tarafarlığının bir masal olduğu görülür. Hakikatte, o, iyi ve güzel manalarında Şark ile Garb'ın arasında bir fark olabileceğine inanmıyor ve milliyetperverliği bir nevi gelenek olarak tefsir ediyordu” diyen Ahmet Hamdi Tanpınar ile “bir nevi neo-klasisizm yapmak” istediğini söyleyen Mehmet Kaplan tarafından yapıldığı görülmektedir. Muallim Naci başka türlerde de eserler vermekle birlikte edebiyat tarihlerimizde şairliği ile öne çıkmıştır. Naci eski edebiyat yanlısı olarak nitelendirilse de Divan Edebiyatı'nı eleştirmekten geri durmamıştır. Namık Kemal gibi, Muallim Naci de Divan Edebiyatı'nı gerçekçi olmaması bakımından tenkit etmiştir. Kendisi de birçok şiirinde realist tabiat tasvirlerine yer vermeye çalışmıştır. Ancak Naci'nin tabiat tasvirleri Abdülhak Hamid'deki tabiati derinliğine tasvir eden anlayıştan farklı olarak sıg ve sathîdir. Eşyanın derinliğine inemez ve onun sadece dış yüzünü gösterir. Çoğu zaman da kendini tabiat ile özdeşleştirir. Naci birçok şiirinde resim ve şiiri birleştirmiştir. Daha sonraları “resim altına şiir yazma” şeklinde kendini gösterecek bu anlayışa uygun şiirler yazan ilk şairlerden biri de Naci'dir. Özellikle *Ateşpare*'de bu anlayışla yazılmış şiirlere sıkça rastlanır (“Levha”, “Ninni”, “Levha”, vb.). Tanzimat sonrası Türk şiirinde Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Faruk Nafiz'le birlikte aruzu kusursuz kullanan şairdir. İlk kitabı Bağdatlı Ruhi'ye nazire olarak yazdığı sekiz bendlik *Terkib-i Bend-i Muallim Naci*'dir (Uçman, 2020: 313-316).

Nabî: 1052'de (1642) Ruha'da (Şanlıurfa) doğdu. Asıl adı Yûsuf olmakla beraber Nâbî mahlasıyla tanındı. Gaffarzâde veya Karakapıcılar ailesine mensup olduğu hakkında söylentiler vardır. Kardeşi Seyyid Ahmed'in el yazması bir *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*'nin iç kapağına yazdığı kayıttan anlaşıldığına göre babasının adı Seyyid Mustafa, dedesi Seyyid Mahmud, dedesinin babası Seyyid Muhammed Bâkır ve onun babası Şeyh Ahmed-i Nakşibendî'dir. Ayrıca başka erkek ve kız kardeşlerinin bulunduğu bilinmektedir (Diriöz, *Eserlerine Göre Nâbî*, s. 32). Nâbî de *Hayriyye*'sinin baş tarafında oğluna, atalarının ilim sayesinde yüksek mertebelere ulaştıklarını ve nesebinin ünlü olduğunu hatırlatmaktadır. Çocukluğunu ve ilk gençlik yıllarını Urfa'da geçiren Nâbî'nin burada iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsça öğrendiği anlaşılmaktadır. Bir rivayete göre, erginlik yaşlarında iken Yâkub Halife adında bir şeyhe intisap ederek tasavvufa yönelmiş, bir süre çobanlığını yaptığı bu şeyh onu İstanbul'a gitmesi için teşvik etmiş, bir başka rivayete göre ise Urfa'da arzuhalcilikle meşgulken mutasarrıfın dikkatini çekerek onun telkiniyle 1076'da (1666) İstanbul'a gitmiştir. Kaynakların belirttiğine göre Nâbî hoşsohbet, kültürlü, zeki, çok güzel konuşan, şiire kazandırdığı hikemî tarz dolayısıyla kendisinden sıkça söz edilen bir sanatkârdır. Türkçe divanının mukaddimesinde bazı manzumelerinin tamamlanmadığını, beyitler üzerinde sık sık düşünüp çalıştığını ve düzeltmeler yaptığını, bu yüzden bazı şiirlerinin diğerlerinden daha güzel olduğunu vurgulayan Nâbî, anlamı ön planda tuttuğu manzumelerinde hem düşünen hem düşünmeye sevkeden ifadelerle sahip olduğundan Türk şiirindeki hikemî tarzın temsilcisi olarak görülmüştür. Nitekim sosyal meselelere işaret edip onları eleştirirken çözüm yolları da önerir. Ayrıca mûsikiye ilgisi olan şairin kendi gazellerinden birini rehâvî makamında bestelediği kaydedilmektedir. Nâbî'nin didaktik nitelikli şiirlerinde mevcut dünya ve hayat görüşü, ondan sonra bu tarzda şiir yazarların çoğalmasına ve Nâbî okulu diye adlandırılacak hikemî bir şiir okulunun doğmasına yardımcı olmuştur (Karahana, 2006: 258-260).

Nesimî: Kaynaklarda doğum yeri ve tarihi hakkında yeterli bilgi bulunmadığı gibi son dönem çalışmalarında da çelişkili bilgiler vardır. Nesimî ilâhî sıfatlara sahip olan insanın kutsallığının, saygınlığının ve özgürlüğünün korunması gerektiğini söylemiş,

inandıklarını ve gerçekleştirmek istediklerini Hurûfilik'te bulmuştur. Ona göre insan varlık güzelliğinin aynasıdır. Onu korumak, ona saygı göstermek bu güzelliğin korunması demektir. Çünkü Tanrı insan yüzünde görülür. Nesîmî'ye göre insan ceset ve ruhtan ibaret olmasına rağmen aslında daha yüce bir varlıktır. Kalenderîler tarafından takdis edilen şairin bazı şiirleri bu zümrelerin âyinlerinde okunmuştur. Nesîmî'nin seyyid olması ve Alevî-Bektaşîler'in yedi büyük şairinden biri kabul edilmesi kendisine çeşitli yerlerde mezar izâfe edilmesine yol açmıştır. Ayrıca Nesîmî bu çevrelerde şehid ve mazlum bir velî olarak çok büyük kabul görmüş, hakkında çeşitli menkıbeler oluşmuştur. Dilinde Âzerî Türkçesi özellikleri ağırlıklı olsa da Nesîmî, Oğuz Türkçesi'yle teşekkül etmeye başlayan klasik şiir dilinin kuruluşunda açık, sade ve âhenkli diliyle önemli rol oynayan lirik, samimi ve coşkun şairlerin başında gelir. Tasavvuf ve Hurûfilik terimleri bir tarafa bırakılırsa dili halk diline çok yaklaşır. Nesîmî inanç ve heyecanlarını olduğu gibi şiire dökmekten kendini alamamış, ateşli ve taşkın sözler söylemiş, hayranlığını ifade ettiği Hallâc-ı Mansûr gibi canını feda etmekten kaçınmamıştır. Aynı zamanda divan edebiyatının mazmunlarını klişeleştirmeyi gerçekleştiren ilk şairlerdendir. Ayrıca Âzerî Türkçesi'nin Fuzûlî'den önceki en büyük şairi olarak kabul edilir (Bilgin, 2007: 5-6).

Rıza Tevfik: Asıl adı Ali Rıza olup babasının kaymakamlık yaptığı Edirne vilâyetine bağlı Cîs-i Mustafa Paşa'da (bugün Bulgaristan'da Svilengrad) doğdu. Babası Arnavutluk'tan Debre-i Bâlâlî Hoca Mehmed Tevfik Efendi, annesi Kafkasya'dan kaçırılarak İstanbul'da bir konağa satılan Çerkez asıllı Münîre Hanım'dır. Öğrenimine Üsküdar Dağ Hamamı'nda babasının hocalık yaptığı Sion Mektebi'nde başladı. Bir süre yine babasının yanında Beylerbeyi ve Dâvud Paşa rüşdiyelerine devam ettiyse de babasının İzmit'e savcı vekili olarak tayini üzerine tahsili yarım kaldı (1879). İzmit'te annesi sıtmadan öldü. Çocukluk ve ilk gençlik yılları ailenin göç ettiği Gelibolu'da geçti. 1884'te girdiği Galatasaray Sultânîsi'ne sadece bir yıl devam edebildi. 1887'de Mektebi Mülkiyye'ye kaydolduysa da bir talebe hareketine karışınca okuldan uzaklaştırıldı (1890). Sonunda bir hocasının tavsiyesiyle Tıbbiyye-i Mülkiyye'ye girdi. Buradaki öğrenimi sırasında zaman zaman yine bazı öğrenci olaylarına karıştı, bu yüzden birkaç defa hapse atıldı. Hayatının bir düzene kavuşacağı düşüncesiyle akrabaları tarafından 1895'te Dârülmualimât müdüresi Ayşe Sıdka Hanım ile evlendirildi. Tıbbiyenin son sınıfında iken II. Abdülhamid'in iradesiyle, 1897 Türk-Yunan Muharebesi'nde yaralı askerleri Manastır'dan İstanbul'a nakleden seyyar bir hastahane Fahri Paşa'nın yanında stajyer doktor olarak çalıştı. Rıza Tevfik dil, şekil ve üslup bakımından en mükemmel şiirlerini 1911-1922 yılları arasında yazar. Aruz vezniyle kaleme aldığı ilk denemelerinde daha çok ferdî ıstıraplarına bağlanabilecek bazı temalar çevresinde dolaşan şairin şiirlerine yeni konular girer. Bu dönemde ferdî ıstıraplarıyla birlikte içinde yaşadığı toplumun meseleleriyle de yakından ilgilenir; başta tarih, vatan sevgisi ve aşk olmak üzere toplumsal, dinî ve felsefî birçok yeni temayı işler. “Sfenks”, “Gelibolu'da Hamzabey Sahili”, “Selma, Sen de Unut Yavrum!” başta olmak üzere “Harap Mâbed”, “Fikret'in Necip Ruhuna” ve “Uçun Kuşlar” adlı şiirleri onun en tanınmış eserleri arasında yer alır (Uçman, 2008: 68-70).

Sadıkî: 18. yüzyıl divan şairidir. Öğrenim gördükten sonra ilmiye sınıfında yükselip şeyhülislâm olmuştur. Hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Şevkî: 19. yüzyılda yaşayan âşıklardandır. Asıl adı Ahmed'dir. 1877'de Osmanlı Rus Savaşları için söylediği bir destanı ve Tanzimat-ı Hayriye'yi öven bir destanı mevcuttur. Hem hece hem de aruzla şiirler yazmıştır.

Zihnî: Bayburtlu Hacı Osman Efendi'nin oğludur. Asıl adı Mehmed Emin olmasına rağmen bütün şiirlerinde Zihnî mahlasını kullanmıştır. Doğum yeri olan Bayburt'ta başladığı tahsilini Trabzon ve Erzurum medreselerinde tamamladıktan sonra yirmi yaşlarında İstanbul'a gitti. Bazı devlet büyüklerine sunduğu kasideler sayesinde Dîvân-ı Hümâyün Kalemî'ne kâtip oldu. On yıl sonra 1826'da tekrar Bayburt'a döndü. 1828-1829 Rus istilâsı sırasında memleketini terkederek Erzurum'a gitmek zorunda kalan Zihnî orada önce Morali Derviş Paşa'nın, daha sonra Erzurum valileri Rauf, Galip ve Eğinli Sâlih paşalarla Hazinedarzâde Osman Paşa'nın kâtipliklerini yaptı. Bir süre sonra tekrar İstanbul'a gidip Çanakkale muhafızı Vâsıf Paşa'ya mektupçu oldu. 1838'de hacca gitti, geri dönüşünde tahta çıkan Sultan Abdülmecid'i bir cülûsiye ile tebrik etti. Tertip ettiği divanını 1839'da Bâbîâlî'ye takdim etmesi üzerine "hocalık" rütbesiyle taltif edildi. Gözöklü Reşid Paşa'nın divan kâtibi olarak donanmayla Akkâ'ya gitti, oradan Mısır'a geçti, Mısır'dan tekrar İstanbul'a döndü. 1846 yılında Sadrazam Sârım Paşa'nın emriyle önce Hopa, sonra Of mal müdürlüklerine tayin edildi. Vâsıf Paşa'nın Trabzon valisi olması üzerine azledilip daha sonra sırasıyla Ünye, Karaağaç, Sürmene, Vakfıkebir, tekrar Ünye mal müdürlüklerinde bulundu. Zihnî, her asırda mevcut olan birçok benzeri gibi taşrada, devrinin edebî muhitlerinden uzakta yetişmiş ve bu muhitlere ancak şahsiyeti teşekkül ettikten sonra girmiştir. Bir aruz şairi olan Zihnî'nin halk şiiri geleneklerine oldukça açık bir muhitte ve devirde yetişmesi, onu hece veznini de kullanmaya yöneltmiş ve hece vezniyle yazdığı şiirler kendisini devrin en dikkate değer sanatkarları arasına koymuştur. Zihnî, hem aruz hem de hece vezninden yürüyen zevki hece vezni geleneğinde birleştirmeye çalışan ilk şairdir. Zihnî'de dil hece ile yazdığı şiirlerinde kısmen sade iken aruzla yazdığı şiirlerinde yer yer Türkçe olmaktan çıkar, âdetâ Arapça ve Farsça söylenmiş bir mısra yapısına ulaşır. Ancak onda dil şiirin şekli ve bilhassa konusu ile yakından ilgilidir. Daha çok içinde yaşadığı devirden ve karşılaştığı haksızlıklardan şikâyet eden hicviyeleri ve sıla hasretini dile getiren koşmalarıyla dikkati çeken Zihnî, gönlünün acılarını ve mizacının taşkınlıklarını şiirlerine dökmek suretiyle sıla hasretini dindirmeye çalışmıştır (Uçman, 1992: 229-230).

Ziya Paşa: İstanbul Kandilli'de dünyaya geldi, asıl adı Abdülhamid Ziyâeddin'dir. Galata Gümrüğü kâtiplerinden olan babası Ferîdüddin Efendi, aslen Erzurum'un İspir kazasına bağlı Kerab köyündendir; annesi İtir Hanım'dır. Ziyâ, ilk eğitiminin ardından dönemine göre modern öğrenim veren Süleymaniye civarındaki Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'de, daha sonra Beyazıt Rüşdiyesi'nde okudu; bir yandan da Arapça ve Farsça öğreniyordu. Yaşlarına göre bilgisi ve el yazısının güzelliğiyle dikkati çekti. Henüz on altı-on yedi yaşlarında iken Dâire-i Sadâret-i Uzmâ Mektûbî Kalemî'ne kâtip olarak girdi. Fatîn Efendi, Leskofçalı Galib, Osman Şems Efendi, Osman Nevres ve Kâzım Paşa gibi şahsiyetlerle tanıştı, onlarla yakın dostluklar kurdu. Mekteb-i Ulûm-i Edebiyye'de başladığı şiir yazmayı burada biraz daha geliştirdi. Ziyâ Paşa, Şinâsi'den sonra Nâmık Kemal ile birlikte, 1860'lı yıllardan başlayarak Fransız edebiyatı etkisi altında gelişen yeni Türk edebiyatının kurucularından biri kabul edilmektedir. Asırlardan beri devam eden bir edebî gelenek içinde yetişen Tanzimat sonrası edebiyatçılarının hemen hepsinde görülen bazı ortak özellikler, divan şiiri ile âşık tarzı geleneği ve Fransız edebiyatı etkisi Ziyâ Paşa'da da görülür. Bir kısım manzumelerinde dönemin sade dil anlayışına uygun bir dil kullanmaya gayret eden Ziyâ Paşa, bazı gazelleri ile "Terkîb-i Bend"inde Tanzimat'tan sonra ülkede Batılılaşma adına yapılmaya çalışılan yenilikleri eleştirir. Bu tarz eleştiriler daha sonra doğrudan doğruya siyasî rakibi Âlî Paşa'yı hedef aldığı *Zafernâme*'de hiciv şeklinde doruğa çıkar. Buna rağmen Ziyâ Paşa'nın her devirde

zevkle okunan ve en çok beğenilen eserleri yine eski tarzda yazdığı manzumeleridir. Bunlar arasında Avrupa'ya gitmeden önce kaleme aldığı "Tercî-i Bend"i bütün İslâm dünyasında asırlardır geçerli olan hayat felsefesini âdeta özetler; İslâm düşüncesindeki Cebriyye anlayışı doğrultusunda insanların ve bütün varlığın kader karşısındaki mutlak aczini dile getirir. Şark âleminde yüzyıllardır tartışılan belli başlı meselelerin konu edildiği bu manzumenin Türk edebiyatında Nâbî'den beri devam eden bir geleneğin son halkası olduğu öne sürülmüştür (Uçman, 2013: 475-479).

1.2. CÖNKLERDE YER ALAN NAZIM ŞEKİLLERİ VE NAZIM

TÜRLERİ

İncelenen cönk metninde pek çok şairin farklı türdeki şiirlerine yer verilmiştir. Ancak bu çalışmada cönk metni bir dil malzemesi olarak ele alındığı için türlerle ilgili değerlendirmeler, halk edebiyatçılarının inceleme alanına sadece bir veri olarak sunulmuştur. Nazım biçimleri alfabetik olarak verilmiştir. İncelenen cönk metninde tespit edilen nazım biçimleri şöyle sıralabilir:

Beyit: Arap nazım sisteminde en küçük nazım birimi.

Gazel: Gazel, afiye örgüsü *aa ba ca ...* olan bir nazım biçimidir. İlk beytine *matla'*, ikinci beytine *hüsn-i matla'*, son beytine *makta'*, en güzel beytine ise *şahbeyt* ya da *beytü'lgazel* denir. Şair *makta'* beyitinde mahlasını söyler (İpekten: 1985, 17). Türk edebiyatında gazeller 4-15 beyit arasında yazılmıştır. 15 beyitten uzun gazellere gazel-i mutavvel denir. Gazelin konusu, aşk ve sevgilidir. Sevgiliyle ilgili olarak şarap ve tabiattan bahsedilir (İpekten: 1985, 19). Gazelde beyit güzelliğine de dikkat edilir. Beyitler, yalnızca vezin ve kafiyelerle değil anlamları bakımından da birbirlerine bağlanmışlardır. (İpekten: 1985, 19). Gazel, Eski Türk Edebiyatında en sık kullanılan nazım biçimidir. Divanlarda kolayca bulunabilmeleri için kafiyelerinin son harfleriyle, Arap alfabesine göre sıraya dizilmişlerdir. Bu yüzden de divan hazırlayan şairler, her harften en azından bir gazel söylemeye özen göstermişlerdir (İpekten: 1985, 21).

Kaside: Sözlükte “kastetmek, azmetmek, bir şeye doğru yönelmek” gibi anlamlara gelen kasd kökünden türeyen kasîde terim olarak “belli bir amaçla söylenmiş, üzerinde düşünülmüş, gözden geçirilmiş şiir” demektir. Bir tür olarak ilk defa Arap edebiyatında ortaya çıkmış, oradan da Fars ve Türk edebiyatlarına geçmiştir. İçe doğduğu şekilde belli bir maksatla ve bilinçli olarak söylendikten sonra gözden geçirilip düzeltildiği, mısraları ve vezni sağlam olduğu, on beşten fazla beyit ihtiva ettiği için türe bu adın verildiği kaydedilir. Şairleri tarafından ayrı zamanlarda parça parça söylendiği ve bu şekilde nakledildiği için uzun bir süre dağınık hâlde bulunan kasideler daha sonraki devirlerde belli bir yapı bütünlüğü kazanarak gelenekleşmiştir. Arap şiirinde kasidelerin belli esaslara tâbi olmaları, aynı başlangıca sahip bulunmaları, klişeleşmiş tasvir unsurlarıyla benzer ifade tarzlarını içermeleri, konu ve tema seçiminde uyulması zorunlu bir geleneğin yerleşmiş olması gibi özellikler onun uzun bir gelişme dönemi geçirdiğini göstermektedir. Kasidede beyit sayısının yedi-dokuz beyitten az olmaması şart koşulmuşsa da bunun belirli bir sınırı yoktur. 100 beyti, hatta İbnü'l-Fârız'ın *et-Tâ'îyye*'sinde olduğu gibi 700 beyti aşan kasideler de mevcuttur. Klasik kaside, şairin çöl hayatını şiire yansıtıp onu şekillendirmesinin bir tezahürü olarak nesîb/teşbîb, tasvir, medihfahır adlı üç temel bölüme ayrılır.

Koşma: Halk edebiyatı nazım biçimleri içinde en çok sevilen ve kullanılanıdır. Hece ölçüsünün (6+5) ya da (4+4+3) duraklı kalıbıyla yazılır; bunun yanında (4+3) yedili (4+4) sekizli kalıpla yazılmış koşmalar da vardır. 4 dizeli bentlerden oluşur. Dörtlük sayısı en az üçtür. Genellikle 3 ile 5 arasında değişir. Ancak dörtlük sayısı beşten fazla olan koşmalar da vardır. Uyak düzeni: *baba ccca ddda* biçimindedir. İlk dörtlük *xaxa* ya da *bbba* biçiminde de olabilir (Dilçin: 2013, 305-306). Koşmalar ezgiyle okunuşlarına göre *Acem koşması*, *Kerem*, *Kesik Kerem*, *Gevherî* gibi isimler alır (Dilçin: 2013, 306).

Koşmalar genellikle lirik konularda yazılır. Aşk duyguları, üzüntüleri, acıları, sevgiliye kavuşma isteği, ayrılıktan yakınma, doğayla ilgili çeşitli duygu ve düşünceler, öğüt ve kaderden yakınma konularına koşmalara yer verilmiştir (Dilçin: 2013, 306).

Müfred: Diğer beyitlerle anlamca ilişkisi bulunmayan, bu nedenle tek başına okunduğunda da anlamlı gelen beyitler müfred olarak adlandırılmıştır.

Naat: Hz. Muhammed’i övmek için yazılan şiirlerdir. Na’tlarda, Hz. Muhammed’in bazı vasıflarıyla mucizeleri de anlatılmaktadır. Na’tlar, genellikle, kaside biçimiyle yazılırlar; ancak diğer nazım biçimleriyle yazılmış na’tlar da vardır. Divan edebiyatında en tanınmış na’t Fuzulî’nin *Su Kasidesi*’dir.

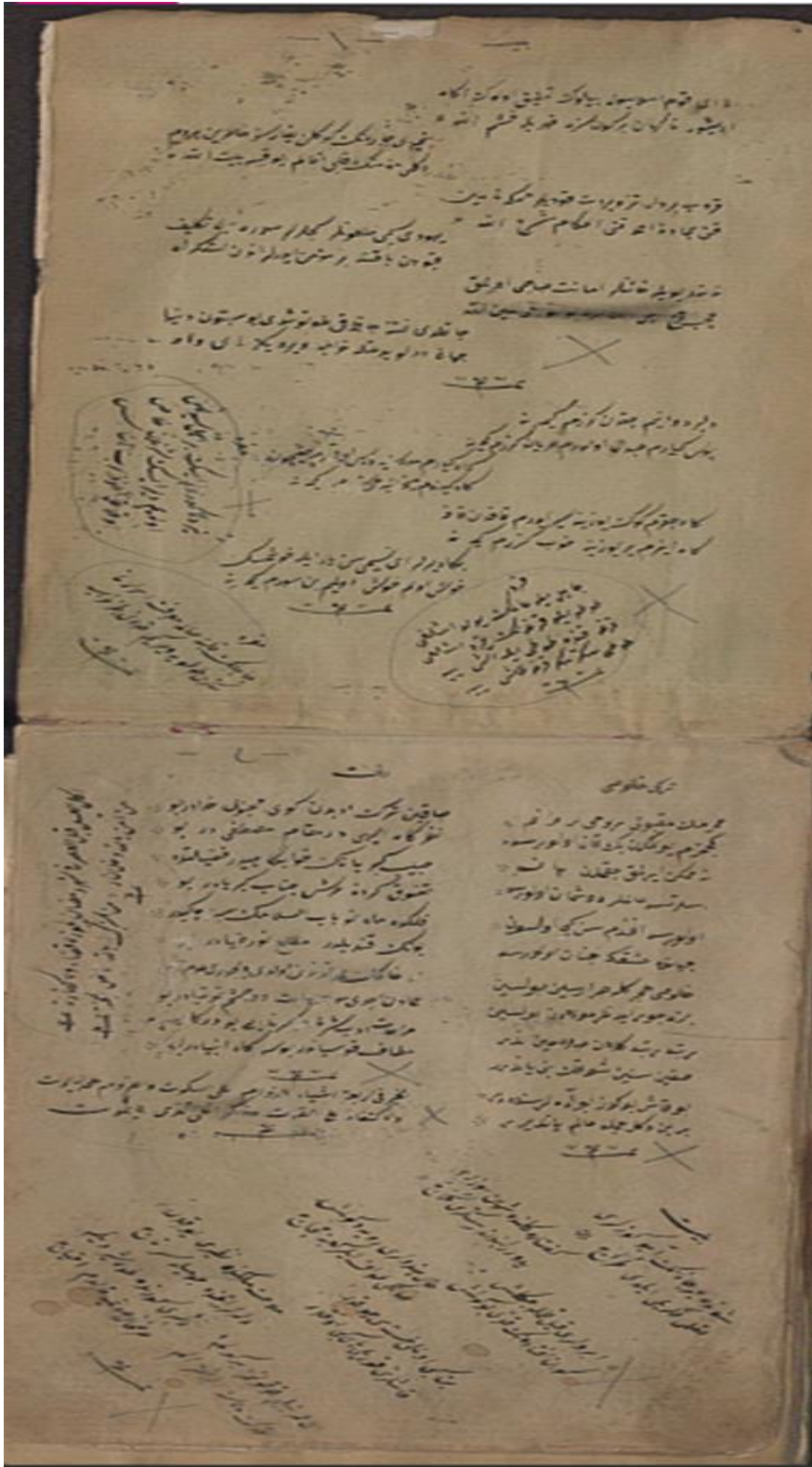
Şarkı: Arapça şark kelimesine nisbet ekinin getirilmesiyle oluşan şarkiden (Doğu’ya ait) geldiği kabul edilmektedir. Kelimenin kökeni hakkında “çağırarak, yüksek sesle söylemek, bağırarak” anlamındaki çağırğıdan türediği yolunda bir başka yorum varsa da bu fonetik bakımdan mümkün görülmemektedir. Ayrıca Anadolu ağızlarında ve bazı Türk lehçelerinde “ır/yır/cır” (şarkı, türkü) ve “ırlamak/yırlamak/cırlamak” (şarkı, türkü söylemek) kelimeleri yer almaktadır. Şarkının bir mûsiki formunu ve nazım şeklini ifade etmek üzere ilk defa ne zaman ortaya çıktığı bilinmemektedir. Edebiyat terimi olarak şarkı, bazan bestelenmiş her türlü eserin manzum metnini belirten Farsça “güfte” (söylenmiş) kelimesiyle aynı mânada kullanılmakla birlikte güfte anlam bakımından daha kapsamlı olup her türlü mûsiki eserinin sözlü kısmını ifade etmektedir. Şarkıyyât, özellikle XIX. yüzyıldan itibaren divanların sonunda bulunan, çoğu dört mısralı ve nakaratlı, bu formda bestelenecek manzumelere ayrılmış bölümlerin başlığında yer almıştır. Divan edebiyatı nazım şekilleriyle Türk mûsikisine ait şarkı formunda bestelenmek için yazılan manzumeler halk edebiyatındaki türkülerle beraber XVII. yüzyıldan itibaren ortaya çıkmış, zamanla türküden farklılaşarak Türk edebiyatı ve mûsikisine özgü bir nazım şekli ve mûsiki formu olmuştur. Güfte mecmualarında bulunan eski şarkıların bir kısmı hem yapı hem muhteva bakımından türkülerini andıran, çoğu hece vezniyle yazılmış sade şiirlerdir. Divan edebiyatında şarkı formuna en yakın özellikler taşıyan ilk şiirleri XVII. yüzyılda Nâilî’nin yazdığı kabul edilmektedir. Daha çok dörtlükler hâlinde yazılan şarkı güfteleri Türk mûsikisinde kendine has bir yapıda bestelendiğinde aynı adla anılmıştır. Şarkılarda genellikle aşk, ayrılık, hasret, sevgili, içki ve eğlence gibi konular ele alınır.

Terci-i Bend: Sözlükte tercî’ “geri çevirmek, tekrar etmek”, terkîb “birkaç şeyi birleştirerek yeni bir şey elde etmek” anlamındadır. Farsça olan bend “bağlama” mânasına gelir, ayrıca manzum yahut mensur metin parçaları için kullanılır. Terciibend ve terkibibendin aslı vasf-ı terkîbî olarak tercî’-bend ve terkîb-benddir. İlki “tekrarlanan vâsita beyitleriyle bentleri birbirine bağlanan şiir”, ikincisi “her bendin sonunda değişerek yer alan vâsita beyitleriyle bentleri birbirine bağlanan şiir” demektir. Zamanla iki kelime arasında Türkçe’de bir “i” sesi türemiş ve terkip Farsça tamlama gibi tercî-i bend, terkîb-i bend şeklinde yazılmıştır. Bendlere tercî’-hâne veya terkîb-hâne yahut kısaca hâne adı verilir. Her bendin sonunda yer alan ara beyit önceleri tercî’-bend, daha sonra vâsita veya bendiyye olarak anılmıştır. Fars edebiyatında olduğu gibi eski Türk edebiyatında da bendlerden meydana gelen nazım türlerinden musammatlar arasında oldukça rağbet gören terciibend ve terkibibend nazım birimi beyit olan divan şiiri formlarındandır. Aynı vezinde ve farklı kafiyelerde bendlerle bunları birbirine bağlayan ve bağımsız kafiyelenen vâsita beyitlerinden oluşur

Terkib-i Bent: Terkib-i Bend, bentlerle kurulan uzun bir nazım biçimidir. Yaşamdan, talihten şikayet; felsefi düşünceler, dini, tasavvufi konular ve toplumsal yergilerin işlendiği şiirlerdir. En az üç en fazla on bentten oluşur. Her bent genellikle 6 ila 10 beyitten oluşur. Bentlerin kafiye düzeni gazele benzer. Her bendin (terkib-hane, kıta) sonunda vâsıta beyti denen bir beyit vardır. Her bendin sonunda farklı vâsıta beyitleri kullanılır. Bunlar bentlerden ayrı olarak kendi aralarında uyaklanır. Terkibibendde vâsıta beytinin kafiyesi her defasında değişmekle birlikte ilk vâsıta beytinin birbiriyle kafiyeli, ikinci ve sonrakilerin ilk mısralarının serbest, ikinci mısralarının ilk vâsıta beytiyle kafiyeli olduğu bazı örnekler de vardır. Terkibibendler, terciibendlerde görüldüğü gibi genelde gazel şeklinde kafiyelense de mesnevi tarzında düzenlenenleri de mevcuttur. Vâsıta beytinin kafiyesi değiştiğinden terciibendlere göre terkibibendlerin kafiyelenişi daha kolaydır. Terkibibendin hâne veya kıtalarının çoğunlukla gazel gibi kafiyelenmesi sebebiyle şair her bendde kafiye değiştirme imkânını elde eder.

Türkü: Köken bakımından Türk kelimesinin nisbet eki alarak “Türki” şeklinde oluştuğu, daha sonra Türkçe söyleyişe uydurulduğu kanaati yaygındır. Türküye “şarkı, deyiş, deme, hava, ninni, ağıt” da denilmekte, Anadolu’da türkü karşılığında yer yer “yır” adı da kullanılmakta, Tatar Türkleri’nin türküye “beyit” dedikleri bilinmektedir. Türküye Azerbaycan Türkçesi’nde “mahni”, Başkırtça’da “halk yırı”, Kazakça’da “türki, türük, hâlık anı”, Kırgızca’da “eldikir, türkü”, Özbekçe’de “türki, halk kaşığı”, Tatarca’da “halk cırı”, Türkmence’de “halk aydımı”, Uygurca’da “nahşa, koça nahşisi” denilmektedir. Türkü, âşık şiirleri gibi düzenleyicisi bilinenler yanında çoğunlukla düzenleyicileri bilinmeyen, sözlü gelenekte oluşup gelişen, çağdan çağa ve yöreden yöreye değişip zenginleşen, bazan bozulmalara uğrayan ve her zaman ezgi eşliğinde söylenen şiirlerdir. Türk halk şiirinin de en eski nazım biçimlerinden biridir. Bu adı taşıyan ilk manzumeye XV. yüzyıl başlarında Horasan’da rastlandığı kaydedilmekte, Anadolu’da ise ilk örnekleri XVI. yüzyılda görülmektedir. İnsanların yaşadığı her çeşit olayı, bu olayların toplum içindeki yankılarını, kahramanlıkları ve tarihî olayları konu edinen türküler bir kültür hazinesidir. Herkesin anlayabileceği sade, tabii bir dille ve hece ölçüsüyle söylenenler yanında aruzla söylenmiş az sayıda örneğine de rastlanan türkülerin klasik edebiyat nazım biçiminde olanlarına “divan, selis, semâi, kalenderî, satranç” gibi adlar verilmektedir.

1.3.CÖNK METİNLERİ

از کاتبه تحریر ابداً شایسته معشوقه تقسیم ایندیم شایسته اوارک ای شایسته کزینم
 بو بختی قاره یازمشله * بخوف سز یاره یازمشله * دفتره عاشقه دردی یازانم
 فضل کین اوزره نامم قاندا * قورنم بو بنم عشقک دو این * یازانم و نهاده ایله چون کابن
 خوب نامم جوهر یاره یازمشله * چکشله دلیکرت جور عتابن * امر آجیده بر سز یاره یازمشله

کتاب

اغلام یارمدن جدا دوشل * ایلدی قذمی بر ذال آیر یلق
 جدا دوشوب غربت ایلا شله * قویمور جسمده مجال آیر یلق
 یارکت رفتارنه بر کز کور رسم * اول وجه پاکنه یوزم سور رسم
 اجل ایروب غربت ایله قاورسم * قاور قیامته وصال آیر یلق
 روز شب آهمون اوشور طاعلم * نالانم کوش این دمدم اغلم
 آقوب چشمه یاشی سین کی چانلم * ابرر وجودیم زوال آیر یلق
 ادمم دیر ملاقات اولسم یارلم * عجز می کچوردم آه زارلم
 دیار غربته غم افکار یلم * دمدم هیر ایشم خیال آیر یلق

تمت

هو

یوز کون جمله عالم بر خیا در یا رسول الله
 سیاه کوز کله قاشک دلر باد ر یا رسول الله
 رو تخت شو قیلد کورده طرب ایلمه کربون
 خیا لوق عشقکمه هب مستاد ر یا رسول الله

دیهانک بغیر سی وصفین ایله بلنه ملک انسان
 که مدح ایون سنه با لغات خداد ر یا رسول الله
 معبره سید ملک عشقکمه یار چون روز شب کور کلم
 دشکله عرش اعظم روشناد ر یا رسول الله *
 دووا غلک کذتنه ابکوشه سلسبیل اویمز
 نسانک تر جانان رحمنادر یا رسول الله
 وجودک باعث خلق سنوت جمیله رحمت
 دیان اول خالق ارض ستاد ر یا رسول الله *
 دخی راس همایونک یوقار ویدک قات کورده
 مبارک ایانک تحت اثر تیر ر یا رسول الله
 چون اولک جسم پاکت مبتداً بو کاشانه
 ینه اول کاشانه منتها در یا رسول الله *
 تشریف ایله رز اسمی شریفک انک ایله یاد
 بلکل در تلره ذکرک دوادیر یا رسول الله
 شفاعت دولتین الله سکا چون ایله احسن
 غیاثک مذنبانه ملجادر یا رسول الله *
 گروه مجربان بزکه اجرام ایله کت به حد
 امیرین ضاهده سکا دیر یا رسول الله *
 ان خردن بزه ارتسین ای لطف کرم کانه
 مروت رحمت سکا سزادر یا رسول الله *
 زبانیله کیت الهه جمیده بزه یا ندرمه
 که بزم دینمزه به انتها در یا رسول الله

سودی کوکل بر پسر صفت ترزه کوزه لی
 حسنک اول مختصر شرح ایدرک سویلی
 وارد اینیم الینه دولشوی دلیم دیلنه
 کلکنک بر تلنه بغله بوجا دیلی
 سوسلو جه بوسکل فنی کورمون اولوم سوه سی
 سیم رزه جوق مهوه سی وارد رانی نشلی
 کاه از یلور کاه بوز یلور کاه قاشی کوزه سوز یلور
 انجه در اولمز اوز یلور جوقجه صقوب او پیمیل
 کولکلر منون ایدر لم بواشی قانون ایدر لم
 مقراسک لتون ایدر لم انجه سکت نازک الی
 دیکر دیکش ناز ایدرک کاه او تانوب کاه کولکرک
 سویلور جاتم دیرکک بیس کملری او دیلی
 او نیشلم تازه ایدر اینلی یلباز ایدر
 برکوش انداز ایدر اوچلا اولانجه بلک
 صوفزه سنه کله هونا رنارینه الینه یلور
 پور ایلر دیلی قنار داغوش ایدر بوشلی
 اسنی انک دیرمم جکسون اولغجه الم
 او جیوز اونه دوشدر قلم اجدرف تمک
 جانر امراج حبیب قویم بنی بونزه غریب
 استر ایسک درده طیبیکم ایدر لم لم یزله
 ختم

نصل مریح ایدریم سلطنت سنی
 روم ایلر بوسنایر دکر کوز لریک
 کسره کوردمم سنزه کاه ناز
 عربستان جول مصر حجازی
 یوزینه دوشمش یوسف نشانی
 سنی کورن علش ایلر فغانی
 کومریدر دیرکم بر ایلر یک منت
 کردانون بر پور ویر سکت ایلر کیمت
 ختم
 حبا حون اوغز دیم جانان باغنه
 کوردم اوقتا ده کرفاره جور یلور
 کوزه کلت ایتدیگه یاننه قالمز
 کجه بو کوز کلت باقیه قالمز
 با یقوشک کندو کی ویر اینی کتمز
 ویران اولن ایدر بلبلله او تمز
 ختم
 ندیر بوسنزه کاه ش منن باقش لری
 از مره قوتیایر دکر کوز لریک
 قرصه اخصقار عجم شیرازی
 بلخ بخاری دکر کوز لریک
 شم دیار بکر ارضوم وانی
 کوزل کور جست دکر کوز لریک
 کسک بیکن کرف اولر کسه من قیمت
 بیجا شو جهان دکر کوز لریک
 ختم
 هیچ کس لری بلخ عالم میاندر
 هر بره بر منصور داره جور یلور
 زمانه دلینده حقیقت اولمز
 شدیک کوز لره واره جور یلور
 عمر سود بکندن بکون اه اتمز
 کجه بو کوز لره یازه جور یلور
 ختم

بیره گو که امر جان کیردی جعاز تا ابد ای کوکل بر درده دولتم انده درمان کز لیدر
مؤمنک قبینه ایمان کیرده جعاز تا ابد کل بر قطره یا کیم انده عمان کز لیدر

دیکه اشرف اونی رومینک بحر عشق تیدم
دکه بر درویش فیره خورلیوب قلم نظر
قلینک هر بر کوشه سنده عرض رجا کز لیدر
جان باش ترک ایوب جانده جان کز لیدر
مستقیم

ای سنک قضا شیشه زنده طوقنه
جلم هوکی کوشه نشینانه طوقنه
سیلمه کوزمک یاشینی ای آفت جانم
یاغسون دمیدر قطره بارانه طوقنه
قوی ایلیه لرباغ معارفه تماشا
ای عارضه هر طالب عرفانه طوقنه
البتده او در جای خیال رخ جانان
ای هم قدر سینه سوزانه طوقنه
عاشق عمرک ایشته بود نظم بیغی
ای خامه صاقین صفحه دیوانه طوقنه
ویرم سکا چک بندن الک ای ملک الموت
عبدی بن

جانانم نزا لیدر کیم جانه طوقنه
صنم دیز یلیه مفسدت شورش افکار
عبدی نه کرک خاطر یاران طوقنه
مستقیم

کور موم خیلی زمان اولدی اوغجه دهنی
دهنی کرچه قومن صور مغ لعلک امنی
امنی خنجه خون نیک اولدن سینم
سینم القانه بو یاند قنی از صف قنی
قنی اولدی مکه سنکله اولان عهد والفت
الفت ایترک ایر اغیار الیه ترک ایله منی
منی کل غیره قیاس ایتمه امان ای کوزلم
کوزلم بییدلم بن سورم بویله سنی
سنی صائب بزه پک خسته هجران دیدله
دیدله صکره بولوب وصلتی یرتمش کفتی
مستقیم

سودی کوکل بر بسره صفت ترزه کوزه لی
 حسنک اول مخمده شرح ایدرک سولجلی
 وارد ایغیم الینه دولشی دلیم دیلنه
 کاکلنک بر تلنه بغله بوجا دیل
 سوسلو جه بوسکل فسی کورمون اولم سوه سی
 سیم زه جوق موه سی واردانی نشلی
 کاه از یلور کاه بوزیلور کاه قاشی کوزه سوزیلور
 انجه در اولمز اوزیلور جوقجه صغوب او پیمیل
 کولکلز منون ایدلم بوایشی قانون ایدلم
 مقراسک التون ایدلم انجه سکت نازک الی
 دیکر دیکش ناز ایدرک کاه او تانوب کاکولرک
 سولیکه جانم دیرکک بیسم کلدی او دیلی
 اویشلم تازه ایدلم اینلی یلباز ایدلم
 برکوش انداز ایدلم اولکل اولانجه بلکی
 صوفزه سنه کلمه مهنون رنارینه البتدینار
 بوسایلم دیلی قنار درا خوش ایدوب دیشلی
 اسکی انکت دیرمم چکسونه اولغیجه الم
 او تیوز اونه دولرک قلم بجو حرف تمه
 جانغرا مراح حبیب تویم بنی بونزه غریب
 استرایسکت درده لبیب کیم ایدلم لم یزله
 ختم

نصل مریح ایدیم سلطانم سنی
 روم ایل بوسندیکه کوز لریکت
 کسده کور مردم سنده که ناز
 عربستان جول مصر حجازی
 یوزینه دولر مش یوسف نشانه
 سنی کورن علقی ایلر فغانی
 کوه پریده دیرکه بتر ایلر بکن منت
 کردانون بر پوسه ویرسک ایلر بکن منت
 ختم
 جبا حون اوغرادیم جانان باغنه
 کوردم اوققاده لر خاره جوریلور
 کوزه کنت ایتدیگه یاننه قالمز
 کجه بو کوز کنت باقیه قالمز
 با یقوشک کندی ویران کتمز
 ویران اولان یرده بیللم اوتمز
 ندیر بوسنده که ش مهنن بافتش لر
 از سرک قونیا دکر کوز لریکت
 قرصه اخضقارک بجم شیرازی
 بلنج بخارایک دکر کوز لریکت
 ششم دیار بکار ضروم وانلی
 کوزل کور جسته دکر کوز لریکت
 سکن بیک آرف اول کسه منر قیمت
 هینا شو جهانه دکر کوز لریکت
 ختم
 بیج کسه لر بکنز حاکم میانده
 هر بره بر منصور داره جوریلور
 زمانه دلیر نه حقیقت اولمز
 شدیکه کوز لر وارده جوریلور
 عمر سوه بکندن بکون آه اتمز
 بکر بو کوندره یازه جوریلور
 ختم
 ختم

وقد عليه الكرامة والفضل ان حسن الخط احسن الخالقين عن علي بن ابي طالب كرم الله
 وجهه وقرئ الله عند اصكر من اولادكم بالكتابة وعنه حسن الخط افضل فان الكتابة من اتم الامور وصدق من نطقه والريضان الخط فحق في تعليم اولادهم
 قال والغنى جمال وعنه عليه الكرامة والريضان الخط فحق في تعليم اولادهم
 وعنه وقوله في كثرة المنفق والفقير...
 قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اطلبوا العلم ولو اكل احدكم من ثمره حتى ياتي بالعلم فليعلم
 مسأله عن بعض السالكين من على رضى الله عنه فقال ما معنى العلم في قول
 عنه العلم نقطه كثرها الجاهلون ثم سألوا ما معنى النقطه
 قال على رضى الله عنه كل سر من اسرار الله يقال في الكتب السماوية
 وكل سر في الكتب السماوية في القرآن العظيم ومن اراده تفصيله فليرجع الى درالناسخ
 في بحث البسملة تم

والكتابة صنعة يتوصل بها الى الدنيا كما نقل عن علي رضى الله تعالى عنه حسن
 الخط من مقايح التزويق بخلاف العلم فانه بترتيب ما يتوصل به الى الدنيا
 الحسنة الجيدة درالناسخ في قوله وصنعة الكتابة
 بسم الله

قال في اسم الجنة مشتاق الى اربعة نغمات الى القرآن حافظ لسان مطعم بلقيس
 ووصفاً ثمين في شهر رمضان صادف من نطق رولق المجلس تم
 من قرائتكم يومه قبل الدرس ثلث مرات يكون عالماً بسم الله الرحمن الرحيم
 اللهم اجعل نطقه مطمئنة توفيقاً ببقائك وتضع بعبادتك وترضى بقبضاتك
 وتعتبر ببلدة نك المظار زقني فضعه النبيين واحفظ المرسلين والهاه ائمة نك المتقرنين
 بسم الله الرحمن الرحيم اللهم زدني علماً وفهماً يا كاشف المشكلات ويا عالم السرى
 والخفيات اكشف الحجاب عن وجود هذه المعنى واحفظني عن الخطأ والضلالات
 موافق كل امر وان علمه الغيوب برحمتك يا ارحم الراحمين تم
 هذا دعاء صلوة النبي شريف
 اللهم صل على محمد وعلى آل سيدنا محمد صلوة تفيها بها من جميع الاله هوال
 والاه فات وتفضلنا بها من جميع الحاجات وتطهرن بها من جميع السيئات
 وترفعنا بها عندك اعلى الدرجات وتبلغنا بها اقصى الغايات
 من جميع الخيرات في الحيوة وبعد الممات

هذا دعاء غسل
 لغوت الغسل دفعةً للجنابة تقرباً الى الله تعالى اللهم طهر قلوبنا وروحنا وجسدنا
 من الجنابة والاه ذناب بحمة اولياك يا اولى الاله لياك برحمتك يا ارحم الراحمين
 هذا دعاء تم اذان
 اللهم رب هذه الدعوة التامة والقلمة القائمة ات محمد الوسيطة والفضيلة
 والدرجة العالية والبعثه مقام محمد الكرم وعدته وعدا حسناً انك لا تحلف
 الميحاد برحمتك يا ارحم الراحمين

دیوان و آصف

ای بادبیا سویه باره آن بارشتم
 ختم باورم تازیله بیوده بارشتم
 کوسم سکا بن نافله بیورده بارشتم
 سن بل یوزن اکوئی رضا بن مایش
 کلو کپوئی ایله بیوده نواز بنش
 کوشم سکا بن نافله بیورده بارشتم
 عوده سکا کچده بیزه نیازم
 کاشق اوله میوه نه نیک کچیه نازم
 لطف وقت نیم لوفت نه نازم
 کوشم سکا بن نافله بیورده بارشتم
 لطف وقت نیم لوفت نه نازم
 کوشم سکا بن نافله بیورده بارشتم
 کوشم سکا بن نافله بیورده بارشتم

غزل ام آج
 ایته بی بی بیاره پریشان ایکی یوزدن
 کا کولک بکت ایته بجه پریشان ایکی یوزدن
 بکت کزه نیاز ایلوب ایغنه دیوشدم
 او پورده بکتر یکا چنان ایکی یوزدن

مصنوع

تمنا مز بود رحمدن جفته جانن تلدن
 ایر مسون همان معوله سنی بندن بی سندن
 دریا ده قزلا اولن هر افده کوزل اولن
 سورسن کلین سو قز ایله بازا اولن
 بو کون هولا بو صبروق باشده طور مز بو صبروق
 بهشتیله ویر جانم بلکه یوله صوحا سرف
 قاشلریک جتال جتال کپ کلریک اوق آتار
 دو د اقلریک دکان اجمش نیا قلریک کول دستار

بیت

وفی اوماق خطا در سرخ سردن
 بیج اولور حق سسل زنبور خردن
 نه منکدر وفی اوماق جهانکده وفی کسندن
 محبت مهادیقی بکدر کشینک اقر باسندن
 شاکتم صد شکفتم صد شکفتم
 کرویی را که حق خوانند علیه
 او مخلوق خداوند جهانست
 چرا گفتند خالق آن ویرا
 صفا کلدرک مسافریم تصور بی نظر اتمه
 که زیر حاکم معلوم نیازم زقم ایرد کتمه
 کرویی علیه خدا خوانده اند
 چه بزرگترین صد خطا کرده اند
 بحق خدا اهل توحید حق
 ارین ظن بیورده آزرده اند

خا جوده اكر اوليه تاشا سته امكانه
 المسه لويك سويله كه سيرت خلدن
 ايناي بشره قالا حقين بو معارلات
 كه مضموره بشه حققت اير ايراز
 بل رين معارف اوقوه كه روه قنده
 بو حتم ليقان نره من مركز قوت
 مهندسه لويك سويله كه سيرت خلدن
 بروره دهن قالدن مزره كره عالم
 بيازمه فانه طوغر بديعوه ركه عالم
 كه لويك جويرر برورقه مقلبه عالم
 باربه نه كوله مقلبه لويك مقلبه عالم
 باربه نه مقلبه اير كتره قالدن عالم

جوانك يا مسه خلو الخلو وسوي
 جوانك جوانك سجانك الفا

اي قدرتك اوليا به آغاز و تاهي
 كه رسته قير و لطفه حسه تارت
 حكمت قير الهيا بو تاه اير ميري
 و لير بيا طبعك مزج كه واي
 اير كرمه آتشي كلوا خلدن
 لملدي علك نه ياره خاك اير خلدن
 بجان لره مخصر افراع حفظه مات
 خسيه ايرده اضلك نجه اهل طريقي
 حكمة دهن او صافن اولك كاهن
 كه روزه اير و حركه عصبه كواهي
 امون اير ايراز بو انوار اير ماهي
 سرب نول كركه صوره ماهي
 مغامره الهه يشه به نمرود مياهي
 نطق ملك جيفورر كو كوله آهي
 محنت زود عقده محضه دواهي
 خسيه ايرنه اهدا نجه كلكته اهي

حكمت كه اوله معجب خير و شرافعال
 سنده ر الهه نه بو مكر و بوقسته
 كفتي كيمه و باه نجه سلك ملامت
 رسته صده و اعاذه نو در روزه قيامت
 باربه نه ايجورنه بو او امر بو نواهي
 بو مكر و بوقسته نه سنده ر الهه

برقظه ايجنه حسه بره نوه قناره
 آسوه اولم در سلك اير كلوه جيلانه
 ثابت قسم الله مركز ماموره رنهاره
 لعه نوه كف حكلمه تراره عدالت
 كه كيم كه اير بوي وفا لمع بشوره
 بو نجه لويك باعنه برقظه و رقهتر
 اير كمال جلد نر ناخص او رده نر
 كه عاقله برور و عاقله مقرر
 خط ايجور بولفرك سري كيمه
 قيل صنعت استاك تحيله تاشا
 ماشه اير برورن بلاهه جودنه
 ميانه رسته قوريله مزلت خلدن
 و رسته موهوبه مانره خوف در جبارنه
 خوفه و ايريه حكمته روزه جبارنه
 كير اكا نيم رولته او ماره ليل همارنه
 باربه نيمه در و كره ايجر سارنه
 رجهت الهه ريه خفانه صبارنه
 احيه ميا مسه و امن قوه عقده نوه
 بل فافله نجه حكما رنه فضله نوه
 دم لورم اير عاقله ايلك جودنه جبارنه

اولك معالي بو كوجك عقده كركن
 نيرا بو رازد اوقه نفلتي حكمن

وهرک نه صفا و در عجبایم و درین
 برینک و فادایم نظر قبول تو سپردی
 سر ایچو لکدا اوزره دنیو تحت سلیمان
 حد اولجه آنرا سترایک الی جولانک
 حیانه کیه زنده ملا علی من اوله بینه
 خیر و صبر آنر صبر حیانه اوله بالقصه
 یلدی ایچوب کوله نیچ طرفه منجم
 اطرفه و بر لوف الیه زیایه نظامانه
 آیدن ایته کتینک لوف باغلز
 بد لکرفقده کوردم ایله بعضه مقرون
 انشاء صلقت بافتور کورسم انرا
 یار مجید طوعیریک صفه ایچ

انسانه بر افروز کهنی حید سقره
 نه لیل و نایز نه شوق و خمر نه
 اوله الحنک بله اسر سیه برین
 زوقه مفاخر غمده کدر نه
 بیلد کیچیک خیر اولورون کورن
 لکریه خاست اوله عصبه و کورن
 عقلت الیه کوروز قویوی ره کورن
 یه دیو سبب بولور خانه لورن
 تحصیل کورینو نه عقل اترن
 ثابت قدم نه بولایک اوزرن
 انشاء صلقت بافتور کورسم انرا
 یار مجید طوعیریک صفه ایچ

غدا ایچ عیالنه والی ایالت
 بولقیده انشاء اولدنه وقت قضاء
 قاض اوله ریحون و محضوضی سلمه
 ای مزلب حد بونه وقت که چلرک
 لغت اوله مال الی تحصیل اندک

ربیاه و عقبا نه زلت نه زالت
 حده ظهرا لیه باطل ایچوبه حکمی امانت
 اوله محکومک حکمه در لر من عدالت
 بر قایح خصم عدیه محرم محالیت
 یارینه اوله باعصه و یانامه اوله االت

آدم اولونک خیر اولور آرملره قهری
 انشاء اکادیر لرده ایچ قلب قیض
 آدم اکادیر لرکه غرضیه اوله سالم
 مبارزه کورینو کوره ایاب حیانت
 اکثر کتینک صورتی سیری اوزیر
 امید وفا ایله کور شخص رعله
 چوره حاجیلر چیغی خاجی بر بعله

انشاء انشاء مود راسته رذالت
 آدم بی نظره الیه کسب عدالت
 نفسی ره اوله اجرای عدالت
 مرشد صبا اولور و کلامه اصعب عدالت
 یارینه بونه مکنه الیه بونه عدالت
 امید وفا ایله کور شخص رعله
 چوره حاجیلر چیغی خاجی بر بعله

عجب حبه ره و اولور تحت الیه سلطان
 اقباله اربانه بی باغلام ره کورن
 طالع نه بطل کور قضا اولور آخر
 آنر کوریلر چونکه جزا حین عملده
 نه بر اولور لغت الیه حجاج الیه جنکیر
 قایلیمه الفاظ الیه تغییر حقیقت
 بر خاکده انشا الهی و بر الیه مسیح
 کور درون الیه حجاج کور اقلبه اولور
 که چالک الیه دمه بیزه عصمت
 صبرایت سوا سترایک حبه مکلفانه

صفا کله ایه مطلق بر کاهه پریشانه
 بر اوزره دور ایچ فرجه دورانه
 الیه اولور او بیجا لک خانه بی برانه
 انجامده آهسته الیه رخت سواد
 تحصیل ایله نوازش الیه سلیمان
 مکنه که تقوی الیه کفر الیه ایمانه
 بر در نظر حقه مجوس الیه مسلمان
 کور حقه بر آخر اولور کور عو با یانه
 کور عقت ایچ آدم الیه نه نه
 فن الیه نه ظلم الیه بر بون فر اقرانه

وکل مختص بوما که جوهری اوله نامه و بیاند
کتابه هر که هر بر زمانه لغت و نانی
سخاوه خاتمی حیدره ایر باجه ثابت بک
والصغری اولد. بوعیدک عهد ایره م آئی
کماکه ایر بر فرزند بولناز سحر و فساد
اها تحفه و نسه صانه باجه فیضک ارضانه
ورعه توأم صدیقه ابر بر صده بقه -

معالیه انده بقه و لو سترت و سانی
عجب به عهد کورا ایچونه ضیال الحذف اولسه
بکم حالت بده افه اویه کور مدح نانی
عبداله الیه و ضیالیه بوبقدر نجم و زکراهی
رقابته کجوبه نظیر ایر ماه و رخسانی
هله نوری بقلک نوزلر قما یتر نوره فیضه نه
الوب انذار افکارم دیدم اوصاف میرانی
بوندن باب لطفیه کتابه جلد به هرا نه
لکھیت اولدیر بوندن ابا عده حیدر معانی

۷۸
بوندن سفره سنده خطه لور ای و لور ایتم
فقدانه در دینه بوندن ایره هر برده و میانی
بنوده خلوه لطفه و لبته در بوندن ایوانه
کوعصی جذب ایتمده نظیر ایر لر وجه جانانی
علوهت و صیغیم لکھم شاه علویت
بونده عهد و نسه صانه بر موهوب ربانی
رعلا الیعب تریل شروع ایبه وصف موهوبه
ایچونه ایلمک لازم کجا جهه فراوانی
هره فایمقام عالی مقامک مدینه حاجی
انک اسنی زکرا بیک اودر بر عفتة اعیانی
جنابه حاکم حکمتناک کسانه الیعه
دینه صفی السعد یا خور او علمک بحر عمالی
مجسم بآرب صانه مدبر بیت مالک کما هر
ایمه صدیقک مدینه اولدم بنه حیرانی
معالی برجه معراج ایر نوردیه سوال ایله
امور ضبط و ضبط نیجه در آراب وار کمانی

عاجز او بدست کتم صومعه صبر کنی
 استار نقشب المود مرد خجوره
 احلام اجمده دولت پا بند توئی
 اوله یوغه ای شور دوت ای جبهه
 ملتی نیاید ایرک لهر ایشزده
 افکار قرینه نبعیت ای جبهه

ایواه بیایر کجه بز لریم ایده
 زیرا که زیاده اوسته مایلیم قرانه

ظالم کور و صیب بزلی صا نر حصدیز
 عاقل دینالو من بره نیم حال بلور کسه
 ایاده و لهنه بزلی اولر بولور کسه
 ترکیب عجیب ایلی خا صبر و
 کجیج لمور هر قدر مزارت کنگزات
 عقاب برا بر ایتمز بوقه ای
 در وقتلره بزلی تخفیر دوشین
 بر آفت خور خواره اسیر اولر کولیم
 خطیم لمور صحتک لنتی حال
 هر چه یی اخیلوز ای شاه سوجت

استرزه لطف ایله دیر بزده ابراق ایله
 دنیا م کهار سه شرف و شاه ایله صباغ ایله

هر وقت اجمده بر دوریم عدلکیم ایتم
 یواک چه زومین لغتله اکار خلو
 انجمنه استرایک اکر ملک قاره
 بر برم که بوقه لغتکیم قفیر اجمده کسه
 عدوت کیم مناسبتله اوله اوله
 مانه شجرات ظهور ثابت اولد
 قضا کیم بل برایشه یا با اوله
 اوغرایم صبا اهلک اکر ستم عراد
 درانه سخنی زیارنه ایوه ایده
 کسینی عهد ایوه اولر صبا ک

مدانه سخنی بر عیله سده برا
 بر شکر و علم اولر کما شکر ایزه

ساقی بزله الک نخچه نی صوره مو نایک
 عتقلک نه بلور ذوقنی صومنی صباغوش
 بیت دلی راننده ایله اجمده ایبار
 سیراب اولور صباغ قوی بر توغوش

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Ebru		KUYBU DURMAZ
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Eğitim Durumu	Başlama -Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2004	2008	Bursa Cumhuriyet Lisesi (Yabancı Dil Ağırlıklı)
Lisans	2008	2012	Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Ön Lisans	2010	2012	Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Bilimler (İkinci Üniversite Programı)
Yüksek Lisans	2012	2015	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Doktora	2015		Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı
Çalıştığı Kurum	Başlama -Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1.	2013		Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Görevlendirme)
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar	ŞAHİN H., BAŞTÜRK Ş., ÇELİK A., KUYBU DURMAZ E., Yükseköğretim Kurumları Destekli Proje, 1989 ve SONRASI BURSAYA YERLEŞEN BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNİN AĞIZLARI, 2021 -Devam Ediyor.		
Yayımlar:	<p>Diğer Dergilerde Yayımlanan Makaleler</p> <p>I. MÜELLİFİ VE TELİF TARİHİ BİLİNMEYEN ARAPÇA TÜRKÇE BİR MANZUM SÖZLÜK KUYBU DURMAZ E., ÖZTÜRK Z. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt.23, sa.42, ss.437-465, 2022 (Diğer Kurumların Hakemli Dergileri).</p> <p>II. YUNUS EMRE DİVANI'NIN BURSA NÜSHASI'NDA DENK ÇİFTLER ÜZERİNE BİR İNCELEME KUYBU E. ASOS JOURNAL,2020 (Diğer Kurumların Hakemli Dergileri)</p> <p>III. BİR DİZİN DENEMESİ: LEHCETÜ'L LÜGAT'TE GEÇEN</p>		

	<p>ORGAN VE HASTALIK ADLARI KUYBU E. İJHAR, sa.2, ss.67-79, 2019 (Diğer Kurumların Hakemli Dergileri)</p> <p>IV. “AK” RENK ADIYLA KURULMUŞ ATASÖZÜ VE DEYİMLERİNTOPLUMSAL ANLAM ALANLARI ÜZERİNE KUYBU E. ASOS JOURNAL, sa.68, ss.428-436, 2018 (Diğer Kurumların Hakemli Dergileri)</p> <p>Kitap & Kitap Bölümleri</p> <p>I. Ters DizimSözlüğü Aracılığıyla Tespit Edilen Bazı Zarf Yapan Ekler Üzerine KUYBU DURMAZ E. Prof. Kerime Üstünova Armağanı, Dr.Öğr. Üyesi Hasene AYDIN, Öğr.Gör.Dr. İbrahim KARAHANCI, Editör, Efeakademi Yayınları, İstanbul, ss.223-236,2022.</p> <p>II. Yunus Emre’de Olumsuzluk ŞAHİN H., KUYBU DURMAZ E. Bir Ömür Tarih, KUYBU DURMAZ, Osmangazi Belediyesi, Bursa, ss.96-108,2022</p> <p>III. Câmî'ül Buhûr'da Türkçe Unsurlar ŞAHİN H., KUYBU DURMAZ E. Sultan III. Mehmed Dönemi ve Bursa, Osmangazi Belediyesi, Bursa, ss.221-232,2022,</p> <p>IV. Yûnus Emre Divanı (Bursa Nüshası) KUYBU E. Türk Ocakları Derneği Bursa Şubesi, Bursa, 2021.</p> <p>V. REDHOUSE SÖZLÜĞÜNDE KONUŞMA DİLİNE AİT UNSURLAR ŞAHİN H., KUYBU DURMAZ E. Prof. Dr. H. Ömer Karpuz’a Armağan TÜRKÇEYE SAYGI, PALETYAYINLARI, ss.423-431, 2021.</p> <p>VI. Eserlerinden ve Üzerine Yapılan Çalışmalardan Hareketle Mehmet Akif Ersoy'un Türk Diline Bakışı, ŞAHİN H., KUYBU DURMAZ E. Mehmet Akif'i Anlamak, Bursa Türk Ocağı Yayınları, Bursa, ss.109,2021.</p> <p>VII. ÖMER SEYFETTİN'İN DİL İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN ÖYKÜLERİNE YANSIMASI ÜZERİNE Şahin H., Kuybu Durmaz E. Vefatının 100.Yılında Ömer Seyfettin'e Armağan, Prof.Dr. Alev SINAR UĞURLU, Prof. Dr. Selçuk KIRLI, ss.285-295,2020</p> <p>VIII. Cengiz Dağcı'nın Söz Varlığı Üzerine ŞAHİN H., KUYBU E. Doğumunun 100.Yılında Cengiz Dağcı'ya Armağan, Alev Sınar Uğurlu, SelçukKırlı, Editör, BengüYayınları, Bursa, ss.79-90, 2019</p> <p>IX. CemSultan Divanı Üzerine Dilbilgisi Notları KUYBU E. Cem Sultan ve Dönemi, Bilal Kemikli, Olcay Kocatürk, Editör, Gaye Kitabevi, ss.229-234,2018.</p> <p>HakemliKongre/Sempozyum Bildiri Kitaplarında Yer Alan Yayınlar</p> <p>I. Yunus Emre ve Aşık Yunus Şiirleri Dışında Bursa</p>
--	---

	<p>Mecmuası'na Kaydedilmiş Şiir Parçaları ve Dil Özellikleri KUYBU E.</p> <p>Uluslararası Yunus Emre ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Gelişimi Sempozyumu,4 -06 Ekim 2018.</p> <p>II. Atasözü ve Deyimler Üzerine Bir İnceleme: Övgü İfadeleri KUYBU E.</p> <p>X.Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu,17 Ekim 2017 - 19 Ekim 2018.</p> <p>III. TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AZERBAYCAN TÜRKÇESİNDE ORGAN ADLARIYLA KURULAN DEYİMLER ÜZERİNE ŞAHİN H., KUYBU E.</p> <p>BƏKİRÇOBANZADƏ–125«Azərbaycandili: dünənvəbu gün» mövzusunda Beynəlxalq elmikonfransın, 1 -02 Haziran 2018.</p> <p>IV. RİSÂLETÜ'N NUSHİYYE'NİN BURSA NÜSHASI'NDA TÜRK ÖĞÜT GELENEĞİNİN DEĞİŞMEYEN İZLERİ ÜZERİNE KUYBUE.</p> <p>III.Genç Akademisyenler Sempozyumu, Türkiye, 23-24 Ekim 2015.</p> <p>V. Yeşil Gece Romanında Renk Adlarıyla Kurulmuş Sıfat Tamlamaları KUYBU E.</p> <p>VI. Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 4 -07 Aralık 2013.</p>
Diğer:	<ol style="list-style-type: none"> 1. 2211-A Genel Yurt İçi Doktora Burs Programı ,TÜBİTAK, 2015 – Devam Ediyor 2. 2210- A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı,TÜBİTAK, 2012 -2015 3. Uludağ'ın Zirvesindekiler: Yüksek Lisans Öğrenci Başarı Ödülü (2015)
İletişim (e-posta):	eburkuybu@gmail.com
	<p style="text-align: right;">Tarih 31.08.2022</p> <p style="text-align: right;">İmza</p> <p style="text-align: right;">Adı Soyadı Ebru KUYBU DURMAZ</p>